

**BRIHAT
KALPA SUTRA**

AND
ORIGINAL NIRUKTI
OF
STHAVIR ARYA BHADRABAHU SWAMI

AND
A Bhashya by Shri Sanghadas Gani Kshamashramana thereon
with a Commentary begun by Acharya Shri Malayagiri and Completed by
Acharya Shri Kshemakirti

Volume VI
SHASHTHA UDDESHA
[With Thirteen Parishishtas Etc]

EDITED BY
GURU SHRI CHATURVIJAYA
AND HIS
SHISHYA PUNYAVIJAYA

THE FORMER BEING THE DISCIPLE OF
PRAVARTAKA SHRI KANTIVIJAYAJI

INITIATED BY
NYAYAMBHONIDHI SHRIMAD VIJAYANANDA SURIJI
1ST ACHARYA OF

BRIHAT TAPA GACHCHHA SAMVIGNA SHAKHA

Publishers—SHRI ATMANAND JAIN SABHA, BHAVNAGAR

Vir Samvat 2468 }
Vikrama Samvat 1998 }

Copies 500

{ Atma Samvat 46
{ A. D 1942

*Printed by Ramohandra Yesu Shetgo,
at the Nirnaya Sagar Press,
26-28, Kolbhat Street,
Bombay.*

*Published by Vallabhadas Tribhuvandas
Gandhi, Secretary, Shree Jain
Atmananda Sabha,
Bhavnagar.*

न्यायाभोनिधि श्री १००८ श्री विजयानन्दसूरि
(प्रसिद्धनाम श्रीआत्मारामभट्ट महागुरु)

न्यायाभोनिधि श्री १००८ श्री विजयानन्दसूरि
प्रसिद्धनाम श्रीआत्मारामभट्ट महागुरु

श्री १००८ श्री विजयानन्दसूरि
प्रसिद्धनाम श्रीआत्मारामभट्ट महागुरु

श्रीआत्मानन्द-जैनग्रन्थरत्नमालायां नवतितमं रत्नम् (९०)

स्यविर-आर्यभद्रबाहुस्वामिप्रणीतस्वोपज्ञनिर्युक्त्युपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्घदासगणिकमाश्रमणसङ्कलितभाष्योपवृंहितम् ।

जैनागम-प्रकरणाद्यनेकग्रन्थातिगृह्यार्थप्रकटनप्रौढटीकाविधानसमुपलब्ध-

‘समर्थटीकाकारे’तिख्यातिभिः श्रीमद्भिर्मलयगिरिसूरिभिः

प्रारब्धया बृद्धपोशालिकतपागच्छीयैः श्रीक्षेमकीर्त्या-

चार्यैः पूर्णकृतया च धृत्या समलङ्कितम् ।

तस्यायं

प षो वि भा गः ।

षष्ठ उद्देशः

समग्रग्रन्थसत्कत्रयोदशपरिशिष्टप्रभृतिभिरलङ्कितश्च

तत्सम्पादकौ—

सकलागमपरमार्थप्रपञ्चनप्रवीण-बृहत्तपागच्छान्तर्गतसंविग्रशाखीय-आद्याचार्य-

न्यायान्मोनिधि-श्रीमद्विजयानन्दसूरीशः (प्रसिद्धनाम-श्रीआत्मारामजी-

महाराज) शिष्यरत्नप्रवर्त्तक-श्रीमत्कान्तिविजयमुनिपुङ्गवानां

शिष्य-प्रशिष्यौ मुनी चतुरविजय-गुण्यविजयौ ।

प्रकाश प्रापयित्री—

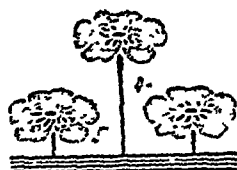
भावनगरस्था श्रीजैन-आत्मानन्दसमा ।

{
वीरसंवर १९१८
ईसी सन १९१९ }

प्रथम ५००

{
विक्रमसंवर १९१८
अमृतसंवर ४९ }

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां कोलभाटवीथ्यां
२६-२८ तमे गृहे निर्णयसागर-
मुद्रणालये रामचन्द्र येसु शेडगे-
द्वारा मुद्रापितम्

प्रकाशितं च तत् “वल्लभदास त्रिभुवनदास
गांधी, सेक्रेटरी श्रीआत्मानन्द जैन
सभा, भावनगर” इत्यनेन

बृहत्कल्पसूत्रसंशोधनकृते सङ्गृहीतानां प्रतीनां सङ्केताः ।

- मा० पचनस्यमाभापाटकसत्कवित्कोशीया मति ।
 डे० अमदावाद्देलाठपाअयमाण्डागारसत्का मति० ।
 भो० पचनान्तर्गतभौकानोदीमाण्डागारसत्का मति ।
 ले० पचनसागरगच्छोपाअयगतलेहेरुवकीलसत्कज्ञानकोशगता मति ।
 कां० प्रवर्तकश्रीनरकान्तिविजयसत्का मति ।
 ताम्र० पचनीयश्रीसङ्गमाण्डागारसत्का ताडपत्रीया मूलसूत्रमति ।
 ताटी० पचनीयश्रीमङ्गमाण्डागारसत्का ताडपत्रीया टीकापतिः ।
 तामा० पचनीयश्रीसङ्गमाण्डागारसत्का ताडपत्रीया भाष्यमति० ।

प्रकाश्यमानेऽस्मिन् अन्येऽस्माभिर्वेऽशुद्धा पाठा मतिपूषलभास्तेऽसत्कल्पनया संशोध्य ( ) एतादृ-
 गृहकोष्ठकान्त स्थापिता सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ १० पङ्क्ति २६, पृ० १७ प ३०, पृ० २५ प० १२,
 पृ० ३१ प० १७, पृ० ४० पं० २४ इत्यादि । ये आस्माभिर्गोलिता पाठा सम्भावित्वास्ते [ ]
 एतादृक्चतुरस्रकोष्ठकान्त परिपूरिता सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ ३ पङ्क्ति ९, पृ० १५ प० ६, पृ० २८ प०
 ५, पृ० ४९ प० २६ इत्यादि ।

टीकाकृताऽस्माभिर्वा निर्दिष्टानामवतरणानां स्थानदर्शकाः सङ्केताः ।

अनुयो०

आचा० शु० अ० उ०

आव० हारि० वृत्तौ

आव० नि० गा० }

आव० निर्यु० गा० }

आव० मू० मा० गा०

उ० सू०

उत्त० अ० गा०

ओषनि० गा०

कल्पवृहद्भाष्य

गा०

चूर्णि

जीत० भा० गा०

तत्त्वार्थ०

दश० अ० उ० गा०

दश० अ० गा० }

दशवै० अ० गा० }

दश० चू० गा०

देवेन्द्र० गा०

नाट्यशा०

पञ्चव० गा०

पिण्डनि० गा०

प्रज्ञा० पद

प्रथम० आ०

मल०

महानि० अ०

विशे० गा०

विशेषचूर्णि

य० भा० पी० गा०

यव० उ० भा० गा०

अनुयोगद्वारसूत्र

आचाराङ्गसूत्र श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश

आवश्यकसूत्र हारिमद्रीयवृत्तौ

आवश्यकसूत्र निर्युक्ति गाथा

आवश्यकसूत्र मूलभाष्य गाथा

उद्देश सूत्र

उत्तराध्ययनसूत्र अध्ययन गाथा

ओषनिर्युक्ति गाथा

वृहत्कल्पवृहद्भाष्य

गाथा

वृहत्कल्पचूर्णि

जीतकल्पभाष्य गाथा

तत्त्वार्थविगमसूत्राणि

दशवैकालिकसूत्र अध्ययन उद्देश गाथा

दशवैकालिकसूत्र अध्ययन गाथा

दशवैकालिकसूत्र चूलिका गाथा

देवेन्द्र-नरकेन्द्रप्रकरणगत देवेन्द्रप्रकरण गाथा

भरतनाट्यशालम्

पञ्चवस्तुक गाथा

पिण्डनिर्युक्ति गाथा

प्रज्ञापनोपाङ्गसटीक पद

प्रथमरति आर्या

मलयगिरीया टीका

महानिशीथसूत्र अध्ययन

विशेषावश्यकमहाभाष्य गाथा

वृहत्कल्पविशेषचूर्णि

व्यवहारसूत्र भाष्य पीठिका गाथा

व्यवहारसूत्र उद्देश भाष्य गाथा

श० उ०

शतक उद्देश

श्रु० अ० उ०

श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश

सि० }

सिद्धहेमशब्दानुशासन

सिद्ध० }

सि० हे० औ० सू०

सिद्धहेमशब्दानुशासन औणादिक सूत्र

हेमाने० द्विस्र०

हेमानेकार्यसङ्ग्रह द्विस्तरकाण्ड

यत्र टीकाकृद्भिर्मन्यामिधानादिक निर्दिष्ट स्यात् तत्रास्माभिरुल्लिखित श्रुतस्कन्ध-अध्ययन-उद्देश-गाथादिकं स्थान तत्तद्व्यसक्त ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ १५ प० ९ इत्यादि । यत्र च तन्मोल्लिखित भवेत् तत्र सामान्यतया सूचितशुद्देशादिक स्थानमेतत्प्रकाश्यमानबृहत्कल्पसूत्रग्रन्थसत्कमेव ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ २ पक्ति २-३-४ पृ० ५ प० ३, पृ० ८ प० २७, पृ० ११ प० २७, पृ० ६७ प० १२ इत्यादि ।

प्रमाणत्वेनोद्धृतानां प्रमाणानां स्थानदर्शक-

ग्रन्थानां प्रतिकृतयः ।

अनुयोगद्वारसूत्र—

शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फड सुरत ।

अनुयोगद्वारसूत्र पूर्णी—

रतलाम श्रीनरपमदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।

अनुयोगद्वारसूत्र सटीक }

(मलघारीया टीका) }

शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फड सुरत ।

आचाराङ्गसूत्र सटीक—

आगमोदय समिति ।

आवश्यकसूत्र पूर्णी—

रतलाम श्रीनरपमदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।

आवश्यकसूत्र सटीक }

(श्रीमल्लयगिरिकृत टीका) }

आगमोदय समिति ।

आवश्यकसूत्र सटीक }

(आचार्य श्रीहरिमद्रकृत टीका) }

आगमोदय समिति ।

आवश्यक निर्युक्ति—

आगमोदय समिति प्रकाशित हारिमद्रीय टीकागत ।

ओपनिर्युक्ति सटीक—

आगमोदय समिति

कल्पचूर्णि—

हस्तलिखित ।

कल्पवृद्धराज्य—

”

कल्पविशेषचूर्णि—

”

कल्पन्यवहार-निशीथसूत्राणि—

जैनसाहित्यसंशोधक समिति ।

जीवाजीवमिगमसूत्र सटीक—
 दशवैकालिक निर्युक्ति टीका सह—
 दशाश्रुतस्कन्ध अष्टमाध्ययन } —
 (कल्पसूत्र)
 देवेन्द्रनरकेन्द्र प्रकरण सटीक—
 नन्दीसूत्र सटीक } —
 (मलयगिरिकृत टीका)
 नाट्यशास्त्रम्—
 निशीथचूर्णि—
 पिण्डनिर्युक्ति—
 प्रज्ञापनोपाङ्ग सटीक—
 बृहत्कर्मविपाक—
 महानिशीथसूत्र—
 राजप्रश्नीय सटीक—
 विपाकसूत्र सटीक—
 विशेषणवती—
 विशेषावश्यक सटीक—
 व्यवहारसूत्रनिर्युक्ति भाष्य टीका—
 सिद्धप्राप्त सटीक—
 सिद्धहेमशब्दानुशासन—
 सिद्धान्तविचार—
 सूत्रकृताङ्ग सटीक—
 स्थानाङ्गसूत्र सटीक

आगमोदय समिति ।
 शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
 शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।
 श्रीजैन आत्मानन्दसभा भावनगर ।
 आगमोदय समिति ।
 निर्णयसागर प्रेस मुंबई ।
 हस्तलिखित ।
 शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।
 आगमोदय समिति ।
 श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
 हस्तलिखित ।
 आगमोदय समिति ।

”

रत्तलाम श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।
 श्रीयशोविजय जैन पाठशाला बनारस ।
 श्रीमाणिक्यसुनिजी सम्पादित ।
 श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
 शेठ मनसुखभाई मगुभाई अमदावाद ।
 हस्तलिखित ।
 आगमोदय समिति ।

”

श्री आत्मानन्द जैन ग्रन्थरत्नमाला आद्यसम्पादक अने संगोष्ठाक—

५। आत्मानन्द जैन ग्रन्थ रत्नमाला सम्पादन आरम्भ १९६६ चुरत

जन्म वि. संवत् १९२६ छाणी. :: दीक्षा वि सं. १९४६ डमोई

परम पूज्य महाराजश्री १००८ श्री चतुरविजयजी
स्वर्गवास वि सं. १९९६ पाटण.

१९५५ प्रेम-भावनगर

અર્હમ્

પ્રાતઃસ્મરણીય

ગુણગુરુ પુણ્યધામ પૂજ્ય ગુરુદેવનું

હાર્દિક પૂજન

પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય ગુણમહાર પુણ્યનામ અને પુણ્યધામ તથા શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રંથરત્નમાલાના ઉત્પાદક, સંશોધક અને સમ્પાદક ગુરુદેવ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીચતુર-વિજયજી મહારાજ વિ સં ૧૯૯૬ ના કાર્તિક વદિ ૫ ની પાછલી રાત્રે પરલોકવાસી થયા છે, ૫ સમાચાર જાણી પ્રત્યેક ગુણપ્રાહી સાહિત્યરસિક વિદ્વાનને હું સ્ત થયા સિવાય નહિ જ રહે. તે છતાં ૫ વાત નિર્વિવાદ છે કે-જગતના ૫ અટલ નિયમના અપવાદરૂપ કોઈ પણ પ્રાણધારી નથી. આ સ્થિતિમા વિજ્ઞાનવાન્ સત્પુરુષો પોતાના અનિત્ય જીવનમાં તેમનાથી બને તેટલાં સત્કાર્યો કરવામા પરાયણ રહી પોતાની આસપાસ વસનાર મહાનુભાવ અનુયાયી વર્ગને વિશિષ્ટ માર્ગ ચિંચતા જાય છે.

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના જીવન સાથે સ્વગુરુચરણવાસ, શાસ્ત્રસંશોધન અને જ્ઞાનોદ્ધાર ૫ વસ્તુઓ પદ્મરૂપે ઘણાઈ ગઈ હતી. પોતાના લગભગ પચાસ વર્ષ જેટલા ચિર પ્રવ્રજ્યાપર્યાયમાં અપવાદ-રૂપ, -અને તે પણ સકારણ, -વર્ષો બાદ કરીએ તો આસી જિંદગી તેઓશ્રી ૫ ગુરુચરણસેવામાં જ ગાળી છે. પ્રથમુદ્રણના યુગ પહેલાં તેમણે સંસ્કૃતબધ શાસ્ત્રોના લક્ષવા-લક્ષાવવામાં અને સંશો-ધનમાં વર્ષો ગાળ્યા છે. પાટણ, વહોદરા, લીંબડી આદિના વિશાલ જ્ઞાનમહારોના ઉદ્ધાર અને તેને સુરક્ષિત તેમ જ મુન્યવસ્થિત કરવા પાછલ વર્ષો મુધી શ્રમ ઊઠાવ્યો છે. શ્રીઆત્માનંદ જૈન:ગ્રંથરત્નમાલાની તેમણે ઘરાબર ત્રીસ વર્ષ પર્યંત અમ્રમષ્ટમાવે સેવા કરી છે. આ.-જે. પ્ર. ર મા.ના તો તેઓશ્રી આત્મસ્વરૂપ જ હતા.

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના જીવન સાથે છગઢાનો સ્વ જ મેલ રહ્યો છે । અને ૫ અંકથી અંકિત વર્ષોમાં તેમણે વિશિષ્ટ કાર્યો સાધ્યાં છે । તેઓશ્રીનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૨૬માં થયો છે, દીક્ષા ૧૯૪૬ માં લીધી છે, (હું જો મૂલતો ન હોઉં તો) પાટણના જૈન મંડારોની સુવ્યવસ્થાનું કાર્ય ૧૯૫૬ માં હાથ ધર્યું હતું, “શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલા” ના પ્રકાશનની શરૂઆત ૧૯૬૬ માં કરી હતી અને સતત કર્તવ્યપરાયણ અપ્રમત્ત આદર્શમૂત સંયમી જીવન વીતાવી ૧૯૯૬ માં તેઓશ્રી૫ પરલોકવાસ સાધ્યો છે ।

અસ્તુ, હવે પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીમાન્ ચતુરવિજયજી મહારાજની ટૂંક જીવનરેલા વિદ્વાનોને જરૂર રસપ્રદ થશે, ૫મ માની કોઈ પણ જાતની અતિશયોક્તિનો ઓપ આપ્યા સિવાય ૫ અહીં તદ્દન સાદી માણમાં દોરવામાં આવે છે ।

જન્મ—પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનો જન્મ વઢોદરા પાસે આવેલ છાણી ગામમાં વિ. સં. ૧૯૨૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ ને દિવસે થયો હતો । તેમનું પોતાનું ધન્ય નામ માઈ ચુનીલાલ રાસવામાં આવ્યું હતું । તેમના પિતાનું નામ મલુકચંદ અને માતાનું નામ જમનાવાઈ હતું । તેમની જ્ઞાતિ વીશાપોરવાડ હતી । તેઓ પોતા સાથે ચાર માઈ હતા અને ત્રણ વહેનો હતી । તેમનું કુટુંબ ઘણું જ સ્થાનદાન હતું । ગૃહસ્થપણનો તેમનો અભ્યાસ તે જમાના પ્રમાણે ગૂજરાતી સાત ચોપઢીઓ જેટલો હતો । વ્યાપારાદિમાં ઉપયોગી હિસાબ આદિ વાવતોમાં તેઓશ્રી હુશિયાર ગણાતા હતા ।

ધર્મસંસ્કાર અને પ્રવ્રજ્યા—છાણી ગામ સ્વામાવિક રીતે જ ધાર્મિકસંસ્કારપ્રધાન ક્ષેત્ર હોઈ માઈ શ્રીચુનીલાલમાં ધાર્મિક સંસ્કાર પ્રથમથી જ હતા અને તેથી તેમણે પ્રતિક્રમણ-સૂત્રાદિને લગતો યોગ્ય અભ્યાસ પણ પ્રથમથી જ કર્યો હતો । છાણી ક્ષેત્રની જૈન જનતા અતિ-માતુક હોઈ ત્યાં સાધુ-સાધ્વીઓનું આગમન અને તેમના ઉપદેશાદિને લીધે લોકોમાં ધાર્મિક સંસ્કાર હ્રમેશાં પોષાતા જ રહેતા । ૫ રીતે માઈ શ્રીચુનીલાલમાં પણ ધર્મના દૃઢ સંસ્કારો પડ્યા હતા । જેને પરિણામે પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય અનેકગુણગણનિવાસ શાસ્ત્રજીવી પરમગુરુદેવ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીને સંયોગ થતાં તેમના પ્રમાવસમ્પન્ન પ્રતાપી વરદ શુભ હસ્તે તેમણે હમોઈ ગામમાં વિ. સં. ૧૯૪૬ના જેઠ વદિ ૧૦ ને દિવસે શિષ્ય તરીકે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી અને તેમનું શુભ નામ મુનિ શ્રીચતુરવિજયજી રાસવામાં આવ્યું ।

વિહાર અને અભ્યાસ—દીક્ષા લીધા પછી તેમનો વિહાર પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજ સાથે પંજાબ તરફ થતો રહ્યો અને તે સાથે ક્રમે ક્રમે અભ્યાસ પણ આગલ વધતો રહ્યો । શરૂઆતમાં સાધુયોગ્ય આવશ્યકક્રિયાસૂત્રો અને જીવવિચાર આદિ પ્રકરણોનો અભ્યાસ કર્યો । તે વસતે પંજાબમાં અને સ્થાન કરી તે જમાનાના સાધુવર્ગમાં વ્યાકરણમાં મુસ્યસ્ત્રે

સારસ્વત પૂર્વાર્ષ અને ચન્દ્રિકા ઉત્તરાર્ધનો પ્રચાર હતો તે મુજબ તેઓશ્રીએ તેનો અભ્યાસ કર્યો અને તે સાથે કાવ્ય, વાગ્મટાલકાર, શ્રુતયોષ આદિનો પણ અભ્યાસ કરી લીધો । આ રીતે અભ્યાસમાં ઠીક ઠીક પ્રગતિ અને પ્રવેશ થયા બાદ પૂર્વાચાર્યકૃત સંહ્યાબન્ધ શાસ્ત્રીય પ્રકરણો,— જે જૈન આગમના પ્રવેશદ્વાર સમાન છે,—નો અભ્યાસ કર્યો । અને તર્કસંગ્રહ તથા મુક્તાવલીનું પણ આ દરમ્યાન અધ્યયન કર્યું । આ રીતે ક્રમિક સજીવ અભ્યાસ અને વિહાર થતે એ કાર્ય પૂર્ણ સાથે ચાલતાં રહ્યાં ।

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તેમ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજ ક્રમે ક્રમે સજીવ અભ્યાસ થયા પછી જ્યાં જ્યાં પ્રસંગ મળ્યો ત્યાં ત્યાં તે તે વિદ્વાન્ મુનિવરાદિ પાસે તેમ જ પોતાની મેળે પણ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન વાચન કરતા રહ્યા । મગવાન્ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્યે કહ્યું છે કે—“ અભ્યાસો હિ કર્મસુ કૌશલમાવહતિ ” એ મુજબ પૂજ્યવર શ્રીગુરુદેવ શાસ્ત્રીય ધર્મેરે વિષયમાં આગળ વધતા ગયા અને અનુક્રમે કોઈનીયે મદદ સિવાય સ્વતંત્ર રીતે મહાન્ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ પ્રવર્તવા લાગ્યો । જેના ફલરૂપે આપણે “ આત્માનંદ જૈન ગ્રંથરત્નમાલા ” ને આજે જોઈ શકીએ છીએ ।

શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ—વિશ્વવિખ્યાતકીર્તિ પુનીતનામધેય પંચાવદેશોદ્ધારક ન્યાયાન્મોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીત્રિજયાનંદદ્વરિવરની અવર્ણનીય અને અલ્પૂટ જ્ઞાનગંગાના પ્રવાહનો વારસો પમની વિશાળ શિષ્યસંપત્તિમા નિરાશાપ રીતે વહેતો રહ્યો છે । એ કારણસર પૂજ્યપ્રવર પ્રાત્-સ્મરણીય પ્રમાવર્ણ પરમગુરુદેવ પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રીકાન્તિત્રિજયજી મહારાજ-શ્રીમાં પણ એ જ્ઞાનગંગાનો નિર્મલ પ્રવાહ સતત જીવતો વહેતો રહ્યો છે । જેના પ્રતાપે સ્થાન સ્થાનના જ્ઞાનમહારોમાયી શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠતમ શાસ્ત્રોનું લેખન, તેનો સંગ્રહ અને અધ્યયન આદિ ચિર-કાલથી ચાલુ હતા અને આજ પર્યંત પણ એ પ્રવાહ અવિચ્છિન્નપણે ચાલુ જ છે ।

ઉપર જણાવેલ શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહવિષયક સમ્પૂર્ણ પ્રવૃત્તિ પૂજ્યપાદ ગુરુવર શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના સૂક્ષ્મ પરીક્ષણ અને અભિપ્રાયને અનુસરીને જ હમ્મેશાં ચાલુ રહ્યા હતાં । પુણ્યનામધેય પૂજ્યપાદ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજે સ્થાપન કરેલા ઘડોદરા અને છાણીના જૈન જ્ઞાનમહારોમાના તેઓશ્રીના વિશાળ જ્ઞાનમહારોનું ચારીકાર્દથી અવલોકન કરનાર પટલ સમજી શકશે કે, એ શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ કેટલી સૂક્ષ્મ પરીક્ષાપૂર્વક કરવામાં આવ્યો છે અને તે કેવા અને કેટલા વૈવિધ્યથી ભરપૂર છે ।

શાસ્ત્રલેખન એ શ્રી વસ્તુ છે એ વાતનો વાસ્તવિક સ્વાલ એકાએક કોઈને એ નહિ આવે । એ વાતમાં મહામહા વિદ્વાન્ ગણાતા માણસો પણ કેવાં ગોયાં સાઈં થેસે છે એનો સ્વાલ પ્રાચીન

જ્ઞાનમંદિરોર્માનાં અમુક અમુક પુસ્તકો તેમ જ ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ હન્ડીટગ્રુટ આદિર્માનાં નવાં લખાણ પુસ્તકો જોવાથી જ આવી શકે છે ।

સુરં જોતાં શાસ્ત્રલેખન ં વસ્તુ છે કે-તેને માટે જેમ મહત્ત્વના ઉપયોગી ગ્રંથોનું પૃથક્કરણ અંતિ ક્ષીણવટપૂર્વક કરવામાં આવે ંટલી જ વારીકાઈથી પુસ્તકને લખનાર લહિયાઓ, તેમની લિપિ, ગ્રંથ લખવા માટેના કાગલો, શાહી, કલમ, વગેરે દરેકે દરેક વસ્તુ કેવી હોવી જોઈએ પની પરીક્ષા અને તપાસને પળ ં માગી લે છે ।

જ્યારે ઉપરોક્ત વાગ્વતોની લેખકરી જાણકારી નથી હોતી ત્યારે ઘણીવાર ંવું વને છે કે-લેખકો ગ્રંથની લિપિને ઘરાવર ઉકેલી શકે છે કે નહિ ! તેઓ શુદ્ધ લખનારા છે કે મૂલો કરનારા ઘધારનારા છે ! તેઓ લખતાં લખતાં વચમાંથી પાઠો છૂટી જાય તેમ લખનારા છે કે કેવા છે ! હરાદાપૂર્વક ગોટાલો કરનારા છે કે કેમ ! તેમની લિપિ સુંદર છે કે નહિ ! ંક સરસી રીતે પુસ્તક લખનારા છે કે લિપિમાં ગોટાલો કરનારા છે ! હત્યાદિ પરીક્ષા કર્યા સિવાય પુસ્તકો લખાવવાથી પુસ્તકો અશુદ્ધ, અમપૂર્ણ અને લરાવ લખાય છે । આ ઉપરાંત પુસ્તકો લખાવવા માટેના કાગલો, શાહી, કલમ વગેરે લેખનનાં વિવિધ સાધનો કેવાં હોવાં જોઈએ પની માહિતી ન હોય તો પરિણામ ં આવે છે કે-સારામાં સારી પદ્ધતિએ લખાણાં શાલો-પુસ્તકો અલપ કાઢમાં જ નાશ પામી જાય છે । કેટલીક વાર તો પાંચપચીસ વર્ષમાં જ ં ગ્રંથો મૃત્યુના મોમાં જઈ પડે છે ।

પૂજ્યપાદ ગુરુવર્યશ્રી ઉપરોક્ત શાસ્ત્રલેખનવિષયક પ્રત્યેક વાગ્વતની ક્ષીણવટને પૂર્ણપણે સમજી શકતા હતા ંટલું જ નહિ, પળ તેઓશ્રીના હસ્તાક્ષરો ંટલા સુંદર હતા અને ંવી સુંદર અને સ્વચ્છ પદ્ધતિએ તેઓ પુસ્તકો લખી શકતા હતા કે-મલમલા લેખકોને પળ આંટી નાલે । ં જ કારણ હતું કે, ગમે તેવા લેખક ઉપર તેમનો પ્રભાવ પડતો હતો અને ગમે તેવા લેખકની લિપિમાંથી તેઓશ્રી કાંઈ ને કાંઈ વાસ્તવિક લાંચલુંચ કાઢતા જ ।

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવની પવિત્ર અને પ્રમાવયુક્ત છાયા તલ્લે ંકી સાથે ત્રીસ ત્રીસ, ચાલીસ ચાલીસ લહિયાઓ પુસ્તકો લખવાનું કામ કરતા હતા । તેઓશ્રીના હાથ નીચે કામ કરનાર લેખકોની સર્વત્ર સાધુસમુદાયમાં કિમ્મત અંકાતી હતી ।

દૂંકામાં ંમ કહેવું પડશે કે જેમ તેઓશ્રી શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ માટેના મહત્ત્વના ગ્રંથોનો વિભાગ કરવામાં નિષ્ણાત હતા, ં જ રીતે તેઓશ્રી લેખનકલાના તલસ્પર્શી હાર્દને સમજવામાં અને પારલવામાં પળ હતા ।

પૂજ્યપાદ ગુરુવરની પવિત્ર ચરણછાયામાં રહી તેમના ચિરકાલીન લેખનવિષયક અનુભવોને

અળીને અને સંપ્રદીને જ હુ મારો “ભારતીય જૈન શ્રમણસંસ્કૃતિ અને લેક્ષનકલા” નામનો પ્રથમ લેક્સી શક્યો છું । સ્વસ્તી જોતાં એ પ્રથમલેક્ષનનો પૂર્ણ યશ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને જ ઘટે છે ।

શાસ્ત્રસંશોધન—પૂજ્યપાદ ગુરુવરશ્રીએ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીના શાસ્ત્રસંપ્રદાયાના નવા લક્ષ્યાવેલ અને પ્રાચીન પ્રયોગો પૈકી સંસ્થાવધ મહત્ત્વના પ્રયોગો અનેકાનેક પ્રાચીન પ્રત્યન્તરો સાથે સરસાલીને સુધાર્યા છે । જેમ પૂજ્ય ગુરુદેવ લેક્ષનકલાના રહસ્યને વરાવર સમજતા હતા એ જ રીતે સંશોધનકલામાં પણ તેઓશ્રી પારંગત હતા । સંશોધનકલા, તેને માટેનાં સાધનો, સંકેતો વગેરે પ્રત્યેક વસ્તુને તેઓશ્રી પૂર્ણ રીતે જાણતા હતા । એમના સંશોધનકલાને લગતા પાઠિત્ય અને અનુમતિના પરિપાકને આપણે તેઓશ્રીએ સંપાદિત કરેલ શ્રીઆત્માનંદ-જૈન-ગ્રંથરત્નમાલામાં પ્રત્યક્ષપણે જોઈ જાકીએ છીએ ।

જૈન જ્ઞાનમંદારોનો ઉદ્ધાર—પાટણના વિશાળ જૈન જ્ઞાનમંદારો એક કાલે અતિ અવ્યવસ્થિત દશામાં પડ્યા હતા । એ મંદારોનું દર્શન પણ એકદર દુર્લભ જ હતું, એમાંથી વાંચન, અધ્યયન, સંશોધન આદિ માટે પુસ્તકો મેળવવા અતિ દુષ્કર હતા, એની ટીપો-લીસ્ટો પણ વરાવર જોઈએ તેવી માહિતી આપનારાં ન હતાં અને એ મંદારો લગભગ જોઈએ તેવી સુરક્ષિત અને સુવ્યવસ્થિત દશામાં ન હતા । એ સમયે પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રીકાન્તિવિજયજી (મારા પૂજ્ય ગુરુદેવ) શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજાદિ શિષ્યપરિવાર સાથે પાટણ પધાર્યા અને પાટણના જ્ઞાનમંદારોની વ્યવસ્થા કરવા માટે કાર્યવાહકોનો વિશ્વાસ સંપાદન કરી એ જ્ઞાનમંદારોના સાર્વત્રિક ઉદ્ધારનું કામ હાથ ધર્યું અને એ કાર્યને સર્વાંગપૂર્ણ બનાવવા શક્ય સર્વ પ્રયત્નો પૂજ્યપાદ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીએ અને પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજશ્રીએ કર્યા । આ અવસ્થામાં બૌદ્ધિક અને શ્રમજન્ય કાર્યો કરવામાં પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનો અકસ્મ્ય કાલો હોવા છતાં પોતે ગુપ્ત રહી જ્ઞાનમંદારના ઉદ્ધારનો સંપૂર્ણ યશ તેઓશ્રીએ શ્રીગુરુચરણે જ સમર્પિત કર્યો છે ।

લીમ્બડી શ્રીસંઘના વિશાળ જ્ઞાનમંદારની તથા વડોદરા-છાણીમાં સ્થાપન કરેલ પૂજ્યપાદ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીના અતિવિશાળ જ્ઞાનમંદારોની સર્વાંગપૂર્ણ સુવ્યવસ્થા પૂજ્ય ગુરુવરે એકલે હાથે જ કરી છે । આ ઉપરાંત પૂજ્યપ્રવર શાન્તમૂર્તિ મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રીહસવિજયજી મહારાજશ્રીના વડોદરામાંના વિશાળ જ્ઞાનમંદારની અવસ્થામાં પણ તેમની મહાન્ મદદ હતી ।

શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રંથરત્નમાલા—પૂજ્ય શ્રીગુરુશ્રીએ જેમ પોતાના જીવનમાં જૈન જ્ઞાનમંદારોનો ઉદ્ધાર, શાસ્ત્રલેક્ષન અને શાસ્ત્રસંશોધનને લગતાં મહાન્ કાર્યો કર્યા છે એ જ રીતે તેમણે શ્રીઆ. જૈ. પ્રં. ર. મા.ના સંપાદન અને સંશોધનનું મહાન્ કાર્ય પણ હાથ ધર્યું હતું ।

આ ગ્રંથમાલ્યામાં આજસુધીમાં ઘણા મઠીને વિવિધ વિષયને લગતા નાના મોટા મહત્ત્વના નેત્રું ગ્રંથો પ્રકાશિત થયા છે, જેમાંનાં ઘણાંસારા પૂજ્ય ગુરુદેવે જ સમ્પાદિત કર્યા છે ।

આ ગ્રંથમાલ્યામાં નાનામાં નાના અને મોટામાં મોટા અજોડ મહત્ત્વના ગ્રંથો પ્રકાશિત થયા છે । નાનાં-મોટાં સંખ્યાબંધ શાસ્ત્રીય પ્રકરણોનો સમૂહ આ ગ્રંથમાલ્યામાં પ્રકાશિત થયો છે એ આ ગ્રંથમાલ્યાની ખાસ વિશેષતા છે । આ પ્રકરણો દ્વારા જૈન શ્રમણ અને શ્રમણીઓને સ્ત્રૂવ જ લામ થયો છે । જે પ્રકરણોનાં નામ મેલઘવાં કે સાંમલઘવાં પણ એકાએક મુઝકેલ હતા એ પ્રકરણો પ્રત્યેક શ્રમણ-શ્રમણીના હસ્તગત થઈ ગયાં છે । આ ગ્રંથમાલ્યામાં એકંદર જૈન આગમો, પ્રકરણો, પેતિહાસિક અને ઔપદેશિક પ્રાકૃત, સંસ્કૃત કથાસાહિત્ય, કાવ્ય, નાટક આદિ વિષયક વિવિધ સાહિત્ય પ્રકાશ પામ્યું છે । આ ઉપરથી પૂજ્યપાદ ગુરુદેવમાં કેટલું વિશાળ જ્ઞાન અને કેટલો અનુભવ હતો એ સહેજે સમજી શકાય તેમ છે । અને એ જ કારણસર આ ગ્રંથમાલ્યા દિનપ્રતિદિન દરેક દષ્ટિએ વિકાસ પામતી રહી છે ।

છેલ્લામાં છેલ્લી પદ્ધતિએ ગ્રંથોનું સંશોધન, સંપાદન અને પ્રકાશન કરતા પૂજ્યપાદ ગુરુદેવે જીવનના અસ્તકાલ પર્યંત અથાગ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે । નિશીથસૂત્રચૂર્ણિ, ફલ્પચૂર્ણિ, મલય-ગિરિવ્યાકરણ, દેવમદ્રસૂરિકૃત કથારત્નકોશ, વસુદેવહિંદી દ્વિતીયલંઢ આદિ જેવા અનેક પ્રાસાદમૂલ ગ્રંથોના સંશોધન અને પ્રકાશનના મહાન્ મનોરથોને હૃદયમાં ધારણ કરી સ્વહસ્તે એની પ્રેસકોપીઓ અને એનું અર્ધસંશોધન કરી તેઓશ્રી પરલોકવાસી થયા છે । અસ્તુ । મૃત્યુદેવે કોના મનોરથ પૂર્ણ થવા દીધા છે । । । ।

આમ છતાં જો પૂજ્યપાદ ગુરુપ્રવર શ્રીપ્રવર્ત્તકજી મહારાજ, પૂજ્ય ગુરુદેવ અને સમસ્ત મુનિગણની આશીષ વરસતી હશે-છે જ તો પૂજ્ય ગુરુદેવના સત્સંકલ્પોને મૂર્તસ્વરૂપ આપવા અને તેમણે ચાલુ કરેલી ગ્રંથમાલ્યાને સવિશેષ ઉજ્જવલ બનાવવા યથાશક્ત્ય અલ્પ સ્વરૂપ પ્રયત્ન હું જરૂર જ કરીશ ।

ગુરુદેવનો પ્રભાવ—પૂજ્યપાદ ગુરુદેવમાં દરેક યાવતને લગતી કાર્યદક્ષતા ઇટલી ઘડી હતી કે કોઈ પણ પાસે આવનાર તેમના પ્રભાવથી પ્રભાવિત થયા સિવાય રહેતો નહિ । મારા જેવી સાધારણ વ્યક્તિ ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવનો પ્રભાવ પહે એમાં કહેવાપણું જ ન હોય; પણ પંડિતપ્રવર શ્રીયુત્ સુખલાલજી, વિદ્વન્માન્ય શ્રીમાન્ જિનવિજયજી આદિ જેવી અનેકાનેક સમર્થ વ્યક્તિઓ ઉપર પણ તેઓશ્રીનો અપૂર્વ પ્રભાવ પડ્યો છે અને તેમની વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિનું સજીવ બીજારોપણ અને પ્રેરણા પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના સહવાસ અને સંસર્ગથી પ્રાપ્ત થયાં છે ।

જૈન મંદિર અને જ્ઞાનમંદાર વગેરેના કાર્ય માટે આવનાર શિષ્યીઓ અને કારીગરો પણ

શ્રીગુરુદેવની કાર્યદક્ષતા જોઈ તેમના આગલ થાલભાવે ચર્ચતા અને તેમના કામને સ્મૃતી વિશિષ્ટ
કલા અને જ્ઞાનમાં રમેરો કરી જતા ।

પૂજ્યપાદ ગુરુશ્રીપ પોતાના વિવિધ અનુભવોના પાઠ મળાવી પાટણનિવાસી ત્રિવેદી
ગોવર્ધનદાસ લક્ષ્મીશંકર જેવા અજોડ લેલકને તૈયાર કરેલ છે । જે આજનાં જમાનામાં પણ
સોના પાંદીની શાદી બનાવી સુદરમા સુદર લિપિમાં સોનેરી કિમ્મતી પુસ્તકો લલવાની વિશિષ્ટ
કલા તેમ જ લેલનકલાને અંગે તલસ્પર્શી અનુભવ ધરાવે છે ।

પાટણનિવાસી મોજક માઈ અમૃતલાલ મોહનલાલ અને નાગોરનિવાસી હરિયા મૂલ-
ચંદજી ક્યાસ ઘગેરેને સુદરમાં સુદર પ્રેસકોપીઓ કરવાનું કામ તેમ જ લેલન સંશોધનને
સ્મૃતી વિશિષ્ટ કલા પણ પૂજ્ય ગુરુદેવે શીખવાવ્યાં છે, જેના પ્રતાપે તેઓ આજે પઢિતની
કોટીમાં સ્થપે છે ।

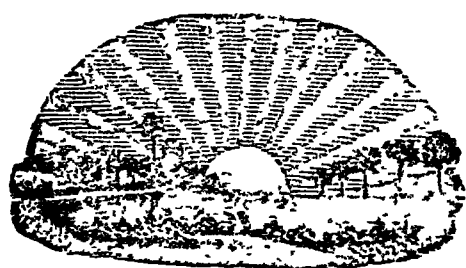
પ્રકર આજે વરેલ ટેકાળે પ્રક એવી કાયમી છાપ છે કે પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ
અને પૂજ્ય ગુરુદેવની છાયામાં કામ કરનાર લેલક, પઢિત કે કારીગર હુશિયાર અને
સુયોગ્ય જ હોય છે ।

ઉપસહાર—અંતમાં હું કોઈ પણ પ્રકારની અતિશયોક્તિ સિવાય પ્રમ કહી શકું છું કે—
પાટણ, ઘડોદરા, લીમ્બડીના જ્ઞાનમહારોના પુસ્તકો અને પ્ર જ્ઞાનમહારો, શ્રીઆત્માનંદ જૈન પ્રમ્મ-
રત્નમાળા અને પ્રના વિદ્વાન્ વાચકો, અને પાટણ, ઘડોદરા, છાણી, માવનગર, ડીંબડી ઘગેરે
ગામ શહેરો અને ત્યાંના શ્રીસંધો પૂજ્યપાદ પરમગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના પવિત્ર
અને સુમગલ નામને કદીય મૂલી નહિ શકે ।

લિ० પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના પવિત્ર ચરણોનો અનુચર
અને સેવોદીની સાહિત્યસેવાનો મદાનો સહચર
મુનિ પુણ્યવિજય

॥ अर्हम् ॥

बृहत्कल्पसूत्रना छद्वा विभागना प्रकाशनमां सहायको

प्रस्तुत निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति सहित बृहत्कल्पसूत्रना छद्वा विभागना प्रकाशनमां पञ्चाषी साप्तीजी प्रवर्तिनी श्री १००८ श्री देवभीजी महाराजनी विदुषी शिष्या साप्ती रत्न श्री १००८ श्रीदानभीजी महाराजनी शिष्याओ साप्तीजी महाराज श्री १०८ श्री वसन्तभीजी महाराज तथा साप्तीजी महाराज श्रीदमयन्तीभीजी महाराजना सदुपदेशणी नीचे जणावेल धर्मात्मा माई बहेनोए सहाय करी छे ।

रु ४८१) जिनदास कोवरना उपाभयनी आविकाओ तरफपी

रु १०१) माणैकचदजी बेताळ नागोरवाळा तरफपी

रु. १०१) आणदमळपी श्रीमालनी धर्मपत्नी सौभाग्यवती माई पेपजी तरफपी

रु. १००) गुणचदजी कोवरनी पत्नीए करेल उन्नमणा निमिचे.

रु. १००) परचुरण आविकाओ तरफपी

रु ५१) बीजराजजी बोयरानी भावाजी तरफपी

रु. ५१) मोहनलाळजी समदहीयानी धर्मपत्नी तरफपी

रु. ५१) गोपीलाळजी बोयरानी धर्मपत्नी तरफपी

रु. २५) गुलाबचदजी समदहीया तरफपी

रु २५) वसन्ताबाई तरफपी

रु ११) सुगणचन्दजी बोयरानी धर्मपत्नी तरफपी

रु ४) जीवणबाई दुगढ तरफपी

उपर जणाव्या मुजब पूज्य साप्तीजी महाराजभी वसन्तभीजी महाराज तथा साप्ती श्रीदमयन्तीभीजी महाराजना सदुपदेशणी प्रस्तुत छद्वा विभागना प्रकाशनमां रु ११०१नी सहाय आवी छे । ए बद्द उक्त बन्नेय साप्तीजी महाराजना आमारे मानीए छीए अने सहाय करनार माई-बहेनोने हार्दिक धन्यवाद आपीए छीए ।

लि० श्री जैन आत्मानन्द सभाना सेक्रेटरी,
वल्लभदास त्रिभुवनदास गांधी-भावनगर.

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

आमुख

बृहत्कल्पसूत्रનો पांचમો ભાગ વહાર પડ્યા પછી ઘણે લાંબે ગાળે આજે તેનો છટ્ટો ભાગ વિદ્વાનોના કરકમલમાં ઉપદ્રવ કરવામાં આવે છે । આ વિભાગ સાથે આશ્વો બૃહ્ત્કલ્પગ્રંથ સંપૂર્ણ થાય છે ।

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રનું સર્વાંગપૂર્ણ સંશોધન મારા પરમપૂજ્ય શિરઝ્ઞત્ર પરમારાધ્ય ગુરુદેવ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજ અને મેં, એમ અમે ગુરુ-શિષ્યે મળીને કર્યું છે । પરન્તુ આજે પ્રસ્તુત વિભાગનું પ્રકાશન જોવા તેઓશ્રી સંસારમાં વિદ્યમાન નથી । તેમ છતાં પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના સંશોધનમાં આદિથી અંત સુધી તેઓશ્રીનો વધારેમાં વધારે હિસ્સો છે, એ સત્ય હકીકત છે ।

પ્રસ્તુત વિભાગની પ્રસ્તાવનામાં નિર્યુક્તિકાર અને તેમના સમય વિષે પ્રમાણપુરસ્તર ઘણી લાંબી ચર્ચા કરીને જે નિર્ણયો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે તે વિષે જે મહત્ત્વની નવી હકીકતો મળી આવી છે તેનો ઉલ્લેખ અહીં કરી દેવો અતિ આવશ્યક છે ।

પ્રસ્તુત છટ્ટા વિભાગની પ્રસ્તાવનાના ચોથા પૃષ્ઠમાં “ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્યભટ્ટવાહુસ્વામી છે ” એ માન્યતાને રજૂ કરતા જે ઉલ્લેખો આપવામાં આવ્યા છે તેમાં સૌથી પ્રાચીન ઉલ્લેખ આચાર્ય શ્રીશીલાંકનો છે । પરન્તુ તે પછી આ જ માન્યતાને પુષ્ટ કરતો ભગવાન્ શ્રીજિનભટ્ટ ગણિ ક્ષમાશ્રમણનો એક ઉલ્લેખ વિશેષાવશ્યક મહાભાષ્યની સ્વોપદ્ધ ટીકામાંથી મળી આવ્યો છે ।

નિર્યુક્તિઓ, તેનું પ્રમાણ અને રચનાસમય.

‘ નિર્યુક્તિકાર શ્રીભટ્ટવાહુસ્વામી, વારાહીસંહિતાના પ્રણેતા શ્રીવરાહમિહિરના તાતા માઈ હતા ’ એ જાતની કિંવદંતીને લક્ષમાં રાખી શ્રીવરાહમિહિરે પોતાના પંચસિદ્ધાન્તિકા ગ્રન્થના અંતમાં ઉલ્લેખેલી પ્રશસ્તિના આધારે મેં મારી પ્રસ્તાવનામાં નિર્યુક્તિકાર અને નિર્યુક્તિઓની રચના વિક્રમના છટ્ટા સૈકામાં થયેલી કલ્પના કરી છે એ વરાવર નથી, એ ત્યારપછી મળી આવેલી વીગતોથી નિશ્ચિત થાય છે, જે આ નીચે આપવામાં આવે છે ।

ઘરતરગચ્છીય યુગપ્રધાન આચાર્ય શ્રીજિનભટ્ટસૂરિસંસ્થાપિત જેસલમેરના પ્રાચીનતમ તાડપત્રીય જ્ઞાનમંડારમાંથી સ્થવિર આર્ય વજ્રસ્વામિની શાખામાં થયેલ સ્થવિર શ્રીઅગસ્ટ્ય-સિંહવિરચિત દશવૈકાલિકસૂત્રની પ્રાચીન ચૂર્ણિ મળી આવી છે । આ ચૂર્ણિ, આગમોદ્ધારક

પૂજ્ય શ્રીસાગરાનન્દસૂરિ મહારાજે પ્રસિદ્ધ કરેલ ચૂર્ણી કરતાં જુદી અને પ્રાચીનતમ હોવા સ્વરાત જૈન આગમસાહિત્ય અને તેના ઇતિહાસમા માત્ર પાઠનાર તેમ જ કેટલીયે મહત્ત્વની હકીકતો સ્વર પ્રકાશ નાલનાર છે । સૌ કરતા અતિમહત્ત્વની વાત તો એ છે કે—સ્થવિર આર્ય દેવાર્ધિગણિ ક્રમાશ્રમણે વલ્લભીમા ધીર સ્વત્ ૧૮૦ અથવા ૧૯૧ માં જે અંતિમ સૂત્રવ્યવસ્થા અને પુસ્તકલેખનરૂપ આગમવાચના કરી તે પહેલાં આ ચૂર્ણી રચાણી છે । અને એ જ કારણમર પ્રસ્તુત ચૂર્ણીમા, દશવૈકાલિકસૂત્રમા આપણી ચાલુ પરિપાટી કરતા ઘણા ઘણા ગાયાભેદો અને પાઠભેદો છે કે જે પાછઝથી રચાણી દશ વૈકાલિકસૂત્રની નવીન ચૂર્ણીમા કે યાકિનીમહારાપુત્ર આચાર્ય શ્રીહરિમદ્રની ટીકામા નથી । આચાર્ય શ્રીહરિમદ્રસૂરિ તો પોતાની ટીકામાં ઘણાવી જ લીધું છે કે “ કહ હ, કયા હ, કહ હ ” ઇત્યાદિ અદ્વય-અલમ્બ્ય પાઠભેદોને જવા કરી હ્રદય-અલમ્બ્ય પાઠોની જ વ્યાખ્યા કરવામા આવે છે । આનો અર્થ એ થયો કે—ધાર વરસી ટુકાઝ આદિ કારણોને લઈ ઇન્દ્રિયમિત્ર થઈ ગયેલા આગમોના પાઠોનિર્ણય પાઠનુ સ્વરૂપ લીધું ન હતું ત્યાંસુધી તેના સ્વર વ્યાખ્યા સ્થાનાર વ્યાખ્યાકારો પોતા પાસે જે પાઠપરંપરા હોય તેને જ મુખ્ય માનીને કામ લેતા અને તેના સ્વર વ્યાખ્યામયો રચતા હતા । સ્થવિર શ્રીઅગત્યસિંહ વિરચિત પ્રસ્તુત દશવૈકાલિકચૂર્ણિમય એ જ્ઞાનનો અલમ્બ્ય-દુર્લભ્ય મય છે કે જે વલ્લભીમાં શ્રીદેવાર્ધિગણિ ક્રમાશ્રમણે સંયમ કરી પાઠનિર્ણય કર્યો તે પહેલાના પ્રાચીન કાલમાં જૈન આગમોના પાઠોમાં કેવી વિષમતા થઈ ગઈ હતી તેનો આછોપાસઝો સ્વાલ આપણને આપે છે । આજે પણ શુદ્ધસ્વરૂપસૂત્ર, નિશીયસૂત્ર, મગવતીસૂત્ર ઘણેરોના પ્રાચીન આદર્શો જે આપણા સમક્ષ વિદ્યમાન છે તે જોતા આપણને પાઠભેદોની વિવિધતા અને વિષમતાનો તથા માપાસરૂપની વિવિધતાનો સ્વાલ આવી શકે છે । અસ્તુ દશવૈકાલિકસૂત્ર સ્વરની સ્થવિર શ્રીઅગત્યસિંહની ચૂર્ણી જોતા આપણને સ્વાલ આવી જાય છે કે વલ્લભી પાઠનિર્ણય થવા અગાઉ જૈન આગમો સ્વર વ્યાખ્યામયો અથવા શુદ્ધિ-ચૂર્ણિમયો રચાવા શરૂ થઈ ચૂક્યા હતા । સ્થવિર શ્રીઅગત્યસિંહ પણ પોતાની ચૂર્ણીમા અનેક સ્થલે પ્રાચીન શુદ્ધિપાઠોનો સંદેશ કરે છે । આ સ્વરાત “ હિમવનધેરાવલી ”માં નીચે પ્રમાણેનો સંદેશ છે—

૧ પ્રસ્તુત ચૂર્ણિને આચાર્ય શ્રીહરિમદે દશવૈકાલિકસૂત્રની પોતાની ટીકામાં ‘ શુદ્ધિવિરણ ’ના નામથી જ ઓળખાવી છે, અને પૂજ્ય શ્રીસાગરાનન્દસૂરિ સંશોધન કરીને છતાં છતાં ।

૨ “ કહ હુ કુલસ્યાદિ । અથ વ્યાખ્યા—દ્વય સદિગ દિક્ષેણ પ્રતિમૂલ્ય વ્યાખ્યાને પ્રત્યગીરવમિતિ તત્તરિજ્ઞાનનિષ્કર્ષ માવાર્યમાત્રસુત્ર્યને । તત્તરિ કર્યઈ કદાઈ કવમહ ’ ઇત્યાદિસ્વપાઠાત્તરવિરણાનેન દર્ય વ્યાખ્યાવતે । ” સ્વરે ૦ હરિ ૦ શુતિ ૫૨ ૮૫-૧ ।

૩ “ અથ દ્વિમાતે શુદ્ધિગતાનો પદુરવમેત્તગાયાઓ । તત્તરહા—‘ કુલ્ય વ કુલ્યમાદ ’ ઇત્યાદિ નિવલ્લપ્તિઘામા ।

“ આર્યેરેવતીનક્ષત્રાણાં આર્યસિંહાલ્યાઃ શિષ્યા અભૂવન્, તે ચ બ્રહ્મદ્વીપિકાશાસ્ત્રોપ-
લક્ષિતા અભૂવન્ । તેપામાર્યસિંહાનાં સ્થવિરાણાં મધુમિત્રા-ડડર્યસ્કન્દિલાચાર્યનામાનો દ્વો
શિષ્યાવભૂતામ્ । આર્યમધુમિત્રાણાં શિષ્યા આર્યગન્ધર્હસ્તિનોડતીવ વિદ્વાંસઃ પ્રભાવકાશ્વામૂવન્ ।
તૈશ્ચ પૂર્વસ્થવિરોત્તંસોમાસ્વાતિવાચકરચિતતત્ત્વાર્થોપરિ અશીતિસહસ્ત્રશ્લોકપ્રમાણં મહાભાષ્યં
રચિતમ્ । એકાદશાક્ષોપરિ ચાર્યસ્કન્દિલસ્થવિગણામુપરોધતસ્તૈર્વિવરણાનિ રચિતાનિ ।
યદુક્તં તદ્રચિતાચારાક્ષવિવરણાન્તે યથા—

“ થેરસ્સ મહુમિત્તસ્સ, સંહેહિં તિપુવ્વનાણજુત્તેહિં ।

મુણિગણવિવંદિદિહિં, વવગયરાગાદ્દોસેહિં ॥ ૧ ॥

વંમદીવિયસાદામડહેહિં ગંધહસ્થિવિવુહેહિં ।

વિવરણમેયં રહ્યં દોમ્મયવાસેસુ વિક્રમઓ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થાત્ “ આર્યેરેવતીનક્ષત્રના આર્યસિંહનામે શિષ્ય હતા, જે બ્રહ્મદ્વીપિકાશાસ્ત્રીય
તરીકે ઓલલાતા હતા । સ્થવિર આર્યસિંહના મધુમિત્ર અને આર્યસ્કન્દિલ નામે જે શિષ્યો
હતા । આર્યમધુમિત્રના શિષ્ય આર્યગંધર્હસ્તી હતા, જેઓ ઘણા વિદ્વાન્ અને પ્રભાવક હતા ।
તેમણે વાચક ડમાસ્વાતિહૂન તત્ત્વાર્થ ઉપર ઇંસી હજાર શ્લોકપ્રમાણ મહાભાષ્યની રચના
કરી હતી અને સ્થવિર આર્યસ્કન્દિલના આપ્રહથી અગીઆર અંગો ઉપર વિવરણો રચ્યાં
હતાં । જે હકીકત તેમણે રચેલા આચારાંગસૂત્ર વિવરણના અંતમાગવી જણાય છે ।
જે આ પ્રમાણે છે.

“ સ્થવિર આર્યમધુમિત્રના શિષ્ય, મુનિગણમાન્ય, ત્રણ પૂર્વેનું જ્ઞાન ધરાવનાર બ્રહ્મ-
દ્વીપિકાશાસ્ત્રીય સ્થવિર ગંધર્હસ્તીએ વિક્રમથી વસો વર્ષ વીત્યા વાદ આ (આચારાંગસૂત્રનું)
વિવરણ રચ્યું છે । ”

જો કે ઉપર હિમવંતથેરાવલીમાં જણાવેલ અગીઆર અંગનાં વિવરણો પૈકી એક પણ
વિવરણ આજે આપણા સામે નથી, તે છતાં આચાર્ય શ્રીશીલાંકે પોતાની આચારાંગસૂત્ર
ઉપરની ટીકાના પ્રારંભમાં “ શત્રુપરિજ્ઞાવિવરણમતિવહુગહનં ચ ગન્ધર્હસ્તિકૃતમ્ । ” એમ
જણાવ્યું છે તે જોતાં હિમવંતથેરાવલીમાંનો હલ્લેલ તરછોડી નાલવા જેવો નથી । અસ્તુ ।
આ વસ્તુ વિચારતાં તેમજ ઉપલબ્ધ થયેલી સ્થવિર અગત્યસિંહની દશવૈકાલિકની ચૂર્ણી
અને તેમાં આવતો પ્રાચીન વૃત્તિનો હલ્લેલ જોતાં ગદ્ય વિવરણગ્રંથો રચાવાની શરૂઆત
વહ્નપ્રીમાં સૂત્રવ્યવસ્થાપન થયું તેથી ય જે ત્રણ સૈકા પૂર્વેની હોવાનું સાચિત થાય છે ।
સ્થવિર અગત્યસિંહની ચૂર્ણિનો રચનાસમય વિક્રમની ત્રીજી સદીથી અર્વાચીન હોવાનો
સંભવ જરા ય નથી અને તેથી પહેલાંનો પણ સંભવિત નથી । સ્થવિર અગત્યસિંહે પોતાની
ચૂર્ણિના અંતમાં નીચે મુજબની પ્રશસ્તિ આપી છે.

ધીરવરસ્સ મગવજો તિર્યે કોદીગણે સુવિપુલમ્મિ ।

ગુણગણવદ્દરામસ્સા યેરમામિસ્સ સાદાણ ॥ ૧ ॥

મહરિમિમ્મરિમ્મમાવા માવાઽમાવાણ મુણિતપરમત્થા ।

રિમિગુચ્ચમામ્મમણો(ણા ?)સમામમાણં ણિધી આમિ ॥ ૨ ॥

તેમિ સીસેણ દ્ધમા કલમ્મમવમદ્દગામધેલેણ ।

દમ્મકાલિયસ્સ સુણ્ણી પપાણ રયણાતો ઉવ્વજ્જતથા ॥ ૩ ॥

પ્રત્યુત્પન્ન પ્રજ્ઞાસ્થિ જીવતાં અને સ્થવિર અગમ્યસિંહ, મગવાન્ ભીરવસ્થામિની સામ્યમાં થયેલ હોઈ ઓછામાં ઓછુ બીજી ત્રીની પેટીય થપ્પા હોવાનો સંમત હોવાથી, તેમ જ તેમને લોકોની પૂર્ણતા પ્રાપ્તિની વૃત્તિનો સ્તેગ્ય કરેલો હોઈ વિક્રમની ત્રીજી સદીમાં તેમનું હોયુ અને પૂર્ણત્વ રચયુ સગત છાને છે

હવર જાણ્યા મુજબ આજે આપણા સામે પ્રાચીન કોઈ પણ વિચરણ, વૃત્તિ કે ક્યાક્યામય નથી, તેમ છતાં પ્રત્યુત્પન્ન અગમ્યસિંહજન પૂર્ણ કે જે આજે થપ્પાથ થતા ગય-ક્યાક્યામયોમાં મૌધી પ્રાચીન હોવા સ્વરાત સ્થવિર ભીરેશર્લિંગિન સમામમણની આગમ-સ્થવરથા અને પ્રથલેગ્ગન પૂર્વે રથાપ્પ છે તેમાં તિર્ણુલ્લિમયને મમાવીને ક્યાક્યા કરવામાં આવી છે, પટલે મારી પ્રજ્ઞાજનામાં મેં તિર્ણુલ્લિમયનાનો મમય વિક્રમનો છદ્ધો સેદ્ધો હોવાની જે સંમાધના કરી છે તથા તે માથે વસ્ત્રધીયાપનાના સૂત્રસ્થવરથાપન થયા થાદ તિર્ણુલ્લિમો રથાવાની સંમાધના થરી છે, એ કમ્મેય વિધાનો ધરાધર નથી, પરંતુ તિર્ણુલ્લિમોની રથના વિક્રમના બીજા મેદા પૂર્વેની છે ।

પ્રાચીન કાલથી જે એક પ્રજ્ઞા થાતે છે કે ' તિર્ણુલ્લિમર ચતુર્ણતપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્ધવાદુરથામી છે ' એનો ત્વરો અર્થ અપારે ધરાધર મમજાતો નથી, તેમ છતાં સંમત છે કે તેમને કોઈ વિશિષ્ટ તિર્ણુલ્લિમોનું સંકલ્પન કર્યું હોય તેના અમુક અંશો થર્ણમાન તિર્ણુલ્લિમયોમાં ગમાથી ટેવામાં આક્યા હોય ' । આને આપણા સામે જે તિર્ણુલ્લિમો છે તેમાં લોકો સ્વરોચ્છર થયારો થતો રહ્યો હોઈ એના મૌલિક સ્વરૂપને નથી કરવાનું કાર્ય-અતિદુષ્કર છે અને એના પ્રોત્થા કે સ્થવરથાપકનું તામ મહી કરયુ એ વગ અતિ અથક થામ છે । આપણા થર્ણમાન તિર્ણુલ્લિમયોમાં પાટટપી કેટલો ક્રમેરો થયો છે, એ જાણના માટે સ્થવિર અગમ્યસિંહની પૂર્ણ અતિ મદ્ધવનું જાપન છે । સ્થવિર અગમ્યસિંહની પૂર્ણમાં દત્તવેદાન્તિકના પ્રથમ અપ્પવનની તિર્ણુલ્લિમાયાઓ માત્ર જોવન છે, જ્યારે આપાર્ય બી દરિમદ્ધની ટીકામાં પ્રથમ અપ્પવનની તિર્ણુલ્લિમાયાઓ એક મો ને છપ્પન કેટલી છે । આગા દત્તવેદાન્તિકમૂલની તિર્ણુલ્લિમાયાનો વિચાર કરીએ તો આપાર્ય દરિમદ્ધની ટીકામાં જગમગ ગાથાસંકથા થેવર્ણી કરનાં થન થયારે થઈ જાય । અહીં એક થાગ એ પ્થાવનમાં

રાસવા લેવી છે કે-પૂજ્ય શ્રીસાગરાનન્દસુરિજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલી દશવૈકાલિક ચૂર્ણી, કે જે વલ્લભીસૂત્રવ્યવસ્થાપન પછી રચાણી છે તેમાં સૂત્રપાઠ વલ્લભીવાચનાસમ્મત હોવા છતાં નિર્યુક્તિગાથાઓ અગત્યસિદ્ધની ચૂર્ણીમાં છે તેટલી ઘટ્ટાળે કે માત્ર ચોપન જ છે । આ ઉપરથી સમજાશે કે સમયના વહેવા સાથે નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં પાઠક્રમી ઘણાં ઘણાં પરિવર્તન અને વૃદ્ધિ થયાં છે । આ વધું વિચારતાં જો કે નિર્યુક્તિગ્રંથો કોના રચેલા ? તેનું મૌલિક સ્વરૂપ કેવું ? વગેરે પ્રશ્નો અણઉઠત્યા રહે છે, તે છતાં જૈન આગમો ઉપર નિર્યુક્તિઓ રચાવાનો પ્રારંભ ઘણો પ્રાચીન છે । મગવાન્ શ્રીમલ્લવાદીએ પણ પોતાના નયચક્ર ગ્રંથમાં નિર્યુક્તિગાથાઓનાં ઉદ્ધરણો આપેલાં છે । જેમાંનું ઉદાહરણ તરીકે એક ઉદ્ધરણ આપવામાં આવે છે ।

“ એકેક્ષો ય સત્તવિધો ત્તિ શતસદ્ધયં પ્રભેદમેવમ્ભૂતં વ્યાપ્રોતિ પતલશ્રણમ્ । તત્સા-
ક્ષીભૂતં તત્સંવાદિ “ નિર્યુક્તિ ” લક્ષણમાહ-“ વત્યૂણં સંકમણં હોતિ અવત્યૂ ણયે સમભિ-
રુદ્ધે । ” इति । इत्यादि ।

મગવાન્ શ્રીમલ્લવાદિનો સત્તાસમય વિક્રમની પાંચમી સદી અને વલ્લભી સૂત્રવ્યવ-
સ્થાપનવાચના પહેલાંનો છે । નન્દીસૂત્ર વગેરે મૌલિક આગમોમાં પણ નિર્યુક્તિગ્રંથની
ગાથાઓ હોવાનું માનવામાં આવે છે ।

અંતમાં ઘટ્ટું જ નિવેદન છે કે-ઘણા વર્ષોને અંતે એક મહાશાસ્ત્રને વની શકે તેટલા
વ્યવસ્થિત સ્વરૂપમાં વિદ્વાન્ મુનિગણ આદિ સમક્ષ હાજર કરવામાં આવે છે । પ્રસ્તુત
મહાશાસ્ત્ર જૈન ગીતાર્થ સ્થવિરોની મહાપ્રસાદી છે । શ્રમણ વીર-વર્દ્ધમાન પરમાત્માના
અતિગંભીર અને અનાવાધ ધર્મમાર્ગની સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મતર સૂક્ષ્મતમ વ્યવસ્થા અને તેની
સમાલોચનાને રજૂ કરતું આ એક મહાશાસ્ત્ર છે । એનું અધ્યયન સૌને વીરપરમાત્માના
શુદ્ધ માર્ગનું દર્શન કરાવનાર વનો ।

લિ०

મુનિ પુણ્યવિજય

જૈનશાસ્ત્રોના મહાન ઉદ્ધારક, સંશોધક, સાક્ષર શિરોમણિ—

સુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ.

(તે મહાપુરુષે હાલમાં જૈનશાસ્ત્રોના પ્રાચીન જ્ઞાનભાસિનો અનુપમ ઉદ્ધાર, સંશોધિત, વ્યવસ્થા કરી શ્રી જૈન સમાજ કચેરી મહાન ઉપકાર કર્યો છે.)

અર્પણ.

સતત જ્ઞાનોપાસના એ જેમનું પ્રિય જીવનસૂત્ર છે, પ્રાચીન જૈન સાહિત્ય, આગમો અને પુરાતન લિપિ જ્ઞાનના એક સિદ્ધહસ્ત સંશોધન તરીકે જેમની કૃપાતિ મારત્તવર્ષ અને વિદેશમાં જૈન-જૈનેતર વિદ્વાનોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે હસ્ત લિખિત પ્રાચીન મહારોનો ઉદ્ધાર એ જેમનો પ્રિય વ્યવસાય છે, જૈન ધર્શનના પ્રાણ સમા આગમ-સાહિત્યના અર્પૂર્વ સંશોધન માટે જેઓશ્રી નિરંતર મગીરથ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે અને તાજેતરમાં જ અવિશ્રાન્ત શ્રમપૂર્વક જેસલમેરના પ્રાચીન જૈન આગમ, સાહિત્ય મહારોનો અદ્યતન ગ્રંથિ ઉદ્ધાર કરી જેઓ જ્ઞાનની મહામૂલી સેવા બજાવી છે, તેમજ આ સમા સ્તરકથી પ્રકાશન પામેલા વસુદેવ હિન્દી આદિ અનેક અર્પૂર્વ પ્રાકૃત-સંસ્કૃત સાહિત્ય પ્રયોના સંશોધન સંપાદન વગેરે કાર્યો કરી જેઓ આ સમા ઉપર અનુપમ મહાન ઉપકાર કરી રહ્યા છે, તે પરમ કૃપાહુ ગુરુદેવ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજના કરકમઝમાં તેઓશ્રીના જ શ્રમથી સર્જાયેલ આ વૃહત્કસ્પસૂત્ર છટ્ટો વિભાગ પ્રથમ સમર્પણ કરતા અમો કૃતજ્ઞતાનો અર્પૂર્વ આનંદ અનુભવીએ છીએ

શ્રી આત્મવાન્તિ જ્ઞાનમંદિર
(શ્રી આત્માનંદ મંચન)
સં. ૧૯૯૧, જ્ઞાનપંચમી

મદાની આમારી
શ્રી જૈન આત્માનંદ મંચા,
ભાવનગર

॥ अर्हम् ॥

ग्रन्थकारોનો પરિચય ।

પ્રસ્તુત વૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્ર, જેનું ચરુ નામ કપ્પે છે તેના મનાદન સાથે તેના ઉપરની નિયુક્તિ ભાષ્ય અને ટીકાનું સમ્પાદન કરેલ હોય એ ઘણાંયના પ્રતેક્ષાઓ કોઈ છે-હતા તેને હમનો શક્ય ઇતિહાસિક પરિચય આ નીચે કરાવવામા આવે છે

છેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર

જૈન સમપ્રદાયમા ધણા પ્રાચીન કાઠઘથી છેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર તરીકે ચતુર્દશ-પૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામી જાણીતા છે આ માન્યતાને કેટલાય પ્રાચીન પ્રયકારોપ તેમના પ્રયોમા જણાવી છે, અને એ જ માન્યતા આજે જૈન સમપ્રદાયમા સર્વત્ર પ્રચલિત છે, પરંતુ નિર્યુક્તિ, ચૂર્ણિ ઘગેરે પ્રાચીનતમ પ્રયોનું સૂક્ષ્મ અભ્યયન કરતાં તેમા આવતા વહેલો તરફ ધ્યાન આપતા ઉપરોક્ત રૂઢ માપદાયાિક માન્યતા ઘાધિત થાય છે. પટલે આ પરિચ-યમા ઉપર જણાવેલી ઘાલુ સાપ્રદાયિક માન્યતાની ઘણેય પશ્ચના માધકનાધક પ્રમાણો દ્વારા સમીક્ષા કરવામા આવે છે

“ છેદસૂત્રોના પ્રણેતા ચતુર્દશપૂર્વધર મગવાન્ મદ્રવાહુસ્વામી છે ” એ વિષે કોઈ પણ જાતનો વિસવાદ નથી જો કે છેદસૂત્રોમા તેના આરંભમાં, અતમા અગર કોઈ પણ ઠેકાણે સુદ પ્રન્યકારે પોતાના નામ આદિ ફજાયનો વહેલ્લ કયોં નથી, તેમ છતાં તેમના પછી થપલ પ્રન્યકારોપ જે વહેલ્લો કર્યા છે તે જોતા સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય છે કે—છેદસૂત્રકાર, ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામી જ છે.

દશાશ્રુતસ્કથસૂત્રની નિર્યુક્તિના પ્રારંભમા નિર્યુક્તિકાર જણાવે છે—

વદામિ મદ્રવાહુ, પાર્ષ્ણ ચરિમસગલસુયનાર્ણિ ।

સુતસ્સ કારગમિસિ, દસાસુ કપ્પે ય વવહારે ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—“ પ્રાચીનમોત્રીય, અંતિમ શ્રુતકેવલી તેમ જ દશાશ્રુતસ્કથ, કલ્પ અને વ્યવહારસૂત્રના પ્રણેતા, મહર્ષિ મદ્રવાહુને હું નમસ્કાર કરુ છું ”

આ જ પ્રમાણેનો વહેલ્લ પંચકલ્પની આદિમા પણ છે આ ઘણેય વહેલ્લો જોતા તેમજ ધીજી કોઈ પણ ઘાયક પ્રમાણ ન હોવાથી સ્પષ્ટ રીતે કહી શકાય કે—‘ છેદસૂત્રોના નિર્માતા ચતુર્દશપૂર્વધર અંતિમ શ્રુતકેવલી સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામી છે અને તેમણે દશા, કલ્પ

૧ દશાશ્રુતસ્કથ, કલ્પ (વૃહત્કલ્પસૂત્ર), વ્યવહાર, નિશીઘ (આચારપ્રકલ્પ), મહાનિશીઘ અને પચકલ્પ આ છ પ્રન્થોને ‘ છેદસૂત્ર ’ તરીકે ઓઠ્ઠવવામાં આવે છે પ્રસ્તુત લેખમાં છેદસૂત્રકાર સાથે સંબંધ ઘણવનાર પ્રથમનાં ચાર સૂત્રો જ સમજવામાં છે ૨ આવશ્યકમૂત્ર, દસવૈદ્યાલિકમૂત્ર આદિ ઘાલ્લો ઉપરની ઘાણાવદ્ ઘ્યાલ્લને નિયુક્તિ તરીકે ઓઠ્ઠવવામા આવે છે

અને વ્યવહાર એ ત્રણેય છેદસૂત્રોની રચના કરી છે. ' આ ઉદ્દેશમાં નિર્યુક્તિરચના કરવાને લગતો તેમજ તેઓશ્રી “નૈમિસ્તિક-સ્થવિર” હોવાને લગતો કશોય ઉદ્દેશ નથી એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે.

ઉપર અમે જે ગાથા ટાંકી છે તેના ઉપર પંચકલ્પમહાભાષ્યકારે જે મહાભાષ્ય કર્યું છે તેમાં પણ નિર્યુક્તિપ્રત્યોની રચના કર્યાને લગતો કશોય ઉદ્દેશ નથી. પંચકલ્પ મહા-ભાષ્યની એ ગાથાઓ આ નીચે આપવામાં આવે છે—

કર્ષ્યં નિ જામણિપ્પક્ષણં, મહત્થં વત્તુકામતો ।
 ણિજ્જૂહગ્ગસ્સ ભર્ત્તાય, મંગલદ્વાણ સંથુતિ ॥ ૧ ॥
 તિત્થગરણમોક્કારો, સત્થસ્સ તુ આદ્દણ સમન્નાઓ ।
 રૂહ પુણ જેણડઙ્ગયણં, ણિજ્જૂદં તસ્સ કીરતિ તુ ॥ ૨ ॥
 સત્થાણિ મંગલપુરસ્સરાણિ મુહસવણગહણધરણાણિ ।
 જન્હા ભવંતિ જંતિ ય, સિત્તપસિસ્સેહિં પચયં ચ ॥ ૩ ॥
 ભર્ત્તા ય સત્થકચરિ, તત્તો ડગઓગ ગોરવં સત્થે ।
 ણ્ણ કારણેણં, કીરદ્ આદી ણમોક્કારો ॥ ૪ ॥
 ' વદ ' અભિવાદ-થુતીણ, મુમસહો જેગહા તુ પરિગીતો ।
 વંદણ પૂચણ ણમણં, થુણણં સક્કારમેગદ્ધા ॥ ૫ ॥
 મદં તિ મુંદરં તિ ય, તુલ્લથો જત્થ મુંદરા વાહુ ।
 સો હોતિ મદ્દવાહુ, ગોણં જેણં તુ ચાલત્તે ॥ ૬ ॥
 પાણ્ણ ણ લક્ખિજ્જદ્ધ, પેસલભાવો તુ વાહુજુચલ્લસ ।
 ડવવણ્ણમતો જામં, તસ્સેયં મદ્દવાહુ ત્તિ ॥ ૭ ॥
 અણ્ણે વિ મદ્દવાહુ વિસેસણં ગોણ્ણગહણ પાર્હિણં ।
 અણ્ણેસિ પડવિસિદ્ધે, વિસેસણં ચરિમસગલમુતં ॥ ૮ ॥
 ચરિમો અપચ્છિમો સ્સલ્લ, ચોદસપુન્ના તુ હોતિ સગલમુતં ।
 સેસાણ વુદ્ધાસદ્ધા, સુત્તકરડઙ્ગયણમેયસ્સ ॥ ૯ ॥
 કિં તેણ કયં તં તૂ, જં મણ્ણતિ તસ્સ કારતો સો ડ ।
 મણ્ણતિ ગણધારીહિં, સન્નમુયં ચેવ પુલ્લકયં ॥ ૧૦ ॥
 તત્તો ચિય ણિજ્જૂદં, અણ્ણગહદ્ધાણ સંપયજતીણં ।
 તો મુત્તકારતો સ્સલ્લ, મ ભવતિ દશકલ્પવવહારે ॥ ૧૧ ॥

આ ઉદ્દેશમાં મહાભાષ્યકારે ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્દવાહુસ્ત્રામીને માત્ર સૂત્ર-કાર નીત્રીને જ ડગાવ્યા છે એ નવમી ગાથાના ઉત્તરાર્ધથી સ્પષ્ટ થાય છે.

ઉપર નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય અને મહાભાષ્યના ઉદ્દેશમાં ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્દવાહુ-સ્ત્રામીને દ્વગ, કલ્પ, વ્યવહાર એ ત્રણ છેદસૂત્રોના જ રચયિતા જણાવવામાં આવ્યા છે;

પરંતુ પચકલ્પમાખ્યની ચૂર્ણિમા તેઓમીને નિશીથસૂત્રના પ્રણેતા તરીકે પણ જણાવ્યા છે. એ હલ્લેસ અહીં આપવામા આવે છે—

“તેણ મગવતા આચારપકલ્પ-દસા કલ્પ વ્યવહારા ય નવમપુણ્નીસદમૂતા નિચ્છદા ।”

પચકલ્પચૂર્ણી પગ ૧ (લિખિત)

અર્થાત્—તે મગવાને (મદ્રવાહુસ્વામી) નવમા પૂર્વમાથી સારરૂપે આચારપ્રકલ્પ, દર્શા, કલ્પ અને વ્યવહાર એ ચાર સૂત્રો રચ્યા છે—રચ્યા છે

આ હલ્લેસમા જે આચારપકલ્પ નામ છે એ નિશીથસૂત્રનું નામાન્તર છે એટલે અત્યારે ગણાતા છ છેદસૂત્રો પૈકી ચાર મૌલિક છેદસૂત્રોની અર્થાત્ દર્શા, કલ્પ, વ્યવહાર અને નિશીથસૂત્રની રચના ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામીએ કરી છે

તિત્થોગાલિય પ્રકીર્ણક,—જેની રચના વિક્રમની પાંચમી શતાબ્દિની શરૂઆતમા થયેલી હોવાનું શિદ્ધદર્શ્ય શ્રીમાન્ કલ્યાણવિજયજી “ ધીરનિર્વાણ સવત્ ઔર જૈન કાલગણના ” (૫૦ ૩૦, ટિ. ૨૭)માં સપ્રમાણ જણાવે છે,—તેમા નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે—

સત્તમતો ચિરવાહુ જાણુયસીસુપદિચ્છિય સુવાહુ ।

નામેણ મદ્રવાહુ અવિહી સાધમ્મ સદોત્તિ (૨) ॥ ૧૪ ॥

સો વિ ય ચોદસપુઠ્ઠી વારસવાસાહ જોગપદિવજ્ઞો ।

સુત્તેણ નિવધઙ્ગ અત્થ અજ્ઞયણવધસ્સ ॥ ૧૫ ॥

તીર્થોદ્ધારપ્રકીર્ણકના પ્રસ્તુત હલ્લેસમા ચતુર્દશપૂર્વધર મગવાન્ મદ્રવાહુસ્વામીને સૂત્રકાર તરીકે જ વર્ણવ્યા છે, પરંતુ તેથી આગલ વધીને ‘તેઓ નિર્યુક્તિકાર’ હોવા વિષે કે તેમના નૈમિત્તિક હોવા વિષે સૂચના સરસીયે કરવામા આવી નથી

ઉપર દૂકમાં જે પ્રમાણો નોંધાયા છે એ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાશે કે—છેદ સૂત્રોના પ્રણેતા, અતિમ શ્રુતકેવલી સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામી જ છે. આ માન્યતા વિષે કોઈને કશો ય વિરોધ નથી વિરોધ તો આજે ‘ નિર્યુક્તિકાર કોણ ? અર્થવા ક્યા મદ્રવાહુસ્વામી ? ’ એનો જ છે, એટલે આ સ્થલે એ વિષેની જ ચર્ચા અને સમીક્ષા કરવાની છે

જૈન સંપ્રદાયમાં આજે એક એવો મહાન્ વર્ગ છે અને પ્રાચીન કાલમાં પણ હતો, જે “ નિર્યુક્તિઓના પ્રણેતા ચતુર્દશ પૂર્વવિદ્ છેદસૂત્રકાર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામી જ છે ” એ પરંપરાને માન્ય રાખે છે અને પોપે છે એ વર્ગની માન્યતાને લગતા અર્વાચીન પ્રમાણોને—નિરર્થક લેણનું સ્વરૂપ મોડું થઈ ન જાય એ માટે—જતા કરી, એ વિષેના જે પ્રાચીન હલ્લેસો મળે છે એ સૌનો હલ્લેસ કર્યા પછી “ નિર્યુક્તિકાર મદ્રવાહુસ્વામી, ચતુર્દશ-પૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામી નથી પણ તે કરતાં કોઈ જુદા જ સ્થવિર છે ” એ પ્રામાણિક માન્યતાને લગતા પ્રમાણો અને વિચારસરણી રજૂ કરવામા આવશે

૧ પ્રાચીન માન્યતા મુજબ દશાશ્રુતસ્કંધ અને કલ્પને એક સૂત્ર તરીકે માનવામાં આવે અર્થવા કલ્પ અને વ્યવહારને એક સૂત્રરૂપે માની લઈએ તો ચારને વહેલે પ્રણ સૂત્રો થાય

અમે અહીં અમારી નવીન છતાં પ્રામાણિક માન્યતાને અંગે જે પ્રમાણો અને વિચારો રજૂ કરીએ છીએ તેને વિદ્વાનો ધ્યાનપૂર્વક વિચારે અને તેની સાધક-વાધકતાને લગતા વિચારો તેમજ પ્રમાણોને સૌમ્યતાથી પ્રગટ કરે. અહીં નોંધવામાં આવતી નવીન વિચાર-સરણીને અંગે કોઈ પણ મહાશય પ્રામાણિક દલીલો તેમજ ઐતિહાસિક પ્રમાણોદ્ધારા ડહાપોહ કરશે તો અમે તેના ઉપર જરૂર વિચાર કરીશું. અમારી માન્યતા વિદ્વદ્વર્ગમાં ચર્ચાઈને તેનો વાસ્તવિક નિર્ણય ન આવે ત્યાં સુધી અમે એના ઉપર નિર્મર રહેવા નથી ઇચ્છતા. અને એ જ કારણથી ‘હેતુસૂત્રકાર ભદ્રવાહુસ્વામી’ કરતાં નિર્યુક્તિકાર આચાર્ય તદ્દન મિત્ર હોવાની અમારી દૃઢ માન્યતા હોવા છતાં અમે અમારા તરફથી પ્રકાશન પામેલા પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પ-સૂત્ર ગ્રન્થનાં શીર્ષકોમાં લાંબા વચ્ચતથી ચાલી આવતી રૂઢ માન્યતા મુજબ પૂજ્યશ્રીભદ્રવાહુ-સ્વામિવિનિર્મિતસ્વોપજ્ઞનિર્યુક્તયુપેતં બૃહત્કલ્પસૂત્રં એ પ્રમાણે જ લખ્યું છે.

૧

હવે અમે અમારી પ્રતિજ્ઞા અનુસાર પ્રારંભમાં “નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રવાહુ સ્વામી છે” એ માન્યતાને લગતા પ્રાચીન હથેલો આપીએ છીએ.

૧. “અનુયોગદાયિનઃ—સુધર્મસ્વામિપ્રથૃતયઃ યાવદસ્ય ભગવતો નિર્યુક્તિકારસ્ય ભદ્ર-વાહુસ્વામિનશ્ચતુર્દશપૂર્વધરસ્યાચાર્યોઽતસ્તાન્ સર્વાનિતિ ॥” આચારાક્ષસૂત્ર શીલાઢ્યાચાર્ય-કૃત ટીકા-પત્ર ૪.

૨. “ન ચ કેપાશ્ચિદિહોદાહરણાનાં નિર્યુક્તિકાલાદર્વાકાલાભાવિતા ઇત્યન્યોક્તત્વમા-શઙ્કનીયમ્, સ હિ ભગવાંશ્ચતુર્દશપૂર્વધરશ્ચ શ્રુતકેવલી કાલત્રયવિપયં વસ્તુ પશ્યત્યેવેતિ કથમન્યકૃતત્વાશઙ્કા ? ઇતિ ।” ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર શાન્તિસૂરિકૃતા પાઙ્ચટીકા-પત્ર ૧૩૯.

૩. “ગુણાધિકસ્ય વન્દનં કર્તવ્યમ્ ન ત્વધમસ્ય, યત ઉક્તમ્—‘ગુણાહિ એ વંદનયં’ । ભદ્રવાહુસ્વામિનશ્ચતુર્દશપૂર્વધરત્વાદ્ દશપૂર્વધરાદીનાં ચ ન્યૂનત્વાત્ કિં તેપાં નમસ્કારમસૌ કરોતિ ? ઇતિ । અત્રોચ્યતે—ગુણાધિકા એવ તે, અવ્યવચ્છિન્નિગુણાધિક્યાત્, અતો ન દોષ ઇતિ ।” ઓધનિર્યુક્તિ દ્રોણાચાર્યકૃત ટીકા-પત્ર ૩.

૪. “ઇહ ચરણકરણક્રિયાકલાપતરુમૂલકલ્પં સામાયિકાદિપઢધ્યયનાત્મકશ્રુતસ્કન્ધ-રૂપમાવશ્યકં તાવદર્પ્યતસ્તીર્યકરૈઃ સૂત્રતસ્તુ ગણધરૈર્વિરચિતમ્ । અસ્ય ચાર્તીવ ગમ્મીરાર્થતાં સકલસાધુ-શ્રાવકવર્ગસ્ય નિલોપયોગિતાં ચ વિજ્ઞાય ચતુર્દશપૂર્વધરેણ શ્રીમદ્ભદ્રવાહુનૈત-દ્વાખ્યાનરૂપા “આમિણિવોહિયનાણં” ઇત્યાદિપ્રસિદ્ધગ્રન્થરૂપા નિર્યુક્તિઃ કૃતા ।” વિશેષાવશ્યક મલધારિહેમચન્દ્રસૂરિકૃત ટીકા-પત્ર ૧.

૫. “સાધૂનામનુગ્રહાય ચતુર્દશપૂર્વધરેણ ભગવતા ભદ્રવાહુસ્વામિના કલ્પસૂત્રં વ્યવ-હારસૂત્રં ચાકારિ, ઉભયોરપિ ચ સૂત્રસ્પર્શિકનિર્યુક્તિઃ ।” બૃહત્કલ્પપીઠિકા મલયગિરિ-કૃત ટીકા-પત્ર ૨.

૬. “ઇહ શ્રીમદાવશ્યકાદિસિદ્ધાન્તપ્રતિવદ્ધનિર્યુક્તિશાસ્ત્રસંસૂત્રણસૂત્રધારઃ.....શ્રી-

મદ્રવાદુસ્વામી કલ્પનામધેયમધ્યયન નિર્યુક્તિયુક્ત નિર્યુદવાન્ । ” શ્લોક-
પીઠિકા શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિઅનુમન્થિતા ટીકા પૃષ્ઠ ૧૭૭ ।

અહીં જે છ શાસ્ત્રીય ઉદ્દેશો આપવામા આન્યા છે એ ઘણાંય પ્રાચીન માન્ય આચાર્ય
વરોના છે અને એ “ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ મગવાન મદ્રવાદુસ્વામી છે ” એ માન્ય-
તાને ટેકો આપે છે આ ઉદ્દેશોમાં સૌથી પ્રાચીન ઉદ્દેશ આચાર્ય શ્રીશીલાંકનો છે જે
વિક્રમની આઠમી શતાબ્દિના ઉત્તરાર્ધનો અથવા નવમી શતાબ્દિના આરંભનો છે આ કરતા
પ્રાચીન ઉદ્દેશ સ્વતંત્રપૂર્વક સ્પાસ કરવા છતાં અમારી નજરે આવી શક્યો નથી

ઉપર નોંધેલ છ ઉદ્દેશો પૈકી આચાર્ય શ્રીશાન્ત્યાચાર્યસૂરિનો ઉદ્દેશ થાવ કરતાં થાકીના
થવા ય ઉદ્દેશોમા મામાન્ય રીતે ણટલી જ દ્વીકૃત છે કે-“ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વવિદ્
મદ્રવાદુસ્વામી છે-હતા ” પણ શ્રીશાન્ત્યાચાર્યના ઉદ્દેશમા ણટલી વિશેષ દ્વીકૃત છે કે-
“ પ્રસ્તુત (ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની) નિર્યુક્તિમા કેટલાંક ઉદાહરણો અર્વાચીન અર્થાન્ત ચતુર્દશ-
પૂર્વધર નિર્યુક્તિકાર મગવાન્ મદ્રવાદુસ્વામી કરતા પાછલના સમયમા થપલા મહાપુરુષોને
લગતા છે, માટે ‘ એ કોઈ ધીજાના કહેલા-ઝમેરેલાં છે ’ એવી શકા ન હાવવી, કારણ કે
મગવાન્ મદ્રવાદુસ્વામી ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ ભુતકેવલી હોઈ ત્રણે કાલના પદાર્થોને સાક્ષાત્
જાણી શકે છે ણટલે એ ઉદાહરણો કોઈ ધીજાના ઝમેરેલા છે એવી શકા કેમ
થઈ શકે ? ”

નિર્યુક્તિ આદિમા આવર્તી વિરોધાસ્પદ થાવતોનો રદિયો આપવા માટેની જો કોઈ
મજબૂતમાં મજબૂત દલીલ કહો કે શાસ્ત્રીય પ્રમાણ કહો તો તે આ એક શ્રીશાન્ત્યાચાર્ય
આપેલ સમાધાન છે અત્યારે માંડે માગે દરેક જણ માત્ર આ એક દલીલને અનુસરીને જ
સંતોષ માની લે છે, પરંતુ ઉપરોક્ત સમાધાન આપનાર પૂજ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિ પોતે જ ત્રણે
પ્રસંગે ઊઠા વિચારમાં પહીં પહીંમર કેવા યોમી જાય છે ? અને પોતે આપેલ સમાધાન
સ્વામીવાલુ માસતા કેવા વિકલ્પો કરે છે, એ આપણે આગટ ઉપર જોઈશું

ઉપર છ વિભાગના આપેલ ઉદ્દેશોને અગે અમારે અહીં આ કરતાં વિશેષ કાઈ જ
પરિવાનુ નથી જે કાઈ કહેવાનુ છે તે આગલ ઉપર પ્રસંગે પ્રસંગે કહેવામાં આવશે

૨

હવે અમે ઉપરોક્ત અર્થાન્ત “ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ મદ્રવાદુસ્વામી છે ” એ
માન્યતાને થાધિત કરનાર પ્રમાણોનો ઉદ્દેશ કરી તે પછી તેને લગતી યોગ્ય પર્વાં રજૂ કરીશું

૧. (ક) મૂદળદય મુય કાલિય તુ ણ જયા સમોયરંતિ દ્દ ।

અપુદ્ધુષે સમોયારો, નલ્થિ પુદ્ધુષે સમોયારો ॥ ૭૬૨ ॥

જાવતિ અજ્જવદ્ધરા, અપુદ્ધુષ કાલિયાણુભોગે ય ।

તેણાઽઽરેણ પુદ્ધુષ, કાલિયમુય દિટ્ઠિવાણ ય ॥ ૭૬૩ ॥

- (ख) तुंववणसन्निवेसाओ, निग्गयं पिउसगासमल्लीणं ।
 छम्मासियं छसु जयं, माऊय समन्नियं वंदे ॥ ७६४ ॥
 जो गुज्झएहिं वालो, निमंतिओ भोयणेण वासंते ।
 पेच्छइ विणीयविणओ, तं वहररिसिं णमंसांमि ॥ ७६५ ॥
 उज्जेणीए जो जंभगेहिं आणक्खिऊण धुयमहिओ ।
 अक्खीणमहाणसियं सीहगिरिपसंसियं वंदे ॥ ७६६ ॥
 जस्स अणुण्णाए वायगत्तणे दसपुरम्मि णयरम्मि ।
 देवेहिं कया महिमा, पयाणुसारिं णमंसांमि ॥ ७६७ ॥
 जो कन्नाइ घणेण य, णिमंतिओ जुव्वणम्मि गिहवइणा ।
 नयरम्मि कुंसुमनामे, तं वहररिसिं णमंसांमि ॥ ७६८ ॥
 जेणुद्धरिआ विज्जा, आगासगमा महांपरिण्णाओ ।
 वंदांमि अज्जवइरं, अपच्छिमो जो सुयहराणं ॥ ७६९ ॥

* * *

- (ग) अपुंहुत्ते अणुओगो, चत्तारि दुवार भासई एगो ।
 पुहुताणुओगकरणे, ते अत्थ तओ उ वोच्छिन्ना ॥ ७७३ ॥
 देविदवंदिएहिं, महाणुभागेहिं रक्खिअज्जेहिं ।
 जुगभासज्ज विभत्तो, अणुओगो तो कओ चउहा ॥ ७७४ ॥
 माया य रुइसोमा, पिया य नामेण सोमदेव ति ।
 माया य फग्गुरक्खिय, तोसलिपुत्ता य आयरिआ ॥ ७७५ ॥
 निज्जवणं भइगुत्ते, वीसुं पढणं च तस्स पुव्वगयं ।
 पव्वाविओ य भाया, रक्खिअखमणेहिं जणओ य ॥ ७७६ ॥

* * *

- (घ) बहुरय पएस अव्वत्त समुच्छ दुग तिग अवद्धिगा चेव ।
 सत्तेए णिण्हगा खल्ल, तित्थम्मि उ वद्धमाणस्स ॥ ७७८ ॥
 बहुरय जमालिपमवा, जीवपएसा य तीसगुत्ताओ ।
 अव्वत्ताऽऽसाढाओ, सामुच्छेयाऽऽसमित्ताओ ॥ ७७९ ॥
 गंगाओ दो किरिया, छल्लगा तेरासियाण उप्पत्ती ।
 थेरा य गोट्टमाहिल, पुट्टमवद्धं परूविति ॥ ७८० ॥
 सांवत्थी उसभंपुरं, सेयविया मिहिल उल्लुगातीरं ।
 पुरिमंतरंजि दसपुर, रहवीरपुरं च णयराइं ॥ ७८१ ॥
 चोइस सोलंस वासा, चोइस वीसुत्तरा य दोणिण सया ।
 अट्ठावीसा य दुवे, पंचेव सया उं चोयाला ॥ ७८२ ॥

पचसया जुलसीया, छ खेव सया णवोत्तरा हुति ।
णाणुप्पची य दुवे, उप्पण्णा णिन्नुए सेसा ॥ ७८३ ॥

* * *

मिच्छादिद्वीयाण, ज तेसिं कारिय जहिं जत्थ ।
सन्वपि तय सुद्ध, मूले तह उत्तरगुणे य ॥ ७८८ ॥

* * *

पाडलिपुत्त महागिरि, अज्जसुहत्थी य सेट्ठि वसुभूती ।
वइदिस उज्जेणीए, जियपडिमा एलकच्छ च ॥ १२८३ ॥

आवश्यकनिर्युक्ति ।

- २ अरहते वदिषा, चउदसपुन्वी तहेव दसपुन्वी ।
एकारसगमुत्तयधारए, सन्वसाह य ॥ १ ॥
ओहेण उ णिज्जुत्ति, वुच्छ चरणकरणाणुओगाओ ।
अप्पक्खर महत्थ, अणुगहत्थ सुविहियाण ॥ २ ॥

ओषनिर्युक्ति ।

- ३ अणुहुत्त पुहुत्ताइ, निदिसिउ एत्थ होइ अहिगारो ।
चरणकरणाणुओगेण तस्स दारा इमे हुति ॥ १ ॥

दशवैकालिकनिर्युक्ति ॥

- ४ जह जह पएसिणी जाणुगग्मि पालित्तओ भगाडेइ ।
तह तह सीसे वियणा, पणस्सइ मूरुडारायस्स ॥ ४९८ ॥

* * *

नइ कण्ह-विन्न दीवे, पचसया तावसाण णिवसति ।
पव्वदिवसेसु कुलवइ, पालेवुत्तार सकारे ॥ ५०३ ॥
जण सावगाण खिसण, समियक्खण माइठाण लेवेण ।
सावय पयत्तकरण, अविणय ओए चळण घोए ॥ ५०४ ॥
पडिलामिय वच्चंता, निवुद्ध नइकूलमिलण समियाओ ।
विम्बिय पच सया तावसाण पव्वज्ज साहा य ॥ ५०५ ॥

पिण्डनिर्युक्ति ।

- ५ (क) भगव पि धूलमहो, तिक्खे चकम्मिओ न उण छिन्नो ।
अगिसिहाए वुत्थो, चाउम्मासे न उण दम्भो ॥ १०४ ॥
उज्जेणि कालखमणा सागरखमणा सुवण्णग्मीए ।
इदो आउयसेत्तं, पुच्छइ सादिक्करण च ॥ १२० ॥

* * *

(ય) ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના ચાતુરંગીય અધ્યયનમાં ' વહુરય પાસ અવ્વત્ત સમુચ્છં ' ઇત્યાદિ-(નિર્યુક્તિ ગાથા ૧૬૪ થી ગાથા ૧૭૮ સુધી)માં સાત નિહ્વો અને દિગંવરમતનું, - આવશ્યક-નિર્યુક્તિ ગાથા. ૭૭૮ થી ૭૮૩ માં છે તે કરતાં, -વિસ્તૃત વર્ણન છે.

(ગ) રહવીપુરં નયરં, દીવગમજ્ઞાણ અજ્ઞકળ્હે ય ।

સિવભૂદ્રસ્સુવહિમ્મિ, પુચ્છા થેરાણ કહણા ય ॥ ૧૭૮ ॥

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રનિર્યુક્તિ ।

૬. ઇમમવિષ્ણુ ય વદ્ધાઉણ્ણ ય અભિમુહિયનામગોણ્ણ ય ।

એતે તિન્નિ ત્રિ દેસા, દલ્લમ્મિ ય પોંડરીયસ્સ ॥ ૧૪૬ ॥

વૃત્તિ:—‘એ’ત્યાદિ । એકેન ભવેન ગતેન અનન્તરભવ એવ ય: પૌંડરીકેપુ ઉત્પ-
સ્યતે સ એકમવિક: । તથા તદાસન્નતર: પૌંડરીકેપુ વદ્ધાયુષ્ક: । તતોડપ્યાસન્નતમ: ‘અભિ-
મુલ્લનામગોત્ર:’ અનન્તરસમયેપુ ય: પૌંડરીકેપુ ઉત્પદ્યતે । ‘એતે’ અનન્તરોક્તા: ત્રયોડપ્યાદે-
શવિશેષા દ્રવ્યપૌંડરીકેડવગન્તવ્યા ઇતિ ॥ સૂત્રકૃતાંગનિર્યુક્તિ શ્રુતં ૨, અધ્યં ૧,
પત્ર ૨૬૭-૬૮ ।

આ વિભાગમાં આપેલ આધારો ‘નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુ-
સ્વામી’ હોવાની માન્યતાનો વિરોધ કરનારા છે. જે ખુદ નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણિગ્રન્થોમાંના છે
પદલું જ નહિ પણ નિર્યુક્તિકાર ‘ચતુર્દશપૂર્વધર મદ્રવાહુસ્વામી’ હોવાની માન્યતાને લગતા
પ્રથમ વિભાગમાં આપેલા પુરાવાઓ કરતાં વધારે પ્રાચીન તેમજ વિચારણીય છે. હવે અમે
આ પ્રમાણોની ચર્ચા કરતી વિચારસરણી રજૂ કરીએ છીએ.

નિર્યુક્તિકાર મદ્રવાહુસ્વામી, એ જો ચતુર્દશપૂર્વધર મદ્રવાહુસ્વામી જ હોય તો તેમણે
રચેલા નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં નીચેની વાતો ન જ હોવી જોઈએ, જે અત્યારે નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં પ્રત્ય-
ક્ષપણે જોવામાં આવે છે.—

૧. (ક) આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગાથા ૭૬૪ થી ૭૭૬ સુધીમાં સ્થવિર મદ્રગુપ્ત (વજ્ર-
સ્વામીના વિદ્યાગુરુ), આર્ય સિંહગિરિ, શ્રીવજ્રસ્વામી, તોસલિપુત્રાચાર્ય, આર્યરક્ષિત, પલ્લુ-
રક્ષિત આદિ અર્વાચીન આચાર્યોને લગતા પ્રસંગોનું વર્ણન. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧ ય).

(ય) પિંડનિર્યુક્તિ ગાથા. ૪૯૮ માં પાદલિપ્તાચાર્યનો પ્રસંગ અને ગાથા ૫૦૩ થી
૫૦૫ માં વજ્રસ્વામીના મામા આર્ય સમિતસૂરિનો સંબંધ, ત્રણદ્વીપિક તાપસોની પ્રવ્રજ્યા
અને ત્રણદ્વીપિક શાલાની ઉત્પત્તિનું વર્ણન (જુઓ ઉલ્લેખ ૪).

(ગ) ઉત્તરાધ્યયનનિર્યુક્તિ ગાથા ૧૨૦ માં કાલિકાચાર્યની કથા (જુઓ ઉલ્લેખ ૫ ક).

૨. ઓઘનિર્યુક્તિ ગાથા. ૧ માં ચૌદપૂર્વધર, દશપૂર્વધર અને અગિયાર અંગજ્ઞાતાઓને
સામાન્ય નમસ્કાર કર્યો છે, એ પૂજ્ય શ્રીદ્રોણાચાર્યે જનાવ્યું છે તેમ અણઘટતો નથી પણ
આવં નિં ગાથા ૭૬૪ થી ૭૬૯ સુધીમાં દશપૂર્વધર શ્રીવજ્રસ્વામીને નામ લઈને
નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે તે યોગ્ય નથી. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧ તથા ૨ ય).

૩ (ક) આશ્વ૦ નિ૦ ગાથા ૭૬૩ અને ૭૭૪ માં જણાવ્યું છે કે—આર્ય વચસ્વામીના જમાના મુર્ધા કાલિકસૂત્રાદિની જુદા જુદા અનુયોગરૂપે વહેંચણી થઈ ન હતી પણ તે શાદ એ વહેંચણી થઈ છે, અને એ દેવેન્દ્રવદિત મગવાન્ આર્યરક્ષિતે કાઠ અને પોતાના દુર્પલિકા—પુષ્પમિત્ર નામના વિદ્વાન્ શિષ્યની સ્મરણશક્તિના હાસને જોઈને કરી છે (જુઓ વહેંચ ૧ ક અને ગ)

(લ) દશવૈકાલિકનિર્યુક્તિ ગાથા ૪ માં અનુયોગના પૃથક્ત્વ અપૃથક્ત્વનો વહેંચ છે, તેમાં જણાવ્યું છે કે—આ શાસ્ત્રનો સમાવેશ ચરણચરણાનુયોગમા થાય છે (જુઓ વહેંચ ૩)

(મ) ઓષનિર્યુક્તિ ગાથા ૨ માં પનો પોતાનો સમાવેશ ચરણચરણાનુયોગમા હોવાનું જણાવ્યું છે (વહેંચ ૨)

૪ આશ્વ૦ નિ૦ ગાથા ૭૭૮ થી ૭૮૩ માં અને ઉત્ત૦ નિ૦ ગાથા ૧૬૪ થી ૧૭૮ મુખીમા માત્ર નિહ્વયો અને આઠમા દિગ્દશરમતની વત્પત્તિ અને તેમની માન્યતાઓનું વર્ણન કરવામા આવ્યું છે, જેમાના ઘણાપર ચતુર્દશપૂર્વધર મદ્રવાહુસ્વામી પછી થયેલા છે અર્થાત્ એકદર અમળમગવાન્ મહાવીરના નિર્વાણ પછીના સાત સૈકા મુખીમા વનેલ પ્રસંગો આ વલ્લે નિર્યુક્તિપ્રથમા નોંધાવેલા છે (જુઓ વહેંચ ૧ ઘ તથા ૫ સ્વ)

૫ સૂત્રકૃત્રાગનિર્યુક્તિ ગાથા ૧૬૪ માં દ્રવ્યનિશ્લેષને લગતા ત્રણ આદેશો અર્થાત્ ત્રણ માન્યતાઓનો વહેંચ છે, જે ચતુર્દશપૂર્વધર મગવાન્ મદ્રવાહુ પછી થયેલ સ્થવિર આર્ય મુદસતી આદિ અર્વાચીન સ્થવિરોની માન્યતારૂપ હોઈ તેનો વહેંચ નિર્યુક્તિપ્રથમા સંગત ન હોઈ શકે (વહેંચ ૬)

ઉપર જણાવેલ વાચનો ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ મદ્રવાહુકૃત નિર્યુક્તિપ્રથમા હોય ન કોઈ પણ રીતે ઘટમાન ન કહેવાય પૂજ્ય શીશાત્યાચાર્યના કહેવા પ્રમાણે ‘ નિર્યુક્તિકાર ત્રિકાઠજ્ઞાની હતા એટલે નિર્યુક્તિમા એ વાચનોનો વહેંચ હોવો અયોગ્ય નથી ’ એ વાતને આપણે માની લઈએ તેમ છતાં નિર્યુક્તિપ્રથમા નામ લઈને શીવચસ્વામીને નમસ્કાર, અનુયોગની પૃથક્તા, નિહ્વાદિની વત્પત્તિ, પોતાના પછી વત્પન્ન થયેલ આચાર્યોની માન્યતાઓનો સમ્રહ આદિ વાચનોનો વહેંચ કોઈ પણ રીતે સંગત માની શકાય નહિ, કારણ કે—

(ક) કોઈપણ મહાન્ વ્યક્તિ “ નમો સિત્યસ્ત, નમો આચરિયાળ, નમો ઉવજ્ઞાયાળ, નમો મઠ્ઠસાહુજ ” શ્લોકો વાક્યો દ્વારા ધર્મ પ્રત્યેનો અથવા ગુણો પ્રત્યેનો આદર પ્રગટ કરવા માટે મામાન્ય નમસ્કાર કરે ન અયોગ્ય નથી, પણ ન જ વ્યક્તિ પોતા કરતાં હવે દરજ્જે રહેલ વ્યક્તિને નામ લઈને નમસ્કાર કરે એ ન કોઈપણ રીતે યોગ્ય ન ગણાય અને એમ વની શકે પણ નહિ. ચૌદ પૂર્વધર મગવાન્ મદ્રવાહુસ્વામી, ઓષનિર્યુક્તિના મગલા-ચરણમા વર્ણ્ય છે તેમ ગુણો પ્રત્યે ઘટમાન દર્શાવવા માત્ર દશપૂર્વધર આદિને કે મામાન્યતયા સાધુમમુદાયને નમસ્કાર કરે તમા અજપટતુ વગુ જ નથી, પણ તબોશી સ્થવિર આર્ય વચસ્વામીને “ ત વશિરસિ નમસ્તામિ, વશામિ અન્નવશ્વર ” એ રીતે માધ્યાત્ નામ લઈ

અથવા એ આગમોની શાંતિના ચાલુ કર્યા આદિને લગતા વિવિધ વહેગો મળે છે, તેમ નિર્યુક્તિ પ્રશ્નોને વ્યવસ્થિત કરવાને લગતો એક પણ વહેગ મળતો નથી, તેમ છતાં ઉપરોક્ત સમાધાનને આપણે કબૂલ કરી હાઈપ થો પણ એ સમાધાન માટે એક વિરોધ થો ડમો જ છે કે—

સ્થિર આર્યરક્ષિતના જમાનામાં આચારાગ અને સૂત્રકૃતાગ એ બે અંગઆગમોનું પ્રમાણ છે જ હતું જે ચતુર્વંશપૂર્વધર સ્થિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામીના જમાનામાં હતું, પટલે એ નિર્યુક્તિપ્રથો પાર અનુયોગમય હોવાને બદલે મળે એક અનુયોગાનુસારી હો, પરંતુ એ નિર્યુક્તિપ્રથોનું પ્રમાણ તો સૂત્રપ્રથોની વિશાલતાને અનુમતી વિશાલ જ હોયુ જોઈએ, પણ તેમ નહોતા આપણા માટે વિદ્યમાન નિર્યુક્તિપ્રથો માથુરી આદિ શાંતિનાઓ દ્વારા અતિસસ્કાર પામેલ અને એનું સામ્પ્રદાયિક માન્યતાનુમાર અતિ દુર્કાર્ઝ ગણલ અંતિમ સૂત્રસકલનાને જ આશા અનુમરે છે.

અનુયોગની પૃથક્કા આદિને લગતી શાંતિના વિષે કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે—
“એ વહેગો સ્થિર આર્ય રક્ષિતે નિર્યુક્તિપ્રથોની પુતલ્યવસ્થા કરી ત્યારે ડમેરેલ છે” તો પણ નિર્યુક્તિપ્રથોમાં ગોષ્ઠામાહિલ નિહુધ અને દિગ્બરમતની ઉત્પત્તિને લગતી દુર્કીકત નિર્યુક્તિપ્રથોમાં કયાથી આવી ? કે જે શબ્દોની ઉત્પત્તિ સ્થિર શ્રીઆર્યરક્ષિત મગધાનના સ્વર્ગશાસ પછી ચપલ છે આ શાંતિના ડમેરનાર કોઈ શ્રીજા જ સ્થિરને શોષવા જવું પડે એવું છે

ચતુર્થ વિષાલ કરવામાં આવે તો કોઈ પણ સ્થિર મદ્રપિ પ્રાચીન આચાર્યના મથને અનિ-
વાર્ય રીતે વ્યવસ્થિત કરવાની આવશ્યકતા ડમી થતા તેમાં સઘપ જોડવા પૂરતો પડતો ડમેરો કે સદ્જ ફેરફાર કરે એ સદ્જ હોઈ શકે, પણ તેને બદલે તે મૂલ પ્રથકારના જમા-
નાઓ પછી બનેલી ઘટનાઓને કે તેવી કોઈ શ્રીની શાંતિનાને મૂલ પ્રથમાં નવેસર પેસાડી
દે પછી એ પ્રથમ મૌલિકપણ, ગૌરવ કે પ્રામાણિકતા જલવાય સ્વા ? આપણે નિર્વિવાદપણે
કબૂલ કરવું જોઈએ કે મૂલ પ્રથમાં એવો નવો ડમેરો ક્યારે એ પણ વાસ્તવિક તેમજ માન્ય
ન કરી શકાય કોઈ પણ સ્થિર મદ્રપિ અળપડતો ડમેરો મૂલ પ્રથમાં ન જ કરે અને જો
કોઈ કરે તો તેવા ડમેરને તે જ જમાનાના સ્થિરો મજૂર ન જ રાહે અને તેમ બને તો
તેની મૌલિકતામાં જરૂર ડગપ આવે

અહીં પ્રમગ્ધશાન્ત એક શાંત સ્પષ્ટ કરી હાઈપ કે, ચતુર્વંશપૂર્વધર મગધાન્ મદ્ર-
વાહુના જમાનાના નિર્યુક્તિપ્રથોને આર્યરક્ષિતના યુગમાં વ્યવસ્થિત કરાય અને આર્યરક્ષિ-
તના યુગમાં વ્યવસ્થિત કરાવળ નિર્યુક્તિપ્રથોને તે પછીના જમાનામાં વ્યવસ્થિત કરવામાં
આવે, પટલુ જ નહિ પણ એ નિર્યુક્તિપ્રથોમાં ઉપરોક્ત ગાદા ને ગાદા મરીને શપારો પડાહો
કરવામાં આવે, આ શાંતિની કલ્પનાઓ જરાય યુક્તિસગત નથી કોઈ પણ મૌલિક પ્રથમાં
આશા ફેરફારો કર્યા પછી એ પ્રથને મૂલ પુરુષના નામથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં મરે જ ણના
પ્રણેતા મૂલ પુરુષની તેમજ તે પછીના સ્થિરોની પ્રામાણિકતા દુષિત જ શાય છે.

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે નિશાય નિર્યુક્તિપ્રથોમાં શ્રણ શાંતિના ણી છે કે જે નિર્યુ-
ક્તિદ્વાર ચતુર્વંશપૂર્વધર દોશની માન્યતા શરાવતા આપણને અટકાવે છે

૧ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં અકામમગ્નીય નામના અધ્યયનમાં નીચે પ્રમાણેની નિર્યુક્તિ ગાથા છે:—

સત્ત્વે એ દારા, મરણવિમત્તીઃ વર્ણિયા કમસો ।

સગલણિઠ્ઠે પયથે, જિણ ચડદસપુઞ્ચિ ભાસંતિ ॥ ૨૨૩ ॥

અર્થાત્—મરણવિમત્તિને લગતાં વધાં દારોને અનુક્રમે વર્ણવ્યાં, (પરંતુ) પદાર્થોને સંપૂર્ણ અને વિશદ રીતે જિણ એટલે કેવલજ્ઞાની અને ચતુર્દશપૂર્વી (જ) કહે છે—કહી શકે છે.

આ ગાથામાં એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે—“ પદાર્થોને સંપૂર્ણ અને વિશદ રીતે કેવલજ્ઞાની અને ચૌદપૂર્વધર જ કહે છે ” જો નિર્યુક્તિકાર પોતે ચૌદપૂર્વી હોય તો ગાથામાં “ ચડદસપુઞ્ચી ” એમ ન લેવું.

શ્રીમાન્ શાન્ત્યાચાર્યે પરીપદાધ્યયનના અંતમાં જણાવ્યું છે કે—“ ભગવાન્ ભટ્ટવાહુ-સ્વામી ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ શ્રુતકેવલો હોઈ ત્રણે કાલના પદાર્થોને સાક્ષાત્ જાણી શકે છે માટે અર્વાચીન વદાદરણો જોઈ એ માટે વીજાનાં કરેલાં હશે એમ શંકા ન કરવી ” પરંતુ આ પ્રમાણે મનાધાન આપનાર પૂજ્યશ્રી શાન્ત્યાચાર્યને ઉપરોક્ત ગાથાની ટીકા કરતાં ઘડીભર વિચારમગ્ન થવા માથે કેવું મૂંઝાવું પડ્યું છે એ આપણે નીચે આપેલા એમની ટીકાના અંશને ધ્યાનમાં લેતાં નમજી શકીએ છીએ—

“ સમ્પ્રત્યતિગમ્ભીરતામાગમન્ય દર્શયન્નાત્મૌદ્ધત્પરિહારાયાહ ભગવાન્ નિર્યુક્તિકાર:—

સત્ત્વે એ દારા ૦ ગાથાવ્યાख्या—‘ સર્વાણિ ’ અણેપાણિ ‘ ઇતાનિ ’ અનન્તરમુપદર્શિ-તાનિ ‘ દ્વાગણિ ’ અર્થપ્રતિપાદનમુત્તાનિ ‘ મરણવિમત્તે:’ મરણવિમત્ત્યપરનાન્તોડ્ઠ્યવાધ્યયનસ્ય ‘ વર્ણિતાનિ ’ પ્રરૂપતાનિ. મયેતિ શેષ: , ‘ કમસો ’ત્તિ પ્રાગ્વત્ ક્રમત: । આહ એવં સક-લાઽપિ મરણવત્કલ્પના ઉક્તા ઇત ન ? ઇત્યાહ—સકલાઞ્ચ—સમસ્તા નિપુણાઞ્ચ—અણેપવિણે-પકલિના: સકલનિપુણા: તાન્ પદાર્થાન્ ઇહ પ્રશસ્તમરણાદીન્ જિનાઞ્ચ—કેવલિન: ચતુર્દશ-પૂર્વિણઞ્ચ—પ્રભવાદયો જિનચતુર્દશપૂર્વિણો ‘ માપન્તે ’ વ્યક્તમભિદ્યતિ, અહં તુ મન્દમતિ-ત્વાન્ તથા વર્ણયિતું શ્રમ ઇત્યભિપ્રાય: । સ્વયં ચતુર્દશપૂર્વિત્વેઽપિ ચચતુર્દશપૂર્વ્યુપાદાને તન્ તેષામપિ પદ્મધ્યાનપતિતન્વેન શેષમાહાત્મ્યરૂપાપનપરમદુષ્ટમેવ, માપ્યગાથા વા દારગાથાદ્યાદારમ્ય લક્ષ્યન્ન ઇતિ પ્રેર્યાનવકાશ એવેતિ ગાથાર્થ: ॥ ૨૩૩ ॥ ”

ઉત્તરાધ્યયન પાઠ્યટીકા પત્ર. ૨૪૦.

ઉપરોક્ત ટીકાનાં શ્રીમાન્ શાન્ત્યાચાર્યે જે રીતે સમાધાન કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે—“ ૧. નિર્યુક્તિકાર પોતે ચૌદપૂર્વી હોવા છતાં “ચડદસપુઞ્ચી” એમ લખ્યું છે તે ચૌદપૂર્વધરો આપસ આપનમાં અર્થજાનની અપેક્ષા પદ્મધ્યાનપતિત અર્થાત્ ઓછાવત્તી સમજવાઝા હોવાથી પોનાર્થી અધિકરું સાહાત્મ્ય મૂલ્યવા માટે છે. ૨. અથવા દારગાથાથી લઈને અહીં સુધીની વધારે માપ્યગાથા શ્રોત્રી જોઈએ એટલે શંકાને સ્થાન નથી. ”

આર્યું વ્યક્તિપ્રક અને નિરાધાર સમાધાન એ ક્યારેય પણ વાસ્તવિક ન ગણાય, તેમજ

आ ममाधाने चूर्णिकारो टेको पण नथी ज्यारे कोड पण स्थळे विरोध जेवु आवे त्तारे तेने स्वेच्छाथी “ माप्यगाथा छ ” इत्यादि कही निराचार ममाधान आपत्राथी काम चाली शके नहि एटले पूज्यभी शान्तिमूर्तिजीनु उपरोक्त वैकल्पिक समाधान,—जेना माटे सुद पोते पण शंकित छे,—मान्य राखी शक्य नहि

२ सूत्रकृतगमूत्रना बीजा श्रुतस्कधना पहेला पुढरीकाध्ययनमा ‘ पुढरीक ’ पदना निक्षेपोनु निरूपण करता द्रव्यनिक्षेपना जे त्रण आदेशो नो निर्युक्तिकारे समह कयों छे ए चूहत्कल्पसूत्रचूर्णिकारना कहेवा प्रमाणे स्थविर आर्यमगु, स्थविर आर्यममुद्र अने स्थविर आर्यसुहृन्ती ए त्रण स्थविरोनी जुदी जुदी त्रण मान्यतारूप छे चूर्णिकारे जणावेल वात माची होय,—वाधित होवा माटेनु कोई प्रमाण नथी,—तो आपणे एम माननु जोईए के चतुर्दशपूर्वविद् भद्रबाहुकृत निर्युक्तिप्रयोमा तेमना पछी थएल स्थविरोना आदेशो नो अर्थात् एमनी मान्यताओ नो उल्लेख होई, ज न शके अने जो ए स्थविरोना मतोनो समह निर्युक्तिप्रयोमा होय तो ‘ ए कृति चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुनी नथी पण कोई बीजा ज स्थविरनी छे ’ एम कहेनु जोईए ‘ नो पाछळथएल स्थविरोनी कहेवाती, मान्यताओ नो समह चतुर्दशपूर्वधरनी कृतिमा होय तो ए मान्यताओ आर्यमगु आदि स्थविरोनी कहेवाय ज नहि जो कोई आ प्रमाणे प्रयत्न करे तो ए सामे विरोध ज ऊमो थाय अन्तु, निर्युक्तिमा पाछळना स्थविरोना उपरोक्त द्रव्यनिक्षेपना त्रण आदेशो जोता निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहु-स्वामी होवानी मान्यता वाधित थाय छे

३ उपर अमे जे वे प्रमाण टाकी आन्या ते करता बीजु प्रमाण वधारे सयळ छे अने ए दशाश्रुतस्कधनी निर्युक्तिनु छे दशाश्रुतस्कधनी निर्युक्तिना प्रारंभमा नीचे प्रमाणे गाथा छे—

वंदामि भद्रबाहु, पाईण चरिमसगलसुयनानि ।

सुचस्त कारगमिसि, दसासु कप्पे य बवहारे ॥ १ ॥

दशाश्रुतस्कधनिर्युक्तिना आरंभमा छेदमूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर भद्रबाहुने उपर प्रमाणे नमस्कार करवामा आवे ए उपरथी मी कोई समजी शंके तेम छे के—“ निर्युक्तिकार चतुर्दश पूर्वधर भद्रबाहुस्वामी होय तो पोते पोताने आ रीते नमस्कार न ज कर ’ एटले आ उपरथी अर्थात् ज एम सिद्ध थाय छे के—निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी नथी पण कोई बीजा ज व्यक्ति छे

१ गणहरधरकय वा, आपसा सुखवागवणतो वा ।

धुवचलविसमतो वा, भगाज्जणेसु वचस्त ॥ १४४ ॥

वर्ण — कि च आपसा जहा अज्जमगू निविद् गरं इच्छति—एगमविय बदाउय अभिमुदन्मगोत्त च ।
अज्जममुद्दा इदि—बदाउय अभिमुदन्मगोत्त च । अज्जमुद्दरथी एग—अभिमुदन्मगोत्त इच्छति ॥

कप्पमाप्यगाथा अन चूर्ण (विगिन प्रति)

અહીં કોઈએ એમ કહેવાનું સાહસ ન કરવું કે—“ આ ગાથા ભાષ્યકારની અથવા પ્રક્ષિપ્ત ગાથા હશે ” કારણ કે—સુદ ચૂર્ણિકારે જ આ ગાથાને નિર્યુક્તિગાથા તરીકે જણાવી છે. આ સ્થળે સૌની જાણસાતર અમે ચૂર્ણિના એ પાઠને આપીએ છીએ—

ચૂર્ણિ—તં પુણ મંગલં નામાદિ ચતુર્વિધં આવસ્સગાણુક્કમેણ પરુવેયન્વં । તથ્ય ભાવમંગલં નિજ્જુત્તિકારો આહ—વંદામિ ભદ્રવાહું, પાર્ણં ચરિમસગલસુયણાણિ । સુત્તસ્સ કારગમિસિ, દસાસુ કપ્પે ય વવહારે ॥ ૧ ॥

ચૂર્ણિ:—ભદ્રવાહુ નામેણ । પાર્ણો ગોત્તેણ । ચરિમો અપચ્છિમો । સગલાઈં ચોદસપુ-
વાઈં । કિંનિમિત્તં નમોક્કારો તસ્સ કજ્જતિ ? ઉચ્ચતે—જેણ સુત્તસ્સ કારઓ ણ અત્થસ્સ,
અત્થો તિત્થગરાતો પસૂતો । જેણ મળ્લતિ—અત્થં ભાસતિ અરહાં ગાથા । કતરં સુત્તં ?
દસાઓ કપ્પો વવહારો ય । કતરાતો ઉદ્દત્તમ્ ? ઉચ્ચતે—પશ્ચક્ષાણપુન્નાતો । અહવા ભાવ-
મંગલં નન્દી, સા તહેવ ચડન્વિહા ॥

—દશાશ્રુતસ્કંધનિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણિ (લિખિત પ્રતિ)

અહીં અમે ચૂર્ણિનો જે પાઠ આપ્યો છે એમાં ચૂર્ણિકારે “ ભાવમંગલ નિર્યુક્તિકાર કહે છે ” એમ લખીને જ “ વંદામિ ભદ્રવાહું ” એ મંગલગાથા આપી છે એટલે કોઈને વીજી કલ્પના કરવાને અવકાશ રહેતો નથી.

મગવાન્ ભદ્રવાહુની કૃતિરૂપ છેદસૂત્રોમાં દશાશ્રુતસ્કંધસૂત્ર સૌથી પહેલું હોઈ તેની નિર્યુક્તિના પ્રારંભમાં તેમને નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે એ છેદસૂત્રોના પ્રણેતા તરીકે અત્યંત ઔચિત્યપાત્ર જ છે.

જો ચૂર્ણિકાર, નિર્યુક્તિકાર તરીકે ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રવાહુને માનતા હોત, તો તેઓશ્રીને આ ગાથાને નિર્યુક્તિગાથા તરીકે જણાવવા પહેલાં મનમાં અનેક વિકલ્પો ડહાં હોત. એટલે એ વાત નિર્વિવાદપણે સ્પષ્ટ થાય છે કે—“ ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રવાહુસ્વામી નિર્યુક્તિકાર નથી ”

અમને તો લાગે છે કે નિર્યુક્તિકારના વિષયમાં ડહાંવેલો ગોટાલો ચૂર્ણિકારના જમાના પછીનો અને તે નામની સમાનતામાંથી જન્મેલો છે.

ઉપર અમે પ્રમાણપુરઃસર ચર્ચા કરી આવ્યા તે કારણસર અમારી એ દૃઢ માન્યતા છે કે—આજના નિર્યુક્તિગ્રંથો નથી ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રવાહુસ્વામીના રચેલા કે નથી એ, અનુયોગપૃથક્સ્વકાર સ્થવિર આર્યરક્ષિતના યુગમાં વ્યવસ્થિત કરાણ; પરંતુ આજના આપણા નિર્યુક્તિગ્રંથો ઉપરાઉપરી પઢતા મયંકર ટુકાલો અને શ્રમણવર્ગની યાદશક્તિની સ્થામીને કારણે સંદિગ્ધ થઈ આગમોની સ્થવિર આર્યસ્કંદિલ, સ્થવિર નાગાર્જુન આદિ સ્થવિરોએ પુનઃસંકલના અથવા વ્યવસ્થા કરી તેને અનુસરતા હોઈ તે પછીના છે.

ઉપર અમે જણાવી આવ્યા તે મુજબ આજના આપણા નિર્યુક્તિગ્રંથો ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રવાહુસ્વામિકૃત નથી—ન હોય, તો એક પ્રશ્ન સહેજે જ ઉપસ્થિત થાય છે

કે ત્યારે એ નિર્યુક્તિપ્રત્યો કોળે રચેલા છે ? અને એનો રચનાસમય કયો હોવો જોઈએ ? આ પ્રશ્નને હમણાં સમ્ય પ્રમાણે અને અનુમાનો અમે આ નીચે રજૂ કરીએ છીએ—

‘ છેદસૂત્રકાર ચતુર્દશપૂર્વધર મગવાન્ શ્રીમદ્રવાહુસ્વામી એ જ નિર્યુક્તિકાર છે ’ એ ભ્રાન્ત માન્યતા જો સમાન નામમાંથી જન્મી હોય,—અને એ પ્રકારની નામસમાનતાની ભ્રાન્તિમાંથી સ્થવિર આર્ય કાલક, આચાર્ય શ્રીસિદ્ધસેન, આચાર્ય શ્રીહરિમદ્ર વગેરેના સમયમાં જેમ અનેક ગોટાલામરી ભ્રાન્ત માન્યતાઓ ડૂમી થઈ છે તેમ તેવો સમય જ વધારે છે,—તો એમ અનુમાન કરવું અયોગ્ય નહિ મનાય કે—છેદસૂત્રકાર કરતા કોઈ ધીજા જ મદ્રવાહુ નામના સ્થવિર નિર્યુક્તિકાર હોવા જોઈએ—છે

આ અનુમાનના સમર્થનમાં અમે એક ધીજી અનુમાન રજૂ કરીએ છીએ—દશા, કલ્પ વ્યવહાર અને નિશીય એ ચાર છેદસૂત્રો, આવશ્યકાદિ દશ શાસ્ત્રો ઉપરની નિર્યુક્તિઓ, ત્વસ-ગ્ગહસ્તોત્ર અને મદ્રવાહુસંહિતા મઠી એકદર સોઠં પ્રત્યો શ્રીમદ્રવાહુસ્વામીની કૃતિ તરીકે શ્વેતાચર સપ્રદાયમાં સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે આમાના ચાર છેદસૂત્રો ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુકૃત તરીકે સર્વમાન્ય છે, એ અમે પહેલા કહી આવ્યા છીએ નિર્યુક્તિપ્રત્યો અમે અનુમાન કર્યું છે તે મુજબ ‘ છેદસૂત્રકાર શ્રીમદ્રવાહુસ્વામી કરતાં જુદા જ મદ્રવાહુસ્વામીએ રચેલા છે ’ એ અમારું કથન જો વિદ્વન્માય હોય તો એમ કહી શકાય કે—દશનિર્યુક્તિપ્રત્યો, ત્વસર્ગહસ્તોત્ર અને મદ્રવાહુસંહિતા એ ચારે પ્રત્યો એક જ મદ્રવાહુકૃત હોવા જોઈએ આ મદ્રવાહુ ધીજા કોઈ નહિ પણ જેઓ વારાહસંહિતાના પ્રણેતા જ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના પૂર્વાધમના સહોદર તરીકે ત્રેન સપ્રદાયમાં જાણીતા છે અને જેમને અષ્ટાગનિમિત્ત અને મત્રવિદ્યાના પારગામી અર્થાત્ નૈમિસિકૈ તરીકે ઓછાંચવામાં આવે છે, તે છે એમણે માઈ સાથે ધાર્મિક સ્પર્ધામાં આવતાં મદ્રવાહુસંહિતા અને ત્વસર્ગહસ્તોત્ર જેવા માન્ય પ્રત્યોની રચના કરી હતી અથવા એ પ્રત્યો રચવાની એમને અનિવાર્ય રીતે આવશ્યકતા જણાઈ હતી મિત્રમિત્ર સપ્રદાયના ઉપાસક માઈઓમાં સંહિતાપદાલકૃત પ્રથમ રચવાની માથના જન્મે એ પારસ્પરિક સ્પર્ધા સિવાય ભાગ્યે જ સમયે

૧. ઓષનિયુક્તિ, પિંદનિયુક્તિ અને પચકલ્પનિયુક્તિ આ ત્રણ નિર્યુક્તિરૂપ પ્રત્યો અત્યુક્તે આવશ્યક નિર્યુક્તિ, દશબૈકાતિકનિર્યુક્તિ અને કલ્પનિયુક્તિના અંશરૂપ હોઈ તની ગણતરી અમ આ ઠેકાણે જુદા પ્રથ તરીકે થાપી નથી સંસકનિર્યુક્તિ, પ્રદશાતિત્તોત્ર, સપાદલક્ષ્યમુદેવર્દિતી આદિ પ્રત્યો મદ્રવાહુસ્વામિકૃત હોવા સામે અનેક વિરોધો હોઈ એ પ્રત્યોનો નામની નોંધ પણ અહીં કીધી નથી

૨ મદ્રવાહુસંહિતા પ્રથમ અને સમ્ય નથી આજે મઠનો મદ્રવાહુસંહિતા પ્રથમ કૃતિમ છે એમ તેના જાળકારો કહે છે

૧ પાવયળી ૧ ધમ્મકહી ૨ વાર્દ ૧ જેમિત્તિઓ ૪ ત્વસ્વી ૫ ય ।

વિજ્યા ૬ સિદ્ધો ૭ ય કર્દ ૮ અટ્ટેવ પમાવળ મળિયા ॥ ૧ ॥

અચરવચ્ચ ૧ નદિસેળો ૨ સિરિયુતવિળેય ૩ મદ્યાહ્ન ૪ ય ।

સ્વળ ૫ ડઝલ્લુહ ૬ સમિયા ૭ દિવાયરો ૯ શા દ્વાડઝહરના ॥ ૨ ॥

નિર્યુક્તિકાર અને ઉપસર્ગહરસ્તોત્રાદિના રચયિતા એક જ ભદ્રવાહુ અને તે પળ નૈમિત્તિક ભદ્રવાહુ હોવાનું અનુમાન અમે એટલા ઉપરથી કરીએ છીએ કે—આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં ગાથા ૧૨૫૨ થી ૧૨૭૦ સુધીમાં ગંધર્વ નાગદત્તનું કથાનક આપવામાં આવ્યું છે તેમાં નાગનું વિષ ઉતારવા માટે ક્રિયા કરવામાં આવી છે અને ઉપસર્ગહરસ્તોત્રમાં પળ વિસહરફુલ્લિગ-મંતં ઇત્યાદિ દ્વારા નાગનો વિષોત્તાર જ વર્ણવવામાં આવ્યો છે. એ નમાનતા એકકર્તૃમૂલક હોય એમ માનવાને અમે સ્વાભાવિક રીતે પ્રેરાઈએ છીએ. નિર્યુક્તિગ્રન્થમાં મંત્રક્રિયાના પ્રયોગ સાથે ‘સ્વાહા’ પદનો નિર્દેશ એ તેના રચયિતાના એ વસ્તુ પ્રત્યેના પ્રેમને અથવા એની જાણકારીને સૂચવે છે અને એવા અપ્રાંગનિમિત્ત અને મંત્રવિદ્યાના પારગામી નૈમિત્તિક ભદ્રવાહુ ય્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના માર્દે સિવાય કીજા કોઈ જાણીતા નથી. એટલે એમ અનુમાન કરવાને કારણ મઢે છે કે—ઉપસર્ગહરસ્તોત્રાદિના પ્રણેતા અને નિર્યુક્તિકાર ભદ્રવાહુ એ એક જ વ્યક્તિ હોવી જોઈએ.

નિર્યુક્તિકાર ભદ્રવાહુ નૈમિત્તિક હોવા માટે એ પળ એક સૂચક વસ્તુ છે કે—તેમણે આવશ્યકસૂત્ર આદિ જે મુખ્ય દશ શાસ્ત્રો ઉપર નિર્યુક્તિઓ રચી છે તેમાં ‘સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ’ શાસ્ત્રને સામેલ રાખેલ છે. આ ઉપરથી આપણે નિર્યુક્તિકારની એ વિદ્યા વિષેની કુશલતા અને પ્રેમને જોઈ શકીએ છીએ અને તેમના નૈમિત્તિક હોવાનું અનુમાન કરી શકીએ છીએ.

આ કરતાં ય નિર્યુક્તિકાર આચાર્ય નૈમિત્તિક હોવાનું સવલ પ્રમાણ આચારાંગનિર્યુક્તિ-માંથી આપણને મળી આવે છે. આચારાંગનિર્યુક્તિમાં ‘દિક્’ પદના ભેદો અને એ ભેદોનું વ્યાખ્યાન કરતાં નિર્યુક્તિકાર ‘પ્રજ્ઞાપકદિશાની વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે આપે છે—

જથ ય જો પળવઓ, કસ્સ વિ સાહઈ દિસાસુ ય ણિમિત્તં ।

જતોમુહો ય ઠાઈ, સા પુઠ્ઠા પચ્છઓ અવરા ॥ ૫૧ ॥

અર્થાત્—જ્યાં રહીને જે પ્રજ્ઞાપક—વ્યાખ્યાતા જે દિશામાં મુખ રાખીને કોઈને “નિમિત્ત” કહે તે તેની પૂર્વ દિશા અને પાછળની વાજુમાં પશ્ચિમદિશા જાણવી.

૧. ગંધવ્વનાગદત્તો, ઇચ્છઈ સપ્પેહિં ચિદ્ધિં ઇહયં ।

તં જદ્દ કહંચિ ચ્ચજ્ઞઃ, ઇથ હુ દોસો ન કાયવ્વો ॥ ૧૨૫૨ ॥

એ તે પાવાદી, ચત્તારિ વિ કોહમાણમચ્ચલોમા ।

જેહિ સયા સંસત્તં, જરિયમિવ્વ જથ્થં કલ્લકેલઈ ॥ ૧૨૬૨ ॥

એહિં અહં સહઓ, ચઙ્ગહિ વિ આસીવિમેહિં પાવેહિં ।

વિસનિચ્ચાયણહેં, ચરામિ વિવિહં તવોરુમ્મં ॥ ૧૨૬૪ ॥

*

*

*

સિદ્ધે નમંસિક્કળં, સંગારતયા ય જે મહાવિજ્ઞા ।

બોચ્છામિ દંડકિરિયં, સવ્વવિસનિવારણિં વિજ્ઞં ॥ ૧૨૬૧ ॥

સન્નં પાણદવાથં, પચ્ચક્કાર્દ મિ અલિયવવયળં ચ ।

સવ્વગદત્તાદાણં અવ્વંમ પરિગ્ગહં સ્વાહા ॥ ૧૨૭૦ ॥

आ गायामां निर्युक्तिकारे “ कस्सइ साहइ दिसासु य णिमित्त ” एम जणान्यु छे ए उपरधी आपणने दात्री थाय छे के तेना प्रणेताने निमित्तना विषयमा भारे शोल हतो. नहिवर आवा आचारागसूत्र जेवा चरणकरणानुयोगना तात्त्विक ग्रन्थनु व्याख्यान करवां बीजा कोई तात्त्विक पदार्थनो निर्देश न करवा निमित्तनो निर्देश करवा तरफ तेना प्रणेतानु ध्यान जाय ज शी रीते ?

केटलाक प्राचीन विद्वानो छेदसूत्र, निर्युक्ति, भद्रबाहुसंहिता, उपसर्गहरस्तोत्र ए यथा-यथा प्रणेता चौदपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी छे ए कहेवा साथे एम पण माने छे के एओश्री वाराहीसहिता आदिना प्रणेता ज्योतिर्विद् बराहमिहिरना सहोदर हवा, परतु आ कथन कोई रीते सगत नथी कारण के बराहमिहिरनो समय पचसिद्धान्तिकाना अंतमा पोते निर्देश करे छे ते प्रमाणे शक सबत ४२७ अर्थात् विक्रम सबत ५६० छठी शताब्दि उत्तरार्ध निर्णीत छे एटले छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहु अने उपसर्गहरस्तोत्रादिना रचयिता तेमज ज्योतिर्विद् बराहमिहिरना सहोदर भद्रबाहु सहन भिन्न ज नकी थाय छे

उपसर्गहरस्तोत्रकार भद्रबाहु अने ज्योतिर्विद् बराहमिहिरनी परस्पर सकळाएली जे कथा चौदमी शताब्दिमा नोंधपोथीने पाने चढेली छे ए सत्य होय तेम समथ छे एटले उपसर्गहरस्तोत्रकार भद्रबाहुस्वामीने चतुर्दशपूर्वधर तरीके ओळखावयामां आवे छे ए बराधर नथी तेम ज भद्रबाहुसहिताना प्रणेता तरीके ए ज चतुर्दशपूर्वधरने कहेवामा आवे छे ए पण वजूदवार नथी रहेतु कारणके भद्रबाहुसहिता अने वाराहीसहिता ए समाननामक ग्रन्थो पारस्परिक विशिष्ट स्पर्धाना सूचक होई बनेयना समकालमाधी होबानी बातने ज वधारे टेको आपे छे आ रीते वे भद्रबाहु यथानु फलित थाय छे एक छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहु अने बीजा दश निर्युक्तिओ, भद्रबाहुसहिता अने उपसर्गहरस्तोत्रना प्रणेता भद्रबाहु, जेओ जैन सप्रदायमा नैमित्तिक तरीके जानीता छे

आ बनेय समर्थ ग्रन्थकारो भिन्न होवानु ए उपरधी पण कही शकय के—तित्तोयोग-लिप्रकीर्णक, आवश्यकचूर्णि, आवश्यक हारिमद्रीया टीका, परिशिष्टपर्व आदि प्राचीन मान्य ग्रन्थोमा व्या चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुनु चरित्र वर्णववामा आब्यु छे त्यां पारवरसी दुकाळ, तेओश्रीनु नेपाळ देशमा बसवु, महाप्राणध्याननु आराधन, स्थूलभद्र आदि मुनिओने वाचना आपवी, छेदसूत्रोनी रचना करवी इत्यादि हकीकत आवे छे पण बराहमिहिरना भाई होबानो, निर्युक्तिग्रन्थो, उपसर्गहरस्तोत्र, भद्रबाहुसहिता आदिनी रचना करवी आदिने लगतो तेमज तेओ नैमित्तिक होवाने लगतो कशोय उद्देश नथी आधी एम सहजे ज लागे के—छेदसूत्रकार भद्रबाहुस्वामी अने निर्युक्ति आदिना प्रणेता भद्रबाहुस्वामी बने य जुदी जुदी व्यक्तिको छे

નિર્યુક્તિકાર ભદ્રવાહુ એ વિક્રમની છઠ્ઠી સદીમાં થયેલ જ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના સહોદર હોઈ નિર્યુક્તિગ્રંથોની રચના વિક્રમના છઠ્ઠા સૈકામાં થઈ છે એ નિર્ણય કર્યા પછી અમારા સામે એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે—પાક્ષિકસૂત્રમાં સૂત્રકીર્તનના પ્રત્યેક આલપકમાં અને નંદીસૂત્રમાં અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાનના નિરૂપણમાં નીચે પ્રમાણેના પાઠો છે—

“ સમુત્તે સઅત્થે સગંથે સનિજ્જુતિણ સસંગહણિણ ” પાક્ષિકસૂત્ર.

“ સંલેજ્ઞાઓ નિજ્જુત્તીઓ સંલેજ્ઞાઓ સંગહણીઓ ” નંદીસૂત્ર.

અહીં આ વસ્ત્રે ય સૂત્રપાઠો આપવાનો આશય એ છે કે—આ વસ્ત્રે ય સૂત્રો, જેની રચના વિક્રમના છઠ્ઠા સૈકાના આરંભમાં જ અથવા પાંચમી શતાબ્દિના ઉત્તરાર્ધમાં થઈ ચૂકવાનો સંભવ વધારે છે, તેમાં નિર્યુક્તિનો ઉલ્લેખ થયેલો છે. ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ જો નિર્યુક્તિકાર વિક્રમના છઠ્ઠા સૈકાના પહેલા ચરણ કે બીજા ચરણ લગભગ થયા હોય તો તે પહેલાં નૂંથાણેલ આ વસ્ત્રે ય સૂત્રોમાં નિર્યુક્તિનો ઉલ્લેખ કેમ થયો છે ? એ પ્રશ્નનું સમાધાન નીચે પ્રમાણે થઈ શકે છે—

પાક્ષિકસૂત્ર અને નંદીસૂત્રમાં નિર્યુક્તિનો જે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે એ અત્યારે આપણા સામે વર્તમાન દર્શ શાસ્ત્રની નિર્યુક્તિને લક્ષીને નહિ કિન્તુ ગોવિંદનિર્યુક્તિ આદિને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યો છે.

નિર્યુક્તિકાર, સ્યવિર ભદ્રવાહુસ્વામી થયાની વાત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે પરંતુ એમના સિવાય બીજા કોઈ નિર્યુક્તિકાર થયાની વાતને કોઈ વિરલ વ્યક્તિઓ જ જાણતી હશે. નિશીથ-ચૂર્ણિના ૧૧ માં ઉદ્દેશમાં ‘ જ્ઞાનસ્તેન ’ નું સ્વરૂપ વર્ણવતાં ભાષ્યકારે જણાવ્યું છે કે—“ ગોવિંદજ્ઞો નાણે—અર્થાત્—જ્ઞાનની ચોરી કરનાર ગોવિંદાચાર્ય જાણવા. ” આ ગાથાની ચૂર્ણિમાં ચૂર્ણિકારે ગોવિંદાચાર્યને લગતા એક વિશિષ્ટ પ્રસંગની ટૂંક નોંધ લીધી છે, ત્યાં લખ્યું છે કે—“ તેમણે એકંદ્રિય જીવને સિદ્ધ કરનાર ગોવિંદનિર્યુક્તિની રચના કરી હતી. ” આ ઉલ્લેખને આધારે સ્પષ્ટ રીતે જાણી શકાય છે કે—એક વસ્ત્રતના વૌદ્ધ મિશ્રુ અને પાછલથી પ્રતિવોધ પામી જૈન દીક્ષા સ્વીકારનાર ગોવિંદાચાર્ય નામના સ્યવિર નિર્યુક્તિકાર થઈ ગયા છે, તેઓશ્રીએ કયા આગમ ઉપર નિર્યુક્તિની રચના કરી હશે એ જાણવા માટેનું આપણા સામે સ્પષ્ટ પ્રમાણ કે સાધન વિદ્યમાન નથી; તેમ છતાં ચૂર્ણિકારના ઉલ્લેખના ઔચિત્યને ધ્યાનમાં લેતાં શ્રીમાન્ ગોવિંદાચાર્યે બીજા કોઈ આગમ ગ્રંથ ઉપર નિર્યુક્તિની રચના કરી હોય તેમ હો, તે છતાં આચારંગસૂત્ર ઉપર ધ્યાન કરી તેના શબ્દપરિજ્ઞાનામક પ્રથમ અધ્યયન ઉપર તેમણે નિર્યુક્તિ રચી હોવી જોઈએ. શબ્દપરિજ્ઞા અધ્યયનમાં મુલ્યવતયા પાંચ સ્વાવરોનું—એકંદ્રિય જીવોનું અને ત્રણ જીવોનું જ નિરૂપણ છે. અત્યારે આપણા સમક્ષ ગોવિંદાચાર્યકૃત ગોવિંદનિર્યુક્તિ ગ્રંથ નથી તેમજ નિશીથભાષ્ય, નિશીથચૂર્ણિ, કલ્પચૂર્ણિ આદિમાં આવતા ગોવિંદનિજ્જુત્તિ ઇટલા સામાન્ય નામનિર્દેશ સિવાય કોઈ પણ ચૂર્ણિ આદિ પ્રાચીન ગ્રંથોમાં એ નિર્યુક્તિમાંની ગાથાદિનો પ્રમાણ તરીકે ઉલ્લેખ થયેલો જોવામાં નથી

आव्यो, एटले अमे मात्र उपरोक्त अनुमान करीने ज अटकीए छीए अही अमे सौनी जाण रातर उपरोक्त निशीयचूर्णिने पाठ आपीए छीए.

गोविंदसौ नाणे, दसणे मुत्तयहेउअट्टा वा ।

पावचियउवचरगा, उदायिवधंगादिगा चरणे ॥

गोविंद० गाहा—गोविंदो नाम भिक्खु । सो य एणेण आयरिएण वादे जितो अट्टा-रसवारा । ततो तेण चितित-सिद्धतसरूख जाध एतेसि नो उम्भति तावेते जेतु ण सक्कति । ताहे सो माणहरणट्टा तस्सेवाऽऽयरियस्स सगासे निक्खतो । तस्स य सामायियादिपढत-स्स मुद्ध सम्मत्तं । ततो गुरु वदिचा मणसि-देहि मे वते । आयरिओ भणाति-नणु दत्ताणि ते वताणि । तेण सम्भावो कहिओ । ताहे गुणा दत्ताणि से वताणि । पच्छा तेण एगिदियजीवसाहण गोविंदनिज्जुत्ती कया ॥ एस नाणतेणो ॥ निशीयचूर्णि उद्देश ११

भावार्थ—गोविंद नामे बौद्ध भिक्षु हुते ते एक जैनाचार्य साथे अट्टार वरत वादमां हायों तेणे विचार्युं के-व्या सुधी आमना सिद्धातना रहस्यने जाण्यु नथी त्यां सुधी आमने जीती शकाये नहि ते भिक्षुए ज्ञाननी चोरी करवा माटे ते ज आचार्य पासे दीक्षा लीधी सामायिकादि सूत्रोने अभ्यास करतां तेने शुद्ध सम्यक्त्व प्राप्त थयु तेणे गुरुने कहुं के-मने प्रतोने स्वीकार करावो आचार्य कहुं के-तने प्रतोने स्वीकार कराव्यो ज छे तेणे पोतानो आशय जणाव्यो गुरूप तेने पुन प्रतो आप्या तेणे एकैद्रिय जीवोने साबित करनार गोविंदनिर्युक्तिनी रचना करी. ”

गोविंदनिर्युक्तिने निशीयचूर्णि आदिमा दर्शनप्रभावकशास्त्र तरीके जणाववामां आवेळ छे-
णाणट्ट० गाया—आयारादी णाण, गोविंदणिज्जुत्तिभादी दंसणं, जत्य विसए चरित्त ण मुज्झति ततो निग्गमण चरित्तट्टा ॥ निशीयचूर्णि उ० ११

सगुरुकुल-सदेसे वा, नाणे गहिए सई य सामत्ये ।

वचइ उ अन्नदेसे, दसणजुत्ताइ अत्थो वा ॥ २८८० ॥

चूर्णिः—सगुरु० गाहा । अप्पणो आयरियस्स जत्तिओ आगमो तम्मि सब्बम्मि गहिए एवदेशे योऽन्येपामाचार्याणामागमस्तस्मिन्नपि गृहीते ‘दसणजुत्तादि अत्थो व’ ति गोविंदनिर्युक्त्याघर्थहेतोरन्यदेश प्रजति ॥ कल्पचूर्णि पत्र ११६ —पाटण सघना भट्टारनी षाठपत्रीय प्रति ॥

‘दंसणजुत्ताइ अत्थो व’ ति दर्शनविशुद्धिकारणीया गोविन्दनिर्युक्ति’, आदिशब्दात् सम्मतितत्त्वार्थप्रभृतीनि च शास्त्राणि तदर्थं तत्प्रयोजन प्रमाणशास्त्रकुशलानामाचार्याणा समीपे गच्छेत् ॥

कल्पटीका पत्र ८१६

गोविंदनिर्युक्तिप्रणेतृ गोविंदाचार्य मारी समज प्रमाणे बीजा कोई नहि पण जेमने नदी-सूत्रमां अनुयोगधर तरीके वर्णवदामा आव्या छे अने जेओ युगप्रधानपट्टावलीमा अट्टावीसमा युगप्रधान होवा साथे जेओ माधुरी वाचनाना प्रवर्तक स्थविर आर्य स्कंदिलथी पोथा युग-

પ્રધાન છે તે જ હોવા જોઈએ. ઇશ્વરી વિક્રમના પાંચમા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં વિદ્યમાન હતા. એમણે રચેલ ગોવિંદનિર્યુક્તિને લક્ષીને જ પાશ્વિકસૂત્ર તથા નંદીસૂત્રમાં નિર્યુક્તિનો ઉલ્લેખ કરાવ્યો છે એમ માનવું મને વધારે સંગત લાગે છે. મારું આ વક્તવ્ય જો વાસ્તવિક હોય તો પાશ્વિકસૂત્ર અને નંદીસૂત્રમાં થયેલ નિર્યુક્તિના ઉલ્લેખને લગતા પ્રશ્નનું સમાધાન સ્વયમેવ થઈ જાય છે.

અંતમાં અમે અમારું પ્રસ્તુત વક્તવ્ય સમાપ્ત કરવા પહેલાં ટૂંકમાં એટલું જ જણાવીએ છીએ કે હેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર સ્થવિરો ભિન્ન હોવા માટેના તેમજ ભદ્રવાહુસ્વામી અનેક થવા માટેના સ્પષ્ટ ઉદ્દેશો ભલે ન મળતા હોય, તે છતાં આજે આપણા સામે જે પ્રાચીન પ્રમાણો અને ઉદ્દેશો વિદ્યમાન છે તે ઉપરથી એટલું ચોક્કસ જણાય છે કે—હેદસૂત્રકાર સ્થવિર અને નિર્યુક્તિકાર સ્થવિર એક નથી પણ જુદા જુદા જ મહાપુરુષો છે. આ વાત નિર્ણીત છતાં હેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર એ વચ્ચેના એકકર્તૃત્વની શ્રાન્તિ સમાન નામમાંથી જન્મી હોય, અને એવો સંભવ પણ વધારે છે એટલે આજે અનેકાનેક વિદ્વાનો આ અનુમાન અને માન્યતા તરફ સહેજે જ દોરાય છે કે—હેદસૂત્રકાર પણ ભદ્રવાહુસ્વામી છે અને નિર્યુક્તિકાર પણ ભદ્રવાહુસ્વામી છે. હેદસૂત્રકાર ભદ્રવાહુ ચતુર્દશપૂર્વધર છે અને નિર્યુક્તિકાર ભદ્રવાહુ નૈમેત્તિક આચાર્ય છે. અમે પણ અમારા પ્રસ્તુત લેખમાં આ જ માન્યતાને સપ્રમાણ પુરવાર કરવા સવિશેષ પ્રયત્ન કર્યો છે.

ભાષ્યકાર શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ.

પ્રસ્તુત કલ્પભાષ્યના પ્રણેતા શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ છે. સંઘદાસગણિ નામના એ આચાર્યો થયા છે. એક વસુદેવહિંદિ—પ્રથમ સંઘના પ્રણેતા અને વીજા પ્રસ્તુત કલ્પલઘુભાષ્ય અને પંચકલ્પભાષ્યના પ્રણેતા. આ વચ્ચે આચાર્યો એક નથી પણ જુદા જુદા છે, કારણ કે વસુદેવહિંદિ—મધ્યમસંઘના કર્તા આચાર્ય શ્રીધર્મસેનગણિ મહત્તરના કથનાનુસાર વસુદેવહિંદિ—પ્રથમ સંઘના પ્રણેતા શ્રીસંઘદાસગણિ, ‘વાચક’ પદાલંકૃત હતા જ્યારે કલ્પભાષ્યપ્રણેતા સંઘદાસગણિ ‘ક્ષમાશ્રમણ’ પદવિભૂષિત છે. ઉપરોક્ત વચ્ચે સંઘદાસગણિને લગતી શાસ વિશેષ હકીકત સ્વતંત્ર રીતે ક્યાંય જોવામાં નથી આવતી એટલે તેમના અંગેનો પરિચય આપવાની વાતને આપણે ગોળ કરીએ તો પણ વચ્ચે જુદા છે કે નહિ તેમજ ભાષ્યકાર અથવા મહાભાષ્યકાર તરીકે ઓળખાતા ભગવાન્ શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ કરતાં પૂર્વ-વર્તી છે કે તેમના પછી થયેલા છે એ પ્રશ્નો તો સહજ રીતે ઉત્પન્ન થાય છે. ભગવાન્ શ્રીજિન-ભદ્રગણિ તેમના વિશેષણવતી ગ્રંથમાં વસુદેવહિંદિ ગ્રંથના નામનો ઉલ્લેખ અનેક વાર કર્યો છે એટલું જ નહિ કિન્તુ વસુદેવહિંદિ—પ્રથમ સંઘમાં આવતા ઋષભદેવચરિત્રની સંગ્રહણી

૧ સુવ્વહ ય કિર વસુદેવેણ વાસસતં પરિભ્રમંતેણં ઇમમ્મિ મરહે વિજ્ઞાહરિંદણરવતિવાણરકુલવંસસંભવાણં કળ્લાણં સતં પરિણીતં, તત્થ ય સામા—વિચયમાદિયાણં રોહિણીપજ્જવસાણાણં ગુણીસ લંભતા સંઘદાસવાયપણં ઉબ્બણિવદ્ધા

ાયાઓ ઘનાઘીને પણ તેમા દાખલ કરી છે પટલે ઘમુદેવદિહિ પ્રથમ રહના પ્રણેતા ધીસંપદાસગણિ ઘાચક સો નિર્વિઘાદ રીતે તેમના પૂર્વમાધી આચાર્ય છે પરંતુ માપ્યકાર ધીસંપદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ તેમના પૂર્વમાધી છે કે નહિ એ કોયદો સો અણતકલ્પો જ રહી જાય છે આમ છતા પ્રાસંગિક હોય કે અપ્રાસંગિક હોય સો પણ આ ઠેકાણે એ ઘાત કહેવી જોઈયે કે—

માપ્યકાર આચાર્ય એક નહિ પણ અનેક થઈ ગયા છે એક મગવાન્ ધીજિનમદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ ધીજા ધીસંપદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ ધીજા વ્યવહારમાપ્ય આદિના પ્રણેતા અને ઘોયા કલ્પવૃદ્ધાપ્ય આદિના કર્તા, આ પ્રમાણે સામાન્ય રીતે ચાર માપ્યકાર આચાર્ય ઘવાની મારી માન્યતા છે પહેલા ઘે આચાર્યો સો નામવાર જ છે ઘોયા કલ્પવૃદ્ધ-માપ્યના પ્રણેતા આચાર્ય, જેમનુ નામ જાણી શકાયુ નથી એ આચાર્ય સો મારી ઘારણા પ્રમાણે કલ્પચૂર્ણિકાર અને વિશેષચૂર્ણિકાર કરતાં એ પાછલ્લ થળ્લા આચાર્ય છે તેનુ કારણ એ છે કે—મુદ્રિત કલ્પલઘુમાપ્ય, જેના પ્રણેતા આચાર્ય ધીસંપદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ છે, તેની ૧૬૬૧ મી ગાયમા પ્રતિલેખનાના કાલનુ—ઘરાવતુ નિરૂપણ કરવામા આવ્યુ છે તેનુ વ્યાખ્યાન કરતા ચૂર્ણિકાર અને વિશેષચૂર્ણિકારે જે આદેશાતરોનો અર્થાત્ પઢિલેખનાના સમયને લગતી વિષ વિષ માન્યતાઓનો સંકેત કર્યો છે તે કરતા એ નથી નથી ઘવારાની માન્યતાઓનો સમજ કલ્પવૃદ્ધમાપ્યકારે સ્પરોક્ષ ગાથા સ્પરના મહામાપ્યમા કર્યો છે, જે યાકિનીમહત્તરાસનુ આચાર્ય ધીહરિમદ્રસૂરિ વિરચિત પચ્ચલ્લુક પ્રકરણની સ્થોપનસૂત્રિમા સ્પલ્લવ ઘાર્ય છે આ સ્પરથી એ ઘાત નિશ્ચિત રીતે કહી શકાય કે કલ્પવૃદ્ધાપ્યના પ્રણેતા આચાર્ય, કલ્પચૂર્ણિ-વિશેષચૂર્ણિકાર પછી થળ્લા છે અને યાકિનીમહત્તરામનુ આચાર્ય ધીહરિમદ્રસૂરિધી કાંઈક પૂર્વવર્તી અથવા મમમયમાધી છે આ સ્પરથી એક ધીજી ઘાત સ્પર સહેજે પ્રકાશ પડે છે કે—યાકિનીમહત્તરાસનુ આચાર્ય ધીહરિમદ્ર મગવાનને અતિ પ્રાચીન માનવાનો જે આમટ રાસવામાં આવે છે તે પ્રમાણિકતાથી દૂર જાય છે

આટલુ અણાગ્યા પછી એક ઘાત એ કહેવી ઘાકી છે કે—વ્યવહાર માપ્યના પ્રણેતા કોણ આચાર્ય છે તે કયાય મજતુ નથી, તેમ છતા એ આચાર્ય પટલે કે વ્યવહારમાપ્યકાર, ધીજિનમદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણધી પૂર્વમાધી હોવાની મારી દૃઢ માન્યતા છે તેનું કારણ એ છે કે—મગવાન ધીજિનમદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણે પોતાના વિશેષણવતી પ્રથમા—

સીહો મુદાદનાગો, આસગીવો એ હોઈ અણેસિ ।

સિહો મિગદ્ધઓ વિ એ, હોઈ ઘમુદેવચરિયમ્મિ ॥ ૩૨ ॥

૧ પ્રતિલેખનાના આદેશોને સગા સ્પરોક્ષ કલ્પચૂર્ણિ વિશેષચૂર્ણિ, મહામાપ્ય અને પચ્ચલ્લુક સ્થોપન સૂત્રિમા સંકેતો આવા સ્પરનારને પ્રત્યુત્તર મુદિત મનિયુક્તિ-મપુમાપ્ય-સ્તિનરિત મુદાદનામુદ્ર દિલીપ વિનાયક વત્ર ૪૮૮-૮૯ ગાથા ૧૬૬૧ નો ટીકા અને તે સ્પરનો સિંગનો આવા મમમય છે

સીહો ચેવ સુદાદો, જં રાયગિહમ્મિ કવલિવહુઓ તિ ।

સીસદ્ વવહારં ગોયમોવસમિઓ સ ણિક્સંતો ॥ ૩૪ ॥

આ વે ગાથા પૈકી બીજી ગાથામાં વ્યવહારના નામનો હેલેલ કર્યો છે, એ વિષય વ્યવહારસૂત્રના છઠ્ઠા ઉદ્દેશના માપ્યમાં—

સીહો તિવિદ્દ નિહતો, મમિંડં રાયગિહ કવલિવહુગ તિ ।

જિણવ્વર કહ્ણમણુવસમ, ગોયમોવસમ દિક્સા ય ॥ ૧૯૨ ॥

આ પ્રમાણે આવે છે. આ ઉપરથી ‘શ્રીજિનમદ્રગણિ કરતાં વ્યવહારમાપ્યકાર પૂર્વ-વર્તી છે’ એમાં લેણ પળ શંકાને સ્થાન નથી. આ ઉપરાંત ત્રીજું એ પણ કારણ આપી શકાય કે—મગવાન્ શ્રીજિનમદ્રની મહામાપ્યકાર તરીકેની પ્રસિદ્ધિ છે એ તેમના પૂર્વવર્તી માપ્ય-કાર અથવા લઘુમાપ્યકાર આચાર્યોને જ આભારી હોય.

આજે જૈન આગમો ઉપર નીચે જણાવ્યા પ્રમાણેના માપ્યગ્રંથો જોવામાં તેમજ સાંમઝવામાં આવ્યા છે.

૧-૨ કલ્પલઘુમાપ્ય તથા કલ્પવૃહદ્માપ્ય, ૩ મહત્ પંચકલ્પમાપ્ય, ૪-૫ વ્યવહાર-લઘુમાપ્ય તથા વ્યવહારવૃહદ્માપ્ય, ૬-૭ નિશીથલઘુમાપ્ય તથા નિશીથવૃહદ્માપ્ય, ૮ વિશેષાવશ્યકમહામાપ્ય, ૯-૧૦ આવશ્યકસૂત્ર લઘુમાપ્ય તથા મહામાપ્ય, ૧૧ ઓધનિર્યુ-ક્તિમાપ્ય ૧૨ દશર્વેકાલિકમાપ્ય, ૧૩ પિંદનિર્યુક્તિમાપ્ય.

આ પ્રમાણે એકંદર વાર માપ્યગ્રંથો અત્યારે સાંમઝવામાં આવ્યા છે. તે પૈકી કલ્પ-વૃહદ્માપ્ય આજે અપૂર્ણ જ અર્થાત ત્રીજા ઉદ્દેશ અપૂર્ણ પર્યંત મઢે છે. વ્યવહાર અને નિશીથ ઉપરના વૃહદ્માપ્ય ગ્રંથો ક્યાંય જોવામાં આવ્યા નથી. તે સિવાયનાં વધાંય માપ્યો આજે ઉપલબ્ધ થાય છે જે પૈકી મહત્પંચકલ્પમાપ્ય, વ્યવહારલઘુમાપ્ય અને નિશીથ લઘુમાપ્ય વાદ કરતાં વધાંય માપ્યો છપાઈ ચૂક્યાં છે. અહીં આપેલી માપ્યોનાં નામોની નોંધ પૈકી ફક્ત કલ્પલઘુમાપ્ય, મહત્ પંચકલ્પમાપ્ય અને વિશેષાવશ્યક મહામાપ્યના પ્રણેતાને જ આપણે જાણીએ છીએ. તે સિવાયના માપ્યકારો કોણ હતા એ વાત જો અત્યારે અંધારામાં જ પડી છે. આમ છતાં જો કે મારા પાસે કશું ચ પ્રમાણ નથી. છતાં એમ લાગે છે કે કલ્પ, વ્યવહાર અને નિશીથ લઘુમાપ્યના પ્રણેતા શ્રીસંઘદાસગણિ શ્રમાશ્રમણ હોય તેવો જ સંભવ વધારે છે. કલ્પલઘુમાપ્ય અને નિશીથલઘુમાપ્ય એ વેમાંની માપ્યગાથાઓનું અતિ સામ્યપણું આપણને આ વચ્ચે ચ માપ્યકારો એક હોવાની માન્યતા તરફ જ દોરી જાય છે ।

અંતમાં માપ્યકારને લગતું વક્તવ્ય પૂર્ણ કરવા પહેલાં એક વાત તરફ વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય દોરવું યોગ્ય છે કે—પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પલઘુમાપ્યના પ્રથમ ઉદ્દેશની સમાપ્તિમાં માપ્યકારે—

“ઉદિણ્ણજોહાહલસિદ્ધસેણો, સ પથિવો ણિજ્ઞિયસતુસેણો ।”

(ગાથા ૩૨૮૯)

આ ગાથામાં, કે જે આનું પ્રકરણ અને આ ગાથા નિશીથલઘુમાપ્ય સોઢમા ઉદ્દેશમાં

છે, તેમા હલેહા 'સિદ્ધસેનો' નામ સાથે મગવાન્ શ્રીસપ્તદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણને કોઈ નામાન્તર તરીકેનો સવધ તો નથી ? જો કે ચૂર્ણિકાર, વિશેષચૂર્ણિકાર આદિ આ સવ-
ધમા સાસ કશુ જ સૂચન કર્યું નથી, તેમ છતાં 'સિદ્ધસેન' શબ્દ એવો છે કે જે સહજ-
માથે આપણુ ધ્યાન લેંચે છે, ઇત્તે કોઈ વિદ્વાનને કોઈ એવો હલેહા વગેરે થીજે ક્યાયથી
મઝી જાય કે જે સાથે આ નામનો કાઈ અન્વય હોય તો જરૂર ધ્યાનમા રાલે કારણ
કે સિદ્ધસેનગણિ ક્ષમાશ્રમણના નામની સાક્ષી નિશીયચૂર્ણી પચકલ્પચૂર્ણી આવશ્યક હારિ
મટ્ટી વૃત્તિ આદિ પ્રથોમા અનેક ઘાર આવે છે એ નામાદિ સાથે માપ્યકારનો શિષ્ય
પ્રશિષ્યાદિ સવધ હોય અથવા માપ્યકારનુ કોઈ નામાતર હોય અસ્તુ, ગમે તે હો વિદ્વા-
નોને ઉપયોગી લાગે તો તેઓ આ ધાવત લક્ષમા રાલે

ટીકાકાર આચાર્યો.

પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્ર ઉપર લે સમર્થ આચાર્યોં મઝીને ટીકા રચી છે તે
પૈકી એક પ્રસિદ્ધ પ્રાવચનિક અને સમર્થ ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસુરિ છે અને
ઘીના તપોગચ્છીય આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસુરિ છે આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસુરિલે પ્રસ્તુત
મહાશાસ્ત્ર ઉપર ટીકા રચવાની શરુઆત કરી છે પરંતુ એ ટીકાને તેઓથી આવશ્યકસૂત્ર
વૃત્તિની જેમ પૂર્ણ કરી શક્યા નથી ઇત્તે આચાર્ય શ્રીમલયગિરિજીએ રચેલી ૪૬૦૦ શ્લોક
પ્રમાણ ટીકા (મુદ્રિત પૃષ્ઠ ૧૭૬) પછીની આપ્તાય મયની સમર્થ ટીકા રચવા તરીકેના
ગૌરવવતા મેરુ જેવા મહાકાર્યને તપોગચ્છીય આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસુરિ ઉપાઘી લીધુ છે
અને ટીકાનિર્માણના મહાન્ કાર્યને પાઢિલ્યમરી રીતે સાગોપાંગ પૂર્ણ કરી તેમણે પોતાની
જૈન પ્રાવચનિક ગીતાર્થ આચાર્ય તરીકેની યોગ્યતા સિદ્ધ કરી છે અહીં આ વલ્લેય સમર્થ
ટીકાકારોનો ટૂંકમા પરિચય કરાવવામા આવે છે

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસુરિ

ગુણવતી ગૂઝરાતની ગૌરવવતી વિમૂલિસમા, સમપ્ર જૈન પરમ્પરાને માન્ય, ગૂર્જરેશ્વર
મહારાજ શ્રીકુમારપાલદેવપ્રતિબોધક મહાન્ આચાર્ય શ્રીદેમચન્દ્રના વિદ્યાસાધનાના સહચર,
મારતીય સમપ્ર સાહિત્યના ઉપાસક, જૈનાગમમજ્જિરોમણિ, સમર્થ ટીકાકાર, ગૂઝરાતની
મૂમિમા અશ્રાન્તપણે લાગો શ્લોકપ્રમાણ સાહિત્યગગાને રેલાવનાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ
કોણ હતા ? તેમની જન્મમૂમી, જ્ઞાતિ, માતા-પિતા, ગચ્છ, દીક્ષાગુરુ, વિદ્યાગુરુ વગેરે
કોણ હતા ? તેમના વિદ્યાધ્યાસ, મન્યરચના અને વિહારમૂમિના કેન્દ્રસ્થાન કયા હતા ?
તેમને શિષ્યપરિવાર હતો કે નહિ ? ઇત્યાદિ દરેક ધાવત આજે લગમગ અંધારામા જ છે,
છતાં શોષ અને અવલોકનને અંતે જે કાઈ અલ્પ સ્વલ્પ સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ છે તેના આધારે
મહાપુરુષનો અહીં પરિચય કરાવવામા આવે છે ।

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ પોતે પોતાના મન્યોના અંતની પ્રશસ્તિમા " યદ્વાપિ મલ-
યગિરિણા, સિદ્ધિ તેતાશ્રુતા લોક ॥ " પટલા સામાન્ય નામોલ્લેક્ષ સિવાય પોતા અંગેની

વીજી કોઈ પણ સ્વાસ હકીકતની નોંધ કરી નથી । તેમ જ તેમના મમસમયભાવી કે પાછળ થનાર લગભગ વધા ય એતિહાસિક ગ્રન્થકારોએ મુદ્દાં આ જૈનશાસનપ્રભાવક આગ-મજ્જધુરન્ધર સંદ્ધાન્તિક સમર્થ મહાપુરુષ માટે મૌન અને ઉદાસીનતા જ ધારણ કર્યા છે । ફક્ત પંદરમી સદીમાં થયેલા શ્રીમાન્ જિનમણ્ડનગણિએ તેમના કુમારપાલપ્રવચનમાં ‘ આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્ર વિદ્યાસાધન માટે જાય છે ’ એ પ્રસંગમાં આચાર્ય શ્રીમલયગિરિને લગતી વિશિષ્ટ વાચતનો ઉલ્લેખ કર્યો છે; જેનો ઉતારો અહીં આપવામાં આવે છે—

“ એકદા શ્રીગુરુનાપૃચ્છયાન્યગચ્છીયદેવેન્દ્રસૂરિ-મલયગિરિભ્યાં સદ્ કલાકલાપકૌ-શલાચર્થ ગૌડદેશં પ્રતિ પ્રસ્થિતાઃ સ્વિલ્લૂરગ્રામે ચ ત્રયો જના ગતાઃ । તત્ર ગ્લાનો મુનિર્વૈયા-વૃત્તાદિના પ્રતિચરિતઃ । સ શ્રીરૈવતકતીર્થે દેવનમસ્કરણકૃતાર્તિઃ । યાવદ્ પ્રામાધ્યક્ષશ્રાદ્ધે-ભ્યઃ સુસાસનં પ્રગુણીકૃત્ય તે રાત્રૌ સુપ્તાસ્તાવત્, પ્રત્યૂપે પ્રવુદ્ધાઃ સ્વં રૈવતકે પश्यन्ति । શાસન-દેવતા પ્રત્યક્ષીભૂય કૃતગુણસ્તુતિઃ ‘ ભાગ્યવતાં ભવતામત્ર સ્થિતાનાં સર્વં ભાવિ ’ ઇતિ ગૌડદેશે ગમનં નિપિધ્ય મહૌપધીરનેકાન્ મન્ત્રાન્ નામ-પ્રભાવાદ્યાલ્પ્યાનપૂર્વમાલ્પ્યાય સ્વસ્થાનં જગામ ।

એકદા શ્રીગુરુભિઃ સુમુહૂર્તે દીપોત્સવચતુર્દશીરાત્રૌ શ્રીસિદ્ધચક્રમન્ત્રઃ સાન્નાયઃ સમુપ-દિષ્ટઃ । સ ચ પદ્મિનીશ્રીકૃતોત્તરનાથકૃત્ત્વેન સાધ્યતે તતઃ સિધ્યતિ, યાચિતં વરં દત્તે, નાન્યથા । X X X X X તે ચ ત્રયઃ કૃતપૂર્વકૃત્યાઃ શ્રીઅમ્બિકાકૃતસાન્નિધ્યાઃ શુભધ્યા-નવીરધિયઃ શ્રીરૈવતકદૈવતદૃષ્ટૌ ત્રિયામિન્યામાહ્વાના-સ્વગુણન-મુદ્રાકરણ-મન્ત્રન્યાસ-વિમર્જ-નાદિભિરુપચારૈર્ગુરુકવિધિના સમીપસ્થપદ્મિનીશ્રીકૃતોત્તરસાધકક્રિયાઃ શ્રીસિદ્ધચક્રમન્ત્રમ-સાધયન્ । તત્ત ઇન્દ્રસામાનિકદેવોડ્યાધિષ્ઠાતા શ્રીવિમલેશ્વરનામા પ્રત્યક્ષીભૂય પુણ્યવૃદ્ધિ વિધાય ‘ સ્વેપ્સિતં વરં વૃણુત ’ ઇત્યુવાચ । તતઃ શ્રીહેમસૂરિણા રાજપ્રતિવોધઃ, દેવેન્દ્ર-સૂરિણા નિજાવદાતકરણાય કાન્તીનગર્યાઃ પ્રાસાદ એકરાત્રૌ ધ્યાનચલેન સેરીસકગ્રામે સમાનીત ઇતિ જનપ્રસિદ્ધિઃ, મલયગિરિસૂરિણા સિદ્ધાન્તવૃત્તિકરણવર ઇતિ । ત્રયાણાં વરં દત્ત્વા દેવઃ સ્વસ્થાનમગાત્ । ”

જિનમણ્ડનીય કુમારપાલપ્રવચન પત્ર ૧૨-૧૩ ॥

ભાવાર્થ—આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્રે ગુરુની આજ્ઞા હઈ અન્યગચ્છીય શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ અને શ્રીમલયગિરિ સાથે કઢાઓમાં કુશલતા મેઝવવા માટે ગૌડદેશ તરફ વિહાર કર્યો । રસ્તામાં આવતા સ્વિલ્લૂર ગામમાં એક સાધુ માંદા હતા તેમની ત્રણે જગાએ સારી રીતે સેવા કરી । તે સાધુ ગિરનાર તીર્થની યાત્રા માટે સ્ત્રૂવ ઝંચતા હતા । તેમની અંતસમયની આવના પૂરી કરવા માટે ગામના લોકોને સમજાવી પાલણી વગેરે સાધનનો વંદોવસ્ત કરી રાત્રે સૂઈ ગયા । સવારે ઝઠીને જુએ છે તો ત્રણે જગા પોતાની જાતને ગિરનારમાં જુએ છે । આ વચ્ચે શાસનદેવતાએ આવી તેમને કહ્યું કે—આપ સૌજું ધારેલું વધું ય કામ અહીં જ પાર પડી જશે, હવે આ માટે આપને ગૌડદેશમાં જવાની જરૂરત નથી । અને વિધિ નામ માહાત્મ્ય કહેવાપૂર્વક અનેક મન્ત્ર, ઔપવી વગેરે આપી દેવી પોતાને ઠેકાણે ચાલી ગઈ ।

एक वसंत गुरुमहाराजे तेमने सिद्धचक्रुनो मंत्र आम्नाय साये आप्यो, जे काळी चौदशी राते पद्मिनी स्त्रीना उत्तरसाधकपणाथी सिद्ध करी सकाय । X X X X X X X त्रणे जणाए विद्यासाधनाना पुरश्चरणने सिद्ध करी, अम्बिकादेवीनी सहायथी भगवान् श्रीनेमिनाथ सामे वेसी सिद्धचक्रमंत्रनी आराधना करी । मन्त्रना अधि-
ष्टायक श्रीविमलेश्वरदेवे प्रसन्न यई त्रणे जणाने कष्ट के—तमने गमतु वरदान मागो ।
त्यारे श्रीहेमचन्द्रे राजाने प्रतिबोध करवातु, श्रीदेवेन्द्रस्वरिए एक रातमा कान्तीनगरीथी
सेरीसामा मंदिर लाववातु अने श्रीमलयगिरिए जैन सिद्धान्तोनी वृत्तिओ रचवानुं वर
माग्यु । त्रणेने तेमनी इच्छा प्रमाणेतु वर आपी देव पोताने स्थाने चाल्यो गयो । ”

उपर कुमारपालप्रबन्धमांथी जे उत्तारो आपवामा आब्यो छे एमा मलयगिरि
नामनो जे उद्देस छे ए बीजा कोई नहि पण जैन आगमोनी वृत्तिओ रचवातु वर माग-
नार होई प्रस्तुत मलयगिरि ज छे । आ उद्देस टूको होवा छता एमा नीचेनी महस्वनी
वापतोनो उद्देस थपलो आपणे जोई शकीए छीए—१ पूज्य श्रीमलयगिरि भगवान्
श्रीहेमचन्द्र साये विद्यासाधन माटे गया हवा । २ तेमणे जैन आगमोनी टीकाओ
रचवा माटे वरदान मेळव्यु हतु अथवा ए माटे पोते उत्सुक होई योग्य साहाय्यनी
मागणी करी हती । ३ ‘मलयगिरिस्वरिणा’ ए उद्देसथी श्रीमलयगिरि आचार्यपद-
विभूषित हवा ।

श्रीमलयगिरि अने तेमनु स्वरिपद—पूज्य श्रीमलयगिरि महाराज आचार्यपद-
भूषित हवा के नहि ? ए प्रश्ननो विचार आवता, जो आपणे सामान्य रीते तेमना रचेल
ग्रन्थोना अंतनी प्रशस्तिओ तरफ नजर करीशु तो आपणे तेमा तेओत्री माटे “यद्वापि
मलयगिरिणा” एटला सामान्य नामनिर्देश सिवाय बीजो कशो य खास विशेष उद्देस
जोई शकीशु नहि । तेमज तेमना पछी लगभग एक सैका बाद एटले के ‘बौद्धी सदीनी
शरुआतमा धनार तपागच्छीय आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिस्वरिए श्रीमलयगिरिविरचित बृह-
त्कल्पसूत्रनी अपूर्ण टीकामा अनुसन्धानना मगैलाचरण अने उक्त्यानिकामा पण एमने
माटे आचार्य तरीकेनो स्पष्ट निर्देश कयों नथी । ए बिषेनो स्पष्ट उद्देस तो आपणने पद-
रमी सदीमा धनार श्रीजिनमण्डनगणिना कुमारपालप्रबन्धमा ज मळे छे । एटले सौ

१ बृहत्कल्पसूत्रनी टीका आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिस्वरिए वि. सं. १११२ मां पूर्ण करी छे ॥

२ ‘आगमदुग्गमपदसंघट्टादितापो विसीयते विदुषाम् । यद्बचनचन्दनरगैर्मलयगिरिः स अयं
यथार्थ ॥ ५ ॥ श्रीमलयगिरिप्रसन्नो, यो कस्तुमुपस्थान्त मतिमन्त । सा कल्पशास्त्रटीका, मयाऽनु-
संधीयतेऽस्तथिया ॥ ८ ॥

३ —‘અર્ચિત્વના ધૂનિરાસપ્રિતા તથાપિ સા નિવિદ્યશ્રદ્ધિમત્રશ્ચાલગ્રદાલાનામસ્માદર્શો ચતુર્નાં ન
તથાવિધમયપ્રોથનિચ-ચનમુપચાયત્ત इति परिमाण्य दाम्दानुशासनारिश्चविद्यामदन्वयोनि-पुत्रप्रमापुषटित
गतिभिः श्रीमलयगिरिस्तुनो-दर्शितान् विवरणमुपचय्मे ॥

કોઈને એમ લાગશે કે તેઓશ્રી માટે આચાર્ય તરીકેનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરવા માટે આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિ જેવાં બે વચારે ઉપેક્ષા કરી છે તો તેઓશ્રી ચાતુર્યથી રીતે આચાર્યપદવિભૂષિત હશે કે કેમ ? અને અમને પણ એ માટે તર્ક-વિતર્ક થતા હતા । પરંતુ તપાસ કરતાં અમને એક નવું પ્રમાણ જાણી ગયું કે જેથી તેઓશ્રીના આચાર્યપદવિભૂષિત હોવા માટે વીજા કોઈ પ્રમાણની આવશ્યકતા જ રહે નહિ । એ પ્રમાણ તો શ્રીમલયગિરિચરિત્ર સ્વોપજ-શબ્દાનુગાસનમાં છે, જેનો ઉલ્લેખ અહીં કરવામાં આવે છે—

“ एवं कृतमङ्गलरक्षाविधानः परिपूर्णमल्पग्रन्थं लघूपाय आचार्यो मलयगिरिः शब्दानुगासनमारभते । ”

આ ઉલ્લેખ જોયા પછી કોઈને પણ તેઓશ્રીના આચાર્યપણા વિષે શંકા રહેશે નહિ ।

શ્રીમલયગિરિસૂરિ અને આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્રનો સમ્બન્ધ—અપર આપણે જોઈ આવ્યા છીએ કે શ્રીમલયગિરિસૂરિ અને ભગવાન શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય વિદ્યાભ્યાસને વિકસાવવા માટે તેમજ મંત્રવિદ્યાની સાધના માટે સાથે રહેતા હતા અને સાથે વિદ્યારાત્રિ પણ કરતા હતા । આ ઉપરથી તેઓ પરસ્પર અતિ નિકટ સમ્બન્ધ ધરાવતા હતા, તે છતાં એ સંબંધ કેટલી હદ સુધીનો હતો અને તેણે કેવું રૂપ લીધું હતું એ જાણવા માટે આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ પોતાની આવશ્યકવૃત્તિમાં ભગવાન શ્રીહેમચન્દ્રની કૃતિમાંનું એક પ્રમાણ ટાંકતાં તેઓશ્રી માટે જે પ્રકારનો વહુમાનમયો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે આપણે જોઈએ । આચાર્ય શ્રીમલયગિરિનો એ ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે—

“ तथा चाहः स्तुतिषु गुरवः—

अन्योन्यपक्षप्रतिपक्षभावाद्, यथा परे मत्सरिणः प्रवादाः ।

नयानदोषानविदोषमिच्छन्, न पक्षपाती समयस्तथा ते ॥ ”

હેમચન્દ્રકૃત અન્યયોગવ્યવચ્છેદદ્વારિચ્છિકા શ્લોક ૩૦ ॥

આ ઉલ્લેખમાં શ્રીમલયગિરિ ભગવાન શ્રીહેમચન્દ્રનો નિર્દેશ “ગુરવઃ” એવા અતિ વહુમાનમયો શબ્દથી કર્યો છે । આ ઉપરથી ભગવાન શ્રીહેમચન્દ્રના પાણિત્ય, પ્રભાવ અને ગુણોની છાપ શ્રીમલયગિરિ જેવા સમર્થ મહાપુરુષ પર કેટલી ઝંઝી પડી હતી એની કલ્પના આપણે સહેલે કરી શકીએ છીએ । સાથે સાથે આપણે એ પણ અનુમાન કરી શકીએ કે—શ્રીમલયગિરિ શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિ કરતાં વયમાં મળે નાના મોટા હોય, પરંતુ વ્રતપર્યાયમાં તો તેઓ શ્રીહેમચન્દ્ર કરતાં નાના જ હતા । નહિ તો તેઓ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય માટે ગમે તેટલાં ગૌરવતાસૂચક વિશેષણો લેશે પણ “ગુરવઃ” એમ તો ન જ લેશે ।

મલયગિરિની ગ્રન્થરચના—આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ કેટલા ગ્રન્થો રચ્યા હતા એ વિષેનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ ક્યાંય જોવામાં નથી આવતો । તેમ છતાં તેમના જે ગ્રન્થો અત્યારે મળે છે, તેમ જ જે ગ્રન્થોનાં નામોનો ઉલ્લેખ તેમની કૃતિમાં મળ્યા છતાં અત્યારે એ મળતા નથી, એ વચાવની યથાપ્રાપ્ત નોંધ આ નીચે આપવામાં આવે છે ।

શાસન સિવાયના ત્રણ ય ગ્રન્થો ટીકાત્મક જ છે । એટલે આપણે આચાર્ય મલયગિરિને ગ્રન્થકાર તરીકે ઓળખીએ તે કરતાં તેમને ટીકાકાર તરીકે ઓળખવા એ જ સુસંગત છે ।

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિની ટીકારચના—આજ સુધીમાં આચાર્ય શ્રીહરિભદ્ર, ગંધહસ્તી સિદ્ધસેનાચાર્ય, શ્રીમાન્ કોઢ્યાચાર્ય, આચાર્ય શ્રીશીલાઢ્ક, નવાદ્વીષ્ટિકાર શ્રી-અમયદેવસૂરિ, મલધારી આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્ર, તપા શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ આદિ અનેક સમર્થ ટીકાકાર આચાર્યો થઈ ગયા છે તે છતાં આચાર્ય શ્રીમલયગિરિની ટીકાનિર્માણના ક્ષેત્રમાં એક જુદી જ માત્ર પાઢી છે । શ્રીમલયગિરિની ટીકા એટલે તેમના પૂર્વવર્તી તે તે વિષયના પ્રાચીન ગ્રન્થો, ચૂર્ણી, ટીકા, ટિપ્પણ આદિ અનેક શાસ્ત્રોના ઢોહન ઉપરાંત પોતા તરફના તે તે વિષયને લગતા વિચારોની પરિપૂર્ણતા સમજવી જોઈએ । ગંભીરમાં ગંભીર વિષયોને ચર્ચતી વખતે પણ માપાની પ્રાસાદિકતા, પ્રૌઢતા અને સ્પષ્ટતામાં જરા સરચી પણ ડૂળપ નજરે પડતી નથી અને વિષયની વિશદતા એટલી જ કાયમ રહે છે ।

આચાર્ય મલયગિરિની ટીકા રચવાની પદ્ધતિ ટૂંકમાં આ પ્રમાણેની છે—તેઓશ્રી સૌ પહેલાં મૂલસૂત્ર, ગાથા કે શ્લોકના શબ્દાર્થની વ્યાખ્યા કરતાં જે સ્પષ્ટ કરવાનું હોય તે સાથે જ કહી દે છે । ત્યારપછી જે વિષયો પરસ્વે વિશેષ સ્પષ્ટીકરણની આવશ્યકતા હોય તેમને “અયં માવઃ, કિમુક્તં ભવતિ, અયમાશયઃ, ઇદમત્ર હૃદયમ્” ઇત્યાદિ લખી આપ્યા વ વક્તવ્યનો સાર કહી દે છે । આ રીતે પ્રત્યેક વિષયને સ્પષ્ટ કર્યો પછી તેને લગતા પ્રાસંગિક અને આનુષંગિક વિષયોને ચર્ચવાનું તેમજ તદ્વિષયક અનેક પ્રાચીન પ્રમાણોનો ઉલ્લેખ કરવાનું પણ તેઓશ્રી ચૂકતા નથી । એટલું જ નહિ પણ જે પ્રમાણોનો ઉલ્લેખ કર્યો હોય તેને અંગે જરૂરત જણાય ત્યાં વિષય શબ્દોના અર્થો, વ્યાખ્યા કે માવાર્થ લખવાનું પણ તેઓ મૂલતા નથી, જેથી કોઈ પણ અભ્યાસીને તેના અર્થ માટે મુઢાવું ન પડે કે ફાંફાં મારવાં ન પડે । આ કારણસર તેમજ ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તેમ માપાની પ્રાસાદિકતા અને અર્થ તેમજ વિષયપ્રતિપાદન કરવાની વિશદ પદ્ધતિને લીધે આચાર્ય શ્રીમલયગિરિની ટીકાઓ અને ટીકાકારપણું સમગ્ર જૈન સમાજમાં ખૂબ જ પ્રતિષ્ઠા પામ્યાં છે ।

આચાર્ય મલયગિરિનું વહુશ્રુતપણું—આચાર્ય મલયગિરિહૃત મહાન્ ગ્રન્થરાગિનું અવગાહન કરતાં તેમાં જે અનેક આગમિક અને ઢાર્શનિક વિષયોની ચર્ચા છે, તેમજ પ્રસંગે પ્રસંગે તે તે વિષયને લગતાં તેમણે જે અનેકાનેક કલ્પનાતીત શાસ્ત્રીય પ્રમાણો ટાંકેલાં છે; એ જોતાં આપણે સમજી શકીશું કે—તેઓશ્રી માત્ર જૈન વાઙ્મયનું જ જ્ઞાન ધરાવતા હતા એમ નહોતું, પરંતુ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ કક્ષાના ભારતીય જૈન-જૈનેતર ઢાર્શનિક સાહિત્ય, જ્યોતિર્વિદ્યા, ગણિતશાસ્ત્ર, લક્ષણશાસ્ત્ર આદિને લગતા વિવિધ અને વિશિષ્ટ શાસ્ત્રીય જ્ઞાનનો વિશાલ વારસો ધરાવનાર મહાપુરુષ હતા । તેઓશ્રીએ પોતાના ગ્રન્થોમાં જે રીતે પદાર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે એ તરફ આપણે સૂક્ષ્મ રીતે ધ્યાન આપીશું તો આપણને લાગશે કે એ મહાપુરુષ વિપુલ વાઙ્મયવારિધિને ઘુંટીને પી જ ગયા હતા । અને આમ કહેવામાં આપણે જરા પણ

અવિજ્ઞયોક્તિ નથી જ કરતા । પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમલયગિરિચરિત્રમા મહે ગમે તેટલું વિશ્વવિધાવિષયક પાઠિત્ય હો તે છતા તેઓશ્રી એકાન્ત નિર્વૃત્તિમાર્ગના ધોરી અને નિર્વૃત્તિ-માર્ગપરાયણ હોઈ તેમને આપણે નિર્વૃત્તિમાર્ગપરાયણ જૈનધર્મની પરિમાપામા આગમિક કે સૈદ્ધાન્તિક યુગપ્રધાન આચાર્ય તરીકે ઓઢસીએ એ જ વધારે ઘટમાન વસ્તુ છે ।

આચાર્ય મલયગિરિનું આન્તર જીવન—વીરવર્દ્ધમાન—જૈન—પ્રવચનના અલંકાર-સ્વરૂપ યુગપ્રધાન આચાર્યપ્રવર શ્રીમલયગિરિ મહારાજની જીવનરેલા વિષે એકાએક કોઈ પણ યોહવું કે હમ્વયું એ રત્રે જ એક અઘન કામ છે તે છતા એ મહાપુરુષ માટે દૂકમા પણ હરુવા સિવાય રહી શકાય તેમ નથી ।

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિચરિત્ર જે વિશાલ પ્રન્યરાશિ આજે આપણી નજર સામે વિધમાન છે એ પોતે જ ૭ પ્રમાલક પુરુષના આન્તર જીવનની રેલા ધોરી રહેલ છે । એ પ્રન્યરાશિ અને તેમા વર્ણવાયલા પદાર્થો આપણને કહી રલા છે કે—એ પ્રજ્ઞાપ્રધાન પુરુષ મહાન્ જ્ઞાનયોગી, કર્મયોગી, આત્મયોગી અગર જે માનો તે હતા । એ ગુણધામ અને પુણ્યનામ મહાપુરુષે પોતાની જાતને ઘટલી છૂપાથી છે કે એમના વિશાલ સાહિત્યરાશિમા કોઈ પણ ઢેકાળે એમણે પોતાને માટે “યદવાપિ મલયગિરિના” ઘટલા સામાન્ય નામનિર્દેશ સિવાય કશું ય હરુયું નથી । વાર વાર વન્દન હો એ માન-મદ્ધિરહિત મહાપુરુષના પાદપદ્મને ।।।

આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ—

આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ તપાગચ્છની પરપરામા ઘણ મહાપુરુષ છે એમના વ્ય-ક્તિત્વ વિષે વિશિષ્ટ પરિચય આપવાના સાધનોમા માત્ર તેમની આ એક સમર્થ પ્રચરણના જ છે આ મિવાય તેમને વિશે ધીજો કશો જ પરિચય આપી શકાય તેમ નથી તેમજ આજ સુધીમાં તેમની ધીજી કોઈ નાની કે મોટી કૃતિ સ્પલષ્ઠ પણ થઈ નથી પ્રસ્તુત પ્રચની—ટીકાની રચના તેમણે વિ સ. ૧૩૩૭ માં કરી છે એ સ્પરધી તેઓશ્રી વિક્રમની સરમી—પૌદમી સદીમાં ઘણ આપાર્ય છે તેમના ગુરુ આપાર્ય શ્રીવિજયવદ્રસૂરિ હતા, જેઓ તપગચ્છના આઠ પુરુષ આપાર્ય શ્રીજગદ્રસૂરિચરના શિષ્ય હતા અને તેઓ વૃદ્ધવૃ-શાલિક તરીકે ઓઢગતા હતા આપાર્ય શ્રીવિજયવદ્રસૂરિ વૃદ્ધવૃશાલિક કેમ કહેવાતા હતા તે વિષેની વિશેષ હકીકત જાણવા શ્ચ્છનારને આપાર્ય શ્રીમુનિમુદ્રસૂરિચરિત્રિત ત્રિદશતરંગિની—ગુર્વાલટી સ્તોક ૧૦૦ થી ૧૩૪ તથા વન્યામ શ્રીમાન્ કન્યાણવિજયજી સપાદિત વિસ્તૃત ગૂર્જરાનુવાદ સહિત તપાગચ્છ પટ્ટાલટી પૃષ્ઠ ૧૫૩ જોવા મલામળ છે

વૃહત્કલ્પસૂત્રની પ્રતિઓનો પરિચય ।

આજે વિદ્વાન્ મુનિગણના પવિત્ર કરકમલોમાં વૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્રનો છટ્ટો ભાગ ઉપહારરૂપે અર્પણ કરવામાં આવે છે । આ ભાગ સાથે ૪૨૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ નિર્ણુક્તિ-ભાષ્ય-વૃત્તિયુક્ત કલ્પ મહાશાસ્ત્ર સમાપ્ત થાય છે । આ મહાશાસ્ત્રના સંપાદન અને સંશોધન માટે અમે તેની નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે સાત પ્રતિઓ એકત્ર કરી હતી ।

- ૧ તા૦ પ્રતિ-પાટણ-શ્રીસંઘના મંડારની તાડપત્રીય પ્રતિ અર્ધ વીજો તથા ત્રીજો ।
- ૨ મો૦ પ્રતિ-પાટણ મોદીના મંડારની કાગળની પ્રતિ અર્ધ ચાર સંપૂર્ણ ।
- ૩ લે૦ પ્રતિ-પાટણ લેહરુ વકીલના મંડારની કાગળની પ્રતિ અર્ધ ચાર સંપૂર્ણ ।
- ૪ ભા૦ પ્રતિ-પાટણ ભામાના પાટાના મંડારની કાગળની પ્રતિ અર્ધ ત્રણ સંપૂર્ણ ।
- ૫ ત૦ પ્રતિ-પાટણ તપગચ્છના મંડારની કાગળની પ્રતિ અર્ધ પ્રથમ દ્વિતીય અપૂર્ણ ।
- ૬ ઢે૦ પ્રતિ-અમદાવાદ ઢેલાના મંડારની કાગળની પ્રતિ એક વિભાગમાં સંપૂર્ણ ।
- ૭ કાં૦ પ્રતિ-વડોદરા-પ્રવર્ત્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજના મંડારની કાગળની નવીન પ્રતિ એક વિભાગમાં સંપૂર્ણ ।

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના સંશોધનમાં અમે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની સાત પ્રતિઓનો સાચાંત્ત ઉપયોગ કર્યો છે । આ સાત પ્રતિઓ પૈકી ભામાના પાટાની પ્રતિ સિવાયની વધીયે પ્રતિ-ઓમાં વિવિધ પ્રકારના પાઠભેદો હોવા છતાં ય એ વધીય પ્રતિઓને એક વર્ગમાં મૂકી શકાય । તેનું કારણ એ છે કે આ છ પ્રતિઓમાં,—જેમાં તાડપત્રીય પ્રતિનો પણ સમાવેશ થાય છે,—તેમાં એક ઠેકાણે લેખકના પ્રમાદથી ૫૦ શ્લોક જેટલો અતિ મહાન્ ગ્રંથસંદર્ભ પડી ગયેલો—લખવામાં રહી ગયેલો એક સરસી રીતે જોવામાં આવે છે, જ્યારે માત્ર ભા૦ પ્રતિમાં એ આશો ય ગ્રંથસંદર્ભ અર્ધ અર્ધ રીતે જલ્લવાયેલો છે । પ્રસ્તુત સંપાદનમાં અમે જે સાત પ્રતિ-ઓનો ઉપયોગ કર્યો છે તે ઉપરાંત પાટણ આદિના મંડારની વીજી સંખ્યાબંધ પ્રતિઓને અમે સરસાવી જોઈ છે । પરંતુ તે પૈકીની એક પણ પ્રતિ અમારા જોવામાં આવી નથી આવી જે અર્ધ પાઠપરમ્પરા ધરાવનાર ભા૦ પ્રતિ સાથે મળી શકે । આ રીતે ઉપર જણાવેલી સાત પ્રતિઓના બે વર્ગ પડે છે । પરંતુ આથી આગળ વધીને ઉપર્યુક્ત પ્રતિઓના વિવિધ પાઠો અને પાઠભેદ તરફ નજર કરીએ તો સંશોધન માટે એકત્ર કરેલી અમારી સાત પ્રતિઓ સામાન્ય રીતે ચાર વિભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે—એક વર્ગ તા૦ મો૦ લે૦ પ્રતિઓનો, વીજો વર્ગ ત૦ ઢે૦ પ્રતિઓનો, ત્રીજો વર્ગ ભા૦ પ્રતિઓ અને ચોથો વર્ગ કાં૦ પ્રતિઓ । આ

૧ જુઓ મુદ્રિત ચોથા વિભાગના ૧૦૦૦ પત્રની ૨૪મી પંક્તિથી ૧૦૦૨ પત્રની ૨૦મી પંક્તિ સુધીનો અર્થાત્ ૨૬૦૧ ગાથાની અર્ધ ટીકાથી ૩૬૦૦ ગાથાની અર્ધ ટીકા સુધીનો હસ્તચિહ્નના વચ્ચા રહેલો પાઠ । આ સમગ્ર ટીકા અંશ, જેમાં વીજા ઉદ્દેશાનું સોઢનું સૂત્ર પણ સમાય છે, એ આજના જૈન જ્ઞાનમંદારોમાંની લગભગ વધીય ટીકા પ્રતિમાઓમાં પડી ગયેલો છે; જે ફક્ત પાટણ-ભામાના પાટાની પ્રતિમાં જ અર્ધ રીતે જલ્લવાયેલો મળ્યો છે ॥

ચાર વર્ગ પૈકી માં પ્રતિ મોટે માગે ૪૦ હેં પ્રતિ સાથે મઝતાપણુ ધરાવે છે જ્યારે કાં પ્રતિ મોટે માગે મોં લેં પ્રતિ સાથે મઝતી થાય છે । આમ છતાં એ વસ્તુ રાસ પ્યાન રાસવા જેવી છે કે-માં પ્રતિમા અને કાં પ્રતિમા ટીકાના સદર્મોના સદર્મોં વધારાના-વધારે પદતા જોવામા આવે છે । જ્યારે માં પ્રતિ કોઈ પાઠભેદ આપતી હોય છે ત્યારે કાં પ્રતિ મોટે માગે વીજી વધી પ્રતિઓ સાથે મઝતી થઈ જાય છે । અને જ્યારે કાં પ્રતિ પાઠભેદ આપતી હોય છે ત્યારે માં પ્રતિ વીજી પ્રતિઓ સાથે મઝી જાય છે । માં પ્રતિ અને કાં પ્રતિ પરસ્પર મઝી જાય એવું તો કોઈ વિરલ વિરલ સ્થલે જ બનવા પામ્યું છે ।

ઉપર જણાવેલી સાત પ્રતિઓ ઉપરાંત પ્રસ્તુત કલ્પ મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે અને તુલના આદિ માટે અમે નીચે જણાવેલી પ્રતિઓને પણ સામે રાખી હતી—

૧ પાટળ શ્રી સંધના મંદારની મૂલસૂત્રયુક્ત કલ્પમાપ્યની વાઢપત્રીય પ્રતિ ।

૨ પાટળ શ્રીસંધના મંદારની કાગઝની કલ્પવૃહદ્ગાપ્યની અપૂર્ણ પ્રતિ ।

૩ પાટળ શ્રીસંધના મંદારની મૂલસૂત્રયુક્ત કલ્પચૂર્ણની વાઢપત્રીય પ્રતિ ।

૪ પાટળ મોંકા મોદીના મંદારની કલ્પચૂર્ણની કાગઝની પ્રતિ ।

૫ પાટળ લેહરુ વકીલના મંદારની કલ્પવિશેષચૂર્ણની કાગઝની પ્રતિ ।

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના સંશોધનમા ઉપર જણાવેલી નિર્યુક્તિ-માપ્ય-વૃત્તિયુક્ત કલ્પની સાત પ્રતિઓ અને સૂત્ર, માપ્ય, મહામાપ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણની પાંચ પ્રતિઓ મઝી એકદર ચાર પ્રતિઓનો અમે સાઘત પરિપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કર્યો છે । અને આ રીતે ઉપરોક્ત વધીયે પ્રતિઓનો સાગોપાગ ઉપયોગ કરી આ આપ્તા મહાશાસ્ત્રમા વિવિધ પાઠભેદો આપવામા આવ્યા છે, સ્થાને એ પાઠભેદોની ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી અને વૃહદ્ગાપ્ય સાથે તુલના પણ કરવામા આવી છે । આ ઘારે પ્રતિઓ અને તેના સ્વરો વગેરેનો વિસ્તૃત પરિચય કલ્પશાસ્ત્રના મુદ્રિત પાંચ ભાગોમા યથાસ્થાન આપવામા આવેલો છે । ઇટલે આ વિભાગમા જે વિશેષ વક્તવ્ય છે તે જ કહેવામા આવશે ।

વધારાના પાઠો, પાઠભેદો આદિ—પ્રસ્તુત વૃહત્કલ્પસૂત્રના મુદ્રિત પ્રથમ ભાગમા જેમ માં ૪૦ હેં પ્રતિમા વધારાના પાઠો, પાઠભેદો અને અવતરણો આવતા રહ્યા છે એ જ રીતે આગઝના દરેક વિભાગોમા મોં લેં પ્રતિમા,—કે જે પ્રતિઓ તાં પ્રતિ સાથે મઝતી છે તેમા,— ઘણે ઠેકાણે વધારાના પાઠો, પાઠભેદો અને અવતરણો આવતા રહ્યા છે,—જે મોં લેં પ્રતિ સિવાય વીજી કોઈ પ્રતિમા નથી,—તે દરેક પાઠ આદિને અમે < > આવા ચિહ્નોના વચમાં મૂકી તેનો તે દરેક સ્થલે અમે ટિપ્પણીમાં નિર્દેશ કરેલો છે । એ જ રીતે ૪૦ હેં પ્રતિમા કેટલાક વધારાના પાઠો છે, જે વીજી કોઈ પ્રતિમા નથી, અને માં પ્રતિમા અને કાં પ્રતિમા પણ એક વીજાથી તદ્દન સ્વતંત્ર પ્રકારના અનેક વધારાના પાઠો અને પાઠભેદો આવે છે એ વધાય પાઠો અમે યથાયોગ્ય મૂઝમા કે ટિપ્પણમા આપ્યા છે અને તે દરેક સ્થલે અમે તે તે પ્રતિઓના નામનો નિર્દેશ પણ કરેલો છે । આ વધા પાઠ-

મેદો પૈકી કેટલાક પાઠો ચૂર્ણને અનુસરતા અને કેટલાક પાઠો વિશેષચૂર્ણને અનુસરતા હોઈ તે દરેક પાઠોની તુલના માટે તે તે સ્થળે ચૂર્ણ અને વિશેષચૂર્ણના પાઠો પણ અમે ટિપ્પણીમાં આપેલા છે । માં પ્રતિમાં અને કાં પ્રતિમાં એટલા વધા પાઠમેદો આવતા રહ્યા છે, જેથી આ ટેકાળે એમ કહીએ તો જરા ય વધારે પડતું નહિ ગણાય કે—આ આશો ય ગ્રંથ મોટે ભાગે માં પ્રતિ અને કાં પ્રતિમાં આવતા પાઠોમેદોથી જ ભરેલો છે; સ્વાસ કરી પાછળના વિભાગો જોઈએ તો તો કાં પ્રતિના પાઠમેદોથી જ મુખ્યત્વે ભરેલો છે । આ વે પ્રતિઓના પાઠમેદ આદિ વિષે અમને એમ લાગ્યું છે કે માં પ્રતિના દરેક પાઠો, પાઠમેદો આદિ બુદ્ધિમતાભરેલા અને વિશદ છે જ્યારે કાં પ્રતિમાંના કેટલાક વધારાના પાઠો ગ્રંથના વિષયને વિશદ અને સ્પષ્ટ કરતા હોવા છતાં કેટલાય પાઠો અને પાઠમેદો પુનરુક્તિભર્યા અને કેટલીક વાર તો તદન સામાન્ય જેવા જ છે; એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વાર તો એ પાઠોમાં સુધારો—વધારો કરનારે ભૂલો પણ કરી છે, જે અમે તે તે સ્થળે ટિપ્પણમાં પાઠો આપી જણાવેલ છે । આ ટેકાળે કાં પ્રતિના પાઠમેદોને અંગે અમારે વે વાવતો સ્વાસ સૂચવવાની છે । જે પૈકી એક એ કે—કાં પ્રતિના કેટલાક અનિસામાન્ય પાઠમેદોની અમે નોંધ લીધી નથી । અને વીજી એ કે—પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંપાદનની શરૂઆતમાં પ્રતિઓના પાઠમેદોને અંગે જોઈએ તેવો વિવેક નહિ કરી શકવાને લીધે કાં પ્રતિના કેટલાક વધારાના પાઠો અમે મૂઝામાં દાખલ કરી દીધા છે, જે મૂઝામાં આપવા જોઈએ નહિ । અમે એ દરેક પાઠોને < > આવા ચિહ્નના વચમાં આપીને ટિપ્પણીમાં સૂચના કરેલી છે એટલે પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના વાંચનાર વિદ્વાન્ મુનિવર્ગને મારી વિદ્વન્નિ છે કે—તેમણે આ પાઠોને મૂઝ તરીકે ન ગણતાં ટિપ્પણીમાં સમજી લેવા ।

પ્રસ્તુત નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય-વૃત્તિસમેત વૃહત્કલ્પ મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે એકત્ર કરેલી સાત પ્રતિઓમાં આવતા વધારાના પાઠો અને પાઠમેદોને અંગે કેટલીક વસ્તુ જણાવ્યા પછી એ વસ્તુ જણાવવી જોઈએ કે ઉપરોક્ત સાત પ્રતિઓમાં પાઠોને અંગે એવી મમ-વિષમતા છે કે જેથી એની મૌલિકતાનો નિર્ણય કરવામાં મળમળા બુદ્ધિમાનો પણ ચક્રાઈ જાય । કેટલીક વાર અમુક ગાથાનાં અવતરણો તંહેકાં પ્રતિમાં હોય તો એ અવતરણો માંમોંહે પ્રતિમાં ન હોય, કેટલીક વાર અમુક ગાથાનાં અવતરણો મોંહેકાં પ્રતિમાં હોય તો એ અવતરણો માંતંહે પ્રતિમાં ન હોય, કેટલીક વાર તંહે પ્રતિમાં હોય તો વીજી પ્રતોમાં ન હોય કેટલીક વાર મોંહે પ્રતિમાં હોય તો તે સિવાયની વીજી પ્રતિઓમાં ન હોય, કેટલીક વાર માં પ્રતિમાં કે કાં પ્રતિમાં અમુક અવતરણો હોય તો તે સિવાયની વીજી પ્રતિઓમાં એ ન હોય । આ જ પ્રમાણે આ ગ્રંથની પ્રતિઓમાં પાઠો અને પાઠમેદોને લગતી એવી અને એટલી વધી વિષમતાઓ છે, જેને જોઈ સતત શાસ્ત્રવ્યાસંગી વિદ્વાન્ મુનિવરો પણ પાઠોની મૌલિકતાનો નિર્ણય કરવામાં મુશ્કાઈ જાય ।

આ ઉપરાંત આ ગ્રંથમાં એક મોટી વિષમતા ગાથાઓના નિર્દેશને અંગે છે । તે એ

પ્રકારની કે-ટીકાની જ અમુક પ્રતિ કે પ્રતિઓમા અમુક ગાથાઓને નિર્યુક્તિગાથા તરીકે જણાવી છે, ત્યારે અમુક પ્રતિઓમા એ જ ગાથાઓને પુરાતનગાથા, સમ્રહગાથા, દ્વારગાથા કે સામાન્યગાથા તરીકે જણાવી છે । એ જ રીતે અમુક પ્રતિ કે પ્રતિઓમાં અમુક ગાથાઓને પુરાતનગાથા તરીકે જણાવી છે ત્યારે એ જ ગાથાઓને ધીજી પ્રતિ કે પ્રતિઓમા નિર્યુક્તિગાથા, સમ્રહગાથા આદિ તરીકે જણાવી છે । આ રીતે આ આજ્ઞા ય પ્રથમા ગાથાઓના નિર્દેશના વિષયમા સ્વૃષ જ ગોટાલો થયો છે । આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિવરના જમાના પહેલાં લગ્ના-યેલી કલ્પલઘુમાપ્ય અને મહામાપ્યની પ્રાચીન પ્રતિઓમાં તેમજ ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણીમા પણ નિર્યુક્તિગાથા આદિનો જે વિવેક કરવામા આવ્યો નથી અથવા થઈ શક્યો નથી, એ વિવેક આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિવરે જ્ઞાના આધારે કર્યો એ વસ્તુ વિચારણીય જ છે । મગવાન્ શ્રીમલય-ગિરિ મહારાજે તો એમ જ કહી દીધું છે કે “નિર્યુક્તિ અને માપ્ય એ બન્ને એકમથરૂપે પરિણમી ગયા છે ” ત્યારે આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિવરે નિર્યુક્તિગાથા, માપ્યગાથા આદિના વિવેકમાટે સ્વતંત્ર પ્રયત્ન કર્યો હોઈ એમની ટીકા શરૂ થાય છે ત્યાંથી અંતર્પર્યન્ત આ નિર્દેશોનો ગોટાલો વાજ્યા જ કર્યો છે (આ માટે જુઓ પ્રસ્તુત વિભાગને અંતે આપેલું ચોથું પરિશિષ્ટ) । સ્વરૂ જોતા આ વિષે આપણને એમ લાગ્યા સિવાય નથી રહેતું કે આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિ મહારાજે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ સૂરિવરના દીર્ઘદૃષ્ટિમયી રાહને છોડીને પ્રસ્તુત પ્રથમાં નિર્યુક્તિ-ગાથા આદિને જુદી પાઠવાનો જે નિરાધાર પ્રયત્ન કર્યો છે એ જરા ય ઔચિત્યપૂર્ણ નથી । એ જ કારણ છે કે-પ્રસ્તુત ટીકા પ્રતિઓમા ગાથાઓના નિર્દેશ અંગે મહાન્ ગોટાલો થયો છે ।

આ ઉપરાંત પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિકૃત ટીકાવિભાગમા વધારાના પાઠો કે પાઠભેદ આદિ વાસ કશું ય નથી, ત્યારે આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિકૃત ટીકામા વિષમ પાઠ-ભેદો, વિષમ ગાથાનિર્દેશો, વિષમ ગાથાક્રમો, ઓછીવધી ગાથાઓ અને ટીકાઓ વિગેરે ઘણું જ છે । એ જોતા એમ કહેવું જરા ય અવિશ્વયોક્તિમયું નથી કે પ્રસ્તુત પ્રથમની ટીકામા સુદ પ્રથકારે જ વારંવાર ઘણો ઘણો ફેરફાર કર્યો હશે । અમારું આ કથન નિરાધાર નથી, પરંતુ પ્રસ્તુત સડીક બૃહત્કલ્પસૂત્રની પ્રથકારના જમાનાના નજીકના સમયમા લક્ષ્યાયેલી સંસ્થાવધ પ્રાચીન પ્રતિઓને નજરે જોઈને અમે આ વાત કહીએ છીએ ।

સપાદનપદ્ધતિ અને પાઠભેદોનો પરિચય

પ્રસ્તુત સડીક બૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે ઉપર જણાવ્યું તેમ નિર્યુક્તિ-લઘુમાપ્ય-ટીકાયુક્ત પ્રાચીન અર્ધાચીન ટાટપત્રીય અને કાગલની મઠીને સાત પ્રતિઓ ઉપરાંત કેવલ સૂત્ર, કેવલ લઘુમાપ્ય અને કેવલ ચૂર્ણીની ટાટપત્રીય પ્રતિઓ તેમજ વિશેષચૂર્ણી અને મહામાપ્યની કાગલ ઉપર લેખેલી પ્રાચીન પ્રતિઓને, પૂર્ણ કે અપૂર્ણ જેવી મઠી તેવીને, આદિથી અંતઃસુધી અમે અમારા સામે રાખી છે । આમ છતાં સૌને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે

પાટળ, અમદાવાદ, સુરત, વઢોદરા, લીંવડી, જૈસલમેર વિગેરે સંખ્યાબંધ સ્થળોના જ્ઞાનમંદારો અને તેમાંની સંખ્યાબંધ તાડપત્રીય પ્રતિઓને તપાસવા છતાં ગલિતપાઠ વિનાની કહીએ તેવી એક પળ પ્રતિ અમને મઝી નથી । પરંતુ કોઈમાં ક્યાંય તો કોઈમાં ક્યાંય, એ રીતે દરેકે દરેક પ્રતિમાં સેંકડો ઠેકાણે પાઠોની અશુદ્ધિઓની વાતને તો આપણે દૂર રાખીએ, પણ પંક્તિઓની પંક્તિઓ અને સંદર્ભોના સંદર્ભો ગઢી ગયા છે । આ ગઢી ગયેલા સંદર્ભોની પૂર્તિ અને અશુદ્ધ પાઠોના સાંગોપાંગ પરિમાર્જન માટે ચપર જણાવેલ સાધન-સામગ્રીનો અમે સંપૂર્ણપણે ઉપયોગ કર્યો છે, એમાં અમે કેટલા સફળ થયા છીએ, એ પરીક્ષાનું કાર્ય ગીતાર્થ મુનિવરો અને વિદ્વાનોને જ સોંપીએ છીએ । આમ છતાં પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંશોધનમાં અમે જે પદ્ધતિ સ્વીકારી છે અને અમને જે સમ-વિપમતાઓનો અનુભવ થયો છે તેનો સમપ્રમાણે અહીં ઉલ્લેખ કરવો એ સમુચિત લાગે છે, જેથી ગંભીરતાપૂર્ણ સંશોધનમાં રસ લેનાર વિદ્વાનોને પ્રત્યંતરોની મદદતા, પાઠભેદોનું વિભજન, સંશોધનને લગતી પદ્ધતિ અને વિવિધ સામગ્રી આદિનો ધ્યાલ આવી શકે ।

૧ અમારા સંશોધનમાં પ્રતિઓને સાચ્યન્તોપાન્ત તપાસીને જ તેના વર્ગ પાડ્યા છે । આ રીતે જે જે પ્રતિ અમને જુદા વર્ગની અથવા જુદા કુલની જણાઈ છે તે દરેકે દરેક પ્રતિને અમે આદિથી અંત સુધી અક્ષરશઃ મેલવી છે । આ રીતે પ્રસ્તુત સંશોધનમાં અમે તાટી૦ મો૦ હે૦ મા૦ કાં૦ આ પાંચ પ્રતિઓને આદિથી અંતસુધી અક્ષરશઃ મેલવી છે, અને એમાંના વિવિધ પાઠભેદોની યોગ્ય રીતે સંપૂર્ણપણે નોંધ લીધી છે ।

૨ વ્યાં વ્યાં અમુક પ્રતિઓમાં અમુક પાઠો અશુદ્ધ જણાયા કે લેખક આદિના પ્રમા-દથી પઢી ગયેલા અર્થાત્ લખવા રહી ગયેલા લાગ્યા, એ વધાય પાઠોનું પરિમાર્જન અને પૂર્તિ અમે અમારી પાસેનાં પ્રત્યંતરોને આધારે અને તદુપરાંત ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી, વૃહદ્ભાષ્ય અને વીજાં શાસ્ત્રોને આધારે કરેલ છે । પ્રસ્તુત મુદ્રિત કલ્પશાસ્ત્રમાં એવાં સંખ્યાબંધ સ્થળો છે કે વ્યાં, નિર્યુક્તિ-લઘુભાષ્ય-ટીકાયુક્ત વૃહત્કલ્પસૂત્રની પ્રતિઓમાં પાઠો પઢી ગયેલા છે અને અશુદ્ધ પાઠો પણ છે, તેવે સ્થળે અમે ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી આદિના આધારે પાઠપૂર્તિ અને અશુદ્ધિઓનું પરિમાર્જન કર્યું છે । દરેક અશુદ્ધ પાઠોને સ્થાને સુધારેલા શુદ્ધ પાઠોને અમે ( ) આવા ગોઠ કોષ્ટકમાં આપ્યા છે અને પઢી ગયેલા પાઠોને [ ] આવા ચોરસ કોષ્ટકમાં આપ્યા છે અને એ પાઠોના સમર્થન અને તુલના માટે તે તે સ્થળે નીચે પાદ-ટિપ્પણીમાં ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી આદિના પાઠોની નોંધ પણ આપી છે ।

૩ સૂત્ર અને નિર્યુક્તિ-લઘુભાષ્યને લગતા પાઠભેદો ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી અને ટીકામાં આપેલાં પ્રતીકો અને તેના વ્યાખ્યાનને આધારે મઝી શકે (જુઓ પરિશિષ્ટ ૮ મું) તે કરતાં ય વધારે અને સંખ્યાબંધ પાઠભેદો, સ્વતંત્ર સૂત્રપ્રતિઓ અને સ્વતંત્ર લઘુભાષ્યની

પ્રતિબોમાથી ચપલબ્ધ થયા છે । તે પૈકી વિશિષ્ટ અને મહત્વના પાઠભેદોની નોંધ અને તે તે સ્થળે પાદટિપ્પણીમા આપી છે ।

૪ ટીકામા આવતા અનેકાનેક પાઠભેદોનુ સમર્થન ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી કે હમયદ્વારા થતુ હોય ત્યા તે તે ચૂર્ણી આદિના પાઠોની નોંધ અને અવશ્ય આપી છે । તેમ જ ચૂર્ણી આદિમાં વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાભેદ, વિશિષ્ટ પદાર્થનુ વર્ણન આદિ જે કોઈ જોવામાં આવ્યુ તે દરેકની નોંધ અને પાદટિપ્પણીમાં કરવા ચૂક્યા નથી ।

૫ કયા પાઠને મૌલિક સ્થાન આપવું ? ૫ માટે અને મુદ્દયપણે પ્રયત્નકારની સહજ માપાણેલી અને પ્રતિપાદનશૈલીને લક્ષમા રાખ્યા છે । પરતુ ય્યા હેતુકના પ્રમાદાદિ કારણને હર્દ પાઠો ગઢી જ ગયા હોય અને અમુક પદાર્થ પ્રતિ દ્વારા જ ૫ પાઠનુ અનુસંધાન થતુ હોય ત્યા તો જે પ્રકારનો પાઠ મઢી આવ્યો તેને જ સ્વીકારી લેવામા આવ્યો છે ।

૬ પાઠભેદોની નોંધમા લિપિભેદના ભ્રમથી ઉત્પન્ન થયેલા પાઠભેદો, અર્થભેદો અને પ્રાકૃતમાપા પ્રયોગ વિષય પાઠભેદ આદિ આવવા અને પ્રયત્ન કર્યો છે ।

૭ પ્રસ્તુત શાસ્ત્રના સપાદન માટે અને જે અનેક પ્રતિબો એકત્ર કરી છે તેના સ્વહો સહગ એક જ કુલના છે એમ કહેવાને કશુ ય સાધન અમારા સામે નથી । કારણ કે કેટલીક વાર એમ પણ થનવા સમ્ભવ છે કે અમુક પ્રતિના લઘાવનારે પ્રસ્તુત શાસ્ત્રના અમુક સ્વહો અમુક કુલની પ્રતિ ઉપરથી લઘાવ્યા હોય અને અમુક સ્વહો જુદા કુલની પ્રતિ ઉપરથી લઘાવ્યા હોય । ૫ ગમે તે હો, તે છતા અમારા સામે જે રૂપે પ્રતિબો વિદ્યમાન છે તેના વર્તમાન સ્વરૂપ અને વિભાગોને લક્ષીને જ વર્ગ કે કુલ પાઠવામા આવેલ છે ।

૮ પ્રસ્તુત નિર્યુક્તિમાધ્યશ્ચિસદિત કલ્પશાસ્ત્રના સંશોધન માટે અને જે ચાર જુદા જુદા કુલની પ્રતિબો એકત્ર કરી છે તેમાંની તાહપત્રીય પ્રતિ પદરમા સૈકાના ઉચ્ચાર્થમાં લઘાવેલી છે । શાકીની કાઠ સિવાયની થપીય પ્રતિબો સોહમા-સત્તરમા સૈકામા કાગલ ઉપર લઘાવેલી છે । અમારા પ્રસ્તુત મુદ્રણ થાદ આ પ્રથની થીજી ત્રણ તાહપત્રીય પ્રતિબો જોવામા આવી છે । જેમાની એક પૂજ્યપાદ સૂરિસમ્રાટ આચાર્યમગવાન્ શ્રીવિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજના જ્ઞાનમહારમાં છે અને બે નકલો જેસલમેરના કિશ્નાના શ્રીજિનમત્રસૂરિજ્ઞાનમંદારમાં છે । આ ત્રણે ય નકલો વિક્રમના પદરમા સૈકાના ઉચ્ચાર્થમાં લઘાવેલી છે અને ૫ અને પાઠેલા કુલ કે વર્ગ પૈકી મોઠે ૦ તાટીઠે કુલની જ પ્રતિબો છે । આ ઉપરાંત ઉપરુંક જેસલમેરના મહારમાં વિક્રમ સંવત્ ૧૩૭૮ મા લઘાવેલ એક પ્રથમ રાહની પ્રતિ છે, જે આજે મઢતી પ્રસ્તુત પ્રથની નકલોમા પ્રાચીનમાં પ્રાચીન ગણાય । આ પ્રતિને અને અમારિ મુદ્રિત નકલ માયે અશ્વર્યાઃ મેઢવી છે અને તેથી જણાયુ છે કે આ પ્રતિમા અમુક અમુક પાઠોમા સવિશેષ કરક હોવા છતા એકદર ૫ પ્રતિ ઉપર જણાવેલ મોઠે ૦ તાટીઠે

કુલની જ પ્રતિ છે । અમે પણ અમારા પ્રસ્તુત સંપાદનમાં મુખ્યત્વે કરીને આ કુલને જ આદિથી અંત સુધી સ્થાન આપ્યું છે અને મૌલિક કુલ પણ આ જ છે । આમ છતાં માં પ્રતિ કે જેમાં ટીકાના સંદર્ભોના સંદર્ભોનું વધારેપણું, વ્યાખ્યાભેદો, ગાથાઓનું ઓછાવત્તાપણું હોવા છતાં જેમાં સંખ્યાબંધ સ્થળે પાઠોની અલંકાર પરંપરા જઞ્ઞાયેલી છે કે જે પરંપરા અમારી પાસેની માં સિવાયની વધીયે પ્રતિઓમાં તેમ જ ઉપર જણાવેલી શ્રીવિજયનેમિસૂરિ મં અને જેસલમેરના શ્રીજિનમદ્રીય જૈન જ્ઞાનમંદારની તાહપત્રીય પ્રતિઓ સુદ્ધામાં નથી, જેની નોંધ અમે આગળ ઉપર આપીશું, એ પ્રતિનું કુલ પણ પ્રાચીન છે । જો કે અમારા પાસે જે માં પ્રતિ છે તે સંવત્ ૧૬૦૭ માં લખાયેલી છે, તેમ છતાં અમારા પ્રસ્તુત મુદ્રણ વાદ પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક આચાર્યભગવાન્ શ્રીભાગરાનંદસૂરિપ્રવરના સુરતના જૈનાનંદ જ્ઞાનમંદારને જોતાં તેમાંથી વિક્રમના ચૌદમા સૈકાના ઉત્તરાર્ધમાં અથવા પંદરમા સૈકાના પ્રારંભમાં લખાણની નિર્યુક્તિભાષ્યટીકાયુક્ત બૃહત્કલ્પની પ્રતિનો એક અલંકાર મળી આવ્યો છે જે માં કુલના પૂર્વજ સમાન પ્રતિ છે । આ પ્રતિ માં પ્રતિ સાથે અક્ષરશઃ મળતી છે, ઘટલે આ કુલની પ્રતિમાં મળતી પાઠોની સમવિષમ પરંપરા અતિ પ્રાચીન છે । આ જ પ્રમાણે ૬૦ તં પ્રતિની પરંપરા અર્વાચીન તો ન જ ગણાય અને કાં પ્રતિની પરંપરા પણ અર્વાચીન નથી । આ હકીકત વિચારતાં આટલું વધું વિષમતામયું પરિવર્તન પ્રસ્તુત ટીકામાં શા કારણે થયું ? કોણે કર્યું ? વિગેરે પ્રશ્નો અણકલ્યા જ રહી જાય છે ।

સંપાદનપદ્ધતિ અને પ્રતિઓના પરિચય વિષે ઉપલબ્ધ દ્રષ્ટિએ આટલું જણાવ્યા પછી એ પ્રતિઓની વિવિધ વિષમતાનો અ્યાલ આપવો સવિશેષ ઉચિત છે । જેથી વિદ્વાનોને પ્રંથના સંશોધનમાં પ્રત્યંતરોનું શું સ્થાન છે ? એ સમજાય અને પાઠોનો વિવેક કેમ કરવો તેનું માર્ગદર્શન થાય ।

સૂત્રવિષયક પાઠભેદો ।

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં કલ્પનું (બૃહત્કલ્પસૂત્રનું) મૂળ સૂત્ર છપાઈ છે । જેની અમારા સામે ઉપર જણાવેલ કલ્પલઘુભાષ્ય અને કલ્પચૂર્ણની તાહપત્રીય પ્રતિઓ પાછળ લખાણની વે પ્રતિઓ છે । આની અમે તામૂં અથવા તાં સંજ્ઞા રાખી છે । ઇમાં અને નિર્યુક્તિભાષ્ય-ટીકાયુક્ત બૃહત્કલ્પસૂત્રની દરેક પ્રતિઓમાં મુદ્રિતના ક્રમ પ્રમાણે સૂત્ર લખાઈ છે ઇમાં, તથા કલ્પભાષ્ય, કલ્પચૂર્ણ અને કલ્પવિશેષચૂર્ણમાં જે સમવિષમ સૂત્રપાઠભેદો છે તેની નોંધ આપવામાં આવે છે ।

૧ તામૂં માંથી મળેલ સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૧૦૨૩ ટિ. ૧ (વિચૂં સમ્મત) ।

૨ ભાષ્યકારે નોંધેલ સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૩૪૧ ટિ. ૧ ।

૩ ટીકાપ્રતિઓમાંથી મળતો સૂત્રપાઠમેદ—પૃ ૧૨૩ ટિ. ૪ । આ ઠેકાણે માં સિવાયની ટીકા પ્રતિઓમાં જે ટીકાપાઠમેદ છે તેને અનુસરતો સૂત્રપાઠ માત્ર હે० પ્રતિમાં છે અને બીજી પ્રતિઓમાં જે સૂત્રપાઠ છે તેને અનુસરતી ટીકા ફક્ત માં પ્રતિમાં જ છે । આનો અર્થ એ થયો કે હે० પ્રતિ અને માં પ્રતિમાં બે પ્રકારનો સૂત્રપાઠ છે તેને જ અનુસરતી ટીકા છે, પરંતુ બીજી પ્રતિઓમાં સૂત્રપાઠ જુદો છે અને ટીકા જુદી છે ।

૪ માં પ્રતિમાં સૂત્રપાઠમેદ—પૃ ૧૧૩૭ ટિ ૧-૪ । ૧૧૪૮ ટિ ૧ । માં પ્રતિમાં ટીકા પણ આ પાઠમેદને અનુસરતી જ છે ।

૫ કાં પ્રતિમાં સૂત્રપાઠમેદ—પૃ ૧૩૯૯ ટિ ૩ । ૧૫૬૦ ટિ. ૨ । ૧૫૬૩ ટિ ૪ । ૧૫૭૮ ટિ. ૨ । ૧૫૮૩ ટિ. ૨ । ૧૫૮૭ ટિ. ૩ । કાં માં ટીકા પણ આ પાઠમેદને અનુસરતી જ છે ।

૬ કાં પ્રતિમાં શુદ્ધ સૂત્રપાઠ અને ટીકા—પૃ ૧૫૮૩ ટિ ૧ ।

૭ કાં પ્રતિમાં પૂર્ણ સૂત્રપાઠ—પૃ ૧૦૬ ટિ ૧ ।

૮ ટીકા પ્રતિઓમાં પૂર્ણ સૂત્રપાઠ અને મૂળ સૂત્રપ્રતિઓમાં અપૂર્ણ—પૃ. ૧૭૦ ટિ ૧ ।

૯ ટીકાપ્રતિઓમાં સૂત્રપાઠ અપૂર્ણ અને મૂળ સૂત્રપ્રતિઓમાં પૂર્ણ—પૃ. ૧૭૦ ટિ ૧૦ । પૃ ૧૪૫૬ સૂત્ર ૨૭ । આ ઠેકાણે ટીકા પ્રતિઓમાં સૂત્ર અપૂર્ણ છે અને અમે પણ પ્રમાણથી સૂત્રને અધૂર જ છપાવ્યું છે, યથી વિદ્વાનોએ પણ ૧૪૫૬ ની ૧૮ મી પક્ષિમાં “ઉદિસાવિચ્છ” પછી “તે ય સે ચિતરતિ એવ સે કપ્પતિ જાવ ઉદિસાવિચ્છ । તે ય સે જો ચિતરતિ એવ સે નો કપ્પતિ જાવ ઉદિસાવિચ્છ ” આટલો પાઠ ઝમેરી લેવો ।

૧૦ ટીકાકાર, ચૂર્ણિકાર અને વિશેષચૂર્ણિકાર એ ત્રણેયે માન્ય કરેલ સૂત્રપાઠ વ્યાખ્યાની મળ્યો નથી—પૃ ૧૧૨૮ ટિ ૨-૩-૪ ।

૧૧ માં પ્રતિમાં સૂત્રની બે વિભાગે વ્યાખ્યા અને વ્યાખ્યામેદ—પૃ ૮૪૮ ટિ ૧-૩ । પૃ ૧૧૪૮ ટિ ૧ (ચૂ વિષૂ સમ્મત) ।

માધ્યધિપયક પાઠમેદો

પ્રસ્તુત સપાદનમાં કલ્પલઘુમાપ્ય છપાવેલું છે । એ માધ્યની સ્વતંત્ર સાહ્યપત્રીય અને કાગળની પ્રતિઓમાં, જેની અમે સામાન્ય અથવા સામાન્ય રાક્ષી છે તેમાં તેમજ પૂર્ણ વિશેષપૂર્ણ અને ઘૃષ્ણિની પ્રતિઓમાં માધ્યગાથાઓને લગતા જે સ્વતંત્ર તેમજ ઘૃષ્ણિ, પૂર્ણિ, વિશેષપૂર્ણિ આદિને અનુસરતા પાઠમેદો, ગાથામેદો, બોલીવત્તી ગાથાઓ અને ગાથાક્રમમેદો છે તેની નોંધ આ નીચે આપવામાં આવે છે ।

ભાષ્યના સ્વતંત્ર પાઠભેદો

૧ સ્વતંત્ર કલ્પભાષ્યની પ્રતિઓમાંથી ઉપલબ્ધ થયેલા સ્વતંત્ર ભાષ્યપાઠભેદો—પૃષ્ઠ ૫
 ટિ. ૨ | ૬ ટિ. ૩-૪ | ૭ ટિ. ૧-૩ | ૮ ટિ. ૬ | ૯ ટિ. ૩ | ૧૬ ટિ. ૫ | ૨૦
 ટિ. ૧ | ૨૨ ટિ. ૧ | ૨૮ ટિ. ૧ | ૩૦ ટિ. ૩ | ૩૩ ટિ. ૨ | ૩૪ ટિ. ૧-૪ | ૫.
 ૩૫ ટિ. ૧ | ૩૬ ટિ. ૩ | ૬૪ ટિ. ૮ | ૬૬ ટિ. ૧ | ૭૦ ટિ. ૧-૨-૪ | ૭૬ ટિ.
 ૧ | ૮૩ ટિ. ૫ | ૯૪ ટિ. ૬ | ૧૦૪ ટિ. ૧ થી ૫ | ૧૧૯ ટિ. ૨ | ૧૩૩ ટિ. ૨ |
 ૧૩૯ ટિ. ૧ | ૧૪૩ ટિ. ૧ | ૧૪૪ ટિ. ૧-૨ | ૧૪૯ ટિ. ૧-૨ | ૧૫૦ ટિ. ૧-૨-૩ |
 ૧૫૮ ટિ. ૨ | ૧૬૫ ટિ. ૧ | ૧૬૬ ટિ. ૧-૨-૩ | ૨૦૩ ટિ. ૩ | ૨૬૪ ટિ. ૧ |
 ૨૬૫ ટિ. ૨ | ૩૨૧ ટિ. ૧ | ૩૨૬ ટિ. ૧ | ૩૫૫ ટિ. ૨ | ૩૬૭ ટિ. ૩ | ૩૮૫
 ટિ. ૧ | ૩૮૯ ટિ. ૧-૨ | ૪૦૫ ટિ. ૧ | ૪૧૭ ટિ. ૧ | ૪૨૭ ટિ. ૧-૨ | ૪૫૫
 ટિ. ૨ | ૪૫૮ ટિ. ૨ | ૬૦૩ ટિ. ૬ | ૬૭૩ ટિ. ૨ | ૮૦૭ ટિ. ૪ | ૮૬૫ ટિ.
 ૧ | ૮૯૫ ટિ. ૫ | ૯૭૮ ટિ. ૧ | ૧૦૦૬ ટિ. ૨ | ૧૦૩૨ ટિ. ૩ શ્રુમાં સમ્મત |
 ૧૦૩૭ ટિ. ૨ | ૧૦૪૯ ટિ. ૧ | ૧૦૬૦ ટિ. ૧ | ૧૦૬૩ ટિ. ૧ | ૧૦૬૪ ટિ. ૧ |
 ૧૦૭૦ ટિ. ૧ | ૧૦૯૦ ટિ. ૨ | ૧૧૧૬ ટિ. ૧-૨ | ૧૧૪૧ ટિ. ૧-૨-૩-૪-૬ |
 ૧૧૪૨ ટિ. ૧ | ૧૧૪૪ ટિ. ૧ | ૧૩૦૭ ટિ. ૫ | ૧૩૭૯ ટિ. ૧-૩-૪ | ૧૩૯૦
 ટિ. ૨ | ૧૪૨૫ ટિ. ૪ | ૧૪૨૬ ટિ. ૧-૨ | ૧૪૩૨ ટિ. ૪ | ૧૪૫૮ ટિ. ૧ |
 ૧૪૬૩ ટિ. ૨ ચૂં વિચૂં માન્ય | ૧૪૭૦ ટિ. ૨ | ૧૪૭૭ ટિ. ૧ | ૧૫૦૫ ટિ.
 ૨ | ૧૫૦૯ ટિ. ૩ | ૧૫૧૩ ટિ. ૧ | ૧૫૨૮ ટિ. ૨-૪ | ૧૫૨૯ ટિ. ૧ |
 ૧૫૩૬ ટિ. ૩ | ૧૫૪૪ ટિ. ૨ | ૧૫૬૧ ટિ. ૪-૫ | ૧૫૭૦ ટિ. ૧ | ૧૫૮૨
 ટિ. ૧ | ૧૫૮૪ ટિ. ૩ | ૧૫૮૫ ટિ. ૧-૨ | ૧૫૯૩ ટિ. ૧ | ૧૫૯૬ ટિ. ૩ |
 ૧૫૯૭ ટિ. ૨ | ૧૬૧૬ ટિ. ૨-૩ | ૧૬૨૦ ટિ. ૧ | ૧૬૨૬ ટિ. ૨ | ૧૬૩૫ ટિ.
 ૧ | ૧૬૪૧ ટિ. ૧ | ૧૬૪૭ ટિ. ૧ | ૧૬૫૧ ટિ. ૧ | ૧૬૭૦ ટિ. ૧ |

૨ માં તં હેં મોં લેં પ્રતિઓમાંથી ભાષ્યગાથાઓમાં મળેલો સ્વતંત્ર
 પાઠભેદ—પૃ. ૯૦૧ ટિ. ૨ |

૩ માં તામાં પ્રતિઓમાંથી ભાષ્યગાથાઓમાં મળેલા સ્વતંત્ર પાઠભેદો—પૃ. ૫૨૮
 ટિ. ૧ | ૧૧૪૮ ટિ. ૪ | ૧૨૦૨ ટિ. ૧ |

૪ મોં તાટીં પ્રતિઓમાંથી ભાષ્યગાથાઓમાં મળેલો સ્વતંત્ર પાઠભેદ—પૃ. ૧૧૨૫
 ટિ. ૩ |

૫ હેં પ્રતિમાંથી ભાષ્યગાથામાં મળેલ સ્વતંત્ર પાઠભેદ—પૃ. ૫૩૯ ટિ. ૧ |

६ मो० डे० प्रतिमोमांथी भाष्यगाथाओमा मळेळ स्वतत्र पाठभेद—पृ १३०७ टि २ ।

७ का० प्रतिमाथी भाष्यगाथाओमा मळेळा स्वतत्र पाठभेदो—पृ १५६३ टि १ । १५८१ टि २ ।

‘स्वतत्र पाठभेदो’ एम कहेवानो आशय ए छे के-जे पाठभेदो बिपे भाष्यकार, बृहद्भाष्यकार, चूर्णीकार के वृत्तिकारो कशु य व्याख्यान के सूचन न करता होय तेवा पाठभेदो । वृत्ति चूर्णी आदिने अनुसरता भाष्यपाठभेदो

१ भा० प्रतिमांथी मळेळा एक ज भाष्यगाथामा वे पाठभेदो—पृ १०४५ टि ३-४ ।
२ का० प्रतिमाथी मळेळा एक ज भाष्यगाथामा वे पाठभेदो—पृ १६८४ टि १-२ ।
३ चूर्णीकार तथा विशेषचूर्णीकारे दर्शावैला एक ज गाथामा वे पाठभेदो—पृ १४६३ टि २ ।

४ बृहत्कल्पसूत्रवृत्तिना प्रत्यन्तर आदिमाथी भाष्यगाथाने लगता उपलब्ध थएला ग्रण ग्रण पाठभेदो—

पृ. ५६५ टि ५ (१ त० डे०, २ मो० ले०, ३ भा० का०) ।
पृ १०७३ टि २ (१ तामा० वाटी०, २ भा० डे०, ३ मो० ले० त०) ।
पृ १३०८ टि० २ (१ वाटी० मो० ले० भा० त० डे०, २ तामा०, ३ का०) ।
पृ १५९१ टि २ । (१ मो० ले० त० डे० का, २ तामा०, ३ भा०) ।
पृ १६१७ टि १ । (१ सर्व टीकाप्रति, २ तामा०, ३ चू० विचू०) ।
पृ १६७४ टि १ । (१ का० बिना चू० विचू०, २ का०, ३ तामा०) ।

५ बृहत्कल्पसूत्रवृत्तिना प्रत्यन्तर आदिमांथी भाष्यगाथामां मळी आवेल पाष पाठभेदो—पृ ११२१ टि ३ (१ तामा०, २ मो० त०, ३ भा० डे०, ४ वाटी० का०, ५ वृमा०) ।

६ लिपिभेदजनित भाष्यपाठभेदो—पृ १००५ टि १ । १५०९ टि ३ (श्रीहिम-
चक्राचार्ये स्वीकारेल उन्मे तुन्मे प्रयोग)

७ स्वतत्र भाष्यप्रतिमाथी मळेळा टीकाकारमान्य भाष्यपाठो—पृ ६ टि १ । १९ टि ४ । ६४ टि ४ । ८४ टि १ । ६७८ टि १ । ७११ टि ३ । ९६० टि २ । पृ १००४ टि १ । १०३८ टि. २ । ११०० टि ४ । १२४९ टि १ ।

८ तामा० कां० प्रतिमाथी मळेळ वृत्तिकारमान्य भाष्यपाठ—पृ १६१९ टि १ ।

૧ ટીકાકારમાન્ય માપ્યપાઠોની અનુપલબ્ધિ—પૃ. ૪૦ ટિ. ૨ । ૨૫૧ ટિ. ૧ । ૩૦૬ ટિ. ૧ । પૃ. ૩૧૬ ટિ. ૧ । ૩૪૭ ટિ. ૫ । ૩૯૧ ટિ. ૫ । ૬૫૨ ટિ. ૫ । ૬૭૮ ટિ. ૧ । પૃ. ૧૦૫૩ ટિ. ૨ । ૧૨૭૫ ટિ. ૨ । ૧૩૨૫ ટિ. ૨ । ૧૩૫૧ ટિ. ૨-૩ । ૧૪૧૪ ટિ. ૩ । પૃ. ૧૬૮૪ ટિ. ૧ । આ સ્થલોમાં વૃત્તિકારે જે પાઠ માનીને વ્યાખ્યા કરી છે તે પાઠ કોઈ પ્રતિમાંથી મળ્યો નથી.

૧૦ સ્વતંત્ર માપ્યપ્રતિમાંથી ઉપલબ્ધ થયેલા ચૂર્ણિકારસમ્મત માપ્યપાઠો—*પૃ. ૧ ટિ. ૧ । ૧૪ ટિ. ૩ । *પૃ. ૨૪ ટિ. ૨ । *૨૬ ટિ. ૨ । ૨૮ ટિ. ૮ । ૩૮ ટિ. ૭ । પૃ. ૫૧ ટિ. ૨ । ૬૦ ટિ. ૨ । ૬૩ ટિ. ૪ । *૬૫ ટિ. ૪ । ૩૧૫ ટિ. ૧ । ૩૮૭ ટિ. ૨ । પૃ. ૮૫૮ ટિ. ૫ । ૯૦૫ ટિ. ૧ । ૯૬૧ ટિ. ૮ । ૧૦૨૫ ટિ. ૧ । ૧૫૯૫ ટિ. ૧ । ૧૬૬૦ ટિ. ૧ ।

૧૧ સ્વતંત્ર માપ્યપ્રતિમાંથી મળી આવેલા વિશેષચૂર્ણિકારસમ્મત માપ્યપાઠો—પૃ. ૬૨૪ ટિ. ૨ । ૭૨૯ ટિ. ૪ । ૯૭૭ ટિ. ૨ ।

૧૨ સ્વતંત્ર માપ્યપ્રતિમાંથી મળી આવેલા ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણિકારસમ્મત માપ્યપાઠો—પૃ. ૫૦૪ ટિ. ૧ । ૮૫૮ ટિ. ૫ । ૧૦૦૫ ટિ. ૧ । ૧૨૭૩ ટિ. ૧ । ૧૫૬૯ ટિ. ૨ । ૧૫૮૧ ટિ. ૨ ।

માપ્યગાથાઓની અધિકતા અને ન્યૂનતા

લઘુમાપ્ય, વૃદ્ધઙ્ગાપ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી અને વૃત્તિની જુદી જુદી પ્રતિઓમાં ગાથાઓ અને તેની વ્યાખ્યાનું આધિક્ય અને ન્યૂનતા છે, જેની નોંધ આ નીચે આપવામાં આવે છે—

૧ ચૂર્ણીમાં અધિક ગાથા—પૃ. ૨૪ ટિ. ૩ । પૃ. ૧૨૩ ટિ. ૧ ।

૨ વિશેષચૂર્ણીમાં અધિક ગાથા—પૃ. ૬૪૧ ટિ. ૩ । પૃ. ૪૯૦ (૧૬૬૪ ગાથાની ટીકામાં)

૩ ત૦ હે૦ મો૦ હે૦ ચૂર્ણીમાં અધિક ગાથા—પૃ. ૭૧૧ ટિ. ૪ । આ ગાથા મા૦ કાં૦ વિશેષચૂર્ણી અને વૃદ્ધઙ્ગાપ્યમાં નથી ।

૪ મા૦ તામા૦ માં અધિક ગાથા—પૃ. ૭૨૪ ટિ. ૩ ।

૫ ચૂર્ણીમાં ન્યૂનગાથા—પૃ. ૨૬ ટિ. ૩ । ૧૩૪ ટિ. ૧ । ૧૪૨ ટિ. ૫ । ૨૮૨ ટિ. ૧ । પૃ. ૩૧૭ ટિ. ૧ । ૭૧૧ ટિ. ૧ ।

૬ વિશેષચૂર્ણીમાં ન્યૂન ગાથા—પૃ. ૩૫૫ ટિ. ૧ । ૩૬૧ ટિ. ૩-૪ । ૪૪૨ ટિ. ૧ । પૃ. ૪૪૩ ટિ. ૧ । ૫૩૬ ટિ. ૨ ।

૮ ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી સમયમા ન્યૂનગાથા—પૃ ૩૬૮ ટિ ૧ । ૬૫૧ ટિ ૧ ।
૯ માં ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીમાં ન્યૂનગાથા—પૃ ૫૬૬ ટિ ૩ । ૫૭૪
ટિ. ૭ । પૃ ૬૧૧ ટિ ૩ । ૯૬૭ ટિ. ૨ આ ગાથા જુદાપણે છે ।

૧૦ ચૂં વિચૂં જુમાં મા ન્યૂન ગાથા—પૃ. ૫૫૮ ટિ ૩ ।

૧૧ કાં ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી અને જુમાં માં ન્યૂન ગાથા—પૃ ૮૭૩ ટિ ૩ ।

૧૨ માં પ્રતિમાં ન્યૂન ગાથા—પૃ ૮૭૪ ટિ. ૧ ।

લઘુમાખ્યની ગાથાઓના પાઠમેદો.

(ક) ચૂર્ણીમાં ગાથાના પાઠમેદો—પૃ ૯ ટિ. ૧ । ૨૬ ટિ ૨ । ૬૫ ટિ. ૪ ।
૧૪૬ ટિ ૧ । ૩૬૦ ટિ ૨ ।

(લ) વિશેષચૂર્ણીમાં ગાથાપાઠમેદ—પૃ ૩૬૦ ટિ ૨ ।

(ગ) ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણીમાં ગાથાપાઠમેદ—પૃ ૩૬૦ ટિ ૩-૪ ।

માખ્યગાથાક્રમમેદ આદિ—ટીકા, લઘુમાખ્ય, ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીમાં આવતો
પદમેકથી જુદો પદતો માખ્યગાથાઓનો ક્રમમેદ અને તેને લીધે થતા અર્થમેદ અને
ટીકામેદને દર્શાવતા સ્થાનોની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે ।

(ક) ચૂર્ણીમાં ગાથાક્રમમેદ—*પૃ ૨૩ ટિ. ૩ । ૨૫ ટિ ૩ । ૩૬ ટિ. ૧ ।
* ૯૨ ટિ ૨ । * ૯૪ ટિ ૨-૬ । * ૧૧૯ ટિ. ૧ । ૧૫૩ ટિ. ૧ ।
૧૬૫ ટિ ૧ । ૨૭૭ ટિ ૨ । * ૫૭૨ ટિ ૧ । ૬૫૧ ટિ. ૪ ।
૭૦૪ ટિ. ૨ ।

(લ) વિશેષચૂર્ણીકારનો ગાથાક્રમમેદ—પૃ ૪૪૩ ટિ ૨ । ૫૧૭ ટિ ૧ । ૬૪૦
ટિ ૮ । ૭૫૪ ટિ ૩ ।

(ગ) ચૂર્ણીકાર અને વિશેષચૂર્ણીકાર સમયમાન્ય ગાથાક્રમમેદ પૃ ૫૪૯ ટિ ૧ ।
૧૫૨૫ ટિ ૧ ।

(પ) માં પ્રતિ અને ચૂર્ણી સમયમાન્ય ગાથાક્રમમેદ પૃ ૫૧૮ ટિ. ૩ । ૫૨૦
ટિ ૧ । ૫૭૨ ટિ. ૧ । ૬૬૩ ટિ ૨ । ૭૧૨ ટિ. ૧ । ૭૨૪ ટિ. ૩ ।

(જ) માં વિચૂં સમયમાન્ય ગાથાક્રમમેદ—પૃ ૭૧૧ ટિ ૧ ।

(ઘ) માં પ્રતિમાં ગાથાનો ક્રમમેદ અને ટીકામેદ—પૃ ૮૧૩ ટિ ૨ । ૯૪૭ ટિ ૩ ।

(ઙ) ટીકા, ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણી પ ગ્રંથોમાં ગાથાક્રમમેદ—પૃ ૫૧૮ ટિ ૩ ।

(જ) તાલપત્રીય ભાષ્યપ્રતિમાં ગાથાક્રમભેદ--પૃ. ૭૨૪ ટિ. ૩ ।

(ઘ) ટીકાકાર-ચૂર્ણિકારમાન્ય ગાથાક્રમની કોઈ પણ પ્રતિમાંથી અપ્રાપ્તિ-પૃ. ૬૪ ટિ. ૨ ।

ભાષ્યપાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો

વૃત્તિ, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી આદિમાં ભાષ્યગાથામાં જે પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો છે તેની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે—

(ક) ચૂર્ણીમાંથી મળેલા ભાષ્યગાથામાં પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો-પૃ. ૨૫ ટિ. ૧ ।
૩૮ ટિ. ૭ । ૬૦ ટિ. ૨ । ૬૩ ટિ. ૪ । ૩૧૫ ટિ. ૧ । ૩૮૭ ટિ. ૨ । ૧૫૧૫ ટિ. ૧-૨ ।

(ઘ) ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીમાંથી મળેલા ભાષ્યગાથામાં પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો-
પૃ. ૧૦૦૪ ટિ. ૧ । ૧૦૦૫ ટિ. ૧ । ૧૨૭૩ ટિ. ૧ । ૧૪૬૩ ટિ. ૨ ।

(ગ) માં ચૂર્ણીમાંથી મળેલા ભાષ્યગાથામાં પાઠભેદ અને વ્યાખ્યાભેદ-પૃ. ૩૦૬ ટિ. ૧ ।

(ઘ) માંમાંથી મળેલા ભાષ્યગાથાપાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો-પૃ. ૩૧૨ ટિ. ૩ ।
૩૪૪ ટિ. ૪-૬ । ૧૪૪ ટિ. ૧-૨ । ૧૬૩ ટિ. ૩-૪ । ૧૧૫૭ ટિ. ૧ ।

(ઙ) મોંમાંથી મળેલો ભાષ્યગાથાપાઠભેદ અને વ્યાખ્યાભેદ-પૃ. ૧૩૨૧ ટિ. ૨-૪ ।

ટીકાના પાઠભેદો

જેમ પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રની મૂળ, સૂત્ર, લઘુભાષ્ય, બૃહદ્ભાષ્ય, ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીની સ્વતંત્ર લિખિત પ્રતિઓ મળે છે તે રીતે કલ્પવૃત્તિની સ્વતંત્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓ છે જ નહીં । પરન્તુ વૃત્તિની દરેકે દરેક પ્રતિઓ, પ્રસ્તુત પ્રકાશન પામતા બૃહત્કલ્પના ભાગોની જેમ સૂત્ર, નિર્ઝુક્તિ, લઘુભાષ્ય અને વૃત્તિ સાથેની જ મળે છે । વૃત્તિની આ પ્રતિઓને અમે વૃત્તિપ્રત્યન્તરો તરીકે ઓળખાવી છે । આવી સાત પ્રતિઓ અમે અમારા સંશોધન માટે અમારા સામે રાખી છે, જે જુદા જુદા ચાર વર્ગમાં વહેંચાઈ જાય છે । એમાં અનેકવિધ પાઠભેદો ઉપરાંત સેંકડો ટેકાળે જુદી જુદી જાતના ટીકાસંદર્ભો પણ ઉપલબ્ધ થાય છે; ઘટલું જ નહીં પણ સેંકડો ટેકાળે એ પ્રતિઓમાં, તાલપત્રીય પ્રાચીન પ્રતિઓ સુદ્ધાંમાં, પાઠોના પાઠો ખંદિત થઈ ગયા છે, જે અમને અમુક પ્રતિ કે પ્રતિઓમાંથી મઝી આવ્યા છે । તેમજ કેટલે ય ટેકાળે અવતરણોની ન્યૂનાધિકતા અને વ્યાખ્યાન્તરો વગેરે પણ છે । આ વધી ત્રિવિધતાની નોંધ અમે અમારા મુદ્રણમાં પાદટિપ્પણીઓમાં તે તે ટેકાળે નોંધી છે, જેની યાદી આ નીચે ક્રમશઃ આપવામાં આવે છે ।

અવતરણોની ન્યૂનાધિકતા ।

નીચે જણાવેલા સ્થલોમા ટીકાની સાથ પ્રતિબો પૈકી છ પ્રતિબોમા અવતરણ હોવા છતાં ફક્ત માં પ્રતિમાં ૯ અવતરણ નથી-પૃષ્ઠ ૫૭૮ ટિ ૧ । ૬૧૮ ટિ ૨ । ૬૨૩ ટિ ૭ । ૬૨૫ ટિ ૬ । ૬૨૬ ટિ. ૨ । ૬૩૪ ટિ ૧-૨ । ૬૪૧ ટિ ૨ । ૬૪૯ ટિ ૪ । ૬૯૭ ટિ ૩ । ૭૧૫ ટિ. ૪ । ૭૩૦ ટિ ૪ । ૮૩૩ ટિ ૨ । ૮૬૬ ટિ ૫ । ૮૭૧ ટિ ૪ । ૮૭૨ ટિ ૨ । ૮૭૩ ટિ ૧ । ૯૨૫ ટિ ૩ । ૯૨૯ ટિ ૫ । ૯૩૨ ટિ ૨ । ૯૩૪ ટિ ૧ । ૯૩૮ ટિ ૨ । ૯૫૫ ટિ ૧ । ૯૭૫ ટિ ૩ । ૯૮૬ ટિ ૫-૭ । ૯૮૭ ટિ ૨ । ૧૦૪૮ ટિ ૩ । ૧૦૮૮ ટિ ૧ । ૧૦૯૧ ટિ. ૨-૪ । ૧૦૯૩ ટિ ૧ । ૧૦૯૫ ટિ ૨ । ૧૧૦૦ ટિ ૩-૫ । ૧૧૫૫ ટિ ૧ । ૧૧૫૯ ટિ ૨ । ૧૧૮૫ ટિ. ૨ । ૧૧૮૬ ટિ ૨ । ૧૧૮૭ ટિ ૨ । ૧૧૯૪ ટિ ૫ । ૧૨૦૬ ટિ ૧ । ૧૨૩૪ ટિ ૧ । ૧૨૪૦ ટિ ૧ । ૧૨૪૮ ટિ ૨ । ૧૨૫૪ ટિ ૧ । ૧૨૫૯ ટિ ૧ । ૧૨૬૮ ટિ ૧ । ૧૩૧૫ ટિ ૧-૨ ।

ટીકાની પાથ પ્રતિબોમાં અવતરણ હોવા છતાં ફક્ત માં કાં પ્રતિમા અવતરણ નથી-પૃ ૯૭૫ ટિ ૩ । ૧૩૧૮ ટિ ૧ ।

માં મોં હેં પ્રતિબોમાં અવતરણ નથી-પૃ ૬૨૭ ટિ ૧ ।

માં તં હેં પ્રતિબોમા અવતરણ નથી-પૃ ૬૯૩ ટિ ૨-૩ । ૭૧૫ ટિ ૫ । ૭૯૪ ટિ ૧ । ૮૦૦ ટિ. ૨ । ૮૨૨ ટિ ૫ । ૮૨૫ ટિ ૧ । ૮૩૫ ટિ. ૧ । ૮૩૯ ટિ. ૧ । ૮૫૫ ટિ ૩ । ૮૮૧ ટિ ૩ । ૮૯૨ ટિ ૩ । ૮૯૫ ટિ ૪ । ૮૯૬ ટિ ૨ ।

માં પ્રતિમા જ અવતરણ હેં-પૃ ૫૧૧ ટિ ૧ । ૧૩૫૮ ટિ ૩ ।

માં કાં પ્રતિમા જ અવતરણ હેં-૭૫૯ ટિ ૫ । ૭૯૧ ટિ ૧ । ૧૨૪૨ ટિ ૨ । આ સ્થલોમાં માત્ર માં કાં પ્રતિબોમાં જ અવતરણ હેં, ઘીજી પ્રતિબોમાં નથી ।

કાં પ્રતિમા જ અવતરણ હેં-પૃ ૬૮૫ ટિ ૧ । ૬૮૬ ટિ ૩ । ૭૦૭ ટિ ૨ । ૭૨૬ ટિ ૧-૨ । ૭૨૮ ટિ ૪ । ૭૩૩ ટિ ૧ । ૭૬૦ ટિ. ૧ । ૭૮૪ ટિ. ૧ । ૭૯૨ ટિ ૩ । ૮૦૮ ટિ ૫ । ૮૧૫ ટિ ૬ । ૮૧૬ ટિ ૩ । ૮૨૩ ટિ ૨ । ૮૩૫ ટિ. ૨ । ૮૪૪ ટિ ૧ । ૮૪૬ ટિ ૩ । ૮૪૯ ટિ ૧ । ૮૫૧ ટિ ૫ । ૮૫૪ ટિ. ૨ । ૮૬૯ ટિ ૨ । ૮૭૦ ટિ ૫ । ૮૭૧ ટિ ૪ । ૮૭૭ ટિ ૫ । ૮૮૭ ટિ ૫-૭ । ૮૯૧ ટિ ૨ । ૮૯૭ ટિ. ૧ । ૮૯૯ ટિ. ૧-૨ । ૯૦૦ ટિ ૭ । ૯૦૪ ટિ ૬ । ૧૩૩૭ ટિ ૫ । ૧૩૫૪ ટિ. ૨ । ૧૪૨૭ ટિ ૨ । ૧૪૩૨ ટિ. ૧ । ૧૪૩૮ ટિ. ૨ । ૧૪૪૦ ટિ ૧ । ૧૪૪૩ ટિ ૧ । ૧૪૪૭ ટિ ૧ । ૧૪૪૮ ટિ ૧ । ૧૪૪૯ ટિ ૧-૩ । ૧૪૫૮ ટિ. ૩ । ૧૪૭૦ ટિ ૧ । ૧૪૯૩ ટિ ૪ । ૧૫૦૪ ટિ. ૧-૪ ।

૧૫૧૧ ટિ. ૧ । ૧૫૪૦ ટિ. ૩ । ૧૫૪૮ ટિ. ૧ । ૧૫૫૨ ટિ. ૫ । ૧૫૫૮ ટિ. ૨ । ૧૫૭૧ ટિ. ૧ । ૧૫૮૮ ટિ. ૨-૩ । ૧૫૯૮ ટિ. ૧-૫ । ૧૫૯૯ ટિ. ૨ । ૧૬૩૦ ટિ. ૪ । ૧૬૬૭ ટિ. ૧ । ૧૬૮૫ ટિ. ૧ । ૧૬૯૯ ટિ. ૨ । ૧૭૦૦ ટિ. ૫ ।

આ સ્થલોમાં કાં० સિવાયની છ પ્રતિઓમાં અવતરણ નથી । આ અવતરણ પૈકી જે અવતરણો અમને યોગ્ય લાગ્યાં છે તે અમે મૂલમાં સ્વીકાર્યાં છે અને વાકીનાં પાદટિપ્પણી-માં નોંધ્યાં છે ।

મા० પ્રતિમાં અસંગત અવતરણ—પૃ. ૧૦૫૮ ટિ. ૨ ।

હે० માં અવતરણ મિત્ર—૩૭૧ ટિ. ૨ ।

સ્તંદિત-અસ્તંદિત ટીકાપાઠો—

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના સંજોધન માટે અમે જે પ્રતિઓ સામે રાखી છે તે પૈકીની દરેકે દરેક પ્રતિમાં સેંકડો ઠેકાણે નાના મોટા ટીકાપાઠો અને ટીકાસંદર્ભો પઢી ગયા છે । ૫ દરેક સ્તંદિત પાઠોની પૂર્તિ અમે અમારા પાસેની જુદા જુદા વર્ગની પ્રતિઓના આધારે કરીને પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રને અસ્તંદ બનાવ્યું છે । ૫૮૯ કયા કયા વર્ગની પ્રતિઓમાંથી કેવા સમ અને વિષય રીતે અસ્તંદ પાઠો મળી આવ્યા છે તે સમજવા માટે તેની ચાદી આ નીચે આપવામાં આવે છે ।

મા० પ્રતિમાંથી મળી આવેલા અસ્તંદ ટીકાપાઠો અને સંદર્ભો—પૃ. ૫૬૨ ટિ. ૪ । ૫૮૪ ટિ. ૧ । ૬૭૩ ટિ. ૩ । ૭૫૨ ટિ. ૨ । ૭૬૭ ટિ. ૧ । *૧૦૦૦ ટિ. ૪ । (અતિ મહાન્ ટીકા સંદર્ભ) ૧૦૧૧ ટિ. ૧ । ૧૦૩૮ ટિ. ૭ । ૧૦૪૬ ટિ. ૨-૩ (ચૂ. સમ્મત) । *૧૦૯૦ ટિ. ૧ । ૧૧૦૫ ટિ. ૨ । ૧૧૫૭ ટિ. ૪ । *૧૨૮૩ ટિ. ૩ । ૧૩૪૦ ટિ. ૧ । ૧૩૫૧ ટિ. ૩ (ચૂ० વિચૂ० સમ્મત) । ૧૩૬૮ ટિ. ૫ । ૧૪૫૨ ટિ. ૧ । ૧૪૭૪ ટિ. ૧ । *૧૪૮૫ ટિ. ૨ ।

મા० પ્રતિમાં સ્તંદિત પાઠો—પૃ. ૫૫૨ ટિ. ૨ । ૫૫૭ ટિ. ૧ । ૫૫૮ ટિ. ૨ । ૫૬૨ ટિ. ૨ । ૫૮૯ ટિ. ૧ । ૬૧૨ ટિ. ૫ । ૬૨૦ ટિ. ૫ । ૬૩૦ ટિ. ૧ । ૬૪૧ ટિ. ૧ । ૬૪૭ ટિ. ૫ । ૬૪૯ ટિ. ૧ । ૬૫૩ ટિ. ૧-૨-૩-૫ । ૬૫૮ ટિ. ૫ । ૬૭૧ ટિ. ૩ । ૬૭૩ ટિ. ૩ । ૬૭૭ ટિ. ૧-૨ । ૬૭૭ ટિ. ૩ (ચૂર્ણોઅનુસારી) । ૬૯૭ ટિ. ૩ । ૭૧૭ ટિ. ૪ । ૭૪૬ ટિ. ૧ । ૭૫૨ ટિ. ૫ । ૭૮૦ ટિ. ૨ । *૮૦૩ ટિ. ૧ । ૮૦૯ ટિ. ૧ । ૮૧૩ ટિ. ૩ । ૮૨૪ ટિ. ૨ । ૮૪૨ ટિ. ૨ । ૮૬૯ ટિ. ૭ (ચૂ. વિચૂ. અનુસારી) । ૮૬૯ ટિ. ૧૧-૧૨ (ચૂ. વિચૂ. અનુસારી) । ૮૭૧ ટિ.

५। ८८९ टि २। ९२६ टि ३-४ (चू. विचू. सम्मत)। ९३० टि. ३। ९४२ टि. १। ९४३ टि ३। ९४९ टि १। ९५१ टि २-३-४ (चू. विचू. सम्मत) ९६७ टि २। (चू. विचू. सम्मत)। ९६८ टि ४। ९७० टि २-३। ९७१ टि १। ९७२ टि १-२। ९७६ टि २-३। ९७९ टि ५। ९८५ टि ३। ९९८ टि १। ९९९ टि २। १०१० टि १। १०१६ टि १। १०६५ टि. १। १०६६ टि १। १०६७ टि १। १०७२ टि. २। १११२ टि २। (चू. विचू. सम्मत)। ११२९ टि १-२। ११३३ टि २। ११३४ टि १। ११३८ टि. १। ११३९ टि ३ (चू. विचू. सम्मत)। ११६१ टि. २-३। ११६८ टि ३-४। ११७० टि ३। ११७५ टि. ४। ११८३ टि ५। ११८४ टि १। ११९४ टि २। ११९६ टि. १। ११९८ टि २। १२०१ टि १-२। १२३९ टि १। १२७३ टि. ३। १३११ टि २। १५३० टि १।

कां० प्रतिमांयी चपलम्ब थपला असह टीकापाठो-पृ ६६७ टि. ४। ६७१ टि. ५। ६९७ टि. १। ६९८ टि २। ७२३ टि २। ७३५ टि. १। ७४१ टि १। ७४२ टि १। ७४५ टि १। ७४८ टि २। ७५६ टि. २। ७६४ टि. १। ७७१ टि. १-४। ७७५ टि ३-४। ८२० टि १। ८२१ टि ५। ८२७ टि ६-७। ८२८ टि. १। ८३३ टि ३। ८३६ टि १। ८४० टि ३-४। ८४५ टि १। ८६९ टि. ५। ८७९ टि ५। ८८१ टि. ४। ८८३ टि २। ८९४ टि १। ९०८ टि. ८। ९२८ टि. ५। ९५७ टि २ (चू. अनुसारी)। ९९० टि १। १३१९ टि ३-५। १३२९ टि. २। १३३२ टि २। १३४२ टि १। १३५९ टि. १। १३६१ टि २। १३७० टि. १। १३७४ टि २। १३८३ टि २। १३८९ टि ४। १३९६ टि. ५। १४०३ टि. १। १४३२ टि. ५। १४३३ टि १-२। १४७० टि ४। १४७८ टि १। १५११ टि ३। १५२३ टि. १। १५८९ टि. ३। १६५३ टि १।

भा० कां०मांयी मळी आवेला असह टीकापाठो-पृ ६७८ टि ५। ६९८ टि. १। ७४५ टि ३ (चू. विचू. सम्मत)। ७४७ टि ३। ७५० टि ४। ७५५ टि २४। ७८९ टि १। ८२७ टि ३। ८३६ टि. ३। ८४० टि ६। ८४२ टि. ६। ८४७ टि १। ८६८ टि १-७। ८६९ टि. १-६ (चू. विचू. सम्मत)। ८७० टि २। ८७५ टि ६। ८७६ टि १। ८८२ टि. २-४। ८८३ टि ३। ८८५ टि. ३। ९०४ टि. १। ९०६ टि. ४। ९८६ टि. ४। १००७ टि २। १०३८ टि ६। १०३९ टि २। १०५७ टि २-३। १०६९ टि. १-४। १०८३ टि ६। १०८४ टि २ (चू. विचू. अनुसारी)। १०८५ टि २। १०८६ टि १। १०९४ टि ४।

૧૦૯૫ ટિ. ૧ । ૧૦૯૭ ટિ. ૧ । ૧૧૦૯ ટિ. ૧ । ૧૧૧૦ ટિ. ૩ । ૧૧૨૧ ટિ. ૧ ।
 ૧૧૨૫ ટિ. ૨ । ૧૧૬૫ ટિ. ૧-૨ । ૧૧૬૬ ટિ. ૧-૪-૫ । ૧૧૬૭ ટિ. ૨ । ૧૧૬૮
 ટિ. ૧-૨ । *૧૧૭૪ ટિ. ૧ । ૧૧૮૩ ટિ. ૨ । ૧૧૯૪ ટિ. ૬ । ૧૫૨૬ ટિ. ૫ ।
 ૧૫૩૪ ટિ. ૮ ।

મા૦ કાં૦ માં ખંદિત ટીકાપાઠો—પૃ. ૫૪૬ ટિ. ૨ । ૫૫૭ ટિ. ૨ । ૬૧૨
 ટિ. ૧ । ૬૭૪ ટિ. ૨-૩ । ૬૭૮ ટિ. ૫ । ૬૮૬ ટિ. ૪ । ૬૯૮ ટિ. ૧ । ૯૬૯
 ટિ. ૪ । ૧૩૦૮ ટિ. ૧ । ૧૩૧૯ ટિ. ૪ । ૧૩૨૦ ટિ. ૫-૮ । ૧૩૨૨ ટિ. ૩ ।
 ૧૩૨૫ ટિ. ૧ । ૧૩૨૬ ટિ. ૧ । ૧૩૨૭ ટિ. ૧-૩ । ૧૩૨૯ ટિ. ૧-૪ । ૧૩૩૧
 ટિ. ૨ । ૧૩૩૯ ટિ. ૧-૨ । ૧૩૪૦ ટિ. ૨-૩ । ૧૩૪૮ ટિ. ૩ । ૧૩૫૨ ટિ. ૧ ।
 ૧૩૫૩ ટિ. ૨-૩ ।

મા૦ ત૦ પ્રતિમાંથી મલેલા અલંકાર ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૩૦ ટિ. ૪ । *૨૩૧ ટિ.
 ૭ । ૨૩૫ ટિ. ૩-૫ । ૨૩૬ ટિ. ૧ ।

ત૦ હે૦ પ્રતિમાંથી મલેલા અલંકાર ટીકાપાઠો—પૃ. ૨૩૨ ટિ. ૧ । ૨૩૩ ટિ. ૫ ।
 ૨૩૭ ટિ. ૧ । ૫૨૬ ટિ. ૩ । ૬૬૦ ટિ. ૧૧ ।

ત૦ કાં૦ પ્રતિમાંથી મલેલો અલંકાર ટીકાપાઠ—*પૃ. ૨૧૨ ટિ. ૧૦ ।

મો૦ લે૦ પ્રતિઓમાંથી મલેલા અલંકાર ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૪૪ ટિ. ૩ । *૨૪૫
 ટિ. ૩ । *પૃ. ૨૯૪ ટિ. ૧ । ૩૮૩ ટિ. ૫ । *૪૯૯ ટિ. ૨ । ૫૬૯ ટિ. ૫-૬ ।
 ૫૭૫ ટિ. ૫-૬ । ૫૭૬ ટિ. ૨ । ૫૮૦ ટિ. ૧ । ૫૮૨ ટિ. ૧-૨ । ૫૮૩ ટિ. ૨-૩ ।
 ૫૮૫ ટિ. ૧ । ૫૮૬ ટિ. ૩ । ૫૯૩ ટિ. ૩ । ૫૯૪ ટિ. ૨ । ૫૯૫ ટિ. ૧-૨ ।
 ૫૯૮ ટિ. ૧ । ૫૯૯ ટિ. ૧ । ૬૦૪ ટિ. ૪ । ૬૦૫ ટિ. ૧ । ૬૦૯ ટિ. ૨ । ૬૫૧
 ટિ. ૩ । ૬૭૦ ટિ. ૨ । ૬૭૯ ટિ. ૪ ।

મા૦ ત૦ હે૦ પ્રતિમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા અલંકાર ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૦૭ ટિ. ૭ ।
 ૨૦૯ । ૨૧૦ । ૨૨૧ । ૨૨૨ । ૨૨૩ । ૨૨૪ । ૨૨૫ । ૨૨૬ । *૨૨૮ (ચૂર્ણી
 અનુસારી મહાન્ ટીકાસંદર્ભ જુઓ ટિ. ૨) । *૨૩૧ (ચૂર્ણી અનુસારી જુઓ ટિ. ૨) ।
 ૨૩૨ । ૨૩૩ । ૨૩૬ । ૨૪૦ । *૨૪૧ । પૃષ્ઠ ૨૦૭ થી પૃષ્ઠ ૨૪૧ સુધીના આ પાઠો
 હસ્તચિહ્નના વચમાં આપેલા છે । ૬૪૯ ટિ. ૩ । ૯૬૦ ટિ. ૩ ।

તાટી૦ મા૦ ત૦ હે૦ પ્રતિઓમાં ખંદિત અને મો૦ લે૦ કાં૦ પ્રતિઓમાં અલંકારિત
 ટીકાપાઠો—પૃ. ૨૬૧ ટિ. ૬ । ૫૪૨ ટિ. ૧ । ૬૫૯ ટિ. ૧ । ૬૬૦ ટિ. ૫-૭-૮-૯-
 ૧૦ । ૬૬૫ ટિ. ૫ । ૭૧૪ ટિ. ૧ । ૭૨૦ ટિ. ૨-૪-૫ । ૭૨૧ ટિ. ૩ । ૭૪૩ ટિ. ૬ ।

૭૭૨ ટિ ૧ । ૭૮૧ ટિ ૪-૫ । ૮૦૪ ટિ ૨ । ૮૧૬ ટિ ૨ । ૮૧૮ ટિ ૩ ।
૮૨૩ ટિ ૪ । ૮૨૪ ટિ ૩ । ૮૨૬ ટિ ૫ । ૮૨૭ ટિ ૪-૫ । ૮૩૧ ટિ ૨-૪ ।
૮૩૨ ટિ ૨-૩ । ૮૫૫ ટિ ૧ । ૮૫૭ ટિ ૧ । ૮૫૮ ટિ ૪ । ૮૬૨ ટિ ૩ । ૮૬૩
ટિ ૪-૫ । ૮૬૯ ટિ ૮ । ૮૭૮ ટિ ૧-૨ । ૮૮૦ ટિ ૨-૩-૫ । ૮૮૧ ટિ ૩ ।
૮૮૫ ટિ ૧ । ૮૮૯ ટિ ૩ । ૮૯૩ ટિ ૪ । ૯૦૦ ટિ ૩-૪ । ૯૦૪ ટિ ૩ ।
૯૦૭ ટિ ૨ ।

મા૦ ત૦ કા૦ પ્રતિઓ પૂરા પાડેલા અલ્પ ટીકાપાઠો—પૃ ૨૧૧ ટિ ૩ ।
૨૨૩ ટિ ૩ (ચૂર્ણી અનુમારી પાઠ) । ૨૩૩ ટિ ૮ । ૨૪૧ ટિ ૧ । ૨૧૧૮ ટિ ૩ ।
મા૦ મો૦ લે૦ પ્રતિમાથી અલ્પ થયેલા અલ્પ ટીકાપાઠો—પૃ ૨૪૬ ટિ ૨ ।
૩૧૩ ટિ ૧ । ૫૨૬ ટિ ૨ । ૫૬૫ ટિ ૧ । ૫૭૪ ટિ ૬ । ૫૮૫ ટિ ૪ । ૫૮૭
ટિ ૨ । ૬૦૦ ટિ ૨ ।

મા૦ મો૦ લે૦ પ્રતિઓમા સહિત ટીકાપાઠો—પૃ ૬૩૩ ટિ ૧-૨ । ૬૩૭ ટિ ૩ ।

મો૦ લે૦ ત૦ હે૦ મા સહિત પાઠો—પૃ ૮૭૯ ટિ ૫ ।

ટીકાસંદર્ભના પૂર્વોત્તર અશોની સહિતતા

પ્રસ્તુત મન્યની ટીકાપ્રતિઓમાં કેટલીક ઘાટ ટીકાસંદર્ભનો પૂર્વાંશ અમુક પ્રતિઓમા
હોય તો હત્તર અંશ અમુક પ્રતિઓમાં હોય છે । ઘ્યારે પૂર્ણપાઠ કોઈ ઇકાદમા જ હોય છે
તેમાં સ્થળો—પૃ ૧૦૩૦ ટિ ૨ । ૧૦૩૧ ટિ ૧ । (આ સ્થળે પૂર્વ અંશ મા૦ પ્રતિમા
નથી અને હત્તર અંશ ઘાટી૦ ત૦ હે૦ મો૦ લે૦ પ્રતિઓમા નથી, ઘ્યારે અલ્પ પાઠ ફક્ત
કા૦ પ્રતિમાં છે) । ૧૦૬૧ ટિ ૧-૩ (અહીં પૂર્વ અંશ મા૦મા નથી અને હત્તર અંશ
ઘાટી૦ મો૦ લે૦ હે૦માં નથી, ઘ્યારે પૂર્ણ પાઠ ત૦ કા૦ મા છે) । ૧૦૯૦ ટિ ૧
(આ સ્થળે સંપૂર્ણ પાઠ માત્ર મા૦ પ્રતિમા છે, કા૦ પ્રતિમા સહિત સ્વરૂપે એક જુદો જ
પાઠ છે, ઘ્યારે બીજી પ્રતિઓમા આ પાઠ મર્યાદા છે જ નહીં) ।

શુદ્ધ અને અશુદ્ધ ટીકાપાઠો

પ્રસ્તુત શાસ્ત્રની ધૃતિમાં જેમ અનેક સ્થળોપ પાઠભેદો છે તેમ જ લેગ્ગકોના પ્રમાણર્થિ
કારણોને હર્દ પાઠો ગણી ગયા છે અથવા હર્યવા રહી ગયા છે ત જ રીતે ટીકાની જુદી
જુદી પ્રતિઓમાં પાઠો અશુદ્ધ પણ થઈ ગયા છે । એ પાઠોની શુદ્ધ પરંપરા કોઈ અગમ્ય
કારણને હર્દ અમુક ઇકાદ પ્રતિમાં અલ્પથર્દ રહી છે । એવા સ્થળોનો નિર્દેશ આ નીચે
કરવામાં આવે છે ।

મા૦ પ્રતિમાંથી મળેલા શુદ્ધ પાઠો પૃ ૬૮ ટિ ૪ । ૭૧ ટિ ૩ । ૮૬ ટિ ૪ ।
૧૦૧ ટિ ૨-૩ । ૧૧૨ ટિ ૬ । ૧૧૩ ટિ ૧ । ૩૫૩ ટિ ૨ ।

કાં० પ્રતિમાં શુદ્ધ પાઠ-પૃ. ૧૨૧ ટિ. ૧ ।

મો० પ્રતિમાંથી મઠ્ઠેલો શુદ્ધ પાઠ-પૃ. ૩૫૦ ટિ. ૧ ।

હે० મો० પ્રતિમાંથી મઠ્ઠેલો શુદ્ધ પાઠ-પૃ. ૧૦૯ ટિ. ૧ ।

મા० કાં० પ્રતિઓમાં શુદ્ધ પાઠ-પૃ. ૮૮૧ ટિ. ૨ । ૧૦૬૩ ટિ. ૨ ।

વધીય પ્રતિઓમાં અશુદ્ધ ટીકાપાઠ-૧૨૮૮ ટિ. ૧ ।

ટીકાકારે પ્રમાણ તરીકે વઢવેલા ગ્રન્થાન્તરોના પાઠોની અનુપલબ્ધિ અને રૂપાંતરતા—
પૃ. ૩૯ ટિ. ૨ । ૨૯૭ ટિ. ૪ । ૪૯૫ ટિ. ૧ । ૫૦૫ ટિ. ૧ ।

વૃત્તિપ્રત્યન્તરોમાં જુદા જુદા ટીકાસંદર્ભો

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રની વૃત્તિનાં પ્રત્યન્તરોમાં નાના પાઠભેદો તો હજારોની સંખ્યામાં છે, પરન્તુ સૈકહો ઠેકાણે ટીકાના સંદર્ભોના સંદર્ભો પણ પાઠભેદરૂપે છે । આ રીતના પાઠભેદો મોટેભાગે એ પ્રકારના છે કે કોઈ અમુક કુલની પ્રતિ કે પ્રતિઓમાં અમુક પાઠભેદ હોય તો બીજો પાઠભેદ અમુક કુલની પ્રતિ કે પ્રતિઓમાં હોય; આમ છતાં કેટલીક વાર એમ પણ વળ્યું છે કે અમારા સંગોધન માટે પરીક્ષાપૂર્વક એકત્ર કરેલી જુદા જુદા કુલની પ્રતિઓમાંથી ત્રણ ત્રણ અને ચાર ચાર પ્રકારના સંદર્ભરૂપ ટીકાપાઠભેદો પણ મઠ્ઠી આવ્યા છે । આ વધાની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે—

મા० પ્રતિમાં ટીકાસંદર્ભમાં ભિન્નતા—પૃ. ૧૮૬ ટિ. ૨ । *પૃ. ૨૦૬ ટિ. ૩ । ૨૦૭ ટિ. ૫ । ૨૦૮ ટિ. ૧-૮ । ૨૧૧ ટિ. ૫ । ૨૧૨ ટિ. ૧ । ૨૧૪ ટિ. ૧ । ૨૧૭ ટિ. ૨ । ૨૨૨ ટિ. ૨ । ૨૨૪ ટિ. ૭ । ૨૨૫ ટિ. ૬ । ૨૨૬ ટિ. ૪ । ૨૨૮ ટિ. ૧ । ૨૩૫ ટિ. ૫ । ૨૭૩ ટિ. ૧ । ૨૭૯ ટિ. ૨-૩ । ૩૦૨ ટિ. ૩ । ૩૦૪ ટિ. ૧ । ૩૦૫ ટિ. ૩ । *૩૩૪ ટિ. ૨ । ૩૮૦ ટિ. ૨ । ૩૯૮ ટિ. ૪ । ૪૩૦ ટિ. ૨ । ૪૫૫ ટિ. ૧ । ૪૮૨ ટિ. ૨-૩ । ૪૮૬ ટિ. ૩ । *૫૨૦ ટિ. ૧ । *૫૨૧ ટિ. ૨ । *૫૨૨ ટિ. ૬ । ૫૪૩ ટિ. ૪ । *૫૮૭ ટિ. ૧ । ૫૯૦ ટિ. ૩ । ૫૯૧ ટિ. ૪ । ૬૦૨ ટિ. ૨ । *૬૦૩ ટિ. ૧૦ । ૬૦૪ ટિ. ૨ । ૬૨૨ ટિ. ૧ । ૬૫૬ ટિ. ૬ । ૬૫૯ ટિ. ૩ । *૬૬૦ ટિ. ૧૧ । ૬૭૨ ટિ. ૨ । ૭૧૭ ટિ. ૧-૩ । *૭૧૨ ટિ. ૧-૪ । ૭૪૪ ટિ. ૫ । ૭૫૪ ટિ. ૨ । ૮૨૫ ટિ. ૩ । ૮૨૬ ટિ. ૩ । ૮૭૪ ટિ. ૧ । ૯૨૪ ટિ. ૩ । ૯૬૦ ટિ. ૧ । ૧૧૯૫ ટિ. ૧ । ૧૨૧૨ ટિ. ૧ । ૧૩૨૬ ટિ. ૩ । ૧૫૧૬ ટિ. ૧ ।

કાં० પ્રતિમાં ટીકાસંદર્ભમાં ભિન્નતા—પૃ. ૭૩૭ ટિ. ૨ । ૮૭૧ ટિ. ૬ । ૧૩૬૫ ટિ. ૧-૨ । ૧૩૮૬ ટિ. ૧ । ૧૩૯૬ ટિ. ૧-૨-૩-૪ । ૧૪૦૦ ટિ. ૧ । ૧૪૨૫ ટિ. ૧ । ૧૪૫૪ ટિ. ૧ । ૧૫૨૯ ટિ. ૨ । ૧૫૩૫ ટિ. ૨ । ૧૫૫૪ ટિ. ૧ । ૧૫૬૮ ટિ. ૨ ।

१५७२ टि २ । १५७३ टि २ । १५७४ टि. २ । १५८७ टि. ६ । १५८८ टि. ४ ।
१५९० टि २ । १५९७ टि ४ । १६७५ टि १ । १६८२ टि १ (भाष्यगाथानी
स्पष्ट व्याख्या) ।

मो० ले० का० डे० प्रतिभोमा सदर्ममा भिन्नता—पृ २१६ टि. ३ ।

मो० ले० त० डे० का० प्रतिभोमा टीकासदर्ममा भिन्नता—पृ ७३३ टि ४ ।

टीकाना जुदां जुदा प्रत्यन्तरोमा एक ज गाथानी व्याख्यामा उपलब्ध यत्ता त्रण त्रण
पाठभेदवाळा स्थळो—पृ १८९ टि १ (१ भा० ले० का० २ त० मो० ३ डे०) ।

पृ १९९ टि २ (१ डे० त० २ भा० ३ मो० ले० का०) ।

२०० टि १ (१ मो० ले० का० २ डे० त० ३ भा०) ।

२०४ टि ३ (१ मो० ले० का० २ डे० त० ३ भा०) । २०८ टि ७
(१ डे० त० २ मो० ले० ३ भा०) ।

२०९ टि. ९-१० (१ डे० त० २ मो० ले० का० ३ भा०) ।

२१० टि २ (१ डे० त० २ मो० ले० का० ३ भा०) ।

२११ टि २ (१ डे० त० २ मो० ले० का ३ भा०) ।

२१२ टि ३ (१ डे० त० २ मो० ले० का० ३ भा०) ।

२१४ टि ७ (१ डे० त० २ मो० ले० ३ भा०) ।

२२९ टि ६ (१ डे० त० २ मो० ले० का० ३ भा०) ।

२३१ टि ६ (१ डे० मो० ले० का० २ त० ३ भा०) ।

२४१ टि ३ (१ त० २ भा० ३ डे०) टि ५ (१ त० २ भा० ३ डे० मो०
ले० का०) ।

२४५ टि ६-७ (१ डे० त० का० २ ले० मो० ३ भा०) ।

३०७ टि ४ (१ मो० ले० २ भा० त० डे० ३ का०) ।

३१४ टि १ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० का०) ।

३२८ टि १ (१ भा० २ त० ३ मो० ले० का०) ।

३९२ टि १ (१ त० डे० का० २ मो० ले० ३ भा०) ।

४३१ टि २ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० का०) ।

४३४ टि १ (१ त० डे० २ भा० ३ मो० ले०), टि २ (१ मो० ले० त०
डे० २ भा० ३ का०) ।

४५२ टि. ४-५ (१ मो० ले० २ त० डे० का० ३ भा०) ।

४८० टि. ६ (१ मो० ले० २ भा० च्च विचू अनुसारी ३ त० डे० का०) ।

- ५४७ टि. ३ (१ मो० ले० कां० २ त० डे० ३ भा०)
 ५६१ टि. ४ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ५९१ टि. २-३ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।
 ६१६ टि. ३ (१ ताटी० मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ६४७ टि. ३ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ६५२ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा०) ।
 ६५६ टि. ३ (१ मो० ले०, २ भा०, ३ त० डे०) ।
 * ६६० टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा० चू. विचू. अनुसारी ।
 ७३७ टि. १ (१ त० डे० मो० ले० २ भा० चू. विचू. अनुसारी ३ कां० ।
 ७५६ टि. ३ (१ त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ८६६ टि. ३ (१ मो० ले० २ भा० त० डे० ३ कां०) ।
 ८९७ टि. ३ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०० टि. २ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०८ टि. २ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०९ टि. ३ (१ भा० २ ताटी० मो० कां० ३ त० डे० ले०) ।
 ९३७ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ ताटी० भा० कां०) ।
 ९४० टि. २ (१ ताटी० कां० २ त० डे० मो० ले० ३ भा०) ।
 ९८५ टि. २ (१ भा० कां० २ मो० ले० ३ ताटी० त० डे०) ।
 ९८८ टि. ४. (१ ताटी० भा० कां० २ मो० ले० डे० ३ त०) ।
 ९९७ टि. १ (१ भा० कां० २ त० ३ ताटी० मो० ले० डे०) ।
 ९९९ टि. ३ (१ मो० ले० त० डे० २ भा० कां० चूर्णानुसारी ३ ताटी०) ।
 १००९ टि. ६ (१ ताटी० कां० मो० ले० २ भा० ३ त० डे०) ।
 १०२१ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा० कां०) ।
 १०३३ टि. १ (१ भा० कां० २ मो० ले० ३ त० डे०) ।
 १०५५ टि. २ (१ ताटी० भा० २ मो० ले० ३ त० डे० कां०) ।
 १०६७ टि. २ (१ भा० ताटी० २ त० डे० मो० ले० ३ कां०) ।
 १०८२ टि. ३ (१ कां० २ मो० ले० ताटी० त० डे० ३ भा०) ।
 १२७८ टि. ३ (१ कां० २ भा० ३ ताटी० मो० डे०) ।
 १२८४ टि. २ (१ भा० २ कां० ३ ताटी० मो० डे०) ।
 १३१७ टि. ५ (१ भा० २ ताटी० मो० डे० ३ कां०) ।
 १३२० टि. ३-६ (१ ताटी० मो० डे० २ भा० ३ कां०) ।

૧૩૩૫ ટિ ૪-૫-૬ (૧ તાટીં મોં હેં ૨ માં ૩ કાં) ।

૧૩૫૩ ટિ ૧ (૧ તાટીં મોં હેં ૨ માં ૩ કાં) ।

૧૬૬૯ ટિ ૩ (૧ તાટીં હેં ૨ મોં હેં ૩ માં કાં) ।

ટીકાપ્રતિઓમાં એક જ ગાથાની વ્યાખ્યામા વપરાયેલ થતા ચાર ચાર પાઠમેદવાળાં
સ્થળો—પૃ ૯૦૪ ટિ ૪ (૧ મોં હેં કાં ૨ તાટીં ૩ તં હેં ૪ માં) ।

પૃ ૧૦૧૨ (૧ માં ૨ તં હેં મોં હેં ૩ કાં ૪ તાટીં) ।

પૃ. ૧૦૬૪ ટિ ૨ (૧ માં ૨ કાં ૩ મોં હેં ૪ તાટીં તં હેં) ।

ટીકાપાઠમેદો સાથે ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણીની તુલના—

પ્રસ્તુત પ્રયના સંશોધન માટે અમે દૃષ્ટિના જે પ્રત્યન્વરો એકત્ર કર્યા છે તેમા નાના
મોટા અને સંદર્ભરૂપ વિવિધ પાઠમેદો છે । ૫ પાઠમેદો પૈકીના કેટલાક પાઠમેદો ચૂર્ણી-
કારની વ્યાખ્યાને અનુસરતા છે અને કેટલાક વિશેષચૂર્ણીને અનુસરતા છે, બ્યારે
કેટલાક પાઠમેદો ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સમયને અનુસરતા છે । આ દરેક સ્થળોપ અમે
તુલના માટે ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણીના પાઠો પાદટિપ્પણીમા તે તે પાઠમેદાદિ સાથે આપેલા છે,
જેની યાદી આ નીચે આપવામા આવે છે—

ચૂર્ણી સાથે તુલના—

માં પ્રતિના ટીકાપાઠમેદ અને સંદર્ભમેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—૧૯૩ ટિ ૧ ।
૨૦૦ ટિ. ૬ । ૨૦૮ ટિ ૮ । ૨૦૯ ટિ ૨ । ૨૨૩ ટિ ૬ । ૨૩૧ ટિ ૮ ।
૨૪૫ ટિ ૧ । ૨૪૬ ટિ ૩ । ૩૦૦ ટિ ૧ । ૩૦૬ ટિ ૧-૨ । ૩૧૩ ટિ ૨ ।
૩૧૯ ટિ ૩ । ૩૨૦ ટિ ૨ । (ટિપ્પણી ૩૧૯ થી જાણુ) । ૪૭૨ ટિ ૧ ।
૪૫૬૩ ટિ. ૧ । ૬૭૯ ટિ ૧ । ૭૭૩ ટિ ૩ । ૭૭૫ ટિ ૨ । ૧૦૪૬ ટિ ૨-૩ ।
૧૨૮૧ ટિ ૩ ।

કાં પ્રતિના પાઠમેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ ૭૭૧ ટિ ૩ । ૮૯૫ ટિ ૩ ।

માં કાં પ્રતિના ટીકાપાઠમેદ અને સંદર્ભમેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ ૮૧૪
ટિ ૪ । ૯૯૯ ટિ ૩ । ૧૩૧૦ ટિ. ૨ ।

માં તં કાં પ્રતિઓના પાઠમેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ ૨૨૩ ટિ ૩ । ૨૩૧ ટિ ૨ ।

મોં હેં તં હેં કાં પ્રતિઓના પાઠમેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ ૨૩૫ ટિ.
૬ । ૭૮૦ ટિ ૫ ।

વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—

માં પ્રતિના પાઠમેદ આદિની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ ૫૦૭ ટિ ૩ । ૬૦૩

દિ. ૪। ૬૪૨ દિ. ૧। ૬૫૮ દિ. ૧। * ૭૧૨ દિ. ૧। ૭૮૦ દિ. ૧। ૮૪૩ દિ. ૧।

મોં લેં પ્રતિના ટીકાપાઠભેદની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૫૯૫ દિ. ૨।

મોં લેં તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના પૃ. ૫૦૭ દિ. ૩। ૫૭૩ દિ. ૩।

મોં લેં માં કાંં ના પાઠભેદની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૬૨૫ દિ. ૩।

માં તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૧૦૯૪ દિ. ૨।

ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી ઉમય સાથે તુલના—

માં પ્રતિના ટીકાપાઠભેદ અને સંદર્ભભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી એ ઉમય સાથે સરસામણી—પૃ. ૩૪૧ દિ. ૪। ૩૪૭ દિ. ૫। ૩૯૧ દિ. ૨। ૩૯૨ દિ. ૩-૫। ૪૫૨ દિ. ૩। ૪૬૭ દિ. ૧। * ૪૭૨ દિ. ૧। ૪૭૪ દિ. ૬। * ૪૮૦ દિ. ૬। ૪૯૯ દિ. ૧। ૫૦૪ દિ. ૩। ૫૧૦ દિ. ૨। * ૫૧૮ દિ. ૩। * ૫૬૬ દિ. ૩। ૫૭૩ દિ. ૭। ૫૭૪ દિ. ૭। ૬૧૨ દિ. ૬। * ૬૩૦ દિ. ૪। ૬૪૫ દિ. ૯। * ૬૬૧ દિ. ૧। ૬૬૨ દિ. ૬। ૬૭૯ દિ. ૬। ૭૪૪ દિ. ૪। ૮૩૫ દિ. ૭। ૯૦૧ દિ. ૩। ૧૦૫૫ દિ. ૩।

કાંં પ્રતિના ટીકાપાઠોની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૪૩૪ દિ. ૨। ૧૩૨૦ દિ. ૩। ૧૩૯૪ દિ. ૩।

તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૫૭૩ દિ. ૫।

માં મોં લેં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૬૪૬ દિ. ૩।

તામાં માં તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૬૪૦ દિ. ૭। ૧૦૯૪ દિ. ૨।

મોં લેં માં તં હેં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૧૩૧૯ દિ. ૨। ૧૩૫૨ દિ. ૨। ૧૪૫૯ દિ. ૧। ૧૫૫૯ દિ. ૧। ૧૫૯૭ દિ. ૩।

મોં લેં તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૪૧૪ દિ. ૨। ૮૬૫ દિ. ૭।

જુદા જુદા કુલનાં પ્રત્યન્તરોમાંથી મઠી આવતા જુદા જુદા પાઠભેદો પૈકી અમુક પાઠભેદ ચૂર્ણી સાથે સરસામણી ધરાવતો હોય છે, બ્યારે વીજો પાઠભેદ વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના ધરાવે છે। આ જાતના પાઠોની તુલના માટે તે તે સ્થલે પાદટિપ્પણીમાં ચૂર્ણી

विशेषपूर्णना पाठो आपवामा आब्या छे । आ प्रकारना पाठमेदोने दर्शववा स्थळोनी नोप आ नीचे आपवामा आवे छे—पृ ६२४ टि १ (भा० पाठ विशेषपूर्णनुमारी, मो० ले० व० टे० का० पाठ चूर्णनुमारी) । पृ ७११ टि १ (भा० पाठ विचू० अनुमारी, मो० ले० व० टे० का० पाठ स्वतन्त्र, चूर्णीपाठ त्रीणा ज प्रकारनो) । ८४७ टि ९ (भा० पाठ विचू० सम्मत, व० टे० का० मो० ले० पाठ चूर्णीशुद्धाप्य-सम्मत) । ९६२ (भा० का० पाठ चूर्णीसम्मत, ठाटी० मो० ले० व० टे० पाठ विशेषचूर्णीसम्मत) ।

टीकाना अशुद्ध के गहित पाठोने सुधारवामा पू० विचू०नो आधार—पृ ११०३ टि १ । ११६१ टि ४ ।

महश्वनी पादटिप्पणीओ—

प्रस्तुत गृह्यसूत्र महाशास्त्रना विषयने स्पष्ट करवा माटे अथवा अर्थ के बगुनवर्गनमां नवीनतानी दृष्टि स्थाने स्थाने जे चूर्णी, विशेषचूर्णी के समयना पाठोनी अमे पाद-टिप्पणीमां नोप आपी छे तेषां स्थळोनी यादी अही आपवामा आवे छे ।

चूर्णीपाठोना स्थळो—पृ २ टि. १ । ७ टि ४ । ११ टि १ । १४ टि १ । १५ टि ३ । १६ टि. १ । १७ टि ५-६ । २१ टि ३ । २२ टि २ । २३ टि. १-२-६ । २४ टि ३ । २५ टि ३ । २६ टि २ । २७ टि १ । २८ टि ४ । २९ टि १-२ । ६१ टि २ । ६८ टि ९ । ७५ टि २ । ८२ टि १ । ८३ टि २-४ । ८५ टि ७ । ८६ टि ३ । ८७ टि १ । ९३ टि १-३-४ । ९४ टि. २ । ९९ टि १ । १०३ टि ३ । १२८ टि १ । १३३ टि १ । १४१ टि ३ । १८४ टि ३ । १९४ टि १ । २०१ टि ३ । २०५ टि १ । २३२ टि ४ । २४१ टि २ । २४२ टि. ७ । २५३ टि. १ । २६० टि १-२ । २६२ टि. २ । २६६ टि १ । २७९ टि १ । २८८ टि १ । २८९ टि १ । २९७ टि ४ । २९८ टि ७ । ३०३ टि २ । ३०८ टि २ । ३०५ टि १-२ । ३३० टि २ । ३४३ टि १ । ३५६ टि २ । ३६६ टि १ । ३६८ टि ४-५ । ३८३ टि ४ । ३८४ टि १ । ३९९ टि १ । ४१३ टि १ । ५०५ टि. १ । ५०९ टि ५ । ६०० टि १ । ६३८ टि २ । ८७० टि ३ । ९७१ टि. ९ । १०३२ टि १ । १३४१ टि १ । १५७० टि. २ । १६१० टि ३ ।

विशेषचूर्णीपाठोना स्थळो—पृ ३६८ टि ७ । ३९९ टि ७ । ४०७ टि ४ । ४३९ टि १ । ४४७ टि १ । ४४३ टि १ । ४८८ टि. १ । ५३४ टि १ । ५९७

ટિ. ૪। ૬૫૪ ટિ. ૧। ૬૭૫ ટિ. ૩। * ૭૨૬ ટિ. ૩। ૭૮૪ ટિ. ૩। ૯૧૭ ટિ. ૧।
૯૧૯ ટિ. ૧। ૧૦૯૦ ટિ. ૩। ૧૦૯૩ ટિ. ૨। ૧૨૩૨ ટિ. ૨। ૧૪૯૩ ટિ. ૧।

ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી સમયપાઠોનાં સ્થલો—પૃ. ૩૪૨ ટિ. ૧। ૩૪૩ ટિ. ૧। ૩૪૯
ટિ. ૨। ૩૬૮ ટિ. ૨-૭। ૩૬૯ ટિ. ૧-૨। ૩૭૬ ટિ. ૧। ૩૮૧ ટિ. ૧। ૩૮૪
ટિ. ૨। ૩૯૨ ટિ. ૪। ૩૯૭ ટિ. ૧। ૩૯૯ ટિ. ૫। ૪૦૮ ટિ. ૨। ૪૩૩ ટિ. ૩।
૪૭૧ ટિ. ૨। ૪૯૭ ટિ. ૧। ૫૦૫ ટિ. ૨। ૫૦૮ ટિ. ૬। ૫૧૦ ટિ. ૧। ૫૨૧
ટિ. ૧। ૫૩૪ ટિ. ૧। ૫૫૬ ટિ. ૫। ૫૭૩ ટિ. ૫-૭। * ૬૧૬ ટિ. ૫। ૬૩૮
ટિ. ૧। ૬૬૬ ટિ. ૨। ૬૭૫ ટિ. ૧। ૭૫૩ ટિ. ૪। ૭૮૧ ટિ. ૯। ૮૪૩ ટિ.
૫। ૯૦૬ ટિ. ૨। ૯૨૬ ટિ. ૩-૬-૭। ૯૨૮ ટિ. ૩। ૯૮૩ ટિ. ૨-૩। ૯૮૪
ટિ. ૨। ૧૦૧૮ ટિ. ૨। ૧૦૩૨ ટિ. ૧। ૧૦૮૯ ટિ. ૩। ૧૧૫૮ ટિ. ૧। ૧૧૬૯
ટિ. ૧। ૧૧૭૫ ટિ. ૩। ૧૨૩૨ ટિ. ૧। ૧૩૮૧ ટિ. ૨। ૧૩૯૭ ટિ. ૭। ૧૪૮૪
ટિ. ૨। ૧૫૫૭ ટિ. ૨। ૧૫૬૦ ટિ. ૧। ૧૫૭૦ ટિ. ૨। ૧૫૭૫ ટિ. ૧। ૧૬૦૧
ટિ. ૧। ૧૬૧૦ ટિ. ૧। ૧૬૧૨ ટિ. ૧। ૧૬૩૬ ટિ. ૨।

બૃહદ્વાગ્યના પાઠોનાં સ્થલો—પૃ. ૪૮૮ ટિ. ૧। ૬૧૧ ટિ. ૩। ૧૧૬૯ ટિ. ૨।

ગ્રંથ પરિચય ।

ગ્રંથકારો અને ગ્રંથની પ્રતિબો વિષે લખ્યા પછી પ્રસ્તુત ગ્રંથના વાહ્ય અને અંતરંગ સ્વરૂપ વિષે થોડું વતાવી દેવું અહીં યોગ્ય મનાશે । પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્ર અને તેના ઉપરની વ્યાખ્યાઓ વગેરેનો પરિચય આપવા પહેલાં, પ્રસ્તુત શાસ્ત્ર હેદ આગમોમાંનું એક હોઈ હેદ આગમ સાહિત્ય કેટલું છે એનો હલેલ કરવામાં આવે છે । સામાન્ય રીતે જૈન આગમોની સંખ્યા પીસ્તાલીસની ગણાય છે । એ પીસ્તાલીસ આગમોમાં હેદઆગમોનો સમાવેશ થઈ જાય છે અને એ હેદઆગમો છ છે । તેના ઉપર જેટલું વ્યાખ્યાસાહિત્ય રચાયું છે અને આજે જેટલું ઉપલબ્ધ થાય છે તે આ નીચે જણાવવામાં આવે છે ।

હેદઆગમ સાહિત્ય—

નામ	કર્તા.	શ્લોકસંખ્યા.
૧ દશાશ્રુતસ્કન્ધ	મદ્રવાહુસ્વામી	૨૧૦૬
” નિર્યુક્તિ	”	ગા. ૧૪૪
” ચૂર્ણી		૨૨૨૫
” શૃત્તિ	ત્રક્ષર્ષિ પાર્શ્વચન્દ્રીય	૩૧૦૦
” સ્તવક (ભાપાનુવાદ)		

૨	કવ્વો (શૃદ્ધત્કલ્પસૂત્ર)	મદ્રવાહુસ્વામી	૩૭૫
„	નિર્વૃત્તિ-હ્રુમાપ્ય માપ્ય-સપદાસગણિ ક્ષમાભમણ	ગા. ૬૪૨૦ સ્તો. ૭૫૦૦	
„	„ શૃદ્ધાપ્ય અપૂર્ણ		
„	પૂર્ણી		૧૧૦૦૦
„	વિશેષપૂર્ણી		૧૪૦૦૦
„	શ્રુતિ	મહાયગિરિ-ક્ષેમકીર્તિ	૩૫૦૦૦
„	અવપૂરી	સૌમાગ્યસાગર	૧૫૦૦
„	સ્તવક		
„	પષ્કલ્પમહામાપ્ય	સપદાસગણિ ક્ષમાભમણ ગા	૨૫૭૪ સ્તો. ૩૧૩૫
„	પૂર્ણી		૩૨૪૫
૩	વ્યવહાર સૂત્ર	મદ્રવાહુસ્વામી	૬૮૮
„	માપ્ય	ગા ૪૬૨૯ સ્તો ૫૭૮૬	
„	પૂર્ણી		૧૦૩૬૦
„	શ્રુતિ	મહાયગિરિ	૨૯૦૦૦
„	સ્તવક		
૪	નિશીથસૂત્ર	મદ્રવાહુસ્વામી	૮૨૫
„	માપ્ય	ગા. ૬૫૨૯ સ્તો. ૭૫૦૦	
„	વિશેષપૂર્ણી	જિનશાસ મહત્તર	૨૮૦૦૦
„	„ વિશેષેશકવ્યાક્યા	શ્રીચન્દ્રસૂરિ	
„	સ્તવક		
૫	મહાનિશીથસૂત્ર		૪૫૪૪
„	સ્તવક		
૬	જીતકલ્પસૂત્ર	જિનમદ્રગણિ ક્ષમાભમણ	ગા ૧૦૩
„	માપ્ય		ગા ૨૬૦૬
„	પૂર્ણી	સિદ્ધસેનાપાર્ય	૧૦૦૦
„	„ દિપ્પનક	શ્રીચન્દ્રસૂરિ	૧૧૨૦
„	શ્રુતિ	સિદ્ધકાપાર્ય	૧૮૦૦

કલ્પપૃદ્ધાપ્ય—અહીં જે ઉ છેદમયોને છગતી નોંધ આવશમાં આવી છે તેમાં “કલ્પપૃદ્ધાપ્ય અપૂર્ણ” એમ જણાવ્યું છે તેનું કારણ એ છે કે—પાટન, જેસતમેર, માળહારકર દ્વન્દીટપટ પૂના વિગેરે શ્વેત રથકે આ પ્રથમી દ્વન્દપ્રતિબો અપૂરી ન મળે છે । જેસતમેરમાં ઘાઘપત્ર ઉપર છગ્ગાપટ્ટી જે નકલો છે પણ તે થમે ય પ્રથમટાક છે ।

વીજો યંદ કયાંય જોવામાં આવ્યો નથી । આચાર્ય શ્રી ક્ષેમકીર્તિષ્ઠ વૃહત્કલ્પની ટીકા રચી ત્યારે તેમના સામે આ વૃહદ્વાણ્યની પૂર્ણ નકલ હતી એ તેમણે ટીકામાં આપેલાં વૃહદ્વાણ્યનાં ઉદ્ધરણોથી નિશ્ચિતપણે જાણી શકાય છે ।

કલ્પચૂર્ણાં અને વિશેષચૂર્ણાં—કલ્પચૂર્ણાં અને કલ્પવિશેષચૂર્ણાંની જે વં તાઢપત્રીય પ્રાચીન પ્રતીઓ આજે મળે છે તેમાં લખાવનારાઓની ગરવડથી ઇટલે કે ચૂર્ણાં-વિશેષચૂર્ણાંના યંદોનો વિવેક ન કરવાથી કેટલીક પ્રતિઓમાં ચૂર્ણાં-વિશેષચૂર્ણાંનું મિશ્રણ થઈ ગયું છે ।

પંચકલ્પમહાભાષ્ય—પંચકલ્પમહાભાષ્ય એ જ પંચકલ્પસૂત્ર છે । ઘણાં સ્વરા વિદ્વાન્ સાધુઓ એવી ધ્રમણામાં છે કે-પંચકલ્પસૂત્ર ઉપરનું ભાષ્ય તે પંચકલ્પભાષ્ય અને તે ઉપરની ચૂર્ણાં તે પંચકલ્પચૂર્ણાં, પરંતુ આ તેમની માન્યતા ધ્રાન્ત અને ખૂલખરેલી છે । પંચકલ્પ નામનું કોઈ સૂત્ર હતું નહીં અને છે પણ નહીં । વૃહત્કલ્પસૂત્રની કેટલીક પ્રાચીન પ્રતિઓના અંતમાં “પંચકલ્પસૂત્રં સમાપ્તમ્” આવી પુષ્પિકામાત્રથી ખૂલાવામાં પડીને કેટલાકો એમ કહે છે કે-મેં અમુક મંદારમાં જોયું છે પણ આ ધ્રાન્ત માન્યતા છે । સ્વરી રીતે, જેમ પિંઢનિર્યુક્તિ એ દશવૈકાલિકનિર્યુક્તિનો અને ઓચનિર્યુક્તિ એ આવશ્યકનિર્યુક્તિનો પૃથક્ કરેલો અંશ છે, તે જ રીતે પંચકલ્પભાષ્ય એ કલ્પભાષ્યનો એક જુદો પાડેલો વિભાગ છે; નહીં કે સ્વતંત્ર કોઈ સૂત્ર । આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ મહારાજ અને શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ મહારાજ પ્રસ્તુત વૃહત્કલ્પસૂત્રની ટીકામાં વારંવાર આ રીતે જ ઉલ્લેખ કરે છે ।

નિશીથવિશેષચૂર્ણાં—આજે જેને સૌ નિશીથચૂર્ણાં તરીકે ઓળખે છે એ નિશીથસૂત્ર ઉપરની વિશેષચૂર્ણાં છે । નિશીથચૂર્ણાં હોવી જોઈએ પરંતુ આજે એનો કયાંય પત્તો નથી । આજે તો આપણા સામે નિસીહવિસેસચુણી જ છે ।

છેદ આગમસાહિત્યને જાણ્યા પછી આપણે ધંધના મૂલ વિષય તરફ આવીએ ।

ધંધનું મૂલ નામ—

પ્રસ્તુત ‘વૃહત્કલ્પસૂત્ર’નું મૂલ નામ ‘કલ્પો’ છે । તેની પ્રાકૃત-સંસ્કૃત વ્યાખ્યા—ટીકાઓને પણ કલ્પભાસં, કલ્પસ્સ ચુણી આદિ નામોથી જ ઓળખવામાં આવે છે । ઇટલે નિષ્કર્ષ એ થયો કે—આ ધંધનું ‘વૃહત્કલ્પસૂત્ર’ નામ પાછળથી શરૂ થયું છે । તેનું કારણ એ છે કે દશાશ્રુતસ્કંધના આઠમા અધ્યયનરૂપ પર્યુષણાકલ્પસૂત્રની જાહેર વાચના વધ્યા પછી એકલ્પસૂત્ર અને પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રને અલગ અલગ સમજવા માટે એકનું નામ કલ્પસૂત્ર અને પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રનું નામ વૃહત્કલ્પસૂત્ર રાખવામાં આવ્યું છે । આજે જૈન જનતાનો મોટો ભાગ ‘કલ્પસૂત્ર’ નામથી પર્યુષણાકલ્પસૂત્રને જ સમજે છે, વલ્કે ‘કલ્પસૂત્ર’ નામ પર્યુષણાકલ્પસૂત્ર માટે રૂઢ થઈ ગયું છે । ઇટલે આ શાસ્ત્રને મિત્ર સમજવા માટે ‘વૃહત્કલ્પ-

સૂત્ર' નામ આપ્યું છે તે યોગ્ય જ છે । પ્રસ્તુત સૂત્ર પ્રમાણમાં નાનું પડેલે કે માત્ર ૪૭૫ શ્લોકપ્રમાણ હોવા છતાં એમાં રહેલા ગામીર્યની દૃષ્ટિએ અને એક મહાશાસ્ત્ર જ કહેવું જોઈએ । આ એક પ્રાચીનતમ આચારશાસ્ત્ર છે અને જૈન ધર્મશાસ્ત્રોમાં તેનું સ્થાન ઘણું ઊંચું છે । તેમાં જૈન ધર્મનો માટે સો એ જીવનધર્મનું મહાશાસ્ત્ર છે । આની ભાષા પ્રાચીન પ્રાકૃત અથવા અર્ધમાગધી હોવા છતાં જેમ ધીજાં જૈન આગમો માટે વન્યું છે તેમ આની ભાષાને પણ ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલ્લપગિરિ અને શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ થકલી નાંખી છે । જાહેર જાણેલા આજુ પરિવર્તન કેટલે અંશે હવિત છે એ એક પ્રશ્ન જ છે, તેમ છતાં સાથે સાથે આજે એ પણ એક મોટો સવાલ છે કે—તે તે આગમોની પ્રાચીન પ્રાચીનતમ વિવિધ પ્રતિઓ કે તેના પ્રત્યન્તરો માટે રાક્ષીય ત્યારે તેમાં જે ભાષા અને પ્રયોગો વિષયક વૈવિધ્ય જોવામાં આવે છે તે, સમર્થ માપાશાસ્ત્રીને ગળે પણ હચુરો વાઝી દે તેવા હોય છે । તેમાં પણ નિર્યુક્તિ, માધ્ય, મહામાધ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી વગેરે વ્યાખ્યાયકારોના અપરિમિત અને સંખ્યાતીત પાઠમેદો અને પાઠવિકારો મળે ત્યારે તો જાણ આવી જાય તેવું બને એવી વાત છે । આ પરિસ્થિતિમાં અમુક જવાબદારી હાંસેને ઘેટેલા ટીકાકાર આદિ વિષે આપણે એકાએક ચોલવા જેવું કશું જ નથી રહેતું ।

વ્યાખ્યાસાહિત્ય—

કલ્પમહાશાસ્ત્ર ઉપર વ્યાખ્યાનરૂપે નિર્યુક્તિ—માધ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી, વૃદ્ધમાધ્ય, વૃત્તિ, અવચૂરી અને સ્વયંક પ્રયોગની રચના થઈ છે । તે પૈકી આ પ્રકાશનમાં મૂલસૂત્ર, નિર્યુક્તિ—માધ્ય અને વૃત્તિને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે, જેનો પરિચય અહીં આપવામાં આવે છે ।

નિર્યુક્તિ—માધ્ય—

આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં સુદ નિર્યુક્તિકારમગધાને “કલ્પશ્મ વ ગિજ્ઞુત્તિઃ” (ગાથા ૧૫) એમ જણાવેલ હોવાથી પ્રસ્તુત કલ્પમહાશાસ્ત્ર ઉપર નિર્યુક્તિ રચનામાં આવી છે । તેમ છતાં આજે નિર્યુક્તિ અને માધ્ય, એ બંને એ પરસ્પર મઝી જઈને એક પ્રથરૂપ થઈ જવાને છીપે તેનું પૃથક્કરણ પ્રાચીન ચૂર્ણીકાર આદિ પણ કરી શક્યા નથી । ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલ્લપગિરિએ પણ “સૂત્રપરિશ્કનિર્યુક્તિર્માધ્ય એકો પ્રન્યો જ્ઞાતઃ” એમ જણાવી નિર્યુક્તિ અને માધ્યને જુદા પાઠવાનું જતું કર્યું છે, ત્યારે આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિએ એ પ્રયત્ન કર્યો છે । તેમ છતાં તેમાં તેઓ સફળ નથી થયા વરુદ્ધે એથી ગાંઠાઝો જ થયો છે । એ જ કારણ છે કે ટીકાના પ્રત્યન્તરોમાં તથા ચૂર્ણી—વિશેષચૂર્ણીમાં એ માટે વિવિધ નિર્દેશો મળે છે (જુઓ પરિશિષ્ટ ચોથું) । સ્વત્ર પ્રાચીન માધ્યપ્રતિઓમાં પણ આ અંગેનો કશો વિવેક નજરે નથી આવતો । આ કારણસર અને અમારા પ્રમુત પ્રકાશનમાં નિર્યુક્તિ—માધ્ય

મંથની ગાથાઓના અંકો સઠંગ જ રાહ્યા છે । અને એ રીતે વધી મઝીને ૬૪૯૦ ગાથાઓ થઈ છે । પ્રાચીન માધ્યપ્રતિઓમાં અનેક કારણસર ગાથાઓ વેવઢાવાથી તેમ જ અસ્તવ્યસ્ત ગાથાઓ અને ગાથાંકો હોવાથી તેની ગાથાસંખ્યાની અમે ઉપેક્ષા કરી છે । અમારો ગાથાક્રમ અતિ વ્યવસ્થિત, પ્રામાણિક અને અતિ મુસંગત છે । માપાદૃષ્ટિ પ્રાચીન માધ્યપ્રતિઓની ગાથાની માપામાં અને આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ-ક્ષેમકીર્તિએ આપેલી માધ્ય-ગાથાની માપામાં ઘણો ઘણો ફરક છે; પરંતુ અમારે ટીકાકારોને ન્યાય આપવાનો હોવાથી તેમણે પોતાની ટીકામાં જે સ્વરૂપે ગાથાઓ લખી છે તેને જ પ્રમાણ માનીને અને કામ ચલાવ્યું છે । આમ છતાં સ્થાને સ્થાને અનેકવિધ મહત્ત્વના પાઠભેદો વગેરે નોંધવામાં અમે આઝસ કર્યું નથી । માધ્યની માપા મુખ્યત્વે પ્રાકૃત જ છે, તેમ છતાં ઘણે સ્થળે ગાથાઓમાં માગધી અને શૌરસેનીના પ્રયોગો પણ જોવામાં આવે છે । કેટલીક ગાથાઓ પ્રસંગવશ માગધી કે શૌરસેની માપામાં પણ રચાયેલી છે । હંદની દૃષ્ટિ આતું માધ્ય પ્રધાનપણે આર્યહંદમાં રચાયું છે, તેમ છતાં સંખ્યાવંધ સ્થળે ઔચિત્ય પ્રમાણે વીજા વીજા હંદો પણ આવે છે ।

દૃષ્ટિ—

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રની દૃષ્ટિનો પ્રારંભ આચાર્ય શ્રીમલયગિરિએ કર્યો છે અને તેની મમાત્તિ લગભગ સત્રાસો વર્ષ વાદ તપા આચાર્યપ્રવર શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ કરી છે । દૃષ્ટિની માપા મુખ્યત્વે સંસ્કૃત હોવા છતાં તેમાં પ્રસંગોપાત આવતી કથાઓ પ્રાકૃત જ છે । દૃષ્ટિનું પ્રમાણ સૂત્ર-નિર્યુક્તિ-માધ્ય મઝીને ૪૨૫૦૦ શ્લોક લગભગ છે, પદ્ધતે જો આમાંથી સૂત્ર નિર્યુક્તિ-માધ્યને વાદ કરીએ તો દૃષ્ટિનું પ્રમાણ ૩૪૫૦૦ શ્લોક લગભગ થાય છે । આમાંથી લગ-ભગ ૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા આચાર્ય શ્રીમલયગિરિની છે અને ધાકીની આત્મીય ટીકા આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિપ્રણીત છે ।

ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી—

ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણી, એ દૃહત્કલ્પસૂત્ર ઉપરની પ્રાચીન પ્રાચીનતમ વ્યાખ્યાઓ છે । આ વ્યાખ્યાઓ સંસ્કૃતમિશ્રિત પ્રાકૃતપ્રધાન માપામાં રચાઈ છે । આ વ્યાખ્યાઓની પ્રાકૃતભાષા આચાર્ય શ્રીક્ષેમચન્દ્રાદિવિરચિત પ્રાકૃતવ્યાકરણાદિના નિયમોને વશવર્તી માપા નથી, પરંતુ એક જુદા જુદાની જ પ્રાકૃતભાષા છે । આ વ્યાખ્યાઓમાં આવતા વિવિધ પ્રયોગો જોતાં એની માપાનું નામ હું આપું એ પ્રશ્ન એક કોયડારૂપ જ છે । હું માનું છું કે આને કોઈ સ્વતંત્ર માપાનું નામ આપવું તે કરતાં “મિશ્રપ્રાકૃતભાષા” નામ આપવું એ જ વધારે સંગત વસ્તુ છે । માપાના વિષયમાં રસ લેનાર પ્રત્યેક માપાશાસ્ત્રીને માટે જૈન આગમો અને તેના ઉપરના નિર્યુક્તિ-માધ્ય-ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી મંથોનું અધ્યયન અને અવ-લોકન પરમ આવશ્યક વસ્તુ છે ।

વૃહદ્ભાષ્ય—

નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય અને વૃહદ્ભાષ્ય ૫ ત્રણેય જૈન આગમ સ્વરૂપના વ્યાખ્યાનમયો હૃદયેશો પદ્યમય જ હોય છે । પ્રસ્તુત વૃહદ્ભાષ્ય પણ સાધ્યમય છે । ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિ-મહારાજ સામે પ્રસ્તુત વૃહદ્ભાષ્ય સંપૂર્ણ હોવા છતાં આજે અને સંપૂર્ણ મેલવવા અને માગ્ય-શાહી થઈ શક્યા નથી । આજે જ્યાં જ્યાં આ મહાભાષ્યની પ્રતિઓ છે ત્યાં પ્રથમ સંદેહ માત્ર છે । જેસલમેરદુર્ગના શ્રીજિનમદ્સુરિ જૈન જ્ઞાનમંડારમાં જ્યારે આ પ્રથમ વે સહો જોયા ત્યારે મનમાં આશા જન્મી કે આ પ્રથમ પૂર્ણ મળ્યો, પણ સ્વાસ્થ કરતાં નિરાશા સાથે જોયું કે વસ્તેય પ્રથમ સહો જ નહોતો છે । આની માયા પણ પ્રાચીન મિત્ર પ્રાકૃતભાષા છે અને મુખ્યત્વે આમાં છદ્દ હોવા છતાં પ્રસંગોપાત્ત શીજા થીજા પણ છદ્દો છે ।

અવચૂરી—

વૃહદ્ભાષ્ય સ્વરૂપે ઉપર એક અવચૂરી (અવિસંક્ષિપ્ત ટીકા) પણ છે । એના પ્રણેતા શ્રીસોમાગ્યસાગરસુરિ છે અને ૫ ૧૫૦૦ શ્લોકપ્રમાણ છે । મૂળ પ્રથમના શબ્દાર્થને સ્પષ્ટ રીતે સમજવા હચ્છનાર માટે આ અવચૂરી મહત્ત્વની છે અને ૫, ટીકાને અનુસરીને જ રચાણી છે । પ્રસ્તુત અવચૂરીની પ્રતિ સવત્ ૧૬૨૮ માં છદ્દાણી હોઈ ૫ તે પહેલાં રચાણી છે ।

આન્તર પરિવ્યય

પ્રસ્તુત વૃહદ્ભાષ્ય મહાશાસ્ત્રના આન્તર પરિવ્યય માટે અને દરેક ભાગમાં વિસ્તૃત વિવિધાનુક્રમણિકા આપી છે, જે વધાયા ભાગોની મળીને ૧૫૨ પૃષ્ઠ જેટલી થાય છે, તે જ પર્યાપ્ત છે । આ અનુક્રમણિકા જોવાથી આજના પ્રથમના જુ છે તે, દરેકે દરેક વિદ્વાન્ મુનિશ્વર આદિ મુગમતાથી જાણી-સમજી શકશે । તેમ છતાં પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્ર ૫, એક છેવડાશ્વ તરીકે ઓળખાતું હોઈ તે વિષે અને તેના અનુસંધાનમાં જે જે સ્વાસ્થ સચિત્ત હોય તે અને વિચાર કરવો અતિ આવશ્યક છે ।

છેદ આગમો—

છેદ આગમો વર્ષો મળીને છની સંખ્યામાં છે, જેનો સહેલ અને તેને લગતા વિજ્ઞાત વ્યાખ્યાસાહિત્યની મોંઘ અને સ્વરૂપ કરી આપ્યા છીએ । આ છેદઆગમોમાં, મનસા વાચા કર્મણા અવિસંવાદી જીવન જીવનાર પરમજ્ઞાની સીધેકર, ગણધર, સ્થવિર આદિ મહર્ષિઓએ જગતના મુમુક્ષુ નિર્મય-નિર્મયીઓને એકાત કલ્યાણ સાધના માટે જે મૌલિક અહિંસા, સત્ય, અચોર્ય, મદ્યપ્ય, અપરિમદ્યપ્રત્યારૂપ માર્ગ દર્શાવ્યો છે તે અને તે તે દેશ, કાલ તેમ જ તે તે યુગના માનવોની સ્વાભાવિક શારીરિક અને માનસિક વૃદ્ધિઓ અને વલણને ધ્યાનમાં હઈ વાચક નિયમોનુ વિધાન કરવામાં આવ્યું છે, જેને શાસ્ત્રીય પરિમાણમાં

अपवाद कहेयामां आवे छे । आ अपवादो अर्थात् बाधक नियमो वरसर्ग एटले के मौलिक मार्गना विधान साये होवा छनां ए, मौलिक मार्गना बाधक न होतां तेना साधक छे । आथी समजाये के छेदआगमोमां अतिगंभीर भावे एकान्त आत्मलक्ष्मी बनीने मौलिक अहिंसादि नियमो अंगे ते ते अनेकविध वर्तमान परिस्थितिने लक्षमां नई बाधक नियमो अंगे विधान अने विचार करवामां आव्या छे । ताद्विक दृष्टि ए विचारतां एम कही शक्य के जैन छेदआगमो ए, एकान्त उच्च जीवन जीवनार गीतार्थ जैन भवविरो अने आचार्योंनी सूक्ष्मेक्षिका अने तेमनी प्रौढ प्रतिमानो सर्वोच्च परिचय आपनार महान् शास्त्रो छे ।

उत्सर्ग अने अपवाद—

प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्र, ए छेदआगमोमांनुं एक होई एमां उत्सर्ग अने अपवाद मार्गनुं अर्थात् साधक-बाधक नियमोनुं विधान करवामां आव्युं छे । ए उत्सर्ग-अपवादो कया केटला अने कई कई वाचत विषे छे ? ए ग्रंथनुं अवलोकन करनार जोई जाणी शक्यो । परंतु ए उत्सर्ग अने अपवादाना निर्माणनो मूल पायो शो छे ? अने जीवनतत्त्वोनुं रहस्य समजनारे अने तेनुं मुख्य मूलवनारे पोताना जीवनमां तेनो उपयोग कई रीते करवानो छे-करवो जोईए ? ए विचारवुं अने समजवुं अति आवश्यक छे । आ वस्तु अति महत्त्वनी होई खुद निर्युक्ति-भाष्यकार भगवंतोए अने तदनुगामी प्राकृत-संस्कृत व्याख्या-कारोए सुद्धां प्रसंग आवतां ए विषे घणा ऊंढाणथी अनेक स्थले विचार कर्यो छे ।

जगतना कोई पण धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ, समाज, सभा, संस्था के मंडलो,— त्यागी हो के संसारी,—ए तेना एकधारा मौलिक बंधारण उपर नभी के जीवी शके ज नहि; परंतु ए सौने ते ते सम-विषम परिस्थिति अने संयोगोने ध्यानमां राखीने अनेक साधक बाधक नियमो घडवा पड़े छे अने तो ज ते पोताना अस्तित्वने चिरकाळ सुधी टकावी राखी पोताना उद्देशोने सफल के चिरंजीव बनावी शके छे । आम छतां जगतना धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ, समाज वगैरे मात्र तेना नियमोना निर्माण उपर ज जाग्या जीव्या नथी, परन्तु ए नियमोना प्रामाणिक शुद्ध एकनिष्ठ पालनने आधारे ज ते जीव्या छे अने जीवनने उन्नत बनाव्युं छे । आ शाश्वत नियमने नजर मामे राखीने, जीवनमां वीतरागभावनाने मूर्त्तरूप आपनार अने ते माटे एकधारो ग्रयत्न करनार जैन गीतार्थ महर्षिओए उत्सर्ग-अपवादनुं निर्माण कर्युं छे ।

‘उत्सर्ग’ शब्दनो अर्थ ‘मुख्य’ थाय छे अने ‘अपवाद’ शब्दनो अर्थ ‘गौण’ थाय छे । प्रस्तुत छेदआगमोने लक्ष्मीने पण उत्सर्ग-अपवाद शब्दनो ए ज अर्थ छे । अर्थात् वत्सर्ग एटले आन्तर जीवन, चारित्र अने गुणोनी रक्षा, शुद्धि के वृद्धि माटेना मुख्य नियमोनुं विधान अने अपवाद एटले आन्तर जीवन आदिनी रक्षा, शुद्धि के वृद्धि

માટેના બાધક નિયમોનું વિધાન । ઇત્સર્ગ-અપવાદના બહુવિધ વિદ્યોના મૂલ્ય હેતુ તરફ જોતાં ધર્મેયનું મહત્ત્વ કે મુખ્યપણુ એક સમાન છે । ઘટલે સર્વમાધારણને સહજમાથે એમ લાગ્યા વિના નહિ રહે કે એક જ હેતુ માટે આવું દ્વિવિધ્ય કેમ ? । પરંતુ જગતનું સૂક્ષ્મ રીતે અવલોકન કરનારને એ વસ્તુ સમજાયા વિના નહિ રહે કે-માનવજીવનમા સહજ માથે સજાને માટે જે શારીરિક અને શ્વાસ કરીને માનસિક નિર્બંધતાએ અધિકાર અમાન્યો છે એ જ આ દ્વિવિધ્યનું મુખ્ય કારણ છે । આ પરિસ્થિતિને પ્રત્યક્ષ જોયા જાણ્યા પછી ધર્મ, નીતિ, સંઘ, સમાજ, પ્રજા આદિના નિર્માતાઓ પોતાની સાથે રહેનાર અને થાલનારની શાસ્ત્ર અને આતર પરિસ્થિતિને ધ્યાનમા ન લે અને સાધક-બાધક નિયમોનું વિધાન ન કરે તો એ ધર્મ, નીતિ, રાજ્ય, પ્રજા, સંઘ ચોરે ચહેલાયા ચહેલા જ પડી ભાગે । આ મૌલિક સૂક્ષ્મ વસ્તુને હક્ષમા રાક્ષી જૈન સંપ્રદાય નિર્માણ કરનાર જૈન સ્થવિરોએ એ સંઘ માટે ઇત્સર્ગ-અપવાદનું નિર્માણ કરી પોતાના સર્વોચ્ચ જીવન, ગમીર જ્ઞાન, અનુભવ અને પ્રતિભાનો પરિચય આપ્યો છે ।

ઇત્સર્ગ-અપવાદની મર્યાદામાંથી બ્યારે પરિણામિપણું અને શુદ્ધ દૃષ્ટિ પરધારી જાય છે ત્યારે એ ઇત્સર્ગ અને અપવાદ, ઇત્સર્ગ-અપવાદ ન રહેતા અનાચાર અને જીવનનાં મહાદ્ દૂષણો ધની જાય છે । આ જ કારણથી ઇત્સર્ગ-અપવાદનું નિરૂપણ અને નિર્માણ કરવા પહેલાં માધ્યકાર ભગવતે પરિણામી, અપરિણામી અને અતિપરિણામી શિષ્યો ઘટલે કે અનુયાયી ઓનું નિરૂપણ કર્યું છે (જુઓ ગાથા ૭૯૨-૯૭૭ પૃ ૧૪૯-૫૦) અને જણાવ્યું છે કે- યથાવસ્થિત વસ્તુને સમજનાર જ ઇત્સર્ગમાર્ગ અને અપવાદમાર્ગની આરાધના કરી શકે છે । એમ જ આવા જિનાશ્લાવશર્ચી મહાનુભાવ શિષ્યો-સ્વામી અનુયાયીઓ જ હેતુ આગમજ્ઞાનના અધિકારી છે અને પોતાના જીવનને નિરાધાર રાખી શકે છે । ચ્યારે પરિણામિમાત્ર અદૃશ્ય થાય છે અને જીવનમાં શુદ્ધ સાધિક સાધુતાને વધે સ્વાર્થ, સ્વચ્છંદતા અને વ્યેષાદૃષ્ટિ જન્મે છે ત્યારે ઇત્સર્ગ અપવાદનું વાસ્તવિક જ્ઞાન અને પવિત્ર-પાવન થીતરાગ-ધર્મેની આરાધના દૂર ને દૂર જ જાય છે અને અંતે આરાધના કરનાર પડી ભાગે છે ।

આટલો વિચાર કર્યા પછી આપને સમજાશે કે ઇત્સર્ગ અને અપવાદનું જીવનમાં શુ જ્ઞાન છે અને એનું મહત્ત્વ કેવું, કેટલું અને વર્ડ દૃષ્ટિ છે ? । પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રમાં અનેક વિષયો અને પ્રસંગોને અનુભૂતિને આ અંગે ખુબ સ્પષ્ટ વિચાર કરવામા આવ્યો છે । આતર કે શાસ્ત્ર જીવનની ઘડી કોઈ પણ યાવત નથી કે જે અંગે ઇત્સર્ગ-અપવાદ લાગુ ન પડે । એ જ કારણથી પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રમાં કહેવામા આવ્યું છે કે “ જેટલા ઇત્સર્ગો-મૌલિક નિયમો છે તેટલા અને તે જ અપવાદો-બાધક નિયમો છે અને જેટલા બાધક નિયમો-અપવાદો છે તેટલા અને તે જ મૌલિક નિયમો-ઇત્સર્ગો છે ” (જુઓ ગા. ૩૨૨) । આ જ

હકીકતને સવિશેષ સ્પષ્ટ કરતાં ભાષ્યકાર ભગવંતે જણાવ્યું છે કે—“ઉત્તર્ગના સ્થાનમાં પટલે કે ઉત્તર્ગમાર્ગના અધિકારી માટે ઉત્તર્ગ એ ઉત્તર્ગ છે અને અપવાદ એ અપવાદ છે, પરંતુ અપવાદના સ્થાનમાં અર્થાત્ અપવાદ માર્ગના અધિકારી માટે અપવાદ એ ઉત્તર્ગ છે અને ઉત્તર્ગ એ અપવાદ છે । આ રીતે ઉત્તર્ગ અને અપવાદ પોત-પોતાના સ્થાન અને પરિસ્થિતિ પરત્વે શ્રેયસ્કર, કાર્યસાધક અને વલ્લવાન્ છે ” (જુઓ ગા૦ ૩૨૩-૨૪) । ઉત્તર્ગ અપવાદની સમતુલાનું આટલું સૂક્ષ્મ નિર્દર્શન એ, જૈનદર્શનની મહાન્ તત્ત્વજ્ઞતા અને અનેકાન્ત-દર્શનની સિદ્ધિનું વિશિષ્ટ પ્રતીક છે ।

ઉત્તર્ગ અપવાદની સમતુલાનું નિર્દર્શન કર્યા પછી તેને એકધારું વ્યાપક અને વિષેય માની લેવું જોઈએ નહિ, પરંતુ તેમાં સત્યદર્શિપણું અને વિવેક હોવા જોઈએ । પટલા જ માટે ભાષ્યકાર ભગવંતે કહ્યું છે કે—

ण वि किंचि अणुणायं, पडिसिद्धं वा वि जिणवरिंदेहि ।

एसा तेसि आणा, कजे सच्चेण होतव्वं ॥ ૩૩૩૦ ॥

અર્થાત્—જિનેશ્વરોએ કશાય માટે એકાંત વિધાન કે નિપેધ કર્યો નથી । તેમની આજ્ઞા પટલી જ છે કે કાર્ય પ્રસંગે સત્યદર્શી અર્થાત્ સરલ અને રાગ-દ્વેષરહિત થવું જોઈએ ।

સ્થવિર શ્રીધર્મેદાસગણિએ ઉપદેશમાલાપ્રકરણમાં પણ આ જ આશયની વસ્તુ કહી છે—

तम्हा सवाणुत्ता, सवनिसेहो य पवयणे नत्थि ।

आयं वयं तुलिज्जा, लाहाकंखि व वाणियओ ॥ ૩૯૨ ॥

અર્થાત્—જિનાગમમાં કશાય માટે એકાન્ત આજ્ઞા કે એકાન્ત મનાઈ છે જ નહિ । ફક્ત દરેક કાર્ય કરતાં લાભનો વિચાર કરનાર વાણિયાની માફક આવક અને સ્વર્ચની પટલે કે નફા-ટોટાની સરસામણી કરવી ।

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તે ઉપરથી સમજી શકાશે કે ઉત્તર્ગ અપવાદની મૂળ જીવાદોરી સત્યદર્શિતા છે । જ્યાં એ ચાલી જાય કે તેમાં ડૂંગપ આવે ત્યાં ઉત્તર્ગ એ ઉત્તર્ગ નથી રહેતો અને અપવાદ એ અપવાદ પણ નથી રહી શકતો । પટલું જ નહિ, પરંતુ જીવન-માંથી સત્યનો અભાવ થતાં પારમાર્થિક જીવન જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી રહેતી । આચારંગસૂત્ર શ્રુ૦ ૧ અ૦ ૩ ઉ૦ ૩ માં કહેવામાં આવ્યું છે કે—“પુરિસા ! સચ્ચમેવ સમ-ભિજાણાહિ, સચ્ચસ આણાએ ઉવટ્ટિએ સે મેહાવી મારં તરહ—અર્થાત્ હે આત્મન્ ! તું સત્યને વરાવર ઓઢાલ, સત્યની મર્યાદામાં રહી પ્રયત્ન કરનાર વિદ્વાન જ સંસારને પાર કરે છે ” । આનો અર્થ એ છે કે—ઉત્તર્ગ—અપવાદસ્વરૂપ જિનાજ્ઞા કે જિનપ્રવચનની આરાધના કરનારનું જીવન દર્પણ જેવું સ્વચ્છ અને સ્ફટિકની જેમ પારદર્શી હોવું જોઈએ ।

ઉત્સર્ગ-અપવાદના ગાંભીર્યને જાણનારે જીવનમા સહવારની ધાર ઉપર અથવા અજમારોમા (જેની વે ઘાતુ ડહી મીળો બાધી હોય તેવા અતિ સાકઢા પહાઢી માર્ગમા) ચાલવુ પડે છે । જીવનના દ્વેષીમાત્ર કે સ્વાર્થને અહીં જરા જેટલુ ચ સ્થાન નથી । ઉત્સર્ગ-અપવાદના શુદ્ધ સપૂર્ણ જ્ઞાન અને જીવનની એકધારતા, એ ધત્રેયને સદા માટે એક સાથે જ ચાલવાનુ હોય છે ।

ઉપર આપણે ઉત્સર્ગ-અપવાદના સ્વરૂપ અને મર્યાદા વિષે જે વિચાર્યું અને જાણ્યું તે ઉપરથી આ વસ્તુ તરી આવે છે કે-ઉત્સર્ગમાર્ગ જીવનની મધ્યલતા ઉપર ડમો છે, ક્યારે અપવાદમાર્ગનુ વિધાન જીવનની નિર્બલતાને આભારી છે । અહીં દરેકને સહજ માથે એ પ્રશ્ન થયા વિના નહિ રહે કે-જેન ગીતાર્થ સ્પષ્ટિર મળવતોએ અપવાદમાર્ગનુ વિધાન કરીને માનવજીવનની નિર્બલતાને કેમ પોષી ? । પરંતુ યરી રીતે એ વાત એમ છે જ નહિ । સાચી હકીકત એ છે કે-જેમ પગપાઠા મુસાફરી કરનાર મૂલ્ય, તરસ કે ધાક વગેરે લાગતા રસ્તામા પઢાવ નાલે છે અને જરૂરત જણાતા ત્યા રાત્રિવાસો પળ કરે છે, તે છતાં જેમ એ મુસાફરનો રાત્રિવાસ એ યના આગલ પહોંચ્યામાં અતરાયરૂપ નથી, પરંતુ જલ્દી આગલ વધવામાં સહાયરૂપ છે । તે જ રીતે અપવાદમાર્ગનુ વિધાન એ જીવનની મૂલિકાને નિર્બલ થનાવવા માટે નથી, પણ વમળા વેગથી આગલ વધારવા માટે છે । અલ વત જેમ માર્ગમા પઢાવ નાતનાર મુસાફરને જગલ જેવા મયાનક સ્થાનો હોય ત્યારે સાવધાન, અપ્રમત્ત અને સજાગ રહેવુ પડે છે, તેમ આતર જીવનના માર્ગમા આવતાં મયસ્થાનો-માં અપવાદમાર્ગનુ આસેવન કરનાર ત્યાગી નિર્ગંધ નિર્મંચીઓને પણ સતત સાવધાન અને સજાગ રહેવાનુ હોય છે । જો આન્તર જીવનની સાધના કરનાર આ વિષે મોઢો પડે તો તેના પત્રિપ્રવાવન જીવનનો મુઢો જ ધોઢી જાય, એમા વે મત્ત જ નથી । યટલે જ અપવાદમાર્ગનુ આસેવન કરનાર માટે “પાકી ગયેલા ગુમઢાવાઢા માણસ”નુ વદાહરણ આપવામાં આવે છે । જેમ ગુમઢુ પાકી ગયા પછી તેમાની રસી કાઢવા તે માણસ પોતાને ઓઢામાં ઓછુ દરદ ધાય તેવી વોક્સાર્પૂર્વક સાવધીને દવાવીને રસી કાઢે છે, તે જ રીતે અપવાદમાર્ગનુ આસેવન કરનાર મહાનુમાત્ર નિર્મંચ નિર્મંચીઓ વગેરે પણ પોતાના સયમ અને પ્રતોને ઓઢામા ઓછુ દૂપળ લાગે કે હાનિ પહોંચે તેમ ન-છૂટકે જ અપવાદમાર્ગનુ આસેવન કરે ।

મસ્તુત શુદ્ધસ્વસુત્ર છેદઆગમમા અને ધોજા છેદ આગમોમા જેન નિર્મંચનિર્મંચી-ઓના જીવનને સ્પર્શવા મૂલ નિયમો અને વતરનિયમોને લગતા પ્રસંગોને લછીને ગમીર-માથે વિવિધ વિચારણાઓ, મર્યાદાઓ, અપવાદો વગેરેનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યુ છે । એ નિરૂપણ પાઢલ જે વાસ્તવિકતા વામ કરી રહી છે તેને ગીતાર્થો અને વિદ્વાનો આત્મ-લછી વર્તે મમ્મત્ર માથે વિધારે અને જીવનમા ઢતારે ।

નિર્ગ્ન્ય-નિર્ગ્ન્યસંઘ—

પ્રાચીન કાળમાં જૈન માધુ-માધ્વીઓ માટે નિર્ગ્ન્ય નિર્ગ્ન્યી, મિશ્રુ મિલુણી, ચત્તિ ચત્તિની, પાપંડ પાપંડિની વગેરે શબ્દોનો પ્રયોગ થતો । આજે આ વધા શબ્દોનું સ્થાન મુલ્યસ્વે કરીને સાધુ અને સાધ્વી શબ્દે લીધું છે । પ્રાચીન યુગના ઉપર્યુક્ત શબ્દો પૈકી ચત્તિશબ્દ ચત્તિસંન્યાના જન્મ પછી અળગમતો અને ભ્રષ્ટાચારસૂચક બની ગયો છે । પાપણ્ડ-શબ્દ પણ દરેક સમ્પ્રદાયના માન્ય આગમાદિ ગ્રંથોમાં વપરાયા છતાં આજે એ માત્ર જૈન સાધુઓ માટે જ નહિ પણ દરેક સમ્પ્રદાય માટે અપમાનજનક બની ગયો છે ।

નિર્ગ્ન્યનિર્ગ્ન્યીસંઘની વ્યવસ્થા અને વંધારણ વિષે, મયંકર દુષ્કાલ આદિ કારણો-ને લઈ છિન્નભિન્ન દશામાં આવી પડેલાં આજનાં મૌલિક જૈન આગમોમાં પણ વૈજ્ઞાનિક-દંડની હકીકતોનાં જે વીજો મઝી આવે છે અને તેને પાછળના સ્વચિરોષ વિકસાવીને પુનઃ પૂર્ણ રૂપ આપવા જે પ્રયત્ન કર્યો છે, એ જોતાં આપણને જણાશે કે તે કાળે નિર્ગ્ન્ય-નિર્ગ્ન્યી સંઘની વ્યવસ્થા અને વંધારણ કેટલાં વ્યવસ્થિત હતાં અને એક માર્થમૌમ રાજ-મત્તા જે રીતે શાસન ચલાવે તેટલા શુદ્ધ નિર્ગ્ન્યતાના ગૌરવ, ગાંભીર્ય, ધીરજ અને દમામ-પૂર્વક તેનું શાસન નમતું હતું । આ જ કારણથી આજનાં જૈન આગમો શ્રેષ્ઠાંશર જૈન શ્રીસંઘ,—જેમાં મુર્તિપૂજક, સ્થાનકવાસી અને તેરાપંથી ત્રણેયનો સમાવેશ થાય છે,—ને એક સરસ્વી રીતે માન્ય અને પરમ આદરણીય છે ।

દિગંધર જૈન શ્રીસંઘ “મૌલિક જૈન આગમો સર્વથા નાશ પામી ગયાં છે” એમ માનીને પ્રસ્તુત આગમોને માન્ય કરતો નથી । દિગંધર શ્રીસંઘે આ આગમોને ગમે તે કાળે અને ગમે તે કારણે જતાં કર્યાં હો; પરંતુ એથી તેણે ઘણું સ્વોયું છે એમ આપણને સહજ ભાવે લાગે છે અને કોઈ પણ વિચારકને એમ લાગ્યા વિના નહિ રહે । કારણ કે જગતની કોઈ પણ સંસ્કૃતિ પાસે તેના પોતાના ચઢતર માટેનું મૌલિક વાહ્યમય હોવું એ અનિવાર્ય વસ્તુ છે । એના અભાવમાં એના નિર્માણનો વીજો કોઈ આધારસ્તંભ જ ન બને । આજે દિગંધર શ્રીસંઘ સામે એ પ્રશ્ન અણટકલ્પો જ પડ્યો છે કે જગતમરના વર્ષો અને સંપ્રદાયો પાસે તેના આધારસ્તંભરૂપ મૌલિક સાહિત્ય છિન્ન-ભિન્ન, અપૂર્ણ કે વિકૃત, ગમે તેવા સ્વરૂપમાં પણ વિद्यમાન છે, વ્યારે માત્ર દિગંધર સંપ્રદાય પાસે તેમના મૂલ પુરુષોષ એટલે કે સૌંદર્યકરમગંધ અને ગણધરોષ નિર્મિત કરેલ મૌલિક જૈન આગમનો એક અક્ષર સરસ્વો ચ નથી રહ્યો ! ।

આ જાતની કલ્પના બુદ્ધિસંગત કે યુક્તિસંગત નથી એટલું જ નહિ, પણ ગમે તેવા શ્રદ્ધાલુને પણ અકલ્પામણ પેદા કરે કે મુસવી મૂકે તેવી છે । કારણ કે સમગ્ર જૈનદર્શન-માન્ય અને જનતત્ત્વજ્ઞાનના પ્રાણમૂત મહાવન્ધ (મહાવલ સિદ્ધાન્ત) વગેરે મહાન્ પ્રંયોનું

નિર્માણ જેના આધારે યદ્ શકે એવા મૌલિક પ્રયોગ અતિ પ્રમાણિત જ્ઞાન અને તેનું પાર-
સ્પર્ય તે જમાનાના નિર્મયો પાસે રહ્યું અને જૈન આગમોનું જ્ઞાન એકી સાથે સર્વથા નાજી
પામી ગયું, તેમાના એકાદ અંગ, શ્રુતસ્કંધ, અભ્યયન કે વરેશ જેટલું ય જ્ઞાન કોઈ પાસે
ન રહ્યું, એટલું જ નહિ, એક ગાથા કે અક્ષર પણ યાદ ન રહ્યો, આ વસ્તુ કોઈ પણ રીતે
કોઈને ય ગળે કતરે તેવી નથી । અસ્તુ । વિગણ શ્રીસંઘના અમણી સ્થવિર ભગવતોદ ગમે
તે કારણે જૈન આગમોને જતા કર્યાં હોય, તે છતાં એ વાત ચોક્કસ છે કે તેમણે જૈન
આગમોને જતા કરીને પોતાની મૌલિક જ્ઞાનસંપત્તિ સ્વોચ્ચ ઉપરાંત બીજું ધણુ ધણુ સોંપ્યું છે,
એમાં કે મત નથી ।

આજના જૈન આગમો માત્ર સાંપ્રદાયિક દૃષ્ટિએ જ પ્રાચીન છે તેમ નથી, પણ પ્રથમી
ઘોડી, આપાજ્ઞાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, સમાજજ્ઞાસ્ત્ર, તે તે યુગની સંસ્કૃતિના સૂચન આદિ દ્વારા
પ્રાચીનતાની કસોટી કરનારા ભારતીય અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો અને સ્કોલરો પણ જૈન
આગમોની મૌલિકતાને માન્ય રાખે છે । અહીં એક વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે
આજનાં જૈન આગમોમાં મૌલિક અંશો ધણા ધણા છે એમાં શંકા નથી, પરંતુ જેટલું અને
જે ફાઈ છે એ વધુ ય મૌલિક છે, એમ માનવા કે મનાવવા પ્રયત્ન કરવો એ સર્વજ્ઞ
ભગવતોને દૂષિત કરવા જેવી વસ્તુ છે । આજના જૈન આગમોમાં એવા ધણા ધણા અંશો
છે, જે જૈન આગમોને પુસ્તકાસ્પદ કરવામાં આવ્યા ત્યારે કે તે આસવાસમાં ઝમેરાપણા
કે પૂર્ણ કરાવણા છે, કેટલાક અંશો એવા પણ છે કે જે જૈનેશ્વર શાસ્ત્રોને આધારે
ઝમેરાપણા હોઈ જૈન દૃષ્ટિથી દૂર પણ જાય છે, હયાદિ અનેક વાચકો જૈન આગમના
અભ્યાસી ગીતાર્થ ગંભીર જૈન મુનિગણે વિવેકથી ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે ।

નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીસંઘના મહામાન્ય સ્થવિરો—

આપણા રાષ્ટ્રીય ઇત્યાન માટેની હીલચાલોના યુગમાં જેમ હજારો અને લાખોની
સંખ્યામાં વેશના મહાનુભાવો બહાર નીકળી પડ્યા હતા, એ જ રીતે એ પણ એક યુગ હતો
જ્યારે જનતામાનો અમુક મોટો વર્ગ સસારના વિવિધ ત્રાસોથી ઉભરીને શ્રમણ-ધીર-વર્ધમાન
ભગવાનના ત્યાગમાર્ગ તરફ વળ્યો હતો । આથી ત્યારે નિર્ગ્રન્થસંઘમાં રાજાઓ, મંત્રીઓ,
ધનાઢ્યો અને સામાન્ય કુટુંબીઓ પોતાના પરિવાર માથે હજારોની સંખ્યામાં લાવણ થવા
ભાગ્યા ત્યારે તેમની વ્યવસ્થા અને નિયંત્રણ માટે તે યુગના સપ્તસ્થવિરોદ સીર્વદર્શિતાપૂર્વક
સંઘના નિયંત્રણ માટેના નિયમોનું અને નિયંત્રણ રાખનાર મહાનુભાવ યોગ્ય વ્યક્તિઓ અને
તેમને વિષેના નિયમોનું નિર્માણ કર્યું હતું । આ વિષેનું વિસ્તારથી વિવેચન કરવા માટે એક
સ્વતંત્ર પુસ્તક જ લખવું જોઈએ, પરંતુ અત્યારે તો અહીં પ્રસંગોપાત માત્ર તે વિષેની સ્પૂર્ષ

૫ રત્નાધિક એ નિર્મથ-નિર્મથીસંઘમાના ત્રિશિષ્ટ આગમજ્ઞાનસપ્ત, વિજ્ઞ, વિવેકી, ગમીર, મગયસૂચકતા આદિ ગુણોથી અલકૂન નિર્મથો છે । ડ્યારે ડ્યારે નિર્મથ-નિર્મથી સપને લગતા નાનાં કે મોટા ગમે તે જાતનાં વિવિધ કાર્યો આવી પડે ત્યારે તેનો નિર્વાહ કરવાને આચાર્ય આદિ સપસ્યવિરોની આજ્ઞા થતા આ મહાનુભાવો ફક્ત ન જતા હમ્મેશાંને માટે રાહે પગે તૈયાર હોય છે । ધૃપમ્ વરીકે ઓઝાવાતા ઘઠવાન્ અને ધૈર્યશાહી સમર્થ નિર્મથો કે જેઓ ગમીર મુશ્કેલીના પ્રસંગોમા પોતાના ક્ષારીરિક ઘઠની કસોટીદ્વારા અને જીવનના મોગે પળ આપતા નિર્મથ-નિર્મથીસપને હમ્મેશા સાધવવા માટેની જવાબ-દારી ધરાવે છે, એ ધૃપમોનો સમાવેશ આ રત્નાધિક નિર્મથોમા જ થાય છે ।

ઉપર સામાન્ય રીતે સપસ્યવિરોની જવાબદારી અને તેમની ફરજો વિષે ટૂંકમાં સંક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે, તે છતાં કારણ પદ્ધતા એકથીજા એકમેકને કોઈ પળ કાર્યમા સપૂર્ણ જવાબદારીપૂર્વક મહકાર આપવા માટે તૈયાર જ હોય છે અને એ માટેની દરેક યોગ્યતા ઘટલે કે પ્રમાણિત ગીતાર્થતા, વિશિષ્ટ ચારિત્ર, રિયતપ્રજ્ઞતા, ગાંધીય, સમયસૂચકતા આદિ ગુણો એ પ્રમાણશાહી સંઘપુરુષોમાં હોય છે-હોવા જ ઓઈએ ।

ઉપર આચાર્યને માટે જે અધિકાર જણાવવામાં આવ્યો છે તે માત્ર શિશ્યાપ્યથ્થ વાચનાપાર્યને અનુલક્ષીને જ સમજાવો ઓઈએ । ઘટલે વાચનાપાર્ય સિવાય દિગાચાર્ય ઘગેરે થીજા આચાર્યો પળ છે કે જેઓ નિર્મથ-નિર્મથીઓ માટે વિહારપદેશ, અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ ક્ષેત્ર ઘગેરેની વપાસ અને વિવિધ પ્રકારની વ્યવસ્થાઓ કરવામાં નિપુણ અને સમર્થ હોય છે ।

ગચ્છ, કુલ, ગણ, સઘ અને તેના સ્યવિરો—

માત્ર ગણવતીના જ નિર્મથ-નિર્મથીઓનો સમુદાય હોય ત્યારે તો ઉપર જણાવ્યા મુજબના પાંચ સપસ્યવિરોથી કામ થાટી શકે । પરંતુ ડ્યારે હજારોની સંઘવામાં સાધુઓ હોય ત્યારે તો ઉપર જણાવેલા માત્ર ગણવતીના સપપુરુષો વ્યવસ્થા જાહલી ન શકે તે માટે ગચ્છ, કુલ, ગણ અને સઘની વ્યવસ્થા કરવામા આવી હઠી અને તે દરેકમાં અવ્યુક્ત પાંચ સપસ્યવિરોની ગોઠવણ રહેલી અને તેઓ અનુક્રમે ગચ્છાચાર્ય, કુલાચાર્ય, ગણા-ચાર્ય અને સઘાચાર્ય આદિ નામોથી ઓઝાવાતા ।

ઉપર જણાવેલા આચાર્ય આદિ પાંચ સપપુરુષો કોઈ પળ જાતની અગવહ સિવાય કોઈલા નિર્મથ-નિર્મથીઓની દરેક વ્યવસ્થાને જાહલી શકે તેટલા નિર્મથ-નિર્મથીઓના સપને ગચ્છ કદેશમાં આવતો । એવા અનેક ગચ્છોના મમૂહને કુલ કહેવા । અનેક કુલોના જૂથને ગણ અને અનેક ગણોના મમુદાયને સઘ વરીકે ઓઝાવાતા । કુલ-ગા-સપની જવાબદારી ધરાવનાર આપાર્ય ઉગ્રાપ્યાય આદિ તે તે સપવદનામથી

અર્થાત્ કુલાચાર્ય કુલોપાધ્યાય કુલપ્રવર્તક કુલસ્થવિર કુલરત્નાધિક આદિ નામથી બોલ્યાતા । ગચ્છો અને ગચ્છાચાર્ય આદિ કુલાચાર્ય આદિને જવાબદાર હતા, કુલો ગણાચાર્ય આદિને જવાબદાર હતાં, ગણો સંઘાચાર્ય આદિને જવાબદાર હતા । સંઘાચાર્ય તે યુગના સમગ્ર નિર્મ્નથ—નિર્મ્નથીસંઘ ઉપર અધિકાર ધરાવતા અને તે યુગનો સમસ્ત નિર્મ્નથ—નિર્મ્નથીસંઘ સંઘાચાર્યને સંપૂર્ણપણે જવાબદાર હતો । જે રીતે ગચ્છ કુલ ગણ સંઘ એક વીજાને જવાબદાર હતા તે જ રીતે એક વીજાને એક વીજાની જવાબદારી પણ અનિવાર્ય રીતે લેવી પડતી હતી અને લેતા પણ હતા ।

ઉદાહરણ તરીકે કોઈ નિર્મ્નથ કે નિર્મ્નથી લાંબા સમય માટે વીમાર રહેતા હોય, અપંગ થઈ ગયા હોય, ગાંઢા થઈ ગયા હોય, મળતા—ગળતા ન હોય કે મળવાની જરૂરત હોય, આચાર્ય આદિની આજ્ઞા પાલતા ન હોય, જઢ જેવા હોય, હઠ્ઠ હોય, નિર્મ્નથ—નિર્મ્નથીઓમાં ઘૂમણો પડ્યો હોય, એક વીજાના શિષ્ય—શિષ્યાને નસાડી ગયા હોય, દીક્ષા છોડવા ઉત્સુક હોય, કોઈ ગચ્છ આદિ એક વીજાની મર્યાદાનો લોપ કર્યો હોય અથવા એક વીજાના ક્ષેત્રમાં નિવાસસ્થાનમાં જવરદસ્તીથી પ્રવેશ કર્યો હોય, ગચ્છ આદિના સંચાલક સંઘપુરુષો પોતાની ફરજો વજાવી શકે તેમ ન હોય અથવા યોગ્યતાથી કે ફરજોથી ખરૂં હોય, ઇત્યાદિ પ્રસંગો આવી પડે તે સમયે ગચ્છ, કુલને આ વિષેની જવાબદારી સોંપે તો તે કુલાચાર્યે સ્વીકારવી જ જોઈએ । તેમ જ પ્રસંગ આવે કુલ, ગળને આ જાતની જવાબદારી મળાવે તો કુલાચાર્યે પણ તે લેવી જોઈએ । અને કામ પડતાં ગળ, સંઘને કહે ત્યારે તે જવાબદારીનો નીકાલ સંઘાચાર્યે લાવવો જ જોઈએ ।

નિર્મ્નથીસંઘની મહત્તરાઓ—

જેમ શ્રમણ વીર—વર્ધમાન ભગવાનના નિર્મ્નથસંઘમાં અગ્રગણ્ય ધર્મવ્યવસ્થાપક સ્થવિરોની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે એ જ રીતે એ ભગવાનના નિર્મ્નથીસંઘ માટે પણ પોતાને લગતી ઘણીખરી ધર્મવ્યવસ્થા જાળવવા માટે મહત્તરાઓની ઇટલે નિર્મ્નથીસંઘ-સ્થવિરાઓની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે ।

અહીં પ્રસંગોપાત મહત્તરાશબ્દ વિષે જરા વિચાર કરી લઈએ । નિર્મ્નથીસંઘની વઢીલ સાધ્વી માટે મહત્તરાપદ પસંદ કરવામાં આવ્યું છે, મહત્તમા નહિ—એ સહેતુક છે એમ લાગે છે અને તે એ કે શ્રમણ વીર—વર્ધમાનપ્રમુખના સંઘમાં નિર્મ્નથીસંઘને નિર્મ્નથ-સંઘની અધીનતામાં રાખવામાં આવ્યો છે, ઇટલે એ સ્વતંત્રપણે ક્યારેય મહત્તમ ગણાયો નથી, કે તેને માટે ‘મહત્તમા’ પદની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે । એ જ કારણ છે કે—નિર્મ્નથસંઘની જેમ નિર્મ્નથીસંઘમાં કોઈ સ્વતંત્ર કુલ—ગળ—સંઘને લગતી વ્યવસ્થા પણ કરવામાં નથી આવી । અહીં કોઈએ એવી કલ્પના કરવી જોઈએ નહિ કે—‘આ રીતે તો

નિર્મંથીસંપને પરાધીન જ બનાવવામાં આવ્યો છે । કારણ કે સ્વરૂ જોતા મમળ ધીર-
વર્ધમાન મગવતના સંધમા કોઈને ય માટે મની લીધેલી સ્વતંત્રતાને સ્થાન જ નથી—પર ઉપર
કહેવાઈ ગયું છે । અને ય જ કારણને લીધે નિર્મંથસપમાના અમુક દરજ્જાના ગીતાર્થ માટે
પણ મહત્તરપદ જ માન્ય કરવામાં આવ્યું છે ।

નિર્મંથીસપમાં પ્રવર્તિની, ગણાવચ્છેદિની, અમિપેકા અને પ્રતિહારી—આ ચાર
મહત્તરઓ પ્રભાવયુક્ત અને જવાબદાર વ્યક્તિઓ મનાઈ છે । નિર્મંથસપમાં આચાર્ય,
ઉપાધ્યાય, પ્રવર્તક અને સ્થવિર અથવા સ્તનાધિકૃત્યુપમનો જે દરજ્જો છે તે જ દરજ્જો
નિર્મંથીસપમા પ્રવર્તિની, ગણાવચ્છેદિની, અમિપેકા અને પ્રતિહારીનો છે । પ્રવર્તિનીને
મહત્તર તરીકે, ગણાવચ્છેદિનીને ઉપાધ્યાય તરીકે, અમિપેકાને સ્થવિર તરીકે અને
પ્રતિહારી નિર્મંથીને પ્રતિશ્રયપાલી, દ્વારપાલી અથવા ટૂંકે નામે પાલી તરીકે ઓળખવા-
માં આવતી હતી । આ ચારે નિર્મંથ—નિર્મંથીસપમાન્ય મહાનુભાવ પદસ્થ નિર્મંથીઓ નિર્મંથ
સપના અમગળ્ય સપસ્યવિરોની જેમ જ જ્ઞાનાદિગુણપૂર્ણ અને પ્રભાવસપન્ન વ્યક્તિઓ હતી—
પર વસ્તુનો ક્યાલ પ્રસ્તુત કલ્પમાધ્યની નીચેની ગાથા ઉપરથી આવી શકશે ।

કાણ ઉવચિયા સ્વરૂ પઢિહારી સજઈળ ગીયત્યા ।

પરિણય મુત્ત કુલીળા અમીય વાયામિયસરીરા ॥ ૨૩૩૪ ॥

આ ગાથામા થતાવેળા પ્રતિહારી—પાલી નિર્મંથીના લક્ષણ ઉપરથી સમજી શકાશે
કે નિર્મંથીસપ વિપેની સવિશેષ જવાબદારી ધરાવનાર આચાર્ય પ્રવર્તિની વગેરે કેવી
પ્રભાવિત વ્યક્તિઓ હતી ? ।

નિર્મંથીસપમા અમુક પ્રકારનાં મહત્તરના કાર્યો ઓછામાં ઓછા હોવાથી અને ય કાર્યો
વિપેની જવાબદારી નિર્મંથસપના અમગળ્ય આચાર્ય આદિસ્થવિરો ઉપર હોવાથી, ય સપમા
સ્થવિર અને સ્તનાધિકાઓ સરીકેની સ્વતંત્ર વ્યવસ્થા નથી । પરંતુ તેને બદલે શૂપમસ્યાનીય
પાલી—પ્રતિહારી સાધ્વીની વ્યવસ્થાનેજ મહત્તર આપવામાં આવ્યું છે । આ પાલી—પ્રતિહારી
સાધ્વીની યોગ્યતા અને તેની કરજનુ પ્રસગોપાત જે દિગ્દર્શન કરાવવામાં આવ્યું છે (જુઓ
કલ્પમાધ્ય ગાથા ૨૩૩૪ થી ૪૧ તથા ૫૯૫૧ આદિ) તે જોતાં આપણને નિર્મંથી—
સપના વધારણતા ઘટકેયા સપસ્યવિરોની વિશિષ્ટ કુશલતાનુ માન થાય છે ।

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે નિર્મંથીસપની મહત્તરિકાઓની વ્યવસ્થા પાછલ મહત્તરનો
એક ક્યાલ ય પણ છે કે નિર્મંથીસપની અંગત વ્યવસ્થા માટે તેમને હમલે ને પગલે પર-
વશતા ન રહે । તેમ જ દરેક વાસ્ત માટે એક થીજાના સહવાસમા કે અતિપ્રસગમાં
આવડુ ન પડે । અહીં ય વસ્તુ ધ્યાનમાં રહે કે—જેન સંસ્કૃતિના પ્રણેતાઓ નિર્મંથસપ

અને નિર્ગ્રન્થીસંઘના પ્રારંભથી જ અલગ કરી દીધેલ છે અને આજે પણ વન્ને ય અલગ જ છે । ત્રાસ કારણે અને નિયત સમયે જ તેમને માટે પરસ્પર મઠવાની મર્યાદા બાંધવામાં આવી છે । બ્રહ્મવ્રતની મર્યાદા માટે આ વ્યવસ્થા અતિમહત્ત્વની છે અને આ જાતની મર્યાદા, જગતનો ઇતિહાસ જોતાં, જૈન શ્રમણસંઘના મહત્તરોની દીર્ઘદર્શિતા પ્રત્યે માન પેદા કરે તેવી વસ્તુ છે ।

આટલું જાણ્યા પછી આપણે એ પણ સમજી લેવું જોઈએ કે નિર્ગ્રન્થસંઘના મહત્તરોની વ્યવસ્થા જેમ જ્ઞાનક્રિયાત્મક મોક્ષમાર્ગની આરાધના, રક્ષા અને પાલન માટે કરવામાં આવી છે તે જ રીતે નિર્ગ્રન્થીસંઘની મહત્તરિકાઓની વ્યવસ્થા પણ એ જ ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવી છે । તેમ જ નિર્ગ્રન્થસંઘ અને સંઘમહત્તરો જે રીતે એક વીજાને પોતપોતાની ફરજો માટે જવાબદાર છે તે જ રીતે નિર્ગ્રન્થીસંઘ અને તેની મહત્તરો પણ પોતપોતાની ફરજો માટે પરસ્પરને જવાબદાર છે । અહીં એ ધ્યાનમાં રહે કે શ્રમણ વીર-વર્ધમાન ભગવાનના સંઘમાં સ્ત્રીસંઘને જે રીતે જવાબદારીભર્યા પૂજ્યસ્થાને વિરાજમાન કરી અનાવાધ જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે તેમ જ સ્ત્રીસંઘમાટેના નિયમોનું જે રીતે નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે તે રીતે સ્ત્રીસંઘ માટે જગતના કોઈ પણ સંપ્રદાયમાં હોવાનો ભાગ્યે જ સંભવ છે ।

ઉપર નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીસંઘના અગ્રગણ્ય પાંચ સ્થવિર ભગવંતો અને સ્થવિરાઓનો સંક્ષેપમાં પરિચય કરાવવામાં આવ્યો છે, તેમની યોગ્યતા અને ફરજો વિષે જૈન આગમોમાં ઘણું ઘણું કહેવામાં આવ્યું છે । એ જ રીતે નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીસંઘ વિષે અને તેમની યોગ્યતા આદિ વિષે પણ ઘણું ઘણું કહેવામાં આવ્યું છે ।

નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીસંઘ—

શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીસંઘમાં તે તે યોગ્યતા અને પરિસ્થિતિને લક્ષીને તેમના ઘણા ઘણા વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે । તેમ જ તેમની યોગ્યતા અને પારસ્પરિક ફરજો વિષે પણ કલ્પનાતીત વસ્તુની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે । વાલ, વૃદ્ધ, ગ્લાન, તપસ્વી, અધ્યયન-અધ્યાપન કરનારા, વૈયાવૃત્ય-સેવા કરનારા, નિર્ગ્રન્થનિર્ગ્રન્થી-સંઘની વિવિધ પ્રકારની સગવડો જાલવવાની પ્રતિજ્ઞા લેનાર આભિપ્રદિક વૈયાવૃત્યકરો, ગચ્છવાસી, કલ્પધારી, પ્રતિમાધારી, ગંભીર, અગંભીર, ગીતાર્થ, અગીતાર્થ, સહનશીલ અસહન-શીલ વગેરે અનેક પ્રકારના નિર્ગ્રન્થો હતા ।

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના શ્રમણ મહાવીર ભગવાનના સમસ્ત નિર્ગ્રન્થનિર્ગ્રન્થીસંઘ માટે આન્તર અને વાહ્ય જીવનને સ્પર્શતી દરેક નાની-મોટી વાવતો પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રમાં અને વ્યવહારસૂત્ર આદિ અન્ય હેતુદ્યોતમાં રજૂ કરવામાં આવી છે । જેમ કે-૧ ગચ્છ-કુલ-

ગણ—સપના સ્થવિરો—મહત્તરો—પદ્મચોની ચોગ્યતા, તેમનું ગૌરવ અને તેમની પોતાને તેમ જ નિર્મન્યનિર્મન્યીસપને લગતી અધ્યયન અને આચાર વિષયક સારણા, વારણા, નોંધનાદિ વિષયક વિવિધ ફરજો, ૨ સપમહત્તરોની પારસ્પરિક ફરજો, જવાબદારીઓ અને મર્યાદાઓ, ૩ નિર્મન્યનિર્મન્યીસપની વ્યવસ્થા જાણવવા માટે અને ઉપરવટ થઈ મર્યાદા બહાર વર્તનાર સપસ્થવિરોથી લઈ દરેક નિર્મન્યનિર્મન્યીના અપરાધોનો વિચાર કરવા માટે સપસમિતિઓની રચના, તેની મર્યાદાઓ—કાયદાઓ, સમિતિઓના મહત્તરો, જુદા જુદા અપરાધોને લગતી શિક્ષાઓ અને અયોગ્ય રીતે ન્યાય તોલનાર અર્થાત્ ન્યાય મગ કરનાર સમિતિમહત્તરો માટે સામાન્ય શિક્ષાથી લઈ અમુક મુદત સુધી કે સદાને માટે પદ્મપ્રટ કરવા સુધીની શિક્ષાઓ, ૪ નિર્મન્યનિર્મન્યીસપમા દાસલ કરવા યોગ્ય વ્યક્તિઓની ચોગ્યતા અને પરીક્ષા, તેમના અધ્યયન, મહાવ્રતોની રક્ષા અને જીવનશુદ્ધિને સાધતી તાત્વિક ક્રિયાઓ, ૫ નિર્મન્ય-નિર્મન્યીઓની સ્વગચ્છ, પરગચ્છ આદિને લક્ષીને પારસ્પરિક મર્યાદાઓ અને ફરજો । આ અને આ જાવની સહ્યાવધ વાવતો જૈન આગમોમા અને પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રમા શ્રીજવટથી છળવામાં આવી છે, પટલ જ નહિ પણ તે દરેક માટે સૂક્ષ્મેશ્વિકા અને ગમીરતામર્યા ઉત્સર્ગ—અપવાદરૂપે વિધાન પણ કરવામા આવ્યુ છે અને પ્રાયશ્ચિત્તોનો નિર્દેશ પણ કરવામા આવ્યો છે । વહ્નમા વહ્ન અને પાપીમાં પાપી નિર્મન્યો તરફ પ્રસંગ આવતા સપમહ-ત્તરો કેવી રીતે કામ લેવુ ? કેવી શિક્ષાઓ કરવી ? અને કેવી રહેમ રાસવી ? વગેરે પણ ગમીરમાવે જણાવવામાં આવ્યુ છે । પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રને સ્થિતપ્રજ્ઞ અને પારિણામિક બુદ્ધિથી અલોકન કરનાર અને વિચારનાર, જૈન સપપુરુષો અને તેમની સપવધારણવિષયક કુશલતા માટે જરૂર આજ્ઞાદિત યજ્ઞે યમા લેશ પણ શકા નથી ।

ઉપર નિર્મન્ય—નિર્મન્યીસપના વધારણ વિષે જે કાંઈ ટુકમા જણાવવામાં આવ્યુ છે, ૫ વધી પ્રકાશયુગની નામશેષ વીગતો છે । ૫ પ્રકાશયુગ શ્રમણ મહાવીર મગવાન્ બાદ અમુક સૈકાઓ સુધી ચાલ્યો છે । યમાં સૌ પહેલાં મગાણ પહચાણુ આપણને સ્થવિર આર્યમહાગિરિ અને સ્થવિર આર્યમુહસ્તિના યુગમા જાણવા મળે છે । મગાણનુ અનુસધાન મુરત જ થઈ ગયુ છે પરતુ તે પછી ધીરે ધીરે સૂત્રવાચના આદિ કારણસર અમુક સદીઓ બાદ ઘણુ મોટુ મગાણ પઢી ગયુ છે । સમ્ભવ છે કે—ઘણી મુશ્કેલી છતાં આ સપસૂત્ર—સપ-વધારણ ઓછામા ઓછુ, છેવટે મગવાન્ શ્રીદર્શકિંગણિ સમાશ્રમણ આદિ સ્થવિરોય આગમોને પુસ્તકારૂઢ કરવા નિમિત્તે વહ્નમી—વહ્નમા સપમેલાપક કયોં સ્થા સુધી કાંઈક નમ્યુ હોય (?) । આ પછી તો જૈનસપનુ આજુ વધારણ છિન્નમિત્ર અને અસ્તવ્યસ્ત થઈ ગયુ છે । આપણને જાણીને આશ્ચર્ય યજ્ઞે કે—આ માટે સુદ કલ્પમાપ્યકાર મગવાન્ શ્રીસપ દાસગણિ ક્ષમાશ્રમણે પણ પોતાના જમાનામા, જૈન સપમાં લગમગ અતિ નાલાયક ધના ધના સપમહત્તરો ઠમા થવા માટે ફરિયાદ કરી છે । તેઓમીય જણાવ્યુ છે કે—

आयरियत्तणत्तुरितो, पुवं सीसत्तणं अकाऊणं ।

हिंढति चोप्पायरितो, निरंकुसो मत्तहत्थि व ॥ ३७३ ॥

अर्थ—पोते पहेलां शिष्य वन्या सिवाय (अर्थात् गुरुकुलवासमां रही गुरुसेवा-पूर्वक जैन आगमोनो अभ्यास अने यथार्थ चारित्रनुं पालन कर्या विना) आचार्यपद लेवाने माटे तलपापड थई रहेल साधु (आचार्य वन्या पछी) मद्दोन्मत्त हस्तीनी पेठे निरंकुश थईने चोक्खा मूर्ख आचार्य तरीके भटके छे ॥ ३७३ ॥

छन्नालयम्मि काऊण, कुंडियं अभिमुहंजली सुद्धितो ।

गेरु पुच्छति पसिणं, किन्नु हु सा वागरे किंचि ॥ ३७४ ॥

अर्थ—जेम कोई गैरकपरिव्राजक त्रिदंड वपर कुंडिकाने मूकीने तेना सामे वे हाथ जोड़ी ऊभो रही पने पडीने काई प्रश्न पूछे तो ते कुंडिका काई जवाब आपे खरी ? । जेवुं आ कुंडिकानुं आचार्यपणुं छे तेवुं ज उपरोक्त आचार्यनुं आचार्यपणुं छे ॥ ३७४ ॥

सीसा वि य तूरंती, आयरिया वि हु लहुं पसीयंति ।

तेण दरसिक्खियाणं, भरिओ लोओ पिसायाणं ॥ ३७५ ॥

अर्थ—[मानभूखा] शिष्यो आचार्य आदि पदवीओ सेळववा माटे ऊतावळा थाय छे अने जिनागमोना मर्मोनो विचार नहि करनार आचार्यो एकदम शिष्योने मोटाईनां पूतळां बनाववा महेरवान थई जाय छे । आ कारणथी कशुं य नहीं समजनार अनघड जाचार्यपिशाचोथी आखो लोक भराई गयो छे ॥ ३७५ ॥

प्रस्तुत भाष्यगाथाओथी जणाशे के भाष्यकारना जमाना पहेलां ज जैन संघबंधा-रणनी अने निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीओना ज्ञाननी केवी दुर्देश थई गई हती ? । इतिहासनां पानां चयलावतां अने जैन संघनी भूतकालीन आखी परिस्थितिनुं दिग्दर्शन करतां जैन निर्ग्रन्थोनी ज्ञानविषयक दुर्देश ए अतिसामान्य धरगथ्यु वस्तु जेवी जणाय छे । चतुर्देशपूर्वधर भगवान् श्रीमद्राहुस्वामी अने श्रीकालिकाचार्य भगवान् समक्ष जे प्रसंगो बीती गया छे, ए आपणने दिग्मूढ बनावी दे तेवा छे । भगवान् श्रीमद्राहुस्वामी पासे विद्याध्ययन माटे, ते युगना श्रीसंघनी प्रेरणाथी “ थूलभइस्सामिपमुक्खाणि पंच मेहावीणं सताणि गताणि ” अर्थात् स्थूलभद्रस्वामी आदि पांच सो बुद्धिमान् निर्ग्रन्थो गया हता, परंतु आवश्यकचूर्णिमां पूज्यश्री जिनदासगणि महत्तरे जणाव्या सुजव “ मासेण एकेण दोहिं तिहिं ति सव्वे ओसरिता ” (सा. २, पत्र १८७) एटले के एक, वे अने त्रण महिनामां तो भावी संघपुरुष भगवान् श्रीस्थूलभद्रने धाद करतां वाक्रीना वधा य बुद्धिनिधानो पलायन थई गया । भगवान् श्रीमद्राहुस्वामीने “ जो संघस्स आणं अतिक्रमति तस्स को ढंडो ? ” पूछनार जैनसंघे

स्पर्शक बुद्धिनिधानोनो जबाब लीधानो क्याय कशो य उद्देस नयी । अने आटला मोटा दर्गने पूछवा जेटली सघनी गुजायश कल्पयी पण मुश्केल छे । २ स्थविर आर्यकालक माटे पण कहेवामा आवे छे के तेमना शिष्यो तेमनी पासे भणता नहोवा, ए माटे तेओ तेमने छोडीने पोते एकछा चाली नीकछ्या हवा । ३ आ उपरात भाप्यकार भगवाने पण भाप्यमा पोताना जमानाना निर्मन्योना ज्ञान माटे भयकर अपमानसूचक “ द्रसिस्त्रि याण पिसायाण ” शब्दयी ज आली परिस्थितिनु दिग्दर्शन करान्यु छे । ४ बह्वर्षीमां पुस्तकारूढ ध्याने मात्र छ सैका यथा धाद धनार नवागवृत्तिकार पूज्यभी अभयदेवाचार्य महाराजने अगसूत्रो उपर टीका करती बरते जैन आगमोनी निवान्त अने एकान्त अशुद्ध ज प्रतिओ मळी तेम ज पोताना आगमटीकामथोनु सशोधन करवा माटे जैन आगमोनु विशिष्ट पारम्पर्य धराधनार योग्य व्यक्ति मात्र चैत्यवासी भ्रमणोमायी भगवान् श्रीद्वीणाचार्य एक ज मळी आव्या । आ अने आवी बीजी अनेक ऐतिहासिक हकीकतो जैन निर्मन्योनी विचारुचि माटे करियाद् करी जाय छे । आ परिस्थिति छता जैन निर्मन्यमचना सद्भावे तेना नामने उज्जल करनार अने सदीओनी मलिनता अने अधकारने भूमी नाखनार, गमे टेढली नानी सकयामा छता दुनिआना कोई पण इतिहासमा न जडे सेवा ममर्थ युगपुरुषो पण युग युगावरे प्रगट भन ज रहा छे, जेमणे जैन निर्मन्य निर्मन्यीसघ माटे सदीओनी गोट पूरी करी छे । जैननिर्मन्यनिर्मन्यीसघ सदा माटे ओपतो—दीपतो रह्यो छे, ए आ युगपुरुषोनो ज प्रताप छे । परंतु आजे पुन ए समय आवी लाग्यो छे के परिमित मर्यादा रहैला जैन निर्मन्यनिर्मन्यीओनु मघसूत्र अहता—ममता, असहनशीलता अने पोकर धर्मेने नामे चालती पारस्परिक ईर्ष्यानि लीचे छिन्नभिन्न, अस्तव्यस्त अने पागलु धनी गयु छे । आपणे अतरथी एयी शुभ कामना राखीए के पवित्रपावन जैन आगमोना अध्ययन आदिद्वारा तेमानी पारमार्थिक तत्त्वचिन्तना आपणा सौना महापापोने धोई नाखो अने पुनः प्रकाश प्राप्त थाओ ।

प्रकीर्णक हकीकतो—

प्रस्तुत महाशास्त्र अमुक दृष्टिए जैन साम्प्रदायिक धर्मशास्त्र होवा छतां ए, एक एवी वास्तविक जीवनदृष्टिने लक्ष्मीने लप्तापलु छे के—गमे ते सम्प्रदायनी व्यक्तिने आ महा-शास्त्रमायी प्रेरणा जाग्या बिना नहि रहै । आ उपरात बीबी अनेक बाह्य दृष्टिए पण आ प्रय उपयोगी छे । ए उपयोगित्वाने दर्शावनार एवा तेर परिशिष्टो अमे आ विभागने अने भाष्यां छे, जेनो परिचय आ पढी आपयामा आबहो । आ परिशिष्टोना अवलोकनधी विविध विचारुछानु तलपदीं अध्ययन करनारे समजी ज छेयु जोईए के प्रस्तुत ग्रन्थमा ज

નહિ, દરેક જૈન આગમમાં અથવા સમગ્ર જૈન વાઙ્મયમાં આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિને લગતી વિપુલ સામગ્રી ભરી પડી છે. અમે અમારો તેર પરિશિષ્ટોમાં જે વિસ્તૃત નોંધો અને ઝૂતારા આપ્યા છે તે કરતાં પણ અનેકગુણી સામગ્રી જૈન વાઙ્મયમાં ભરી પડી છે, જેનો સ્વાલ પ્રસ્તુત ગ્રંથના દરેકે દરેક વિભાગમાં આપેલી વિષયાનુક્રમણિકા જોવાથી આવી જશે.

પરિશિષ્ટોનો પરિચય

પ્રસ્તુત ગ્રંથને અંતે ગ્રંથના નવનીતરૂપ તેર પરિશિષ્ટો આપ્યાં છે, જેનો પરિચય આ નીચે આપવામાં આવે છે—

૧ પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં મુદ્રિત કલ્પશાસ્ત્રના છ વિભાગો પૈકી કયા વિભાગમાં કયાંથી કયાં મુદ્ધીનાં પાનાં છે, કયો અર્થાધિકાર હદેશ આદિ છે અને ભાષ્ય કઈ ગાથાથી કયાં મુદ્ધીની ગાથાઓ છે, એ આપવામાં આવેલ છે, જેથી વિદ્વાન્ મુનિવર્ગ આદિને પ્રસ્તુત શાસ્ત્રના અધ્યયન, સ્થાનઅન્વેષણ આદિમાં મુગમતા અને અનુકૂળતા રહે.

૨ વીજા પરિશિષ્ટમાં કલ્પ (પ્રા. કલ્પો) મૂળશાસ્ત્રનાં સૂત્રો પૈકી જે સૂત્રોને નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી કે ટીકામાં જે જે નામથી ઓળખાયાં છે તેની અને તેનાં સ્થાનોની નોંધ આપવામાં આવી છે.

૩ ત્રીજા પરિશિષ્ટમાં આશ્વાય મૂળ કલ્પશાસ્ત્રનાં વધાંય સૂત્રોનાં નામોની,—જેનાં નામો નિર્યુક્તિ-ભાષ્યકારાદિ આપ્યાં નથી તે મુદ્ધાંની—યોગ્યતા વિચારીને ક્રમવાર સઠંગ નોંધ આપવામાં આવી છે. તેમ જ સાથે સાથે જે જે સૂત્રોનાં નામોમાં અમે ફેરફાર આદિ કરેલ છે તેનાં કારણો વગેરે પણ આપવામાં આવ્યાં છે.

૪ ચોથા પરિશિષ્ટમાં કલ્પમહાશાસ્ત્રની નિર્યુક્તિગાથાઓ અને ભાષ્યગાથાઓ એકાકાર થઈ જવા છતાં ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ તે ગાથાઓને જુદી પાડવા માટે જે પ્રયત્ન કર્યો છે તેમાં જુદાં જુદાં પ્રત્યન્તરો અને ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી જોતાં પરસ્પરમાં કેવી સંવાદિતા અને વિસંવાદિતા છે તેની વિભાગશઃ નોંધ આપી છે.

૫ પાંચમા પરિશિષ્ટમાં કલ્પભાષ્યની ગાથાઓનો અકારાદિક્રમ આપ્યો છે.

૬ છઠ્ઠા પરિશિષ્ટમાં કલ્પટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ અને શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ ટીકામાં સ્થાને-સ્થાને જે અનેકાનેક શાસ્ત્રીય ઉદ્ધરણો આપ્યાં છે તેનો અકારાદિક્રમ, તે તે પ્રંથોના યથાપ્રાપ્ત સ્થાનાદિનિર્દેશપૂર્વક આપવામાં આવ્યો છે.

૭ સાતમા પરિશિષ્ટમાં ભાષ્યમાં નથા ટીકામાં આવતા લૌકિક ન્યાયોની નોંધ આપવામાં આવી છે. એ નોંધ, નિર્ણયસાગર પ્રેસ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ “લૌકિકન્યાયા-

છાલિ” જેવા સમ્રાજકારોને વપયોગી થાય, એ દૃષ્ટિએ આપવામાં આવી છે । કેટલીક વાર આવા પ્રાચીન પ્રયોગો પ્રસંગોપાત જે લૌકિક ન્યાયોનો હલ્લેલુ કરવામાં આવ્યો હોય છે તે વપરથી તે લૌકિક ન્યાયો કેટલા પ્રાચીન છે તેનો ઇતિહાસ મળી જાય છે । તેમ જ તેવા ન્યાયોનું વિવેચન પણ આવા પ્રયોગોમાં પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ।

૮ આઠમા પરિશિષ્ટમાં વૃત્તિકારોએ વૃત્તિમાં વર્ણવેલા સૂત્ર તથા માધ્યવિષયક પાઠ-ભેદોના સ્વલ્લોની નોંધ આપવામાં આવી છે ।

૯-૧૦ નવમા વ્થમા પરિશિષ્ટોમાં વૃત્તિકારોએ વૃત્તિમાં વલ્લિલ્લિત પ્રન્ય અને પ્રન્યકારોના નામોની યાદી આપવામાં આવી છે ।

૧૧ અગીયારમા પરિશિષ્ટમાં કલ્પમાધ્ય, વૃત્તિ, ટિપ્પણી આદિમાં આવતા વિશેષ નામોનો અકારાદિક્રમથી કોશ આપવામાં આવ્યો છે ।

૧૨ બારમા પરિશિષ્ટમાં કલ્પશાસ્ત્રમાં આવતા અગીયારમા પરિશિષ્ટમાં આપેલા વિશેષનામોની વિભાગબાર નોંધ આપવામાં આવી છે ।

૧૩ તેરમા પરિશિષ્ટમાં આત્મા કલ્પમહાશાસ્ત્રમાં આવતા, પુરાતત્ત્વવિદ્યોને વપયોગી અનેકવિધ હલ્લેલોની વિસ્તૃત નોંધ આપવામાં આવી છે । આ પરિશિષ્ટ અતિવપયોગી હોઈ પની વિસ્તૃત વિષયાનુક્રમણિકા, પ્રન્યના પ્રારંભમાં આપેલ વિષયાનુક્રમમાં આપવામાં આવી છે । આ પરિશિષ્ટને જોવાથી પુરાતત્ત્વવિદ્યોના ધ્યાનમાં એ વસ્તુ આવી જશે કે જૈન આગમોના વિસ્તૃત માધ્ય, પૂર્ણી, વિશેષપૂર્ણી, ટીકા વગેરેમાં તેમને વપયોગી થાય તેવી પેટિદાસિક, ભૌગોલિક, મામાજિક, સામ્રાજ્યિક તેમ જ વિવિધ વિષયને લગતી કેવી અને કેટલી વિપુલ સામગ્રી મળી પડી છે । અને કથાસાહિત્ય માપાસાહિત્ય આદિને લગતી પણ ઘણી સામગ્રી છે । પ્રસ્તુત પરિશિષ્ટમાં મેં તો માત્ર મારી દૃષ્ટિએ જ અમુક હલ્લેલોની તારવણી આપી છે । પરંતુ હું પુરાતત્ત્વવિદ્યોને સ્વાત્રી આપુ છું કે આ મહાશાસ્ત્રરત્નાકરમાં આ કરતાંય વિપુલ સામગ્રી મળી પડી છે ।

અંતમાં ગીતાર્થ જૈન મુનિવરો અને વિદ્વાનોની સેવામાં પ્રાર્થના છે કે—અમે ગુરુ-શિષ્યે પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રને સર્વાંગ પૂર્ણ બનાવવા કાઢજીમર્યો પ્રયત્ન કર્યો છે તે છતાં અમારી સમજની સ્થામીને લીધે જે જે સ્વલ્લનાઓ થઈ હોય તેની ક્ષમા કરે, સુધારે અને અમને સૂચના પણ આપે । અમે તે તે મહાનુભાવોના સદા માટે ઋણી રહીશું ।

સવત્ ૨૦૦૮ કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૩ } ઠે. ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજીમહારાજચરણસેવક
વીકાનેર (રાજસ્થાન) } મુનિ પુણ્યવિજય

॥ अहम् ॥

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य शुद्धिपत्रम्.

प्रथमो विभागः

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१	८	चूर्णिकृत्	चूर्णीकृत्
२	९	मूलगणे-	मूलगुणे
३	२९	वा	च
६	१३	स्थापना मङ्गल-	स्थापनामङ्गलं मङ्गल-
६	२६	वारिपूर्णाः	वारिपरिपूर्णाः
८	२४	ने य	नेय
९	३	' ज्ञानी '	' ज्ञानी ' (' तज्ज्ञानी ')
९	८	जीवात् चेत-	जीवात् (जीवस्य) चेत-
९	२६	इति, आह	इत्याह
९	२९	प्रकृते	कृते
१०	२६-२७	पुनरपि ॥ २१ ॥ आह	॥ २१ ॥ पुनरप्याह-
११	२३	सुष्ठुनर-	सुष्ठुतम-
११	३०	संखवार-	संखब्बार-
१२	२१	-मनोभिरक्षस-	-मनोभिः उक्षा-स-
१३	२२	होति	होति
१४	८	-त्राण परि-	-त्राणपरि-
१५	२९	णई	णाइ
१७	६	-तिष्ठकारः	-तिः ठकारः
२२	१९	अगुरुलघु-	अगुरु[य]लघु-
२७	१	-निद्राहितेन	निद्रासहितेन
४५	३४	आएसा.....	आएसा [सुयअबद्धा]
४६	२४	पविभावगं	परिभावगं
५१	११	निर्जैरार्थता	कर्मनिर्जैरार्थता
५१	१२	शिष्यपर-	शिष्य-प्रशिष्यपर-

५४	२	—कारण बेरिओ	—कारणवेरिओ
५४	४	परिस ।	परिस० ।
५४	२६	कोवे	कोवो
६०	१२	बन्ही	बण्ही
६३	२३	दरिसिय ।	दरिसिय ति
६३	३०	जोग नि०	जोग नि०
६४	८	उ दुगाई	दु-तिगाई
१००	२२	पीठकस्यो—	पीठस्यो—
१०३	२९	भागस्य	भाग्यस्य
१०६	१५	कोमुइया सगामि[य]या	कोमुइया [तह] सगामिया
१०७	१	मुह	मुह
१०९	७	॥ ३६२ ॥	॥
१०९	९	॥ ३६३ ॥	॥ ३६२ ॥ ३६३ ॥
१०९	२१	छट्टा	छट्टी
११०	२८	एवमुक्ते स मौनमध्यविद्यत् ।	०
११०	२९	श्रीकाकः । ततो	श्रीकाक । एवमुक्ते स मौनम- ध्यविद्यत् । ततो
११०	३४	४ कोष्ठकान्त० इत्यादि टिप्पणी	०
१२६	४	दोसाओ	दोसा उ
१२६	२६	दोमाओ	दोसा उ
१५५	२८	च,	च, तत्र
१५७	३०	“भावापरिणते दोण्ह	भावापरिणते “ दोण्ह
१६०	२४	छट्टणिका उट्टाहो	छट्टणि काउट्टाहो
१७२	२	उपस्थापना	उपस्थाना
१७२	८	उपस्थापनायां	उपस्थानाया
१७६	२	मध्यमस्य	मध्यमस्य
१८७	१४	—नेर्पोल्लु—	—नेर्पोल्लु
१९६	२५	अपगासे	अ पगासे
२०६	१०	संस्मारक	संस्मारके
२१७	२७	पट्टिमिलति	पट्टिमिलिति
२२६	१७	—मनर्थक	मनर्थकत्व

२३७	१३	-मेधाविभ्यां	-मेधाभ्यां
२४७	९	गेरुकाः-	अत्र च गेरुकाः-
२४९	९	अत्राचार्ये-	अत्र चाचार्ये-
२५१	१९	एरिसाई	एरिसाई

द्वितीयो विभागः

२९४	१५	चेदं	चेदं च
३००	२७	-कल्प-	-कल्प-
३००	३१	'विविधम्'	'विधिवं'
३०२	१५	प्रवर्त्तते	वर्त्तते
३१४	२४	-दत्ता,	-दत्ताः,
३१७	१८	-द्वतेन	-द्वतेन
३१९	१२	भाणियं	भणियं
३१९	२३	मत्तुम्'	मर्त्तुम्'
३२५	३०	पुनर्यावत्	पुनर्विभाषागाथाभिर्यावत्
३३३	१६	पुरतो	पुरतो
३३६	१७	संस्तरति	संस्तरन्ति
३३९	१३	-कर्म-कर्मौद्दे-	-कर्मिकमौद्दे-
३३९	१५	सर्वेऽप्यौघौद्दे-	सर्वेऽप्यौघौद्दे-
३५१	५	यथा नन्द-	यथाऽऽनन्द-
३५५	८	ति	तु
३७७	३२	तदा स्वाद-	तदास्वाद-
३७८	३	सञ्जायते	सञ्जायेत
३८२	३३	वीज्ञा-	विज्ञा-
३८५	१०	प्रीणितायाः	-प्रणीतायाः
३८५	१२	इत्युच्यते	उच्यते
३९१	२०	-च्छेत् ।	-च्छेत् ।
३९१	३१	२ अतो	२ ° त् । अतो
३९१	२१	-अतः	-अतः
३९२	३१	एयं	पयं
३९५	२	प्रतीच्छकान्	प्रतीच्छकान्
४०३	१०	-नाय विशेष-	-नाय यद् विशेष-

४०४	१	पृच्छकाय	प्रच्छकाय
४१३	२३	अ दोसु	गह दोसु
४१९	१८	गोणाई	गोणाट
४२६	१५	—मानत्वात् । नवर	मानत्वात् । [चत्कृष्टपदेऽपि सहस्रप्रयत्नमेव,] नवर-
४२८	१४	-सुष्पमा	—सुषमा
४३४	३३	मद्° भा०	‘मद्° भा०
४३४	३३	मद्° कां०	‘मद्° कां०
४४७	१७	‘नीह्ररण’	‘नीहरण’
४५३	१६	छप्पईअ-	छप्पइअ
४५८	२२	व (वि)	वि
४६५	२९	महिष	महिष सः
४६७	८	वैयावृत्य-	वैयावृत्य-
४७२	१४	तीवा	तीव्रा
४७२	२३	(१)	(यथा वा)
४७४	७	दवाई	दवाइ
४७४	२९-३०	अयं च प्रक्षिप्तप्राय एव, अनन्त रगाथाटीकायामेतदर्थनिरूपणात् ॥	॥
४७८	४	पातमसलो	पातसलो
४९१	२७	नन्दा	नधां
४९५	१०	कुसुमा वि य	पसवा वि य
५०२	३	—भाष्यमाणः	—भाषमाणः
५०६	७	होति	होति
५१०	९	जीविक्षप-	—जीवितक्षप-
५१५	२५	ममधि कतर	ममधिकतर
५२१	२८	इत्यपि	इति
५२४	२६	कारितानि अभूत-	कारितानि तानि अन्तर्भू-
५३४	२८	कथ	कथ वा
५५१	२३	मूर्खो यो	मूर्खो यो
५५१	३२	३ मूर्खापो नाम भा० कां० चूर्णो च ॥	३ मूर्खो यो नाम भा० कां० चूर्णो च विना ॥

५५२	८	प्रतिचार-	प्रतिचर-
५५७	१४-१५	[विशेषचूर्णि]	विशेषचूर्णि-
५६०	११	'प्रियधर्मिणः'	'प्रियधर्मणः'
५६६	१६	जुत्तं	जुत्तं"ति
५८३	८	-वन्ध इ-	-वद्ध इ-
५८३	३०	-पङ्क्तिनि-	-पक्तिनि-
५८८	८	संस्तरति	संस्तरन्ति
५९१	१०	यन्निद-	यद् 'आहरणं' निद-
५९५		-नीकाद्युपस-	-नीकाद्युपस-
५९६		उच्यन्ते	उच्यते

तृतीयो विभागः

६१८	२१	कृषीवलानां	कृषीवलानां
६१९	२०	'आदीपित'	'आदीपित'
६१९	२९	-स्मिन् याऽपि	-स्मिन् एवंविधेऽर्थे याऽपि
६२२	५	-र्मलीमसशरीरस्य	-र्मलमलीमसशरीरस्य
		समागमनं (समागमः-)	समागमः-
६४३	२४	गृहेषु विश्रान्ते	गृहेषु प्रतिश्रान्ते विश्रान्ते
६४५	१४	वृन्देन	वृन्दशब्देन
६६५	३	॥ २३४४ ॥	॥ २३४४ ॥ किञ्च-
६६७	२८	निवार-	वार-
७११	२४-२५	चूर्णो पुनर्नयं "रणो य इत्थि- याए०" इति गाथाऽन्नाग्रे वा व्याख्याता दृश्यते ॥	चूर्णो पुनः "रणो य इत्थि- याए०" इत्यादि २५१३- १४-१५ गाथात्रिकं "तेरिच्छं पि य०" २५३४ गाथायाः प्राग्व्याख्यातं दृश्यते ॥
८०७	२६	मत्तवाल-	मत्तवाल-
८०७	२६	[गिरिकं(ज)न	[गिरिजन
८८७	१०	भंजई	भंजइ
९०६	२२	२४	२९
९०६	२८	२४	२९
९१३	२१	मास पुरिवद्धा	मासपुरि वद्धा

चतुर्थो विभागः

९८६	२५	अण्णायं च	अण्णाउळ
१०६९	२०	तु,	तु,
१०७३	२९	-मादिच्च ।	मादिसु ।
१०९४	१५	-इडिण्,	-इडिण्,
११७६	१७	इइइउ	इइइउ
११९३	१०	एति	एति
११९८	२९	सुप्रतीत्वात्	सुप्रतीत्वात्
१२०७	१९	-नमति,	नमति १,
१२१६	२०	-च्छेद,	-च्छेदो,
१२४९	४	च	च
१२६२	३१	अपूर्वं	अपूर्वं
१२७१	८	उउउउ	उउउउ
१२९१	१३	थडिछ	थडिछ-
१२९१	१७	-स्यण्डिळ	स्यण्डिळ-

पञ्चमो विभागः

१३१३	२९	पड्डावरादि	पड्डावरादी
१३२५	६	उड्डुग मासो	उड्डुगमासो
१३७४	८	तच्चनियस्स	तच्चनियस्स
१४५६	१८	उदिसाविचए । नो से	उदिसाविचए । ते य से वित रति एवं से कप्पति जाव उदि- साविचए । ते य से णो वित- रति एवं से णो कप्पति जाव उदिसाविचए । नो से
१५३६	१४	धूमाइता	धूमाइता
१५९१	१९	सयसहस्स	सयसाहस्सं

षष्ठो विभागः

१६३१	२२	मगिणि	मगिणी
१६३४	३३	वाआह्वा-	वा आह्वा-

१६५३	२८	॥ ६२२५ ॥ ^३	॥ ६२२५ ॥ अन्यथ
१६५३	३१	—पण ^०	०
१६६१	१८	तदनन्ता	तदनन्तरं
१६६१	१९	महतरं	महता
१६६७	१२	ऐर्या-	ऐर्या-
१६७५	१९	प्रतिप्रश्न-	प्रतिपश्न-
१७०४	२८	उ व्रित्ति	उव्रित्ति
१७१०	१७	प्राप्तुयां	प्राप्तुयां (१)
१७११	१४	-सारैः	-सारैः

षष्ठविभागपरिशिष्टानि

७	३५	२५	२२
२५	३६	१००० बहिया	९९९-१००० बहिया
३६	१७	अवधारिया	अवधीरिया
१२०	१-१०	[ ]	[याज्ञवल्क्यस्मृतौ १ । ३ । विष्णुपुराणे ३ । ६ ।]
१२०	१-१२	२--१--४९	५-१-४९
१२०	२-१४	[ ]	[अनुयोगद्वारसूत्रे]
१२१	२-३५	[भिषग्वरशास्त्रे]	[भिषग्वरशास्त्रे-माघवनिदाने]
१२२	१-२४	[ ]	[भरतनाट्यशास्त्रे अ० १७ श्लो० ६]
१२३	२-३३	[ ]	०
१२४	२-३९	[ ]	[कल्पवृहद्भाष्ये]
१९५	४	१	६

॥ अर्हम् ॥

बृहत्कल्पसूत्र पष्ठ विभागनो विषयानुक्रम ।

पष्ठ उद्देश ।

गाथा	विषय	पत्र
६०६०-६१२८	वचनप्रकृत सूत्र १	१६०१-१९
	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने अलीकवचन, हीलि- तवचन, लिंसितवचन, परुपवचन, अगा- रस्थितवचन अने व्यवशमितोदीरणवचन ए छ प्रकारना अवचनो-दुर्बचनो मोलवा कल्पे नहि	
६०६०-६२	वचनप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे सम्बन्ध	१६०१-२
	वचनसूत्रनी व्याख्या	१६०२
६०६३-६१२८	वचनसूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६०२-१९
६०६३	छ प्रकारना अवच्छेद्य वचनो	१६०२
६०६४-८७	अलीकवचननुं स्वरूप	१६०३-९
६०६४	अलीकवचनना व्याख्यानविषयक द्वारगाथा	१६०२
६०६५	अलीकवचनना धत्ता अने वचनीय- अलीकवचनना विषयरूप आचार्य आदि अने तेमने लक्ष्मीने प्रायश्चित्तो	१६०३
६०६६-८७	अलीकवचनना १ प्रचला २ आर्द्र ३ मरुफ ४ प्रत्याख्यान ५ गमन ६ पर्याय ७ समुद्देश ८ सखडी आदि सत्तर स्थानो, ए स्थानोनु स्वरूप अने तेने लगता प्रायश्चित्तो	१६०३-९
६०८८-८९	हीलित, लिंसित आदि अवचनने लगता प्रायश्चित्तो	१६०९
६०९०	हीलितवचननुं स्वरूप	१६०९
६०९१-९८	लिंसितवचननुं स्वरूप अने तद्विषयक यथाधोपश्रुतग्राहक साधुनु दृष्टान्त	१६१०-११
६०९९-६११४	परुपवचननुं स्वरूप	१६११-१६
६०९९-६१०१	लौकिकपरुपवचननु स्वरूप अने ते अंगे व्याघ्र अने कौटुविकपुत्रीओनु दृष्टान्त	१६११-१२

ગાથા	વિષય	પૃષ્ઠ
૬૧૦૨-૪	લોકોત્તરપરુપવચનનું સ્વરૂપ, તેના આહત્ત, વ્યાહત આદિ પાંચ સ્થાનકો અને તે વિષે ચણ્ડરુદ્રાચાર્યનું દૃષ્ટાન્ત	૧૬૧૨
૬૧૦૫-૧૧	લોકોત્તરપરુપવચનના તુળ્ણીક, હુઘ્કાર આદિ પાંચ પ્રકાર, તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો અને તે પ્રાયશ્ચિત્તોની અલીકભાષી અને અલીકભાષણીય આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, મિષ્ટુ, સ્થવિર અને હુલ્લક એ પાંચ નિર્ગ્રન્થપુરુષો તેમજ પ્રવર્તિની, અભિષેકા, મિષ્ટુળી, સ્થવિરા અને હુલ્લિકા એ પાંચ નિર્ગ્રન્થીઓને આશ્રી ચારણિકા	૧૬૧૩-૧૫
૬૧૧૨-૨૦	નિષ્ઠુર-કર્કશ, અગારસ્થિત અને વ્યવ-શમિતોદીરણવચનનું સ્વરૂપ અને તદ્વિષયક પ્રાયશ્ચિત્તો	૧૬૧૬-૧૭
૬૧૨૧-૨૮	છ પ્રકારનાં અવક્તવ્ય વચનને લગતો અપવાદ ચતનાઓ	૧૬૧૮-૧૯

૬૧૨૯-૬૨

પ્રસ્તારપ્રકૃત સૂત્ર ૨

૧૬૧૯-૨૭

	સાધ્વાચારવિષયક છ પ્રસ્તારોનું-પ્રાયશ્ચિત્તરચનાના પ્રકારોનું નિરૂપણ	
૬૧૨૯	પ્રસ્તારપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંવંધ	૧૬૨૦
	પ્રસ્તારસૂત્રની વ્યાખ્યા	૧૬૨૦
૬૧૩૦-૩૨	પ્રસ્તારસૂત્રગત 'પ્રસ્તાર' અને 'સમ્મં અપઢિ-પૂરેમાળે' પદની વ્યાખ્યા	૧૬૨૦-૨૧
૬૧૩૩	છ પ્રસ્તારપદો	૧૬૨૧
૬૧૩૪-૪૧	પ્રાણવધવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસ્તારો અને તદ્વિષયક દર્દુર, શુનકાદિ દૃષ્ટાન્તો	૧૬૨૧-૨૩
૬૧૪૨-૪૮	મૃપાવાદ અને અદત્તાદાનવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસ્તાર અને તે વિષે અનુક્રમે સંસ્પહિ અને મોદકનાં દૃષ્ટાન્તો	૧૬૨૩-૨૪
૬૧૪૯-૫૨	અવિરતિવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસ્તાર	૧૬૨૪-૨૫

શાખા	વિષય	પાન
૬૧૫૩-૫૬	અપુરુષવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસાર	૧૬૨૫-૨૬
૬૧૫૭-૬૧	દાસવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસાર	૧૬૨૬
૬૧૬૨	પ્રસારવિષયક અપવાદો	૧૬૨૭

૬૧૬૩-૮૧	કળ્પકાશુદ્ધરણપ્રકૃત સૂત્ર ૩-૬ નિર્મન્ય-નિર્મન્યીવિષયક કળ્પકાશુદ્ધરણ આશ્રી સૂત્રચતુષ્ટય	૧૬૨૭-૩૩
૬૧૬૩-૬૫	કળ્પકાશુદ્ધરણસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૨૭-૨૮
૬૧૬૬-૮૧	કળ્પકાશુદ્ધરણસૂત્રચતુષ્કની વ્યાખ્યા નિર્મન્ય-નિર્મન્યી આશ્રી કળ્પકાશુદ્ધરણવિષ- યક છત્સર્ગમાર્ગ, તેના વિષયોસથી સદ્- વતા દોષો, તે દોષોનું સ્વરૂપ, પ્રાયશ્ચિત્તો, અપવાદ અને યતનાઓ	૧૬૨૮-૩૩

૬૧૮૨-૯૩	દુર્ગપ્રકૃત સૂત્ર ૭-૯ નિર્મન્યીવિષયક દુર્ગસૂત્ર પદસૂત્ર અને નોસૂત્ર	૧૬૩૩-૩૬
૬૧૮૨	દુર્ગાદિસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૩૩
	દુર્ગાદિસૂત્રોની વ્યાખ્યા	૧૬૩૩
૬૧૮૩-૯૩	દુર્ગાદિસૂત્રોની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા, તદ્વિષયક પ્રાયશ્ચિત્ત અને યતના	૧૬૩૪-૩૬

૬૧૯૪-૬૩૧૦	ક્ષિપ્તચિત્તાદિપ્રકૃત સૂત્ર ૧૦-૧૮	૧૬૩૬-૬૫
૬૧૯૪-૬૨૪૦	૧૦ ક્ષિપ્તચિત્તાસૂત્ર	૧૬૩૬-૪૬
૬૧૯૪	ક્ષિપ્તચિત્તાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૩૬
	ક્ષિપ્તચિત્તાસૂત્રની વ્યાખ્યા	૧૬૩૭
૬૧૯૫-૬૨૪૦	ક્ષિપ્તચિત્તાસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા	૧૬૩૭-૪૬
૬૧૯૫	ક્ષિપ્તચિત્ત ધરાનાં કારણો	૧૬૩૭
૬૧૯૬	હૌત્તિકક્ષિપ્તચિત્ત અને તેને છગતા સોમિ- લબ્રાહ્મણ વાદિનાં દ્વાન્તો	૧૬૩૭

ગાથા	વિષય	પત્ર
૬૧૯૭-૯૯	લોકોત્તરિકક્ષિપ્તચિત્તા અને તે વિષે રાજશુ- લ્લિકાનું દૃષ્ટાન્ત	૧૬૩૭
૬૨૦૦-૯	વિવિધ કારણોને લઈ ક્ષિપ્તચિત્ત થપ્ત નિર્ગ્રન્થીને સમજાવવાના પ્રકારો-યુક્તિઓ	૧૬૩૮-૪૦
૬૨૧૦-૪૦	ક્ષિપ્તચિત્તા નિર્ગ્રન્થીની સારસંમાલનો વિધિ, તેમ નહિ કરનારને પ્રાયશ્ચિત્તો, દોષો અને તે અંગેની ચતનાઓ	૧૬૪૦-૪૬
૬૨૪૧-૫૫	૧૧ દીપ્તચિત્તાસૂત્ર	૧૬૪૭-૫૦
૬૨૪૧-૫૫	દીપ્તચિત્તાસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા	૧૬૪૭-૫૦
૬૨૪૧-૪૨	દીપ્તચિત્ત થવાનાં કારણો	૧૬૪૭
૬૨૪૩-૪૯	લૌકિકદીપ્તચિત્ત અને તે વિષે રાજા શાલિવાહનનું દૃષ્ટાન્ત	૧૬૪૭-૪૯
૬૨૫૦-૫૫	લોકોત્તરિક દીપ્તચિત્તા અને તે અંગેની ચતનાઓ	૧૬૪૯-૫૦
૬૨૫૬-૬૨	૧૨ ચક્ષાવિષ્ટાસૂત્ર	૧૬૫૧-૫૨
૬૨૫૬-૫૭	ચક્ષાવિષ્ટાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૫૧
૬૨૫૮-૬૨	ચક્ષાવિષ્ટ થવાનાં કારણો, તે વિષે ૧ સપત્ની ૨ મૃતક અને ૩ સન્નિલકનાં દૃષ્ટાન્તો અને તે અંગેની ચતનાઓ	૧૬૫૧-૫૨
૬૨૬૩-૬૭	૧૩ ઝન્માદ્રપ્રાપ્તાસૂત્ર	૧૬૫૩-૫૪
૬૨૬૩-૬૭	ઝન્માદ્રના પ્રકારો, તેનું સ્વરૂપ અને તે અંગેની ચતનાઓ	૧૬૫૩-૫૪
૬૨૬૮-૭૩	૧૪ ઉપસર્ગપ્રાપ્તાસૂત્ર	૧૬૫૪-૫૬
૬૨૬૮	ઉપસર્ગપ્રાપ્તાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૫૪
૬૨૬૯-૭૬	દિવ્ય, માનુષિક અને આમિયોગ્ય એ ત્રણ પ્રકારના ઉપસર્ગનું સ્વરૂપ અને ઉપસર્ગપ્રા- પ્તાની રક્ષા ન કરવાને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો	૧૬૫૪-૫૬
૬૨૭૬-૭૮	૧૫ સાધિકરણાસૂત્ર	૧૬૫૬-૫૭
	સાધિકરણાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ અને અધિકરણ-કેશનું ઉપશમન આદિ	

શાખા	વિષય	પાન
૬૨૭૧-૮૦	૧૬ સપ્રાયશ્ચિત્તાસૂત્ર સપ્રાયશ્ચિત્તાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સવધ અને તેને હગતી યતના	૧૬૬૭
૬૨૮૧-૮૪	૧૭ મક્તપાનપ્રત્યાહ્યાતાસૂત્ર	૧૬૬૭-૬૮
૬૨૮૧	મક્તપાનપ્રત્યાહ્યાતાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સવધ	૧૬૬૮
૬૨૮૨-૮૪	મક્તપાનપ્રત્યાહ્યાતાસૂત્રની વ્યાખ્યા	૧૬૬૮
૬૨૮૫-૬૩૧૦	૧૮ અર્થજાતાસૂત્ર	૧૬૬૮-૬૬
૬૨૮૫	અર્થજાતાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સવધ	૧૬૬૯
૬૨૮૬-૬૩૧૦	અર્થજાતાસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા અર્થજાતાને છોડાવવાના ઉપાયો, યતના મગેરે	૧૬૬૯-૬૫
<hr/>		
૬૩૧૧-૪૮	પરિમન્યપ્રકૃત સૂત્ર ૧૧	૧૬૬૬-૭૬
	સાધ્વાચારના છ પરિમન્યો-વ્યાપાતો	
૬૩૧૧-૧૩	પરિમન્યપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સવધ	૧૬૬૬
	પરિમન્યસૂત્રની વ્યાખ્યા	૧૬૬૭
૬૩૧૪-૪૮	પરિમન્યસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા	૧૬૬૭-૭૬
૬૩૧૪-૧૬	પરિમન્યપદના નિદેશો	૧૬૬૭-૬૮
૬૩૧૭-૨૦	કૌકુચિક, મૌસરિક, ચમ્પુર્લોહ અને વિંતિ- નિક પદની વ્યાખ્યા, મેદ, પ્રાયશ્ચિત્ત અને દોષો	૧૬૬૮-૬૯
૬૩૨૧-૨૨	સ્થાનકૌકુચિકનું સ્વરૂપ અને તેને હગતા દોષો	૧૬૬૯
૬૩૨૩	દ્વિપરિકૌકુચિકનું સ્વરૂપ	૧૬૬૯
૬૩૨૪-૨૬	માપાકૌકુચિકનું સ્વરૂપ, તેને હગતા દોષો અને તે અગ્રેષ્ઠી, મૃત અને મુપ્તનાં દષ્ટાન્તો	૧૬૭૦
૬૩૨૭-૨૮	મૌસરિકનું સ્વરૂપ, દોષો અને તેને હગતું લેસહારફતુ દષ્ટાન્ત	૧૬૭૧
૬૩૨૯-૩૧	ચમ્પુર્લોહનું સ્વરૂપ, દોષ આદિ	૧૬૭૧
૬૩૩૨-૩૪	વિંતિનિકનું સ્વરૂપ	૧૬૭૨
૬૩૩૫-૪૮	સાધ્વાચારના છ પરિમન્યને હગતા અપવાદ આદિ	૧૬૭૨-૭૬

ગાંથા	વિષય	પાત્ર
૬૩૪૯-૬૪૧૦	કલ્પસ્થિતિપ્રકૃત સૂત્ર ૨૦	૧૬૭૬-૧૭૦૭
૬૩૪૯	સાધુઓના છ કલ્પો	
૬૩૪૯	કલ્પસ્થિતિપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૭૬
૬૩૫૦-૬૪૧૦	કલ્પસ્થિતિસૂત્રની વ્યાખ્યા	૧૬૭૭
૬૩૫૦-૫૬	કલ્પસ્થિતિસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા	૧૬૭૭-૧૭૦૭
૬૩૫૭	‘કલ્પ’ અને ‘સ્થિતિ’ પદની વ્યાખ્યા	૧૬૭૭-૭૮
૬૩૫૮-૬૨	પદ્ધતિ કલ્પસ્થિતિ	૧૬૭૮
૬૩૬૩-૬૪૪૬	૧ સામાયિકકલ્પસ્થિતિનું નિરૂપણ	૧૬૭૮-૭૯
૬૩૬૩-૬૪	૨ હેદોપસ્થાપનીયકલ્પસ્થિતિનું નિરૂપણ	૧૬૮૦-૯૭
૬૩૬૫-૭૪	હેદોપસ્થાપનીયસંયતની કલ્પસ્થિતિનાં દશ સ્થિત સ્થાનો	૧૬૮૦
૬૩૭૫-૭૭	૧ અચેલક્યકલ્પદ્વાર	૧૬૮૦-૮૨
૬૩૭૮-૮૦	અચેલકનું સ્વરૂપ, તીર્થકરોને આશ્રી અચેલક-સચેલકપણાનો વિભાગ, વસ્ત્રોનું સ્વરૂપ, વસ્ત્ર ધારણ કરવાના વિધિવિપર્યાસને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો	
૬૩૮૧-૯૭	૨ ઔદેશિકકલ્પદ્વાર	૧૬૮૨-૮૩
૬૩૮૧	૩ શર્યાતરપિણ્ડકલ્પદ્વાર	૧૬૮૩-૮૪
૬૩૮૨-૮૩	૪ રાજપિણ્ડકલ્પદ્વાર	૧૬૮૪-૮૭
૬૩૮૪	રાજપિણ્ડકલ્પવિષયક દ્વારગાથા	૧૬૮૪
૬૩૮૫-૯૫	રાજાનું સ્વરૂપ	૧૬૮૪
૬૩૯૬-૯૭	આઠ પ્રકારનો રાજપિણ્ડ	૧૬૮૪
૬૪૦૨-૭	રાજપિણ્ડ લેવાને લગતા દોષો	૧૬૮૫-૮૬
૬૪૦૮-૨૪	રાજપિણ્ડ ગ્રહણ કરવાને લગતો અપવાદ અને યત્નના	૧૬૮૭
૬૪૦૮-૨૪	૫ કૃતિકર્મકલ્પદ્વાર	૧૬૮૭
૬૪૦૮-૨૪	નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થી આશ્રી વન્દનવ્યવહાર-વિષયક કલ્પ	
૬૪૦૮-૨૪	૬ વ્રતકલ્પદ્વાર	૧૬૮૮-૮૯
૬૪૦૮-૨૪	ચોવીસ તીર્થકરોના નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીને આશ્રી પંચવ્રતાત્મક અને ચતુર્વ્રતાત્મક ધર્મની વ્યવસ્થા અને તેનાં કારણો	
૬૪૦૮-૨૪	૭ જ્યેષ્ઠકલ્પદ્વાર	૧૬૮૯-૯૨

गाथा	विषय	पत्र
	चोवीस तीर्थकरना निर्मन्थ-निर्मन्थाने आश्री कृत्तिकर्मविपयक ज्येष्ठ-उषुत्थ व्यवहार, छेदोपस्थापनचारित्रारोपणने लगता ग्रण आदेशो अने ए ग्रणे आदेशोनु वर्णन	
६४२५-३०	८ प्रतिक्रमणकल्पद्वार	१६९२-९३
६४३१	९ मासकल्पकल्पद्वार	१६९४
६४३२-३६	१० पर्युपणाकल्पद्वार	१६९४-९५
६४३७-४१	दशविध कल्पविषे प्रमाद करनारने लागता दोषो	१६९५-९६
६४४२-४६	स्थापनाकल्प अने तेना अकल्पस्थापनाकल्प अने श्रेष्ठस्थापनाकल्प ए वे भेदोनु व्याख्यान	१६९६-९७
६४४७-८१	३ निर्दिष्टमान अने ४ निर्दिष्टकायिक कल्पस्थितिनुं निरूपण	१६९७-१७०४
६४८०-८४	परिहारविशुद्धिकल्पनु निरूपण	
६४८५-८६	५ जिनकल्पस्थितिनु निरूपण	१७०४-५
६४८७-८८	६ स्वविरकल्पस्थितिनुं निरूपण	१७०५
६४८९-९०	कल्पाध्ययनोक्त विधिना विपर्ययासयी अने तेना पाठनयी यथा हानि अने लाभ कल्पाध्ययनसाधना अधिकारी अने अनधि- कारीनु निरूपण	१७०५-६ १७०६
	ज्ञाननय अने क्रियानयनु निरूपण अने कल्पद्याखनी समाप्ति	१७०७-९
	कल्पवृत्तिना अनुसंधानकार अने पूर्ण करनार आचार्य श्रीश्वेमजीर्चिसूरिवरनी प्रशस्ति	१७१०-१२

परिशिष्टानि

१-१९८

१ प्रथमं परिशिष्टम्

३

मुद्रितस्य निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्युपेतस्य बृह-
त्कल्पसूत्रस्य विभागा

२ द्वितीयं परिशिष्टम्

४-८

बृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्य-पूर्णि-विशेष-
पूर्णि वृत्तिकृत्तिर्निर्दिष्टाना प्रकृतनाम्ना सूत्र-
नाम्नां पानुक्रमणिका

३ तृतीयं परिशिष्टम्

९-१९

समसस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य प्रकृतनाम्नां सूत्र-

नाम्नां तद्विषयस्य चानुक्रमणिका

४ चतुर्थं परिशिष्टम्

२०-२९

बृहत्कल्पसूत्रचूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्वि-
भागशो निर्दिष्टानां निर्युक्तिगाथा-सङ्ग्रहगाथा-
पुरातनगाथादीनामनुक्रमणिका

५ पञ्चमं परिशिष्टम्

३०-३१९

बृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्यगाथानाम-
कारादिवर्णक्रमेणानुक्रमणिका

६ षष्ठं परिशिष्टम्

१२०-१३२

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तः वृत्तिकृद्भ्यामुद्धृतानां
गाथादिप्रमाणानामनुक्रमणिका

७ सप्तमं परिशिष्टम्

१३३

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तर्गता लौकिकन्यायाः

८ अष्टमं परिशिष्टम्

१३३

बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तौ वृत्तिकृद्भ्यां निर्दिष्टानि
सूत्र-भाष्यगाथापाठान्तरावेदकानि स्थलानि

९ नवमं परिशिष्टम्

१३४

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तर्गतानां ग्रन्थकृतां नामानि

१० दशमं परिशिष्टम्

१३५-१३७

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तः प्रमाणत्वेन
निर्दिष्टानां ग्रन्थानां नामानि

११ एकादशं परिशिष्टम्

१३८-१४८

बृहत्कल्पसूत्र-निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति-टिप्पण्या-
द्यन्तर्गतानां विशेषनाम्नामनुक्रमणिका

१२ द्वादशं परिशिष्टम्

१४९-१५४

बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्याद्यन्त-
र्गतानां विशेषनाम्नां विभागशोऽनुक्रमणिका

१३ त्रयोदशं परिशिष्टम्

१५५-१९८

बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-टीकादिगताः
पुरातत्त्वविदामुपयोगिनो विभागशो विविधा

उल्लेखाः

त्रयोदशपरिशिष्टस्य विषयानुक्रमः

[१ वृत्तिकृतोर्मङ्गलादि]

- (१) श्रीमल्लगिरिसुरिहृत मङ्गलमुगोद्गातप्रथम
- (२) श्रीक्षेमकीर्तिसुरिहृत मङ्गलमुगोद्गातप्रथम

[२ वृत्तिकृतः श्रीक्षेमकीर्तिः प्रशस्तिः]

[३ जैनशासनम्]

[४ जैनचैत्य-धर्मचक्र-स्तूपादि]

- (१) साधर्मिक-मङ्गल-शाश्वत-भक्तिचत्त्वानि
- (२) धर्मचक्रम्
- (३) स्तूप
- (४) जीवन्तस्तामिप्रतिष्ठा

[५ जैनस्यविराचार्या राजानश्च]

- (१) भेमिकराज
- (२) वज्रप्रद्योतराज
- (३) सौर्धपदमुत्पत्ति चन्द्रमुत्तमागकयथ
- (४) सौर्धचन्द्रमुत्त विन्दुसारः शोक-मुक्त-सम्प्रदाय
- (५) सम्प्रतिराज आर्यमहागिरि-आर्यमुहसिनी च
- (६) आर्यमुहसिनी आर्यसमुद्र आर्यमहेश्वर
- (७) आर्यवज्रस्थानी
- (८) चालुक्यवार्ध तदप्रशिष्य सागरश्च
- (९) चालुक्यवार्ध गद्गमिश्रश्च
- (१०) चालुक्याहनुर
- (११) पादस्तिमाचार्या
- (१२) सुरेश्वराज
- (१३) सिद्धसेनाचार्या
- (१४) स्वप्नचार्या

[६ चारिग्वलादिपरित्राजनादयः]

- (१) चारिग्वलादिपरित्राजनादयः
- (२) चन्द्रचर
- (३) चन्द्रकारिभिरुदा
- (४) उच्छिष्टिः मन्दरतपा व्यरस्था च

[७ वानमन्तर-यक्षादि]

- (१) कृष्णपालो वानमन्तर
- (२) वृष्टलमेष्ठो वानमन्तर
- (३) पण्डितकपड
- (४) मन्थीरयस
- (५) सीता हलपदविदेवता

[८ विद्यादि]

- (१) आमोनिनी विद्या
- (२) अश्व-महिष-दण्डिपत्रपौन्पादनादि
- (३) यक्षप्रतिमा

[९ जनपद-ग्राम नगरादिविभागः]

- (१) आर्द्रा-ऽन्यार्धजनपद-जालादि
- (२) मण्डलम्
- (३) जनपदप्रकरणे
- (४) ग्राम-नगर-खेट-वर्षद-भटम्भ-मत्तना ऽऽकर-
श्रेणमुख निगम-राजधानी-आधम निवेश-
सम्पाद्य षोड-अंशिय-मुदमेदन-सङ्कर
- (५) सुप्रपातानुसारेण ग्रामस्य प्रकरण
- (६) शास्त्रमेदा तत्स्थानानि च
- (७) भिन्नभिन्नजनपदेषु धाम्यनिष्पत्तिप्रकरण
- (८) पमितशाला माण्डशाला कर्मशाला पवनशाला
द्व-पवनशाला व्यापारशाला च

[१० विशिष्टग्राम नगर-जनपदादि]

- (१) अ-ग्रजनपद
- (२) अन्वीजनपद
- (३) आनन्दपुरम्
- (४) उज्जयिनी नगर
- (५) उत्तरायण
- (६) वृष्टदेव
- (७) कवीनगरी
- (८) धननद्वीप
- (९) मुगलाजनपद

- (१०) कुगालानगरी
 (११) कुसुमनगरम्
 (१२) कोरुणदेशः
 (१३) कोण्डलसिन्धुपुरम्
 (१४) कोशलापुरी
 (१५) गोहविषयः
 (१६) चीनाजनपदः
 (१७) डिम्भरेलकम्
 (१८) ताम्रलिप्तीनगरी
 (१९) तोसलिदेशः
 (२०) तोसलिनगरम्
 (२१) दक्षिणापथः
 (२२) द्रविडजनपदः
 (२३) द्वारिकापुरी
 (२४) द्वीपवेलाकुलम्
 (२५) धर्मचक्रभूमिका
 (२६) नेपालविषयः
 (२७) पाटलीपुत्रनगरम्
 (२८) पाण्डुमथुरा पाश्चात्यजनपदश्च
 (२९) पूर्वदेशः
 (३०) प्रतिष्ठानपुरम्
 (३१) प्रभासतीर्थम्
 (३२) भिन्नमालदेशः
 (३३) मृगुकच्छपुरम्
 (३४) मगधाजनपदः
 (३५) मथुरानगरी
 (३६) मलयदेशः
 (३७) महाराष्ट्रदेशः
 (३८) यवनविषयः
 (३९) राजगृहनगरम्
 (४०) लाटविषयः
 (४१) शैलपुरम्
 (४२) सिन्धुदेशः
 (४३) सिन्धुसौवीरदेशः
 (४४) सुमनोमुखनगरम्
 (४५) सुराष्ट्रदेशः
 (४६) स्थणानगरी
 [११ गिरि-नदी-सरः-तडागादि]
 (१) अर्बुदपर्वतः
 (२) इन्द्रपदः-गजाप्रपदनगिरिः

- (३) उज्जयन्तनगिरिः सिद्धिथिला धारोदकं च
 (४) ऐरावती नदी
 (५) गङ्गा-सिन्धू नद्यां
 (६) प्राचीनबाहः सरस्वती च
 (७) वज्रसा-महिरावणनद्यां
 (८) ऋषितडागं सरः
 (९) भूततडागम्
 (१०) ज्ञातरुण्डम्
 [१२ सङ्घडी-यात्रा-अष्टाहिकामहादि]
 (१) सङ्घडिशब्दस्यार्थः
 (२) देशविदेशेषु जनेतरदर्शनसङ्घडि-यात्रादि
 (३) देशविदेशेषु जनदर्शनमहद्वि-यात्रादि
 (४) आवाहमह-पर्वतमह-विवाहमह-तडागमह-
 नदीमह-मण्डिरयथायात्रा-श्रूमहाः
 [१३ आपणाः-हङ्गाः]
 (१) पणि-विपणी
 (२) कुत्रिकापणाः तत्र च मूल्यविभागादि
 (३) कौन्तलिकापणाः-पणिताला
 (४) रसापणाः
 (५) कोट्टकम्
 [१४ नाणकानि-सिक्काः]
 [१५ वस्त्रादिसम्बद्धो विभागः]
 (१) वस्त्रपत्रकम्
 (२) सुरायाः प्रकाराः
 (३) सहस्रानुपातिविषयम्
 [१६ प्राकृतन्याकरणविभागः]
 [१७ मागधभाषामयानि पद्यानि]
 [१८ लौकिका न्यायाः]
 (१) कोट्टकचक्रपरम्परन्यायः
 (२) छागलन्यायः
 (३) वणिगन्यायः
 [१९ आयुर्वेदसम्बद्धो विभागः]
 (१) महावैद्यः अष्टाङ्गायुर्वेदस्य निर्माता च
 (२) रोग-औषधादि
 [२० शकुनशास्त्रसम्बद्धो विभागः]
 [२१ कामशास्त्रसम्बद्धो विभागः]
 [२२ ग्रन्थनामोल्लेखाः]

॥ अहम् ॥

पूज्यश्रीभद्रबाहुस्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञतिर्युक्त्युपेतं
वृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिकमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।
आचार्यश्रीमलयगिरिपादविरचितयाऽर्घ्यपीठिकावृत्त्या तपाश्रीक्षेमकीर्त्या-
चार्यवरानुसन्धितया शेषसमग्रवृत्त्या समलङ्कितम् ।

पष्ठ उद्देशकः

समग्रग्रन्थसत्त्वानि त्रयोदश परिशिष्टानि च ।

॥ अर्द्धम् ॥

पष्ठोद्देशप्रकृतानामनुक्रमः ।

सूत्रम्	प्रकृतनाम	पत्रम्
१	वचनप्रकृतम्	१६०१-१९
२	प्रसारप्रकृतम्	१६१९-२७
३-६	कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतम्	१६२७-३३
७-९	दुर्गप्रकृतम्	१६३३-३६
१०-१८	क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्	१६३६-६५
१९	परिमन्थप्रकृतम्	१६६६-७६
२०	कल्पस्थितिप्रकृतम्	१६७६-१७१२

—————

॥ श्रीमद्विजयानन्दसरिवरेभ्यो नमः ॥

पूज्यश्रीभद्रबाहुस्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञनिर्युक्त्युपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिकक्षमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।

तपाश्रीक्षेमकीर्त्याचार्यविहितया वृत्त्या समलङ्कृतम् ।

षष्ठ उद्देशकः ।

—य च न प्र कृतम्—

व्याख्यात पञ्चमोद्देशक, सम्प्रति षष्ठ आरम्भ्यते, तत्त्वेदमादिसूत्रम्—

नो कप्पह निग्गंथाण वा निग्गधीण वा इमाइं छ
अवयणाइं वडत्तए । तं जहा—अलियवयणे हीलि-
यवयणे खिसियवयणे फरुसवयणे गारस्थियवयणे
विओसवियं वा पुणो उदीरित्तए १ ॥

अथास सूत्रस्य क सम्बन्धः इत्याह—

कारणे गंधपुलागं, पाउं पलविज मा हु सक्खीवा ।

इह पंचम छट्ठार्णं, येरा सर्वंघमिच्छंति ॥ ६०६० ॥

कारणे कदाचिदार्थिका गन्धपुलाक पीत्वा सक्खीवा सती मा अलिकादिवचनानि प्रलपेत्,
अत इह सूत्रमारम्भ्यते । 'इति' एव पञ्चम-षष्ठोद्देशकयोः सम्बन्धं 'स्वविरा.' श्रीभद्रबाहु-
स्वामिन इच्छन्ति ॥ ६०६० ॥ अय प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह—

दुघरिमसुत्ते सुत्तं, वादं परिहारिओ करेमाणो ।

हुंढी परिभूय परे, सिद्धंतावेत्त संवंधो ॥ ६०६१ ॥

१ "नो कप्पति उभयस्स पि इमाइ छ सुत्ताइ उच्चारयेन्नाह । उद्देशानिर्बंधो—आरण० गाथात्रयम् ।"
इति चूर्णो । "नो कप्पह इमाइ छ सुत्त उच्चारयेन्नाह । उद्देशानिर्बंधो—आरण० गाथात्रयम् ।" इति
विशेषचूर्णो ॥ २ अलिरु-हीलितादि" अं० ॥ ३ "योः यथाक्रममन्तिमा ऽऽदिस्त्रयविषयं
सम्य" अं० ॥ ४ सुदि परि" ताना० ॥

पञ्चमोद्देशके द्विचरिमसूत्रे इदमुक्तम्—‘परिहारिकः’ प्रवचनवैयावृत्यमवलम्बमानो वादं कुर्वन् ‘परस्य’ वादिनो बुद्धिं ‘परिमूय’ पराजित्य ‘सिद्धान्तापेतं’ सूत्रोत्तीर्णमपि त्र्यात्, परमिमौनि पटप्यवचनानि सुक्त्वा । एष प्रकारान्तरेण सम्बन्धः ॥ ६०६१ ॥ अथवा—

दिव्वेहिं छंदिओ हं, भोगेहिं निच्छिया मए ते य ।

5

इति गारवेण अलियं, वइज्ज आईय संवंधो ॥ ६०६२ ॥

पञ्चमोद्देशकस्यादिसूत्रं उक्तम्—“देवः स्त्रीरूपं कृत्वा साधुं भोगैर्निमग्नयेत्,” स च तान् सुक्त्वा गुरुसकाशमागत आलोचयेत्—‘दिव्यैर्भोगैः’ ‘छन्दितः’ निमग्नितोऽहं परं मया ते भोगा नेप्सिताः ‘इति’ एवं गौरवेण कश्चिदलीकं वदेत् । अत ईदं पष्ठोद्देशकस्यादिसूत्रमारभ्यते । एष उद्देशकद्वयस्याप्यादिसूत्रयोः परस्परं सम्बन्धः ॥ ६०६२ ॥

- 10 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“नो कप्पह” चि वचनव्यत्ययाद् नो कल्पन्ते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा ‘इमानि’ प्रत्यक्षासन्नानि ‘पड्’ इति पट्सङ्ख्याकानि ‘अवचनानि’ नजः कुत्सार्थत्वाद् अप्रशस्तानि ‘वचनानि’ ‘वदितुं’ भाषितुम् । तद्यथा—अलीकवचनम्, हीलितवचनम्, खिसितवचनम्, परुपवचनम्, अगारस्थिताः—गृहिणस्तेषां वचनम्, ‘व्यवशमितं वा’ उपशमितमधिकरणं ‘पुनइ’ मूयोऽप्युदीरयितुं न कल्पत इति प्रक्रमः, अनेन 15 व्यवशमितस्य पुनरुदीरणवचनं नाम पष्ठमवचनमुक्तमिति सूत्रसङ्क्षेपार्थः ॥

अथ भाष्यकारो विस्तरार्थमभिधित्सुराह—

छ चैव अवत्तव्वा, अलिगे हीला य खिस फरुसे य ।

गारत्थ विओसविए, तेसिं च परुवणा इणमो ॥ ६०६३ ॥

पठेव वचनानि ‘अवक्तव्यानि’ साधूनां वक्तुमयोग्यानि । तद्यथा—अलीकवचनं हीलित- 20 वचनं खिसितवचनं परुपवचनं गृहस्थवचनं व्यवशमितोदीरणवचनम् । ‘तेषां च’ पण्णामपि यथाक्रममियं प्ररूपणा ॥ ६०६३ ॥ तामेव प्ररूपणां चिकीर्षुरलीकवचनविपर्यां द्वारगाथामाह—

वत्ता वयणिज्जो या, जेसु य ठाणेसु जा विसोही य ।

जे य भणओ अवाया, सप्पडिपक्खा उ णेयव्वा ॥ ६०६४ ॥

यः ‘वक्ता’ अलीकवचनभाषकः, यश्च ‘वचनीयः’ अलीकवचनं यमुद्दिश्य भण्यते, तेषु च 25 स्थानेष्वलीकं सम्भवति, यादृशी च तत्र ‘श्लोधिः’ प्रायश्चित्तम्, ये चालीकं भणतः ‘अपायाः’ दोषास्ते ‘सप्रतिपक्षाः’ सापवादो अत्र भणनीयतया ज्ञातव्या इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६०६४ ॥

१ ‘चरिमे-उपान्यसूत्रे कां० ॥ २ वादं कर्तुं गच्छेत्, स च वादं कुर्वन् भा० ॥ ३ ‘मानि अलीकादीनि पड’ कां० ॥ ४ ‘त्—‘दिव्यैः’ देवसम्बन्धिभिः भोगैः कां० ॥ ५ इदं तत्प्रतिषेधकं प्रस्तावाद् तज्जातीयहीलिताद्येव वचनपञ्चकप्रतिषेधकं ‘च पष्ठो’ कां० ॥ ६ अनेनानेकविधेन सम्बन्धं कां० ॥ ७ ‘नम् अगारस्थं’ कां० ॥ ८ ‘मपि वचनानां यथा’ कां० ॥ ९ ‘कीर्षुः’ प्रथमतोऽलीकवचनविपर्यां तावद् द्वार’ कां० ॥ १० ‘वादाः । एतानि द्वाराणि अत्र भणनीयतया ज्ञातव्यानि इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६०६४ ॥ साम्प्रतमे-नामेव त्रिवरीपुः प्रथमतो वक्ता वचनीयो वेति द्वारद्वयं युगपद् विवृणोति—आय’ कां० ॥

साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

आयरिण अमिसेगे, भिक्खुम्मि य धेरणं य खुट्ठे य ।

गुरुगा लहुगा गुरु लहु, मिण्णे पडिलोम विइएणं ॥ ६०६५ ॥

इहाचार्यादिर्वक्ता वचनीयोऽपि स एवैकतरस्त इदमुच्यते—आचार्य आचार्यमलीक भणति चतुर्गुरु, अभिषेक भणति चतुर्लघु, भिक्खु भणति मासगुरु, स्वविरं भणति मासलघु, सुल्लक भणति भिक्खमास । “पडिलोम विइएणं” ति द्वितीयेनाऽऽदेशेनैतदेव प्रायश्चित्तं प्रतिलोमं वक्तव्यम् । तद्यथा—आचार्य आचार्यमलीक भणति भिक्खमास, अभिषेक भणति मासलघु, एवं यावत् सुल्लक भणतश्चतुर्गुरु । एवमभिषेकादीनामप्यलीक भणता स्वस्थाने परस्थाने च प्रायश्चित्तमिदमेव मन्तव्यम् । अमिलापश्चेत्य कर्तव्य—अभिषेक आचार्यमलीक भणति चतुर्गुरु, अभिषेक भणति चतुर्लघु इत्यादि ॥ ६०६५ ॥ तच्चालीकवचनं येषु स्थानेषु सम्भवति १० तानि संप्रायश्चित्तानि दर्शयितुकामो द्वारगाथाद्वयमाह—

पयला उल्ले मरुए, पधक्खणाणे य गमण परियाए ।

समुद्देस सखडीओ, खुट्ठग परिहारिय मुहीओ ॥ ६०६६ ॥

अवस्सगमणं दिसासुं, एगकुले चेव एगदब्बे य ।

पडियाखित्ता गमण, पडियाखित्ता य भुंजणयं ॥ ६०६७ ॥

15

प्रचलापदमार्द्रपद मरुकपद प्रत्यारूपानपद गमनपद पर्यायपद समुद्देशपद सखडीपद सुल्लक-पद पारिहारिकपद “मुहीठ” चि पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् धोटकमुत्तीपदम् ॥ ६०६६ ॥

अवश्यङ्गमनपद दिग्विषयपद एककुलगमनपद एकद्रव्यग्रहणपद प्रत्यारूपाय गमनपद प्रत्या-रूपाय भोजनपद चेति द्वारगाथाद्वयसमासार्थ ॥ ६०६७ ॥ अथैतदेव प्रतिद्वारं विवृणोति—

पयलौसि किं दिवा ण पयलामि लहु दुच्चनिण्हवे गुरुगो ।

20

अन्नहाइत निण्हवे, लहुगा गुरुगा बहुतराणं ॥ ६०६८ ॥

कोऽपि साधुर्विधा प्रचलयते, स चान्येन साधुना भणित—किमेव दिवा प्रचलायसे, स प्रत्याह—न प्रचलाये, एव प्रथमवारं निहुवानस्य मासलघु । ततो मूयोऽन्यसौ प्रचलायितुं प्रवृत्तत्वेन साधुना भणित—मा प्रचलायिष्ठा, स प्रत्याह—न प्रचलाये, एव द्वितीमवारं निहवे मासगुरु । ततस्तथैव प्रचलायितुं प्रवृत्तत्वेन च साधुनाऽन्यस्य साधोर्दर्शित, यथा—25

१ “मुच्यते—आचार्येऽभिषेके भिक्खौ च स्वविरे च सुल्लके वचनीये आचार्यादेरेव पर्युषथाक्रमं शुरुका लघुका गुरुमासो लघुमासो भिक्खमासश्चेति प्रायश्चित्तम् । तद्यथा—आचार्यं चं० ॥ २ भिक्खमास । अभिषेकादीनामाचार्यापेक्षया यथाक्रमं प्रमाणतया हीन हीनतर-हीनतमाऽत्यन्तहीनतमस्यात् । “पडिलोम चं० ॥ ३ शुद्ध । अत्र चादेरे इदं कारणमागमयन्ति वृक्षाः—शिष्टैरात्मना समानेन सह वक्तव्यम् मासमानेनेति विद्वत्प्रवादः, अतो यथा यथाऽऽचार्य आचार्य आत्मनोऽसदृश प्रत्यलीकं ब्रूते तथा तथा प्रायश्चित्तं शुरुतरम् सदृशं प्रति भणतः स्वल्पतरमिति । एवमभिषेकं चं० ॥ ४ लायसि किं दिवा तागा० ॥ ५ यत्ते, उपविष्टः सन् निद्रायत इत्यर्थः, स चा” चं० ॥

एष प्रचलायते परं न मन्यते; ततस्तेनान्येन साधुना भणितोऽपि यदि निहुते तदा चतुर्लघु ।
अथ तेन साधुना 'बहुतराणां' द्वि-त्रादीनां साधूनां दर्शितस्त्वैश्च भणितोऽपि यदि निहुते
तदा चतुर्गुरु ॥ ६०६८ ॥

निहवणे निहवणे, पच्छिन्नं बद्ध ए य जा सपयं ।

लहु-गुरुमासो सुहुमो, लहुगादी वायरो होति ॥ ६०६९ ॥

एवं निहवने निहवने प्रायश्चित्तं वर्द्धते यावत् 'स्वपदं' पाराश्रिकम् । तद्यथा—पञ्चमं वारं
निहुवानस्य षड्लघु, षष्ठं वारं षड्गुरु, सप्तमं छेदः, अष्टमं वारं मूलम्, नवममनवस्थाप्यम्,
दशमं वारं निहुवानस्य पाराश्रिकम् । अत्र च प्रचलादिषु सर्वेष्वपि द्वारेषु यत्र यत्र लघुमासो
गुरुमासो वा भवति तत्र तत्र सूक्ष्मो मृषावादः, यत्र तु चतुर्लघुकादिकं स वादरो मृषावादो
भवति ॥ ६०६९ ॥ गतं प्रचलाद्वारम् । अथाद्र्द्वारमाह—

किं नीसि वासमाणे, ण णीमि नणु वासविंदो एए ।

भुंजंति णीह मरुगा, कहिं ति नणु सव्वगेहेसु ॥ ६०७० ॥

कोऽपि साधुर्वर्षे पतति प्रस्थितः, स चापरेण भणितः—किं 'वासमाणे' वर्षति निर्ग-
च्छसि ?; स प्राह—नाहं वासन्ते निर्गच्छामि; एवं भणित्वा तथैव प्रस्थितः । तत इतरेण
साधुना भणितः—कथं 'न निर्गच्छामि' इति भणित्वा निर्गच्छसि ?; स प्राह—“वास शब्दे”
इति धातुपाठात् 'वासति' शब्दाद्यमाने यो गच्छति स वासति निर्गच्छति इत्यभिधीयते, अत्र
तु न कश्चिद् वासति किन्तु वर्षविन्दव एते तेषु गच्छामि । एवं छलवादेन प्रत्युत्तरं ददानस्य
तथैव प्रथमवारादिषु मासलघुकादिकं प्रायश्चित्तम् । अथ मरुकद्वारम्—तत्र कोऽपि साधुः
कारणे विनिर्गत उपाश्रयमागम्य साधून् भणति—निर्गच्छत साधवः ! यतो मुञ्जते मरुकाः;
एवमुक्ते ते साधव उद्वाहितभाजना भणन्ति—“कहिं ति” चि क ते मरुका मुञ्जते ?; इतरः
प्राह—ननु सर्वेऽप्यात्मीयगृहेषु । एवं छलेनोत्तरं प्रयच्छति ॥ ६०७० ॥

अथ प्रत्याख्यानद्वारमाह—

भुंजसु पच्चक्खातं, महं ति तक्खण पभुंजिओ पुट्ठो ।

किं व ण मे पंचविहा, पच्चक्खाया अविरई उ ॥ ६०७१ ॥

कोऽपि साधुः केनापि साधुना भोजनवेलायां भणितः—‘मुहक्व’ संमुदिश; स प्राह—
प्रत्याख्यातं मया इति; एवमुक्त्वा मण्डल्यां तत्क्षणादेव 'प्रमुक्तः' भोक्तुं प्रवृत्तः । ततो द्वितीयेन
साधुना पृष्टः—आर्य ! त्वयेतं भणितं 'मया प्रत्याख्यातम्'; स प्राह—किं वा मया प्राणा-
तिपातादिका पञ्चविधाऽविरतिर्न प्रत्याख्याता येन प्रत्याख्यानं न घटते ? ॥ ६०७१ ॥

अथ गमनद्वारमाह—

१ °कं पाराश्रिकान्तं प्रायश्चित्तं स वाद् कां० ॥ २ °वारादिषु दशमवारांस्तेषु मास-
लघुकादिकं पाराश्रिकान्तं प्रायश्चित्तम् । एवमुत्तरेष्वपि द्वारेषु मासलघुकादिका प्राय-
श्चित्तयोजना स्वयमेवानयैव रीत्या कर्तव्या । अथ मरुकद्वारम् कां० ॥ ३ °णति—भो
भोः साधवः ! निर्गच्छत यतो कां० ॥

वचसि नाहं वच्चे, तवखण वचंति पुच्छिओ भणइ ।

सिद्धंतं न विजाणसि, नणु गम्मइ गम्ममाणं तु ॥ ६०७२ ॥

केनापि साधुना चैत्यवन्दनादिप्रयोजने ब्रजता कोऽपि साधुरुक्त — किं त्वमपि ब्रजसि ?, आगच्छसि इत्यर्थः, स प्राह—नाहं ब्रजामि, एवमुक्त्वा सत्त्वणादेव ब्रजितुं प्रवृत्तः, ततस्तेन पूर्वप्रस्थितसाधुना भणितः—कथं 'न ब्रजामि' इति भणित्वा ब्रजसि ?, स भणति—सिद्धान्तः न विजानीषि त्वम्, 'ननु' इत्याक्षेपे, भो मुग्ध ! गम्यमानमेव गम्यते नागम्यमानम्, यस्मिन् समये त्वयाऽहं पृष्टस्मिन्नाहं गच्छामीति ॥ ६०७२ ॥ अथ पर्यायद्वारमाह—

दस एयस्स य मज्झ थ, पुच्छिय परिआग वेइ उ छलेण ।

मम नव पर्वदियम्मि, भणाइ वे पंचगा दस उ ॥ ६०७३ ॥

कोऽपि साधुरालम्बित्वीयः केनापि साधुना वन्दितुकामेन पृष्ट — कति वर्षाणि भवतां 10 पर्याय ? इति । स एवपृष्टो भणति—एतस्य साधोर्मम च दश वर्षाणि पर्याय इति । एवं छलेन तेनोक्ते स प्रच्छकसाधुः 'मम नव वर्षाणि पर्याय' इत्युक्त्वा 'प्रवन्दित' वन्दितुं लभ्यस्तत इतरच्छलवादी भणति—उपविशत भगवन्त ! यूयमेव वन्दनीया इति । 'कथं पुनरहं वन्दनीय ?' इति तेनोक्ते छलवादी भणति—मम पञ्च वर्षाणि पर्याय, एतस्यापि साधो पञ्च, एव द्वे पञ्चके मीलिते दश भवन्ति, अतो यूयमावयोरुभयोरपि वन्दनीया इति भणति ॥ ६०७३ ॥ 15

अथ समुद्देशद्वारमाह—

वड्डइ उ समुद्देशो, किं अच्छह कथं एस गगणम्मि ।

वड्ढंति संखडीओ, धरेसु णणु आउखंडणया ॥ ६०७४ ॥

कोऽपि साधु कायिकादिभूमौ निर्गत आदित्य राहुणा असमान इष्टा साधून् स्वस्थाना-
सीनान् भणति—आर्या ! समुद्देशो वर्तते, किमेवमुपविष्टास्तिष्ठथ ?, ततस्ते साधवः 'नायमलीकः 20 भूते' इति कृत्वा गृहीतमाजना उत्थिता पृच्छन्ति—कुत्रासौ समुद्देशो भवति ?; स प्राह—
मन्वेय गगनमार्गे सूर्यस्य राहुणा समुद्देशः प्रत्यक्षमेव दृश्यते । अथ सङ्खडीद्वारम्—कोऽपि साधुः प्रथमालिका पानकादिविनिर्गतः प्रत्यागतो भणति—प्रचुरा सङ्खब्बो वर्तन्ते, किमेव तिष्ठथ ?, ततस्ते साधवो गन्तुकामा पृच्छन्ति—कुत्र ता सङ्खब्ब्य ?, स छलवादी भणति—
ननु खेपु खेपु गृहेषु सङ्खब्ब्यो वर्तन्त एव, साधवो भणन्ति—कथं ता अपसिद्धा सङ्खब्ब्य 25 उच्यन्ते ?; छलवादी भणति—'नणु आउखंडणय' चि 'ननु' इत्याक्षेपे, पृथिव्यादिजीवा-
नामांशुषि गृहे गृहे रन्धनादिभिरारम्भैः सङ्खण्ड्यन्ते ते कथं न सङ्खब्ब्यो भवन्ति ? ॥ ६०७४ ॥

अथ शुद्धकद्वारमाह—

खुड्डग ! जणणी तें मता, परुण्णों जियइ चि अण्ण मणितम्मि ।

माइचा सव्वजिया, भविंसु तेणैस ते माता ॥ ६०७५ ॥

कोऽपि साधुरुपाश्रयसमीपे मृतां शुनीं दृष्ट्वा शुद्धकः कथं भणति—शुद्धक ! जननीं तव

80

१ *यूपि खण्ड्यन्ते यकासु आरम्भपद्धतिषु (१) ताः सङ्खट्य इति व्युत्पत्त्यर्थसम्भवाद् भवन्तीति भावः ॥ ६०७४ ॥ अथ कां० ॥

मृता; ततः स क्षुल्लकः 'प्ररुदितः' रोदितुं लभः, तमेवं रुदन्तं दृष्ट्वा स साधुराह—मा रुदिहि, जीवति ते जननी; एवमुक्ते क्षुल्लकोऽपरे च साधवो भणन्ति—कथं पूर्वं मृतेत्युक्त्वा सम्प्रति जीवतीति भणसि?; स प्राह—एषा शुनी मृता सा तव माता भवति । क्षुल्लको ब्रूते—कथमेषा मम माता?; सृषावादिसाधुराह—सर्वेऽपि जीवा अतीते काले तव मातृत्वेन वभूवुः ।

५ तथा च प्रज्ञप्तिः सूत्रम्—

एगमेगस्स णं भंते । जीवस्स सब्बजिया माहत्ताए पिइत्ताए भाइत्ताए भज्जत्ताए पुत्तत्ताए धूयत्ताए भूतपुब्बा ? हंता गोयमा ! एगमेगस्स जाव भूतपुब्बा (शत० उ०) ।

तेनैव कारणेनेषा शुनी त्वदीया माता इति ॥ ६०७५ ॥ अथ पारिहारिकद्वारमाह—

ओसण्णे दइणं, दिट्ठा परिहारिग ति लहु कहणे ।

१० कत्थुजाणे गुरुओ, वयंत-दिट्ठेसु लहु-गुरुगा ॥ ६०७६ ॥

छल्लहुगा उ णियत्ते, आलोएंतम्मि छगुरु होंति ।

परिहरमाणा वि कहं, अप्परिहारी भवे छेदो ॥ ६०७७ ॥

किं परिहरन्ति णणु खाणु-कंटए सब्बे तुव्भे हं एगो ।

सब्बे तुव्भे बहि पवयणस्स पारंचिओ होति ॥ ६०७८ ॥

१५ कोऽपि साधुरुद्याने स्थितानवसन्नान् दृष्ट्वा प्रतिश्रयमागत्य भणति—मया पारिहारिका दृष्टा इति; साधवो जानते यथा—शुद्धपारिहारिकाः समागतौः; एवं छलाभिप्रायेण कथयत एव मासलघु । भूयस्ते साधवः (ग्रन्थाग्रम् ७००० । सर्वग्रन्थाग्रम्—४०८२५ ।) पारिहारिकसाधुदर्शनेत्सुकाः पृच्छन्ति—कुत्र ते दृष्टाः?; स प्राह—उद्याने; एवं भणतो मासगुरु । ततः साधवः पारिहारिकदर्शनार्थं चलिता ब्रजन्तो यावद् न पश्यन्ति तावत् तस्य कथयत-

२० अतुर्लघु । तत्रगतैर्दृष्टेष्वावसन्नेषु कथयतश्चतुर्गुरु ॥ ६०७६ ॥

'अवसन्ना अमी' इति कृत्वा निवृत्तेषु तेषु कथयतः पदलघवः । ते साधव ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य गुरुणामालोचयन्ति—विप्रतारिता वयमनेन साधुनेति; एवं ब्रुवाणेषु तस्य पञ्चरु । आचार्यैरुक्तम्—किमेवं विप्रतारयसि?; स वष्टोत्तरं दातुमारब्धः—परिहरन्तोऽपि कथमपरिहारिणो भवन्ति?; एवं ब्रुवतश्छेदः ॥ ६०७७ ॥

२५ साधवो भणन्ति—किं ते परिहरन्ति येन परिहारिका उच्यन्ते?; इतरः प्राह—स्थानुः कण्टकादिकं तेऽपि परिहरन्ति; एवमुत्तरं ददतो मूलम् । ततस्तैः सर्वैरपि साधुभिरुक्तः—घृष्टोऽसि यदेवंगतेऽप्युत्तरं ददासीति; ततः स प्राह—सर्वेऽपि यूयमेकत्र मृता अहं पुनरेकोऽसहायो अतः पराजीये, न पुनः परिफलुगु मदीयं जल्पितम्; एवं भणतोऽनवस्थाप्यम् । अथ ज्ञानमदावल्लिप्त एवं ब्रवीति—सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्याः; एवं सर्वानधिक्षिपन् पारा-

३० श्रिको भवति ॥ ६०७८ ॥ इदमेवान्त्यपदं व्याचष्टे—

१ धूयत्ताए सुण्हत्ताए सुहि-सयण-संबंध-संयुयत्ताए उववण्णपुब्बा ? हंता गोयमा ! एगमेगस्स णं जीवस्स सब्बजीवा जाव उववण्णपुब्बा । अत एतेनैव क्रारं कां० ॥ २ ताः अतो वन्दनीयास्ते भगवन्तः; 'इति' एवं कां० ॥

किं छागलेण जंपह, किं म होप्पेह एवऽजाणता ।

बहुएहिं को विरोहो, सलमेहि व नागपोतस्स ॥ ६०७९ ॥

किमेव छागलेन न्यायेन जल्प्यः, बोक्कटवन्मूर्खतया किमेवमेव प्ररूपयः इत्यर्थः । किं वा मामेवमजानन्तोऽपि “होप्पेह” गले धृत्वा प्रेरयन्तः । अथवा ममापि बहुभिः सह को विरोधः । शलमैरिव नागपोतस्येति ॥ ६०७९ ॥ अथ घोटकमुत्सीद्वारमाह—

मणह य दिट्ठ नियत्ते, आलोएँ आमं ति घोडगमुहीओ ।

माणुस सव्वे एगे, सव्वे बाहिं पवयणस्स ॥ ६०८० ॥

मातो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा इवँति लहु-गुरुणा ।

छम्मासा लहु गुरुणा, छेओ मूलं तह दुगं च ॥ ६०८१ ॥

एक साधुर्विचारमूौ गत उद्यानोद्देशे बडवाभ्रन्तीरवलोक्त्य प्रतिश्रयमागत साधुर्ना 10
विसितमुख कथयति—शृणुत आर्याः । अथ मया यादृशमाश्रयं दृष्टम्, साधवः पृच्छन्ति—
कीदृशम्? स प्राह—घोटकमुख्य स्त्रियो दृष्टा, एव मणतो मासलघु । ते साधवः अजुलमा-
वाश्विन्त्यन्ति यथा—घोटकाकारमुखा मनुष्यस्त्रियोऽनेन दृष्टा इति, ततस्ते पृच्छन्ति—कुत्र
तास्त्वया दृष्टाः, स प्राह—उद्याने, एव भ्रुवतो मासगुरु । साधवः ‘द्रष्टव्यास्ताः’ इत्यभि-
प्रायेण ब्रजन्ति तदानीं कथयतश्चतुर्लघु । दृष्टास्तु बडवासु चतुर्गुरु । प्रतिनिदृष्टेषु साधुषु पद- 15
लघु । गुरुणामालोचिते पङ्क्तुः । ततो गुरुभिः पृष्टो यदि मणति—आमम्, घोटकमुख्य
एवैता, यतो घोटकवद् दीर्घमधोमुख च मुख बडवाना भवतीति, एव ब्रवीति तदा छेदः । ततः
साधुभिर्भणित—कथं ता स्त्रिय उच्यन्ते, इतर प्राह—यदि न स्त्रियस्तर्हि किं मनुष्याः,
एव भ्रुवाणस्य मूलम् । ‘सर्वे यूयमेकत्र मिलिता, अहं पुनरेक एव’ एव मणतोऽनवसाप्यम् ।
‘सर्वेऽपि प्रवचनस्य बाधा’ इति मणतः पाराधिकम् ॥ ६०८० ॥ ६०८१ ॥ 20

अथान्त्य प्रायश्चित्तत्रय प्रकारान्तरेणाह—

सव्वेगत्था मूलं, अहं इक्कल्लगो य अणवट्ठो ।

सव्वे धदिमावा पवयणस्स वयमाणे चरिमं तु ॥ ६०८२ ॥

‘यूय सर्वेऽप्येकत्र मिलिता’ इति मणतो मूलमेव । ‘अहमेक किं करोमि’ इति मण-
तोऽनवसाप्यम् । ‘सर्वेऽपि यूय प्रवचनस्य बाधा’ इति वदति पाराधिकम् ॥ ६०८२ ॥ 25

इदमेवान्त्यपद व्याख्याति—

किं छागलेण जंपह, किं म होप्पेह एवऽजाणता ।

बहुएहिं को विरोहो, सलमेहि व नागपोयस्स ॥ ६०८३ ॥

गतार्या ॥ ६०८३ ॥ अथावश्यज्ञमन्त्रद्वारमाह—

गच्छसि ण ताव गच्छ, किं खु ण जासि चि पुच्छितो मणति । 30

वेला ण ताव जायति, परलोग वा वि मोक्ख वा ॥ ६०८४ ॥

कोऽपि साधु केनापि साधुना पृष्ट—आर्य । गच्छसि मिश्रचर्याम्, स प्राह—अवश्य

१ होप्पेह तामा ॥ २ होप्पेह कां ॥

गमिष्यामि; इतरेण साधुना भणितः—यद्येवं तत् उत्तिष्ठ ब्रजावः; स प्राह—न तावदद्यापि गच्छामि; इतरेण भणितम्—किं “खुः” इति वितर्के ‘न यासि’ न गच्छसि? त्वया हि भणितम्—अवश्यं गमिष्यामि; एवं पृष्ठो भणति—न तावदद्यापि परलोकं गन्तुं वेला जायते अतो न गच्छामि, यद्वा मोक्षं गन्तुं नाद्यापि वेला अतो न गच्छामि; “अपिः” सम्भावने, ५ किं सम्भावयति? अवश्यं परलोकं मोक्षं वा गमिष्यामीति ॥ ६०८४ ॥

अथ “दिसासु” चि पदं व्याख्याति—

कतरिं दिसं गमिस्ससि, पुञ्चं अवरं गतो भणति पुट्ठो ।

किं वा ण होति पुञ्चा, इमा दिसा अवरगामस्स ॥ ६०८५ ॥

एकः साधुरेकेन साधुना पृष्टः—आर्य ! कतरां दिशं भिक्षाचर्यां गमिष्यासि?; स एवं-
10 पृष्ठो ब्रवीति—पूर्वा गमिष्यामि । ततः प्रच्छकः साधुः पात्रकाण्युद्वाद्यापरां दिशं गतः, इतरोऽपि पूर्वदिग्गमनप्रतिज्ञाता तामेवापरां दिशं गतः, तेन साधुना पृष्टः—‘पूर्वा गमिष्यामि’ इति भणित्वा कस्मादपरामायातः?; स प्राह—किं वाऽपरस्य ग्रामस्येयं दिक् पूर्वा न भवति येन मदीयं वचनं विरुध्येत? ॥ ६०८५ ॥ अथैककुलद्वारमाह—

अहमेककुलं गच्छं, वच्चह बहुकुलपवेसणे पुट्ठो ।

15 भणति कहं दोण्णि कुले, एगसररीरेण पविसिस्सं ॥ ६०८६ ॥

कश्चित् केनचिद् भिक्षार्थमुत्थितेनोक्तः—आर्य ! एहि ब्रजावो भिक्षाम्; स प्राह—ब्रजत यूयं अहमेकमेव कुलं गमिष्यामि; एवमुक्त्वा बहुषु कुलेषु प्रवेष्टुं लभ्यः ततोऽपरेण साधुना पृष्टः—कथम् ‘एककुलं गमिष्यामि’ इति भणित्वा बहूनि कुलानि प्रविशसि?; स एवं पृष्ठो भणति—द्वे कुले एकेन शरीरेण युगपत् कथं प्रवेक्ष्यामि?; एकमेव कुलमेकस्मिन् काले प्रवेष्टुं
20 शक्यम् न बहूनीति भावः ॥ ६०८६ ॥ अथैकद्रव्यग्रहणद्वारमाह—

वच्चह एगं दच्चं, वेच्छं णेगगह पुच्छितो भणती ।

गहणं तु लक्खणं पोग्गलाण णऽण्णेसि तेणेगं ॥ ६०८७ ॥

कोऽपि साधुर्भिक्षार्थं गच्छन् कमपि साधुं भणति—ब्रजावो भिक्षायाम्; स प्राह—ब्रजत यूयम्, अहमेकमेव द्रव्यं ग्रहीष्यामि; एवमुक्त्वा भिक्षां पर्यटन् अनेकानाम्—ओदन-द्वितीयाङ्गा-
25 दीनां बहूनां द्रव्याणां ग्रहणं कुर्वन् साधुभिः पृष्ठो भणति—“गहणं तु” इत्यादि, गतिलक्षणो धर्मास्तिकायः, स्थितिलक्षणोऽधर्मास्तिकायः, अवगाहलक्षण आकाशास्तिकायः, उपयोगलक्षणो जीवास्तिकायः, ग्रहणलक्षणः पुद्गलस्तिकायः, एषां च पञ्चानां द्रव्याणां मध्यात् पुद्गलानामेव ग्रहणरूपं लक्षणम् नान्येषां धर्मास्तिकायादीनाम्, तेनाहमेकमेव द्रव्यं गृह्णामि न बहूनीति ॥ ६०८७ ॥

3) व्याख्यातं द्वितीयद्वारगाथायाः (गा० ६०६७) पूर्वार्द्धम् । अथ “पडियाखित्ता गमणं, पडियाखित्ता य भुंजणय” चि पश्चार्द्धं व्याख्यायते—“प्रत्याख्याय” ‘नाहं गच्छामि’ इति प्रति-

१ ततो बहुकुलप्रवेशनेऽपरेण कां० ॥ २ पृष्टः—कथम् ‘एकमेव द्रव्यं ग्रहीष्ये’ इत्युक्त्वा बहूनि द्रव्याणि गृह्णामि?; ततोऽसौ भणति—“गहणं तु” कां० ॥

पिष्य गमनं करोति, 'प्रत्याख्याय च' 'नाहं मुञ्जे' इति मणित्वा मुञ्जे; अपरेण च साधुना पृष्ठो ब्रवीति—गम्यमानं गम्यते नागम्यमानम्, मुञ्ज्यमानमेव मुञ्ज्यते नामुञ्ज्यमानम् । अनेन च पञ्चा-
द्वेन गमनद्वार-प्रत्याख्यानद्वारे व्याख्याते इति प्रतिपद्यन्म् । इह च सर्वत्रापि प्रथमवारं मणतो
मासलघु । अथामिनिवेशेन तदेव निकाचयति तदा पूर्वोक्तनीत्या पाराधिक यावद् द्रष्टव्यम् ॥

तदेव येषु स्थानेष्वलीक सम्भवति ग्राह्यी च तत्र शोधितदमिहितम् । सम्प्रति 'येऽपाया ३
सापवादा' (गा० ६०६४) इति द्वारम्—तत्राऽनन्तरोक्तान्यलीकानि मणतो द्वितीयसाधुना
सहासङ्ख्यलघुत्वे. संयमा-ऽऽत्मविराधनारूपा समपञ्च सुधिया वक्तव्याः । अपवादपदं तु
पुरस्ताद् मणिष्यते ॥

गतमलीकवचनम् । अथ हीलितादीन्यभिधितुं प्रथमतः प्रायश्चित्तमतिदिशति—

एमेव य हीलाय, खिसा-फरुसवयणं च वदमाणो ।

10

गारत्यि विजोसविते, इमं च जं तेसि णाणचं ॥ ६०८८ ॥

एवमेव हीलावचनं खिसावचनं परुषवचनं गारसवचनं व्यवशमितोदीरणवचनं च मदतः
प्रायश्चित्तं मन्तव्यम् । यच्च तेषां नानात्वं तद् इदं भवति ॥ ६०८८ ॥

आदिहेसुं चउसु वि, सोही गुरुगाति भिन्नमासंता ।

पणुवीसतो विमाओ, विसेसितो चिदिय पडिलोमं ॥ ६०८९ ॥

11

'आदिमेपु चतुर्ध्वयि' हीलितं खिसित-परुष-गृहसवचनेषु शोधितचतुर्गुरुकादिका भिन्न-
मासान्ता आचार्यादीनां प्राग्बद् मन्तव्या । तद्यथा—आचार्य आचार्य हीलयति चतुर्गुरु १
उपाध्याय हीलयति चतुर्लघु २ भिक्षु हीलयति मासगुरु ३ स्वविरं हीलयति मासलघु ४ सुल्लक
हीलयति भिन्नमास ५ । एतान्याचार्यस्य तप-कालाभ्यां गुरुकाणि भवन्ति । एते आचार्यस्य पञ्च
संयोगा उक्ताः, उपाध्यायादीनामपि चतुर्णामेवमेव पञ्च पञ्च संयोगा भवन्ति, सर्वसङ्ख्ययैते १०
पञ्चविंशतिर्भवन्ति । अत एवाह—'पञ्चविंशतिक' पञ्चविंशमङ्गपरिमाणो विभागोऽत्र
भवति । स च तप-कालाभ्यां विशेषितः कर्तव्यः । द्वितीयादेशेन चैतदेव प्रायश्चित्तं प्रति-
लोम विज्ञेयम्, भिन्नमासाद्य चतुर्गुरुकान्तमित्यर्थः । एव खिसित-परुष-गृहसवचनेष्वपि
शोधिमन्तव्या ॥ ६०८९ ॥ अथ हीलितवचनं व्याख्याति—

गणि वापए बहुस्सुएँ, मेहावाऽऽयरिय धम्मकहि वादी ।

12

अप्पकसाए धुले, तणुए दीहे य महहे य ॥ ६०९० ॥

इह गणि-वाचकादिभिः पदे सूचयाऽसूचया वा परं हीलयति । सूचया यथा—यय न
गणि-वृषभा अत को नाम गणि-वृषभैः सहासाक विरोधः १ । असूचया यथा—कस्त्व गणी-
नामसि ? किं वा त्वया गणिना निष्पद्यते ? यद्वा—गणीभवन्नपि त्वं न किञ्चिद् जानासि,
केन वा त्वं गणिं कृतः ? इति । एव वाचकादिष्वपि पदेषु भावनीयम् । नवरम्—'वाचक' १०
पूर्वगतश्रुतधारी, 'बहुश्रुत' अधीतविचित्रश्रुत, 'मेधावी' ग्रहण-धारणा-मर्यादामेधाविभेदात्
विधा, 'आचार्य' गच्छाधिपतिः, 'धर्मकथी वादी च' प्रतीतः । "अप्पकसाए" ति बहुक-

पाया वयम्, को नामाव्यकपायैः सह विरोधः ? । “थूले तणुए” चि स्थूलशरीरां वयम्, कस्तनुदेहैः सह विरोधः ? । “दीहे य मडहे य” चि दीर्घदेहा वयं सदैवोपरि शिरोघट्टनं प्राप्नुमः, को मडभदेहैः समं विरोधः ? । एषा सूचा । असूचायां तु—बहुकपायस्त्वम्, स्थूल-शरीरस्त्वम् इत्यादिकं परिस्फुटमेव जल्पति । एवमसूचया सूचया वा यत् परं हीलयति तदेतद् ८ हीलितवचनम् ॥ ६०९० ॥ अथ खिसितवचनमाह—

गहियं च अहाघोसं, तहियं परिपिण्डियाण संलाचो ।

अमुएणं सुत्तथो, सो वि य उवजीवितुं दुक्खं ॥ ६०९१ ॥

एकेन साधुना ‘यथाघोषं’ यथा गुरुभिरभिलाषा भणिताः तथा श्रुतं गृहीतम् । स चैवं-गृहीतसूत्रार्थः प्रतीच्छकादीन् वाचयति । यदा च प्रतीच्छक उपतिष्ठते तदा तस्य जाति-
10 कुलादीनि पृष्ठा पश्चात् तैरेव खिसां करोति । इतश्च अन्यत्र साधूनां ‘परिपिण्डितानां’ स्वाध्यायमण्डल्या उत्थितानां संलापो वर्तते—कुत्र सूत्रार्थो परिशुद्धौ प्राप्येते ? । तत्रैकत्वं यथाघोपश्रुतग्राहकं साधुं व्यपदिशति, यथा—अमुकेन सूत्रार्थो शुद्धौ गृहीतौ परं स ‘उपजीवितुं’ सेवितुं ‘दुःखं’ दुष्करः ॥ ६०९१ ॥ कथम् ? इत्याह—

जह कोति अमयरुक्खो, विसकंटगवह्लिवेदितो संतो ।

15 ण चहज्जइ अंल्लीतुं, एवं सो खिसमाणो उ ॥ ६०९२ ॥

यथा कोऽप्यमृतबृक्षो विपकण्टकवल्लीभिर्वेष्टितः सन् ‘आलीतुं’ आश्रयितुं न शक्यते एव-मसावंपि साधुः प्रतीच्छकान् खिसन् नाश्रयितुं शक्यः ॥ ६०९२ ॥ तथाहि—

ते खिसणापरद्धा, जाती-कुल-देस-कम्मपुच्छाहिं ।

आसागता णिरासा, वच्चंति विरागसंजुत्ता ॥ ६०९३ ॥

20 यस्तस्योपसम्पद्यते तं पूर्वमेव पृच्छति—का तव जातिः ? किं नामिका माता ? को वा पिता ? कस्मिन् वा देशे सज्जातः ? किं वा कृप्यादिकं कर्म पूर्वं कृतवान् ? ; एवं पृष्ठा पश्चात् तान् पठतो हीना-ऽधिकाक्षराद्युच्चारणादेः कुतोऽपि कारणात् कुपितस्तैरेव जात्यादिभिः खिसति । ततः ‘ते’ प्रतीच्छका जाति-कुल-देश-कर्मपृच्छाभिः पूर्वं पृष्ठाः ततः खिसनया प्रारब्धाः—त्याजिताः सन्तः ‘सूत्रार्थो गृहीष्यामः’ इत्याशयाऽऽगताः ‘निराशाः’ क्षीणमनोरथा विरागसंयुक्ताः—

25 “दिट्ठा सि कसेरुमई, अणुमूया सि कसेरुमई ।

पीयं च ते पाणिययं, वरि तुह नाम न दंसणयं ॥”

इति भणित्वा खगच्छं व्रजन्ति ॥ ६०९३ ॥

सुत्त-ऽत्थाणं गहणं, अहणं काहं ततो पडिनियत्तो ।

जाति कुल देस कम्मं, पुच्छति खल्लाड घण्णागं ॥ ६०९४ ॥

30 एवं तदीयवृत्तान्तमाकर्ण्य कोऽपि साधुर्भणति—अहं तस्य सकाशे गत्वा सूत्रार्थयोर्ग्रहणं करिष्ये, तं चाचार्यं खिसनादोषाद् निवर्तयिष्यामि । एवमुक्त्वा येषामाचार्याणां स शिष्यस्ते-

१ “मडहं सिद्धत्ययमेतं” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥ २ अल्लियतुं तामा० ॥ ३ पीतं तुह पाणिययं, वरि तज्ज णामु णं दंसणयं ॥ इति पाठः चूर्णौ ॥

प्राप्तिके गत्वा पृच्छति—योऽसौ युष्माकं शिष्यः स कुत्र युष्मामि प्रातः ? । आचार्याः
 प्राहुः—वद्दिसनामकस्य नगरस्यासन्ने गोर्वरग्रामे । ततोऽसौ साधुस्ततः प्रतिनिवृत्तो गोर्वरग्रामं
 गत्वा पृच्छति—अमुकनामा युवा युष्मदीये ग्रामे पूर्वं किमासीत् ? । ग्रामेयकैरुक्तम्—आसीत् ।
 ततः—का तस्य माता ? को वा पिता ? किं वा कर्म ? । तैरुक्तम्—“सल्लाह घण्णाग” ति
 नापितस्य घन्निका नाम दासी, सा सल्लाहकोलिकेन सममुपितवती, तस्या सम्बन्धीऽ
 पुत्रोऽसौ ॥ ६०९४ ॥

एव श्रुत्वा तस्य साधोः सकाशं गत्वा भणति—अहं तवोपसम्पदं प्रतिपद्ये । ततस्तेन
 प्रतीच्छ्य पृष्ट—कुत्र त्वं जातः ? का वा ते माता ? इत्यादि । एवं पृष्टोऽसौ न किमपि ब्रवीति ।
 तत इतरश्चिन्तयति—नूतमेपोऽपि हीनजातीयः । ततो निर्बन्धे कृते स साधु प्राह—

थाणम्मि पुच्छियम्मि, हं शु दाणि कहेमि ओहिता मुणघा । 10

साहिस्सऽण्णे कस्स व, इमाहं तिक्खाहं दुक्खाहं ॥ ६०९५ ॥

स्थाने भवद्भिः पृष्टे सति “हं शु दाणि” त्ति तत इदानीं कथयामि, अवहिता शृणुत
 यूयम्, कस्यान्यस्य ‘इमानि’ ईदृशानि तीक्ष्णानि दुःखानि कथयिष्यामि ॥ ६०९५ ॥

वद्दिस गोर्वरग्रामे, सल्लाहग घुत्त कोलिय त्थेरो ।

ण्हाविय घण्णिय दासी, तेसिं मि सुतो कुणह गुज्झं ॥ ६०९६ ॥ 15

वद्दिसनगरासन्ने गोर्वरग्रामे घूर्त कोलिकं कश्चित् सल्लाह सविर, तस्य नापितवासी
 घन्निका नाम भार्या, तयो सुतोऽस्म्यहम्, एतद् गुह्यं कुरुत, मा कस्यापि प्रकाशयतेत्यर्थः ।
 ॥ ६०९६ ॥

जेट्ठो मज्झं य माया, गम्मत्ये किर ममम्मि पव्वइतो ।

तमहं लद्धसुतीओ, अणु पव्वइतोऽणुरागेण ॥ ६०९७ ॥ 20

मम ज्येष्ठो भ्राता गर्भसे किल मयि प्रमजित इति मया श्रुतम् । ततोऽहमेव लब्धश्रुतिको
 भ्रातुरनुरागेण तमनु—तस्य पश्चात् प्रमजित ॥ ६०९७ ॥

एव श्रुत्वा स सिंसनकारी साधु किं कृतवान् ? इत्याह—

आगारविसंघइयं, तं नाउं सेसचिंधिसंघइयं ।

णिउणोपायच्छलितो, आउंटण दाणमुमयस्स ॥ ६०९८ ॥ 25

‘न मदीयस्य भ्रातुरेवविध आकारो भवति’ इत्याकारविसंघदित् ज्ञात्वा शौचैश्च—जात्यादि-
 मिश्रिहै संघदित् ज्ञात्वा चिन्तयति—अहो ! अमुना निपुणोपायेन छलितोऽहम्, यदेव-
 मन्यव्यपदेशेन मम जात्यादिकं प्रकटितम् । ततः ‘आवर्तनं’ मिथ्यादुष्कृतदानपूर्वं ततो दोषा-
 दुपरमणम् । ततस्तस्यै स्त्रा-ऽर्थरूपलोभयस्य दानं कृतमिति ॥ ६०९८ ॥

गतं सिंसितवचनम् । अथ परुषवचनमाह—

दुविहं च परुषवचणं, लोइय लोउचरं समासेणं ।

लोउचरिय ठप्पं, लोइय बोच्छं तिमं णातं ॥ ६०९९ ॥

द्विविधं परुषवचनं समासतो भवति—लौकिकं लोकोत्तरिकं च । तत्र लोकोत्तरिकं साध्यम्,

पश्चाद् भणियते इत्यर्थः । लौकिकं तु परुषवचनेमिदानीमेव वक्ष्ये । तत्र चेदं ज्ञातं भवति ॥ ६०९९ ॥

अन्नोन्न समनुरक्ता, वाहस्स कुडुवियस्स वि य धूया ।

तासिं च फरुसवयणं, आमिसपुच्छा समुप्पणं ॥ ६१०० ॥

5 „ व्याधस्य कुटुम्बिनोऽपि च “वृत्ताः” दुहितरौ अन्योन्यं समनुरक्ते, परस्परं सख्यौ इत्यर्थः । तयोश्च परुषवचनमामिपपृच्छया समुत्पन्नम् ॥ ६१०० ॥ कथम् ? इति चेद् उच्यते—

केणोऽऽणीतं पिसियं, फरुसं पुण पुच्छिया भणति चाही ।

किं खू तुमं पिताए, आणीतं उत्तरं वोच्छं ॥ ६१०१ ॥

व्याधदुहित्रा पुद्गलमानीतम्, ततः कुटुम्बिदुहित्रा सा भणिता—केनेदं पिशितमानीतम् ? ।

10 ततो ‘व्याधी’ व्याधदुहिता पृष्टा सती परुषवचनं भणति—किं खू ? त्वदीयेन पित्राऽऽनीतम् । कुटुम्बिदुहिता भणति—किं मदीयः पिता व्याधः येन पुद्गलमानयेत् ? । एवं लौकिकं परुष-वचनम् । अथ ‘उत्तरं’ लोकोत्तरिकं वक्ष्ये ॥ ६१०१ ॥ प्रतिज्ञातमेवाह—

फरुसम्मि चंडरुद्धो, अवन्ति लाभे य सेह उत्तरिए ।

आलत्ते वाहित्ते, वावारिय पुच्छिय पिसिद्धे ॥ ६१०२ ॥

15 परुषवचने चण्डरुद्र उदाहरणम्, अवन्त्यां नगर्यां शैक्षस्य लाभः तस्य सज्जात इति तदुदाहरणस्यैव सूत्रा कृता । एतल्लोकोत्तरिकं परुषवचनम् । एतच्चैतेषु स्थानेषूपपद्यते—“आलत्ते” इत्यादि, ‘आलप्तो नाम’ ‘आर्यः । किं तव चर्त्तते ?’ इत्येवमाभाषितः १, ‘व्याहृतः’ ‘इत् एहि’ इत्येवमाकारितः २, ‘व्यापारितः’ ‘इदमिदं च कुरु’ इति नियुक्तः ३, ‘पृष्टः’ ‘किं कृतं ? किं वा न कृतम् ?’ इत्यादि पर्यनुयुक्तः ४, ‘निसृष्टः’ ‘गृहाण, मुञ्च, पिब’ इत्येव-
20 मादिष्टः ५ । एतेषु पञ्चसु स्थानेषु परुषवचनं सम्भवति इति निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ ६१०२ ॥

अथैनौ विवरीपुश्चण्डरुद्रदृष्टान्तं तावदाह—

ओसरणे सवयंसो, इब्भसुतो वत्थभूसियसरीरो ।

दायण त चंडरुद्धे, एस पवंचेति अम्हे च्ति ॥ ६१०३ ॥

भूतिं आणय आणीते दिक्खितो कंदिउं गता मित्ता ।

25 वत्तोसरणे पंथं, पेहा वय दंडगाऽऽड्डो ॥ ६१०४ ॥

उज्जयिन्यां नगर्यां रथयात्रोत्सवे ‘ओसरणं’ वह्नां साधूनामेकत्र मीलकः समजनि । तत्र संवयस्यो वत्सभूषितशरीरः इभ्यसुतः साधूनामन्तिके समायातो भणति—मां प्रवाजयत । ततः साधवश्चिन्तयन्ति—एषः ‘प्रपञ्चयति’ विप्रतारयत्यस्मानिति । तैश्चण्डरुद्राचार्यस्य दर्शनं कृतम् “घृप्यतां कलिना कलिः” इति कृत्वा ॥ ६१०३ ॥

१ “वाहधूताए पोगलं आणीतं । कुडुवियधूताए भणिता—केण तं आणीतं ? । इतराए भणितं—किं तुमं आणेहिस्सि ? । कुडुवियधूता भणति—किं अहं वाहधूता ? । एवं असंखंडं जातम् ।” इति चूर्णो विशेष-चूर्णो च ॥ २ किमनावाधं चर्त्तते तव ?” इत्येवमाचार्यादिनाऽऽभाषि कां० ॥ ३ “नामेव भाष्यकारो विव” कां० ॥

ततश्चण्डरुद्रस्योपस्थित — प्रमाजयत मामिति । ततस्तेनोक्तम्—‘मूर्ति’ क्षारमानय । तत-
स्तेन भूतावानीताया लोच कृत्वा दीक्षित । ततस्तदीयानि मित्राणि ‘ऋन्दित्वा’ ममूत रुदित्वा
स्वस्थान गतानि । वृत्ते च समवसरणे चण्डरुद्रेण शैक्षो मणितः—पन्थान प्रत्युपेक्षस्य येन
प्रमाते प्रजामः । तत प्रत्युपेक्षिते पथि प्रमाते पुरतः शैक्षः पृष्ठतश्चण्डरुद्रः “वय” चि
ब्रजति । स च शैक्षो गच्छन् स्थाणावास्फिटित । ततश्चण्डरुद्रो रुद्रः “दुष्टशैक्ष” इति मणन्^५
शिरसि दण्डकेन ताडयति । शैक्षो मित्यादुष्कृत करोति मणति च—सम्यगायुक्तो गमि-
प्यामि । ततश्चण्डरुद्रस्तदीयोपशमेनावृत्तश्चिन्तयति—अहो ! अस्याभिनवदीक्षितस्यापि कियान्
शमप्रकर्षं ? मम तु मन्दमाम्यस्य चिरप्रमजितस्याप्येवविष परमकोटिमुपगत क्रोधः, इति
परिभावयत क्षपकश्रेणिमधिरूढस्य केवलज्ञानमुत्पेदे ॥ ६१०४ ॥

एव चण्डरुद्रस्य ‘दुष्टशैक्ष’ इत्यादिमणनमिव परुषवचन मन्तव्यम् । अथ ‘आलसादिषु^{१०}
पदेषु परुष भवति’ इति यदुक्त तस्य व्याख्यानमाह—

तुसिणीय हुंकारे, किं ति व किं चडगरं करोसि चि ।

किं णिच्युति ण देसी, केरतियं वा वि रडसि चि ॥ ६१०५ ॥

आचार्यादिमिरालसो व्याहृतो व्यापारित शृष्टो निरुष्टो वा तूष्णीको भवति, हुंकारं वा
करोति, ‘किम् ?’ इति वा मणति, ‘किं वा चटकरं करोपि ?’ इति ब्रवीति, ‘किं निर्धृतिं न^{१५}
ददासि ?’ इति श्रूते, ‘कियद्वा रटिप्यसि ?’ इति मणति । एते सर्वेऽपि परुषवचनप्रकाराः ।
॥ ६१०५ ॥ अथैतेष्वेव मायश्चित्तमाह—

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा इवन्ति लहु-गुरुगा ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुग च ॥ ६१०६ ॥

लघुको मासो गुरुको मासश्चत्वारो मासा लघवश्चत्वारो मासा गुरुव षण्मासा लघवः^{२०}
षण्मासा गुरुव छेदो मूल तथा ‘द्विकम्’ अनवसाप्य पाराधिक चेति ॥ ६१०६ ॥

एतदेव मायश्चित्त चारणिकया गाथाद्वयेन दर्शयति—

आपरिण्णाऽऽलचो, आयरितो चैव तुसिणितो लहुओ ।

रडसि चि छग्गुरुंतं, वाहितं गुरुगादि छेदंतं ॥ ६१०७ ॥

लहुगाई वानारितें, मूलत चतुगुरुगाइ पुच्छिण्ण णवमं ।

णीसट्ठ छसु पतेद्ध, छल्लहुगादी तु चरिमंतं ॥ ६१०८ ॥

आचार्येण आलस आचार्य एव तूष्णीको भवति मासलघु । अथ हुंकारादिक रटसीति
पर्यन्त करोति तदा पञ्चुरकान्तम् । तथा—हुंकारं करोति मासगुरु, ‘किम् ?’ इति मापते
न ‘मस्तकेन बन्दे’ इति ब्रवीति चतुर्लघु, ‘किं चटकरं करोपि ?’ इति ब्रुवाणस्य चतुर्गुरु, ‘किं
निर्धृतिं न ददासि ?’ इति मापमाणस्य पङ्कलघु, ‘कियन्त वा काल रटसि ?’ इति ब्रुवत पञ्चुर^{३०}

१ चाः । इह च परेणामापितस्य यत् तूष्णीकस्य तत् तस्यासमाधाननियन्धनतया
परुषवचनमिव परुषवचनमित्युपमानाद् द्रष्टव्यम् ॥ ६१०५ ॥ अथै का- ॥ २ चार्यैः
‘आर्यैः । यस्मैतेऽनायासं भवताम्’ इत्युक्तः सन् यस्य तूष्णीं का- ॥

व्याहृतस्य तूष्णीकतादिषु पदेषु मासगुरुकादारब्धं छेदान्तं ज्ञेयम् ॥ ६१०७ ॥

व्यापारितस्य चतुर्लघुकादारब्धं मूलान्तम् । पृष्टस्य चतुर्गुरुकादारब्धं 'नवमम्' अनवस्था-
प्यम् । 'निसृष्टस्य' 'इदं गृहाण, अङ्ग' इत्यायुक्तस्य 'पदस्वपि' तूष्णीकादिपदेषु षड्लघुकादारब्धं
चरमं—पाराञ्चिकं तदन्तं ज्ञातव्यम् ॥ ६१०८ ॥ एवमाचार्येणार्चायस्यालप्तादिपदेषु शोधिरुक्ता ।
५ अथाऽऽचार्येणैवालप्तादीनामुपाध्यायप्रभृतीनां शोधिं दर्शयितुमाह—

एवमुवज्ज्ञाएणं, भिक्खु थेरेण खुट्टुएणं च ।

आलत्ताइपएहिं, इक्किक्कपयं तु हासिजा ॥ ६१०९ ॥

'एवम्' आचार्यबहुपाध्यायेन भिक्षुणा स्वविरेण झुल्लकेन च समं आलप्तादिपदैः प्रत्येकं
तूष्णीकतादिप्रकारपट्के यथाक्रममेकैकं प्रायश्चित्तपदं हासयेत् । तद्यथा—आचार्य उपाध्याय-
10 मनुल्लेपेणामिलपेनालपति ततो यदि उपाध्यायस्तूष्णीक आस्ते तदा गुरुभिन्नमासः, हुङ्कारं
करोति मासलघुं, एवं यावत् 'किमेतावन्मात्रमारटसि ?' इति भणतः षड्लघु । व्याहृतस्यैतेष्वेव
तूष्णीकादिषु पदेषु लघुमासादारब्धं षड्गुरुकान्तम्, व्यापारितस्य गुरुमासादिकं छेदान्तम्,
पृष्टस्य चतुर्लघुकादिकं मूलान्तम्, निसृष्टस्य चतुर्गुरुकादिकमनवस्थाप्यान्तं द्रष्टव्यम् । एवमा-
चार्येणैव भिक्षोरालप्तादिषु पदेषु लघुभिन्नमासादारब्धं मूलान्तम्, स्वविरस्य गुरुर्विशतिरात्रि-
15 न्दिवादारब्धं छेदान्तम्, झुल्लकस्य लघुर्विशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुकान्तं प्रायश्चित्तं प्रति-
पत्तव्यम् ॥ ६१०९ ॥ एवं तावदाचार्यस्याचार्यादिभिः पञ्चभिः पदैः समं चारणिका दर्शिता ।
साम्प्रतमुपाध्यायादीनां चतुर्णामप्याचार्यादिपदपञ्चकेन चारणिकां दर्शयति—

आयरियादभिसेगो, एकगहीणो तदिकिणा भिक्खु ।

थेरो तु तदिकेणं, थेरा खुट्टो वि एगेणं ॥ ६११० ॥

20 आचार्याद् 'अभिपेकः' उपाध्याय आलपादिपदानि कुर्वाणश्चारणिकायामेकेन प्रायश्चित्त-
पदेन हीनो भवति । तद्यथा—उपाध्याय आचार्यमालपति 'क्षमाश्रमणाः ! कथं वर्तते ?'
इत्यादि, एवमालस आचार्यस्तूष्णीक आस्ते भिन्नमासो गुरुकः, हुङ्कारं करोति मासलघु, एवं

१ 'व्याहृतस्य तु' 'इत आगच्छत' इत्येवमाकारितस्य तूष्णीकतादिषु पदेषु मासगुरु-
कादारब्धं छेदान्तं ज्ञेयम् ॥ 'व्यापारितस्य' 'इदं कुरु इदं मा कुरु' इति नियुक्तस्य चतु-
र्लघुकादारब्धं मूलान्तम् । 'पृष्टस्य' 'किं कृतम् ? किं वा न कृतम्' इत्यादिपर्यनुयुक्तस्य
चतुर्गुरुकादारब्धं कां० ॥ २ 'त्याद्यादिष्टस्य' 'प' कां० ॥ ३ 'णालपितादेराचार्यस्य तूष्णी-
कतादिपदेषु कां० ॥ ४ 'नां तूष्णीकतादिपदेषु शो' कां० ॥ ५ 'धु, 'किम्' इति भाषते
मासगुरु । 'किं चटकरं करोपि ?' इति ब्रुवाणस्य चतुर्लघु । 'किं निर्वृतिं न ददासि ?'
इति जल्पतश्चतुर्गुरु । 'किमेताव' कां० ॥ ६ 'पु प्रत्येकं तूष्णीकतादिभिः पदैर्लघु' कां० ॥
७ मासलघु, 'किम् ?' इति भाषते मासगुरु, 'किं चटकरं करोपि ?' इति भणति
चतुर्लघु, 'किं निर्वृतिं न ददासि ?' इति ब्रुवतश्चतुर्गुरु, 'कियद्वाऽऽरटसि ?' इति जल्पतः
षड्लघु । एवं व्याहृत-व्यापारित-पृष्ट-निसृष्टपदेष्वपि यथाक्रमं मासलघु-मासगुरु-चतु-
र्लघु-चतुर्गुरुकरारब्धमनैवैव चारणिकां कां० ॥

तेनैव चारणिकाक्रमेण तावद् नैव यावद् उपाध्यायेनाचार्येण निरुद्धस्य 'किमेतावद्धारयति' इति श्रुवाणस्यानवस्थाप्यम् । अथोपाध्याय उपाध्यायमालपति तत आलसादिषु पञ्चसु पदेषु तूष्णीकतादिमि पङ्क्ति पदै प्रत्येक चार्यमाणैर्लघुभिज्जमासादारव्य मूले तिष्ठति । एवमुपाध्यायेनैव भिक्षोरालसादिषु पदेषु तूष्णीकतादिभिरेव पदैर्गुरुविंशतिरात्रिन्दिवादारव्य छेदान्तम्, स्वविरस्य लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारव्य पङ्कुरकान्तम्, झुल्लकस्य गुरुपञ्चदशरात्रिन्दिवादारव्य ५ पङ्कुरकान्तं द्रष्टव्यम् । यदा तु भिक्षुराचार्यादीनालपति तदा तत —उपाध्यायादेकेन पदेन हीनो भवति, सर्वचारणिकाप्रयोगेण लघुपञ्चदशरात्रिन्दिवादारव्य प्रायश्चित्त मूले तिष्ठतीत्यर्थः । यदा तु स्वविर आलपति तदा तत —भिक्षोरेकेन पदेन हीनो भवति, सर्वचारणिकाप्रयोगेण गुरुदशरात्रिन्दिवादारव्य छेदे तिष्ठतीत्यर्थः । यदा तु झुल्लक आचार्यादीनालपति तदा सोऽप्येकेन पदेन हीनो भवति । तद्यथा—झुल्लक आचार्यमालपति यदि आचार्यस्तूष्णीका-10 दीनि पदानि करोति तत आलसादिषु पञ्चसु पदेषु लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारव्य पङ्कुरके तिष्ठति । एव झुल्लकेनैवोपाध्यायस्यालसादिषु पदेषु तूष्णीकतादिमि पङ्क्ति पदै प्रत्येक चार्यमाणैर्गुरुपञ्चदशकादारव्य पङ्कुरकान्तम्, भिक्षोर्लघुपञ्चदशकादारव्य चतुर्गुरुकान्तम्, स्वविरस्य गुरुदशकादारव्य चतुर्लघुकान्तम्, झुल्लकस्य लघुदशकादारव्य मासगुरुकान्तं प्रायश्चित्तं भवति । एव सर्वचारणिकाप्रयोगेण लघुदशकादारव्य पङ्कुरके तिष्ठतीति ॥ ६११० ॥ 15

एव तावन्निर्गन्थानामुक्तम् । अथ निर्गन्थानामतिदिशब्दाह—

भिक्षुसुरिसी तु गणिणी, धेरसरिच्छी तु होइ अभिसेगा ।

भिक्षुणि खुडसरिच्छी, गुरुलघुपणगाइ दो इयरा ॥ ६१११ ॥

इह निर्गन्थवर्गोऽपि पञ्च पदानि, तद्यथा—प्रवर्तिनी अभिषेका भिक्षुणी स्वविरा झुल्लिका च । तत्र 'गणिनी' प्रवर्तिनी सा भिक्षुसदृशी मन्तव्या । किमुक्तं भवति ?—प्रवर्तिनी प्रवर्तिनी-20 प्रमृतीनां पञ्चानामन्यतरमामालसादिमि प्रकारैरालपति, सा चाऽऽलप्यमाना तूष्णीकादिपदपङ्क करोति ततो भिक्षावालपति यदाचार्यादीना प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां प्रवर्तिनीप्रमृतीना मन्तव्यम् । अथाभिषेका प्रवर्तिन्यादीनामन्यतरमालपति सा च तूष्णीकादिपदानि करोति तत स्वविर आलपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां द्रष्टव्यम्, अत एवाह—स्वविरसदृशा अभिषेका भवति । अथ भिक्षुणी प्रवर्तिनीप्रमृत्तिकामालपति सा च तूष्णी-25 कादीनि करोति तत झुल्लके आलपति यदाचार्यादीना प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासामपि यथाक्रमं ज्ञेयम्, अत एवाह—भिक्षुणी झुल्लकसदृशी । अथ स्वविरा प्रवर्तिनीप्रमृत्तिकामालपति तत प्रवर्तिन्यास्तूष्णीकादिपदपङ्कं कुर्वाणाया गुरुपञ्चदशकादिक पङ्कुरकान्तम्, अभिषेकाया लघुपञ्चदशकादिक चतुर्गुरुकान्तम्, भिक्षुण्या गुरुदशकादिक चतुर्लघुकान्तम्, स्वविराया लघु-दशकादिक मासगुरुकान्तम्, झुल्लिकाया गुरुपञ्चकादिक मासलघुकान्तं ज्ञेयम् । अथ झुल्लिका 30

१ पाश्चात्तलप्यमानास्तूष्णीकतादिपदपङ्कं कुर्वन्ति ततो भिक्षावालपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां द्रष्टव्यम् । अथाभिषेकाया आलपितादिप्रकारपञ्चकेन प्रवर्तिनी-प्रमृतायाः पञ्चापि जल्पिताः सन्तस्तूष्णीकतादिपदपङ्कं कुर्वन्ति ततः स्वविरं च ॥

प्रवर्तिनीप्रवृत्तिकामालयति सा च तूष्णीकादीनि पदानि करोति ततः प्रवर्तिन्या लघुपञ्चदशकादिकं चतुर्गुरुकान्तम्, अमिषेकाया गुरुदशकादिकं चतुर्लघुकान्तम्, मिश्रण्या लघुदशकादिकं मासगुरुकान्तम्, स्वविराया गुरुपञ्चकादिकं मासलघुकान्तम्, क्षुल्लिकाया लघुपञ्चकादिकं गुरुमित्रमासान्तं मन्तव्यम् । अत एवाह—“गुरुलघुपणगाह दो इयर” चि “इतरे” स्वविरा-
 5 क्षुल्लिके तयोर्द्वयोरपि यथाकनं गुरुपञ्चकादिकं लघुपञ्चकादिकं च प्रायश्चित्तं भवति ॥६१११॥

इह परपग्रहणेन निष्ठुर-कर्कशो अपि सूचिते, तत्तत्तयोः प्रायश्चित्तं दर्शयितुं परपस्य च प्रकारान्तरेण शोधनमिधातुनाह—

लङ्घ्यो य लहुसगम्भि, गुरुगो आगाढ फरुस वयमाणे ।

णिष्ठुर-ककसवयणे, गुरुगा य पतोसञो जं च ॥ ६११२ ॥

10 ‘लहुसके’ श्लोके परपवचने सामान्यतोऽमिषीयनाने मासलघु । आगाढपरुषं वदतो मास-
 गुरु । निष्ठुरवचने कर्कशवचने चत्वारो गुरुवः । यच्च ते परुषं मणिताः प्रद्वेषतः करिष्यन्ति
 तन्नित्यत्वे प्रायश्चित्तम् ॥ ६११२ ॥

अथ किमिदं निष्ठुरः ? किं वा कर्कशम् ? इत्याशङ्कावकाशं विलोक्याऽऽह—

निर्वेदं पुच्छितमिम्, उग्भामइल चि णिष्ठुरं सव्वं ।

15 मेहुण संसङ्गं ककसाइं णिव्वेगं साहेति ॥ ६११३ ॥

कयाऽपि नहेल्या कोऽपि साधुः पृष्ठः—केन निर्वेदेन त्वं प्रव्रजितः ? । स प्राह—मदीया
 भोजिका ‘उद्गामिका’ दुःशीला अतोऽहं प्रव्रजितः । एवमादिकं सर्वमपि निष्ठुरमुच्यते । तथा
 मैद्युने ‘संवृष्टं’ विलीनमात्रं दृष्ट्वा प्रव्रजितोऽहम् । एवं निर्वेदं यत् कथयति तदेवमादीनि
 वचांसि कर्कशानि मन्तव्यानि ॥ ६११३ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

20 मयं च जं होइ रयावसाणे, तं चिक्कणं गुज्झ मलं झरंतं ।

अंगेमु अंगाइं णिगूहयंती, णिव्वेयमेयं मम जाण सोमे ! ॥ ६११४ ॥

सखेदणीसङ्गविमुक्कगत्तो, भारेण छिन्नो ससई व दीहं ।

हीओ मि जं आसि रयावसाणे, अणेगसो तेणं दमं पवण्णो ॥६११५॥

यद् रतावसाने मृतमिव भवति तदेवंविधं गुह्यं चिक्कणं मलं ‘क्षरत्’ परिगल्ह, भार्या
 25 चात्मीयेष्वद्वेषेण चात्मीयान्येवाज्ञानेन जुगुप्सनीयतया निगूहयन्ती मया दृष्टा, एतद् मे ‘निर्वेदं’
 निर्वेदकारणं हे सौम्ये ! जानीहि ॥ ६११४ ॥ तथा—

सखेदं “नीसङ्गं” अत्यर्थं विमुक्कगात्रः शिथिलीकृताङ्गो भारेण ‘छिन्नः’ बुद्धितो भार-
 वाहको यथा दीर्घं निःश्वसिति तथाऽहमपि रतावसाने यदनेकञ्च एवंविधः ‘आसन्’ अमूर्त्तं तद्
 अतीव ‘हीनः’ लज्जितः, एतेन निर्वेदेन ‘दमं’ संयमं पाठान्तरेण व्रतं वा प्रपन्नोऽहम् ॥६११५॥

१ ‘वति ॥ ६१११ ॥ नदेवं दर्शितं परपवचनविषयं प्रायश्चित्तनिकुल्यम् । इह च
 परप* वं० ॥ २ ‘ओ व ससं व नामा० ॥ ३ ‘ण वतं प’ वाना० ॥ ४ स साधुस्यया पृष्ठः
 भन् इन्धमात्मीयं निर्वेदनाह—यद् रता* वं० ॥ ५ ‘हमिति । एवमादिकं निर्वेदं यत्
 कथयति तद् ककशावचनं मन्तव्यम् ॥ ६११५ ॥ वं० ॥

मर्तं परमवचनम् । अन्धगारसितवचनमाह—

अरे हरे वंमण पुत्ता, अन्वो वप्पो ति माय मामो चि ।

महिय सामिय गोमिय, लहुओ लहुआ य गुरुआ य ॥ ६११६ ॥

अरे इति वा हरे इति वा ब्राह्मण इति वा पुत्र इति वा यदि आमग्नवचनं श्रुते तदा मासल्लघु । अन्वो वप्पो आतद् मामक उपलक्षणत्वाद् अम्भ माग्निनेय इत्यादीन्यपि यदि वक्ति ५ तदा चतुर्थेषु । अथ भट्टिन् सामिन् गोमिन् इत्यादीनि गौरवगर्भाणि वचांसि श्रुते तदा चतुर्थैरुक्तं आज्ञादयश्च दोषा ॥ ६११६ ॥

संयवमादी दोसा, हवन्ति धी भुंड ! को व तुह थंयु ।

मिच्छत्तं दिय थयणे, ओमावणता य सामि चि ॥ ६११७ ॥

आतृ-आमकादीनि वचनानि ध्रुवाणेन संस्तर-पूर्वसंस्तरादिरूपं कृतो भवति, ततश्च प्रति-10 वन्मात्रयो बहवो दोषा भवन्ति । अन्व तात इत्यादि भुवत् शुत्वा लोकश्चिन्तयेत्—अहो ! पत्नेषामपि माता-पित्रादयः पूजनीयाः । अविरतिकाश्चामग्नयतो भूयस्तरा दोषा । यद्वा स गृहस्थस्रोतासमृतसम्बन्धोद्धट्टनेन सद्यो ब्रूयात्—पिग्गु मुण्ड । कस्यवात्र 'बन्धुः' स्वजनोऽस्ति येनैव प्रलपति ! । उपलक्षणमिवम्, अरे हरे इत्यादि भुवत् परो ब्रूयात्—त्व तावद् मां न जानीषे कोऽप्यहमस्मि सतः किमेवम् अरे इत्यादि भणसि । एवमसंस्तुतादयो दोषाः 15 'द्विजवचने च' ब्राह्मण इत्येवमभिधाने च मिथ्यास्य भवति । सामिन् इत्याद्यभिधाने च प्रवचनस्याप्राप्त्या भवति ॥ ६११७ ॥ गतमगारसितवचनम् । अथ ध्ववद्यमितोदीरणवचनमाह—

खामित-बोसविताई, अचिकरणाई तु जे उईरेंति ।

ते पावा णायम्वा, तेसिं च परूवणा इणमो ॥ ६११८ ॥

क्षामितानि—वचसा मिथ्यादुष्कृतप्रदानेन क्षमितानि, बोसवितानि—विविधमनेकथा मनसा 20 व्युत्पद्यानि, क्षामितानि च तानि व्युत्पद्यानि चेति क्षामित व्युत्पद्यानि । एवविधान्यधिकरणानि ये भूय उदीरयन्ति ते 'पावा' साधुधर्मवाद्या ज्ञातव्याः । तेषां च ईय प्ररूपणा ॥ ६११८ ॥

उप्पायग उप्पण्णे, संबद्धे कक्खहे य वाह य ।

आवहुणा य मुच्छण, समुपायऽतिवायणा येव ॥ ६११९ ॥

लहुओ लहुगा गुरुगा, छम्मामा होति लहुग गुरुगा य ।

छेदो भूलं च तद्वा, अणवद्वप्पो य पारयी ॥ ६१२० ॥

हो साधू पूर्वं बर्ह इत्यवन्तौ, तत्र च क्षामित-व्युत्पद्येऽपि तल्लिख्यधिकरणेऽन्यथा तयोरेक 25 एवं भवति—एव नाम स्वयां सदानामहमित्यमित्य च भजित, एव उत्पादक उच्यते, अस्त

१ अन्वो वप्पो ताता । पूर्णो अन्वो वप्पो इति इदमेव ॥ २ अत्रान्तरे प्रख्यातम्—८०००
४० ॥ ३ 'यति, प्रत्य चरतीति ब्राह्मण इति व्युत्पत्त्यर्थस्य तत्राद्यटनात् । सामिन् इत्याद्यभिधाने च प्रवचनस्याप्राप्त्या भवति, अहो ! आदुकारिणोऽस्मी इत्यादि ॥ ६११७ ॥
४० ॥ ४ 'इय' पक्ष्यमाणलक्षणा प्ररूपणा ॥ ६११८ ॥ सामेयाह—उप्पायग ४० ॥
५ इदं गायत्र्यस्यापि पदानां यथासंख्य योजना कार्या । तद्यथा—हो साधू ४० ॥
५० २०४

च मासलपु । इतरोऽपि मृते—अहमपि त्वया तदानीं किं न्योक्तं भणितः ?; एवमुक्त उदादकः प्राह—यदि तदानीं त्वमभणिष्यत्तदा किमहमेवमेव त्वामगोक्ष्यम् ?; एवमधिकरणमुत्पन्न-मुच्यते, तत्र द्वयोरपि चतुर्लपु । सम्प्रदं नाम—वचसा परस्परमाक्रोशनं कर्तुमारब्धं तत्र चतुर्गुरु । कर्कशं नाम—तदस्थितैरुपगम्यनानावपि नोपशान्ततत्त्वादा पृच्छु । “बाहु” चि रोपनपर-
६ वशतया बाहुबाह्वपि युद्धं कर्तुं लज्जा तत्र पक्षुःकाः । आवर्तना नाम—एकेनापरो निहत्य पातितस्त्रत्र च्छेदः । चोऽसौ निहतः स नृच्छो यदि प्राप्तस्तदा मूलम् । गारणान्तिकममुद्राते समवहतेऽनपलाप्यम् । अतिपातना—मरणं तत्र पाराधिक्कम् ॥ ६११९ ॥ ६१२० ॥

अथ द्वितीयपदगाह—

पढमं विगिंचणह्वा, उवलंम विगिंचणा य दोसु भवे ।

10 अणुसासणाय देसी, छट्ठे य वगिंचणा भणिता ॥ ६१२१ ॥

‘प्रथमम्’ अलीकवचनमयोग्यशैक्षस्य विवेचनार्थं वदेत् । ‘द्वयोस्तु’ हीलित-हिसिनवचन-योर्थधाक्रममुपालम्भ-विवेचने कारणे भवतः, शिक्षादानमयोग्यशैक्षपरित्यागधेत्यर्थः । परस्वचनं तु खरसाध्यस्वानुशासनां दुर्धेन् नृयात् । गृहस्यवचनं पुनः ‘देशी’ देशभाषामाश्रित्य भवेत् । ‘पष्ठे च’ व्यवशमितोदीरणवचने शैक्षस्य विवेचनं कारणं भणितम् । गाथायां स्तीत्वनिर्देशः

15 प्राहृतत्वादिति^१ द्वारगाधासमासार्थः ॥ ६१२१ ॥ अथैनां विचरीपुनाह—

कारणियदिक्खितं तीरियम्मि कळे जहंति अणलं तु ।

संजम-जसरक्खट्ठा, होढं दाउण य पलादी ॥ ६१२२ ॥

कारणे—अग्निवादौ अनलः—अयोग्यः शैक्षो दीक्षितः, ततः ‘तीरिते’ सनापिते तस्मिन् कार्ये तं अनलं ‘जहन्ति’ परित्यजन्ति । कथम् ? इत्याह—‘संयम-यशोरक्षार्थं’ संयमस्य प्रवचनयशः—
20 प्रवादस्य च रक्षणार्थं ‘होढं’ गाढमलीकं दत्त्वा पलायन्ते, शीघ्रमन्यत्र गच्छन्तीत्यर्थः ॥ ६१२२ ॥

यः पुनराचार्यः सामाचार्या सारणादिप्रदाने वा सीदति तमुद्दिश्येत्यं हीलितवचनं वदेत्—

केणेस गणि चि कतो, अहो ! गणी भणति वा गणिं अगणिं ।

एवं विसीतमाणस्स कुणति गणिणो उवालंमं ॥ ६१२३ ॥

केनासमीक्षितकारिणैष गणी कृतः ?; यद्वा अहो ! अयं गणी, अथवा गणिनमप्यगणिनं
25 भणति । एवं गणिनः सामाचार्या शिक्षादाने वा विपीदत उपालम्भं करोति ॥ ६१२३ ॥

अगणिं पि भणाति गणिं, जति नाम पढेज्ज गारवेण वि ता ।

एमेव सेसएसु वि, वायगमादीसु जोएज्जा ॥ ६१२४ ॥

यदि कोऽपि बहुशोऽपि भण्यमानो न पठति ततस्तमगणिनमपि गणिनं भणति यदि नाम गौरवेणापि पठेत् । एवमेव शेषेष्वपि वाचकादिषु पदेषु द्वितीयपदं ‘योजयेत्’ योजनां
30 कुर्यात् ॥ ६१२४ ॥

१ गतं व्यवशमितोदीरणवचनम् । अथ द्विती^२ इतिरूपमवतरणं कां० ॥ २ ‘ति निर्युक्ति-गाथास्तमास्तार्थः ॥ ६१२१ ॥ अथैनामेव भाष्यकारो विचरीपु’ कां० ॥ ३ ‘वाचकादिषु’ वाचक-बहुश्रुत-मेधाविप्रवृत्तिषु पदेषु कां० ॥

विंसावयणविहाणां, जे क्षिप जाती-कुलादि पुञ्जुत्ता ।

कारणियदिक्खित्वाणं, ते खेव विगिचणोवाया ॥ ६१२५ ॥

विंसावचनविधानानि मान्येव जाति-कुलादीनि पूर्वमुक्तानि त एव 'कारणिकदीक्षितानां' अयोग्यानां कारणप्रमाजितानां विवेचने-परिष्ठापने उपाया मन्तव्या ॥ ६१२५ ॥

खरसज्जं मउयवइ, अगणेमाणं मणंति फरुस पि ।

5

दब्बफरुसं च वयणं, धयंति देसिं समासज्जा ॥ ६१२६ ॥

इह यं कठोरवचनमणनमन्तरेण शिक्षां न प्रतिपद्यते स खरसाध्य उच्यते, त खरसाध्यं मृद्धीं वाचमगणयन्त परुषमपि मणन्ति । यद्वा 'देशी' देशभाषा समासाद्य द्रव्यत परुषवचनमपि वदन्ति । द्रव्यतो नाम-न दुष्टभावतया परुष मणन्ति किन्तु तत्त्वाभावात्, यथा मालवाः परुषवानया भवन्ति ॥ ६१२६ ॥

10

मड्ढि चि अमुगमड्ढि, चि वा वि एमेव गोमि सामि चि ।

तह णं मणाति लोगो, मणाति तह देसिमासज्जा ॥ ६१२७ ॥

मड्ढिन् इति वा अमुगमड्ढिन् इति वा एवमेव गोमिन् इति वा सामिन् इति वा यथा यथा लोको मणति तथा तथा 'देशी' देशभाषामाश्रित्य साधवोऽपि मणन्ति ॥ ६१२७ ॥

खामिय-बोसविपाइ, उप्पाएऊण दब्बतो रुट्ठो ।

15

कारणदिक्खित्वा अनलं, आसंखडिउ चि घाडेति ॥ ६१२८ ॥

य कारणे अनलो दीक्षितत्वेन सम समापिते कार्ये क्षामित-व्युत्पन्नान्यधिकरणान्युत्पाद्य 'द्रव्यत' दुष्टभाव विना 'रुष्ट' कुपित, बहि कृत्रिमान् कोपविकारान् दर्शयन्नित्यर्थः, आसङ्गडिकोऽय इति दोषमुत्पाद्य समनल शैक्ष 'घाटयति' गच्छाद् निष्काशयति ॥ ६१२८ ॥

॥ वचनप्रकृतं समाप्तम् ॥

20

प्र स्ता र प्र कृ त म्

सूत्रम्—

छ कप्पस्स पत्थारा पणत्ता, तं जहा—पाणाइवा-

यस्स वायं वयमाणे, मुत्तावायस्स वायं वयमाणे,

अदिण्णादाणस्स वायं वयमाणे, अविरइयावायं

वयमाणे, अपुरिसवायं वयमाणे, दासवायं वयमाणे ।

25

१ 'छादिया' पुञ्जा ताभा० कं० विना ॥ २ 'ति त देसि' ताभा० ॥ ३ इति वा "जह" चि इह उच्यते च यीप्साया गम्यमानत्वाद् यथा यथा लोको मणति "म" इति तद् वचनं प्रपीति तथा तथा कं० ॥

इच्छेते छ कप्पस्स पत्थारे पत्थरित्ता सम्मं अप्प-
डिप्परेमाणे तट्टाणपत्ते सिया २ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्वन्धमाह—

तुल्लहिकरणा संखा, तुल्लहिगारो व वादिओ दोसो ।

अहवा अयमधिगारो, सा आवत्ती इहं दाणं ॥ ६१२९ ॥

‘द्वयोरपि’ अनन्तर-प्रस्तुतसूत्रयोस्तुल्याधिकरणा सद्यथा, समानः पदसद्व्यालक्षणोऽधिकार इत्यर्थः । यद्वा वाचिको दोषस्तुल्याधिकारः, उभयोरपि सूत्रयोर्येवचनदोषोऽधिकृत इति भावः । अथवाऽयमपरोऽधिकार उच्यते—‘सा’ पूर्वसूत्रोक्ता शोधिरापचिरूपा, इह तु तस्या एव शोधेर्दानमधिक्रियते ॥ ६१२९ ॥

- 10 अनेन सम्वन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—कल्पः—साधुसमाचारस्तस्य सम्वन्धेन तद्विशुद्धि-कारणत्वात् ‘प्रस्ताराः’ प्रायश्चित्तरचनाविशेषाः पदं प्रज्ञप्ताः । तद्यथा—प्राणातिपातस्य ‘वादं’ वार्ता वाचं वा वदति साधौ प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवतीत्येकः १ । एवं मृषावादस्य वादं वदति द्वितीयः । अदत्तादानस्य वादं वदति तृतीयः । अविरतिः—अब्रह्म, यद्वा न विद्यते विरतिरस्याः सा अविरतिका—स्त्री तद्वादं वदति चतुर्थः । अपुरुषः—नपुंसकस्तद्वादं वदति पञ्चमः । दासवादं वदति षष्ठः । ‘इति’ इत्युपप्रदर्शने । एवंप्रकारानेतान् पदं कल्पस्य ‘प्रस्तारान्’ प्रायश्चित्तरचना-विशेषान् ‘प्रस्तीर्य’ अभ्युपगमत आत्मनि प्रस्तुतान् विधाय ‘प्रस्तारयिता वा’ अभ्याख्यानदाता साधुः सम्यग् ‘अप्रतिपूरयन्’ अभ्याख्येयार्थस्यासङ्गततया अभ्याख्यानसमर्थनं कर्तुमशक्नुवन् तस्यैव—प्राणातिपातादिकर्तुरिव स्थानं प्राप्तस्तत्स्थानप्राप्तः स्यात्, प्राणातिपातादिकारीव दण्ड-नीयो भवेदिति भावः । अथवा प्रस्तारान् ‘प्रस्तीर्य’ विरचय्याऽऽचार्येणाभ्याख्यातदाता
- 20 ‘अप्रतिपूरयन्’ अपरापरप्रत्ययवद्भनैस्तमर्थं सत्यमकुर्वन् तत्स्थानप्राप्तः कर्तव्य इति शेषः, यत्र प्रायश्चित्तपदे विवदमानोऽवतिष्ठते न पदान्तरमारभते तत् पदं प्रापणीय इति भावः । एष सूत्रार्थः ॥ अथ भाष्यकारो विषमपदव्याख्यामाह—

पत्थारो उ विरचणा, सो जोतिस छंद गणित पच्छित्ते ।

पच्छित्तेण तु पगयं, तस्स तु भेदा बहुविगप्पा ॥ ६१३० ॥

- 25 प्रस्तारो नाम विरचना, स्थापना इत्यर्थः । स च चतुर्धा—ज्योतिषप्रस्तारः छन्दःप्रस्तारो गणितप्रस्तारः प्रायश्चित्तप्रस्तारश्चेति । अत्र प्रायश्चित्तप्रस्तारेण प्रकृतम् । ‘तस्य च’ प्रायश्चित्तस्यामी ‘बहुविकल्पाः’ अनेकप्रकारा भेदा भवन्ति ॥ ६१३० ॥ तद्यथा—

उग्घातमणुग्घाते, भीसे य पसंगि अप्पसंगी य ।

आवज्जण-दाणाइं, पडुच्च वत्थुं दुपक्खे वी ॥ ६१३१ ॥

- 30 इह प्रायश्चित्तं द्विधा—उद्घातमनुद्घातं च । उद्घातं—लघुकम्, तच्च लघुमासादि । अनु-द्घातिकं—गुरुकम्, तच्च गुरुमासादि । तदुभयमपि द्विधा—मिश्रं चशब्दाद् अमिश्रं च । मिश्रं

नाम—लघुमासादिक तप-कालयोरेकत्रयेण द्वाभ्यां वा शुरुकम्, शुरुमासादिक वा सप्तसा
कालेन वा द्वाभ्यां वा लघुकम् । अमिथ तु लघुमासादिक तपः-कालाभ्यां द्वाभ्यामपि लघु-
कम्, शुरुमासादिक वा द्वाभ्यामपि शुरुकम् । उभयमपि च तप-कालविशेषपरिहितं पुनरपि
द्विधा—प्रसज्जि अप्रसज्जि च । प्रसज्जि नाम—यद् अमीक्षणप्रतिसेवारूपेण द्वाह्वा-भोजिका-घाटि-
कादिपरम्परारूपेण वा प्रसज्जेन युक्तम्, तद्विपरीतमप्रसज्जि । मूयोऽप्येतदेकैक द्विधा—आपशि-६
प्रायश्चित्त दानप्रायश्चित्त च । एतत् सर्वमपि प्रायश्चित्त 'द्विपक्षेऽपि' अमणपक्षे अमणीपक्षे
च वस्तु प्रतीत्य मन्तव्यम् । वस्तु नाम—आचार्यादिक प्रवर्तिनीममृतिक च, ततो यस्य वस्तुनो
यत् प्रायश्चित्त योग्य सत् तस्य भवतीति भावः । एष प्रायश्चित्तप्रसार उच्यते ॥ ६१३१ ॥

“सम्भ्रमप्रतिपूरमाणे” चि पद व्याचष्टे—

आरिसण्डमिसत्तो, स चाधिकारी ण तस्स ठाणस्स । 10

सम्भ्रं अपूरयंतो, पञ्चगिरमप्पणो क्कणति ॥ ६१३२ ॥

‘आहशेन’ हर्दुरमारणादिनोऽभ्याख्यानेन ‘स’ साधु ‘अमिथत्तः’ अभ्याख्यातः स तस्य
स्थानस्य ‘आधिकारी’ न योग्यः अप्रमत्तत्वात् ; अतोऽभ्याख्यानं कृत्वा सम्भ्रं ‘अप्रतिपूरयन्’
अनिर्वाहयन् आत्मनः प्रत्यङ्गिरां क्रोति, त दोषमात्मनो लगयतीत्यर्थः ॥ ६१३२ ॥

कृत्वा विषमपदभ्याख्या भाष्यकृता । सम्प्रति निर्युक्तिविस्तरः—

15

छ चेव म्य पत्थार, पाणवह मुसे अदचदाणे य ।

अविरति-अपुरिसवाते, दासावावं च वत्तमाणे ॥ ६१३३ ॥

पक्षेव प्रैत्तारा भवन्ति । सत्तथा—प्राणवधवाद मृषावादवाद अदत्तादानवादमविरतिक-
वादमपुरुषवाद दासवाद च वदति इति ॥ ६१३३ ॥

तत्र प्राणवधवादे प्रस्तारं सावदमिधित्थुराह—

20

दुहुर सुणय सम्पे, भूसग पाणातिवाहुदाहरणा ।

एतेसि पत्थार, चोच्छामि अहाणुपुब्बीए ॥ ६१३४ ॥

प्राणातिपाति एतानि ‘उदाहरणानि’ निदर्शनानि भवन्ति—दुहुर शुनक सर्पो मूषक-
श्वेति । ‘एतेषाम्’ एतद्विषयमित्यर्थं ‘प्रस्तार’ प्रायश्चित्तचरित्रनाविशेष यथानुपूर्व्या नक्त्यामि
॥ ६१३४ ॥ तत्र दुहुरविषयं सावदाह—

25

ओमो चोदिअंतो, दुपेहियादीसु संपसारेति ।

अहमवि णं चोदिस्सं, न य लभमति तारिसं छेडं ॥ ६१३५ ॥

‘अहम’ अहमरात्रिको रात्रिकेन दु प्रत्युपेक्षितादिषु स्सलितेषु मूयो मूयो नोद्यमानः
‘सम्प्रसारयति’ मनसि पर्यालोचयति—अहमपि “ण” एन रात्रिक नोदयिष्यामि । एव

१ ‘वानिप्पत्थेन द्वाह्वा-भोजिका-घाटिकानिवेदनादिपरम्परानिप्पत्थेन वा प्रसङ्गप्राय-
श्चित्तेन युक्तम्, कां ॥ २ ‘ना वक्ष्यमाणलक्षणेनाऽभ्याख्या’ कां ॥ ३ ‘प्रस्तारा’
प्रायश्चित्तचरित्रनाविशेषोप मयन्ति, न पञ्च न वा सप्त इत्येवकारार्थः । तद्यथा कां ॥
४ प्रतिज्ञातमेव निर्वाहयन् दुहुरविषय प्रस्तारं सावदाह इति रूपवचनं कां ॥

पर्यालोच्य प्रयत्नेन गवेययन्नपि तादृशं छिद्रं रात्रिकल्प न लभते ॥ ६१३५ ॥

अन्नेण घातिए दहुरम्मि दहुं चलणं कतं ओमो ।

उद्वितो एस तुमे, ण मि ति वित्तिर्यं पि ते णत्थी ॥ ६१३६ ॥

अन्यदा च भिक्षादिपर्यटने अन्येन केनापि ददुरे घातिते रात्रिकेन च तस्योपरि 'चलनं'
5 पादं कृतं दृष्टाऽवमो ब्रवीति—एष ददुरस्त्वयाऽपद्रावितः । रात्रिको वक्ति—न मयाऽपद्रा-
वितः । अवमः प्राह—“द्वितीयमपि” मृषावादव्रतं 'ते' तव नास्ति ॥ ६१३६ ॥

एवंमणतस्तस्येयं प्रायश्चित्तरचना—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिते णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सन्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१३७ ॥

10 मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१३८ ॥

स एवमुक्त्वा ततो निवृत्त्याऽऽचार्यसकाशं व्रजति मासलघु । आगत्य भणति यथा—तेन
ददुरो मारितः, एवंमणतो मासगुरु । योऽसावभ्याख्यानतः स गुरुणां सकाशमागतः, आचा-
र्यैश्चोक्तम्—“आलोय” चि आर्य । सम्यगालोचय, किं सत्यं भवता ददुरो मारितः ? स
15 प्राह—न मारयामि, एवमुक्तेऽभ्याख्यानदातुश्चतुर्लघु । “निकाए” चि इतरो निकाचयति
रात्रिकस्तु मूयोऽपि तावदेव भणति तदा चतुर्गुरु । अवमरात्रिको भणति—यदि न प्रत्यय-
स्ततस्त्र गृहस्थाः सन्ति ते पृच्छयन्ताम्, ततो वृषमा गत्वा पृच्छन्ति, पृष्टे च सति पद्लघु ।
गृहस्थाः पृष्टाः सन्तः “णिसिद्धं” निषेधं कुर्वन्ति—नात्सामिर्ददुरव्यपरोपणं कुर्वन् दृष्ट इति
पहुह । “साहु” चि ते साधवः समागता आलोचयन्ति नापद्रावित इति तदा छेदः ।
20 “गिहि” चि अथासावभ्याख्यानदाता भणति—“गृहस्थाः” असंयता यत् प्रतिभासते तद्
अलीकं सत्यं वा ब्रुवते, एवंमणतो मूलम् । अथासौ भणति—“मिलिय” चि गृहस्थाश्च यूयं
चैकत्र मिलिता अहं पुनरेक इतिब्रुवतोऽनवस्याप्यम् । सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्या इति-
मणतः पाराञ्चिकम् । एवमुचरोत्तरं वदतः पाराञ्चिकं यावत् प्रायश्चित्तप्रसारो भवति
॥ ६१३७ ॥ ६१३८ ॥ अथेदमेव भावयति—

25 किं आगओ सि णाहं, अडामि पाणवहकारिणा सद्धिं ।

सम्मं आलोय चि य, जा तिणिण तमेव वियडेति ॥ ६१३९ ॥

रात्रिकं विना स एकाकी समायातो गुरुभिरुक्तः—किमेकाकी त्वमागतोऽसि ? । स
प्राह—नाहं प्राणवहकारिणा सार्द्धमटामि । एवमुक्ते रात्रिक आगतो गुरुभिरुक्तः—सम्य-
गालोचय, कोऽपि प्राणी त्वया व्यपरोपितः ? न वा ? इति । स प्राह—न व्यपरोपितः ।
30 एवं त्रीन् वारान् यावदालोचाप्यते । यदि त्रिष्वपि वारेषु तदेव 'विकटयति' आलोचयति
तदा परिष्कृतमेव कथ्यते ॥ ६१३९ ॥

तुमए किर दहुरओ, हओ चि सो वि य भणाति ण मए चि ।

तेण पर तु पसगो, धावति एके व नितिए वा ॥ ६१४० ॥

किञ्च इति द्वितीयस्य साधोर्मुत्सादस्याभि श्रुतम्—त्वया दर्दुर 'हत्' विनाशितं । स प्राह—न मया हत् इति । 'तत्. परम्' एवमणनानन्तरं 'प्रसङ्ग' प्रायश्चित्तवृद्धिरूप 'एकस्मिन्' रात्रिके 'द्वितीये वा' अवमरात्रिके धावति । किमुक्तं भवति ?—यदि तेन रात्रिकेन सत्वेनैव दर्दुरो व्यपरोपितः ततो यदि 'सम्भगालोचय' इति मण्यमानो भूयो भूयो निहुते तदा तस्य प्रायश्चित्तवृद्धिः । अथ तेन न व्यपरोपितः तत्. 'इतरस्य' अभ्याख्यानं निकाचयत् प्रायश्चित्तं वर्द्धते ॥ ६१४० ॥ इदमेव भावयति—

एकस्स मुसावादो, काउं णिण्हाइणो दुवे दोसा ।

तरय वि य अप्ससंगी, भवति य एक्को व एक्को वा ॥ ६१४१ ॥ 10

'एकस्य' अभ्याख्यानदातुरेक एव मृषावादद्वयणो दोषः । यस्तु दर्दुरवप कृत्वा निहुते तस्य द्वौ दोषौ—एकः प्राणातिपातदोषो द्वितीयो मृषावाददोषः इति । 'तत्रापि च' अभ्याख्याने प्राणातिपाते वा कृतेऽपि 'एको वा' अवमरात्रिक 'एको वा' रात्रिको यदि अवसङ्गी भवति तदा न प्रायश्चित्तवृद्धिः । किमुक्तं भवति ?—यदि अवमरात्रिकोऽभ्याख्यानं दत्त्वा न निकाचयति यो वाऽभ्याख्यातः सोऽपि न रुन्यति तदा न प्रायश्चित्तवृद्धिः । अथाभ्याख्याताऽऽभूयो भूयः समर्थयति इतरोऽपि भूयो भूयो रुन्यति तदा प्रायश्चित्तवृद्धिः । एव दर्दुरवपयः प्रसारो भावितः । शुनक-सर्प-भूपकविषया अपि प्रसार एवमेव भावनीया ॥ ६१४१ ॥

गत प्राणातिपातप्रसारः । सम्प्रति मृषावादाऽऽद्यादानयोः प्रसारमाह—

मोसम्मि संखडीए, मोयगगहणं अदच्छदाणम्मि ।

आरोवणपत्तारो, तं चेव इमं तु णाणचं ॥ ६१४२ ॥ 20

मृषावादे सङ्खडीविषयं निदर्शनम् । अद्यादाने मोदकग्रहणम् । एतयोर्द्वयोरप्यारोपणाया प्रायश्चित्तस्य प्रसारः स एव मन्तव्यः । इदं तु 'नानात्वं' विशेषः ॥ ६१४२ ॥

दीण-कलुणेहि जायति, पडिसिद्धो विसति एसणं हणति ।

अपति मुहप्पियाणि य, जोग-तिमिच्छा-निमिचाइं ॥ ६१४३ ॥

कस्मामपि सङ्खज्यामकालत्वात् प्रतिपिद्धौ साधू अन्यत्र गतौ, तस्यो मुहूर्तान्तरे रक्षाधिके-25 नोक्तम्—प्रज्ञाम सङ्खज्याम्, इदानीं भोजनकालं सम्भाव्यते । अवगो भणति—प्रतिपिद्धोऽहं न भ्रमामि । ततोऽसौ निवृत्त्याऽऽचार्यायेदमालोचयति, यथा—अयं दीन-कल्पवचनैर्वाचते, प्रतिपिद्धोऽपि च प्रविशति, एषणा च 'हन्ति' भेरयति, अथवा एष गृहं प्रविष्टो मुखमि-

१ 'तः' । सोऽपि च रक्षाधिक 'भणति' प्रतिब्रूते—न मया कं० ॥ २ 'ख्यातः' प्राणातिपातः वा कृतवान् सोऽपि यदि न रुन्यति न वा निहुते तदा कं० ॥ ३ 'न्यति' स्वापराधं निहुते वा तदा कं० ॥ ४ 'तयिषयः प्रसार' कं० ॥ ५ अथ रक्षाधिको दीन-कल्पवचनैर्वाचते, प्रतिपिद्धोऽपि च गृहपतिवृद्धं प्रायोग्यलम्पटतया भूयोभूयो प्रविशति, एषणा कं० ॥

याणि योग-चिकित्सा-निमित्तानि जल्पति । एवंविधमृषावादवादं वदतः प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवति ॥ ६१४३ ॥ स चायम्—

वच्चह भण्णाह आलोय णिकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वदमाणे ॥ ६१४४ ॥

5.

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१४५ ॥

गांधाद्वयमपि गतार्थम् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१४४ ॥ ६१४५ ॥

अथादत्तादाने मोदकग्रहणदृष्टान्तं भावयति—

जा फुसति भाणमेगो, वितिओ अण्णत्थ लहुते ताव ।

10

लद्धूण णीति इयरो, ते दिस्स इमं कुणति कोई ॥ ६१४६ ॥

एकत्र गेहे भिक्षा लब्धा, सा चावमेन गृहीता । यावद् असौ 'एकः' अवमरान्तिको भोजनं 'स्पृशति' सम्मार्ष्टि तावद् 'द्वितीयः' रत्नाधिकः 'अन्यत्र' सङ्गृह्या लब्धकान् लब्धवान्, लब्ध्वा च निर्गच्छति । 'इतरः पुनः' अवमः 'तान्' मोदकान् दृष्ट्वा कश्चिदीर्ष्यालुरिव करोति ॥ ६१४६ ॥ किम् ? इत्यत आह—

३६

वच्चह भण्णाह आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१४७ ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१४८ ॥

"वच्चह" चि स निवृत्त्य गुरुसकाशं व्रजति । आगम्य च मणति आलोचयति—रत्नाधिकेना-
२० दत्ता मोदका गृहीता इति । शेषं प्राग्वत् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१४७ ॥ ६१४८ ॥

अथाविरतिकावादेः प्रस्तारमाह—

रांतिणित्वाइतेणं, खल्लिय-मिलिय-पेछणाए उदण्णं ।

दैउल मेहुणम्मि, अब्भक्खारणं कुडंगे वा ॥ ६१४९ ॥

कश्चिदवमरान्तिको रत्नाधिकेनामीक्षणं शिष्यमाणश्चिन्तयति—एषः 'रत्नाधिकवातेन' 'रत्ना-
२५ धिकोऽहम्' इति गर्वेण मां दशविधचक्रवालसामाचार्यामस्वलितमपि कषायोदयेन तर्जयति, यथा—हं दुष्टशैक्षक ! स्वलितोऽसीति । तथा मां निम्नतरमपि पदं पदेन विच्छिन्नं सूत्र-मुच्चारयन्तं 'हा दुष्टशैक्षक ! किमिति मिलितमुच्चारयसि ?' इति तर्जयति । तथा 'पेछण' चि अन्यैः सांधुभिर्वार्यमाणोऽपि कषायोदयतो मां हस्तेन प्रेरयति । अथवैषा सामाचारी—
रत्नाधिकस्य सर्वं क्षन्तव्यमिति, तत्तत्तथा करोमि यथा एष मम लघुको भवति । ततोऽन्यदा
३० द्वावपि भिक्षाचर्यायै गतौ, तौ च तृषितौ बुभुक्षितौ चैत्येवं चिन्तितवन्तौ—अस्मिन् आर्या-
देवकुले 'कुडङ्गे वा' वृक्षविपमे प्रथमार्लिकां कृत्वा पानीयं पास्याम इति; एवं चिन्तयित्वा
तौ तदभिमुखं प्रस्थितौ । अत्रान्तरेऽवमरत्नाधिकः परिव्राजिकामेकां तदभिमुखमागच्छन्तीं

दृष्टा सितः, 'लब्ध एष इदानीम्' इति चिन्तयित्वा तं रत्नाधिकं वदति—अद्वो ज्येष्ठार्य ।
कुरु त्वं प्रथमालिकां पानीयं वा, अहं पुनः संज्ञां न्युत्तक्ष्यामि ॥ ६१४९ ॥ एवमुक्त्वा त्वरितं
वसतावागत्य मैथुनेऽभ्यासयानं दातुं यथा आलोचयति तथा दर्शयति—

जेद्वजेण अकज्जं, सज्जं अज्जापरे कयं अज्जं ।

उवजीवितो यं मते !, मए वि ससद्वकप्पोऽत्थ ॥ ६१५० ॥

ज्येष्ठार्येणाद्य 'सद्य' इदानीमार्यागृहे कृत 'अकार्य' मैथुनसेवालक्षणम्, ततो मदन्तः ।
तत्संसर्गतो मयाऽपि 'संसद्वकल्प' मैथुनप्रतिसेवा 'अत्र' अस्मिन् प्रस्तावे उपजीवितः ॥ ६१५० ॥

अत्राप्ययं प्रायश्चित्तप्रस्तावः —

पथति मणाति आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१५१ ॥

भासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१५२ ॥

अवमरान्तिको निवृत्त्य गुरुसकाशं व्रजति लघुमास । आगम्य च गुरुन् मणति—
ज्येष्ठार्येण मया चाकृत्यमासेवितम्, अतो मम तावद् महाप्रतान्यारोपयत, एवं रत्नाधिकस्य
लघूमवनाभिप्रायेण मणतो गुरुमास । रत्नाधिक आगतं सुरिणा मणितं—किं स्वया ॥
संसद्वकल्प आसेवितः ! स माह—नासेवित, ततश्चतुर्लघु । इतरो निकाचयति, चतुर्गुरु
इत्यादि प्राग्वद् द्रष्टव्यम् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१५१ ॥ ६१५२ ॥

गतोऽविरतिकावोदः । अथापुरुषवादमाह—

तइओ चि कयं जाणसि, दिट्ठा णीया सें तेहि मी बुचो ।

वड्ढति ततिओ तुम्हं, पम्मावेतुं मम वि संका ॥ ६१५३ ॥

दीसति यं पाढिरुवं, ठित-चकम्मित-सरीर-भासाहिं ।

यहुसो अपुरिसवयणे, सवित्थराऽऽरोवणं कुजा ॥ ६१५४ ॥

कोऽपि साधुसत्तथैव छिद्रान्वेषी मिश्रातो निवृत्त्य रत्नाधिकमुद्दिष्टयाऽऽचार्यं मणति—
एष साधु 'तृतीय' त्रैराशिकः । आचार्यं माह—कथं जानासि ? । स माह—मयैतस्य
निजका दृष्टा तैरदमुक्तः—वर्तते युष्माकं तृतीयः प्रमाजयितुम्, ततो ममापि हृदये ॥
दृष्टा जाता ॥ ६१५३ ॥ अपि च—

अन्य साधो, 'प्रतिरूप' नपुंसकानुरूप रूपं सित-चकमित-शरीर-भाषादिमिर्लक्षणैर्दृश्यते ।
एव यदुच्यते, 'अपुरुषवचने' नपुंसकवादे वर्तमानस्य सवित्तरामारोपणां कुर्यात् ॥ ६१५४ ॥

तद्यथा—

पथति मणाति आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१५५ ॥

१ 'नीमुपाय इति चिन्त' अ० ॥ २ 'पादविषयः प्रस्तावः । अथापुरुषवादे प्रस्तावमाह
इतिरूपमवतरणं अ० ॥ ३ 'यम्' 'मारोपणां' प्रायश्चित्तविद्वचनाकृपां कुर्यात्' अ० ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१५६ ॥

स निवृत्त्य एकाकी प्रतिश्रयं व्रजति लघुमासः । आगतो गुरुन् भणति—एष साधुसै-
राशिक एतदीयसज्ञातकैरुक्तः, अत्र गुरुमासः । शेषं प्राग्वत् (गा० ६१३७-३८)
॥ ६१५५ ॥ ६१५६ ॥ अथ दासवादमाह—

खरओ चि कहं जाणसि, देहायारा कहिति से हंदी ! ।

छिकोवण उव्मंडो, णीयासी दारुणसभावो ॥ ६१५७ ॥

कोऽपि साधुस्तथैव रत्नाधिकमुद्दिश्याचार्यं भणति—अयं साधुः ‘खरकः’ दास इति ।
आचार्यं आह—कथं जानासि ? । इतरः प्राह—एतदीयनिजकैर्मम कथितम् । तथा ‘देहाकाराः’
१० कुक्कातादयः, ‘से’ तस्य ‘हंदी’ इत्युपप्रदर्शने दासत्वं कथयन्ति । तथा ‘छिकोवण’ चि
शीघ्रकोपनोऽयम्, ‘उव्मंडो नाम’ असंवृतपरिधानादिः, ‘नीचासी’ नीचतरे आसने उपवेश-
नशीलः, दारुणस्वभाव इति प्रकटार्थम् ॥ ६१५७ ॥ अथ ‘देहाकार’ चि पदं व्याख्याति—

देहेण वा विरुवो, खुजो वडमो य बाहिरप्पादो ।

फुडमेव सें आयारा, कहिति जह एस खरओ चि ॥ ६१५८ ॥

१६ स प्राह—देहेनाप्ययं विरूपः, तद्यथा—कुजो वडमो बाह्यपादो वा । एवमादयस्तस्याऽऽ-
काराः स्फुटमेव कथयन्ति, यथा—एषः ‘खरकः’ दास इति ॥ ६१५८ ॥ अथाऽऽचार्यः प्राह—

केइ सुरुव दुरुवा, खुज्जा वडभा य बाहिरप्पाया ।

न हु ते परिभवियन्वा, वयणं व अणारियं वोचुं ॥ ६१५९ ॥

इह नामकर्मादयैवैचिन्वतः ‘केचिद्’ नीचकुलोत्पन्ना अपि दासादयः सुरूपा भवन्ति,
२० ‘केचित् तु’ राजकुलोत्पन्ना अपि दूरूपाः भवन्ति, तथा कुक्का वडभा बाह्यपादा अपि भवन्ति,
अतः ‘नहि’ नैव ते परिभवितव्याः ‘अनार्यं वा वचनं’ ‘दासोऽयम्’ इत्यादिकं वक्तुं योग्याः
॥ ६१५९ ॥ अत्रापि प्रायश्चित्तप्रस्तारः—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१६० ॥

२५ मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१६१ ॥

[व्याख्या प्राग्वत्] ॥ ६१६० ॥ ६१६१ ॥ गतो दासवादः । अथ द्वितीयपदमाह—

१ ‘रुकोऽस्सीत्यत्र गुरुमासः । शेषं प्राग्वत् ॥ ६१५५ ॥ ६१५६ ॥ उक्तोऽपुरुषवादे
प्रस्तारः । अथ दासवादे प्रस्तारमभिधानुकाम इदमाह कां० ॥ २ वयणं अवगारियं वोचुं
तामा० ॥ ३ स निवृत्त्य एकाकी वसतिं व्रजति लघुको मासः । वसतिमागम्य गुरुणा-
मन्तिके रत्नाधिकमुद्दिश्य भणति—अयं साधुर्दास इव लक्ष्यते इति भणतो गुरुमासः ।
इत्यादि प्रागुक्तनीत्या (गा० ६१३७-३८) सर्वमपि यथायोग्यं वक्तव्यम् ॥ ६१६० ॥ ६१६१ ॥
तदेवं दर्शिताः प्रदपि प्रस्ताराः । अथ द्वितीयपदमाह कां० ॥

विद्वयपयमणामोगे, सहसा वोचूण वा समाउट्टे ।

जाणतो वा वि पुणो, विविचणट्ठा वदेज्जा वि ॥ ६१६२ ॥

द्वितीयपदे अनामोगेन सहसा वा प्राणवधादिविषय वादमुक्त्वा मूय. 'समावर्तेत' प्रत्या-
वर्तेत, मिथ्यादुष्कृतमपुनःकरणेन दद्यादित्यर्थः । अथवा जानन्नपि, पुनःशब्दो विशेषणे, स
चैतद् विशिनष्टि—योऽयमस्य शैक्ष प्रव्रजितस्तस्य विवेचनार्थे प्राणातिपातादिवादमपि
वदेद् येनासावुद्वेजितो गणाद् निर्गच्छति ॥ ६१६२ ॥

॥ प्रस्तारप्रकृतं समाप्तम् ॥

क ण्ट का णु ढ र ण प्र कृत म्

सप्तम्—

निग्गंथस्स य अहेपादंसि क्खाणू वा कंटगे वा हीरे
वा सक्करे वा परियावज्जेज्जा, तं च निग्गंथे नो संचाइ-
ज्जा नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, तं निग्गंथी
नीहरमाणी वा विसोहेमाणी वा नाइक्कमइ ३ ॥

10

निग्गंथस्स य अर्च्छिसि पाणे वा वीए वा रए वा
परियावज्जेज्जा, तं च निग्गंथे नो संचाइज्जा नीहरि-
त्तए वा विसोहित्तए वा, तं निग्गंथी नीहरमाणी वा
विसोहेमाणी वा नाइक्कमइ ४ ॥

15

निग्गंथीए अहेपादंसि क्खाणू वा कंटए वा हीरए
वा सक्करे वा परियावज्जेज्जा, तं च निग्गंथी नो संचा-
इज्जा नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, तं च निग्गंथे
नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा नाइक्कमइ ५ ॥

20

निग्गंथीए अर्च्छिसि पाणे वा वीए वा रए वा
जाव निग्गंथे नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा नाइ-
क्कमइ ६ ॥

अस्य सूत्रचतुष्टयस्य सम्बन्धमाह—

25

पायं गता अकप्पा, इयाणि वा कप्पिता इमे मुत्ता ।

आरोवणा गुरु धि य, तेण तु अण्णोण्ण समणुण्णा ॥ ६१६३ ॥

‘प्रायः’ प्रायेण ‘अकल्पिकानि’ ‘नो कल्पन्ते’ इति निषेधप्रतिपादकानि सूत्राणि इहा-
ध्यर्थेने गतानि । ‘इदानीम्’ इत ऊर्द्धमिमानी कल्पिकसूत्राणि भण्यन्ते । ‘वा’ विभाषायाम्,
सूत्रेणानुज्ञायाथर्थतः प्रतिषेधः क्रियते, एवं वैकल्पिकान्यनुज्ञासूत्राणीत्यर्थः । अथ किमर्थमत्र
सूत्र एवानुज्ञा कृता ? इत्याह—“आरोचना” इत्यादि । यदि कारणे निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थी
५ निर्ग्रन्थ्या वा निर्ग्रन्थः कण्टकादिकं न नीहरति तदा चतुर्युगम् । एवमारोपणा ‘गुरुका’ महती
तेन कारणेन ‘अन्योन्यं’ परस्परं समनुज्ञा सूत्रेषु कृता ॥ ६१६३ ॥

आह—यदि सूत्रेणानुज्ञातं ततः किमर्थमर्थतः प्रतिषिध्यते ? इति अत आह—

जह चेव य पडिसेहे, होंति अणुन्ना तु सन्वसुत्तेसु ।

तह चेव अणुण्णाए, पडिसेहो अत्थतो पुन्वं ॥ ६१६४ ॥

10 यथैव कण्ठतः सूत्रपदैः प्रतिषेधे कृते सर्वसूत्रेष्वप्यर्थतोऽनुज्ञा भवति तथैव येषु सूत्रेषु
साक्षात् ‘अनुज्ञातम्’ अनुज्ञा कृता तेषु पूर्वमर्थतः प्रतिषेधस्ततोऽनुज्ञा क्रियते ॥ ६१६४ ॥

अथवा प्रकारान्तरेण सम्बन्धः, तमेवाह—

तट्ठाणं वा वुत्तं, निग्गंथो वा जता तु ण तरेज्जा ।

सो जं कुणति दुहट्ठो, तदा तु तट्ठाणमावजे ॥ ६१६५ ॥

15 अथवा ‘तत्स्थानं’ तस्य—प्राणातिपातादिकर्तुः स्थानं—प्रायश्चित्तं सम्यगप्रतिपूरयतोऽभ्या-
स्यानदातुर्भवति इत्युक्तम् । अत्रापि निर्ग्रन्थः कण्टकादिकं यदा उद्धर्तुं ‘न तरेत्’ न शक्नु-
यात् तदा यदि निर्ग्रन्थी तस्य कण्टकादिनीहरणं न करोति तदा स निर्ग्रन्थः ‘दुःखार्तः’
पीडितो यद् आत्मविराधनां संयमविराधनां वा करोति ‘तत्स्थानं’ तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तं सा
निर्ग्रन्थी आपर्षते । अत इदं सूत्रमारभ्यते ॥ ६१६५ ॥

20 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—निर्ग्रन्थस्य ‘अधःपादे’ पादतले स्थाणुर्वा कण्टको
वा हीरो वा शर्करो वा ‘पर्यापतेत्’ अनुप्रविशेत्, ‘तच्च’ कण्टकादिकं निर्ग्रन्थो न शक्नुयात्
‘नीहर्तुं वा’ निष्काशयितुं वा ‘विशोधयितुं वा’ निःशेषमपनेतुम्, तद् निर्ग्रन्थी नीहरन्ती
वा विशोधयन्ती वा नातिक्रामति, आज्ञामिति गम्यते इति प्रथमसूत्रम् ॥

12 द्वितीयसूत्रे—निर्ग्रन्थस्य ‘अक्षिण’ लोचने ‘प्राणा वा’ मशकादयः सूक्ष्माः ‘वीजानि वा’
25 सूक्ष्माणि श्यामाकादीनि ‘रजो वा’ सचित्तमचित्तं वा पृथिवीरजः ‘पर्यापतेत्’ प्रविशेत्,

१ °यने उद्देशपट्टकेऽपि गतानि । ‘इदानीम्’ इत ऊर्द्धमिमानी ‘वा’ इति विकल्पेन
कल्पिकानि सूत्राणि भण्यन्ते । सूत्रेणानुज्ञायाथर्थतः कां० ॥ २ °स्परं निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थ्याश्च
कण्टकोद्धरणदौ समनुज्ञा एतेषु चतुर्ष्वपि सूत्रेषु कां० ॥ ३ °प्वपि, ‘अर्थतः’ निर्युक्तौ
भाष्ये वाऽनुज्ञा कां० ॥ ४ °द्यते । उपलक्षणमिदम्, तेन निर्ग्रन्थ्या अशक्नुवत्याः कण्टका-
द्युद्धरणं यदि निर्ग्रन्थो न कुरुते तदा निर्ग्रन्थी यत् परितापादिकमवाप्नोति तन्निष्पन्नं
निर्ग्रन्थस्य प्रायश्चित्तम् इत्यत्र सूत्रचतुष्टयेऽभिधीयते ॥ ६१६५ ॥ अनेन कां० ॥ ५ °स्य,
चशब्दोवाक्योपपन्नास्ते, ‘अधः’ कां० ॥ ६ °म् ॥ तथा—निर्ग्रं कां० ॥

‘तद्य’ प्राणादिक निर्मन्थो न शक्त्यान्नीहर्तुमित्यादि प्राम्बत् ॥

तृतीय-चतुर्थसूत्रे निर्मन्थ्याविषये एवमेव व्याख्यातव्ये । इति सूत्रचतुष्टयार्थः ॥

अथ निर्युक्तिवित्तरः—

पाए अञ्छि विलम्बे, समणार्णं संजएहि कायध्वं ।

समणीणं समणीहिं, बोच्चत्थे होति चउगुरुगा ॥ ६१६६ ॥

पादे अक्षिण वा विलम्बे कण्टक-कणुकादौ श्रमणानां संयतैर्नाहरणं कर्तव्यम्, श्रमणीनां पुनः श्रमणीभिः कार्यम् । अथ व्यत्यासेन कुर्वन्ति तदा चतुर्गुरवः ॥ ६१६६ ॥

एते चापरे दोषाः—

अण्णचो चिय कुट्सि, अण्णचो कंटओ खतं जातं ।

दिट्ठं पि हरति दिट्ठिं, किं पुण अदिट्ठ इतरस्स ॥ ६१६७ ॥

संपतः संयत्ना पार्थात् कण्टकमाकर्षयन् कैतवेन यथाभावेन वा अपावृत उपविशेत् ततः सा त तथास्थित पश्यन्ती कण्टकस्यानादन्यत्रान्यत्र क्षुण्डयेत्, सन्या-दित्यर्थः । ततः साधुर्भूयात्—अन्यत एव त्वं कुण्टयसि कण्टकस्यान्यत्र समसि एव मे क्षतं सज्जातम् । सा प्राह—‘इतरस्स’ पुरुषस्स सम्बन्धि सागारिक दृष्टमपि मुक्तमोगिन्या स्त्रिया अनेकशो विलोकितमपि दृष्टिं हरति किं पुनरदृष्टममुक्तमोगिन्याः, तस्या मुतरां दृष्टिं 15 हरतीत्यर्थः । एव भिन्नकथायां प्रतिगमनादयो दोषाः ॥ ६१६७ ॥

यदा तु निर्मन्थो निर्मन्थ्या कण्टकमुद्धरति तदाऽयं दोषः—

कंटग-कणुए उद्धर, धणितं अवलंभ मे ममति भूमी ।

छल च भत्थिसीसे, पेहेहिं घणं घणो फुरति ॥ ६१६८ ॥

काचिदार्यिका कैतवेनेदं भूयात्—‘कण्टक-कणुके’ पादे कण्टकं चक्षुषि च कणुकमुद्धर, 20 ‘धणिय’ अत्यर्थं मामवलम्बस्व, यतो मम अभिवशेन भूमिर्ममति । छलं वा भस्तिशीर्षं मम समायाति तेन स्तनं स्फुरति, अतो घनमेव । एव भिन्नकथायां सद्यश्चारित्रविनाशः ॥ ६१६८ ॥

एए चेव य दोसा, कहिया बीवेद आदिसुचेसु ॥

अयपाल-जंघु-सीउण्हपाडणं लोगिगी रोहा ॥ ६१६९ ॥

‘एत एव’ अनन्तरोक्ता दोषा स्त्रीवेदविषया ‘आदिसूत्रेषु’ सन्नकृताङ्गान्तर्गतस्त्रीपरि- 25

१ ‘यान्निर्हन्तुं वा विशोधयितुं वा, निर्मन्थी निर्हन्ती वा विशोधयन्ती वा नातिप्राम-
स्यामिति द्वितीयसूत्रम् ॥ तथा निर्मन्थ्याश्च ‘अथ पादे’ पादतले स्थाणुर्या कण्टको वा
दीरो वा शर्करो वा ‘पर्यापयेत्’ अनुप्रविशेत् ‘तद्य’ कण्टकादिक निर्मन्थी न शक्त्यान्नीहर्तुं
निर्हन्तुं वा विशोधयितुं वा, तद् निर्मन्थो निर्हन् या विशोधयन् वा नातिप्रामतीति
तृतीयसूत्रम् ॥ निर्मन्थ्याश्चाक्षिण प्राणा वा बीजानि वा रजो वा पर्यापयेत्, ‘तद्य’
प्राणादिक निर्मन्थी न शक्त्यान्नीहर्तुं वा विशोधयितुं वा, तद् निर्मन्थो निर्हन् या
विशोधयन् वा नातिप्रामतीति चतुर्थसूत्रम् । इति सूत्रचतुष्टयार्थः अं० ॥ २ ‘यतेरेष
तस्य कण्टकादेदुद्धरणं कर्त्तुं’ अं० ॥ ३ ‘क्ता’ चकाराद् अपरे च यदयो दोषाः अं० ॥

ज्ञाध्ययनादिषु सविस्तरं कथिताः । अत्र चाजापालक-शीतोष्ण-जम्बूपातनोपलक्षिता लौकिकी रोहायाः कथा । तद्यथा—

रोहा नामं परिच्चाइया । ताए अयावालगो दिट्ठो । सो ताए अभिरुईओ । तीए चित्तियं—विच्चाणं से परिक्रामि । सो य तया जंबूतरुवरारुढो । तीए फलाणि पणईओ । 5 तेण भन्नई—किं उण्हाणि देमि ? उयाहु सीयलाणि ? त्ति । तीए भण्णइ उण्हाणि । तओ तेण घूलीए उवरिं पाडियाणि, भणिया—खाहि त्ति । तीए फूमिउं घूलिं अवणेउं खइयाणि । पच्छा सा भणइ—कहं भणसि उण्हाणि ? । तेण भन्नइ—जं उण्हयं होइ तं फूमिउं सीयली-कज्जइ । सा तुट्ठा । पच्छा भणति माइट्ठणेणं—कंटओ मे लगो चि । सो उद्धरिउमारद्धो । तीए सणियंसणियं हासियं । सो वि तुसिणीओ कंटगं पुलोएत्तां भणइ—न दीसइ कंटगो 10 चि । तीए तस्स पण्ही दिण्णा । एवं सो कइयवकंटउद्धरणेणं तीए खलीकओ । एवं साहुणो वि एवंविहा दोसा उप्पज्जंति ॥ ६१६९ ॥ किञ्च—

मिच्छते उड्ढाहो, विराहणा फास भावसंश्रयो ।

पडिगमणादी दोसा, भुत्तमभुत्ते य णेयव्वा ॥ ६१७० ॥

मिथ्यात्वं नाम—निर्ग्रन्थ्याः कण्टकमुद्धरन्तं संयतं दृष्ट्वा लोको ब्रूयात्—यथा वादिनस्तथा 15 कारिणोऽमी न भवन्ति । उड्ढाहो वा भवेत्—अहो ! यद् एवमियं पादे गृहीता तद् नून-मन्यदाऽप्यन्योः साङ्गत्यं भविष्यति । विराधना वा संयमस्य भवति, कथम् ? इत्याह—‘स्पर्शतः’ शरीरसंस्पर्शेनोभयोरपि भावसम्बन्धो भवति । ततो मुक्तभोगिनोरमुक्तभोगिनोर्वा तयोः प्रतिगमनादयो दोषा ज्ञातव्याः ॥ ६१७० ॥ अथ मिथ्यात्वपदं भावयति—

दिट्ठे संका भोइय, घाडिग णाती य गामवहिया य ।

20 चत्तारि छ च लहु गुरु, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१७१ ॥

आरब्धिव्यपुनरिषाणं, तु साहणे पावती भवे मूलं ।

अणवट्ठो सेट्ठीणं, दसमं च णिवस्स कथितम्मि ॥ ६१७२ ॥

तैस्याः कण्टकमुद्धरन् केनचिद् दृष्टः, तस्य च ‘शङ्का’ ‘किं मन्ये मैथुनार्थम् ?’ इति-लक्षणा यदि भवेत् तदा चतुर्लघु । भोजिकायाः कथने चतुर्गुरु । घाटितनिवेदने पङ्कलघु । 25 ज्ञातिज्ञापने पञ्चरु । ग्रामाद् बहिः कथने छेदः ॥ ६१७१ ॥

मूलादित्रयं पुनरित्थं मन्तव्यम्—

आरक्षिकपुरुषाणां कथने मूलं प्राप्नोति । श्रेष्ठिनः कथितेऽनवस्थाप्यं भवेत् । नृपस्य कथने ‘दशमं’ पाराश्रिकम् । एते संयतानां संयतीनां च परस्परं कण्टकोद्धरणे दोषा उक्ताः ॥ ६१७२ ॥

एए चेव य दोसा, अस्संजतिकाहि पच्छकम्मं च ।

१ °स्तरं परमगुरुभिः कथिताः । तदर्थिना सूत्रकृताङ्गटीकैवावलोकनीया । अत्र चाजा° कां० ॥ २ °वती तद्वा मूलं भा० ॥ ३ निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थी निर्ग्रन्थ्या वा निर्ग्रन्थः कण्टक मुद्धरन्तो यदि केनचिद् दृष्टौ, तस्य च कां० ॥ ४ अथाऽसंयतैरसंयतीभिश्च कण्टको-द्धरणं कारयतां दोषानाह इत्यवतरणं कां० ॥

गिहिण्हि पच्छकम्मं, तम्हा समणेहिं कायव्वं ॥ ६१७३ ॥

एत एव दोषा असंयतिकामि कण्टकोद्धरण कारयतो मन्तव्या, 'पञ्चात्कर्म्म च' अण्का-
येन हस्तप्रक्षालनरूपं तावु भवति । गृहिमिस्तु कारयत पञ्चात्कर्म्म भवति न पूर्वाका दोषा ।
अतः श्रमणे श्रमणानां कण्टकोद्धरण कर्त्तव्यम् ॥ ६१७३ ॥ अत्र परं प्राह—

एवं सुचं अफलं, सुचनिवातो तु असति समणाण ।

5

गिहि अण्णतिरिय गिहिणी, परउत्थिगिणी ति विह मेदो ॥ ६१७४ ॥

यदि संयतीमि. न कारयितव्यं तत एव सूत्रमफळं प्राप्नोति । स्वरिराह—सूत्रनिपातं
श्रमणानामभावे मन्तव्यं । तत्र च प्रथमं गृहिमि कण्टकोद्धरण कारणीयम्, तदभावेऽ-
न्यतीर्थिकैः, तदप्राप्तौ गृहस्थाभिः, तदसम्भवे परतीर्थिकीभिरपि कारयितव्यम् । एषु च प्रत्येक-
त्रिविधो भेदः । तद्यथा गृहस्थस्त्रिविधः—पञ्चात्कृतं श्रावको यथामद्रकश्च । एव परतीर्थि-
कोऽपि त्रिधा मन्तव्यः । गृहस्था परतीर्थिकी च त्रिविधा—स्वविरा मध्यमा तरुणी चेति ।
तत्र गृहस्थेन कारयन् प्रथमं पञ्चात्कृतेन, ततः श्रावकेण, ततो यथामद्रकेणापि कारयति ।
स च कण्टकाकर्षणानन्तरं प्रज्ञापनीयः—मा हस्तप्रक्षालनं कार्षी । एवमुक्ते यद्यसौच्य-
वादी तदा हस्तं हस्तेनैव मोच्छति प्रस्फोटयति वा ॥ ६१७४ ॥ अथ शौचवादी ततः—

जइ सीसम्मि ण पुंछति, तण्ण पोचेसु व ण वा वि पण्णोडे ।

15

तो सि अण्णेसि असति, दवं दलंति मा वोदग घाते ॥ ६१७५ ॥

यदि हस्तं शीर्षं वा तनौ वा 'पोतेषु वा' वस्त्रेषु न मोच्छति न वा प्रस्फोटयति 'गृहे
गतो हस्तं प्रक्षालयिष्यामि' इति कृत्वा, ततः 'से' र्सस अन्येषाम् 'असति' अभावे प्राशु-
क-
मात्मीयं द्रव्यं हस्तधावनाय ददति, मा 'उदकम्' अण्काय धातयेदिति कृत्वा । गृहस्थानामभावे
परतीर्थिकेनापि कारयन् एवमेव पञ्चात्कृतादिकमेव कारयेत् । तेषामभावे गृहस्थामिरपि कार-
येत् ॥ ६१७५ ॥ कथम् ? इत्याह—

माया भगिणि धूया, अजिय णत्तीय सेम तिविघाओ ।

आगाढे कारणाम्मि, कुसलेहिं दोहिं कायव्वं ॥ ६१७६ ॥

या तस्य निर्भ्रम्य माता भगिनी दुहिता वा 'अर्थिका वा' पितामही 'नमृका वा' पौत्री
तया कारयितव्यम् । एतासामभावे या 'शेषा' अनारभ्यया स्त्रियस्याभिरपि कारयेत् । ताश्च
त्रिविधा—स्वविरा मध्यमास्तरुण्यश्च । तत्र प्रथमं स्वविरया, ततो मध्यमया, ततस्तारुण्याऽपि
कारयितव्यम् । आगाढे कारणे कुशलाम्यां द्वाभ्यामपि कण्टकोद्धरणं कर्त्तव्यम्, कारयितव्य-

१ 'यतीमिः कण्टकोद्धरणं सूत्रेऽनुष्ठातमपि तावुमि न कार' इति ॥ २ 'त' सूत्राय-
सारः श्रमणानाम् 'असति' अभावे इति ॥ ३ मा या दग ताभा इति ॥ एतदुपारं इति ॥
४ दीघ, रत्तनां दिग्गती ५ ॥ ४ तस्य 'अन्यस्य' अशौचयादिना 'असति' अभावे प्राशुक-
मात्मीयं द्रव्यं हस्तधावनाय ददति, मा शौचयादितया गृहं गन् सन् 'दकम्' अण्काय धातयेदिति
इत्यादि । इत्यर्थोऽस्ति यद्वा (?) योरादिको हस्तधातुरप्यन्तव्यः । तथा गृहस्थानां इति ॥
५ 'आगाढे कारणे' अन्येनोद्धतमशक्यं प्रबलव्यथावतिरिक्तकालेन कुशलाम्यां इति ॥

मित्यर्थः ॥ ६१७६ ॥ के पुनस्ते द्वे ? इत्याह—

गिहि अण्णतिस्थि पुरिसा, इत्थी वि य गिहिणि अण्णतिस्थीया ।

संवंधि एतरा वा, वइणी एमेव दो एने ॥ ६१७७ ॥

गृहस्थपुरुषोऽन्यतीर्थिकपुरुषश्चेति द्वयम्, गृहस्थी अन्यतीर्थिकी चेति वा द्वयम्, सम्बन्धिनी 'इतरा वा' असम्बन्धिनी व्रतिनी एवं वा द्वयम् । एतेषां द्विकानामन्यतरेण कुशलं आगाढे कारणे कारयितव्यम् ॥ ६१७७ ॥ आह—'श्रमणानामभावे सूत्रनिपातो भवति' (गा० ६१७४) इत्युक्तम्, कदा पुनरसौ साधूनामभावो भवति ? इत्याह—

तं पुण सुण्णारण्णे, दुट्ठारण्णे व अकुसलेहिं वा ।

कुसले वा दूरस्थे, ण चएइ पदं पि गंतुं जे ॥ ६१७८ ॥

10 'साधवो न भवन्ति' इति यदुक्तं तत् पुनरित्थं सम्भवति—'शून्यारण्यं' ग्रामादिभिर्वि-
रहिता अटवी, 'दुष्टारण्यं वा' व्याघ्र-सिंहादिभयाकुलम्, एतयोः साधूनामभावो भवेत् । उप-
लक्षणत्वाद् अशिवादिभिः कारणैरेकाकी सज्जात इत्यपि गृह्यते । एषा साधूनामसदसत्ता ।
सदसत्ता तु सन्ति साधवः परमकुशलः—कण्टकोद्धरणेऽदक्षाः, अथवा यः कुशलः सः 'दूरस्थः'
दूरे वर्तते, स च कण्टकविद्धपादः पदमपि गन्तुं न शक्नोति' ततः पूर्वोक्ता यतना कर्तव्या
15 ॥ ६१७८ ॥ अथ सामान्येन यतनामाह—

परपक्खे पुरिस गिहिणी, असोय-कुसलाण मोत्तु पडिवक्खे ।

पुरिस जयंत मणुण्णे, होंति सपक्खेतरा वा तू ॥ ६१७९ ॥

इह प्रथमं पश्चार्द्धं व्याख्याय ततः पूर्वार्द्धं व्याख्यास्यते । ये 'यतमानाः' संविद्याः साम्भो-
गिकाः पुरुषास्तैः प्रथमं कारयेत्, तदभावे अमनोज्ञैः—असाम्भोगिकैः, तदभावे ये इतरे—
20 पार्श्वस्थादयस्तैर्वा कारयेत् । एषा स्वपक्षे यतना भणिता । अथैष स्वपक्षो न प्राप्यते ततः
'परपक्खे'त्यादि पूर्वार्द्धम्—'परपक्षे' गृहस्था-ऽन्यतीर्थिकरूपे प्रथमं पुरुषैः, ततः 'गेहिनीभिः'
स्त्रीभिरपि कारयेत्, तत्राप्यशौचवादिभिः कुशलैश्च कारापणीयम् । अत एवाह—अशौच-
वादि-कुशलानां 'प्रतिपक्षाः' ये शौचवादिनोऽकुशलाश्च तान् सुत्वा कारयितव्यम् । अथै-
तेऽपि न प्राप्यन्ते तदा संयतीभिरपि कारयेत्, तत्रापि प्रथमं मातृ-भगिन्यादिभिर्निलवद्भ्यामिः,
25 तदभावेऽसम्बन्धिनीभिरपि स्वविरा-मध्यमा-तरुणीभिर्मर्याकम् कारयेत् ॥ ६१७९ ॥

कथं पुनस्तया कण्टक उद्धरणीयः ? इत्याह—

सल्लुद्धर णक्खेण व, अच्छिव वत्थंतरं व इत्थीसु ।

भूमी-कट्ट-तलोःसु, काऊण सुसंवुडा दो वि ॥ ६१८० ॥

शल्योद्धरणेन नखेन वा पादमस्पृशन्ती कण्टकमुद्धरति । अथैवं न शक्यते ततो वस्त्रा-
30 न्तरितं पादं भूमौ कृत्वा यद्वा काष्ठे वा तले वा ऊरौ वा कृत्वा उद्धरेत् । 'द्वावपि च'
संयती-संयतौ सुसंवृतावुपविशतः । एषः 'स्त्रीषु' कण्टकमुद्धरन्तीषु विधिरवगन्तव्यः ॥ ६१८० ॥

१ 'ति "जे" इति पादपूरणे निपातो वाक्यालङ्कारे, ततः का० ॥ २ 'त्' 'तुः' पाद-
पूरणे । एषा कां० ॥ ३ 'न "णक्खेण व" ति नखहरणिकया वा पादं कां० ॥

एमेव य अच्छिर्मि, चंपादिद्वितौ णवरि नाणचं ।

निगंगंथीण तहेव य, णवरिं तु असंबुडा फाई ॥ ६१८१ ॥

एवमेव अक्षिस्त्रेऽपि सर्वमपि वक्ष्यम् । 'नवरं' नानात्वं चम्पाद्विष्टान्तोऽत्र भवति । यथा किञ्च चम्पायां सुभद्रया तस्य साधोऽक्षुपि पतितं तृणमपनीतं तथाऽन्यस्यापि साधो-
अक्षुपि प्रविष्टस्य तृणादेः कारणे निर्मथ्याऽपनयनं सम्भवतीति दृष्टान्तमावर्तयः । निर्मन्थी-
नामपि सूत्रद्वयं तथैव वक्ष्यम् । नवरम्—काचिदसंबुटा भवति तत् प्रतिगमनादयः पूर्वोक्ता
दोषा भवेयुः । द्वितीयपदे निर्मन्थस्त्रासां प्रागुक्तविधिना कण्टकादिकमुद्धरेत् ॥ ६१८१ ॥

॥ कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतं समाप्तम् ॥

दु र्गं प्र कृ त म्

सूत्रम्—

10

निगंगंथे निगंगंथिं दुर्गंगंसि वा विसमंसि वा पञ्चयंसि
वा पञ्चबुलमाणिं वा पवडमाणिं वा गिण्हमाणे वा
अवलंचमाणे वा नाइकमइ ७ ॥

निगंगंथे निगंगंथिं सेयंसि वा पंकंसि वा पणगंसि वा
उदगंसि वा ओकसमाणिं वा ओबुज्झमाणिं वा
गिण्हमाणे वा अवलंचमाणे वा नाइकमइ ८ ॥

15

निगंगंथे निगंगंथिं नावं आरुभमाणिं वा ओरुभमाणिं
वा गिण्हमाणे वा अवलंचमाणे वा नातिकमइ ९ ॥

अस्य सूत्रत्रयस्य सम्बन्धमाह—

सो पुण दुर्गे लुग्गेसु कंटओ लोयणम्मि वा कणुगं ।

20

इति दुर्गसुत्तजोगो, थला जलं चेयरे दुविहे ॥ ६१८२ ॥

यः पूर्वसूत्रे पादप्रविष्टः कण्टको लोचने वा कणुकं प्रविष्टमुक्तं स कण्टकस्तच्च कणुकं
दुर्गे गच्छतः प्रायो लगेत्, अतो दुर्गसूत्रप्रारम्भ्यते । 'इति' एष दुर्गसूत्रस्य योगः—सम्बन्धः ।
दुर्गे च—स्थलं तत्र, स्थलाजलं भवतीति कृत्वा दुर्गसूत्रानन्तरम् 'इतरस्मिन्' जलप्रतिबद्धे
'द्विविधे' पङ्कविषये नैविषये च सूत्रे आरम्भं क्रियते ॥ ६१८२ ॥

25

अनेन संबन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—निर्मन्थो निर्मन्थी दुर्गे वा विषये वा पर्वते वा
'पञ्चबुलमाणिं व' इति प्रकर्षेण स्थलद्वया गच्छन्तीम्, भूभावावस्थासां वा पतन्तीम्,

१ यथा कण्टकोद्धरणसूत्रे उत्तरगतोऽपवादत्वोक्त एवमेव वा० ॥

पतितुक्तामामित्यर्थः । “पवडमाणिं व” चि प्रकर्षेण—भूमौ सर्वैरपि गात्रैः पतन्तीम् । “गिण्ड-
माणे व” चि बाह्यादावङ्गे गृहन् वा, “अवलम्बमाणे व” चि “अवलम्बमानो वा” बाह्यादौ
गृहीत्वा धारयन्; अथवा ‘गृहन्’ सर्वाङ्गीणां धारयन्, ‘अवलम्बमानः’ देशतः करेण गृहन्,
साहयन्त्रित्यर्थः । नातिक्रामति स्वाचारमाज्ञां वा इति प्रथमसूत्रम् ॥

८ द्वितीयसूत्रमप्येवमेव । नवरम्—सेको नाम—पङ्के पनके वा सजले यत्र निमज्ज्यते
तत्र वा, पङ्कः—कर्दमः तत्र वा, पनको नाम—आगन्तुकः प्रतनुद्रवरूपः कर्दम एव तत्र वा,
उदकं प्रतीतं तत्र वा, “ओकसमाणिं व” चि ‘अपकसन्तीं वा’ पङ्क-पनकयोः परिहसन्तीं
“ओवुज्झमाणिं व” चि ‘अपोहमानां वा’ सेकेन उदकेन वा नीयमानां गृहन् वा अवलम्बमानो
वा नातिक्रामति ॥

१० तृतीयसूत्रे निर्ग्रन्थीमेव नावमीरोहन्तीं वा अवरोहन्तीं वा गृहानो वा अवलम्बमानो वा
नातिक्रामति इति सूत्रत्रयार्थः^१ ॥ सम्प्रति भाष्यकारो विषमपदानि व्याचष्टे—

तिविहं च होति दुर्गं, रुक्खे सावय मणुस्सदुर्गं च ।

णिक्कारणम्मि गुरुगा, तत्थ वि आणादिणो दोसा ॥ ६१८३ ॥

त्रिविधं च भवति दुर्गम्, तद्यथा—वृक्षदुर्गं श्वापददुर्गं मनुष्यदुर्गं च । यद् वृक्षैरतीव
१६ गहनतया दुर्गमं यत्र वा पथि वृक्षः पतितः तद् वृक्षदुर्गम् । यत्र व्याघ्र-सिंहादीनां भयं
तत् श्वापददुर्गम् । यत्र ग्लेच्छ-त्रोघिकादीनां मनुष्याणां भयं तद् मनुष्यदुर्गम् । एतेषु
त्रिष्वपि दुर्गेषु यदि निष्कारणे निर्ग्रन्थीं गृह्णाति अवलम्बते वा तदा चतुर्गुहं, आज्ञा-
दयश्च दोषाः ॥ ६१८३ ॥

मिच्छत्ते सत्तिकरणं, विराहणा फास भावसंबंधो ।

२० पडिगमणादी दोसा, भुत्ता-ऽभुत्ते च णेयन्वा ॥ ६१८४ ॥

निर्ग्रन्थीं गृहन्तं तं दृष्ट्वा कोऽपि मिथ्यात्वं गच्छेत्—अहो ! मायाविनोऽमी, अन्यद्
वदन्ति अन्यच्च कुर्वन्ति । स्मृतिकरणं वा भुक्तभोगिनो भवति, अभुक्तभोगिनस्तु कुतूहलम् ।
ततश्च संयमविराधना । स्पर्शतश्च भावसम्बन्धो भवति । ततः प्रतिगमनादयो दोषा भुक्ता-
नामभुक्तानां वा साधु-साध्वीनां ज्ञातव्याः ॥ ६१८४ ॥ अथ विषमपदं व्याख्याति—

२५ तिविहं च होति विसमं, भूमिं सावय मणुस्सविसमं च ।

तम्मि वि सो चेव गमो, णावोदग सेय जतणाए ॥ ६१८५ ॥

त्रिविधं च भवति विषमम्—भूमिविषमं श्वापदविषमं मनुष्यविषमं च । भूमिविषमं नाम—
गर्ता-पाषाणाद्याकुलो भूभागः, श्वापद-मनुष्यविषमे तु श्वापद-मनुष्यदुर्गवद् मन्तव्ये । अत्र
भूमिविषमेणाधिकारः । पर्वतपदं तु प्रतीतत्वाद् न व्याख्यातम् । ‘तस्मिन्नपि’ विषमे पर्वते वा

३० निर्ग्रन्थीं गृहत्तश्चतुर्गुरुकप्रायश्चित्तादिरूपः स एव गमो भवति यो दुर्गे भणितः । तथा ‘जावु-

१ भू ‘अरोहन्तीं वा’ प्रविशन्तीम् ‘अवरोहन्तीं वा’ उत्तरन्तीं, गृहानो कं० ॥

२ श्रुः ॥ अथ भाष्यं भा० ॥ ३ रुकाः । ‘तत्रापि’ तादृशेऽपि दुर्गे निर्ग्रन्थ्या निष्कारणे
ग्रहणेऽवलम्बने वाबाह्यादयो दोषाः ॥ ६१८३ ॥ अपरे चासी दोषाः—मिच्छत्ते कं० ॥

दके सेकादौ च' वक्ष्यमाणस्वरूपे निर्मन्थी गृह्यतो निष्कारणे स एव दोषाः । "जयणाप" ति कारणे यतनया दुर्गादिषु गृहीयादवलम्बेत वा । यतना चाप्रतो वक्ष्यते ॥ ६१८५ ॥

अथ प्रस्तलन-प्रपतनपदे व्याचष्टे—

भूमीर्षं असंपर्चं, पच वा हृत्थ-जाणुगादीहिं ।

पक्खुलणं णायन्वं, पचढण भूमीय गचेहिं ॥ ६१८६ ॥

भूमावसम्प्राप्त हस्त-जानुकादिभिः प्राप्त वा प्रस्तलन ज्ञातव्यम् । भूमौ प्राप्त सर्वगात्रैश्च यत् पतन तत् प्रपतनम् ॥ ६१८६ ॥

अहवा वि दुग्गा विसमे, यद्धं मीतं च गीत येरो तु ।

सिचयंतरेतरं वा, गिण्हंतो होति निदोसो ॥ ६१८७ ॥

'अथवा' इति प्रक्रान्तरद्योतकं । उक्तास्त्वावद् निर्मन्थी गृह्यतो दोषा, परं द्वितीयपदे 10 दुर्गे विपमे वा ता स्वर्था मीतां वा गीतार्थं स्वविरं सिचयेन-बलेणान्तरिताम् इतरां वा गृह्यन् निदोषो भवति ॥ ६१८७ ॥ व्याख्यात प्रथमसूत्रम् । सम्प्रति द्वितीयसूत्रं व्याख्याति—

पंको खले चिक्खल्लो, आगात् पणणुओ दुओ पणओ ।

सो पुण सजलो सेओ, सीतिज्जति जत्थ दुविहे ची ॥ ६१८८ ॥

पङ्क. खल्ल चिक्खल्ल उच्यते । आगन्तुकं प्रतनुको हुतश्च पनक । यत्र पुन- 'द्विविधेऽपि' 15 पङ्के पनके वा "सीदज्जति" निमज्जते स पुनः सजल. सेक उच्यते ॥ ६१८८ ॥

पंक-पणएसु नियमा, ओगसणं बुब्भणं सिया सेए ।

यिमियम्मि णिमज्जणता, सजले सेए सिया दो वि ॥ ६१८९ ॥

पङ्क-पनकयोर्नियमाद् 'अपकसन' इसन भवति । सेके तु "बुब्भण" 'अपोहन' पानीयेन हरण स्यात् । क्षितिमे तु तत्र निमज्जन भवेत् । सजले तु सेके 'द्वि अपि' अपवहन-निमज्जने 20 स्याताम् ॥ ६१८९ ॥ अथ तृतीयं नौघृत्रं व्याख्याति—

ओयारण उत्तारण, अत्थुरण धवुग्गहे य सतिकारो ।

छेदो व दुवेगयरे, अतिपिच्छण भाव मिच्छत्त ॥ ६१९० ॥

कारणे निर्मन्थी नावम् 'अवतारयन्' आरोपयन् उत्तारयन् वा यथास्तरण यपुर्ग्रह वा करोति तदा स्पृतिकारो मुक्तभोगिनोस्तयोर्भवति । छेदो वा नखादिभिर्द्व्योरेकतरस्य भवेत् । अतिमेरुणे 25 च 'भाव' मैथुनाभिलाष उत्पद्येत । मिथ्यात्व वा तद् दृष्ट्वा कश्चिद् गच्छेत् ॥ ६१९० ॥

एते नानुदके निर्मन्थी गृह्यतो दोषा उक्ताः । अथ लेपोपरि सन्तारयतो दोषानाह—

अंतोजले वि एवं, गुज्झंगप्फास इच्छाणिच्छंते ।

मुधेज्ज व आयत्ता, जा होउ करेतु वा हावे ॥ ६१९१ ॥

'अन्तर्जलेऽपि' जलाभ्यन्तरेऽपि गच्छन्तीं गृह्यत एवमेव दोषा मन्तव्याः । तथा गुणाङ्ग-30 स्पृशे मोह उदियात्, उदिते च मोहे यदि इच्छति नेच्छति वा तत् उभयथाऽपि दोषाः ।

१ 'पच, सपच वा वि हृत्थ-जाणुहिं तासां ॥ २ 'तनमिति ॥ ६१८६ ॥ अथ प्रथमं सूत्रविषयं द्वितीयपदमाह—अहवा च ॥

यद्वा स उदीर्णमोहस्तां जलमध्ये सुञ्चेत्, आयत्ता यस्माद् भवतु करोतु वा 'हर्षान्' सुख-
विकारानिति । कारणे तु नावुदके लेपोपरि वा अवतारणं उत्तारणं वा कुर्वन् यतनया गृही-
याद् अवलम्बेत वा ॥ ६१९१ ॥ अथ ग्रहणाऽवलम्बनपदे व्याख्याति—

सर्वगियं तु ग्रहणं, करेहि अवलम्बणे गदे सम्मि ।

६ जह सुचं तासु कयं, तहेच व्रतिणो वि व्रतिणीए ॥ ६१९२ ॥

ग्रहणं नाम सर्वाङ्गीणं कारभ्यां यद् गृह्यते । अवलम्बनं तु तद् उच्यते यद् एकस्मिन्
देशे—वाह्यदौ ग्रहणं क्रियते । तदेवं यथा तासु निर्ग्रन्थीषु 'सूत्रं' सूत्रत्रयं कृतम् । किमुक्तं
भवति ?—यथा निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थ्याः कारणे ग्रहणमवलम्बनं वा कुर्वन् नाऽऽज्ञामतिक्रामतीति
सूत्रत्रयेऽपि भणितम् ; तथैवार्थत इदं द्रष्टव्यम्—'व्रतिनोऽपि' साधोरपि दुर्गादौ पङ्कादौ नावु-
१० दकादौ वा प्रपततो व्रतिन्या कारणे ग्रहणमवलम्बनं वा कर्तव्यम् ॥ ६१९२ ॥

कया पुनर्यतनया ? इति चेद् अत आह—

जुगलं गिलाणगं वा, असहं अण्णेण वा वि अतरंतं ।

गोवालकंचुगादी, सारक्खणं णालवद्धादी ॥ ६१९३ ॥

'युगलं नाम' बालो वृद्धश्च तद्वा, अपरं वा ग्लानम् अत एव 'असहिष्णुं' दुर्गादिषु गन्तु-
१४ मशक्नुवन्तम्, 'अन्येन वा' ग्लानत्ववर्जेन कारणेन 'अतरन्तम्' अशक्तम्, गोपालकंचुकादि-
परिधानपुरस्सरं नालवद्धा संयती, आदिग्रहणेनानालवद्धाऽपि संरक्षति, गृह्णाति अवलम्बते वा
इत्यर्थः ॥ ६१९३ ॥

॥ दुर्गप्रकृतं समाप्तम् ॥

क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्

२० सूत्रम्—

खित्तचित्तं निग्गंथि निग्गंथे गिणहमाणे वा अव-
लंबमाणे वा नाइक्कमइ १० ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

ओबुञ्जंती व भया, संफासा रागतो व खिप्पेज्जा ।

२५ संबन्धविविहिणू, वदंति संबन्धमेयं तु ॥ ६१९४ ॥

पानीयेनापोह्यमाना वा भयात् क्षिप्येत, क्षिप्तचित्ता भवेदित्यर्थः । यद्वा संस्पर्शतो यो राग
उत्पद्यते तस्माद्वा तत्र साधावन्यत्र गते सति क्षिप्तचित्ता भवेत् । अतः क्षिप्तचित्तासूत्रमार-
भ्यते । एवं सम्बन्धार्थविधिज्ञाः सूरयोऽत्र सूत्रे एनं सम्बन्धं वदन्ति ॥ ६१९४ ॥

१ तदेवं व्याख्यातं तृतीयमपि सूत्रम् । सम्प्रति निर्ग्रन्थानामेतदेव सूत्रत्रयमतिदिश-
द्वाह—“जह सुचं तासु कयं” इत्यादि, यथा नि० का० ॥ २ “जुगलं नाम संजतं गिलाणं संजति
च गिलाणि, अथवा बालवुद्धा” इति चूर्णी विशेषचूर्णी च ॥ ३ यद्वा गृह्यतोऽवलम्बमानस्य वा
निर्ग्रन्थस्य सम्बन्धी यः संस्पर्शः तस्माद् यो राग का० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“क्षिप्तचित्” ति क्षिप्तं—नष्ट राग-मया-उपमानैक्षितं यस्या सा क्षिप्तचित्ता, तां निर्मन्थी निर्मन्थो गृह्णानो वाऽवलम्बमानो वा नातिक्रामति आका-मिति सूत्रार्थः ॥ अथैन माध्यकारो विस्तरेण प्ररूपयितुमाह—

रागेण वा मरणं व, अहया अवमाणिषा णरिंदेण ।

एतेहि क्षिप्तचित्ता, वणिताति परुविता लोए ॥ ६१९५ ॥

रागेण यदि वा मयेनायवा ‘नेन्द्रेण’ प्रभापतिना, उपलक्षणमेतत्, सामान्येन वा प्रमुणा ‘अपमानिता’ अपमान प्राहिताः, एतैः सल्ल कारणैः क्षिप्तचित्ता भवन्ति । ते च लोके उदाहरणत्वेन परुषिता वणिगादयः । तत्र रागेण क्षिप्तचित्ता यथा—वणिगमार्या मर्तारं मृतं मृत्वा क्षिप्तचित्ता जाता ॥ ६१९५ ॥ मयेनापमानेन च क्षिप्तचित्तत्वे उदाहरणान्याह—

मयओ सोमिलवडुओ, सहसोत्थरिया य संजुगादीसु ।

णरवतिषा व पतीण व, विमाणिता लोगिगी खेचा ॥ ६१९६ ॥

‘मयत्’ मयेन क्षिप्तचित्तो यथा गजमुकुमालमारको जनार्दनमयेन सोमिलनामा ‘वडुक’ ब्राह्मणः । अथवा ‘संजुगादिषु’ संजुग—सङ्गमस्तत्र, आदिशब्दात् परबलसमापत्ता-दिपरिमह, तैः, गाथायां सप्तमी वृत्तीयार्थे, ‘सहसा’ अतर्कितम् ‘अवस्तृता’ समन्ततः परि-गृहीता मनुष्या मयेन क्षिप्तचित्ता भवन्ति । एव मयेन क्षिप्तचित्तत्वे उदाहरणमुक्तम् । सम्प्र-त्यपमानत आह—नरपतिना समस्तद्रव्यापहरणत काचिद् विमानिता पत्या वा काचिन्म-हेलाऽपमानिता क्षिप्तचित्ता भवेत् । एवमादिका लौकिकी क्षिप्तचित्ता मन्तव्या ॥ ६१९६ ॥

सम्प्रति लोकोत्तरिणी सामेवाह—

रागम्मि रायखुडी, जडाति विरिक्ख चरिय वातम्मि ।

रागेण जहा खेचा, तमहं वोच्छं समासेणं ॥ ६१९७ ॥

‘रागे’ सप्तमी वृत्तीयार्थे रागेण क्षिप्तचित्ता यथा वक्ष्यमाणा राजशुद्धिका । मयेन यथा ‘जडादीन्’ हस्तिप्रभृतीन् तिरश्चो हृष्टा । अपमानतो यथा चरिकया कयाचिद् वादे परा-जिता सती काचिन्निर्मन्थी क्षिप्तचित्ता जायते । तत्र रागेण यथा राजशुद्धिका क्षिप्तचित्ताऽ-भवत् तदहं वक्ष्ये समासेन ॥ ६१९७ ॥

जियसच्च य णरवती, पव्वजा सिक्खणा विदेसम्मी ।

काऊण पोतणम्मि, सव्वायं णिव्वुतो भगवं ॥ ६१९८ ॥

एक्का य तस्स भगिणी, रज्जसिं पयहिऊण पव्वइया ।

मातुपअशुराएणं, खेचा जाता इमा तु विही ॥ ६१९९ ॥

जितशत्रुर्नाम नरपति । तस्य प्रपञ्चाऽभवत्, धर्मं तथाविधानां स्वविराणामन्तिके मृत्वा प्रपञ्चां स प्रतिपन्नवानित्यर्थः । प्रपञ्चानन्तरं च तस्य ‘शिक्षणा’ ग्रहणशिक्षा आसेव-शाशिक्षा च प्रवृत्ता । कालान्तरे च स विदेशं गतः । पोतनपुरे च परतीर्थिणि सह वाद उपसितः । ततस्तैः सह शोभनो वादः सद्वादस्य दत्त्वा महतीं जिनसासनप्रभावनां कृत्वा स भगवान् ‘निर्द्वैत’ शक्तिपदवीमपिरूढः ॥ ६१९८ ॥

एका च 'तस्य' जितशत्रो राज्ञो भगिनी आतुरनुरागेण राज्यश्रियं प्रहाय जितशत्रुप्रव-
ज्याप्रतिपत्त्यनन्तरं क्रियताऽपि कालेन प्रव्रजिता । सा च तं ज्येष्ठआतरं विदेशे पोतनपुरे
कालगतं श्रुत्वा आतुरनुरागेण 'क्षिप्ता' अपहृतचिता जाता । तत्र च 'अयम्' अनुशिष्टिरूप-
स्तस्याः प्रगुणीकरणे विधिः ॥ ६१९९ ॥ तमेवाह—

५ तेलोक्कदेवयहिता, तित्थगरा णीरता गता सिद्धि ।

थेरा वि गता केई, चरण-गुणपभावगा धीरा ॥ ६२०० ॥

तस्या आत्रादिमरणं श्रुत्वा क्षिप्तचिन्तिमृताया आश्वासनार्थमियं देशना कर्तव्या, यथा—
मरणपर्यवसानो जीवलोकः । तथाहि—ये तीर्थकरा भगवन्तः त्रैलोक्यदेवैः—त्रिभुवन-
निवासिभिर्भवनपत्यादिभिः महितास्तेऽपि 'नीरजसः' विगतसमस्तकर्मपरमाणवः सन्तो गताः
१० सिद्धिम् । तथा स्वविरा अपि केचिन्महीयांसो गौतमस्वामिप्रभृतयः 'चरण-गुणप्रभावकाः'
चरणं—चरित्रं गुणः—ज्ञानं ताभ्यां जिनशासनस्य प्रभावकाः 'धीराः' महासत्त्वा देव-दानवैरप्य-
क्षोभ्याः सिद्धिं गताः । तद् यदि भगवतामपि तीर्थकृतां महतामपि च महर्षीणामीदृशी
गतिस्ततः का कथा शेषजन्तूनाम् ? । तस्मादेतादृशीं संसारस्थितिमनुचिन्त्य न शोकः कर्तव्य
इति ॥ ६२०० ॥ तथा—

१५ वंसी य सुंदरी या, अच्चा वि य जाउ लोगजेढ्वाओ ।

ताओ वि अ कालगंया, किं पुण सेसाउ अजाओ ॥ ६२०१ ॥

सुगमा (गा० ३७३८) ॥ ६२०१ ॥ अन्यच्च—

न हु होति सोतियव्वो, जो कालगतो दढो चरित्तम्मि ।

सो होति सोतियव्वो, जो संजमदुव्वलो विहरे ॥ ६२०२ ॥

२० "न हु" नैव स शोचयितव्यो भवति यश्चरित्रे दृढः सन् कालगतः । स खलु भवति
शोचयितव्यो यः संयमे दुर्बलः सन् विहृतवान् ॥ ६२०२ ॥ कथम् ? इत्याह—

जो जह व तह व लद्धं, भुंजति आहार-उवधिमादीयं ।

समणगुणमुक्कजोगी, संसारपवड्डतो होति ॥ ६२०३ ॥

यो नाम यथा वा तथा वा, दोषदुष्टतया निर्दोषतया वा इत्यर्थः, लब्धमाहारोपध्यादिकं
२५ 'भुङ्क्ते' उपभोग-परिभोगविषयीकरोति स श्रमणानां गुणाः—मूलगुणोत्तरगुणरूपाः श्रमणगुणा-
स्तैर्मुक्ताः—परित्यक्तास्तद्वहिता ये योगाः—मनो-वाक्कायव्यापारास्ते श्रमणगुणमुक्तयोगाः ते यस्य
सन्ति स श्रमणगुणमुक्तयोगी संसारप्रवर्धको भवति । ततो यः संयमदुर्बलो विहृतवान् स एव
शोच्यः, भवदीयस्तु आत्रादिः कालगतो दृढश्चरित्रे ततः स परलोकेऽपि सुगतिभागिति न
कर्णीयः शोकः ॥ ६२०३ ॥ सम्प्रति "जड्हादितिरिक्ख" इत्यस्य व्याख्यानार्थमाह—

३० जड्हादी तेरिच्छे, सत्थे अगणीय थणिय विज्जू य ।

ओमे पडिभेसणता, चरियं पुव्वं परूवेउं ॥ ६२०४ ॥

जड्हाः—हस्ती, आदिशब्दान् सिंहादिपरिग्रहः, तान् तिरश्चो दृष्ट्वा । किमुक्तं भवति ?—
गजं वा मदोन्मत्तं सिंहं वा गुह्यन्तं व्याघ्रं वा तीक्ष्णनखर-विकरालमुखं—दृष्ट्वा काऽपि निर्ग्रन्थी

भयतः क्षिप्तचिन्ता भवति । काऽपि पुन 'शस्त्राणि' खन्नादीन्यायुधानि दृष्ट्वा, इयमत्र भावना—
केनापि परिहासेनोद्दीर्णं खन्ना कुन्त क्षुरिकादिकं वा दृष्ट्वा काऽपि 'हा ! मामेष भारयति' इति
सहसा क्षिप्तचिन्ता भवति । एवम् 'अग्नौ' प्रदीपनके लभे 'स्तनिते वा' मेघगर्जिते श्रुते विद्युत
वा दृष्ट्वा भयतः क्षिप्तचिन्ता भवेत् । एवविधायामयेन क्षिप्तचिन्ताया को विधिः ? इत्याह—
'अवमा' तस्या अपि या लघुतरी क्षुल्लिका सा वक्ष्यमाणनीत्या तस्य सिंहादे प्रतिमेषणा
करोति, तत इतरा भय मुञ्चतीति । या तु वादे पराजिताऽपमानतः क्षिप्तचिन्तामृता तस्या
प्रगुणीकरणार्थं यथा चरिकया सा पराजिता तां पूर्वं 'मरुप्य' प्रज्ञाप्य तदनन्तरं तया स्वमुखो-
च्चरितेन वचसा क्षिप्तचित्तोत्तारयितव्या ॥ ६२०४ ॥ अयापमानतः क्षिप्तचित्ता भावयति—

अवहीरिया ष गुरुणा, पवत्तिणीए ष कम्मि वि पमादे ।

घातम्मि वि चरियाए, परातियाए इमा जयणा ॥ ६२०५ ॥ 19

'गुरुणा' आचार्येणावहीरिता, अथवा प्रवर्तिन्या कस्मिंश्चित् प्रमादे वर्तमाना सती गाढ
शिक्षिता भवेत् ततोऽपमानेन क्षिप्तचिन्ता जायेत । यदि वा चरिकया वादे पराजिता इत्यप-
मानतः क्षिप्तचिन्ता स्यात् । तसां च मयेन क्षिप्तचिन्तायामिय यतना ॥ ६२०५ ॥

कण्णम्मि एस सीहो, गहितो अह धारिओ य सो हत्थी ।

खुड्डलतरिया तुज्झं, ते वि य गमिया पुरा पाला ॥ ६२०६ ॥ 15

इह "भवैकदेशे पदसमुदायोपचारात्" "पाला" इत्युक्ते हस्तिपालाः सिंहपाला वा
ब्रह्मण्यः । तेऽपि 'पुरा' पूर्वं 'गमिता' प्रतिबोधिता, कर्तव्या, यथा—अस्माकमेका क्षुल्लिका
युष्मदीय सिंह हस्तिन वा दृष्ट्वा क्षोभमुपागता, तत सा यथा क्षोभ मुञ्चति तथा कर्तव्यम् ।
एव तेषु प्रतिबोधितेषु सा क्षिप्तचिन्तामृता तेषामन्तिके नीयते, नीत्वा च तासां मध्ये या
तस्या अपि क्षुल्लिकाया लघुतरी तया स सिंह कर्णे धार्यते, हस्ती वा तया धार्यते । तत सा
क्षिप्तचिन्ता प्रोच्यते—त्वतोऽपि या 'क्षुल्लकतरा' अतिशयेन लघुस्त्रया एव सिंह कर्णे धृत,
अथवा हस्ती अनया धाटित, त्वं तु विमेषि, किं त्वमेतस्या अपि भीरुर्भाता !, धार्ष्ट्यमव-
लम्ब्यतामिति ॥ ६२०६ ॥

सत्यज्जी थंमेत्तु, पणोछणं णस्तते य सो हत्थी ।

थेरी चम्म विकट्ठण, अलायच्चकं तु दोहं तु ॥ ६२०७ ॥ 26

यदि शस्त्र यदि वाऽस्मिं दृष्ट्वा क्षिप्ता भवेत् तत शस्त्रमस्मिं च विद्यया स्तम्भित्वा तस्य
पादाभ्यां प्रणोदनं कर्तव्यम्, मणितव्यं च तां प्रति—एषोऽस्माभिरस्मि शस्त्रं च पादाभ्यां
प्रणुन, त्वं तु ततोऽपि विमेषीति । यदि वा पानीयेनाद्रीकृतहस्तादिभिः सोऽस्मि स्पृश्यते,
अण्यते च—एतस्मादपि तव किं भयम् ? । तथा यतो हस्तिनस्तस्या भयममृत् स हस्ती स्वयं
पराङ्मुखो गच्छन् दृश्यते, यथा—यतस्त्व विमेषि स हस्ती 'नश्यति' नश्यन् वर्तते ततः ॥
कथं त्वमेव ग्रीरोरपि भीरुर्भाता ? । तथा या गर्जित श्रुत्वा भयमग्रहीत् त प्रति उच्यते—
स्वविरा नभसि शुष्क चर्म विकर्षति, एव चोत्त्वा शुष्कचर्मण आकर्षणशब्द आग्यते, ततो
भयं जर्जयति । तथा यदि अग्नेः स्तम्भनं न ज्ञायते तदा 'द्वयो' अग्नौ विद्युति च भयं प्रप-

यदुक्त "तस्माद् रक्षन्ति यतनया" (गा० ६२१०) इति तत्र यतनामाह—

महिष्टिप उष्ट्र निवेशणे य, आहार विविचणा विउस्मगो ।

रक्षताण य फिडिया, अगवेमणे हौंति चउगुरुगा ॥ ६२१२ ॥

महर्दिको नाम—ग्रामस्य नगरस्य वा रक्षाकारी तस्य कथनीयम् । तथा "उष्ट्र निवेशणे य" चि मृदुबन्धैस्तया संयतनीया यथा स्वयमुत्थान निवेशन च कर्तुं ममर्था भवति । तथा यदि 'वातादिना धातुक्षोभोऽस्या अभूत्' इति ज्ञायते तदाऽपद्याहारपरिहारेण किम-मधु-रादिरूप आहारं प्रदातव्यम् । "विविचण" चि उच्चारदेस्तस्या परित्रापन कर्तव्यम् । यदि पुन 'देवताकृत एष उपद्रव' इति ज्ञायते तदा प्राशुकैपणीयेन क्रिया कार्या । तथा "विउस्मगो" इति 'किमय वातादिना धातुक्षोभ' उत देवताकृत उपद्रव इति परिज्ञानाय देवतारा-धनार्थं कायोस्सर्ग करणीय । ततस्तयाऽऽकम्पितया कथिते सति तदनुरूपो यत्नो यथोक्तस्वरूपः १० करणीय । एवरक्षतामपि यदि सा कथञ्चित् स्फिडिता स्यात् ततस्तस्या गवेपण कर्तव्यम् । अगवेपणे प्रायश्चित्त चत्वारो गुरुका । एष द्वारगायासङ्केपार्थ ॥ ६२१२ ॥

साम्प्रतमेनामेव विवरीषु प्रथमतो महर्दिकद्वारं विवृणोति—

अम्हं एत्थ पिसादी, रक्षताणं पि फिडिति कडाई ।

सा हु परिरकिरयन्था, महिहिगाऽऽरक्खिए कहणा ॥ ६२१३ ॥ १५

'महर्दिके' ग्रामस्य नगरस्य वा रक्षाकारिण्यारक्षके कथना कर्तव्या, यथा—'अन' एत-स्त्रिभुपाथयेऽस्माक रक्षतामप्येषा 'पिसाची' ग्रामिका कदाचित् 'स्फिडति' अगच्छति सा 'हु' निश्चित परिरक्षयितव्या, प्रतिपन्नचारित्रत्वादिति ॥ ६२१३ ॥

व्याख्यात महर्दिकद्वारम् । अधुना "उष्ट्र निवेशणे य" इति व्याख्यानयति—

मिउपधेहिं तहा णं, जमेति जह सा सयं तु उडेति ।

२०

उन्वरग सत्थरहिते, चाहि कुडंडे असुअ च ॥ ६२१४ ॥

मृदुबन्धैस्तया "ण" इति तां क्षिप्तचित्तां 'यमयन्ति' यध्नन्ति यथा सा स्वयमुच्छति, सुशब्दस्त्रानुकसमुच्चयार्थत्वाद् निविशते च । तथा सा तस्मिन्नपवरके स्थाप्यते यत्र न किमपि द्रव्यं भवति, यत्र सा क्षिप्तचित्तया युक्तमयुक्त वाऽज्ञानती शस्त्र इत्या तेनाऽऽरक्षण व्यापा-द्रयेत् । तस्य चापवरकस्य द्वारं बहि 'कुडण्डेन' यशोदोहरादिना बध्यते येन न निर्गत्याप-२५ गच्छति । तथा अशुभ्य यथा भवति एव सा धारेण धारेण प्रतिजागर्यते, अन्यथा शुन्यमा-स्थानमुपलभ्य बहुतरं क्षिप्तचित्ता भूयात् ॥ ६२१४ ॥

उप्परगस्स उ असती, पुन्वकतऽसती य खम्मते अगडो ।

तस्सोरारिं च चकं, ण छिवति जह उप्फिडंती वि ॥ ६२१५ ॥

अपवरकस्य 'असति' अभावे 'पूर्वकृते' पूर्वज्ञाते रूपे निर्बले सा प्रक्षिप्यते । तस्मात्पायेऽवतो ३० नव सन्त्यते, सनित्वा च तत्र प्रक्षिप्यते । प्रक्षिप्य च तस्मावटस्योपरि 'चक्र' रक्षात्र स्वगनाय तथा दीयते यथा सा 'उत्फिडन्त्यपि' उत्तल्यन्त्यपि तत्रक 'न च्छुपति' न स्पृशति ॥ ६२१५ ॥

१ मउपधेहिं तहा संजमति तामा ॥

सम्प्रतं “आहार विगिचणा” इत्यादि व्याख्यानयति—

निद्रु मधुरं च भक्तं, करीससेजा य णो जहा वातो ।

‘दैविय धाउक्खोमे, णातुस्सग्गो ततो किरिया ॥ ६२१६ ॥

यदि ‘वातादिना धातुक्षोभोऽस्याः सज्जातः’ इति ज्ञायते तदा भक्तमपथ्यपरिहारेण स्निग्धं
5 मधुरं च तस्यै दातव्यम्, शय्या च करीपमयी कर्तव्या, सा हि सौष्णा भवति, उष्णे च
वात-श्लेष्मापहारः, यथा च वातो न लभ्यते तथा कर्तव्यम् । तथा किमयं ‘दैविकः’ देवेन—
भूतादिना कृत उपद्रवः ? उत धातुक्षोभः ? इति ज्ञातुं देवताराधनाय ‘उत्सर्गः’ कायोत्सर्गः
क्रियते । तस्मिंश्च क्रियमाणे यद् आकम्पितया देवतया कथितं तदनुसारेण ततः क्रिया कर्तव्या ।
यदि दैविक इति कथितं तदा प्राशुकैपणीयेन तस्या उपचारः, शेषसाध्वीनां तपोवृद्धिः,
10 तदुपशमनाय च मन्त्रादिसरणमिति । अथ वातादिना धातुक्षोभ इति कथितं तदा स्निग्ध-
मधुराद्युपचार इति ॥ ६२१६ ॥ सम्प्रति “रक्खंताण य फिडिण” इत्यादि व्याख्यानयति—

अगडे पलाय मग्गण, अण्णग्गणो वा वि जो ण सारक्खे ।

गुरुमा जं वा जत्तो, तेसिं च णिवेयणं काउं ॥ ६२१७ ॥

अगडे इति सप्तमी पञ्चम्यर्थे, ततोऽयमर्थः—‘अवटात्’ कृपाद्, उपलक्षणमेतद्, अप-
15 वरकाद्वा यदि पलायते कथमपि ततस्तस्याः ‘मार्गणम्’ अन्वेषणं कर्तव्यम् । तथा ये तत्राऽ-
न्यत्र वाऽऽसन्ने दूरे वाऽन्यगणा विद्यन्ते तेषां च निवेदनाकरणम्, निवेदनं कर्तव्यमिति
भावः । यथा—अस्मदीया एका साध्वी क्षिप्तचित्ता नष्टा वर्तते । ततस्तैरपि सा गवेषणीया,
दृष्टा च सा सङ्ग्रहणीया । यदि पुनर्न गवेषयन्ति नापि संरक्षन्ति स्वगणवर्तिन्या अन्यगण-
वर्तिन्या वा तदा तेषां प्रायश्चित्तं चत्वारः ‘गुरुकाः’ गुरुमासाः । यच्च करिष्यति पट्टजीवनि-
20 कायविराघनादिकं यच्च प्राप्स्यति मरणादिकं तन्निमित्तं च तेषां प्रायश्चित्तमिति ॥ ६२१७ ॥

छम्मासे पडियरिउं, अणिच्छमाणेसु भुजयरओ वा ।

कुल-गण-संघसमाए, पुच्चगमेणं णिवेदेति ॥ ६२१८ ॥

पूर्वोक्तप्रकारेण तावत् प्रतिचरणीया यावत् पण्मासा भवन्ति । ततो यदि प्रगुणा जायते
तर्हि सुन्दरम् । अथ न प्रगुणीभूता ततः ‘भूयस्तरकमपि’ पुनस्तरामपि तस्याः प्रतिचरणं
25 विधेयम् । अथ ते साधवः परिश्रान्ता भूयस्तरकं प्रतिचरणं नेच्छन्ति, ततस्तेष्वनिच्छत्सु
कुल-गण-सङ्घसमवायं कृत्वा ‘पूर्वगमेन’ ग्लानद्वारोक्तप्रकारेण तस्यै निवेदनीयम्, निवेदिते
च ते कुलद्वयो यथाक्रमं तां प्रतिचरन्ति ॥ ६२१८ ॥

अथ सा राजादीनां सज्ञातका भवेत् तदा इयं यतना—

रञ्चो निवेइयम्मि, तेसिं वयणे गवेसणा होति ।

ओसह वेजा संवधुवस्सए तीसु वी जयणा ॥ ६२१९ ॥

यदि राज्ञोऽन्येषां वा सा पुत्र्यादिका भवेत् ततो राज्ञः, उपलक्षणमेतद्, अन्येषां वा
30 १ दिव्विय तामा० ॥ २ सोप्मा भ० कां० ॥ ३ दनां कृत्वा स्थातव्यम् । निवेदना
नाम—यथा अस्स० कां० ॥

स्वजनानां निवेदनं क्रियते, यथा—युष्मदीयेषां पुत्र्यादिकां क्षिप्तचिन्तां जाता इति । एव निवेदिते यदि ध्रुवते राजादयः, यथा—मम पुत्र्यादीनां क्रिया स्वयमेव क्रियमाणा वर्तते तत् इहैव तामप्यानयत इति । ततः सा तेषां वचनेन तत्र नीयते, नीतायाश्च तत्र तस्या गवेषणा भवति । अयमत्र भावार्थः—साधवोऽपि तत्र गत्वा औपध-भेषजानि प्रयच्छन्ति प्रतिदिवसं च शरीरस्योदन्तं वहन्ति । यदि पुनः 'सम्बन्धिनः' स्वजना वदेयुः—वयमौपधानि वैद्य वा ५ सम्प्रयच्छामः, परमस्माकमासन्ने उपाश्रये स्थित्वा यूयं प्रतिचरथ । तत्र यदि शोभनो भावस्तदा एव क्रियते । अथ गृहस्वीकरणाय तेषां भावस्तदा न तत्र नयनं किन्तु स्तोपाश्रय एव ग्रियते । तत्र च 'तिसृष्वपि' आहारोपधि-शय्यासु यतना कर्तव्या । एष द्वारगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२१९ ॥

साम्प्रतमेनामेव विवरीयुः प्रथमतः "रक्षो निवेद्यन्मी" इत्येतद् व्याख्यानयति—

पुत्रादीनां किरियं, स्वयमेव धरमि कोऽकारेति ।

10

अशुजाणंते य तर्हि, इमे वि गंतुं पडियरति ॥ ६२२० ॥

यदि 'कोऽपि' राजाऽन्यो वा क्षिप्तचिन्तायां साध्व्या स्वजनो गृहे 'स्वयमेव' साधुनिवेदनात् प्राग् आत्मनैव पुत्र्यादीनां 'क्रियां' चिकित्सां कारयति तदा तस्मै निवेदिते—'युष्मदीया क्षिप्तचिन्ता जाता' इति कथिते यदि तेऽनुजानन्ति, यथा—अत्र समानयत इति, ततः सा तत्र नीयते, नीतां च सतीम् 'इमेऽपि' गच्छवासिनः साधवो गत्वा प्रतिचरन्ति ॥ ६२२० ॥ 15

ओसह विजे देमो, पडिजग्गह णं इहं ठिताऽऽसण्णं ।

तेसिं च णाठ भावं, णं देति मा णं गिहीकुजा ॥ ६२२१ ॥

कदाचित् स्वजनां ब्रूयुः, यथा—औपधानि वैद्य च वयं दध्म, केवलम् 'इह' अस्मिन्-स्माकमासन्ने प्रदेशे स्थिता "ण" इति एना प्रतिजागृत । तत्र तेषां यदि भावो विरूपो गृहस्वीकरणात्मकस्तत्तेषां तथारूप भावमिज्जिताकारकुशला ज्ञात्वा न ददति, न तेषामासन्ने 20 प्रदेशे नयन्तीति भावः । कुत 'इत्याह—मा तां गृहस्वीकुर्युरिति हेतोः ॥ ६२२१ ॥

सम्प्रति "तीसु वी जयणे"त्येतद् व्याख्यानयति—

आहार उवाहि सिजा, उग्गम-उप्पापणादिसु जयन्ति ।

वायादी खोमम्मि व, जयति पत्तेग मिस्सा वा ॥ ६२२२ ॥

आहारे उपधौ शय्यायां च विषये उद्गमोत्पादनादिषु, आदिशब्दाद् एषणादिदोषपरिमहः, 25 'यतन्ते' यत्तपरा भवन्ति, उद्गमोत्पादनादोषविशुद्धाहाराद्युत्पादने प्रतिचरका अन्येऽपि च यतमानास्तां प्रतिचरन्तीति भावः । एषा यतना दैविके क्षिप्तचित्तत्वे द्रष्टव्या । एव वातादिना पातुक्षोभेऽपि 'प्रत्येक' साम्भोगिका 'मित्रा वा' असाम्भोगिके सम्मिश्रा पूर्वोक्तप्रकारेण यतन्ते ॥ ६२२२ ॥

पुण्युद्धिदो य विही, इह वि करेताण होति तह चेव ।

30

तेह्छम्मि कयम्मि य, आदेसा तिप्णि सुद्धा वा ॥ ६२२३ ॥

१ ण तर्हि ठिय सन्न । तेसिं मा० ताभा० ॥ २ ण जेति ताभा० ॥ ३ 'तामित्थेनां मा० ॥ ४ जयता मा० फं० ताभा० ॥

यः पूर्व-प्रथमोद्देशके ग्लानसूत्रे उद्दिष्टः-प्रतिपादितो विधिः स एव 'इहापि' क्षिप्तचि-
त्तासूत्रेऽपि वैयावृत्यं कुर्वतां तथैव भवति ज्ञातव्यः । 'चैकित्से च' चिकित्सायाः कर्मणि च
'कृते' प्रगुणीभूतायां च तस्यां त्रय आदेशाः प्रायश्चित्तविषया भवन्ति । एके ब्रुवते-गुरुको
व्यवहारः स्थापयितव्यः । अपरे ब्रुवते-लघुकः । अन्ये व्याचक्षते-लघुस्वकः । तत्र तृतीय
५ आदेशः प्रमाणम्, व्यवहारसूत्रोक्तत्वात् । अथवा सा 'शुद्धा' न प्रायश्चित्तभाक्, परवशतया
राग-द्वेषाभावेन प्रतिसेवनात् ॥ ६२२३ ॥ एतदेव विभावयिपुरिदमाह-

चतुरो य हुन्ति भंगा, तेसिं वयणम्मि होति पणवणा ।

परिसाए मज्झम्मी, पट्टवणा होति पच्छित्ते ॥ ६२२४ ॥

इह चारित्रविषये वृद्धि-हान्यादिगताश्चत्वारो भवन्ति भङ्गास्तेषां प्ररूपणा कर्तव्या । 'नोद-
१० कवचने च' 'कथं साऽप्रायश्चित्ती ?' इत्येवंरूपे 'प्रज्ञापना' सूत्रेः प्रतिवचनरूपा भवति । ततः
पर्वदो मध्ये अगीतार्थप्रत्ययनिमित्तं 'प्रायश्चित्तस्य' लघुस्वरूपस्य 'प्रस्थापना' प्रदानं तस्याः
शुद्धाया अपि कर्तव्यमिति ॥ ६२२४ ॥

सम्प्रति चतुरो भङ्गान् कथयन् प्रायश्चित्तदानाभावं भावयति-

वड्ढति हायति उभयं, अवड्ढियं च चरणं भवे चउहा ।

१५ खइयं तहोवसमियं, मिस्समहक्खाय खेत्तं च ॥ ६२२५ ॥

कस्यापि चारित्रं वर्धते, कस्यापि चारित्रं हीयते, कस्यापि चारित्रं हीयते वर्धते च,
कस्यापि 'अवस्थितं' न हीयते न च वर्धते, एते चत्वारो भङ्गाश्चारित्रस्य । साम्प्रतममीषामेव
चतुर्णां भङ्गानां यथासङ्ख्येन विषयान् प्रदर्शयति-"खइयं" इत्यादि । क्षपकश्रेणिप्रतिपन्नस्य
क्षायिकं चरणं वर्धते । उपशमश्रेणीतः प्रतिपत्तने औपशमिकं चरणं हानिमुपगच्छति ।
२० क्षायोपशमिकं तत्तद्वाग-द्वेषोत्कर्षा-ऽपकर्षवशातः क्षीयते परिवर्धते च । यथाख्यातं 'क्षिप्तं च'
पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् क्षिप्तचित्तचारित्रं चावस्थितम्, यथाख्यातचारित्रे सर्वथा
राग-द्वेषोदयाभावात् क्षिप्तचित्तचारित्रे परवशतया प्रवृत्तेः स्वतो राग द्वेषाभावात् । तदेवं यतः
क्षिप्तचित्ते चारित्रमवस्थितं अतो नासौ प्रायश्चित्तभागिति ॥ ६२२५ ॥

पर आह-ननु सा क्षिप्तचित्ताऽऽश्रवद्वारेषु चिरकालं प्रवर्तिता बहुविधं चासमञ्जसतया
२५ प्रलपितं लोक-लोकोत्तरविरुद्धं च समाचरितं ततः कथमेषा न प्रायश्चित्तभाक् ? अत्र सूरिराह-

कामं आसवदारेसु वड्ढियं पलवितं बहुविधं च ।

लोगविरुद्धा य पदा, लोउत्तरिया य आइण्णा ॥ ६२२६ ॥

न य बंधहेउविगलत्तणेण कम्मस्स उवचयो होति ।

लोगो वि एत्थ सक्खी, जह एस परव्वसा कासी ॥ ६२२७ ॥

३० 'कामम्' इत्यनुमतौ अनुमतमेतद्, यथा-तयाऽऽश्रवद्वारेषु चिरकालं वर्तितं बहुविधं
च प्रलपितं लोकाविरुद्धानि लोकोत्तरविरुद्धानि च पदानि 'आचीर्णानि' प्रतिसेवितानि ॥ ६२२६ ॥

तथापि 'न च' नैव तस्याः क्षिप्तचित्तायाः 'बन्धहेतुविकलत्वेन' बन्धहेतवः-राग-द्वेषादय-
स्ताद्विकलत्वेन कर्मोपचयो भवति, कर्मोपचयस्य राग-द्वेषसमाचरिताद्यधीनत्वात्, तस्याश्च राग-

द्वेषविकल्पात् । तस्याश्च राग-द्वेषविकल्परं न वचनमात्रसिद्ध किन्तु लोकोऽपि 'अत्र' अस्मिन् विषये साक्षी, यथा—एषा सर्वं परवशाऽकार्षीदिति । ततो राग-द्वेषामावाप्त कर्मोपचयः, तस्य सद्गुणतत्वात् ॥ ६२२७ ॥ तथा चाह—

राग-द्वेषाणुगता, जीवा कम्मस्स वंधगां होंति ।

रागादिविसेसेण य, वंधविवेसो वि अविगीओ ॥ ६२२८ ॥

राग-द्वेषाभ्यामनुगता—सम्बद्धा राग-द्वेषानुगता सन्तो जीवा कर्मणो बन्धका भवन्ति । तत 'राग-द्वेषविशेषेण' राग-द्वेषतारतम्येन 'बन्धविशेष' कर्मबन्धतर-तमभावः, 'अविगीत' अविप्रतिपन्नः । ततः क्षिप्तचिन्ताया राग-द्वेषामावत कर्मोपचयाभावः ॥ ६२२८ ॥

अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन द्रव्यति—

कुणमाणा वि य चेद्धा, परतंता णड्डिया बहुविहातो ।

किरियाफलेण जुञ्जति, ण जहा एमेव एतं पि ॥ ६२२९ ॥

यथा 'नर्तकी' यन्ननर्तकी काष्ठमयी 'परतन्ना' परायत्ता परमयोगत इत्यर्थः, 'बहुधा अपि' बहुप्रकारा अपि, तुल्योऽपिशब्दार्थः, चेष्टा कुर्वाणा 'क्रियाफलेन' कर्मणा न युज्यते, 'एवमेव' अनेनैव प्रकारेण एनामपि क्षिप्तचिन्तामनेका अपि विरुद्धा क्रिया कुर्वाणामकर्मकोपचया पश्यत ॥ ६२२९ ॥ अथात्र परस्य मतमाशङ्कमान आह—

जइ इच्छसि सासेरा, अचेतणा तेण से चओ गरिथ ।

जीवपरिगृहीता पुण, बोंदी असमंजसं समता ॥ ६२३० ॥

यदि त्वमेतद् 'इच्छसि' अनुमन्यसे, यथा—“सासेरा” इति देशीपदत्वाद् यन्नमयी नर्तकी अचेतना तेन कारणेन “से” तस्या 'चयः' कर्मोपचयो नास्ति, 'बोंदि' तनु पुन 'जीवपरिगृहीता' जीवेनाधिष्ठिता, जीवपरिगृहीतत्वाच्चावश्यं तद्विरुद्धचेष्टात कर्मोपचयसम्भवः, ३० ततो या सासरादृष्टान्तेन समता आपादिता सा 'असमञ्जसम्' अयुज्यमाना, अचेतन-सचेतनयोर्दृष्टान्त-दार्ष्टान्तिकयोर्वैषम्यात् ॥ ६२३० ॥ अत्राऽऽचार्यः प्राह—

चेयणमचेयणं वा, परतंतत्तेण णणु हु तुल्लारं ।

ण तया विसेसितं एत्थ किंचि भणती सुण विसेस ॥ ६२३१ ॥

इह वस्तु चेतनं वाऽस्तु अचेतनं वा, यदि परतन्ना तदा ननु 'हु' निश्चित 'परतन्नेन' २५ परायत्ततया यतो द्वे अपि तुल्ये ततो न किञ्चिद् वैषम्यम् । पर आह—न त्वयाऽत्र परक-र्मोपचयचिन्ताया 'किञ्चिदपि' मनागपि विशेषितं येन 'जीवपरिगृहीतत्वेऽप्येकत्र कर्मोपचयो भवति, एकत्र न' इति प्रतिपत्तामहे । अत्राचार्यः 'मणति' श्रूते—शृणु मण्यमान विशेषम् ॥ ६२३१ ॥ तमेवाह—

णणु सो चेव विसेसो, जं एकमचेतणं सच्चिचेगं ।

जह चेषणे विसेसो, तह मणसु इमं णिसामेह ॥ ६२३२ ॥

ननु 'स एव' यन्ननर्तकी-स्वामाविकनर्तकीदृष्टान्तस्य/चतो विशेषः—यद् 'एक शरीरं'

यन्ननर्तकीसत्कं परायत्ततया चेष्टमानमप्यचेतनम्, 'एकं तु' स्वाभाविकनर्तकीशरीरं स्वायत्ततया प्रवृत्तेः 'सचित्तं' सचेतनमिति । पर आह—यथा एष चेतने विशेषो निःसन्दिग्धप्रतिपत्ति-विषयो भवति तथा 'भणत' प्रतिपादयत । आचार्यः प्राह—ततः 'इदं' वक्ष्यमाणं 'निशमय' आकर्णय ॥ ६२३२ ॥ तदेवाह—

5 जो पेछिओ परेणं, हेऊ वसणस्स होइ कायानं ।

तत्थ न दोसं इच्छसि, लोकेण समं तथा तं च ॥ ६२३३ ॥

यः परेण प्रेरितः सन् 'कायानां' पृथिव्यादीनां 'व्यसनस्य' सङ्घटन-परितापनादिरूपस्य 'हेतुः' कारणं भवति 'तत्र' तस्मिन् परेण प्रेरिततया कायव्यसनहेतौ यथा न त्वं दोषमिच्छसि, अनात्मवशतया प्रवृत्तेः । कथं पुनर्दोषं नेच्छामि ? इत्यत आह—'लोकेन समं' लोकेन सह, 10 लोके तथादर्शनत इत्यर्थः । तथाहि—यो यत्रानात्मवशतया प्रवर्तते तं तत्र लोको निर्दोष-मभिमन्यते । अत एव परप्रेरिततया कायव्यसनहेतुं निर्दोषमभिमन्यताम् । यथा च तं निर्दोष-मिच्छसि तथा 'तामपि च' क्षिप्तचित्तां निर्दोषां पश्य, तस्या अपि परायत्ततया तथारूपासु चेष्टासु प्रवृत्तेः ॥ ६२३३ ॥ एतदेव सविशेषं भावयति—

पस्संतो वि य काए, अपच्चलो अप्पगं विधारुं ।

15 जह पेछितो अदोसो, एमेव इमं पि पात्तामो ॥ ६२३४ ॥

यथा परेण प्रेरित आत्मानं 'विधारयितुं' संस्थापयितुम् 'अप्रत्यलः' असमर्थः सन् पश्यन्नपि 'कायान्' पृथिवीकायिकादीन् विराधयन् अन्निकापुत्राचार्य इव 'अदोषः' निर्दोषः; 'एवमेव' अनेनैव प्रकारेण परायत्ततया प्रवृत्तिलक्षणेन 'इमामपि' क्षिप्तचित्तामदोषां पश्यामः ॥ ६२३४ ॥

इह पूर्वं प्रगुणीभूतायास्तस्याः प्रायश्चित्तदानविषये त्रय आदेशा गुरुकादय उक्ता अतस्ता- 20 नेव गुरुकादीन् प्ररूपयति—

गुरुगो गुरुगतरागो, अहागुरुगो य होइ ववहारो ।

लहुओ लहुयतरागो, अहालहुगो य ववहारो ॥ ६२३५ ॥

लहुसो लहुसतरागो, अहालहुसो य होइ ववहारो ।

एतेसिं पच्छित्तं, वोच्छामि अहाणुपुन्वीए ॥ ६२३६ ॥

25 गुरुतो य होइ मासो, गुरुगतरागो य होइ चउमासो ।

अहगुरुगो छम्मासो, गुरुगे पक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३७ ॥

तीसा य पण्णवीसा, वीसा पन्नरसेव य ।

दस पंच य दिवसाइं, लहुसगपक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३८ ॥

गुरुगं च अट्ठमं खलु, गुरुगतरागं च होइ दसमं तु ।

30 आहागुरुग दुवालस, गुरुगे पक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३९ ॥

छट्ठं च चउत्थं वा, आयंवि-एगठाण-पुरिमड्ढा ।

निव्वियगं दायव्वं, अहलहुसगगम्मि सुद्धो वा ॥ ६२४० ॥

आसां पण्णामपि गाथानां व्याख्या पूर्ववत् (गा० ६०३९ तः ४४) । नवरम्—

इहागीतार्थप्रत्ययार्थं यथालघुलको व्यवहारः प्रस्थापयितव्यः ॥ ६२३५ ॥ ६२३६ ॥
॥ ६२३७ ॥ ६२३८ ॥ ६२३९ ॥ ६२४० ॥

सूत्रम्—

दिक्षचित्तं निगार्थि निगर्थे गिणहमाणे वा अवलंब-
माणे वा नाइक्ष्मइ ११ ॥

5

अस्य व्याख्या प्राग्वत् । नवरम्—दीक्षचित्ता—छात्रादिमदेन परवन्तीमूलादयः ॥
अथ भाष्यकारो विस्तरमभिधित्सुराह—

एसेव गमो नियमा, दिक्षादीनां पि होइ णायव्यो ।

जो होइ दिक्षचित्तो, सो पलवति णिच्छियव्वाइ ॥ ६२४१ ॥

‘एष एव’ अनन्तरोक्तक्षिप्तचित्तानिर्ग्रन्थीसूत्रगत एव ‘गम’ प्रकारो लौकिक-लोकोत्तरि-10
कमेवादिरूपः ‘दीक्षादीनामपि’ दीक्षचित्ताप्रभृतीनामपि निर्ग्रन्थीनां नियमाद् वेदितव्यः ।
यत् पुनर्नानात्वं तद् अभिधातव्यम् । तदेवाधिकृतसूत्रेऽभिधित्सुराह—“जो होइ” इत्यादि,
यो भवति दीक्षचित्तं सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपति, यदानीप्सितप्रलपनं तस्य लक्षणम्,
क्षिप्तचित्तत्त्वपहृतचित्ततया मौनेनाप्यवतिष्ठत इति परस्परं सूत्रयोर्विशेष इति भावः ॥ ६२४१ ॥

15

अथ कथमेव दीक्षचित्तो भवति ? इति उत्कारणप्रतिपादनार्थमाह—

इति एस असम्माना, खित्ता सम्मानतो भवे दिक्षा ।

अग्गी व इंधणेणं, दिप्पति चित्त इमेहिं तु ॥ ६२४२ ॥

‘इति’ अनन्तरसूत्रोक्ता ‘एषा’ क्षिप्तचित्ता ‘असम्मानत’ अपमानतो भवति । ‘दीक्षा’
दीक्षचित्ता पुनः ‘सम्मानत’ विशिष्टसम्मानावाप्तितो भवति । तच्च चित्तं दीप्यतेऽग्निरिवेन्वने
‘एषि’ वक्ष्यमाणैर्लाममदादिभिः ॥ ६२४२ ॥ तानेवाह—

20

लाममएण ध मत्तो, अहवा जैऊण दुज्जए सत्तू ।

दिक्षस्मि सायवाहणो, तमहं वोच्छं समासेण ॥ ६२४३ ॥

लाममदेन वा मत्तं सन् दीक्षचित्तो भवति, अथवा दुर्जयान् शत्रून् जित्वा, एतस्मिन्नुभ-
यस्मिन्नापि ‘दीप्ते’ दीक्षचित्ते लौकिको दृष्टान्तः सातवाहनो राजा । ‘तमहं’ सातवाहनदृष्टान्तं
समासेन वक्ष्ये ॥ ६२४३ ॥ यथाप्रतिज्ञातमेव करोति—

25

महुराऽऽणची दंडे, सहसा णिग्गम अपुच्छिउं कयर ।

तस्स य तिकत्ता आणा, दुहा गता दो वि पाठेउं ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-महुरपाढण-निहिलंमनिवेदणा जुगव दिचो ।

सयणिस खंम कुडे, कुडेइ इमाइ पलवतो ॥ ६२४५ ॥

गोयावरीय णदीय तडे अ पतिट्ठाण नगरं । तत्थ सालवाहणो राया । तस्स खरओ 30
अमघो । अत्थया सो सालवाहणो राया वदनायगमाणवेइ—महुर घेण्ण सिग्गमागच्छ ।

१ सुतजम्मण महुरपाढणे य जुगय निवेदिते दिचो ताना० ॥

सो य सदृशा अपुच्छिच्छण दंष्ट्रिं सर निग्यओ । तओ चिंता जया—का मधुरां घेतज्या ?
 दक्षिणमधुरा उत्तरमधुरा वा ? । तस्स आणा निक्खा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ
 दंडा दुहा काकण दोसु वि पेसिया । गहियाओ दो वि मधुराओ । तओ वद्धावगो पेसिओ ।
 तेण गंतूण रागा वद्धाविओ—देव ! दो वि मधुराओ गहियाओ । इयरो आगओ—
 ५ देव ! अगमहिंसीए पुचो जाओ । अण्णो आगतो—देव ! अमुगत्थ पदेने त्रिपुल्लो निही
 पायडो जातो । तओ उवरुवरिं फल्लगनिषेयणेण हरिसवमवितप्पमाणहियओ परन्वसो जाओ ।
 तओ हरिसं धरिउमचायंतो सयणिजं कुट्टद, संभे आठणद, कुंभुं चिद्दद, च्छणि य अस-
 मंजसाणि पळवति । तओ खरगेगामचेणं तमुवाण्हिं पडिबोहिउकागेण मंभा कुट्ठा च्छ विद्-
 विया । रत्ता पुच्छियं—(ग्रन्थाग्रम्—८००० गर्वग्रन्थाग्रम्—४१८२५) केणेयं विद्-
 १० वियं ? । सो भणेइ—तुव्मेहिं । ततो 'नम सम्मुहमलीयमेयं भणति' रुट्ठेणं रत्ता नो खुरगो पाएण
 ताडितो । तओ संकेइयपुरिसेहिं उप्पाडिओ अप्पगत्य संगोवितो न । तओ कन्दिइ पओयणे
 समावडिए रणा पुच्छिओ—फत्थ अमचो चिट्ठति ? । संकेइयपुरिसेहिं य 'देव ! तुहं
 अविणयकारि' ति सो मारिओ । राया विसुरियुं पयचो—दुट्ठ कयं, मए तया न किं पि
 चेइयं ति । तओ सभावथो जाओ ताहे संकेइयपुरिसेहिं विज्जचो—देव ! गवेसामि, जह वि
 १५ कयाइ चंडालेहिं रक्खिओ होज्जा । तओ गवेसिच्छण आणिओ । राया संतुट्ठो । अमचेण
 सन्भावो कहिओ । तुट्ठेण विउला भोगा दिन्ना ॥

साम्मतमक्षराथो विव्रियते—सातवाहनेन राज्ञा मधुराग्रहणे "दंडि" ति दण्डनायकस्या-
 ज्ञप्तिः कृता । ततो दण्डाः सदृशा 'कां मधुरां गृहीतः ?' इत्यपृष्टा निर्गताः । तस्य च राज्ञ
 आज्ञा तीक्ष्णा, ततो न भूयः प्रष्टुं शक्नुवन्ति । ततस्ते दण्डा द्विधा जाताः, द्विधा विभज्य एके
 २० दक्षिणमधुरायामपरे उत्तरमधुरायां गता इत्यर्थः । द्वे अपि च मधुरे पातयित्वा ते
 समागताः ॥ ६२४४ ॥

सुतजन्म-मधुरापातन-निधिलाभानां युगपद् निवेदनायां दर्पवशात् सातवाहनो राजा
 'दीप्तः' दीप्तचित्तोऽभवत् । दीप्तचित्ततया च 'इमानि' वक्ष्यमाणानि प्रलपन् शयनीय-सम्भ-
 २५ कुट्यानि कुट्टयति ॥ ६२४५ ॥ तत्र यानि प्रलपति तान्याह—

सच्चं भण गोदावरि !, पुन्वसमुद्रेण सावित्र्या संती ।

साताहणकुलसरिसं, जति ते कूले कुलं अस्ति ॥ ६२४६ ॥

उत्तरतो हिमवंतो, दाहिणतो सालिवाहणो राया ।

समभारभरकंता, तेण न पळ्हत्थए पुहवी ॥ ६२४७ ॥

हे गोदावरि ! पूर्वसमुद्रेण 'अपिता' दत्तशपथा सती सत्यं 'भण' ब्रूहि—यदि तव
 ३० कूले सातवाहनकुलसदृशं कुलमस्ति ॥ ६२४६ ॥

'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि हिमवान् गिरिः दक्षिणतस्तु सालवाहनो राजा, तेन समभार-
 भाराक्रान्ता सती पृथिवी न पर्यस्यति, अन्यथा यदि अहं दक्षिणतो न स्यां ततो हिमवद्गिरि-
 भाराक्रान्ता-निर्यमतः पर्यस्येत् ॥ ६२४७ ॥

एयाणि य अन्नाणि य, पलवियवं सो अणिच्छियन्वाइ ।

कुसलेण अमबेणं, खरगेणं सो उवाएणं ॥ ६२४८ ॥

‘एतानि’ अनन्तरोदितानि अन्यानि च सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपितवान् । तत् कुसलेन खरकनाम्नाऽमात्येनोपायेन प्रतिबोधयितुकामेनेद विहितम् ॥ ६२४८ ॥ किम् इत्याह—

विद्वितं केणं ति च, तुम्मेहिं पापत्तालणा खरण ।

कथं चि मारिओ सो, दुहु चि य दरिस्सिते मोगा ॥ ६२४९ ॥

‘विद्रावित’ विनाशित समस्त सम्म-कुब्बादि । राज्ञा पृष्टम्—केनेद विनाशितम् । अमात्य सम्मुखीभूय सरोप निष्ठुरं वक्ति—युष्माभिः । ततो राजा कुपितेन तस्य पादेन ताडना कृता । तदनन्तर सङ्केतितपुरुषैः स उत्पाटित सङ्गोपितश्च । तत् समागते कस्मिंश्चित् प्रयोजने राज्ञा पृष्टम्—कुत्रामात्यो वर्तते । सङ्केतितपुरुषैरुक्तम्—देव । युष्मत्पादानाम-10 विनयकारी इति मारित । ततः ‘दुष्टं कृतं मया’ इति प्रभूत विसृतिवान् । स्वसीमृते च तस्मिन् सङ्केतितपुरुषैरमात्यस्य दर्शनं कारितम् । तत् सद्भावकथनानन्तर राज्ञा तस्मै विपुला योगाः प्रदत्ता इति ॥ ६२४९ ॥ उक्तो लौकिको दीप्तचित्तः । अथ तमेव लोकोत्तरिकमाह—

महज्झयण भत्तं खीरे, कंजलग पडिग्गहे य फलए य ।

पासाए कप्पट्ठी, वार्तं काळण वा दिचा ॥ ६२५० ॥

‘महाध्ययन’ पौण्डरीकादिकं दिवसेन पौरुष्या वा कयाचिद् मेधाविन्या भुक्षिकया जागमितम्, अथवा मक्तमुत्कृष्टं लब्ध्वा ‘नास्मिन् क्षेत्रे मक्तमीदृशं केनापि लब्धपूर्वम्’, यदि वा क्षीरं चतुर्जातकसम्मिश्रमवाप्य ‘नैतादृशमुत्कृष्टं क्षीरं केनापि लभ्यते’, यदि वा कम्बलरत्न-मतीषोत्कृष्टम् अथवा विशिष्टवर्णादिगुणोपेतमपलक्षणहीनं पतङ्गहं लब्ध्वा, “फलगे य” इति यदि वा ‘फलकं’ चम्पकपट्टकादिकम् अथवा मासादे सर्वोत्कृष्टे उपाश्रयत्वेन लब्धे, “कप्पट्ठी”-20 इति ईश्वरदुहितरि रूपवत्या प्रज्ञादिगुणयुक्ताया लब्धाया प्रमोदते, प्रमोदभरवशाच्च दीप्तचित्ता भवति । एतेन “लामयदेन वा मत्त” (गा० ६२४३) इति पद लोकोत्तरे योजितम् । अघुना “दुर्जयान् शत्रून् जित्वा” (गा० ६२४३) इति पदं योजयति—वाद वा परप्रवा-दिन्या दुर्जयया सह कृत्वा तां पराजित्यातिहर्षतः ‘दीप्ता’ दीप्तचित्ता भवति ॥ ६२५० ॥

एतासु दीप्तचित्तासु यतनामाह—

दिवसेण पोरिसीए, तुमए पढितं इमाएँ अद्वेण ।

एतीएँ णरिथ गब्बो, दुम्मेहतरीएँ को तुज्झ ॥ ६२५१ ॥

दिवसेन पौरुष्या वा त्वया यत् पौण्डरीकादिकमध्ययनं पठितं तद् अनया दिवसस्य पौरुष्या वाऽर्द्धेन पठितं तथाऽप्येतस्या नास्ति गर्वः, तत्र पुनर्दुमेषल्लरकाया को गर्वः, नैव युक्त इति भावः, एतस्या अपि तत्र हीनप्रवृत्तात् ॥ ६२५१ ॥

तद्वच्चस्स दुगुंलण, दिहुंतो भावणा असरिसेण ।

काळण होति दिक्षा, वादकरणे तत्थ जा ओमा ॥ ६२५२ ॥

यद् उत्कृष्टं कलमशाल्यादिकं भक्तं क्षीरं कम्बलरत्नादिकं वा तथा लब्धं तस्य द्रव्यस्य जुगुप्सनं क्रियते, यथा—नेदमपि गोभनम्, अमुको वाऽस्य दोष इति । यदि वा 'दृष्टान्तः' अन्येनापीदृशमानीतमिति प्रदर्शनं क्रियते । तस्य च दृष्टान्तस्य भावना 'असदृशेन' शतभागेन सहस्रभागेन वा या तस्याः सकाशाद् हीना तथा कर्तव्या । या तु वादं कृत्वा दीप्ताऽमूत् तस्याः प्रगुणीकरणाय पूर्वं चरिकादिका प्रचण्डा परवादिनी प्रज्ञाप्यते, ततः सा तस्या वादाभिमानिन्याः पुरतस्ततोऽप्यवमतरा या साध्वी तथा वादकरणे पराजयं प्राप्यते, एवमपभ्राजिना सती प्रगुणीभवति ॥ ६२५२ ॥

दुल्लभदब्धे देसे, पडिसेहितगं अलद्धपुच्चं वा ।

10 आहारोवहि वसही, अक्खतजोणी व भूया वि ॥ ६२५३ ॥

यत्र देशे क्षीर-घृणादिकं द्रव्यं दुर्लभं तत्र तद् अन्यासामार्यिकाणां 'प्रतिपिद्धं' 'न प्रयच्छामः' इति दायकेन निषिद्धं 'अलब्धपूर्वं वा' कयाऽपि पूर्वं तत्र न लब्धं तत्र तद् लब्ध्वा दीप्तचित्ता भवतीति वाक्यशेषः, यद्वा सामान्येनोत्कृष्ट आहार उत्कृष्ट उपधिरुत्कृष्टा वा वमतिर्लब्धा अश्वतथोनिता वा 'दुहिता' काचिदीश्वरपुत्रिका लब्धा तत्रेयं यतना ॥ ६२५३ ॥

15 पगयम्मि पण्णवेत्ता, विज्जाति विमोधि कम्ममादी वा ।

खुट्ठीय बहुविहे आणियम्मि ओभावणा पठणा ॥ ६२५४ ॥

'प्रकृते' विशिष्टतरे भक्त-क्षीर-कम्बल-रत्नादिकेऽवमतरायाः सम्पादयितव्ये तथाविधं श्रावकमितरं वा प्रज्ञाप्य, तदभावे कस्यापि महर्द्धिकस्य त्रिधां आदिशब्दाद् मग्न-चूर्णादीन् यावत् 'कर्मादि' कर्मणमपि प्रयुज्य, आदिशब्दः स्वगतानेकमेदसूचकः, ततः क्षुल्लिकतराया 20 गुणतः शतभाग-सहस्रभागादिना हीनाया विशिष्टमाहारादिकं सम्पादयन्ति । ततो विद्यादि-प्रयोगजनितपापविशुद्धये 'विशोधिः' प्रायश्चित्तं ग्राह्यम् । एवं क्षुल्लिकया 'बहुविधे' क्षीरादिके आनीते सति तस्या अपभ्राजना क्रियते ततः प्रगुणा भवति ॥ ६२५४ ॥

अदिहसहु कहणं, आउट्टा अमिणचो य पासादो ।

कयमिच्चे य विवाहे, सिद्धाड्सुता कतितवेणं ॥ ६२५५ ॥

25 यस्तया श्राद्धो न दृष्टः—अदृष्टपूर्वस्तस्यादृष्टस्य श्राद्धस्य 'कथनं' प्रज्ञापना, उपलक्षणमेतद्, अन्यस्य महर्द्धिकस्य विद्यादिप्रयोगतोऽभिमुखीकरणम्, ततस्ते आवृत्ताः सन्तस्तस्या लब्ध्यभिमानिन्याः समीपमागत्य ब्रुवते—वयमेतया क्षुल्लिकया प्रज्ञापितास्ततः 'अग्निव एव' कृतमात्र एव युष्माकमेव प्रासादो दत्त इति । तथा कैतवेन 'सिद्धादिसुताः' सिद्धपुत्रादिदुहितरः कृत-मात्र एव विवाहे उत्पादनीयाः । इयमत्र भावना—सिद्धपुत्रादीनां प्रज्ञापनां कृत्वा तदुहितरः

30 कृतमात्रविवाहा एव व्रतार्थं तत्समक्षमुपस्थापनीयाः येन तस्या अपभ्राजना जायते । ततः प्रगुणीमृतायां तस्यां यदि तासां न तात्त्विकी व्रतश्रद्धा तदा शकुनादिवैगुण्यमुद्धान्य मुच्यन्ते ॥ ६२५५ ॥

सूत्रम्—

जक्खाइट्ठिं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २ नाइ-

कमइ १२ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

योगल असुमसमुदयो, एम अणागंतुगो व दोण्हं पि ।

5

जक्खावेसेण पुण, नियमा आगंतुको होइ ॥ ६२५६ ॥

‘द्वयो’ क्षिप्तचिदादीप्तचिदयो ‘एष’ पीडाहेतुत्वेनानन्तरमुद्दिष्टोऽशुमपुद्गलसमुदयं
‘अनागन्तुक’ स्वशरीरसम्भवी प्रतिपादित । यक्षावेशेन पुनर्यो यतिपीडाहेतुरशुमपुद्गलसमुदय-
स नियमादागन्तुको भवति । ततोऽनागन्तुकाशुमपुद्गलसमुदयप्रतिपादनानन्तरमागन्तुकाशु-
मपुद्गलसमुदयप्रतिपादनार्थमेव सूत्रारम्भ ॥ ६२५६ ॥ प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह—

10

अहवा भय-सोगजुपा, चित्ठइण्णा व अतिहरिसिता वा ।

आविस्सति जक्खेहिं, अयमण्णो होइ सण्घो ॥ ६२५७ ॥

‘अथवा’ इति प्रकारान्तरोपदर्शने । भय-शोकयुक्ता वा चिन्तादिता वा, एतेन क्षिप्तचिदा
उक्ता, अतिहरिता वा या परवशा, अनेन दीप्तचिदाऽमिहिता, एषा द्विविधाऽपि यक्षे
परवशहृदयतया ‘आविश्यते’ आलिङ्गयते । तत्र क्षिप्त-दीप्तचिदासूत्रानन्तरं यक्षाविष्टासूत्र-15
मित्ययमन्यो भवति सम्बन्ध ॥ ६२५७ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्वत् ॥ सम्प्रति यतो यक्षाविष्टा भवति
तत् प्रतिपादनार्थमाह—

पुब्बमवियवेरेणं, अहवा राएण राइया संती ।

एतेहिं जक्खइट्ठा, सबत्ति भयए य सज्झिलगा ॥ ६२५८ ॥

20

‘पूर्वमविकेन’ भवान्तरभाविना वैरेण अथवा रागेण रञ्जिता सती यक्षैराविश्यते । एताभ्यां
द्वेप रागाभ्यां कारणभ्यां यक्षाविष्टा भवति । तथा चात्र पूर्वमविके वैरे सपत्नीदृष्टान्तो रागे
श्रुतकदृष्टान्तः सज्झिलकदृष्टान्तश्चेति ॥ ६२५८ ॥ तत्र सपत्नीदृष्टान्तमाह—

वेस्सा अकामतो गिज्जराए मरिऊण वतरी जाता ।

पुब्बसवत्तिं खेचं, करेति सामण्णमारम्मि ॥ ६२५९ ॥

25

एगो सेट्ठी । तस्स दो महिल । एगा पिया, एगा वेस्सा, अनिष्टेत्यर्थः । तस्य जा वेस्सा
सा अकामनिज्जराए मरिऊण वतरी जाया । इयरा वि तइस्सवाण साहुणीण पायभूले पव-
इया । सा य वतरी पुब्बमववेरेण छिज्जाणि मगइ । अन्नया पमच दहूण छलियाइया ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—येष्टिसत्त्वा ‘द्वेप्या’ अनिष्टा भार्याऽकामनिर्जरया मृत्वा व्यन्तरी जाता ।
तत्र पूर्वसपत्नी आमण्यमाद्ये व्यवस्थिता पूर्वमविके वैरमनुसरन्ती ‘क्षिप्ता’ यक्षाविष्टा कृत-30

१ ‘तुगो दुवेण्ह ताभा’ ॥ २ ‘य जीयस्सकृतमनोषर्गणान्तर्गतानुभवल्लिपयिदोषरूप-
‘अनागन्तुक’ यो ॥

वती । गाथायां वर्तमाननिर्देशः प्राकृतत्वात् ॥ ६२५९ ॥ अथ भूतकद्वयान्तमाह—

भयतो कुडुंविणीए, पडिसिंदो वाणमंतरो जातो ।

सामण्णम्मि पमत्तं, छलेति तं पुञ्चवेरेणं ॥ ६२६० ॥

एगा कोडुंविणी ओरालसरीरा एणेण भयणेण ओरालसरीरेणं पत्थिया । सो तीए निच्छीओ । तयो सो गाढमञ्जोववन्नो तीए सह संपयोगमलममाणो दुक्खसागरमोगाढो अकामनिज्जराए मरिऊण वंतरो जाओ । सा य कोडुंविणी संसारवासविरत्ता पव्वइया । सा तेण आमोइया । पमत्तं दट्ठूण छलिया ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—‘भूतकः’ कर्मकरः कुटुम्बिन्या प्रतिषिद्धो वानमन्तरो जातः । ततः श्रामण्यस्थितां तां प्रमत्तां मत्वा पूर्ववेरेण छलितवान् ॥ ६२६० ॥

10 अथ सज्जिलकद्वयान्तमाह—

जेट्ठो कण्हडुभज्जाएँ मुच्छिओ णिच्छितो य सो तीए ।

जीवंते य मयम्मी, सामण्णे वंतरो छलए ॥ ६२६१ ॥

एगम्मि गामे दो सज्जिलका, भायरो इत्यर्थः । तस्य जेट्ठो कण्हडुस्स मारियाए अज्झो-वदन्तो । सो तं पत्थेइ । सा नेच्छइ भणइ य—‘तुमं अप्पणो लहुवंधवं जीवंतं न पाससि ? । तेण चित्थियं—जाव एसो जीवए ताव मे नत्थि एसा । एवं चित्थिचा छिदं लभिऊण विस-संचारेण मारियो लहुभाया । तयो मणियं—जस्स तुमं भयं कासी सो मतो, इयाणि पूरेहि मे मजोरहं । तीए चित्थियं—नूणमेतेण मारितो, धिरत्थु काममोगाणमिति संवेगेण पव्वइया । इयरो वि दुहसंततो अकामनिज्जराए मओ वंतरो जातो विभंगेणं पुञ्चमवं पासइ । तं साहुणिं दट्ठूण पुञ्चमवियं वेरमणुसरंतो पमत्तं छलियाइओ ॥

20 अक्षरयोजना त्वयम्—ज्येष्ठः कनिष्ठमार्यायां मूर्छितः, न चासौ तया ईप्सितः किन्तु ‘जीवन्तं तत्रातरं न पश्यसि ?’ इति मणितवती । ततः ‘अस्मिन् जीवति ममैषा न भवति’ इति दुष्ट्या तं मारितवान् । मृते च तस्मिन् श्रामण्ये स्थितां तां व्यन्तरो जातः सन् छलितवान् ॥ ६२६१ ॥ अथैवंछलिताया यतनामाह—

तस्स य भूततिगिच्छा, भूतरवावेसणं सयं वा वि ।

25 णीउत्तमं च भावं, णाउं किरिया जहा पुव्वं ॥ ६२६२ ॥

तस्या एवं ‘भूतरवावेशनं’ भूतरवैः—भूतप्रयुक्तासमञ्जसप्रलपैः आवेशनं—यक्षावेशनं मत्वा भूतचिकित्सा कर्तव्या । कथम् ? इत्याह—‘तस्य’ भूतस्य नीचमुत्तमं च भावं ज्ञात्वा । कथं ज्ञात्वा ? इत्याह—‘तस्यं वा’ कायोत्सर्गं देवतामाकम्प्य तद्वचनतः सम्यक् परिज्ञाय, अपि-शब्दाद् धन्यत्वाद्वा माद्विक्रमेः सकायाद् ज्ञात्वा । तस्याः क्रिया विवेया, यथा ‘पूर्वं’ क्षिप्त-चिजया उक्ता ॥ ६२६२ ॥ इह यक्षाविद्या किलोन्मादप्राप्ता भवति ततो यक्षाविद्यासूत्रा-न्तरमुन्मादप्राप्तासूत्रमाह—

उम्मायपत्तिं निगंथि निगंथे गिण्हमाणे वा २ नातिक्रमइ १३ ॥

अस्य व्याख्या प्राप्तत् ॥ अथोन्मादप्ररूपणार्थं भाष्यकार प्राह—

उम्मातो खलु दुविघो, जक्खाएसो य मोहणिज्जो य ।

जक्खाएसो बुघो, मोहेण इमं तु वोच्छामि ॥ ६२६३ ॥

5

उन्माद 'खलु' निश्चित 'द्विविध' द्विप्रकार । तद्यथा—यक्षावेशहेतुको यक्षावेशः, कार्ये कारणोपचारात् । एव मोहनीयकर्मोदयहेतुको मोहनीय । चञ्चद्वौ परस्परसमुच्चयार्थौ स्वगतानेकमेदसंस्पर्शकौ वा । तत्र य 'यक्षावेशः' यक्षावेशहेतुक सोऽन्तरसूत्रे उक्तः । यस्तु 'मोहेन' मोहनीयोदयेन; मोहनीय नाम—येनात्मा मुह्यति, तच्च ज्ञानावरण मोहनीय वा द्रष्टव्यम्, द्वाभ्यामप्यात्मनो निरर्थासापादनात्, तेनोत्तरत्र "अहव पित्तमुच्छाए" 10 इत्याद्युच्यमान न विरोधभाक्, "इमो" चि अयम्—अनन्तरमेव वक्ष्यमाणतया प्रत्यक्षीभूत इव तमेवेदानीं वक्ष्यामि ॥ ६२६३ ॥ प्रतिज्ञात निर्वाहयति—

रूवंगं दट्ठणं, उम्मातो अहव पित्तमुच्छाए ।

तदायणा णिवाते, पित्तमि य सक्करादीणि ॥ ६२६४ ॥

रूप च—नटादेराकृति अङ्ग च—गुह्याङ्ग रूपाङ्ग तद् दृष्ट्वा कस्या अप्युन्मादो भवेत् । 16
अथवा 'पित्तमुच्छेया' पित्तोद्रेकेण उपलक्षणत्वाद् वातोद्रेकवशतो वा स्यादुन्मादः । तत्र रूपाङ्ग दृष्ट्वा यस्या उन्माद सङ्गातस्तस्यास्तस्य—रूपाङ्गस्य विरूपावस्था प्राप्तस्य दर्शना कर्तव्या । या तु वातेनोन्माद प्राप्ता सा निवाते स्थापनीया । उपलक्षणमिदम्, तेन तैलादिना शरीरस्याभ्यङ्गो घृतपायन च तस्या क्रियते । 'पित्ते' पित्तवशादुन्मत्तीभूताया शर्करा-क्षीरादीनि दातव्यानि ॥ ६२६४ ॥ कथं पुनरसौ रूपाङ्गदर्शनेनोन्माद गच्छेत् ? इत्याह—

20

दट्ठणं नहं काई, उत्तरवेउच्चितं मतणखेचा ।

तेणेव य रूवेणं, उट्ठमि कयमि निव्विण्णा ॥ ६२६५ ॥

काचिदस्वसत्त्वा संयती नट दृष्ट्वा, किंविशिष्टम् ? इत्याह—'उत्तरवैकुर्विकम्' उत्तरकाल-
भाविवक्षा-ऽऽभरणादिविविचक्रत्रिमविमूपाद्योमितम्, तत काचिद् 'भदनक्षिप्त' उन्मादप्राप्ता भवेत् तत्रैव यतना—उत्तरवैकुर्विकापसारणेन तेनैव स्वाभाविकेन रूपेण < स नटस्तस्या 25 निर्मन्या दृश्यते । अथासौ नट स्वभावतोऽपि सुरूपस्ततोऽसौ ऊर्ध्व-धमन कुर्वन् तस्या दृश्यते, तत > तस्मिन्नुर्ध्वे कृते सति काचिदस्वकर्मा निर्विण्णा भवति, तद्विषय विराग गच्छतीत्यर्थः ॥ ६२६५ ॥

पण्णवितो उ दुरूवो, उम्मंढिज्जति अ तीए पुरतो तु ।

रूववतो पुण भचं, त दिज्जति जेण छडेति ॥ ६२६६ ॥

30

अन्यच्च—यदि नटः स्वरूपतो दुरूपो भवति ततः स पूर्वं प्रज्ञाप्यते, प्रज्ञापितश्च सन्
'तस्याः' उन्मादप्राप्तायाः पुरतः 'उन्मण्ड्यते' यत् तस्य मण्डनं तत् सर्वमपनीयते ततो विरू-
परूपदर्शनतो विरागो भवति । अथासौ नटः स्वभावत एव रूपवान्—अतिशायिना उद्भटरूपेण
युक्तस्ततस्तस्य भक्तं भदनफलमिश्रादिकं तद् दीयते येन भुक्तेन तस्याः पुरतः 'छर्दयति' उद्धमति,
५ उद्धमनं च कुर्वन् किशसौ जुगुप्सनीयो भवति ततः सा तं दृष्ट्वा विरज्यत इति ॥ ६२६६ ॥

गुज्झंगमि उ वियडं, पञ्जावेऊण खरगमादीणं ।

तहायणे विरागो, तीसे तु हवेज्ज दङ्गणं ॥ ६२६७ ॥

यदि पुनः कस्या अपि गुह्याङ्गविषय उन्मादो भवति न रूप-लावण्याद्यपेक्षः ततः 'खरकादीनां'
द्वयक्षरकप्रभृतीनां 'विकटं' मघं पाययित्वा प्रसुप्तीकृतानां पूतिमद्योद्गालखरण्डितसर्वशरीराणामत
10 एवं मक्षिकाभिणिभिणायमानानां "तदायणे" चित्तस्य—गुह्याङ्गस्य मद्योद्गालादिना बीमत्सीभूतस्य
दर्शना क्रियते । तच्च दृष्ट्वा तस्या आर्थिकाया विरागो भवेत् ततः प्रगुणीभवति ॥ ६२६७ ॥

सूत्रम्—

उवसग्गपत्तं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २

नातिक्कमइ १४ ॥

15 अस्यां सम्बन्धमाह—

मोहेण पित्ततो वा, आतासंवेतिओ समक्खाओ ।

एसो उ उवस्सग्गो, अयं तु अण्णो परसमुत्थो ॥ ६२६८ ॥

'मोहेन' मोहनीयोदयेनेत्यर्थः 'पित्ततो वा' पित्तोदयेन य उन्मत्तः सः 'आत्मसंवेदिकः'
आत्मनैवात्मनो दुःखोत्पादकः समाख्यातः, यच्चात्मनैवात्मदुःखोत्पादनमेष आत्मसंवेदनीय
20 उपसर्गः । ततः पूर्वमात्मसंवेदनीयं उपसर्ग उक्तः । तत उपसर्गाधिकादायमन्यः परसमुत्थ
उपसर्गोऽनेन प्रतिपाद्यत इति ॥ ६२६८ ॥

अनेन सम्बन्धेनार्थातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्बत् ॥ तत्रोपसर्गप्रतिपादनार्थमाह—

तिविहे य उवस्सग्गे, दिव्वे माणुस्सए तिरिक्खे य ।

दिव्वे य पुव्वभणिए, माणुस्से आभिओग्गे य ॥ ६२६९ ॥

25 त्रिविधः खलु परसमुत्थ उपसर्गः । तद्यथा—दैवो मानुष्यकत्तरश्च । तत्र 'दैवः' देव-
कृतः 'पूर्वम्' अनन्तरसूत्रस्याधस्ताद् भणितः, 'मानुष्यः पुनः' मनुष्यकृतः 'आभियोग्यः'
विद्याद्यभियोगजनितस्तावद् भण्यते ॥ ६२६९ ॥

विज्जाए मंतेण व, जुण्णेण व जोतिया अणप्पवसा ।

अणुसासणा लिहावण, खमए मधुरा तिरिक्खाती ॥ ६२७० ॥

१ उन्मत्ततारूप उपसर्गः सः 'आत्मसंवेदिकः' आत्मसंवेदनीयनामा समाख्यातः ।
द्वदसुक्तं भवति—इह किल दैव-मानुष्यक-त्तरश्चा-ऽऽत्मसंवेदनीयमेवात् चतुर्विधा उप-
सर्गा भवन्ति । ततः पूर्वमात्मं का० ॥

विद्यया वा मन्त्रेण वा चूर्णेन वा 'योजिता' सम्बन्धिता सती काचिदनात्मवशा भवेत् तत्र 'अनुशासना' इति येन रूपलुब्धेन विद्यादि प्रयोजित तस्यानुशिष्टि क्रियते, यथा—एषा सपत्निनी महासती, न वर्तते तव तां प्रति ईदृश कर्तुम्, एवकरणे हि प्रभूततरपापोपचयसम्भव इत्यादि । अथैवमनुशिष्टोऽपि न निवर्तते तर्हि तस्य सा प्रतिविद्यया विद्वेषणमुत्पाद्यते । अथ नास्ति तादृशी प्रतिविद्या ततः "लिहावण" चि तस्य सागारिक विद्याप्रयोगतत्त्वस्याः पुरतः ६ आलेखाप्यते येन सा तद् दृष्ट्वा 'तस्य सागारिकमिदमिति बीमस्त्वम्' इति जानाना विरागमुपपद्यते । "स्वप्न महुरा" इति मथुराया अमणीप्रभृतीना बोधिकस्तेनकृत उपसर्गोऽभवत् तक्षपको निवारितवान्, एषोऽपि मानुष उपसर्गः । तैरश्वमाह—"तिरिक्त्वाह" चि तिर्यक्षो ग्रामेयका आरण्यका वा अमणीनामुपसर्गान् कुर्वन्ति ते यथाशक्ति निराकर्तव्या ॥ ६२७० ॥

साम्प्रतमेनामेव गाथां विवरीपुराह—

10

विज्ञादऽभिभोगो पुण, एसो माणुस्सओ य दिव्वो य ।

तं पुण जाणंति कइं, जति णाम गेण्हए तस्स ॥ ६२७१ ॥

विद्यादिभि 'अभियोग' अभियुज्यमानता । एष पुन 'द्विविध' द्विप्रकार, तद्यथा—मानुषिको देवश्च । तत्र मनुष्येण कृतो मानुषिकः । देवस्याय तेन कृतत्वाद् देवः । तत्र देवकृतो मनुष्यकृतो वा विद्यादिभिरभियोग एष एव यद् तस्मिन् दूरस्थितेऽपि तत्प्रभावाद् सा १६ तथारूपा उच्यता जायते । अथ 'त' विद्याद्यभियोग देव मानुषिक वा कथं जानन्ति ? । सुरिराह—तयोर्देव मानुषयोर्मध्ये यस्य नाम साऽभियोजिता गृह्णाति तत्कृतं स विद्याद्यभियोगो ज्ञेयः ॥ ६२७१ ॥ साम्प्रत "अनुशासना लिहावण" इत्येतद् व्याख्यानयति—

अणुसासियम्मि अठिण, विहेसं दंति तह वि य अठंते ।

जक्खीए कोवीण, तीसे पुरओ लिहावेंति ॥ ६२७२ ॥

20

येन पुरुषेण विद्यादि अभियोजित तस्यानुशासना क्रियते । अनुशासितेऽप्यस्थिते विद्याप्रयोगतस्या विवक्षिता साध्वी प्रति तस्य विद्याद्यभियोगकुर्विद्वेष 'ददति' उगादयन्ति वृषभाः । तथापि च तस्मिन् अतिष्ठति 'यस्या' शुन्या तदीय कौपीन तस्या पुरतो विद्याप्रयोगतो लेहयन्ति येन सा तद् दृष्ट्वा तत्सेव सागारिकमिति जानाना विरज्यते ॥ ६२७२ ॥

सम्प्रति प्रतिविद्याप्रयोगे हृदावरताख्यापनार्थमाह—

25

विसस्स विसमेवेह, ओसहं अग्गिमग्गिणो ।

मंतस्स पडिमंतो उ, दुल्लणस्स विवज्जणं ॥ ६२७३ ॥

विषसौषध विषमेव, अन्यथा विषानिवृत्ते । एवमग्नेर्भूतादिप्रयुक्तसौषधमग्निः । मन्त्रस्य प्रतिमन्त्र । दुर्जनसौषध 'विवर्जन' ग्राम-नगरपरित्यागेन परित्यागः । ततो विद्याद्यभियोगे साधु-साध्वीरक्षणाद्य प्रतिविद्यादि प्रयोक्तव्यमिति ॥ ६२७३ ॥

30

जइ पुण होल्ल गिलाणी, णिरुम्ममाणी उ तो सें तेहच्छं ।

१ एतदन्तरं ग्रन्थान्नाम—२००० अं० ॥ २ 'य' स तथारूप उन्मसो जाय' अं० विना ॥ ३ दृढतरता' डे० भो० डे० ॥

संवरीयमसंवरीया, उवाचभन्ते णिसिं वसभा ॥ ६२७४ ॥

यदि पुनर्विद्याद्यभियोजिता तदभिमुखं गच्छन्ती निरुध्यमाना ग्लाना भवति ततः “से”
‘तस्याः’ साध्याश्चिकित्सां ‘संवृताः’ केनाप्यलक्ष्यमाणाः कुर्वन्ति । तथा ‘असंवृताः’ येन
विद्याद्यभियोजितं तस्य प्रत्यक्षीमृता वृषभाः ‘निशि’ रात्रौ तं उपावभन्ते भेषयन्ति पिष्टयन्ति
७ च तावद् यावद् असौ तां मुञ्चतीति ॥ ६२७४ ॥ “स्वमए महुर” चि अस्य व्याख्यानमाह—

धूममह सङ्घिसमणी, बोहिय हरणं तु णिवसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अकंदे, कयम्मि जुद्धेण मोएति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए धूमो देवनिम्मितो । तस्स महिमानिमित्तं सङ्घीतो समणीहिं समं निग्गयातो ।
रायपुतो य तत्थ अदूरे आयावंतो चिट्ठह । ताओ सङ्घी-समणीओ बोहिएहिं गहियाओ तेणं-
10 तेणं आणियाओ । ताहिं तं साहुं दट्ठणं अकंदो कओ । तओ रायपुत्तेण साहुणा जुद्धं दाऊण
मोहियाओ ॥

अक्षरगमनिका त्वियम्—स्तूपस्य ‘महे’ महोत्सवे श्राद्धिकाः श्रमणीभिः सह निर्गताः ।
तासां ‘बोधिकैः’ चौरैर्हरणम् । नृपसुतश्च तत्रादूरे आतापयति । बोधिकैश्च तास्तस्य मध्येन
नीयन्ते । तामिश्च तं दृष्ट्वाऽऽकन्दे कृते स युद्धेन तेभ्यस्ता मोचयति ॥ ६२७५ ॥

15 उक्तो मानुषिक उपसर्गः । सम्प्रति तैरश्वमाह—

गामेणाऽऽरण्येण व, अभिभूतं संजतिं तु तिरिगेणं ।

यद्धं पकंपियं वा, रक्खेज्ज अरक्खणे गुरुगा ॥ ६२७६ ॥

ग्राम्येणाऽऽरण्येन वा तिरश्चाऽभिभूतां संयतीं यदि वा ‘स्तब्धां’ तद्वयात् स्वामीभूतां
‘प्रकम्पितां वा’ तद्वयप्रकम्पमानशरीरां रक्षेत् । यदि पुनर्न रक्षति सत्यपि बले ततोऽरक्षणे
20 प्रायश्चित्तं ‘गुरुकाः’ चत्वारो गुरुका मासाः ॥ ६२७६ ॥

सूत्रम्—

साहिगरणं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २

नातिक्रमइ १५ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

25

अभिभवमाणो समणिं, परिगहो वा सें वारिते कलहो ।

किं वा सति सत्तीए, होइ सपक्खे उविकखाए ॥ ६२७७ ॥

‘श्रमणीं’ साध्वीमभिभवन् गृहस्थो यदि वा ‘से’ ‘तस्य’ गृहस्थस्य ‘परिग्रहः’ परिजनः,
स चाऽभिभवन् वारितः कलहं श्रमण्या सार्द्धं कुर्यात् ततो य उपशमनालङ्घिमान् साधुस्तेन
कलह उपशमयितव्यः, न पुनरुपेक्षा विधेया । कुतः ? इत्याह—किं वा सत्यां शक्तौ ‘स्वपक्षे’
30 स्वपक्षस्योपेक्षया ? नैव किञ्चिदिति भावः । केवलं स्वशक्त्यैः फल्यमुपेक्षानिमित्तप्रायश्चित्तापत्तिश्च
भवति, तस्मादवश्यं स्वशक्तिः परिस्फोरीया । एतत्प्रदर्शनार्थमधिकृतसूत्रमारभ्यते ॥ ६२७७ ॥

१ °न पूर्वसूत्रोक्तनीत्या उपसर्गयन् गृहं कां० ॥

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अत्र भाष्यम्—

उप्यणो अहिगरणे, ओममणं दुविहऽतिक्रम दिस्स ।

अणुसासण मेस निरुमणा य वो तीएँ पडिपक्खो ॥ ६२७८ ॥

संयत्या गृहस्थेन सममधिकरणे उत्पन्ने द्विविधमतिक्रम इदं तस्याधिकरणस्य व्यवगमनं कर्तव्यम् । किमुक्तं भवति—स गृहस्थोऽनुपशान्तं सन् तस्या संयत्या संयममेव जीवित-
मेव चेति द्विविधमतिक्रमं कुर्यात् तत् उपशमयितव्यमधिकरणम् । कथम् ? इत्याह—य
'तस्या' संयत्या 'प्रतिपक्ष' गृहस्थस्य प्रथमतः कोमलवचनैरनुशासनं कर्तव्यम्, तथाऽप्य-
तिष्ठति 'भीषण' भाषणं कर्तव्यम्, तथाऽप्यभिमनतो 'निरुग्मण' यस्य या लब्धियस्तेन तया
निवारणं कर्तव्यम् ॥ ६२७८ ॥

सूत्रम्—

13

सपायच्छित्तं निग्गंथिं निग्गथे गिण्हमाणे वा २
नातिक्रमइ १६ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

अहिगरणम्मि कपम्मि, रामिय समुपड्डिताए पच्छित्तं ।

तप्पदमताए मएण, होति किलंता य बहमाणी ॥ ६२७९ ॥

18

अधिकरणे कृते क्षामिते च तस्मिन् समुपस्मिताया प्रायश्चित्त दीयते, तत् साधिकरण-
स्नानान्तरं प्रायश्चित्तसूत्रमुक्तम् ॥

अस्य व्याख्या—प्राग्वत् ॥

सा संप्रायश्चित्ता 'तत्प्रथमताया' प्रथमतः प्रायश्चित्ते दीयमाने 'भयेन' 'कथमहमेतत्
प्रायश्चित्तं वक्ष्यामि' इत्येवरूपेण विपण्णा भवेत्, यदि वा प्रायश्चित्तं वहन्ती तपसा क्लान्ता
भवेत् ॥ ६२७९ ॥ तत्रैव यतना—

पायच्छित्ते दिण्णे, मीताएँ विसज्जणं किलंताए ।

अणुमट्ठि बहतीए, मएण खित्ताइ तेइच्छं ॥ ६२८० ॥

प्रायश्चित्ते दत्ते यदि विमेति तत्तत्तस्या मीतायाः क्लान्तायाश्च विसर्जनम्, प्रायश्चित्तं मुरकलं
क्रियत इत्यर्थः । अथ वहन्ती क्लाम्यति तत्तत्तस्या वहन्त्या अनुशिष्टिर्दीयते, यथा—मा भैषी, 25
बहु गतम्, श्लोकं तिष्ठति, यदि वा वयं साहाय्यं करिष्याम इति । अपेक्षमनुशिष्यमाणाऽपि
भयेन क्षिप्तचित्ता भवति तत्तत्तस्या 'चकिन्स' चिकित्साया कर्म कर्तव्यम् ॥ ६२८० ॥

सूत्रम्—

भत्त-पाणपडियाइक्खियं निग्गंथिं निग्गथे गिण्हमाणे
वा २ नातिक्रमइ १७ ॥

30

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

पच्छित्तं इत्तिरिओ, होइ तवो वणिणओ य जो एस ।

आवकयितो पुण तवो, होति परिण्णा अणसणं तु ॥ ६२८१ ॥

‘प्रायश्चित्तं’ प्रायश्चित्तरूपं यद् एतत् तपोऽनन्तरसूत्रे वर्णितम् एतत् तप इत्वरं भवति, यत् पुनः परिज्ञारूपं तपोऽनशनं तद् यावत्कथिकम्, तत इत्वरतपःप्रतिपादनानन्तरं यावत्क-
थिकतपःप्रतिपादनार्थमधिकृतं सूत्रम् ॥ ६२८१ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—प्राग्वत् । नवरम्—भक्तं च पानं च भक्त-पाने ते प्रत्याख्याते यया सा तथोक्ता । कान्तस्य परनिपातः सुतादिदर्शनात् ॥ अत्र भाष्यम्—

अद्वं वा हेउं वा, समणीणं विरहिते कहेमाणो ।

मुच्छाएँ विपडिताए, कप्पति गहणं परिण्णाए ॥ ६२८२ ॥

10 ‘श्रमणीनाम्’ अन्यासां साध्वीनां ‘विरहिते’ अशिवादितिः कारणैरभावे एकाकिन्या आर्यिकाया भक्त-पानप्रत्याख्याताया अर्थं वा हेतुं वा कथयतो निर्ग्रन्थस्य यदि सा मूर्च्छया विपतेत्, ततो मूर्च्छया विपतितायास्तस्याः “परिण्णाए” चि ‘परिज्ञायाम्’ अनशने सति कल्पते ग्रहणम्, उपलक्षणत्वाद् अवलम्बनं वा कर्तुम् ॥ ६२८२ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

गीतऽज्जाणं असती, सव्वाऽसतीए व कारण परिण्णा ।

15 पाणग-भत्त समाही, कहणा आलोत धीरवणं ॥ ६२८३ ॥

गीतार्थानामार्यिकाणाम् ‘असति’ अभावे यदि वाऽशिवादिकारणतः सर्वासामपि साध्वीना-
मभावे एकाकिन्या जातया ‘परिज्ञा’ भक्तप्रत्याख्यानं कृतम्, ततस्तस्याः कृतभक्त-पानप्रत्या-
ख्यानायाः सीदन्त्या योग्यपानकप्रदानेन चरमेप्सितभक्तप्रदानेन च समाधिर्लुपादनीयः ।
‘कथनी’ धर्मकथना यथाशक्ति स्वशरीरानावाधया कर्तव्या । तथा ‘आलोकम्’ आलोचनां सा
20 दापयितव्या । यदि कथमपि चिरजीवनेन भयमुत्पद्यते, यथा—नाद्यापि म्रियते, किमपि
भविष्यति इति न जानीम इति; तस्या धीरापना कर्तव्या ॥ ६२८३ ॥

जति वा ण णिव्वहेज्जा, असमाही वा वि तम्मि गच्छम्मि ।

करणिज्जं अणत्थ वि, ववहारो पच्छ सुद्धा वा ॥ ६२८४ ॥

यदि वा प्रबलबुभुक्षावेदनीयोदयतया कृतभक्त-पानप्रत्याख्याना सा न निर्वहेत्, न याव-
25 त्कथिकमनशनं प्रतिपालयितुं क्षमा इति यावत्, असमाधिर्वा तस्मिन् गच्छे तस्या वर्तते
ततोऽन्यत्र नीत्वा यद् उचितं तत् तस्याः करणीयमिति । अथ पश्चादनशनप्रत्याख्यानभङ्ग-
विषयस्तस्याः ‘व्यवहारः’ प्रायश्चित्तं दातव्यः । अथ स्वगच्छासमाधिमात्रेणान्यत्र गता ततः
सा मिथ्यादुष्कृतप्रदानमात्रेण शुद्धेति ॥ ६२८४ ॥

सूत्रम्—

30 अट्टजायम्मि निगंथि निगंथे गिण्हमाणे वा अव-
लंभमाणे वा नाइक्कमइ १८ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

बुद्धं हि उत्तमद्वे, पडियरण्डा व दुक्खरे दिक्खा ।

इती व तस्समीवं, जति हीरति अट्टजापमतो ॥ ६२८५ ॥

उक्त 'हि' यस्मात् पूर्वं पञ्चकल्पे—'उत्तमार्थे' उत्तमार्थे—प्राक्सूत्राभिहित प्रतिपत्तुकामस्य "दुक्खरे" चि द्यक्षरस्य द्व्यक्षरिकाया वा दीक्षा दातव्या, यदि वा 'प्रतिचरणाय' 'एषा दीक्षिता' ८ मा ग्लानां सर्वा प्रतिचरिष्यति' इतिनिमित्तं द्यक्षरिका दीक्षिता भवति, सा च पश्चाद् दायकै प्रतिगृह्येत तस्या बोधमार्थप्रतिपत्ताया मूल 'आयान्ती' आगच्छन्ती बोधिकादिना स्त्रेनेन यदि द्वियते अतस्तां प्रति अर्थजातसूत्रावकाशः ॥ ६२८५ ॥

अनेन सबन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राप्नोति ॥ साम्प्रतमर्थजातशब्दव्युत्पत्ति-
प्रतिपादनार्थमाह—

10

अद्वेण जीये कज्जं, संजातं एस अट्टजाता तु ।

तं पुण संजममावा, चालिज्जंती समवलंबे ॥ ६२८६ ॥

'अर्थेन' अर्थितया सज्जात कार्यं यया यद्वा अर्थेन—द्रव्येण जातम्—उत्पन्न कार्यं यस्या' सा अर्थजाता, गमकत्वादेवमपि समास । उपलक्षणमेतत्, तेनैवमपि व्युत्पत्ति' कर्तव्या—
अर्थः—प्रयोजन जातोऽस्या इत्यर्थजाता । कथं पुनरसौ अवलम्बनं क्रियते ? इत्याह—'ता 15 पुन' प्रथमव्युत्पत्तिस्मृतितां संयममावात् चाख्यमाना द्वितीय-तृतीयव्युत्पत्तिपक्षे तु प्रव्यामावेन प्रयोजनानिष्पत्त्या वा सीदन्ती 'समवलम्बेत्' साहाय्यकरणेन सम्पूर्णं धारयेत्, उपलक्षणत्वाद् गृहीयादपि ॥ ६२८६ ॥ अथ निर्युक्तिकारो येषु स्थानेषु संयमस्मिताया अप्यर्थजातमुत्पद्यते तानि दर्शयितुमाह—

सेवगमजा ओमे, आवण्ण अणच बोहिये तेणे ।

20

एतेहि अट्टजातं, उप्पज्जति संजमठिताए ॥ ६२८७ ॥

'सेवकमार्थायां' सेवकमार्थाविषयम्, एवम् 'अवमे' दुर्भिक्षे, "आवण्णे"ति दासत्वप्राप्ता-
याम्, "अणचे"ति ऋणार्थायां परं विदेशगमनादुत्तमर्णेनानाप्तयाम्, तथा 'बोधिका' अनार्या म्लेच्छाः 'स्त्रेना' आर्यजनपदजाता अपि शरीरापहारिणस्त्रैरपहरणे च, एतैः कारणैरर्थजात संयमस्मिताया अपि उत्पद्यते । एष निर्युक्तिगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२८७ ॥ 25

साम्प्रतमेनामेव विवरीषु सेवकमार्थाद्वारमाह—

पियविप्पयोगदुहिया, णिक्खंता सो य आगतो पच्छा ।

अगिलाणि च गिलाणि, जीवियक्किच्छं विसजेति ॥ ६२८८ ॥

कोऽपि राजादीना सेवक, तेन राजसेवाव्यग्रेणात्मीया मार्था परिष्ठापिता, ततः सा प्रिय-
विप्रयोगदुःखिता 'निष्कान्ता' तयारूपाणां स्वविराणामन्तिके प्रव्रजिता, स च पुरुष पश्चात् 30 तयाऽर्थी जातस्ततस्तस्या सकाशमागत पुनरपि तां मार्गयति ततः को विधि ! इत्याह—
अग्लानामपि तां 'ग्लानां' ग्लानवेपा कुर्वन्ति, विरेचनादीनि च तस्या क्रियन्ते, ततोऽसी

‘जीवितकृच्छ्रं’ ‘कृच्छ्रेणेयं जीवति’ इतिबुद्ध्या विसर्जयति ॥ ६२८८ ॥

अत्रैव द्वितीयमुदाहरणमाह—

अपरिग्रहियागणियाऽविसर्जिया सामिणा विणिक्खंता ।

बहुगं मे उवउत्तं, जति दिज्जति तो विसर्जेमि ॥ ६२८९ ॥

६ न विद्यते परिग्रहः कस्यापि यस्याः साऽपरिग्रहा, सा चासौ गणिका चापरिग्रहगणिका, सा येन सममुपितवती स देशान्तरं गतः, ततस्तेन अविसर्जिता सती ‘विनिष्क्रान्ता’ प्रव्रजिता । अन्यदा च स स्वामी समागतो भणति—बहुकं ‘मे’ मदीयं द्रव्यमनया ‘उपयुक्तम्’ उपयोगं नीतम्, मुक्तमित्यर्थः, तद् यदि दीयते ततो विसृजामि ॥ ६२८९ ॥

एवमुक्ते यत् कर्तव्यं स्वविरैस्तदाह—

10 सरभेद वण्णभेदं, अंतद्वाणं विरेयणं वा वि ।

वरधणुग पुंस्सभूती, गुलिया सुहुमे य ज्ञाणम्मि ॥ ६२९० ॥

गुटिकाप्रयोगतस्तस्याः स्वरभेदं वर्णभेदं वा स्वविराः कुर्वन्ति यथा स तां न प्रत्यभिजानाति । यदि वा ग्रामान्तरादिप्रेषणेन ‘अन्तर्धानं’ व्यवधानं क्रियते । अथवा तथाविधौषधप्रयोगतो विरेचनं कार्यते येन सा ग्लानेव लक्ष्यते, ततः ‘एषा कृच्छ्रेण जीवति’ इति ज्ञात्वा स तां 15 मुञ्चति । अथवा शक्तौ सत्यां यथा ब्रह्मदत्तहिण्ड्यां धनुषत्रेण वरधनुना मृतकवेपः कृतस्तथा निश्चला निरुच्छ्वासा सूक्ष्ममुच्छ्वसनं तिष्ठति येन मृतेति ज्ञात्वा तेन विसृज्यते । यदि वा यथौ पुण्यभूतिराचार्यः सूक्ष्मे ध्याने कुशलः सन् ध्यानवशात् निश्चलः निरुच्छ्वासः स्थितः (आवश्यके प्रतिक्रमणाध्ययने योगसङ्ग्रहेषु निर्यु० गा० १३१७ हारि० टीका पत्र ७२२) तथा तथाऽपि सूक्ष्मध्यानकुशलया सत्या तथा स्थातव्यं यथा स मृतेत्यवगम्य मुञ्चति ॥ ६२९० ॥

20 एतेषां प्रयोगाणामभावे—

अणुसिद्धिमणुवरंतं, गमेति णं भित्त-णातगादीहिं ।

एवं पि अठायंतं, करंति सुत्तम्मि जं बुत्तं ॥ ६२९१ ॥

अनुशिष्टिस्तस्य दीयते । तथा यदि नोपरतस्ततस्तस्य पुरुषस्य, यानि मित्राणि ये च ज्ञात-
यस्तैः आदिशब्दाद् अन्यैश्च तथाविधैः स्वविरास्तं ‘गमयन्ति’ बोधयन्ति येन स तस्या मुक्त-
25 लनं करोति । एवमप्यतिष्ठति तस्मिन् यदुक्तं सूत्रे तत् कुर्वन्ति । किमुक्तं भवति ?—अर्थ-
जातमपि दत्त्वा सा तस्मात् पुरुषाद् मोचयितव्या । एतत् तस्याः सूत्रोक्तमवलम्बनं मन्तव्यम्
॥ ६२९१ ॥ गतं सेवकभार्याद्वारम् । अथावमद्वारमाह—

सकुडुवो मधुराए, णिक्खिविऊणं गयम्मि कालगतो ।

ओमे फिडित परंपर, आवण्णा तस्स आगमणं ॥ ६२९२ ॥

30 मधुरायां नगर्यां कोऽपि वणिक् सकुडुवोऽपि प्रवित्रजिपुरव्यक्तां दारिकां मित्रस्य गृहे निक्षिप्य ततः प्रव्रज्यां प्रतिपद्यान्यत्र गतः । गते च तस्मिन् स मित्रमृतः पुरुषः काल-

१ पुस्समिच्च, शु० तामा० । चूर्णिंकृता एष एव पाठ आहतः । आवश्यकनिर्युक्ति-चूर्णि-
वृत्त्यादावप्ययमेव पाठ आहतोऽस्ति ॥ २ यथा आवश्यके योगसङ्ग्रहोक्तः पुण्य० का० ॥

गत । तत्तत्कालगमनानन्तरं 'अवमे' दुर्भिक्षे जाते सति तदीये पुत्रैरनाद्रिषमाणा सा दारिका ततो गृहात् 'स्फिटिता' परिभ्रष्टा सती परम्परकेण दासस्वमापन्ना । तस्य च पितुर्यथाविहारक्रम विहरतस्त्वस्यामेव मधुरायामागमनम् । तेन च तत् सर्वं ज्ञातम् ॥ ६२९२ ॥
सम्प्रति तन्मोचने विधिमाह—

अणुसासनं कृद् ठवणं, मेसणं धवहारं लिंगं जं जत्थ ।

5

दूराऽऽमोगं गवेसणं, पये जयणा य जा जत्थ ॥ ६२९३ ॥

पूर्वमनुशासनं तस्य कर्तव्यम् । ततः कथाप्रसङ्गेन कथनं स्यापत्यापुत्रादेः करणीयम् । एवमप्यतिष्ठति यद् निष्क्रामता स्थापितं द्रव्यं तद् गृहीत्वा समर्पणीयम् । तस्याभावे निजकानां तस्य वा 'मेपणं' आपनमुत्पादनीयम् । यदि वा राजकुले गत्वा व्यवहारं कार्यम् । एवमप्यतिष्ठति यद् यत्र लिङ्गं पूज्यं तत्र तत् परिगृह्य सा मोचनीया । तस्यापि प्रयोगस्याभावे 10 दूरेण—उच्छिन्नस्वामिकतया दूरदेशन्यवधानेन वा यद् निधानं तस्यामोगं कर्तव्यम् । तदनन्तरं तस्य 'गवेपणं' साक्षात्निरीक्षणं करणीयम् । गवेपणाय च गमने 'पयि' मार्गे यतना यथा ओषनिर्घुक्तौ उक्ता तथा कर्त्तव्या । या च यत्र यतना साऽपि तत्र विधेया यथासूत्रमिति द्वारगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२९३ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवरीषु प्रथमतोऽनुशासनं कथनद्वारे प्राह—

निच्छिण्णा तुज्झं धरे, इसिकण्णां मृचं होहितीं धम्मो ।

15

सेहोवट्ठं विचिचं, तेणं व अण्णेणं वा णिहितं ॥ ६२९४ ॥

एषा ऋषिकन्या तव गृहेऽवमादिकं समस्तमपि निस्तीर्णा अधुना व्रतग्रहणार्थमुपतिष्ठते अतो मुञ्च्यताम्, तव भूयान् धर्मो भविष्यति । एतावता गतमनुशासनद्वारम् । तदनन्तरं कथनमिति स्थापत्यापुत्रकथां कथनीया—यथा स स्थापत्यापुत्रो व्रतं जिघृक्षुर्वासुदेवेन महतरं निष्क्रमणमहिम्ना निष्क्रम्य पार्श्वस्थितेन व्रतग्रहणं कारितं एव शुष्माभिरपि कर्त्तव्यम् ॥ 20

अथ स्थापितद्वारम्—"सेहोवट्ठं" इत्यादि । शैश्वं कश्चिदुपस्थितं तस्य यद् 'विचित्रं' बहुविधमर्थजातं कापि स्थापितमस्ति, यदि वा गच्छान्तरे यः कोऽपि शैश्वं उपस्थितं तस्य हस्ते यद् द्रव्यमवतिष्ठते तद् गृहीत्वा तस्मै दीयते । अथवा 'तेनैव' पित्रा 'अन्येन वा' साधुना निष्क्रमता यद् द्रव्यजातं कश्चित् पूर्वं 'निहितं' स्थापितमस्ति तद् आनीय तस्मै दीयते ॥ ६२९४ ॥ तदभावे को विधिः ? इत्याह—

25

नीयछणाणं तस्सं व, मेसणं ता राउले सवं वा वि ।

अविरिकां मो अम्हे, कर्हं व लज्जां ण तुज्झं ति ॥ ६२९५ ॥

'निजकानाम्' आत्मीयानां स्वजनानां मेपणं कर्त्तव्यम्, यथा—वयं 'अविरिका' अविरि-
गच्छरिक्था वर्तमाने ततो मोचयत मदीयां दुहितरम्, कथं वा शुष्मां न लज्जां अभूत् यद्
एव मदीया पुत्रिका दासस्वमापन्नाऽद्यापि धृता वर्तते । अथवा येन गृहीता वर्तते तस्य मेपणं 30
विधेयम्, यथा—यदि मोचयति तर्हि मोचय, अन्यथा भवतस्तं ज्ञाप दास्यामि येन न त्व
नेदं वा तव कुटुम्बकमिति । एवं मेपणेऽपि कृते यदि न मुञ्चते यदि वा ते स्वजना न

किमपि प्रयच्छन्ति तदा स्वयं राजकुले गत्वा निजकैः सह व्यवहारः करणीयः, व्यवहारं च कृत्वा भाग आत्मीयो गृहीत्वा तस्मै दातव्यः । यद्वा स एव राजकुले व्यवहारेणाकृष्यते, तत्र च गत्वा वक्तव्यम्, यथा—इयमृषिकन्या व्रतं जिघृक्षुः केनापि कपटेन धृताऽनेन वर्तते, यूयं च धर्मव्यापारनिषण्णाः, ततो यथा इयं धर्ममाचरति यथा चामीषामृषीणां समाधिरुपजायते ॥ ६२९५ ॥ ततः—

नीयल्लएहि तेण व, सद्धिं व्यवहार कातु मोदणता ।

जं अंचितं व लिंगं, तेण गवेसितु मोदेइ ॥ ६२९६ ॥

एवं निजकैस्तेन वा सार्द्धं व्यवहारं कृत्वा तस्या मोचना कर्तव्या । अस्यापि प्रकारस्याभावे यद् यत्र लिङ्गमर्चितं तत् परिगृह्णाति । ततः 'तेन' अर्चितलिङ्गेन तल्लिङ्गधारिणां मध्ये ये १० महान्तस्तत्पार्श्वीद् गवेपयित्वा तां मोचयन्ति ॥ ६२९६ ॥

अथ "दूराऽऽमोगे"त्यादिव्याख्यानार्थमाह—

पुड्डा व अपुड्डा वा, चुतसामिणिहिं कहिति ओहादी ।

वेचूण जावदड्डं, पुणरवि सारक्खणा जतणा ॥ ६२९७ ॥

यदि वा 'अवध्यादयः' अवधिज्ञानिनः, आदिशब्दाद् विशिष्टश्रुतज्ञानिपरिग्रहः, पृष्टा वा १५ अपृष्टा वा तथाविधं तस्य प्रयोजनं ज्ञात्वा 'च्युतस्वामिनिधिम्' उच्छिन्नस्वामिकं निधिं कथयन्ति, तदानीं तेषां तत्कथनस्योचितत्वात् । ततः 'यावदर्थे' यावता प्रयोजनं तावद् गृहीत्वा पुनरपि तस्य निधेः संरक्षणं कर्तव्यम् । प्रत्यागच्छता च यतना विधेया, सा चाग्रे स्वयमेव वक्ष्यते ॥ ६२९७ ॥

सोळण अट्टजायं, अड्डं पडिजगती उ आयरिओ ।

संघाडगं च देती, पडिजगति णं गिलाणं पि ॥ ६२९८ ॥

निधिग्रहणाय मार्गे गच्छन्तं तम् 'अर्थजातं' साधुं श्रुत्वा साम्मोगिकोऽसाम्मोगिको वाऽऽचार्योऽर्थ 'प्रतिजागर्ति' उत्पादयति । यदि पुनः तस्य द्वितीयसङ्घाटको न विद्यते ततः सङ्घाटकमपि ददाति । अथ कथमपि स ग्लानो जायते ततस्तं ग्लानमपि सन्तं प्रतिजागर्ति न तूपेक्षते, जिनाज्ञाविराधनप्रसक्तेः ॥ ६२९८ ॥ यदुक्तमनन्तरं "यतना प्रत्यागच्छता कर्तव्या" तामाह—

२५ काउं णिसीहियं अट्टजातमावेदणं गुरुहत्थे ।

दाळण पडिक्कमते, मा पेहंता मिया पासे ॥ ६२९९ ॥

यत्रान्यगणे स प्राचूर्णिक आयाति तत्र नैषेधिकीं कृत्वा 'नमः क्षमाश्रमणेभ्यः' इत्यादि कृत्वा च मध्ये प्रविशति, प्रविश्य च यद् अर्थजातं तद् गुरुभ्य आवेदयति, आवेद्यं च तदर्थजातं गुरुहस्ते दत्त्वा प्रतिक्रामति । कस्मान्न स्वपार्श्व एव स्थापयति ? इति चेद् अतः ३० आह—मा 'प्रेक्षमाणाः' निरीक्षमाणा मृगा इव मृगा अगीतार्थाः क्षुल्लकादयः पश्येयुः, गुरुहस्ते च स्थितं न निरीक्षन्ते, अस्मद्गुरुणां समर्पितमिति विरूपसङ्कल्पाप्रवृत्तेः ॥ ६२९९ ॥

सम्प्रति "जयणा य जा जत्थे"ति तद्व्याख्यानार्थमाह—

सण्णी व सावतो वा, केवतितो दिज्ज अट्टजायस्स ।

पुण्युपपण्ण निहाणे, कारणजाते गहण सुद्धो ॥ ६३०० ॥

यत्र 'संज्ञी' सिद्धपुत्र आवको वा वर्तते तत्र गत्वा तस्मै स्वरूप निवेदनीय प्रज्ञापना च कर्तव्या । ततो यत् तस्य पूर्वोत्पन्न प्रकट निधान तन्मध्यादसौ सिद्धपुत्रादि प्रज्ञापित सन् तस्य 'अर्धजातस्य' द्रव्यार्थिन साधो' कियतोऽपि भागान् दद्यात् । अस्य प्रकारस्याभावे यद् निधान दूरमवगाढ वर्तते तदपि तेन सिद्धपुत्रादिना उत्तत्स्य दीयमानमधिकृते कारणजातेऽगृह्णानोऽपि शुद्ध, भगवदाज्ञया वर्तनात् ॥ ६३०० ॥ गतमवमद्वारम् । इदानीमापन्नाद्वारमाह—

शोवं पि घरेमाणी, कत्थइ दासचमेइ अदलंती ।

परदेसे वि य लम्भति, वाणिज्यधम्मे भमेस ची ॥ ६३०१ ॥

स्तोकमपि ऋण शेष धारयन्ती क्वचिद्देशे काऽपि स्त्री तद् ऋणमददती कालक्रमेण ऋण-वृद्ध्या दासत्वम् 'एति' प्रतिपद्यते । तस्या एव दासत्वमापन्नायाः स्वदेशे दीक्षा न दातव्या । 10 अथ कदाचित् परदेशे गता सती अज्ञातस्वरूपा अश्विवादिकारणतो वा दीक्षिता भवति तत्र वणिजा परदेशे वाणिज्यार्थं गतेन दृष्टा भवेत् तत्रायं किल न्यायः—परदेशेऽपि वणिज आरम्भीय लभ्य लभन्ते । तत एव वणिग्धर्मे व्यवस्थिते सति स एव श्रूयात्—ममैषा दासी इति न मुद्याम्यमुमिति ॥ ६३०१ ॥ तत्र यत् कर्तव्य तत्प्रतिपादनार्थं द्वारगायामाह—

नाह विदेसयाऽऽहरणमादि विज्जा य मंत जोए य ।

15

निमिचे य राय धम्मे, पासंड गणे घणे चेव ॥ ६३०२ ॥

या तव दासत्वमापन्ना वर्तते न साऽह किन्तु अहमन्यस्मिन् विदेशे जाता, त्वं तु सहस्र-सया विप्रलब्धोऽसि । अथ सा प्रभूतजनविदिता वर्तते तत एव न वक्तव्य किन्तु स्थापत्या-पुत्राद्याहरण कथनीयम्, यद्यपि कदाचित् तच्छ्रवणतः प्रतिबुद्धो मुक्तलयति । आदिचन्द्राद् गुटिकाप्रयोगतः स्वरभेदादि कर्तव्यमिति परिग्रहः । एतेषां प्रयोगाणामभावे विद्या भ्रमो योगो 20 वा ते प्रयोक्तव्या ये परिगृहीतः सन् मुक्तलयति । तेषामप्यभावे 'निमिचेन' अतीता-ऽनागत-विषयेण राजा उपलक्षणमेतद् अन्यो वा नगरप्रधान आवर्जनीयो येन तत्प्रभावात् स प्रेर्यते । धर्मो वा कथनीयो राजादीना येन ते आवृत्ता सन्तस्त प्रेरयन्ति । एतस्यापि प्रयोगस्याभावे पापण्डान् सहायान् कुर्यात् । यद्वा य 'गण' सारस्वतादिको बलवांस सहाय कुर्यात् । तद-भावे दूराऽऽमोगादिना प्रकारेण धनमुत्पाद्य तेन मोचयेत् । एष द्वारगायासंक्षेपार्थः ॥ ६३०२ ॥ 25

साभ्रतमेनामेव गाया विवरीपुराह—

सारिक्खएण जपसि, जाया अण्णत्थ ते वि आमं ति ।

बहुजणविण्णायम्मि, थावघमुत्तादिआहरणं ॥ ६३०३ ॥

यदि बहुजनविदिता सा न भवति, यथा—इयं तद्देशजाता इति, तत एव श्रूयात्—अहमन्यत्र विदेशे जाता, त्वं तु साहस्येण विप्रलब्ध एवमसमञ्जसं जल्पसि । एवमुक्ते 30 तेऽपि तत्रत्या 'आमम्' एवमेतद् यथेयं वदतीति साक्षिणो जायन्ते । अथ तद्देशजातव्या सा बहुजनविज्ञाता तत्तत्क्षणां बहुजनविज्ञातायां पूर्वोक्तं न वक्तव्य किन्तु स्थापत्यापुत्राद्याहरण

प्रतिबोधनाय कथनीयम् ॥ ६३०३ ॥ “आहरणमार्ग” इत्यादिशब्दव्याख्यानार्थमाह—

सरभेद वर्णभेदं, अंतद्वाणं विरेयणं वा वि ।

वरधणुग पुस्तभृती, गुलिया सुहुमे य ज्ञाणम्मि ॥ ६३०४ ॥

गुटिकाप्रयोगतस्तस्याः सरभेदं वर्णभेदं वा कुर्यात् । यद्वा अन्तर्द्धानं ग्रामान्तरप्रेषणेन वा व्यवधानम् । विरेचनं वा ग्लानतोपदर्शनाय कारयितव्या येन ‘कृच्छ्रेणैषा जीवति’ इति ज्ञात्वा विसर्जयति । यदि वा वरधनुरिव गुटिकाप्रयोगतः पुण्यभृतिराचार्य इव वा सूक्ष्मध्यानवशतो निश्चला निरुच्छ्वासा तथा स्याद् यथा मृतेति ज्ञात्वा परित्यज्यते । विद्या-मन्त्र-प्रयोगा वा तस्य प्रयोक्तव्या येन तैरभियोजितो मुक्तलयति । एतेषां प्रयोगाणामभावे राजा निमित्तेन धर्मकथया वाऽऽवर्त्यते, ततस्तस्य प्रभावेण स प्रेर्यते ॥ ६३०४ ॥

10 अस्याऽपि प्रकारस्याभावे को विधिः ? इत्याह—

पासंडे व सहाए, गिण्हति तुज्झं पि एरिसं अत्थि ।

होहामो य सहाया, तुव्वं वि जो वा गणो वलितो ॥ ६३०५ ॥

पापण्डान् वा सहायान् गृह्णाति । अथ ते सहाया न भवन्ति तत इदं तान् प्रति वक्तव्यम्—युष्माकमपीदृशं प्रयोजनं भवेद् भविष्यति तदा युष्माकमपि वयं सहाया भविष्यामः ।

15 एवं तान् सहायान् कृत्वा तद्वलितः स प्रेरणीयः । यदि वा यो मल्ल-सारस्वतादिको गणो बलीयान् तं सहायं परिगृहीयात् ॥ ६३०५ ॥

एएसिं असतीए, संता व जता ण होंति उ सहाया ।

ठवणा दूराभोगण, लिंगेण व एसिउं देंति ॥ ६३०६ ॥

‘एतेषां’ पापण्डानां गणानां वा ‘असति’ अभावे यदि वा सन्तोऽपि ते सहाया न भवन्ति तदा “ठवण” चि निष्क्रामता यद् द्रव्यं स्थापितं तेन सा मोचयितव्या । यदि वा ‘दूराभोग-नेन’ प्रागुक्तप्रकारेणैव अथवा यद् यत्र लिङ्गमर्चितं तेन धनम् ‘एषयित्वा’ उत्पाद्य ददाति तस्मै वरवृषभाः ॥ ६३०६ ॥ गतमापन्नाद्वारम् । अथ ऋणार्तादिद्वाराप्याह—

एमेव अणत्ताए, तवत्तुलणा णवरि तत्थ णाणत्तं ।

बोहिय-तेणेहि हिते, ठवणादि गवेसणे जाव ॥ ६३०७ ॥

25 ‘एवमेव’ अनेनैव दासत्वापन्नागतेन प्रकारेण ‘ऋणार्ताया अपि’ प्रभूतं ऋणं धारयन्त्या अन्यदेशे दीक्षिताया मोक्षणे यतना द्रष्टव्या । नवरम्—अत्र धनदानचिन्तायां नानात्वम् । किं तत् ? इत्याह—तपस्तुलना कर्तव्या । तथा बोधिकाः स्तेनाश्च—प्रागुक्तस्वरूपस्तेर्हताया आर्थिकाया गवेसणं नियमेन कर्तव्यम् । तत्र च कर्तव्येऽनुशासनादिकं तदेव मन्तव्यं यावद् अर्थजातस्य स्थापना तथा आदिशब्दाद् निधानस्य दूराभोगनादिप्रयोगेणापि सा मोचयितव्या । अथ ऋणार्तायां या तपस्तुलनोक्ता सा भाव्यते—स द्रव्यं मार्गयन् वक्तव्यः—साधवस्तपोधना अहिरण्य-सुवर्णाः, लोकेऽपि यद् यस्य भाण्डं भवति स तत् तस्मै उचमर्णीय ददाति, अस्माकं च पार्श्वे धर्मस्तस्मात् त्वमपि धर्मं गृहाण ॥ ६३०७ ॥ एवमुक्ते स ग्राह—

जो णातें कतो धम्मो, तं देउ ण एत्थियं समं तुलइ ।

हाणी जावेगाह, तावतिय विजयमणता ॥ ६३०८ ॥

योऽनया कृतो धर्मस्तु सर्वं मद्य ददातु । एवमुक्ते साधुभिर्वक्तव्यम्—नैतावद् दद्यात्, यतो नैतावत् सम तुलति । स प्राह—एकेन संवत्सरेण हीन प्रयच्छतु, तदपि प्रतिषेधनीय । ततो भूयात्—द्वाम्यां संवत्सराम्यां हीन वत्त, तदपि निषेधः । एव तावद् विमाणा कर्तव्या यावद् 'एकेन दिवसेन कृतोऽनया धर्मस्तु प्रयच्छत' ततो वक्तव्यम्—नाभ्यधिक दद्यात् ५ किन्तु यावत् तव गृहीतं गृह्णीतदिकृतेन धर्मेण तोल्यमानं समं तुलति तावत् प्रयच्छाम । एवमुक्ते यदि तोलनाय दौकते तदा विद्यादिभिस्तुला सम्भनीया येन क्षणमात्रकृतेनापि धर्मेण सह न समं तोल्यतीति । धर्मतोलनं च धर्माधिकरणिक-नीतिशास्त्रमसिद्धमिति ततोऽवसात-व्यम् । अथासौ क्षणमात्रकृतस्यापि धर्मस्यालमात् तपो गृहीतुं नेच्छेत् ततो वक्तव्यम्—एषा वणिग्प्रायेण शुद्धा ॥ ६३०८ ॥

10

स प्राह—क पुनर्वणिग्यायो येनैषा शुद्धा क्रियते ? साधवो भुवते—

वत्थाणाऽऽमरणाणि य, सव्व छट्ठेऽ एगवरथेणं ।

पोतम्मि विवण्णम्मि, वाणितधम्मे हवति सुद्धो ॥ ६३०९ ॥

यथा कोऽपि वाणिज्यं प्रभूतं भ्रूणं कृत्वा प्रवहणेन समुद्रमवगाढः, तत्र 'पोते' प्रवहणे विपक्षे आत्मीयानि परकीयानि च प्रभूतानि वस्त्राण्यामरणानि चशब्दात् शेषमपि च नाना-15 विधं क्रयाणकं सर्वं 'छर्दयित्वा' परित्यज्य 'एकवस्त्रेण' एकेनैव परिधानवाससा उत्तीर्णः 'वणिग्धर्मे' वणिग्प्राये 'शुद्धो भवति' न भ्रूणं वाप्यते । एवमियमपि साध्वी तव सत्कमा-स्मीय च सारं सर्वं परित्यज्य निष्कान्ता संसारसमुद्रादुत्तीर्णा इति वणिग्धर्मेण शुद्धा, न घनिकं भ्रूणमात्मीयं याचितुं लभन्ते, तस्माद् न किञ्चिदत्र तवामान्यमस्तीति करोत्विदानी-मेषा स्वेच्छया तपोवाणिज्यम्, पोतपरिभ्रष्टवणिगिव निर्ऋणो वाणिज्यमिति ॥ ६३०९ ॥ 20

सम्प्रत्युपसंहारन्याजेन शिक्षामपवादं चाह—

तम्हा अपरायचे, दिक्खेज्ज अणारिए य वज्जेज्जा ।

अद्वाण अणामोगा, विदेस असिवादिस्स दो वी ॥ ६३१० ॥

यस्मात् परायत्तदीक्षणेऽनार्यदेशगमने चैते दोषास्तस्मादपरायत्तान् दीक्षयेत् अनार्याश्च देशान् बोधिक-स्तेन बहुलान् वर्जयेत् । अत्रैवापवादमाह—“अद्वाण” सि अध्वानं प्रतिपन्नस्य 25 ममोपग्रहमेते करिष्यन्तीति हेतोः परायत्तानपि दीक्षयेत्, यदि वाऽनामोगत्तं प्रव्रजयेत्, विदेशस्था वा स्वरूपमजानाना दीक्षयेयुः । अशिवादिषु पुनः कारणेषु “दो वि” सि 'द्वे अपि' परायत्तदीक्षणाऽनार्यदेशगमने अपि कुर्यात् । किमुक्तं भवति ?—अशिवादिषु कारणेषु समुपस्थि-तेषु परायत्तानपि गच्छोपग्रहनिमित्तं दीक्षयेत्, अनार्यानापि च देशान् विहरेदिति ॥ ६३१० ॥

॥ क्षिप्तचित्तादिप्रकृतं समाप्तम् ॥

30

परिमन्थप्रकृतम्

सूत्रम्—

छ कप्पस्स पलिमंथू पणत्ता, तं जहा—कोकुइए
 संजमस्स पलिमंथू १ मोहरिए सच्चवयणस्स पलि-
 मंथू २ चक्खुलोलए, इरियावहियाए पलिमंथू ३
 तित्तिणिए एसणागोयरस्स पलिमंथू ४ इच्छालो-
 भए मुत्तिमग्गस्स पलिमंथू ५ भिज्जानियाणकरणे
 मोक्खमग्गस्स पलिमंथू ६ । सव्वत्थ भगवता
 अनियाणया पसत्था १९ ॥

10 अस्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

दप्पेण जो उ दिक्खेति एरिसे एरिसेसु वा विहरे ।

तत्थ ध्रुवो पलिमंथो, को सो कतिभेद संवंधो ॥ ६३११ ॥

‘दप्पेण’ कारणमन्तरेण य आचार्यः ‘ईदृशान्’ परायत्तान् दीक्षयति, यो वा ‘ईदृशेषु’
 अनायेषु देशेषु दर्पतो विहरति, तत्र ‘ध्रुवः’ निश्चितोऽवश्यम्भावी परिमन्थः, अतः कोऽसौ
 15 कतिभेदो वा परिमन्थः ? इत्याशङ्कानिरासाय प्रस्तुतसूत्रारम्भः । एष सम्बन्धः ॥ ६३११ ॥

अहवा सव्वो एसो, कप्पो जो वणिओ पलंवादी ।

तस्स उ विवक्खभूता, पलिमंथा ते उ वज्जेजा ॥ ६३१२ ॥

‘अथवा’ इति सम्बन्धस्य प्रकारान्तरद्योतने । य एष षट्सपि उद्देशकेषु प्रलम्बादिकैः
 ‘कल्पः’ समाचार उक्तः ‘तस्य’ कल्पस्य विपक्षभूताः ‘परिमन्थाः’ कौकुच्य-मौखर्यादयो
 20 भवन्ति, अतस्तान् वर्जयेदिति ज्ञापनार्थमधिकृतसूत्रारम्भः ॥ ६३१२ ॥

अथवा वज्रमध्योऽयमुद्देशकः, तथाहि—

आइम्मि दोन्नि छक्का, अंतम्मि य छक्कागु दुवे हुंति ।

सो एस वड्ढरमज्झो, उद्देशो होति कप्पस्स ॥ ६३१३ ॥

अस्मिन् षष्ठोद्देशके आदौ ‘द्वे षट्के’ भाषाषट्क-प्रस्तारषट्कलक्षणे भवतः अन्तेऽपि च ‘द्वे’
 25 षट्के’ परिमन्थषट्क-कल्पस्थितिषट्करूपे भवतः, ततः ‘स एषः’ कल्पोद्देशको वज्रमध्यो भवति,
 वज्रवदादावन्ते च द्वेयोः षट्कयोः सद्भावाद् विस्तीर्णः मध्ये तु सङ्क्षिप्त इत्यर्थः । तत्राद्यं
 षट्कद्वयं प्राग् अभिहितमेव, अथान्त्यं षट्कद्वयमभिधीयते । तत्रापि प्रथमं तावदिदम् ॥ ६३१३ ॥

१ ‘कः’ प्रलम्बपरिहारादिरूपः ‘कल्पः’ कां० ॥ २ द्वयोर्द्वयोर्वक्तव्यपदार्थपङ्क्तयोः
 सद्भावाद् विस्तीर्णः मध्ये तु प्रतिसूत्रमेकैकस्य पदार्थस्य वक्तव्यतया सम्भवात्
 सङ्क्षिप्तं कां० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—‘पद्’ इति पदसङ्ख्या ‘कल्पस्य’ कल्पाध्ययनोक्त-
साधुसमाचारस्य परिः—सर्वतो भग्नन्ति—विलोडयन्तीति परिमन्यव, उणादित्वादुपत्यय,
पाठान्तरेण परिमन्या वा, व्याघातका इत्यर्थ, ‘प्रज्ञप्ता’ तीर्थकरादिभिः प्रणीता ।
तद्यथा—“कुकुद्” चि “कुचण् अवस्पन्दने” इति वचनात् कुत्सितम्—अप्रत्युपेक्षित-
त्वादिना कुचितम्—अवस्पन्दित मस्य स कुकुचित, स एव प्रज्ञादिदर्शनात् स्वार्थिकान्प्रत्ययेऽ
कौकुचित, कुकुचा वा—अवस्पन्दित प्रयोजनमस्येति कौकुचिकः, स ‘संयमस्य’ प्रथिव्यादि-
रक्षणरूपस्य ‘परिमन्यु’ व्याघातकारी १ । “मोहरिण” चि मुख—प्रभूनामापणातिशायि
वदनमस्यास्तीति मुखर, स एव मौखरिकः—बहुभाषी, विनयादेराकृतिगणत्वाद् इक्षणप्रत्ययः;
यद्वा मुखेनारिमावहतीति व्युत्पत्त्या निपातनाद् मौखरिकः, ‘सत्यवचनस्य’ मृषावादविरते
परिमन्युः, मौखर्ये सति मृषावादसम्भवात् २ । चक्षुषा लोलः—चक्षुलो यद्वा चक्षु लोलं
यस्य स चक्षुलोल, स तूप-देवकृत्वादीनि विलोकमानो व्रजति, ईर्या—गमन तस्या पन्था
ईर्यापथस्तत्र भवा या समिति सा पैर्यापथिकी—ईर्यासमितिस्यस्या परिमन्युर्भवति ३ ।
‘तिन्तिगिक’ आहाराद्यभावे खेदाद् यत्किञ्चनाभिधापी, स एषणा—उद्गमादिदोषनिमुक्तमक्त-
पानादिगवेषणारूपा तत्पथानो यो गोचरः—गोरिव मध्यस्थतया निक्षार्य चरण स एषणागो-
चरस्य परिमन्युः, सखेदो हि अनेषणीयमपि गृह्णातीति भावः ४ । इच्छा—अमिलापः 15
स चासौ लोमश्च इच्छालोम, महालोम इत्यर्थ, यथा निद्रानिद्रा महानिद्रेति, स च इच्छा-
लोम—अधिकोपकरणादिभेललक्षण. ‘मुक्तिमार्गस्य’ मुक्तिः—निष्परिग्रहत्वम् अलोमतेत्यर्थः
सैव निर्वृतिपुरस्य मार्ग इव मार्गस्तस्य परिमन्युः ५ । “मिज्ज” चि लोमलेन यद् निदान-
करण—देवेन्द्र-चक्रवर्त्यादिविभूतिप्रार्थन तद् ‘मोक्षमार्गस्य’ सम्यग्दर्शनादिरूपस्य परिमन्युः,
आर्तध्यानचतुर्थमेदरूपत्वात् । मिज्जाग्रहेण यदलोमस्य भवनिर्वेद-मार्गानुसारितादिप्रार्थनः 20
तन्न मोक्षमार्गस्य परिमन्युरित्यावेदित प्रतिपत्तव्यम् ६ । ननु तीर्थकरत्वादिप्रार्थन न राज्यादि-
प्रार्थनवद् दुष्टम्, अतस्त्रयविधं निदानं मोक्षस्य परिमन्युर्न भविष्यति, नैवम्, यत आह—
“सन्वत्ये”त्यादि ‘सर्वत्र’ तीर्थकरत्व-चरमदेहत्वादिविषयेऽपि आत्मां राज्यादौ ‘अनिदानता’
अप्रार्थनमेव ‘भगवता’ समग्रैश्वर्यादिमता श्रीमन्महावीरस्वामिना “पसत्य” चि ‘प्रशसिता’
छाषिता । एष सूत्रार्थः ॥ अथ निर्युक्तिविस्तरः—

25

पलिमंथे णिक्खेवो, णामा एगद्विया इमे पच ।

पलिमंथो वक्खेवो, वक्खोड विणास विग्घो य ॥ ६३१४ ॥

‘परिमन्ये’ परिमन्यपदस्य निक्षेपश्चतुर्धा कर्तव्य । तस्य चामूनि पञ्च प्रकार्यकानि
भवन्ति—परिमन्यो व्याक्षेपो व्याख्यो विनाशो विभ्रक्षेति ॥ ६३१४ ॥

स च परिमन्यश्चतुर्धा—नाम-स्थापना-द्रव्य-भावमेदात् । तत्र नाम-स्थापने सुगमे । 30
द्रव्य-भावपरिमन्यौ प्रतिपादयति—

कारणे अधिकरणम्मि य, कारण कम्मे य दब्बपलिमंथो ।

१ अथ भाष्यकारः परिमन्युपदं विपमत्वाद् विपरिपुत्राद् इत्यवतरणं क० ॥

एमेव य भावमि वि, चउसु वि ठाणेसु जीवे तु ॥ ६३१५ ॥

‘करणे’ साधकतमे ‘अधिकरणे’ आधारे कारकः—कर्ता तस्मिन् तथा ‘कर्मणि च’ व्याप्ये
द्रव्यतः परिमन्थो भवति । तथाहि—करणे येन मन्यानादिना दध्यादिकं मथ्यते, अधिकरणे
यस्यां पृथिवीकायनिष्पन्नायां मन्थन्यां दधि मथ्यते, कर्तरि यः पुरुषः स्त्री वा दधि विलोड-
यति, कर्मणि तन्मथ्यमानं यद् नवनीतादिकं भवति, एष चतुर्विधो द्रव्यपरिमन्थः । एवमेव
‘भावेऽपि’ भागविषयः परिमन्थश्चतुर्विधो करणादिषु स्थानेषु भवति । तद्यथा—करणे येन
कौत्कुच्यादिन्यापारेण दधितुल्यः संयमो मथ्यते, अधिकरणे यस्मिन् आत्मनि स मथ्यते,
कर्तरि यः साधुः कौत्कुच्यादिभावपरिणतस्तं संयमं मश्नाति, कर्मणि यद् मथ्यमानं संयमा-
दिकमसंयमादितया परिणमते । एष चतुर्विधोऽपि परिमन्थो जीवादनन्यत्वाद् जीव एव
10 मन्तव्यः ॥ ६३१५ ॥ अथ करणे द्रव्य-भावपरिमन्थौ भाष्यकारोऽपि भावयति—

दन्वमि मंथितो खलु, तेणं मंथिज्जए जहा दधियं ।

दधितुल्लो खलु कप्पो, मंथिज्जति कोकुआदीहिं ॥ ६३१६ ॥

द्रव्यपरिमन्थो मन्थिकः, मन्यान इत्यर्थः, ‘तेन’ मन्यानेन यथा दधि मथ्यते तथा दधि-
तुल्यः खलु ‘कल्पः’ साधुसमाचारः कौकुचिकादिभिः प्रकारैर्मथ्यते, विनाश्यत इत्यर्थः^१
15 ॥ ६३१६ ॥ तदेवं व्याख्यातं परिमन्थपदम् । सम्प्रति शेषाणि सूत्रपदानि कौकुचिकादीनि
व्याचित्यासुराह—

कोकुइओं संजयस्स उ, मोहरिए चैव सच्चवयणस्स ।

इरियाएँ चक्खुलोलो, एसणसमिईएँ तित्तिणिणए ॥ ६३१७ ॥

णासेति मुक्तिमग्गं, लोमेण णिदाणताए सिद्धिपहं ।

एतेसिं तु पदानं, पत्तेय परूवणं वोच्छं ॥ ६३१८ ॥

कौकुचिकः संयमस्य, मौखरिकः सत्यवचनस्य, चक्षुर्लोल ईर्यासमितेः, तित्तिणिण एषणा-
समितेः परिमन्थुरिति प्रक्रमादवगम्यते ॥ ६३१७ ॥

लोमेन च मुक्तिमार्गं नाशयति, निदानतया तु सिद्धिपथम् । एतेषां पदानां प्रत्येकं
प्ररूपणां वक्ष्ये ॥ ६३१८ ॥ प्रतिज्ञातमेव करोति—

25 ठाणे सरीर भासा, तिविधो पुणं कुकुओ समासेणं ।

चलणे देहे पत्थर, सविगार कहक्कहे लहुओ ॥ ६३१९ ॥

आणाइणो य दोसा, विराहणा होइ संजमा-ऽऽयाए ।

१ मंथितो ताभा० मो० डे० ॥ २ मन्थकः मो० डे० ॥ ३ ०र्थः । ते भावतः परिमन्था
उच्यन्ते ॥ ६३१६ ॥ तदेवं व्याख्यातं विषमत्वाद् परिमन्थपदं भाष्यकृता । सम्प्रति
निर्युक्तिविस्तरमाह—कोकु’ कां० ॥ ४ “लोमेण” त्ति पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद्
इच्छालोमेन मुक्ति’ कां० ॥ ५ पदानां सूत्रोक्तानां पणामपि ‘प्रत्येकं’ पृथक् पृथक् प्ररूपणां
वक्ष्ये ॥ ६३१८ ॥ प्रतिज्ञातमेव निर्वाहयन् कौकुचिकप्ररूपणां तावद् निर्युक्तिकार एव
करोति—ठाणे कां० ॥ ६ ०णः कोकुओ ताभा० ॥

वन्ते च णट्टिया वा, विराहण महल्लए सुत्ते ॥ ६३२० ॥

‘स्थाने’ स्थानविषय शरीरविषयो भाषाविषयश्चेति त्रिविध समासेन कौकुचिक । तत्र स्थानकौकुचिको यश्चलनम्-अमीक्षण भ्रमण करोति । देह-शरीरं तद्विषय कौकुचिको य प्रसरान् हस्तादिना क्षिपति । यस्तु ‘सविकार’ परस्य हास्योत्पादक भाषते, ‘कहकह वा’ महता शब्देन हसति स भाषाकौकुचिक । एतेषु त्रिष्वपि प्रत्येक मासलघु, आज्ञादयश्च ५ दोषा । संयमे आत्मनि च विराधना भवति । यत्रकवद् मर्तिकावद्वा आत्म्यन् [स्थान-शरीर]-कौकुचिक उच्यते । यस्तु महता शब्देन हसति तस्य मक्षिकादीनां मुस्रमवेशेन संयम-विराधना शूलदिरोगप्रकोपेनात्मविराधना । “मयल्लए सुचि” चि मृतदृष्टान्तः सुप्तदृष्टान्त-श्चात्र हास्यदोषदर्शनाय भवति, स चोत्तरत्र दर्शयिष्यते ॥ ६३१९ ॥ ६३२० ॥

अथैतदेव निर्युक्तिगाथाद्वयं विभावयिषु स्थानकौकुचिक व्याचष्टे—

10

आवहइ खंमकुहे, अमिक्खणं भमति जतए चेव ।

कमफदण आउंटण, ण यावि बद्धासणो ठाणे ॥ ६३२१ ॥

इहोपविष्ट ऊर्ध्वस्थितो वा स्वप्ने कुञ्चे वा य आपवति, यत्रकमिव बाऽमीक्षण भ्रमति, क्रमस्य-पादस्य स्पन्दनमाकुञ्चन वा करोति, न च नैव ‘बद्धासन’ निश्चलासनस्थितिः, एष स्थानकौकुचिक ॥ ६३२१ ॥ अत्रामी दोषा —

18

संचारोवतिगादी, संजमे आयाऽहि-विष्णुगादीया ।

दुग्धद कुहिय मूले, चडफ्फडते य दोसा तु ॥ ६३२२ ॥

सञ्चारका-कुब्जादौ सञ्चरणशीला ये उवहकादय-उद्देहिका-मन्युकीटिकाप्रभृतयो जीवा-लेपां या विराधना सा संयमविषया मन्तव्या । आत्मविराधनोपमाया-वृक्षिकादयस्तत्रोपद्रव-कारिणो भवेयुः, यदि वा यत्र स्वप्नादौ स आपवति तद् दुग्धद मूले वा कुपित भवेत् तत- 20 सस्य पतने परितापनादिका ग्लानारोपणा, “चडफ्फडते य” चि अमीक्षणमित्यतो आत्म्यत सन्निर्विसन्धीमवेदित्यादयो बहवो दोषा । एवमुत्तरत्रापि दोषा मन्तव्या ॥ ६३२२ ॥

अथ शरीरकौकुचिकमाह—

कर-गोफण धनु-पादादिएहि उच्छुमति परयरादीए ।

मधुगा-दाडिग-यण-पुतविकपणं णट्टवाहं ॥ ६३२३ ॥

20

कर-गोफणा-धनु-पादादिभिः प्रसरानीन् य उच्छु-भावस्थेन क्षिपति स शरीरकौकुचिक । भ्रू-दाडिका-स्तन पुतानां विकम्पन-विविधम्-अनेकप्रकारे कम्पन यत् करोति तद् नैत्यपा-

१ भवति । तत्र स्थानकौकुचिकस्य यन्मयद् आत्म्यतः शरीरकौकुचिकस्य तु नर्तकीयद् नृत्यतः पट्टकायविराधना । भाषाकौकुचिकस्य पुनर्महता शब्देन प्रसारितवदनस्य हसतो मक्षिकादीनां मुस्रमवेशेन संयमविराधना परिरुद्धेव । तथा आत्म्यतो नृत्यतो हसतश्च शूलदिरोगप्रकोपेनाऽऽत्मविराधना द्रष्टव्या । “मयल्लए खं” ॥ २ “पुमांश्चकारः स्थान-कौकुचिक तावदाह-भाव” खं ॥ ३ ताडि० दे० विगान्यत्र-“का मधुनीटिका” मो० से० । “का-कुन्धु-कीटिका” भा० का० ॥ ४ “नार्यां चिन्त्यमानायांमाहि” वा० ॥ ५ “सुसपा” दे० ॥

तित्वमुच्यते, 'नर्तकीत्वमित्यर्थः । एतेन "नट्टिया व" चि पदं व्याख्यातं प्रतिपत्तव्यम् ॥ ६३२३ ॥ गतः शरीरकौकुचिकः । अथ भाषाकौकुचिकमाह—

छेलिय मुहवाइत्ते, जंपति थ तहा जहा परो हसति ।

कुणइ य रुए वहुविधे, वग्घाडिय-देसभासाए ॥ ६३२४ ॥

५ यः सेण्टितं मुखवादित्रं वा करोति, तथा वा वचनं जरूपति यथा परो हसति, बहु-विधानि वा मयूर-हंस-कोकिलदीनां जीवानां रूतानि करोति, वग्घाडिकाः—उद्धट्टककारिणीः देशभाषा वा—मालव-महाराष्ट्रादिदेशप्रसिद्धास्तादृशीर्भाषा भाषते याभिः सर्वेषामपि हास्यमुप-जायते, एष भाषाकौकुचिकः ॥ ६३२४ ॥ अस्य दोषानाह—

मच्छिगमाइपवेसो, असंपुडं चेव सेट्टिदिट्ठंतो ।

दंडिय घतणो हासण, तेइच्छिय तत्तफालेण ॥ ६३२५ ॥

१० तदीयभाषणदोषेण ये मुखं विस्फाल्य हसन्ति तेषां मुखे मक्षिकादयः प्राणिनः प्रविशेयुः, प्रविष्टाश्च ते यत् परितापनादिकं प्राप्नुवन्ति तन्निष्पन्नं तस्य प्रायश्चित्तम् । हसतश्च मुखम-सम्पुटमेव भवेद्, न भूयो मिलेदित्यर्थः । तथा चात्र श्रेष्ठिदृष्टान्तः—

कश्चिद् 'दण्डिकः' राजा, तस्य "धयणो" मण्डः । तेन राजसभायामीदृशं किमपि 'हासनं'
१५ हास्यकारि वचनं भणितं येन प्रभूतजनस्य हास्यमायातम् । तत्र श्रेष्ठिनो महता शब्देन हसतो मुखं तथैव स्थितं न सम्पुटीभवति । वास्तव्यवैद्यानां दर्शितो नैकेनापि प्रगुणीकर्तुं पारितः । नवरं प्राधुणकेनैकेन चैकित्सिकेन लोहमयः फालः तप्तः—अग्निवर्णः कृत्वा मुखे दौकितः, ततस्तदीयेन भयेन श्रेष्ठिनो मुखं सम्पुटं जातम् ॥ ६३२५ ॥

अथ प्रागुद्दिष्टं मृत-सुप्तदृष्टान्तद्वयमाह—

२० गीयर साहू हसणं, गवक्खें दहुं निवं भणति देवी ।

हसति मयगो कहां सो, चि एस एमेव सुत्तो वी ॥ ६३२६ ॥

एगो साहू गोचरचरियाए हिंडमाणो हसंतो देवीए गवक्खोवविट्ठाए दिट्ठो । राया भणिओ—सामि ! पेच्छ अच्छेरयं, सुयं माणुसं हसंतं दीसइ । राया संमंतो—कहां कहिं वा ? । सा साहुं दरिसेइ । राया भणइ—कहां मड ? चि । देवी भणइ—इह भवे शरीर-

२५ संस्कारादिसकलसांसारिकसुखवर्जितत्वाद् मृत इव मृतः ॥

एवं सुचदिट्ठंतो वि भाणियव्वो ॥

अक्षरंगमनिका त्वियम्—गोचरे साधोः पर्यटतः 'हसनं' हास्यं दृष्ट्वा देवी नृपं भणति—मृतको हसति । नृपः पृच्छति—कुत्र स मृतको हसति ? । देवी हस्तसंज्ञया दर्शयति—एष इति । 'एवमेव' मृतवत् सुप्तोऽपि मन्तव्यः, उभयोरपि निश्चेष्टतया विशेषाभावात् ॥ ६३२६ ॥

३० गतः कौकुचिकः । सम्प्रति मौखरिकमाह—

मुहरिस्स गोण्णणामं, आवहति अरिं मुहेण भासंतो ।

लहुगो य होति भासो, आणादि विराहणा दुविहा ॥ ६३२७ ॥

मौखरिकस्य 'गौण' गुणनिष्पन्न नाम 'मुखेन' प्रभृतमापणौदिमुखदोषेण माषमाण 'अरि' वैरिणम् 'आवहति' करोतीति मौखरिकं । तस्यैव मौखरिकत्वं कुर्वाणस्य लघुको मास आज्ञादयश्च दोषा । विराधना च संयमाऽऽत्मविषया द्विविधा । तत्र संयमविराधना मौखरिकस्य सत्यव्रतपरिमन्युतया सुप्रतीता ॥ ६३२७ ॥ आत्मविराधनां तु दृष्टान्तेनाह—

को गच्छेज्जा तुरियं, अमुगो चि य लेहणं सिद्धमि ।

सिग्धाऽऽगतो य ठविओ, केणाहं लेहणं हणति ॥ ६३२८ ॥

एगो राया । तस्स किंचि तुरियं कज्ज उप्पन्न ताहे समामज्जे भणइ—को सिग्घं वच्चेज्जा । लेहणो भणइ—अमुगो पवणवेगेण गच्छइ चि । रत्ता सो पेसिओ त कज्जं काऊण तद्विवसमेव आगओ । रत्ता 'एसो सिग्घगामि' चि काठ धावणओ ठविओ । तेण रुद्धेण पुच्छिय—केणाहं सिग्घो चि अक्खातो । अन्नेण सिद्ध—जहा लेहणं । पच्छा सो तेण तल्लिच्छेण छिइ लद्धूण उहविओ । एव चैव ओ संजओ मोहरियच करेइ सो आय-विराहण पावेइ चि ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—'कस्त्वरित गच्छेत्' इति राज्ञोक्ते लेखकेन शिष्टम्—अमुक इति । तत् स तत् कार्यं कृत्वा शीघ्रमागत । तत् 'स्पापित्तं' राज्ञा दौत्यकर्मणि नियुक्त । तत् 'केनाहं कथितः' इति पृष्ठा 'लेखकेन' इति विज्ञाय लेखक इति वान् । गाथायामतीतकालेऽपि 15 वर्तमानानिर्देशः प्राकृतत्वात् ॥ ६३२८ ॥ गतो मौखरिक । अथ चक्षुर्लोलमाह—

आलोयणा य कहणा, परियङ्गुऽणुपेहणा अणामोए ।

लङ्गुगो य होति मासो, आणादि विराहणा दुविहा ॥ ६३२९ ॥

स्तूपादीनामालोकां कुर्वाण 'कथनां' धर्मकथा परिवर्तनाम् अनुपेक्षां च कुर्वन् यदि 'अणामोगेन' अनुपयुक्तो मार्गे व्रजति तदा लघुमासः, आज्ञादयश्च दोषा, द्विविधा च 20 विराधना भवेत् ॥ ६३२९ ॥ इदमेव भावयति—

आलोएतो वच्चति, धूमादीणि व कहेति वा धम्मं ।

परियङ्गणाऽणुपेहण, न यावि पंथम्मि उवउत्तो ॥ ६३३० ॥

'स्तूपादीनि' स्तूप देवकुल-ऽऽरामादीनि आलोकमानो धर्मं वा कथयन् परिवर्तनानुपेक्षां वा कुर्वाणो व्रजति । यद्वा सामान्येन 'न च' नैवोपयुक्तं पथि व्रजति एव चक्षुर्लोल उच्यते 25 ॥ ६३३० ॥ अस्मैते दोषा —

छक्कायाण विराहण, संजमे आयाए कंटागादीया ।

आवडणे माणमेदो, खदे उड्ढाह परिहाणी ॥ ६३३१ ॥

अनुपयुक्तस्य गच्छत संयमे पदकायानां विराधना भवेत् । आत्मविराधनाया कण्टका-दय पदयोर्लेगेयु, निषे वा प्रदेशे आपतन भवेत् तत्र माजनमेद । 'खदे च' प्रचुरे 30 मक्त-पाने भूमी छर्दिते उड्ढाहो भवेत्—अहो । बहुमक्षका अमी इति । माजने च भिक्षे

१ 'णा-ऽसमञ्जसमापणादि' कां ॥ २ 'काः, पृषोदरादित्यादिप्रकरूपनिष्पत्तिः । तस्यै' कां ॥ ३ 'पितोऽस्त्री राज्ञा दे' ॥ ४ पुनरस्मी दो' कां ॥

‘परिहाणिः’ सूत्रार्थपरिमन्थो भाजनान्तरगवेपणे तत्परिकर्मणायां च भवति ॥ ६३३१ ॥

गतश्चक्षुर्लोलः । अथ तित्तिणिकमाह—

तित्तिणिर्णं पुन्र्वा भणिते, इच्छालोभे य उवहिमतिरेगे ।

लहुओ तिबिहं च तहिं, अतिरेगे जे भणिय दोसा ॥ ६३३२ ॥

5 तित्तिणिक आहारोपधि-शय्याविषयभेदात् त्रिविधः, स च ‘पूर्व’ पीठिकायां सप्रपञ्चमुक्त इति नेहोच्यते । स च सुन्दरमाहारादिकं गवेपयन्नेषणासमितेः परिमन्थुर्भवतीति । इच्छा-लोभस्तु स उच्यते यद् लोभाभिमूतत्वेनोपधिमतिरिक्तं गृह्णाति, तत्र लघुको मासः । त्रिविधं चा तत्र प्रायश्चित्तम् । तद्यथा—जघन्ये उपधौ प्रमाणेन गणनया वाऽतिरिक्ते धार्यमाणे पञ्चकम्, मध्यमे मासलघु, उत्कृष्टे चतुर्लघु । ये चातिरिक्ते उपधौ दोषाः पूर्व तृतीयोद्देशके 10 भणितास्ते द्रष्टव्याः ॥ ६३३२ ॥ अथ निदानकरणमाह—

अनियाणं निव्वाणं, काऊणमुवड्डितो भवे लहुओ ।

पावति धुवमायार्ति, तम्हा अणियाणया सेया ॥ ६३३३ ॥

‘अनिदानं’ निदानमन्तरेण साध्यं निर्वाणं भगवद्भिः प्रज्ञसम्, ततो यो निदानं करोति तस्य तत् कृत्वा पुनरकरणेनोपस्थितस्य लघुको मासः प्रायश्चित्तम् । अपि च यो निदानं 15 करोति स यद्यपि तेनैव भवग्रहणेन सिद्धिं गन्तुकामस्तथापि ‘ध्रुवम्’ अवश्यम् ‘आयार्ति’ पुनर्भवागमनं प्राप्नोति, तस्मादनिदानता श्रेयसी ॥ ६३३३ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

इह-परलोगनिमित्तं, अवि तित्थकरत्तचरिमदेहत्तं ।

सन्वत्थेसु भगवता, अणिदाणत्तं पसत्थं तु ॥ ६३३४ ॥

इहलोकनिमित्तम्—‘इहैव मनुष्यलोकेऽस्य तपसः प्रभावेण चक्रवर्त्यादिभोगानहं प्राप्नुयाम्, 20 इहैव वा भवे विपुलान् भोगानासादयेयम्’ इतिरूपम् परलोकनिमित्तं—मनुष्यापेक्षया देवमवा-दिकः परलोकस्तत्र ‘महद्भिक्ष इन्द्रसामानिकादिरहं भूयासम्’ इत्यादिरूपं सर्वमपि निदानं प्रतिषिद्धम् । किं बहुना ? तीर्थंकरत्वेन-आर्हन्त्येन युक्तं चरमदेहत्वं मे भवान्तरे भूयात् इत्येतदपि नाशंसनीयम् । कुतः ? इत्याह—‘सर्वार्थेषु’ सर्वेष्वपि—ऐहिका-ऽऽमुष्मिकेषु प्रयो-जनेषु अभिष्वङ्गविषयेषु भगवताऽनिदानत्वमेव ‘प्रशस्तं’ स्थापितम् । तुशब्द एवकारार्थः, स 25 च यथास्थानं योजितः ॥ ६३३४ ॥

व्याख्याताः षडपि परिमन्थवः । साम्प्रतमेतेष्वेव द्वितीयपदमाह—

विइयपदं गेलण्णे, अद्धाणे चेव तह थ ओमम्मि ।

मोत्तूणं चरिमपदं, णायव्वं जं जहिं कमति ॥ ६३३५ ॥

द्वितीयपदं ग्लानत्वे अध्वनि तथा अवमे च भवति, तच्च ‘चरमपदं’ निदानकरणरूपं 30 मुक्त्वा ज्ञातव्यम्, तत्र द्वितीयपदं न भवतीत्यर्थः । श्लेषेषु तु कौकुचिकादिषु यद् यत्र क्रमते तत् तत्रावतारणीयम् ॥ ६३३५ ॥ एतदेव भावयति—

१ ०त्र द्वितीयपदं क्रमते तत् तत्रावतारणीयम् । एषा निर्युक्तिगाथा ॥ ६३३५ ॥ अथै-नामेव भाष्यरूढं व्याख्यानयति—कडिं कां० ॥

कटिवैद्यमवतंसै, शुद्धपागऽरिसा भगंदलं वा वि ।

शुद्धरीलं सकरा वा, न तरति बद्धासणो होतुं ॥ ६३३६ ॥

कटिवैद्यना कस्यापि दु सहा, 'अवतंसो वा' पुरुषव्याधिनामको रोगो भवेत्, एवं शुद्धयोः पाकोऽर्थासि भगन्दर शुद्धकीलको वा भवेत्, 'शर्करा' कृच्छ्रमूत्रको रोग स वा कस्यापि भवेत्, ततो न शक्नोति बद्धासन. 'मवित्रु' स्यात्तुम् । एवविधे ग्लानत्वेऽभीक्ष्णपरिस्पन्दनादिक ऽ स्थानकौकुचिकत्वमपि कुर्यात् ॥ ६३३६ ॥

उच्यतेति गिलाणं, ओसहकजे व पत्थरे छुमति ।

वेपति य खिचचिचो, वितियपदं होति दोसुं तु ॥ ६३३७ ॥

ग्लानम् 'उद्धर्तयति' एकस्मात् पार्श्वतो द्वितीयस्मिन् पार्श्वे करोति, 'औषधकार्ये वा' औषधदानहेतोस्तमेव ग्लानमन्यत्र सङ्क्राम्य भूयस्तत्रैव स्थापयति, यस्तु क्षिप्तचिच स परवश- । तया 'प्रस्तारान्' पापणान् क्षिपति वेपते वा, चशब्दात् सेण्डित मुसबादित्रादिक वा करोति । एतद् द्वितीयपदं यथाक्रम 'द्वयोरपि' शरीर-भाषाकौकुचिकयोर्भवति ॥ ६३३७ ॥

मौखरिकत्वेऽपवादमाह—

तुरियगिलाणाहरणे, मुहरिचं कुञ्ज वा दुपक्खे धी ।

ओसह विज्जं भंतं, पेछिजा सिग्घगामि चि ॥ ६३३८ ॥

13

त्वरित ग्लाननिमित्तमौषधादे आहरणे कर्तव्ये 'द्विपक्षे' संयतपक्षे संयतीपक्षे च मौखरिकत्वं कुर्यात् । कथम् ? इत्याह—एष शीघ्रगामी अत औषधमानेतु विषां भद्रं वा प्रयोक्तुं 'पेछिज्ज' चि प्रयत्नात्, व्यापार्यतामित्यर्थ ॥ ६३३८ ॥

अचाउरकजे वा, तुरिय व न वा वि इरियमुवओगो ।

विज्जस्स वा वि कहणं, भए व विस छल ओमजे ॥ ६३३९ ॥

20

अत्यातुरस्य वा—आगाढग्लानस्य कार्ये त्वरित गच्छेत्, 'न वाऽपि' नैवेर्यायामुपयोगं दद्यात्, वैद्यस्य वा 'कथन' धर्मकथा कुर्वन् गच्छेद् येन स आशुच सम्यग् ग्लानस्य चिकित्सां करोति, भये वा भग्न्यादिक परिवर्तयन् गच्छति, विष वा केनापि साधुना भक्षित तस्य भग्नेणापमार्जनं कुर्वन्, विषविधा वा नवगृहीता वा परिवर्तयन् गच्छति, छल वा कस्यापि साधोरुद्धावति तदपमार्जयन् गच्छति ॥ ६३३९ ॥

25

तिंतिणिग्या वि तदद्धा, अलम्भमाणे वि दन्वतिंतिणिग्या ।

वेखे गिलाणगादिसु, आहारुण्णी य अतिरिचो ॥ ६३४० ॥

तस्य—ग्लानस्य उपलक्षणत्वाद् आचार्यादेर्ध्याय 'तिन्तिणिग्याऽपि' सिग्घ-मधुराहारादित्त-योजनलक्षणा कर्तव्या । अलम्भमाने वा ग्लानमायोग्ये औषधादौ 'द्रव्यतिन्तिणिग्या' 'हा' ।

१ 'यति, स एव ग्लानमितस्ततः कुर्वन् स्थापयन् वा स्थानकौकुचिकत्वं विदध्यादपि । तथा यस्तु क्षिप्तचिच उपलक्षणत्वाद् दीप्तचित्तादिषां स परवश' वां ॥ २ करोति मदता शब्देन हसति वा । एत' वां ॥ ३ अथ चक्षुर्लोलत्वे द्वितीयपदमाह 'स्त्ववतरण' वां ॥ ४ 'ये पथ्यौषधादी द्रव्ये-द्रव्यतश्चित्ताभिन्त्यङ्गमन्तरेण तिन्ति' वां ॥

कष्टं न लभ्यते ग्लानयोग्यमत्र' इत्येवंरूपा कार्या । इच्छालोभे पुनरिदं द्वितीयपदम्—वैद्यस्य दानार्थं ग्लानार्थं वा आहार उपधिश्चातिरिक्तोऽपि ग्रहीतव्यः, आदिशब्दाद् आचार्यादिपरिग्रहः, गणचिन्तको वा गच्छोपग्रहहेतोरतिरिक्तमुपधिं धारयेत् ॥ ६३४० ॥ एवं तावद् निदानपदं वर्जयित्वा शेषेषु सर्वेष्वपि ग्लानत्वमङ्गीकृत्य द्वितीयपदमुक्तम् । सम्प्रति तदेवाध्वनिं दर्शयति—

5 अवयवत्वंतो व भया, कहेति वा सत्थिया-ऽऽतिअत्तीणं ।

विज्जं आइसुतं वा, खेद भदा वा अणाभोगा ॥ ६३४१ ॥

अध्वनि स्तेनानां सिंहादीनां वा भयादप्रेक्षमाण इतश्चेतश्च विलोकमानोऽपि ब्रजेत् । यदि वा अध्वनि गच्छन् सार्थिकानाम् 'आयत्तिकानां वा' सार्थचिन्तकानां धर्मं कथयति येन ते आवृत्ताः सन्तो भक्तपानाद्युपग्रहं कुर्युः । अथवा विद्या काचिदभिनवगृहीता सा 'मा विस्म-
10 रिष्यति' इति कृत्वा परिवर्तयन्ननुप्रेक्षमाणो वा गच्छेत् । 'आदिश्रुतं' पञ्चमङ्गलं तद्वा चौरादिभये प्रावर्तयन् ब्रजेत् । 'खेदो नाम' परिश्रमः तेन आतुरीभूतो भयाद्वा सम्प्रान्त ईर्यायामुपयुक्तो न भवेदपि । "अणाभोग" चि विस्मृतिवशात् सहसा वा नेर्यायामुपयोगं कुर्यात् ॥ ६३४१ ॥

संजोयणा पलंवातिगाण कप्पादिगो य अतिरेगो ।

ओमादिए वि विहुरे, जोइज्जा जं जहिं कमति ॥ ६३४२ ॥

15 अध्वनि गच्छन्नाहारादीनां संयोजनामपि कुर्यात् । प्रलम्बादीनां विकरणकरणाय पिप्पल-
कादिकमतिरिक्तमप्युपधिं गृहीयाद् धारयेद्वा । अथवा परलिङ्गेन तानि ग्रहीतव्यानि ततः परलिङ्गमपि धारयेत् । कल्पाः—जौर्णिकादयस्तदादिकः आदिशब्दात् पात्रादिकश्च दुर्लभ उपधिरतिरिक्तोऽपि ग्रहीतव्यः । तदेवमध्वनि द्वितीयपदं भावितम् । एवम् अवमं—दुर्भिक्षं तत्र आदिशब्दाद् अशिवादिकारणेषु वा 'विहुरे' आत्यन्तिकायामपि पञ्चविधं परिमन्थमङ्गीकृत्य
20 यद् यत्र द्वितीयपदं क्रमते तत् तत्र योजयेत् । एवं निदानपदं मुक्त्वा पञ्चस्यपि कौकुचिका-
दिषु परिमन्थेषु द्वितीयपदमुक्तम् ॥ ६३४२ ॥ आह—निदाने किमिति द्वितीयपदं नोक्तम् ?
उच्यते—नास्ति । कुतः ? इति चेद् अत आह—

जा सालंवरणसेवा, तं वीयपदं वयंति गीयत्था ।

आलंवरणरहियं पुण, निसेवणं दप्पियं वेंति ॥ ६३४३ ॥

25 या 'सालम्बनसेवा' ज्ञानाद्यालम्बनयुक्ता प्रतिषेवा तां द्वितीयं पदं गीतार्थं वदन्ति, आलम्ब-
नरहितां पुनः 'निषेवणां' प्रतिषेवां दार्पिकां ब्रुवते । तच्चालम्बनं निदानकरणे किमपि न विद्यते,
"सम्बन्ध अनियाणया भगवया पसत्थे"ति वचनात् ॥ ६३४३ ॥^२

आह—भोगार्थं विधीयमानं निदानं तीव्रविपाकं भवतीति कृत्वा मा क्रियताम्, यत् पुनरमुना प्रणिधानेन निदानं करोति—मा मम राजादिकुले उत्पन्नस्य भोगाभिष्वक्तस्य प्रव्रज्या
30 न भविष्यतीत्यतो दरिद्रकुलेऽहमुत्पद्येयम्, तत्रोत्पन्नस्य भोगाभिष्वक्तो न भविष्यति; एवं निदानकरणे को दोषः ? सूरिराह—

१ अजितसुतं कां० विना । अहियसुतं तामा० । "आदिसुतं पंचमंगलं, दंडपरिहारमिति अणु-
पेहंतो परियदंतो वा वच्चेज्ज" इति विशेषचूर्णौ ॥ २ अत्रान्तरे ग्रन्थाग्रम्—९५०० कां० ॥

एवं सुनीहरो मे, होहिति अप्य चि तं परिहरति ।

हंदि ! हु णेच्छंति भवं, मनोच्छिञ्चिं विमग्नाता ॥ ६३४४ ॥

‘एवम्’ अवधारणे । किमवधारयति ? दरिद्रकुले उत्पन्नस्य ‘मे’ ममात्माऽसंयमात् ‘सुनीहर्’ सुनिर्गमो भविष्यति, सुखेनैव संयममङ्गीकरिष्यामि इत्यर्थः, ‘इति’ ईदृशमपि यद् निदानं तदपि साधवः परिहरन्ते । कुत ? इत्याह—‘हन्दि !’ इति नोदकामध्वने । हु इति यस्मादर्थे । ७ हे सौम्य ! यस्माद् निदानकरणेन भवाना परिवृद्धिर्भवति, सर्वोऽपि च प्रमत्त्याप्रयत्नोऽस्माकं भवन्व्यवच्छिञ्चिनिमित्तम्, ततो भवन्व्यवच्छिञ्चिं विविधैः प्रकारैर्मार्गयन्तः साधवो भव नेच्छन्ति ॥ ६३४४ ॥ अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन ब्रूयति—

जो रयणमणग्घेयं, विकिञ्जऽप्पेण तत्थ किं साहु ।

दुग्गयभवमिच्छंते, एसो चिय होति दिहुंतो ॥ ६३४५ ॥

10

य ‘अनर्थम्’ इन्द्रनील मरकतादिक रत्नम् ‘अल्पेन’ स्वल्पमूल्येन काचादिना विक्रीणीयात् तत्र ‘किं साहु’ किं नाम शोभनम् ? न किञ्चिदित्यर्थः । ‘दुर्गतमव’ दरिद्रकुलोत्पत्तिमिच्छत एव एव दृष्टान्त उपनेतव्यो भवति । तथाहि—अनर्थरत्नस्नानीय चारित्रम्, निरुपमाऽनन्तानन्दमयमोक्षफलसाधकत्वात्, काचशकलस्नानीयो दुर्गतमव, तुच्छत्वात् । ततो यश्चारित्रविक्रयेण तत्पार्थनं करोति स मन्दमाग्योऽनर्थरत्नं विक्रीय काचशकलं गृह्णातीति 15 मन्तव्यम् ॥ ६३४५ ॥ अपि च—

सग अणिच्छमाणो, इह-परलोए य मुचति अवस्सं ।

एसेव तस्स सगो, आसंसति तुच्छतं जं तु ॥ ६३४६ ॥

इहलोकविषय परलोकविषय च ‘सग’ मुक्तिपदप्रतिपक्षमृतममिष्यन्नमनिच्छन्नवश्यं ‘मुच्यते’ कर्मविमुक्तो भवति । क पुनस्तस्य सग ? इत्याह—एव एव तस्य सगो यद् 20 मोक्षारूपविपुलफलदायिना तपसा तुच्छकं फलम् ‘आशस्ते’ प्रार्थयति ॥ ६३४६ ॥

१ मन्तव्यम् । तथा च दशाधृतस्त्रयस्त्रयम्—एवं खलु समणाउसो ! मय धम्मो पणत्ते, जस्स ण धम्मस्स निग्गये था निग्गयी था तिक्कपाए उवट्ठिए इम एयाकूवं निघाण करेज्जा—जह इमस्स तव नियम-यमचेरयासस्स फलवित्तिविसेसे अत्थि तो घयमवि भागमिस्सा ण जाह इमाह अतुल्लाणि था तुच्छकुल्लाणि था दरिद्रकुल्लाणि था एएसि ण अन्नयरंति कुलसि पुमत्ताए पच्चायामो एव मे आया परियाए सुनीहरे भविस्सह । एय खलु समणाउसो ! निग्गये वा निग्गयी था निघाण किच्चा तस्स ठाणस्स अप्पालोइय अप्पट्ठिकत्ते कालमासे काल किच्चा अन्नपरिसे देयलोएसु देयत्ताए उववज्जित्ता तामो देयलोगामो आउक्कपाएण ३ अणतर चय चइत्ता अंत-तुच्छ-दरिद्रकुलेसु पच्चायाह से ण भते ! तद्धारूयाण थेराण अत्थि केवल्लिपन्न घम्मं पट्ठिसुणिक्का पच्चइत्ता ! हता ! पच्चइत्ता ! से ण भते ! तेजेय भयग्गहणेण सिज्जिज्जा ? नो इण्ठे समहे, एयं खलु समणाउसो ! तस्स निघाणस्स पावए फलवियागे ज नो सच्चाएह तेजेय भयग्गहणेण सिज्जिच्चए ॥ यत पथमतो न विचेय निदानम् ॥ ६३४५ ॥ अपि च कां ॥

तद् भूयोऽपि निदानस्यैव पर्यायकथनद्वारेण दोषमाह—

बंधो चि णियाणं ति य, आससजोगो य हांति एगट्ठा ।

ते पुण ण बोहिहेऊ, बंधावचया भवे बोही ॥ ६३४७ ॥

बन्ध इति वा निदानमिति वा आशंसयोग इति वा एकार्थानि पदानि भवन्ति । 'ते भूयः' बन्धादयः 'न बोधिहेतवः' न जानाद्यवासिकारणं भवन्ति, किन्तु ये 'बन्धावचयाः' कारणे कार्यापचारात् कर्मबन्धस्यापचयहेतवोऽनिदानतार्दयस्तेभ्यो बोधिर्भवति ॥ ६३४७ ॥

आह—यदि नाम साधवो भवं नेच्छन्ति ततः कथं देवलोकैष्वप्यन्ते ? उच्यते—

नेच्छंति भवं समणा, सो पुण तेसिं भवो इमेहिं तु ।

पुण्वतव-संजमेहिं, कम्मं तं चावि संगेणं ॥ ६३४८ ॥

10 'श्रमणाः' साधवो नेच्छन्त्येव भवं परं स पुनः 'भवः' देवत्वरूपस्तेषाममीभिः कारणैर्भवेत् । तद्यथा—पूर्वं-चीतरागावस्वापेक्षया प्राचीनावस्थामावि यत् तपस्तेन, सरागावस्थामाविना तपसा साधवो देवलोकैष्वप्यन्ते इत्यर्थः, एवं पूर्वसंयमेन-सरागेण सामायिकादिचारित्रेण साधूनां देवत्वं भवति । कुतः ? इत्याह—“कम्मं” ति पूर्वतपः-संयमावस्थायां हि देवाद्यु-देवगतिप्रभृतिकं कर्म वध्यते ततो भवति देवेषूपपातः । एतदपि कर्म केन हेतुना वध्यते ? 15 इति चेद् अत आह—तदपि कर्म 'सन्नेन' संज्वलनक्रोधादिरूपेण वध्यते ॥ ६३४८ ॥

॥ परिमन्थप्रकृतं समाप्तम् ॥

क ल्प स्थि ति प्र कृ त म्

सूत्रम्—

छव्विहा कप्पट्ठिती पण्णत्ता, तं जहा—सामाइय-

20 संजयकप्पट्ठिती १ छेतोवट्ठावणियसंजयकप्पट्ठिती २

निव्विसमाणकप्पट्ठिती ३ निव्विट्ठुकाइयकप्पट्ठिती

४ जिणकप्पट्ठिती ५ थेरकप्पट्ठिति ६ त्ति वेमि २० ॥

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

पलिमंथविप्पमुक्कस्स होति कप्पो अवट्ठितो णियमा ।

25 कप्पे य अवट्ठाणं, वदंति कप्पट्ठिति थेरा ॥ ६३४९ ॥

अनन्तरसूत्रोक्तैः परिमन्थैर्विप्रमुक्तस्य साधोः 'अवस्थितः' सर्वकालभावी कल्पो नियमाद्भवति । यच्च कल्पेऽवस्थानं तामेव कल्पस्थितिं 'स्थविराः' श्रीगौतमादयः सूरयो वदन्ति ।

अतः परिमन्थसूत्रानन्तरं कल्पस्थितिसूत्रमारभ्यते ॥ ६३४९ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—'पड्विधा' पदप्रकारा कल्पे-कल्पशास्त्रोक्तसाधु-

१ 'दयोऽगुणास्ततो चो' कां० ॥ २ 'ण कपायांशसम्पर्केण च' कां० ॥

समाचारे स्थितिः—अवस्थान कल्पस्थितिः कल्पस्य वा स्थितिः—मर्यादा कल्पस्थितिः ‘मञ्जसा’
 तीर्थकर-गणधरैः प्ररूपिता । ‘तद्यथा’ इति उपन्यासार्थः । ‘सामायिकसंयतकल्पस्थितिः’
 सम-स-सामायिक-परहितस्तस्य आद्य-अमो ज्ञानादीनां प्राप्तिरित्यर्थः, समाय एव सामायिक-सर्व-
 सावध्ययोगविरतिरूपम् तत्प्रधाना ये संयता—साधवस्तेषां कल्पस्थितिः सामायिकसंयतकल्प-
 स्थितिः १ । तथा पूर्वपर्यायच्छेदेनोपस्थापनीयम्—आरोपणीयं यत् तत् छेदोपस्थापनीयम्, ४
 व्यक्तिो महाप्रशारोपणमित्यर्थः, तत्प्रधाना ये संयतास्तेषां कल्पस्थितिः छेदोपस्थापनीयसंयत-
 कल्पस्थितिः २ । निर्विघ्नमाना—परिहारविशुद्धिकल्प बहमानास्तेषां कल्पस्थितिः निर्विघ्नमान-
 कल्पस्थितिः ३ । निर्विघ्नकायिका नाम—यैः परिहारविशुद्धिक तपो व्यूढम्, निर्विघ्न—आसे-
 वितो विविक्षितचारित्र्यलक्षणः, कायो यैस्ते निर्विघ्नकायिका इति व्युत्पत्तेः, तेषां कल्पस्थितिः
 निर्विघ्नकायिककल्पस्थितिः ४ । जिना—गच्छनिर्गता साधुविदोप्राप्तेषां कल्पस्थितिः जिनु- १०
 कल्पस्थितिः ५ । स्वविरा—आचार्यादयो गच्छप्रतिबद्धास्तेषां कल्पस्थितिः स्वविरकल्पस्थितिः
 ६ । ‘इति’ अध्ययनपरिसमाप्तौ । ‘ब्रवीमि’ इति तीर्थकर-गणधरोपदेष्टेन सकलमपि प्रस्तुत-
 शास्त्रोक्तं कल्प-उक्तप्रविधिं मणामि, न पुनः स्वमनीषिकया इति सूत्रसङ्केपार्थः ॥

सम्पत्ति विस्तारार्थं विमणिपुष्पाप्यकारः कल्पस्थितिपदे परस्वामिप्रायमाशङ्क्य परिहरणम्—

आहारो चि य ठाणं, जो चिड्ढति सो ठिइ चि ते शुद्धी । ३६

ववहार पडुचेवं, ठिईरेव तु णिच्छए ठाणं ॥ ६३५० ॥

“कल्पस्थितिः” इति सूत्रे सत् पदं तत्र कल्प—आचार इति कृत्वा स्थानम्, यस्तु तत्र
 कल्पे तिष्ठति स स्थितेरनन्यत्वात् स्थितिः, तत्रैव पृथगामा-ऽभिधेयत्वेन स्थिति-स्थानयो-
 परस्परान्यत्वमापन्नमिति ‘ते’ तत्र बुद्धिः स्यात् तत्रोच्यते—‘व्यवहार’ व्यवहारस्य प्रतीत्य
 ‘एव’ स्थिति स्थानयोरन्यत्वम्, ‘निश्चयतस्तु’ निश्चयनयामिप्रायेण यैव स्थितिरुदेव स्थानम्, २०
 वृशब्दाद् यदेव स्थानं सैव स्थितिः ॥ ६३५० ॥ कथं पुनः ? इत्यत आह—

ठाणस्स होति गमणं, पडिक्खो तह गती ठिईए तु ।

प्रतावता सकिरिए, भवेज्ज ठाणं व गमणं वा ॥ ६३५१ ॥

सक्रियस्य जीवादिद्रव्यस्य तावदेतावदेव क्रियाद्वयं भवति—स्थानं वा गमनं वा । तत्र
 स्थानस्य गमनं प्रतिपक्षो भवति, तत्परिणतस्य स्थानाभावात् । एव स्थितेरपि गतिः प्रतिपक्षो २५
 भवति ॥ ६३५१ ॥ ततः किम् ? इत्याह—

ठाणस्स होति गमणं, पडिक्खो तह गती ठिईए उ ।

ण य गमणं तु गतिमतो, होति पुढो एममितरं पि ॥ ६३५२ ॥

स्थानस्य गमनं प्रतिपक्षो भवति न स्थितिः, स्थितेरपि गतिः प्रतिपक्षो न स्थानम्, एव
 स्थिति-स्थानयोरैकत्वम् । तथा ‘न च’ नैव गमनं गतिमतो द्रव्यात् ‘पृथग्’ व्यतिरिक्तं भवति, ३०
 एवम् ‘इतरदपि’ स्थानं स्थितिमतो द्रव्यादव्यतिरिक्तं भवत्येवम् ॥ ६३५२ ॥

इदमेव व्यतिरेकद्वारेण द्रव्ययति—

१ ठिति चेयं तु तामा ॥

जय गमणं तु गतिमतो, होज पुढो तेण सो ण गच्छेज्जा ।

जह गमणातो अण्णा, ण गच्छति वसुंधरा कसिणा ॥ ६३५३ ॥

यदि गमनं गतिमतः पुरुषादेः पृथग् भवेत् ततः 'असौ' गतिमान् न गच्छेत् । दृष्टान्त-
माह—यथा गमनात् 'अन्या' पृथग्भूता 'कृत्स्ना' सम्पूर्णा वसुन्धरा न गच्छति । कृत्स्नाग्रहणं
८ लेष्टुप्रभृतिकस्तदवयवो गच्छेदपि इति ज्ञापनार्थम् । एवं स्थानेऽपि भावनीयम् ॥ ६३५३ ॥

यत् एवमतः स्थितमेतत्—

ठाण-डिङ्गणाणत्तं, गति-गमणाणं च अत्थतो णत्थि ।

वज्जणणाणत्तं पुण, जहेव वयणस्स वायातो ॥ ६३५४ ॥

स्थान-स्थित्योर्गति-गमनयोश्चार्थतो नास्ति नानात्वम्, एकार्थत्वात्; व्यञ्जननानात्वं पुनरस्ति ।

10 यथैव वचनस्य वाचश्च परस्परमर्थतो नास्ति भेदः, शब्दतः पुनरस्तीति ॥ ६३५४ ॥

अथवा नात्र स्थितिशब्दोऽवस्थानवाची किन्तु मर्यादावाचकः । तथा चाह—

अहवा ज एस कप्पो, पलंघमादि बहुधा समक्खातो ।

छट्ठाणा तस्स ठिई, ठिति चि मेर चि एगट्ठा ॥ ६३५५ ॥

अथवा य एष प्रस्तुतशास्त्रे प्रलम्बादिकः 'बहुधा' अनेकविधः कल्पः समाख्यातः तस्य
15 'पदस्थाना' पदप्रकारा स्थितिर्भवति । स्थितिरिति मर्यादा इति चैकार्थौ शब्दौ ॥ ६३५५ ॥

भूयोऽपि विनेयानुग्रहार्थं स्थितेरेवैकार्थिकान्याह—

पतिट्ठा ठावणा ठाणं, ववत्था संठिती ठिती ।

अवट्ठाणं अवत्था य, एकट्ठा चिट्ठाणाऽऽति य ॥ ६३५६ ॥

प्रतिष्ठा स्थापना स्थानं व्यवस्था संस्थितिः स्थितिः अवस्थानम् अवस्था च, एतान्येकार्थि-
20 कानि पदानि । तथा "चिट्ठणं" ऊर्द्धस्थानम् आदिशब्दाद् निषदनं त्वग्वर्तनं च, एतानि
त्रीण्यपि स्थितिविशेषरूपाणि मन्तव्यानि ॥ ६३५६ ॥ सा च कल्पस्थितिः षोढा, तद्यथा—

सामाइए य छेदे, निव्विसमाणे तहेव निव्विट्ठे ।

जिणकप्पे थेरेसु य, छव्विह कप्पट्ठिती होति ॥ ६३५७ ॥

सामायिकसंयतकल्पस्थितिः छेदोपस्थापनीयसंयतकल्पस्थितिः निर्विशमानकल्पस्थितिः तथैव
25 निर्विष्टकायकल्पस्थितिः जिनकल्पस्थितिः स्थविरकल्पस्थितिश्चेति पद्विधा कल्पस्थितिः
॥ ६३५७ ॥ अथैनामेव यथाक्रमं विवरीषुः प्रथमतः सामायिककल्पस्थितिं विवृणोति—

कतिठाण ठितो कप्पो, कतिठाणेहिं अट्ठितो ।

वुत्तो धूतरजो कप्पो, कतिठाणपतिट्ठितो ॥ ६३५८ ॥

यः किल 'धूतरजाः' अपनीतपापकर्मा सामायिकसाधूनां 'कल्पः' आचारो भगवद्विरुक्तः
30 स कतिपु स्थानेषु स्थितः ? कतिपु च स्थानेषु अस्थितः ? कतिस्थानप्रतिष्ठितश्चोक्तः ?
॥ ६३५८ ॥ सूरिराह—

चउठाणठिओ कप्पो, छहि ठाणेहिं अडिओ ।

एसो धूरय कप्पो, दसट्ठाणपतिट्ठिओ ॥ ६३५९ ॥

चतुःस्थानस्थितः कल्पः, पदसु च स्थानेष्वस्थितः । तदेवमेव पुनरजा सामायिकसंयत-
कल्पो दशस्थानमतिष्ठितः, केपुचित् स्थित्या केपुचित् पुनरस्थित्या दशसु स्थानेषु प्रतिबद्धो
मन्तव्य इत्यर्थः ॥ ६३५९ ॥ इदमेव व्यक्तीकरोति—

चउहिं ठिता छहिं अठिता, पढमा वितिया ठिता दसविहम्मि ।

बहमाणा णिच्चिसगा, जेहि वहं ते उ णिच्चिट्ठा ॥ ६३६० ॥

‘प्रथमा’ सूत्रक्रमप्रामाण्येन सामायिकसंयतास्ते चतुर्षु स्थानेषु स्थिताः, पदसु पुनरस्थिताः ।
गाथायां सप्तम्यर्थे तृतीया । ये तु ‘द्वितीया’ छेदोपस्थापनीयसंयतास्ते दशविधेऽपि कल्पे
स्थिताः । पश्चाद्वेन तृतीय-चतुर्थकल्पस्थित्यो शब्दार्थमाह—“बहमाणा” इत्यादि । ये 10
परिहारविशुद्धिक तपो बहन्ति ते निर्विश्रमानकः । यैस्तु तदेव तपो व्यूढ ते निर्विघ्नकायिका
उच्यन्ते ॥ ६३६० ॥ आह—कानि पुनस्तानि चत्वारि पदं वा स्थानानि येषु सामायिकसंयता
यथाक्रमं स्थिता अस्थिताश्च ? इति अत्रोच्यते—

सिज्जापरपिंडे या, चाउज्जामे य पुरिसजेट्ठे य ।

कितिरुम्मस्स य करणे, चत्वारि अण्डिया कप्पा ॥ ६३६१ ॥ 15

“सिज्जातरपिंडे” चि “सूचनात् सूत्रम्” इति श्रवणातरपिण्डस्य परिहरणं चतुर्थ्यां पुरुष-
ज्येष्ठश्च धर्मं कृतिकर्मणश्च करणम् । एते चत्वार कल्पा सामायिकसाधूनामप्यवस्थिताः ।
तथाहि—सर्वेऽपि मध्यमसाधवो महाविदेहसाधवश्च श्रव्यातरपिण्डं परिहरन्ति, चतुर्थ्यां च
धर्ममनुपालयन्ति, ‘पुरुषज्येष्ठश्च धर्मः’ इति कृत्वा तदीया अप्यार्यिकाश्चिरदीक्षिता अपि तद्दिन-
दीक्षितमपि साधु वन्दन्ते, कृतिकर्म च यथारालिकं तेऽपि कुर्वन्ति । अत एते चत्वार कल्पा 20
अवस्थिताः ॥ ६३६१ ॥ इमे पुन पठनवस्थिताः—

आचेलकुद्देसिय, सपडिक्कमणे य रायपिंडे य ।

मास पजोसवणा, छऽप्पेतऽणवट्ठिता कप्पा ॥ ६३६२ ॥

आचेलक्यमौद्देशिक सप्रतिक्रमणो धर्मो राजपिण्डो मासकल्प पर्युपणाकल्पश्चेति षडप्येते
कल्पा मध्यमसाधूना विदेहसाधूना चानवस्थिताः । तथाहि—यदि तेषा वल्लभत्ययो रागो द्वेषो 25
वा उत्पद्यते तदा अचेला, अथ न रागोत्पत्तिस्ततः सचेला, महामूल्य प्रमाणातिरिक्तमपि च
वल्ल गृह्णन्तीति भावः । ‘औद्देशिक नाम’ साधूनुद्दिश्य कृत भक्तादिकम् आधाकर्मेत्यर्थः,
तदप्यन्यस्य साधोरर्थाय कृत तेषा कल्पते, तदर्थं तु कृतं न कल्पते । प्रतिक्रमणमपि यदि
अतिचारो भवति ततः कुर्वन्ति अतिचाराभावे न कुर्वन्ति । राजपिण्डे यदि वक्ष्यमाणा दोषा

१ ‘चतुःस्थानस्थितः’ धर्म्यमाणनीत्या श्रव्यातरपिण्डपरिहारादौ स्थानचतुष्टये निय-
मेन कृतावस्थानः कल्पः, ‘पदसु च स्थानेषु’ आचेलक्यादिषु वक्ष्यमाणनीत्येवास्थितः ।
तदेव’ शब्दः ॥ २ ‘दशविधेऽपि’ धर्म्यमाणलक्षणे कल्पे ‘स्थिताः’ अवस्थन्त्या कृताव-
स्थानाः । पश्चा’ शब्दः ॥ ३ ‘काः’ । ‘जेहि घटं ते उ निच्चिट्ठा’ चि प्राकृतस्याद् यैस्तु शब्दः ॥

भवन्ति ततः परिहरन्ति अन्यथा गृह्णन्ति । मांसकरूपे यदि एकक्षेत्रे तिष्ठतां दोषा न भवन्ति ततः पूर्वकोटीमप्यासते, अथ दोषा भवन्ति ततो मासे पूर्णेऽपूर्णे वा निर्गच्छन्ति । पर्युषणा-
यामपि यदि वर्षीषु विहरतां दोषा भवन्ति तत एकत्र क्षेत्रे आसते; अथ दोषा न भवन्ति ततो वर्षीरात्रेऽपि विहरन्ति ॥ ६३६२ ॥

४ गता सामायिकसंयतकल्पस्थितिः । अथ छेदोपस्थापनीयसाधूनां कल्पस्थितिमाह—

दसठाण्णठितो कप्पो, पुरिमस्सं य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

एसो धुतरंत्तं कप्पो, दसठाणपंतिठितो होति ॥ ६३६३ ॥

दशस्थानस्थितः कल्पः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे छेदोपस्थापनीयसाधूनां
मन्तव्यः । तदेवमेव धुतरजाः कल्पो दशस्थानप्रतिष्ठितो भवति ॥ ६३६३ ॥

१० तान्येवं दश स्थानानि दर्शयति—

आचेलकुद्देसिय, सिज्जायर रांयपिण्ड कितिकम्मे ।

वर्त जेड्ड पडिक्कमणे, मासं-पज्जोसवणकप्पे ॥ ६३६४ ॥

आचेलक्यम् १ औद्देशिकं २ शय्यातरपिण्डो ३ राजपिण्डः ४ कृतिकर्म ५ व्रतानि ६

“जेड्ड” ति पुरुषज्येष्ठो धर्मः ७ प्रतिक्रमणं ८ मासिककल्पः ९ पर्युषणाकल्पश्च १० इति द्वार-

१६ गाथासमासार्थः ॥ ६३६४ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवरीपुराह—

दुविही होति अचेलो, संताचेलो असंतचेलो ये ।

तित्थंगर असंतचेलो, संताचेलो भवे सेसा ॥ ६३६५ ॥

द्विविधो भवत्यंचेलः—सदचेलोऽसदचेलश्च । तत्र तीर्थकरा असदचेलः, देवदूष्यपतना-

नन्तरं सर्वदैव तेषां चीवराभावात् । ‘शेषाः’ सर्वेऽपि जिनकल्पिकादिसाधवः सदचेलः, जघ-

२० न्यतोऽपि रत्नोहरण-मुखवस्त्रिकासम्भवात् ॥ ६३६५ ॥

आह—यद्येवं ततः कथममी अचेलो भण्यन्ते ? उच्यते—

सीसावेढियपुत्तं, णेदिउत्तरणम्मि नग्गयं वेति ।

जुण्णेहि णग्गिया मी, तुर सालिय ! देहि मे पोत्ति ॥ ६३६६ ॥

जलतीर्जनमयात् शीर्षे-शिरसि आवेष्टितं पोतं-परिधानवस्त्रं येन स शीर्षवेष्टितपोतस्तम्,

२५ एवंविधं सचेलमपि ‘नधुत्तरणे’ अगाधायाः कस्याश्चिद् नद्या उत्तरणं कुर्वन्तं दृष्ट्वा नम्रकं

ब्रुवते, ‘नम्रोऽयम्’ इति लोके वक्तारो भवन्तीत्यर्थः । यथा वा काचिद्विरतिका परिजीर्ण-

वस्त्रपरिधाना प्राक्समर्पितवेतनं तन्तुवायं शाटिकानिष्पादनालसं ब्रवीति, यथा—जीर्णवस्त्रैः

परिहितैर्नम्रिकाऽहमस्मि ततस्त्वरस्य ‘हे शालिक !’ तन्तुवाय ! देहि मे ‘पोतिकां’ शाटिकाम्

॥ ६३६६ ॥ अथात्रैवोपनयमाह—

३० जुत्तेहिं खंडिएहि य, असव्वतणुपाउत्तेहिं ण य णिच्चं ।

संतेहिं वि णिग्गंथा, अचेलगा होंति चेलेहिं ॥ ६३६७ ॥

१ ‘यसंयतकल्प’ कां० ॥ २ ‘धुतरजाः’ प्रक्षालितसकलपापमलपटलः कल्पो कां० ॥

३ ‘कालक्षणापकरणद्वयसम्भ’ कां० ॥ ४ ‘या मि, तुर ताभा’ ॥

एव 'जीर्ण' पुराणै, 'खण्डितै' छिन्नै, 'असंतनुमावृतै' स्वरूपप्रमाणतया सर्वसिन्धु शरीरेऽप्रावृतै. प्रमाणहीनैरित्यर्थः, न च 'नित्य' सदैव प्रावृतै किन्तु शीतादिकारणसद्भावे, एवविषयेष्वेते 'सद्भिरपि' विद्यमानैरपि निर्गन्था अचेलका भवन्ति ॥ ६३६७ ॥

अत्र परामिप्रायमाशङ्क्य परिहरति—

एवं दुर्गत पहिता, अचेलगा ह्येति ते भवे बुद्धी ।

६

ते खलु असंततीए, घरेति ण तु घम्मबुद्धीए ॥ ६३६८ ॥

यदि जीर्णं खण्डितादिभिर्वस्त्रैः प्रावृतै साधनोऽचेलकास्त एव दुर्गताश्च—दरिद्रा यथि-
काश्च—पान्या दुर्गत-पथिकाश्चेऽपि अचेलका भवन्तीति 'ते' तत्र बुद्धिः स्यात् तत्रोच्यते—
'ते खलु' दुर्गत-पथिका 'असंतया' नव-व्यूत-सदृशकादीनां वस्त्राणामसम्पत्त्या परिजीर्णानीनि
वासासि धारयन्ति, न पुनर्धर्मबुद्ध्या, अतो भावतस्तद्विषयमूर्च्छापरिणामस्यानिवृत्तत्वाच्चेति 10
अचेलका, साधवस्तु सति लभे महाधनादीनि परिहृत्य जीर्ण-खण्डितादीनि धर्मबुद्ध्या धार-
यन्तीत्यतोऽचेल उच्यन्ते ॥ ६३६८ ॥ यथेवमचेलस्तत किम् ? इत्याह—

आचेलको घम्मो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमगाण जिणाणं, होति अचेलो सचेलो वा ॥ ६३६९ ॥

अचेलकस्य भाव आचेलक्यम्, तदत्रास्तीति आचेलक्य, अत्रादेराकृतिगणत्वावमत्ययः । 15
एवविधो धर्म पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे भवति । मध्यमकानां तु जिनानामचेलः
सचेलो वा भवति ॥ ६३६९ ॥ इदमेव भावयति—

पडिमाएँ पाउता वा, णऽतिक्रमंते उ मज्झिमा समणा ।

पुरिम-चरिमाण अमहद्वणा तु मिण्णा इमे मोहुं ॥ ६३७० ॥

'मध्यमा' मध्यमतीर्थकरसत्काः साधव 'प्रतिमया वा' नम्रतया 'प्रावृता वा' प्रमाणा- 20
तिरिक्त महामूल्यादिभिर्वासोभिराच्छादितवपुषो नातिक्रमन्ति भागवतीमाज्ञामिति गम्यते ।
पूर्व-चरमाणं तु प्रथम पश्चिमतीर्थकरसाधूना 'अमहाधनानि' स्वरूपमूल्यानि 'मिन्नानि च'
अकृत्स्नानि, प्रमाणोपेतान्यदृशकानि चेत्यर्थः, परमिमानि कारणानि मुक्त्वा ॥ ६३७० ॥

तान्येवाह—

आसल्ल खेचकप्पं, वामावासे अभाविते असह ।

25

काले अद्धानग्निं य, सागरि तेणे च पाउरणं ॥ ६३७१ ॥

'क्षेत्रफल' देशविशेषाचारमासाधामिन्नान्यपि प्राप्तिरन्ते, यथा सिन्धुविषये तादृशानि
प्रावृत्य हिण्म्यते । वर्षावासे वा वर्षाफलं प्रावृत्य हिण्म्यते । 'अभावित' शैश्व. कृत्स्नानि
प्रावृतो हिण्म्यते यावद् भावितो भवति । असहिष्णु शीतमुष्ण वा नाधिसोढु शक्नोति तत्रः
कृत्स्नं प्रावृणुयात् । 'काले वा' प्रत्यये भिक्षार्थं प्रविशन् प्रावृत्य निर्गच्छेत् । अध्वनि वा प्रावृता 30
गच्छन्ति । यदि सागारिकमतिषेद्धप्रतिश्रये स्थितास्तत्र प्रावृता सन्त्र कायिकादिमुषं
गच्छन्ति । सेना वा पथि वर्तन्ते तत्र उत्कृष्टोपधिं दृश्ये कञ्चारा वा विष्टिकां कृत्वा उपरि

१ 'लेऽपि जीर्णं खण्डितादियत्परिधायितया अचेल' च० ॥ २ 'यदे उपाधये ना० ॥

सर्वाङ्गीणं प्रावृता गच्छन्ति । एतेषु कारणेषु कृत्स्नस्योपधेः प्रावरणं कर्तव्यम् ॥ ६३७१ ॥ तथा—

निरुवहय लिंगभेदे, गुरुगा कप्पति तु कारणज्ज्ञाए ।

गेलण लोय रोगे, सरीरवेतावडितमादी ॥ ६३७२ ॥

निरुपहतो नाम—नीरोगस्तस्य लिङ्गभेदं कुर्वतश्चतुर्गुकाः । अथवा निरुपहतं नाम—यथा—
५ जातलिङ्गं तस्य भेदे चतुर्गुरु ॥ तस्य च लिङ्गभेदस्येमे भेदाः—

खंधे दुवार संजति, गरुलऽद्धंसे य पट्ट लिंगदुवे ।

लहुगो लहुगो लहुगा, तिसु चउगुरु दोसु मूलं तु ॥ ६३७३ ॥

स्कन्धे कल्पं करोति मासलघु । शीर्षद्वारिकां करोति मासलघु । संयतीप्रावरणं करोति चतुर्लघु । गरुडपाक्षिकं प्रावृणोति, अर्धासकृतं करोति, कटीपट्टकं वध्नाति, एतेषु त्रिष्वपि १० चतुर्गुरु । गृहस्थलिङ्गं परलिङ्गं वा करोति द्वयोरपि मूलम् ॥ ६३७३ ॥

द्वितीयपदे तु—कारणजाते लिङ्गभेदोऽपि कर्तुं कल्पते । कुत्र ? इत्याह—ग्लानत्वं कस्यापि विद्यते तस्योद्धर्चनमुपवेशनमुत्थापनं वा कुर्वन् कटीपट्टकं वध्नीयात् । लोचं वाऽन्यस्य साधोः कुर्वाणः कटीपट्टकं वध्नाति । “रोगि” चि कस्यापि रोगिणोऽर्शासि लम्बन्ते द्वौ आतरौ वा शूनौ स कटीपट्टकं वध्नीयात् । “सरीरवेयावडियं” ति मृतसंयतशरीरस्य वैयावृत्यं—नीहरणं १५ कुर्वन्, आदिग्रहणात् प्रतिश्रयं प्रमार्जयन् अलावृन्ति वा विहायसि लम्बमानः कटीपट्टकं वध्नीयात् ॥ ६३७२ ॥ गृहिलिङ्गा-ऽन्यलिङ्गयोरयमपवादः—

असिवे ओमोयरिए, रायहुड्डे व वादिदुड्डे वा ।

आगाढ अन्नलिङ्गं, कालक्खेवो व गमणं वा ॥ ६३७४ ॥

स्वपक्षप्रान्ते आगाढे अशिवेऽन्यलिङ्गं कृत्वा तत्रैव कालक्षेपं कुर्वन्ति, अन्यत्र वा २० गच्छन्ति । एवं ‘राजद्विष्टे’ राज्ञि साधूनामुपरि द्वेषमापन्ने, ‘वादिद्विष्टे वा’ वादपराजिते कापि वादिनि व्यपरोपणादिकं कर्तुकामे, एवंविधे आगाढे कारणेऽन्यलिङ्गम् उपलक्षणत्वाद् गृहिलिङ्गं वा कृत्वा कालक्षेपो वा गमनं वा विधेयम् ॥ ६३७४ ॥

गतमाचेलक्यद्वारम् । अथौद्देशिकद्वारमाह—

आहा अथे य कम्मे, आयाहम्मे य अत्तकम्मे य ।

२५ तं पुण आहाकम्मं, कप्पति ण व कप्पती कस्स ॥ ६३७५ ॥

१ इह पूर्वार्द्ध-पश्चार्द्धपदानां यथासद्व्यं योजना कार्या । तद्यथा—स्कन्धे चतुष्पलं मुत्कलं वा कल्पं करोति लघुको मासः । शीर्षद्वारिकां—कल्पेन शिरःस्थगनरूपां करोति लघुक एव मासः । संयतीवदुभावपि बाहू आच्छाद्य प्रावृणोति चतुर्लघुकाः । गरुड-पाक्षिकम्—एकत उभयतो वा स्कन्धोपरि कल्पाञ्चलानामारोपणरूपं प्रावृणोति, अर्धासकृतम्—उत्तरासङ्गलक्षणं करोति, कटीपट्टकं वध्नाति, एतेषु त्रिष्वपि प्रत्येकं चतुर्गुरु । गृहस्थलिङ्गं परलिङ्गं वा करोति द्वयोरपि मूलम् ॥ ६३७३ ॥

अथात्रैव द्वितीयपदमाह—“कप्पइ उ कारणज्ज्ञाए” इत्यादि अर्द्धव्याख्यातप्राक्त-नगाथायाः शेषम् । द्वितीयपदे तु कारणजाते कां० ॥

आधाकर्म अथ कर्म आत्मनम् आत्मकर्म चेति औद्देशिकस्य-साधूनुद्दिश्य कृतस्य भक्तादेश्वत्तारि नामानि । 'तत् पुन' आधाकर्म कस्य कल्पते ? कस्य वा न कल्पते ? ॥ ६३७५ ॥ एवं शिष्येण पृष्टे सूरिराह—

संघस्तोह विमाए, समणा-समणीण कुल गणे संघे ।

कडमिह ठिते ण कप्पति, अट्ठित कप्पे जमुद्दिस्स ॥ ६३७६ ॥ ५

अस्या व्याख्या सविस्तर तृतीयोद्देशके कृता अतोऽत्राक्षरार्थमात्रमुच्यते—ओषतो वा विमागतो वा सङ्घस्य श्रमणानां श्रमणीनां कुलस्य गणस्य सङ्घस्य वा सङ्घरूपेण यद् भक्त-पानादिक कृत तत् 'स्वितकल्पिकानां' प्रथम-पश्चिमसाधूनां न कल्पते । ये पुनरस्वितकल्पे स्थिताः तेषां यमुद्दिश्य कृत तस्यैवैकस्य न कल्पते अन्येषां तु कल्पते ॥ ६३७६ ॥

द्वितीयपदे तु स्वितकल्पिकानामपि कल्पते । यत आह—

10

आयरिए अभिसेए, भिक्खुम्मि गिलाणगम्मि भयणा उ ।

तिक्खुत्तऽडविपवेसे, चउपरियट्ठे ततो गहणं ॥ ६३७७ ॥

आचार्येऽभिषेके भिक्षौ वा ग्लाने सज्जाते सति आधाकर्मणो 'भजना' सेवनाऽपि क्रियते । तथा अटवी-विप्रकृष्टोऽध्वा तस्या प्रवेशे कृते यदि शुद्ध न लभ्यते तत त्रिकृत्व-शुद्धमन्वेषितमपि यदि न लब्ध ततश्चतुर्थे परिवर्ते आधाकर्मणो ग्रहण कार्यम् ॥ ६३७७ ॥ 15

गतमौद्देशिकद्वारम् । अथ शय्यातरपिण्डद्वारमाह—

तित्थंकरपडिक्कुट्ठो, आणा अण्णात उग्गमो ण सुज्जे ।

अविमुत्ति अलाघवता, दुल्लभ सेजा विउच्छेदो ॥ ६३७८ ॥

आयन्तवर्जैर्मध्यमैर्विदेहजैश्च तीर्थकरैराधाकर्म कथञ्चिद् भोक्तुमनुज्ञात न पुन शय्यातर-पिण्डो अतस्तै प्रतिफुष्ट इति कृत्वा वर्जनीयोऽयम् । "आण" चि त गृहता तीर्थकृतमाज्ञा 20 कृता न भवति । "अण्णाय" चि यत्र स्वितस्त्रैव भिक्षां गृहता अज्ञातोऽन्ध सेवित न स्यात् । "उग्गमो न सुज्जे" चि आसन्नादिभावत पुन पुनस्त्रैव भिक्षा-पानकादिनिमित्त भविशत उद्गमदोषा न शुष्येषु । स्वाध्यायश्रवणादिना च प्रीत शय्यातर क्षीरादि स्निग्धद्रव्य ददाति, तच्च गृहता 'अविमुक्ति' गार्ह्यभावो न कृत स्यात् । शय्यातर-तत्पुत्र-भ्रातृव्यादिभ्यो बह-पकरण स्निग्धाहार च गृहत उपकरण-शरीरयोर्लाघव न स्यात् । तत्रैव चाहारादि गृहत शय्या- 25 तरैवैनमस्यादिकरणात् शय्या दुर्लभा स्यात्, सर्वथा तद्व्यवच्छेदो वा स्यात् । अतस्तपिण्डो वर्जनीय ॥ ६३७८ ॥ अथ द्वितीयपदमाह—

दुविहे गेलण्णम्मि, निर्भतणे दध्वदुल्लभे असिवे ।

ओमोदरिय पओसे, मए य गहण अणुण्णातं ॥ ६३७९ ॥

'द्विविधे' आगाढाऽनागाढे ग्लानत्वे शय्यातरपिण्डोऽपि ग्राह्य । तत्रागाढे क्षिप्रमेव 30 अनागाढे पञ्चकपरिहाण्या मासलघुके प्राप्ते सतीति । 'निमग्नणे च' शय्यातरनिर्बन्धे सकृत् त गृहीत्वा पुन पुन प्रसक्तो निवारणीय । दुर्लभे च क्षीरादिद्रव्येऽन्यत्रालम्बमाने तथाऽश्विदे- १

१ 'ताः मध्यमसाधयो महाविदेहवर्त्ति साधवस्त तेषां च' ॥ २ 'दु-यन्धादि' डे ॥

वमौदये राजप्रद्वेये तस्करादिभये च शय्यातरपिण्डस्य ग्रहणमनुज्ञातम् ॥ ६३७९ ॥

अत्र दुर्लभद्रव्यग्रहणे विधिमाह—

तिक्खुत्तो सक्खेत्ते, चउदिसिं जोयणम्मि कडजोगी ।

दच्चस्स य दुल्लभता, सागारिणिसेवणा ताहे ॥ ६३८० ॥

६ त्रिकृत्वः स्वक्षेत्रे चतसृषु दिक्षु सक्रोशयोजने गवेपितस्यापि घृतादेर्द्रव्यस्य यदा दुर्लभता भवति तदा सागारिकपिण्डस्य निषेवणं कर्तव्यम् ॥ ६३८० ॥

गतं सागारिकपिण्डद्वारम् । अथ राजपिण्डद्वारमाह—

केरिसगु त्ति व राया, भेदा पिण्डस्स के व से दोसा ।

केरिसगम्मि व कजे, कप्पति काए व जयणाए ॥ ६३८१ ॥

10 कीदृशोऽसौ राजा यस्य पिण्डः परिह्रियते ? इति । के वा 'तस्य' राजपिण्डस्य भेदाः ? । के वा 'से' तस्य ग्रहणे दोषाः ? । कीदृशे वा कार्ये राजपिण्डो ग्रहीतुं कल्पते ? । कया वा यतनया कल्पते ? । एतानि द्वाराणि चिन्तनीयानि ॥ ६३८१ ॥ तत्र प्रथमद्वारे निर्वचनं तावदाह—

मुहए मुद्धभिसित्ते, मुत्तितो जो होइ जोणिसुद्धो उ ।

अभिसित्तो व परेहिं, सतं व भरहो जहा राया ॥ ६३८२ ॥

15 राजा चतुर्द्धा—मुदितो मूर्धाभिषिक्तश्च १ मुदितो न मूर्धाभिषिक्तः २ न मुदितो मूर्धाभिषिक्तः ३ न मुदितो न मूर्धाभिषिक्तः । तत्र मुदितो नाम—यो भवति 'योनिशुद्धः' शुद्धोभयपक्षसम्भूतः, यस्य माता-पितरौ राजवंशीयाविति भावः । यः पुनः 'परेण' सुकुटवद्देन पट्टवद्देन राज्ञो प्रजया वा राज्येऽभिषिक्तः । यो वा 'स्वयं' आत्मनैवाभिषिक्तो यथा भरतो राजा एव मूर्धाभिषिक्त उच्यते ॥ ६३८२ ॥ एषु विधिमाह—

20 पढमम भंगे वज्जो, होतु व मा वा वि जे तहिं दोसा ।

सेसेसु होतऽपिण्डो, जहिं दोसा ते विवज्जंति ॥ ६३८३ ॥

प्रथमे भङ्गे राजपिण्डः 'वर्ज्यः' परित्यक्तव्यः, ये 'तत्र' राजपिण्डे गृह्यमाणे दोषास्ते भवन्तु वा मा वा तथापि वर्जनीयः । 'शेषेषु' त्रिषु भङ्गेषु 'अपिण्डः' राजपिण्डो न भवति तथापि येषु दोषा भवन्ति 'तान्' द्वितीयादीनपि भङ्गान् वर्जयन्ति । इयमत्र भावना—यः 25 सेनापति-मन्त्रि-पुरोहित-श्रेष्ठि-सार्थवाहसहितो राज्यं मुक्के तस्य पिण्डो वर्जनीयः, अन्यत्र तु भजनेति ॥ ६३८३ ॥

गतं 'कीदृशो राजा ?' इति द्वारम् । अथ 'के तस्य भेदाः ?' इति द्वारं चिन्तयन्नाह—

असणाईआ चउरो, वत्थे पादे य कंवल्ले चेव ।

पाउंछणए य तहा, अट्टविधो रायपिण्डो उ ॥ ६३८४ ॥

30 'अशनादयः' अशन-पान-खादिम-खादिमरूपा ये चत्वारो भेदाः ४ यच्च वस्त्रं ५ पात्रं ६

१ परेणं इति पाठानुसारेण टीका, न चासौ पाठः कस्मिंश्चिदप्यादर्शे उपलभ्यते । कां० पुस्तके तु परेणं इति परेहिं इति पाठद्वयानुसारेण टीका, दृश्यतां टिप्पणी २ ॥ २ 'ज्ञा परेवा' प्रधानपुरुषै राज्ञेऽभिषिक्तः स मूर्धाभिषिक्तः, यो वा स्वयं कां० ॥ ३ एतेषु चतुर्विधे भङ्गेषु विधिं कां० ॥

कमल ७ 'पादप्रोच्छनक' रजोहरण ८ एषोऽष्टविधो राजपिण्डः ॥ ६३८४ ॥

अथ 'के तस्य दोषा' इति द्वारमाह—

अष्टविह रायपिण्डे, अण्णतरागं तु जो पडिग्गाहे ।

सो आणा अणवत्थं, मिच्छच्च विराहणं पावे ॥ ६३८५ ॥

अष्टविधे राजपिण्डे 'अन्यतरत्' अशनादिकं यं प्रतिगृह्णाति स साधुराज्ञामहमनवत्सां ८
मिथ्यात्वं विराधनां च प्राप्नुयात् ॥ ६३८५ ॥ एते चापरे दोषाः—

ईसर-तलवर-माडविण्हि सिट्ठीहिं सत्थवाहेहिं ।

णिंतेहिं अतिंतेहिं य, वाघातो होति भिक्खुस्स ॥ ६३८६ ॥

ईश्वर-तलवर माडम्बिकैः श्रेष्ठिभिः सार्यवाहेश्च निर्गच्छन्ति 'अतिपद्भिश्च' प्रविशन्ति-
मिक्षोर्मिक्षार्थं प्रविष्टस्य व्याघातो भवति ॥ ६३८६ ॥ एतदेव व्याचष्टे— 10

ईसर मोहयमाई, तलवरपट्टेण तलवरो होति ।

वेड्डणघट्टो सेट्ठी, पच्चंतऽहिवो उ माडंवी ॥ ६३८७ ॥

ईश्वरः 'भोगिकादि' भ्रामस्वामिमृत्तिक उच्यते । यस्तु परितुष्टनृपतिपदत्तेन सौवर्गेन
तलवरपट्टेनाद्वितशिराः स तलवरो भवति । श्रीदेवताध्यासितः पट्टो वेष्टनकमुच्यते, तद् यस्य
राज्ञोऽनुज्ञातं स वेष्टनकबद्धः श्रेष्ठी । यस्तु 'प्रत्यन्ताधिप' छिन्नमडम्बनायकः स माडम्बिकः । 15
सार्यवाहः प्रतीत इति कृत्वा न व्याख्यातः ॥ ६३८७ ॥

जा णिति ईति तौ अच्छओ अ सुचादि-भिक्खवाणी य ।

इरिया अमंगलं ति य, पेल्हाऽऽहणणा इयरहा वा ॥ ६३८८ ॥

एते ईश्वरादयो यावद् निर्गच्छन्ति प्रविशन्ति च तावद् असौ साधु प्रतीक्षमाण आस्ते,
तत एवमासीनस्य सूत्रार्थयोर्मिक्षस्य च परिहाणिर्भवति । अध्व-हस्त्यादिसम्भर्देन चैर्यो 20
शोषयितुं न शक्नोति । अथ शोषयति ततस्तैरभिघातो भवति । कोऽपि निर्गच्छन् प्रविशन्
वा त साधु विभोक्त्यामङ्गलमिति मन्यमानस्तेनैवाध्व-हस्त्यादिना प्रेरणं कशादिना वाऽऽहननं
कुर्यात् । "इतरहा व" इति यद्यपि कोऽप्यमङ्गलं न मन्यते तथापि जनसम्भर्दे प्रेरणमाहननं
वा यथामावेन भवेत् ॥ ६३८८ ॥ किञ्च—

लोमे एसणघाते, संका तेणे नपुस इत्थी य ।

25

इच्छंतमणिच्छते, चाउम्मासा भवे गुरुगा ॥ ६३८९ ॥

राजमवनप्रविष्टः 'लोमे' उल्कपट्टद्वयलोमवशत एषणाघातं कुर्यात् । 'स्तेनोऽप्यम्' इत्यादिका
च दाहा राजपुरुषाणां भवेत् । नपुसकं स्त्रियो वा तत्र निरुद्धेन्द्रिया साधुमुपसर्गयेयुः । तत्र
चेच्छतोऽनिच्छतश्च संयमविराधनादयो बहवो दोषा । राजमवनं च प्रविशत शुद्धशुद्धेनाऽपि
पत्नारो मासा गुरुका प्रायश्चित्तम् ॥ ६३८९ ॥ एतामेव गाथा व्याख्यानयति— 30

अद्यत्य परिसं दुल्लमं ति गेण्हेजऽणेसणिञ्ज पि ।

१ अथ तैर्यथा व्याघातो भवति तथा दर्शयति इत्यवतरण कं० ॥ २ तावच्छब्द उ
सुचां तासां ॥

अण्णेणावि अवहिते, संकिञ्जति एस तेणो ति ॥ ६३९० ॥

अन्तःपुरिकाभिरुत्कृष्टं द्रव्यं दीयमानं दृष्ट्वा 'नास्त्यन्यत्रेदृशम्, दुर्लभं वा' इति लोमव-
शतोऽनेपणीयमपि गृहीयात् । राज्ञश्च विप्रकीर्णं सुवर्णादौ द्रव्येऽन्येनाप्यपहृते स एव साधुः
शङ्क्यते एष स्तेन इति ॥ ६३९० ॥

५ संका चारिग चोरे, मूलं निस्संकिणम्मि अणवट्ठो ॥

परदारि अभिमरे वा, णवमं णिस्संकिण दसमं ॥ ६३९१ ॥

चारिकोऽयं चोरो वाऽयं भविष्यति इति शङ्कायां मूलम् । निःशङ्कितेऽनवमत्ताप्यम् ।
पारदारिकशङ्कायामभिमरशङ्कायां च 'नवमम्' अनवस्याप्यम् । निःशङ्किते 'दशमं' पाराञ्चिकम्
॥ ६३९१ ॥

१० अलमंता पवियारं, इत्थि-नपुंसका वला वि गेण्हेज्जा ।

आयरिय कुल गणे वा, संघे व करेज्ज पत्थारं ॥ ६३९२ ॥

तत्र 'प्रविचारं' वह्निर्निर्गममलयमानाः स्त्री-नपुंसका वलादपि साधुं गृहीयुः । तान्
यदि प्रतिसेवते तदा चारित्रविराधना । अथ न प्रतिसेवते तदा ते उद्धाहं कुर्युः । ततः
प्रान्तापनादयो दोषाः । अथवा राजा रुष्ट आचार्यस्य कुलस्य गणस्य वा सत्तस्य वा 'प्रन्तारं'
१५ विनाशं कुर्यात् ॥ ६३९२ ॥

अण्णे वि होंति दोसा, आहण्णे गुम्म रत्तणमादीया ।

तण्णिस्साएँ पवेसो, तिरिक्ख मणुया भवे दुट्ठा ॥ ६३९३ ॥

अन्येऽपि तत्र प्रविष्टस्य दोषा भवन्ति । तद्यथा—रत्नादिभिराकीर्णं "गुम्म" ति 'गौल्मिकाः'
स्थानपालस्ते 'अतिभूमिं प्रविष्टः' इति कृत्वा तं साधुं गृह्णन्ति प्रान्तापयन्ति वा, एवमादयो
२० दोषाः । अथवा 'तन्निश्रया' तस्य—साधोर्निश्रया रत्नादिमोषणार्थं स्तेनकाः प्रवेशं कुर्युः । 'तिर्यञ्चः'
वानरादयः 'मनुजाश्च' श्लेच्छादयो दुष्टास्तत्र राजभवने भवेयुस्ते साधोरुपद्रवं कुर्वीरन् ॥ ६३९३ ॥
एनामेव निर्युक्तिगाथां व्याख्याति—

आहण्णे रत्तणादी, गेण्हेज्ज सयं परो व तन्निस्सा ।

गोम्मिय गहणाऽऽहणणं, रण्णो व णिवेदिण जं तु ॥ ६३९४ ॥

२५ रत्नादिभिराकीर्णं स प्रविष्टः स्वयमेव तद् रत्नादिकं गृहीयात्, परो वा तन्निश्रया गृहीयात् ।
गौल्मिकाश्च ग्रहणमाहनर्तनं वा कुर्युः । राज्ञो वा ते तं साधुं निवेदयन्ति उपद्रौकयन्ति ततो
निवेदिते सति 'यत्' प्रान्तापनादिकमसौ करिष्यति तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् ॥ ६३९४ ॥

चारिय चोराऽभिमरा, कामी व विसंति तत्थ तण्णीसा ।

वाणर-तरच्छ-वग्धा, मिच्छादि णरा व घातेज्जा ॥ ६३९५ ॥

३० चारिकाश्चौरा अभिमराः कामिनो वा तत्र तस्य—साधोर्निश्रया प्रविशेयुः । तथा वानर-तरक्षु-

१ 'चारिकाः' हेरिकाः 'चौराः' स्तेनाः 'अभिमराः' घातकाः 'कामिनो वा' अन्तःपुर-
लुब्धाः; एते 'तत्र' राजभवने तस्य-साधो' का० ॥

व्याघ्रा भ्लेच्छादयो वा नरास्तत्र साधुं पातयेयुः ॥ ६३९५ ॥

अथ कीदृशे कार्ये कल्पते ? कथा वा यतनया ? इति द्वारद्वयमाह—

दुविहे गेलणम्मि, णिमंतणे दब्बदुल्लमे असिबे ।

ओमोयरिय पदोसे, भए य गहणं अणुणायं ॥ ६३९६ ॥

तिक्खुचो सखित्ते, चउदिसिं जोयणम्मि कडजोगी ।

दब्बस्स य दुल्लमया, जयणाए कप्पई ताहे ॥ ६३९७ ॥

गाथाद्वयं शय्यातरपिण्डवद् द्रष्टव्यम् (गा० ६३७९-८०) । नवरम् आगादे ग्लानत्वे क्षिप्रमेव राजपिण्डं गृह्णाति । अनागादे तु त्रिकृत्यो मार्गयित्वा यदा न लभ्यते तदा पञ्चकपरिहाण्या चतुर्गुरुमासो गृह्णाति । 'निमग्गणे तु' राज्ञा निर्वन्धेन निमग्गितो मणति—यदि मूयो न मणसि ततो गृहीमो वयम् नान्यथा । अवमेऽशिवे चान्यत्रालम्बमाने राजकुल वा 10 नाशिवेन गृहीत ततस्तत्र गृह्णाति । राजद्विष्टे तु अपरस्मिन् राज्ञि कुमारे वा प्रद्विष्टे बोधिक-भ्लेच्छभये वा राज्ञो गृहादनिर्गच्छन् गृहीयात् ॥ ६३९६ ॥ ६३९७ ॥

गतं राजपिण्डद्वारम् । अथ कृतिकर्मद्वारमाह—

कितिकम्मं पि य दुविहं, अब्भुट्ठाणं तहेय वंदणं ।

समणेहि य समणीहि य, जहारिहं होति कायव्वं ॥ ६३९८ ॥

कृतिकर्मापि च द्विविधम्—अभ्युत्थानं तथैव वन्दनकम् । एतच्च द्विविधमपि तृतीयो-
द्देशके सविस्तरं व्याख्यातम् । उभयमपि च श्रमणैः श्रमणीभिश्च 'मयाई' मयारत्ताधिकं
परस्परं कर्तव्यम् ॥ ६३९८ ॥ तथा श्रमणीनामय विशेषः—

सब्बाहिं सजतीहिं, कितिकम्म संजताण कायव्वं ।

पुरिसुचरितो घम्मो, सच्चजिणाणं पि तित्थम्मि ॥ ६३९९ ॥

सर्वाभिरपि संयतीभिश्चिरप्रयजिताभिरपि संयजानां तद्दिनदीक्षितादीनामपि कृतिकर्म
कर्तव्यम् । कुत ? इत्याह—'सर्जजिनानामपि' सर्वेषामपि तीर्थकृतां तीर्थे पुरुषोत्तरो
धर्म इति ॥ ६३९९ ॥

तुच्छचणेण गच्छो, जायति ण य संकते परिमवेणं ।

अण्णो वि होअ दोसो, थियासु माहुअइसासु ॥ ६४०० ॥

स्त्रिया साधुना वन्द्यमानायास्तुच्छत्वेन गर्वां जायते । गर्विता च साधु परिमवबुद्ध्या पश्यति ।
ततः परिमवेन 'न च' नैव साधो 'शङ्कते' विभेति । अन्योऽपि दोष स्त्रीषु 'माधुर्महार्णसु'
मार्दवमाद्यासु वन्द्यमानासु भवति, भावसम्बन्ध इत्यर्थः ॥ ६४०० ॥

अवि य ह्मु पुरिसपर्णातो, घम्मो पुरिमो य रक्खितउ सत्तो ।

लोगविरुद्धं चेय, तम्हा समणाण कायव्व ॥ ६४०१ ॥

१ 'यु' । यत एव ततो न प्रदीतव्यो राजपिण्डः ॥ ६३९५ ॥ ४०० ॥ २ 'सर्वाभिरपि'
प्रथमं पश्चिम-अध्वमतीर्थं चरसम्बन्ध-तीर्थैः स्पर्शतीभिः ४०० ॥ ३ 'कृतिकर्म' धम्मनका ५-
भ्युत्थानलक्षण द्विविधमपि कर्त्तुं ४०० ॥

‘अपि च’ इति कारणान्तराभ्युचये । पुरुषैः—तीर्थकर-गणधरलक्षणैः प्रणीतः पुरुषप्रणीतो धर्मः । पुरुष एव च तं धर्मं ‘रक्षितुं’ प्रत्यनीकादिनोपद्रव्यमाणं पालयितुं शक्तः । लोकविरुद्धं च ‘एतत्’ पुरुषेण स्त्रिया वन्दनम् । तस्मात् श्रमणानां ताभिः कर्तव्यम् ॥ ६४०१ ॥

गतं कृतिकर्मद्वारम् । अथ व्रतद्वारमाह—

५ पञ्चायामो धम्मो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमगाण जिणाणं, चाउज्जामो भवे धम्मो ॥ ६४०२ ॥

पञ्च यामाः—व्रतानि यत्र स पञ्चयामः, “दीर्घ-ह्रस्वौ मिथो वृत्तौ” (सिद्ध० ८-१-४) इति प्राकृतलक्षणवशात् चकारस्य दीर्घत्वम् । एवंविधो धर्मः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य । मध्यमकानां जिनानां पुनश्चतुर्यामो धर्मो भवति, मैथुनव्रतस्य परिग्रहव्रत एवान्तर्भाव-
१० विवक्षणात् ॥ ६४०२ ॥ कुत एवम्? इति चेद् उच्यते—

पुरिमाणं दुव्विसोज्झो, चरिमाणं दुरणुपालो कप्पो ।

मज्झिमगाण जिणाणं, सुविसोज्झो सुंरणुपालो य ॥ ६४०३ ॥

पूर्वेषां साधूनां दुर्विशोध्यः कल्पः, ‘चरमाणां’ पश्चिमानां दुरनुपाल्यः, मध्यमकानां तु जिनानां तीर्थे साधूनां सुविशोध्यः सुखानुपाल्यश्च भवति । इयमत्र भावना—पूर्वं साधव १५ ऋजु-जडाः, ततः परिग्रहव्रत एवान्तर्भावं विवक्षित्वा यदि मैथुनव्रतं साक्षान्नोपदिश्यते ततस्ते जडतया नेदमवबुध्यन्ते, यथा—मैथुनमपि परिहर्तव्यम्; यदा तु पृथक् परिस्फुटं मैथुनं प्रतिपिच्यते ततः सुखेनैव पर्यवस्यन्ति परिहरन्ति च । पश्चिमास्तु वक्र-जडाः, ततो मैथुने साक्षादप्रतिपिद्धे परिग्रहान्तस्तदन्तर्भावं जानन्तोऽपि वक्रतया परपरिगृहीतायाः स्त्रियाः प्रतिसेवनां कुर्वीरन्, पृष्टाश्च ब्रवीरन्—नैपाऽस्माकं परिग्रह इति । तत एतेषां पूर्व-पश्चिमानां पञ्चयामो २० धर्मो भगवता ऋषभस्वामिना वर्द्धमानस्वामिना च स्थापितः । ये तु मध्यमाः साधवस्ते ऋजु-प्राज्ञाः, ततः परिग्रहे प्रतिपिद्धे प्राज्ञत्वेनोपदेशमात्रादपि अशेषहेयोपादेयविशेषाभ्यूहन-पटीयस्तया चिन्तयेयुः—नापरिगृहीता स्त्री परिमुच्यते अतो मैथुनमपि न वर्तते सेवितुम्; एवं मैथुनं परिग्रहेऽन्तर्भाव्य तथैव परिहरन्ति ततस्तेषां चतुर्यामो धर्मो मध्यमजिनैरुक्त इति ॥ ६४०३ ॥ अमुमेवार्थं समर्थयन्नाह—

२५ जडुत्तणेण हंदिं, आइक्ख-विभाग-उवणता दुक्खं ।

सुहसमुदिय दंताणं च, तितिक्ख अणुसासणा दुक्खं ॥ ६४०४ ॥

सर्वेषां (पूर्वेषां) साधूनां जडतया ‘हन्दि’ इत्युपपददर्शने वस्तुतत्त्वस्याख्यानं ‘दुःखं’ कृच्छ्रेण, महता वचनादोष (ग्र० ९०००) प्रयासेन कर्तुं शक्यमित्यर्थः । एवमाख्यातेऽपि वस्तुतत्त्वे विभागः—पार्थक्येन व्यवस्थापनं महता कष्टेन कर्तुं शक्यते । विभक्तेऽपि वस्तुतत्त्वे ३० उपनयः—हेतु-दृष्टान्तैः प्रतीतावारोपणं कर्तुं दुःशकम् । ते च प्रथमतीर्थकरसाधवः ‘सुखसमु-

१ ‘श्रमणानां’ साधूनां संयतीभिः कृतिकर्म कर्त्त० कां० ॥ २ चकाराकारस्य कां० ॥ ३ सुहणुं तामा० ॥ ४ ‘पूर्वेषां’ प्रथमतीर्थकरसम्यग्निधनां साधूनां दुर्विशोध्यः कल्पः, ‘चरमाणां’ चरमतीर्थकरसाधूनां दुरनुपालो भवति । मध्य० कां० ॥

दिता" कालस्य शिष्यतया शीतोष्णादीनां तथाविधदुःखहेतूनामभावात् सुखेन सम्पूर्णास्त
 'तितिक्षा' परीपहादेरविसहन तेषां 'दुःख' दुष्करम् । तथा दान्ता—एकान्तेनोपशान्तास्ते
 ततः क्वचित् प्रमादस्त्वलितादौ शिष्यमाणानामनुशासनाऽपि कर्तुं दुःशका ॥ ६४०४ ॥

मिच्छत्तमावियाणं, दुर्वियङ्गमतीण वामसीलाणं ।

आह्विखुड विमद्वु, उषणेउं वा वि दुकरं तु ॥ ६४०५ ॥ 5

दुःखेहि मरित्यताणं, तणु-धितिश्रवत्तओ य द्रुतितिक्ख ।

एमेव दुरणुसासं, माणुक्कडओ य चरिमाणं ॥ ६४०६ ॥

ये तु चरमतीर्थकरसाधवस्ते प्रायेण मिथ्यात्वमाविता दुर्विदग्धमतयो वामसीलाश्च,
 तत्तत्प्राप्तौ वस्तुतत्त्वमाख्यातु विमङ्गमुपनेतु वा 'दुःख' दुःखतरम् ॥ ६४०५ ॥

तथा कालस्य रुद्धतया 'दुःखे' विविधाऽऽधि-व्याधिप्रभृतिभिः शरीर-मानसैः 'मस्तितानाम्' 10
 अत्यन्तमुपतापितानां तनु-शरीरं घृति-मानसोऽवष्टम्भः । तद्विषयं यद् अवलम्ब-बलमाव-
 सत् कारणद् दुःखितिक्षा तेषां परीपहादिकं भवति । एवमेव मानस्य-अहङ्कारस्य उपलक्षण-
 त्वात् क्रोधादेश्चोत्कटतया दुरनुशासं चरमाणा भवति, उत्कटकथायतया दुःखेनानुशासनां
 ते प्रपद्यन्ते इत्यर्थः । अत एवा पूर्वेणा च पञ्चयामो धर्म इति प्रक्रमः ॥ ६४०६ ॥

एए चेय य ठाणा, सुप्पणुज्जुत्तणेण मज्झाणं । 15

सुह-दुह-उमयबलाण य, विमिस्समारा भवे सुगमा ॥ ६४०७ ॥

'एतान्येव' आख्यानादीनि स्थानानि मध्यमानां 'सुगमानि' सुकराणि भवेयुरिति सम्बन्धः ।
 कुत इत्याह—सुप्रज्ञ-अजुत्वेन, प्राज्ञतया अजुतया चेत्यर्थः, स्वल्पप्रयत्नेनैव प्रज्ञापनीयास्ते,
 तत आख्यान विमज्जनोपनयनानि सुकराणि । "सुह-दुह" चि कालस्य शिष्य-रुद्धतया
 सुख-दुःखे उमे अपि तेषां भवत, तथा "उमयबलाण य" चि शरीर मानसिक चोमयमपि 20
 बल तेषां भवति, तत एव सुख-दुःखोमयबलोपेतानां परीपहादिकं सुतितिक्षा भवति । "विमि-
 स्समाव" चि नैकान्तेनोपशान्ता न वा उत्कटकथायास्ते, ततो विमिश्रमावादनुशासनमपि
 सुकरमेव तेषां भवति, अतश्चतुर्थ्यामस्तेषां धर्म इति ॥ ६४०७ ॥

गत प्रतद्वारम् । अथ ज्येष्ठद्वारमाह—

पुण्यतर सामइय, जस्स कयं जो वतेसु वा ठविओ । 25

एस कितिकम्मजेठो, ण जाति-सुततो दुपक्खे यी ॥ ६४०८ ॥

यस सामायिक 'पूर्वतरं' प्रथमतरं 'कृतम्' आरोपितम् यो वा 'प्रतेषु' महाप्रतेषु प्रथम
 स्थापित स एष कृतिकर्मज्येष्ठो भण्यते, न पुन 'द्विपक्षेऽपि' संयतपक्षे संयतीपक्षे च
 जातिवत्—शृङ्गचरं जन्मपर्यायमङ्गीकृत्य सुतत-प्रभृत सुतमाश्रित्य ज्येष्ठ इहाधिनिष्यते । इह च
 मध्यमसाधूनां यस्य सामायिक पूर्वतरं स्थापित स ज्येष्ठ, पूर्व-पक्षिमानां तु यस्य प्रथममुपस्थापना 30
 इत्या स ज्येष्ठ इति ॥ ६४०८ ॥ अथोपस्थापनामेव निरूपयितुमाह—

सा जेसि उवहुवणा, जेहि य ठाणेहि पुरिम-चरिमाण ।

पंचायामे धम्मे, आदेसतिगं च मे सुणसु ॥ ६४०९ ॥

सा उपस्थापना येषां भवति ते वक्तव्याः । येषु वा 'स्थानेषु' अपराधपदेषु पूर्व-चरमाणां साधूनां पञ्चयामे धर्मे स्थितानामुपस्थापना भवति तान्यपि वक्तव्यानि । तत्र येषामुपस्थापना ते तावदभिधीयन्ते, तत्रादेशत्रयम्—दश वा षड् वा चत्वारो वा उपस्थापनायामर्हा भवन्ति ।
५ तच्चाऽऽदेशत्रिकं "मे" इति मया यथाक्रमं वक्ष्यमाणं शृणु ॥ ६४०९ ॥

तओ पारंचिया बुत्ता, अणवट्ठा य तिणिण उ ।

दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ॥ ६४१० ॥

अदुवा चियत्तकिच्चे, जीवकाए समारभे ।

सेहे दसमे बुत्ते, जस्स उवट्ठावणा भणिया ॥ ६४११ ॥

10 ये चतुर्थोद्देशके 'त्रयः' दृष्ट-प्रमत्त-अन्योन्यकुर्वाणाख्याः पाराश्रिका उक्ताः ३ ये च 'त्रयः' साधर्मिका-ऽन्यधार्मिकस्तैन्यकारि-हस्तातालरूपा अनवस्थाप्याः ६ येन च 'दर्शनं' सम्यत्त्वं 'केवलं' सम्पूर्णमपि वान्तं ७ येन वा चारित्रं 'केवलं' सम्पूर्णं मूलगुणविराधनया वान्तम् ८ ॥ ६४१० ॥

अथवा यः 'त्यक्तकृत्यः' परित्यक्तसकलसंयमव्यापारः आकुट्टिकया दर्पेण वा 'जीवकायान्' 15 पृथिवीकायादीन् समारभते ९ यश्च 'शैक्षः' अभिनवदीक्षितः स दशमः १० उक्तः । एतद् दशकं मन्तव्यं यस्योपस्थापना प्रथम-चरमतीर्थकरैर्भणिता ॥ ६४११ ॥ द्वितीयादेशमाह—

जे य पारंचिया बुत्ता, अणवट्ठप्पा य जे विदू ।

दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ॥ ६४१२ ॥

अदुवा चियत्तकिच्चे, जीवकाए समारभे ।

20 सेहे छट्ठे बुत्ते, जस्स उवट्ठावणा भणिया ॥ ६४१३ ॥

ये च पाराश्रिकाः सामान्यत उक्ताः १ ये च विद्वांसो अनवस्थाप्याः २ येन च दर्शनं केवलं वान्तं ३ येन वा चारित्रं केवलं वान्तम् ४ ॥ ६४१२ ॥

अथवा यस्त्यक्तकृत्यो जीवकायान् समारभते ५ यश्च शैक्षः षष्ठः ६ । एते षट्कं प्रति-पत्तव्यं यस्योपस्थापना द्वितीयादेशे भणिता ॥ ६४१३ ॥ तृतीयादेशमाह—

25 दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ।

चियत्तकिच्चे सेहे य, उवट्ठप्पा य आहिया ॥ ६४१४ ॥

दर्शनं 'केवले' निःशेषे वान्ते यो वर्तते १ यो वा चारित्रे केवले वान्ते २ पाराश्रिका-ऽनवस्थाप्ययोः अत्रैवान्तर्भावो विवक्षितः, यश्च 'त्यक्तकृत्यः' षट्कायविराधकः ३ यश्च शैक्षः ४ एते चत्वारः 'उपस्थाप्याः' उपस्थापनायोग्या आख्याताः ॥ ६४१४ ॥

30 अथ तेषां मध्ये क उपस्थापनीयः ? न वा ? इति चिन्तायामिदमाह—

केवलगहणा कसिणं, जति वमती दंसणं चरित्तं वा ।

तो तस्स उवट्ठवणा, देसे वंतम्मि भयणा तु ॥ ६४१५ ॥

१ °णुत ॥ ६४०९ ॥ तद्यथा—तओ कां० ॥ २ °त्यः' दर्पेण षट्का° कां० ॥

दर्शन-चारित्र्यपदयोरेतत् केवलमर्थेण कृतं तत् इदं ज्ञाप्यते—यदि 'कृत्स्न' निःशेषमपि दर्शनं चारित्र्यं वा धमति तत्तत्सोपस्थापना भवति, 'देशे' देशतः पुनर्दर्शने चारित्र्ये वा वान्ते 'मज्जना' उपस्थापना भवेद्वा न वा ॥ ६४१५ ॥ मज्जनामेव भावयति—

एमेव य किञ्चि पदं, सुयं व असुयं व अप्यदोसेण ।

अविकोवितो कर्हितो, चोदिय आउड्ड सुद्धो तु ॥ ६४१६ ॥

'एवमेव' अविवृण्व 'किञ्चिद्' जीवादिकं सूत्रार्थविषयं वा पदं श्रुतं वाऽश्रुतं वा 'अल्प-दोषेण' कदाग्रहा-ऽभिनिवेशादिदोषाभावेन 'अविकोविद' अगीतार्थं कस्यापि पुरतोऽन्यथा कथयन् आचार्यादिना 'मा एव वितथप्ररूपणां कार्या' इति नोदितं सन् यदि सम्यगावर्तते तदा स मिथ्यादुष्कृतप्रदानमात्रेणैव शुद्ध इति ॥ ६४१६ ॥

तच्च दर्शनमनामोगेनामोगेन वा वान्तं स्यात्, तत्रानामोगेन वान्ते विधिमाह—

अणामोएण मिच्छत्तं, सम्मत्तं पुणरागते ।

तमेव तस्स पच्छित्तं, जं मग्गं पडिवज्झई ॥ ६४१७ ॥

एक आद्धो निहवान् साधुवेषधारिणो दृष्ट्वा 'यथोक्तकारिण साधव एते' इतिबुद्ध्या तेषां सकाशे प्रव्रजितः । स चापरं साधुमिर्मणितं —किमेव निहवाना सकाशे प्रव्रजितः । स प्राह—नाहमेन विशेषं ज्ञातवान् । तत् स मिथ्यादुष्कृतं कृत्वा शुद्धवर्शनिनां समीपे १५ उपसम्पन्नः । एवमनामोगेन दर्शनेन वसित्वा मिथ्यात्वं गत्वा सम्यक्त्वं पुनरागतस्य तदेव प्रायश्चित्तं यदसौ सम्यग् मार्गं प्रतिपद्यते, स एव च तस्य व्रतपर्यायः, न भूय उपस्थापना कर्तव्या ॥ ६४१७ ॥ आमोगेन वान्ते पुनरयं विधिः—

आमोगेण मिच्छत्तं, सम्मत्तं पुणरागते ।

जिण-थेराण आणाए, मूलच्छेज्जं तु फारए ॥ ६४१८ ॥

य. पुनः 'आमोगेन' 'निहवा एते' इति जानन्नपि मिथ्यात्वं सङ्क्रान्तं इति शेषः, निह-वानामन्तिके प्रव्रजित इत्यर्थः, स च सम्यक्त्वमन्येन प्रज्ञापितं सन् 'पुनर्' मूयोऽपि यदि आगतस्ततस्तत्र 'जिन-स्यविराणा' तीर्थकर-गणभृतामाज्ञया मूलच्छेद्यं प्रायश्चित्तं कारयेत्, मूलतः एवोपस्थापनां तस्य कुर्यादिति भावः ॥ ६४१८ ॥ एव दर्शने देशतो वान्ते उपस्था-पनामज्जना भाविता । सम्प्रति चारित्र्ये देशतो वान्ते तामेव भावयति—

छण्हं जीवनिक्कायाणं, अणप्पज्झो तु विराहओ ।

आलोइय-पडिकंतो, सुद्धो हवति सज्जओ ॥ ६४१९ ॥

पण्णा जीवनिक्कायाना "अणप्पज्झो" 'अनात्मवशः' क्षिप्तचिदादिर्यदि विराधको भवति तत् 'आलोचित-भक्तिकान्त' गुरुणामालोच्य प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतं संयतः शुद्धो भवति ॥ ६४१९ ॥

छण्हं जीवनिक्कायाणं, अणप्पज्झो उ विराहओ ।

आलोइय-पडिकंतो, मूलच्छेज्जं तु फारए ॥ ६४२० ॥

पण्णा जीवनिक्कायाना "अणप्पज्झो" चि स्ववशो यदि दर्पेणाऽऽकुट्टिकया वा विराधको

भवति तत् आलोचित-प्रतिक्रान्तं तं मूलच्छेद्यं प्रायश्चित्तं कारयेत् । वाशब्दोपादानाद् यदि तपोऽर्हप्रायश्चित्तमापन्नस्ततः तपोऽर्हमेव दद्यात्, तत्रापि यद् मासलघुकादिक्रमापन्नस्तदेव दद्यात् ॥ ६४२० ॥ अथ हीनादिकं ददाति ततो दोषा भवन्तीति दर्शयति—

जं जो उ समावन्नो, जं पाउगं व जस्स वत्थुस्स ।

५ तं तस्स उ दायच्चं, असरिसदाणे इमे दोसा ॥ ६४२१ ॥

‘यत्’ तपोऽर्हं छेदाहं वा प्रायश्चित्तं यः समापन्नः, यस्य वा ‘वस्तुनः’ आचार्यादेरसहिष्णुप्रभृतेर्वा ‘यत्’ प्रायश्चित्तं ‘प्रायोग्यम्’ उचितं तत् तस्य दातव्यम् । अथासदृशम्—अनुचितं ददाति तत् इमे दोषाः ॥ ६४२१ ॥

अप्पच्छित्ते य पच्छित्तं, पच्छित्ते अतिमत्तया ।

१० धम्मस्साऽऽसायणा तिच्चा, मग्गस्स य विराहणा ॥ ६४२२ ॥

‘अप्रायश्चित्ते’ अनापद्यमानेऽपि प्रायश्चित्ते यः प्रायश्चित्तं ददाति प्राप्ते वा प्रायश्चित्ते यः ‘अतिमात्रम्’ अतिरिक्तप्रमाणं प्रायश्चित्तं ददाति सः ‘धर्मस्य’ श्रुतधर्मस्य तीव्रामाशातनां करोति, ‘मार्गस्य च’ मुक्तिपथस्य सम्यग्दर्शनादेः विराधनां करोति ॥ ६४२२ ॥ किञ्च—

उत्सुत्तं ववहरंतो, कम्मं बंधति चिक्कणं ।

१५ संसारं च पवहेति, मोहणिज्जं च कुच्चती ॥ ६४२३ ॥

‘उत्सूत्रं’ सूत्रोत्तीर्णं राग-द्वेषादिना ‘व्यवहरन्’ प्रायश्चित्तं प्रयच्छन् ‘चिक्कणं’ गाढतरं कर्म वध्नाति, संसारं च ‘प्रवर्द्धयति’ प्रकर्षेण वृद्धिमन्तं करोति, ‘मोहनीयं च’ मिथ्यात्वमोहादिरूपं करोति ॥ ६४२३ ॥ इदमेव सविशेषमाह—

उम्मग्गदेसणाए य, मग्गं विप्पडिवातए ।

२० परं मोहेण रंजितो, महामोहं पकुच्चती ॥ ६४२४ ॥

‘उन्मार्गदेशनया च’ सूत्रोत्तीर्णप्रायश्चित्तादिमार्गप्ररूपणया ‘मार्गं’ सम्यग्दर्शनादिरूपं विविधैः प्रकारैः प्रतिपातयति—व्यवच्छेदं प्रापयति । तत् एवं परमपि मोहेन रज्जयन् महामोहं प्रकरोति । तथा च त्रिंशति महामोहस्थानेषु पठ्यते—

“नेयाउयस्स मग्गस्स, अवगारम्मि वड्ढई ।”

२५ (आव० प्रति० अर्ध्य० संग्र० हरि० टीका पत्र ६६१)

यत् एवमतो न हीनाधिकं प्रायश्चित्तं दातव्यमिति ॥ ६४२४ ॥ गतं ज्येष्ठद्वारम् । अथ प्रतिक्रमणद्वारमाह—

सपडिक्कमणो धम्मो, पुरिमस्स इ पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमयाण जिणाणं, कारणजाए पडिक्कमणं ॥ ६४२५ ॥

३० ‘सप्रतिक्रमणः’ उभयकालं पङ्क्तिधावश्यककरणयुक्तो धर्मः पूर्वस्य पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे भवति, तत्तीर्थसाधूनां प्रमादबहुलत्वात् शठत्वाच्च । मध्यमानां तु जिनानां तीर्थे ‘कारण-

१ °क्रान्तो-गुरुसमीपे आलोच्य प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतो यदि जायते तदा तं साधुं मूलं कां० ॥ २ °लं नियमेन पङ्क्तिं कां० ॥

जाते' तथाविधेऽपराधे उत्पन्ने सति प्रतिक्रमण भवति, तत्तीर्थसाधूनामशठत्वात् प्रमादरहित-
त्वाच्च ॥ ६४२५ ॥ अथास्या एव पूर्वार्द्धे व्याचष्टे—

गमनाऽऽगमन वियारे, सायं पाओ य पुरिम-चरिमाणं ।

नियमेण पडिकमणं, अतियारो होउ वा मा वा ॥ ६४२६ ॥

'गमनाऽऽगमने' चैत्यवन्दनादिकार्येषु प्रतिश्रयाद् निर्गत्य हस्तशतात् परतो गत्वा मू५ ५
प्रत्यागमने, "वियारे" चि हस्तशतमध्येऽप्युच्चारदे परिष्ठापने कृते, तथा 'सायं' सन्ध्यायां
'प्रातश्च' प्रभाते पूर्व-चरमाणा साधूनामतिचारो भवतु वा मा वा तथापि नियमेनैतेषु स्थानेषु
प्रतिक्रमण भवति ॥ ६४२६ ॥ परं माह—

अतिचारस्स उ असती, णणु होति णिरत्थयं पडिकमणं ।

ण भवति एवं चोदग !, तत्थ इमं होति णातं तु ॥ ६४२७ ॥ 10

अतिचारस्य 'असति' अभावे ननु निरर्थक प्रतिक्रमण भवति । स्मरिमाह—हे नोदक !
'एव' त्वदुक्त प्रतिक्रमणस्य निरर्थकत्वं 'न भवति' न घटते, किन्तु सार्थक प्रतिक्रमणम् ।
तत्र च सार्थकत्वे इदं 'ज्ञातम्' उदाहरणं भवति ॥ ६४२७ ॥

सति दोसे होअगतो, जति दोसो णत्थि तो गतो होति ।

चित्थियस्स हणति दोस, न गुणं दोसं व तदभावा ॥ ६४२८ ॥ 15

दोस हत्थुण गुण, करेति गुणमेव दोसरहिते वि ।

तत्थियसमादिकरस्स उ, रसात्तणं हिंदियमुत्तस्स ॥ ६४२९ ॥

जति दोसो तं छिदति, असती दोसम्मि णिअर कुणई ।

कुसलतिगिच्छरसायणमुवणीयमिदं पडिकमण ॥ ६४३० ॥

एगस्स रत्तो पुत्तो अईव वल्लहो । तेण चित्थिय—अणागय किंचि सहाविह रसायण 20
करावेमि जेण मे पुत्तस्स कयाह रोगो न होइ चि । विज्जा सदाविया—मम पुत्तस्स तिगिच्छ
करेह जेण निरुओ होइ । ते मणति—करेमो । राया मणइ—केरिसाणि तुम्ह ओसहाणि ३ ।
एगो मणइ—मम ओसहमेरिसं—जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि त चेव जीवत
मारेइ । मिअओ मणइ—मम ओसह जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तो न गुण
न दोसं करेइ । तइओ मणइ—जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तो वण्ण-रूव- 25
ओव्वण-ओव्वणचाप्प परिणमइ, अपुओ य रोगो न पाठवमवइ । एवमायणिक्कण रण्णा तइय-
विज्जेण किरिया कारिया । एवमिमं पि पडिकमण जइ अइयारदोसा अत्थि तो तेसिं विसोहिं
करेति, अह नत्थि अइयारो तो चारिच विसुद्ध करेइ अभिनवकम्मरोगस्स य आगम निरुमइ ॥

अथाक्षरगमनिका—प्रथमवैद्यस्त्रीपद्येन 'सति दोषे' रोगसम्भवे उपयुज्यमानेन 'अगद'
नीरोगो भवति, यदि पुनर्दोषो नास्ति तत मत्स्युत 'गद' रोगो भवति । द्वितीयस्य तु वैद्यस्त्रीपद्येन 30
'दोष' रोग इति, 'तदभावात्' दोषाभावात् गुण न वा दोष करोति ॥

प्रतीयस्य तु दोष इत्या गुण करोति, दोषरहितेऽपि च 'गुणमेव' वर्णादिपुष्टाभिनवरोगा-

भावात्मकं करोति । ततः 'तृतीयसमाधिकरस्य' तृतीयस्य वैद्यस्य रसायनं दण्डिकमुत्तस्य योग्यमिति कृत्वा राज्ञा कारितम् ॥

एवं प्रतिक्रमणमपि यदि अतिचारलक्षणो दोषो भवति ततस्तं छिनत्ति, अथ नास्ति दोष-
स्ततोऽसति दोषे महतीं कर्मनिर्जरां करोति । एवं 'कुशलचिकित्सस्य' तृतीयवैद्यस्य रसायनेन
५ 'उपनीतम्' उपनयं प्रापितमिदं प्रतिक्रमणं मन्तव्यम् ॥ ६४२८ ॥ ६४२९ ॥ ६४३० ॥

गतं प्रतिक्रमणद्वारम् । अथ मासकल्पद्वारमाह—

दुविहो य मासकप्पो, जिणकप्पो चैव थेरकप्पो य ।

एकेको वि य दुविहो, अट्टियकप्पो य ठियकप्पो ॥ ६४३१ ॥

द्विविधो मासकल्पः, तद्यथा—जिनकल्पे चैव स्थविरकल्पे च । पुनरेकैको द्विविधः—

10 अस्थितकल्पः स्थितकल्पश्च । तत्र मध्यमसाधूनां मासकल्पोऽस्थितः, पूर्व-पश्चिमानां तु स्थितः ।

ततः पूर्व-पश्चिमाः साधवो नियमाद् ऋतुबद्धे मासं मासेन विहरन्ति । मध्यमानां पुनरनियमः,
कदाचिद् मासमपूरयित्वाऽपि निर्गच्छन्ति कदाचित्तु देशोनपूर्वकोटीमप्येकत्र क्षेत्रे आसते
॥ ६४३१ ॥ गतं मासकल्पद्वारम् । अथ पर्युषणाद्वारमाह—

पञ्जोसवणाकप्पो, होति ठितो अट्टितो य थेराणं ।

15 एमेव जिणाणं पि य, कप्पो ठितमट्टितो होति ॥ ६४३२ ॥

पर्युषणाकल्पः स्थविरकल्पिकानां जिनकल्पिकानां च भवति । तत्र स्थविराणां स्थितोऽ-
स्थितश्च भवति । एवमेव जिनाणामपि स्थितोऽस्थितश्च पर्युषणाकल्पः प्रतिपत्तव्यः ॥ ६४३२ ॥
इदमेव भावयति—

चाउम्मासुकोसे, सत्तरिराइंदिया जहण्णेणं ।

20 ठितमट्टितमेगतरे, कारणवच्चासितऽण्णयरे ॥ ६४३३ ॥

उत्कर्षतः पर्युषणाकल्पश्चतुर्मासं यावद् भवति, आपादपूर्णिमायाः कार्तिकपूर्णिमां यावदि-
त्यर्थः । जघन्यतः पुनः सप्ततिरात्रिन्दिवानि, माद्रपदशुक्लपञ्चम्याः कार्तिकपूर्णिमां यावदि-
त्यर्थः । एवंविधे पर्युषणाकल्पे पूर्व-पश्चिमसाधवः स्थिताः । मध्यमसाधवः पुनरस्थिताः । ते हि
यदि वर्षारान्नो भवति मेघवृष्टिरित्यर्थः, तत एकत्र क्षेत्रे तिष्ठन्ति अन्यथा तु विहरन्ति । पूर्व-
25 पश्चिमा अपि 'अन्यतरसिन्' अशिवादौ कारणे समुत्पन्ने 'एकतरसिन्' मासकल्पे पर्युषणा-
कल्पे वा 'व्यत्यासितं' विपर्यस्तमपि कुर्युः । किमुक्तं भवति ?—अशिवादितिः कारणैर्ऋतुबद्धे
मासमूनमधिकं वा तिष्ठेयुः, वर्षास्वपि तैरेव कारणैश्चतुर्मासमपूरयित्वाऽपि निर्गच्छन्ति परतो
वा तत्रैव क्षेत्रे तिष्ठन्ति ॥ ६४३३ ॥ इदमेवाह—^६

थेराण सचरी खलु, वासासु ठितो उडुम्मि मासो उ ।

30 वच्चासितो तु कज्जे, जिणाण नियमऽट्ठ चउरो य ॥ ६४३४ ॥

१ °नां महाविदेहसाधूनां च मास° कां० ॥ २ °णां स्थविरकल्पिकानां स्थि° कां० ॥
३ °मपि जिनकल्पिकानां स्थि° कां० ॥ ४ °मात आरभ्य कार्ति° कां० ॥ ५ °भ्याः प्रारभ्य
कार्ति° कां० ॥ ६ ग्रन्थाग्रं १०००० कां० ॥

'न्यविश'।' न्यविरक्तस्त्रिकलां प्रथम-पश्चिमतीर्थेकरसत्कानां सप्ततिर्दिनानि, मनुष्यद्वो
उपन्यत इत्यस्य निरोप्य योवनार्थं, वर्षासु पशुपनाकस्त्रो भवति । तेषामेव ऋतुपदे मास-
मेकनेकप्रावसानस्यो मासकल्प मितो भवति । 'कार्ये पुन' अशियादौ 'न्यन्यामि'क'
विपर्ययोऽपि भवति, हीनाधिकप्रमाण इत्यर्थः । 'निनाना तु' प्रथम-चरमतीर्थेकरसत्कजिन-
कस्त्रिकानामृतपदे नियमादष्टौ मासकल्पा वर्षासु चत्वारो मासा अन्यूनानिः मितकल्पतयाऽ
मन्तव्या, निरपवादानुष्ठानपरत्वादेपामिति भावः ॥ ६४३४ ॥

दोसाऽसति मज्झिमगा, अच्छंती जाव पुण्वकोडी वि ।

विचरति अ वासासु वि, अकदमे पाणरहिण् य ॥ ६४३५ ॥

मिष्णं पि मामकप्पं, करंति तणुग पि कारणं पप्प ।

निणकप्पिया वि एवं, एमेव महाविदेहेसु ॥ ६४३६ ॥

10

ये तु 'मध्यमा' अमितकल्पिका सापवस्ते दोषाणाम्-अपीतिक-भतिव-पादीनां भमति-
अनाये पूर्वकोटीमप्येकत्र क्षेत्रे आसते । तथा वर्षास्यपि 'अकदमे' प्रम्यानचिकन्ते मानरहिते
च भूतले जाने सति 'विचरन्ति' विहरन्ति, ऋतुपदेऽपि यदि अपीतिकवमदो वसतेर्ज्या-
पात्रो वा भवेत् ॥ ६४३५ ॥

तत्र एवमादिक 'तनुकमपि' सूक्ष्ममपि कारण प्राप्य मासकल्प मिन्ननपि कुर्वन्ति, अनुर-15
दिता निर्गच्छन्तीत्यर्थः । निणकल्पिका अपि मध्यमनीर्येकरसत्ता एवमेव मासकल्पे पशुपना-
कल्पे च अस्ति मतिपचन्या । एवमेव च महाविदेहेषु ये न्यविरक्तस्त्रिका त्रिनकस्त्रिकाश्च
तेऽप्यमितकल्पिका मतिपचन्या ॥ ६४३६ ॥ गत पशुपनाकल्पद्वारम् । अथैतन्निन् दद्यविषे
कल्पे य प्रमापति तस्य दोषमपिपितुराह—

एवं ठिपम्मि मेर, अट्टियकप्पे य ओ पमादेनि ।

20

मो वट्टति पासत्थे, ठाणम्मि तगं विवज्जेजा ॥ ६४३७ ॥

'पशु' जनन्तरोच्छान्त्या या स्त्रिकल्पेऽमितकल्पे च 'मर्यादा' सामासारी भगिना तां
मर्यादां य 'प्रमादयति' प्रमादेन परिहाययति न 'पार्थम्ये' पार्थम्यसङ्गे स्थाने वर्तते, तत्रैक
विपर्ययेत्, तेन तद् द्वा-महनादिक सम्मोग न मर्यादिति भावः ॥ ६४३७ ॥

मुत्त ! इत्थन आह—

25

पासत्थं संकित्तिट्ठं, ठाण जिण मुणं धेरेदि य ।

चारिण तु मवेमतो, मो विहारं च मुग्गति ॥ ६४३८ ॥

'पार्थम्य' पार्थम्यगतं 'न्यनम्' अदरापदं 'मज्झिम्' अगुदं 'जिने' तीर्थकरैः 'न्यविरेष'
गीतमशिमि शोचन्, तत्रैकदश न्यान मरेषम् 'स' यथोक्तसामासारीपमिहावजिना विहारं
न शुच्यति, न्यो संविमविहारीति भावः ॥ ६४३८ ॥

30

पागम्य संकित्तिट्ठं, ठाण जिण मुणं धेरेदि य ।

चारिण तु विपज्जेतो, मो विहारं विमुग्गति ॥ ६४३९ ॥

पार्थम्यं न्यनं तं विरेष जिने न्यविरेष शोचन्, तत्रैकदश न्यानं विवर्ज्यन् 'न' यथो-

क्तसामाचारीकर्ता विहारो 'विशुध्यति' विशुद्धो भवति ॥ ६४३९ ॥ यतश्चैवमंतः—

जो कप्पठिति एयं, सहमाणो करोति सट्ठाणे ।

तारिसं तु गवेसेजा, जतो गुणाणं ण परिहाणी ॥ ६४४० ॥

यः 'एनाम्' अनन्तरोक्तां कल्पस्थितिं श्रद्धानः स्वस्थाने करोति । स्वस्थानं नाम—स्थित-
कल्पेऽनुवर्तमाने स्थितकल्पसामाचारीम् अस्थितकल्पे पुनरस्थितकल्पसामाचारीं करोति ।
'तादृशं' संविमविहारिणं साधुं 'गवेपयेत्' तेन सहैकत्र सम्भोगं कुर्यात्, 'यतः' यस्माद्
'गुणानां' मूलगुणोत्तरगुणानां परिहाणिर्न भवति ॥ ६४४० ॥ इदमेव व्यक्तीकर्तुमाह—

ठियकप्पम्मिं दंसविधे, ठवणांकप्पे य दुविहमणयरे ।

उत्तरगुणकप्पम्मिं य, जो सरिकप्पो स संभोगो ॥ ६४४१ ॥

10 'स्थितकल्पे' आचेलक्यादौ दशविधे 'स्थापनाकल्पे च' वक्ष्यमाणे द्विविधान्यतरस्मिन् उत्तर-
गुणकल्पे च यः 'सद्वक्त्रलपः' तुल्यसामाचारीकः सः 'सम्भोग्यः' सम्भोक्तुमुचितः ॥ ६४४१ ॥

अत्र दशविधः स्थितकल्पोऽनन्तरमेवोक्तः । स्थापनाकल्पादिपदानि तु व्याख्यातुकाम आह—

ठवणांकप्पो दुविहो, अकप्पठवणा य सेहठवणा य ।

पढमो अकप्पिएणं, आहारादी ण गिण्हावे ॥ ६४४२ ॥

15 'स्थापनाकल्पो द्विविधः—अकल्पस्थापनाकल्पः शैक्षस्थापनाकल्पश्च । तत्र 'अकल्पिकेन'
अनधीतपिण्डैषणादिसूत्रार्थेन आहारादिकं 'न ग्राहयेत्' नाऽऽनाययेत्, तेनानीतं न कल्पत
इत्यर्थः । एवं प्रथमोऽकल्पस्थापनाकल्प उच्यते ॥ ६४४२ ॥

अट्टारसेव पुरिसं, वीसं इत्थीओं दस णपुंसा य ।

दिक्खेति जो ण एते, सेहट्टवणांए सो कप्पो ॥ ६४४३ ॥

20 अष्टादश मेदाः 'पुरुषे' पुरुषविषयाः, विंशतिः स्त्रियः, दश नपुंसकाः, एतानष्टत्वारिं-
शतमनलान् शैक्षान् यो न दीक्षते स एष कल्पकल्पवतोरमेदात् शैक्षस्थापनाकल्प
उच्यते ॥ ६४४३ ॥

आहार-उवहि-सेजा, उग्गम-उप्पादणेसणासुद्धा ।

जो परिगिण्हति णिययं, उत्तरगुणकप्पिओ स खल्ल ॥ ६४४४ ॥

25 य आहारोपधि-शय्या उद्गमोत्पादनैषणाशुद्धाः 'नियतं' निश्चितं परिगृह्णाति स खल्लतर-
गुणकल्पिको मन्तव्यः ॥ ६४४४ ॥ एतेषु सदृशकल्पेन सह किं कर्तव्यम्? इत्याह—

१ 'दशविधे' दशप्रकारे 'स्थापनाकल्पे च' वक्ष्यमाणलक्षणे 'द्विविधान्यतरस्मिन्'
द्वयोः प्रकारयोरेकतरस्मिन् तथा 'उत्तरगुणकल्पे च' पिण्डविशुद्ध्यादौ यः 'सद्वक्त्रलपः'
कां ॥ २ 'क्तः । अतः स्थापनाकल्पादिपदानि शेषाणि यथाक्रमं व्याख्या' कां ॥ ३ स
एषः 'शैक्षस्थापनायां' योग्या-ऽयोग्यशैक्षदीक्षणा-ऽदीक्षणव्यवहाररूपायां 'कल्प्यः' कल्पिक
उच्यते, अर्थात् तद्विषयो य आचारः स शैक्षस्थापनाकल्पः ॥ ६४४३ ॥ उक्तो द्विविधोऽपि
स्थापनाकल्पः । सम्प्रत्युत्तरगुणकल्पमाह—आहार कां ॥ ४ 'ल्पिको अर्थात् तद्विषया
या व्यवस्था स उत्तरगुणकल्पो मन्त' कां ॥

सरिकप्पे सरिछंदे, तुल्लचरित्ते विसिद्धतरए वा ।

साहूहिं संयवं कुजा, णाणीहिं चरित्तगुत्तेहिं ॥ ६४४५ ॥

‘सदृक्कल्प’ सितकल्प-स्वापनाकल्पादिभिरैककल्पवर्ती ‘सदृक्कल्पा’ समानसामाचारीक ‘तुल्यचारित्र’ समानसामायिकादिसयम ‘विशिष्टतरो वा’ तीमतरशुभाध्यवसायविशेषेणो-
त्कृष्टतरेषु संयमस्थानकण्डकेषु वर्तमान, ईदृशा ये ज्ञानिनश्चारित्रगुणाश्च तैः सह ‘संस्तव’^१
परिचयमेकत्र संवासादिक कुर्यात् ॥ ६४४५ ॥

सरिकप्पे सरिछंदे, तुल्लचरित्ते विसिद्धतरए वा ।

आदिज्ज मत्त-पाणं, सतेण लामेण वा तुस्से ॥ ६४४६ ॥

य सदृक्कल्प सदृक्कल्पास्तुल्यचारित्रो विशिष्टतरो वा ‘तेन’ एवविधेन साधुनाऽऽनीत
भक्त पानमाददीत, ‘स्वकीयेन वा’ आत्मीयेन लामेन तुष्येत्, हीनतरसत्क न गृहीयात् 10
॥ ६४४६ ॥ तदेवमुक्ता छेदोपस्थापनीयकल्पसितिः । अथ निर्विशमान-निर्विष्टकायिककल्प-
सितिद्वय विवरीपुराह—

परिहारकप्पं पक्खामि, परिहरति जहा विऊ ।

आदी मज्झससणे य, आणुपुण्णि जहकम ॥ ६४४७ ॥

परिहारकल्प प्रवक्ष्यामि, कथम् ? इत्याह—यथा ‘विद्वांस’ विदितपूर्वगतश्रुतरहस्यास्त 15
कल्प ‘परिहरन्ति’ धातूनामनेकार्थत्वाद् आसेवन्ते । कथ पुन वक्ष्यसि ? इति अत आह—
‘आदौ’ तत्प्रथमतया प्रतिपद्यमानानां ‘मज्जे’ प्रतिपन्नानाम् ‘अवसाने’ प्रस्तुतकल्पसमाप्तौ वा
‘आनुपूर्वी’ सामाचार्या परिपाटि ता यथाक्रम प्रवक्ष्यामीति सण्टक ॥ ६४४७ ॥

तत्र कतरस्मिन् तीर्थे एप कल्पो भवति ? इति विज्ञासायामिदमाह—

भरहेरवण्णु वासेसु, जता तित्थगरा भवे ।

20

पुरिमा पच्छिमा चैव, कप्पं देसेति ते इमं ॥ ६४४८ ॥

भरतैरावतेषु वर्षेषु दशस्वपि यत्रा तृतीय-चतुर्थारकयो पश्चिमे भागे पूर्वा पश्चिमाश्च
तीर्थकरा भवेयु तत्रा ते भगवन्त ‘इम’ प्रस्तुत कल्प ‘दिशन्ति’ प्ररूपयन्ति, अर्थादापन्नम्—
मध्यमतीर्थकृता महाविदेहेषु च नास्ति परिहारकल्पसितिरिति ॥ ६४४८ ॥

आह यदि एव तत —

25

केवइयं कालसंजोगं, गच्छो उ अणुसज्जती ।

तित्थपरसु पुरिमसु, तहा पच्छिमएसु य ॥ ६४४९ ॥

क्रियन्त कालसंयोग परिहारकल्पिकानां गच्छ पूर्वे पश्चिमेषु च तीर्थकरेषु ‘अनुसज्जति’
परम्परयाऽनुवर्तते ? ॥ ६४४९ ॥ एव शिष्येण शृष्टे सति स्मिराह—

पुव्वसयसहस्साह, पुरिमस्स अणुमज्जती ।

30

वीसग्गसो य वासाह, पच्छिमस्साणुसज्जती ॥ ६४५० ॥

१ *मकल्पसिति निर्विष्टकायिककल्पस्यसितिद्वय युगपदेव विज्ञातं ॥

पूर्वशतसहस्राणि 'पूर्वस्य' ऋषभस्वामिनस्तीर्थे परिहारकल्पोऽनुसजति । 'पश्चिमस्य तु' श्रीवर्द्धमानस्वामिनस्तीर्थे 'विंशत्यग्रशः' कतिपयविंशतिसद्व्यापारिच्छिन्नानि वर्षाणि परिहार-कल्पोऽनुसजति । तत्र ऋषभस्वामिनस्तीर्थे यानि पूर्वशतसहस्राण्युक्तानि तानि देशोने द्वे पूर्वकोटी मन्तव्ये । कथम् ? इति चेद् उच्यते—इह पूर्वकोट्यायुषो मनुष्या जन्मत आरभ्य ८ सज्जाताष्टवर्षाः प्रवृजिताः, तेषां च नवमे वर्षे उपस्थापना सज्जाता, एकोनविंशतिवर्षपर्यायाणां च दृष्टिवाद उद्दिष्टः, तस्य वर्षेण योगः समाप्तिं नीतः, एवं नव विंशतिश्च मिलिता एकोनत्रिंशद् वर्षाणि भवन्ति, एतावत्सु वर्षेषु गतेषु ऋषभस्वामिनः पार्श्वे परिहारकल्पं प्रतिपन्नाः, तत एकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां पूर्वकोटीं परिहारकल्पे तैरनुपालिते सति येऽन्ये तेषां मूले परिहारकल्पं प्रतिपद्यन्ते तेऽप्येवमेवेकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां पूर्वकोटीमनुपालयन्ति, एवं देशोने द्वे पूर्वकोटी 10 भवतः । पश्चिमस्य तु यानि विंशत्यग्रशो वर्षाण्युक्तानि तानि देशोने द्वे वर्षशते भवतः ॥ ६४५० ॥ तथा चाह—

पञ्चज्ज अट्ठवासस्स, दिट्ठिवातो उ वीसहिं ।

इति एकूणतीसाए, सयमूर्णं तु पच्छिमे ॥ ६४५१ ॥

पालइत्ता सयं ऊणं, वासाणं ते अपच्छिमे ।

15 काले देसिंति अणोसिं, इति ऊणा तु वे सता ॥ ६४५२ ॥

श्रीवर्द्धमानस्वामिकाले वर्षशतायुषो मनुष्याः, तत्र 'अष्टवर्षस्य' जन्मनः प्रभृति सज्जातवर्षा-ष्टकस्य कस्यापि प्रवृज्या सज्जाता, पूर्वोक्तरीत्या च विंशत्या वर्षैर्दृष्टिवादो योगतः समर्थितः, ततः श्रीमन्महावीरसकाशे परिहारकल्पं नव जनाः प्रतिपद्य देशोनवर्षशतमनुपालयन्ति इत्येवमेकोनत्रिंशता वर्षैरूनं शतं 'पश्चिमे' पश्चिमतीर्थेकरकाले भवति ॥ ६४५१ ॥

20 ततस्ते वर्षाणां शतमूर्णं तं कल्पं पालयित्वा 'अपश्चिमे काले' निजायुषः पर्यन्तेऽन्येषां तं कल्पं 'दिशन्ति' प्ररूपयन्ति, प्रवर्तयन्तीति भावः । तेऽप्येवमेवेकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां शतं पाल-यन्ति । 'इति' एवं द्वे शते ऊने वर्षाणां भवत इति ॥ ६४५२ ॥

किमर्थं तृतीया पूर्वकोटी तृतीयं वा वर्षशतं न भवति ? इत्याह—

पडिबन्ना जिणिंदस्स, पादमूलम्मि जे विरु ।

25 ठावयंति उ ते अण्णे, णो उ ठावितठावगा ॥ ६४५३ ॥

जिनेन्द्रस्य पादमूले ये विद्वांसः प्रस्तुतं कल्पं प्रतिपन्नास्त एवान्यांस्तत्र कल्पे स्थापयन्ति, न तु 'स्थापितस्थापकाः' जिनेन स्थापिता स्थापका येषां ते स्थापितस्थापकास्तेऽमुं कल्पमन्येषां न स्थापयन्ति । इदमत्र हृदयम्—इयमेवास्य कल्पस्य स्थितिर्यत् तीर्थेकरसमीपे वाऽमुं प्रति-पद्यन्ते, तीर्थेकरसमीपप्रतिपन्नसाधुसकाशे वा, नाऽन्येषाम् । अतस्तृतीये पूर्वकोटि-वर्षशते न 30 भवत इति ॥ ६४५३ ॥ अथ कीदृग्गुणोपेता अमी भवन्ति ? इत्याह—

सव्वे चरित्तमंतो य, दंसणे परिनिट्ठिया ।

णवपुण्विया जहन्नेणं, उकोस दसपुण्विया ॥ ६४५४ ॥

१ 'ह ऋषभनाथकाले पूर्व' कां० ॥ २ 'नं परिहारकल्पं शतं कां० ॥

पंचविहे ववहारे, कप्पे त दुविहम्मि य ।

दसविहे य पच्छिचे, सच्चे ते परिणिट्ठिया ॥ ६४५५ ॥

सर्वेऽपि ते' भगवन्तश्चारित्रवन्त 'दर्शने च' सम्यक्त्वे 'परिनिष्ठिता' परमकोटिमुपगता । ज्ञानमञ्जीकृत्य तु नवपूर्विणो जघन्येन, उत्कर्षत 'दशपूर्विण' किञ्चिद् न्यूनदशपूर्वधरा मन्तव्या ॥ ६४५४ ॥ तथा—

'पञ्चविधे व्यवहारे' आगम-श्रुता-ऽऽज्ञा-धारणा-जीतलक्षणे 'द्विविधे च कल्पे' अकल्प-स्थापना-शैश्वस्थापनाकल्परूपे जिनकल्प-स्वविरकल्परूपे वा 'दशविधे च प्रायश्चित्ते' आलोचनादौ पाराञ्चिकान्ते सर्वेऽपि ते 'परिनिष्ठिता' परिज्ञाया परां निष्ठां प्राप्ताः ॥ ६४५५ ॥

अप्पणो आउगं सेसं, जाणिचा ते महामुणी ।

परकमं च वल विरियं, पच्चवाते तहेव य ॥ ६४५६ ॥

10

आत्मन आपु'शेष सातिशयश्रुतोपयोगेन ज्ञात्वा ते महामुनय, 'वल' शारीरं सामर्थ्यम्, 'वीर्यं' जीवशक्तिः, तदुभयमपि दर्शितस्वकल पराक्रमः, एतान्यात्मनो विज्ञायामु कल्प प्रतिपद्यते । 'प्रत्यपाया' जीवितोपद्रवकारिणो रोगादयस्तानपि 'तथैव' प्रथममेवामोगयन्ति, किं प्रतिपन्नाना भविष्यन्ति ? न वा ? इति । यदि न भवन्ति ततः प्रतिपद्यन्ते, अन्यथा तु नेति ॥ ६४५६ ॥

15

आपुच्छिऊण अरहंते, भग्गं देसेति ते इमं ।

प्रमाणानि य सच्चाई, अभिग्गहे य बहुविहे ॥ ६४५७ ॥

'अर्हतः' तीर्थकृत आपृच्छ्य ते तेपामनुज्ञयाऽमु कल्प प्रतिपद्यन्ते । 'ते च' तीर्थकृत-स्तेषां प्रस्तुतकल्पस्य 'इमम्' अनन्तरमेव वक्ष्यमाण 'भार्ग' सामाचार्य देशयन्ति । तद्यथा— प्रमाणानि च सर्वाणि, अभिग्रहाश्च बहुविधान् ॥ ६४५७ ॥ एतान्येव व्याचष्टे—

20

गणोवहिपमाणाह, पुरिसार्णं च जाणि तु ।

दच्चं खेत्तं च कालं च, भावमण्णे य पज्जेवे ॥ ६४५८ ॥

गणप्रमाणान्युपधिप्रमाणानि पुरुषाणां च प्रमाणानि यानि प्रस्तुते कल्पे जघन्यादिभेदा-दनेकधा भवन्ति, यच्च तेषां 'द्रव्यम्' अशनादिक कल्पनीयम्, यच्च 'क्षेत्र' मासकल्पप्रायोग्य वर्षावासप्रायोग्य वा, यच्चैतयोरेव मासकल्प-वर्षावासयो प्रतिनियत काल, यच्च 'भाव' 25 क्रोधनिग्रहादिरूपः, ये च 'अन्येऽपि' निष्पत्तिकर्मतादयो लेख्या-ध्यानादयो वा पर्यायास्तेषां सम्भवन्ति तान् सर्वानपि भगवन्तस्तेषामुपदिशन्ति ॥ ६४५८ ॥

पंचहिं अग्गहो भत्ते, तस्सेगीए अभिग्गहो ।

उवहिणो अग्गहो दोसुं, इयरो एकतरीय उ ॥ ६४५९ ॥

१ ते परिहारकल्पिका भगवन्त 'चारित्रवन्त' निरतिचारचारित्र्याः 'दर्शने च' कं० ॥ २ कथं पुनरमु कल्प प्रतिपद्यन्ते ? इति अत आह इत्यतएव कं० ॥ ३ 'यां परिहारकल्पि-कानां 'द्रव्य' कं० ॥ ४ 'नपि मासकल्पप्रकृतोक्तनीत्या तीर्थकृतो भगवन्तस्तेषां' कं० ॥

भक्ते उपलक्षणत्वात् पानके च संसृष्टाऽसंसृष्टाख्यमाद्यमेपणाद्वयं वर्जयित्वा पञ्चभिः उपरि-
तनीभिरेपणाभिः 'आग्रहः' स्त्रीकारः । तत्रापि 'एकस्याम्' एकतरस्यामभिग्रहः, एकया कया-
चिद् भक्तमपरया पानकमन्वेपयन्तीत्यर्थः । आह च बृहद्भाष्यकृत्—

संसृष्टमाद्याणं, सत्तण्हं एसणाण उ ।

५ आदृष्टाहि उ दोहिं तु, अगाहो गह पंचहिं ॥

तत्थ वि अन्नयरीए, एगीए अभिगहं तु काऊणं । ति ।

उपधिः—ब्रह्मादिरूपस्तस्य उद्दिष्ट-प्रेक्षा-अन्तरा-उज्झितवर्मिकाख्याः पीठिकायां व्याख्याता
याश्चतस्र एपणास्तत्र 'द्वयोः' उपरितनयोः 'आग्रहः' स्त्रीकारः । 'इतरः' अभिग्रहः स एक-
तरस्यामुपरितन्यां भवति, यदा चतुर्थ्या न तदा तृतीयायाम् यदा तृतीयायां न तदा चतुर्थ्या
१० गृह्णन्तीति भावः ॥ ६४५९ ॥ कदा पुनस्तेऽमुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते ? इत्याह—

अह्रोगगयम्मि खूरे, कप्पं देसिंति ते इमं ।

आलोह्य-पडिकंता, ठावयंति तओ गणे ॥ ६४६० ॥

अचिरोद्गते सूर्ये 'ते' भगवन्तः कल्पमिमं 'देशयन्ति' स्वयं प्रतिपत्त्याऽन्येषां दर्शयन्ति ।
ततः 'आलोचित-प्रतिक्रान्ताः' आलोचनाप्रदानपूर्वं प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतात्मीनं गणान् स्थापयन्ति
१५ ॥ ६४६० ॥ तेषु च त्रिषु गणेषु कियन्तः पुरुषा भवन्ति ? इत्याह—

सत्तावीस जहण्णेणं, उक्कोसेण सहस्ससो ।

निग्गंथसूरा भगवन्तो, सन्वग्गेणं वियाहिया ॥ ६४६१ ॥

सप्तविंशतिपुरुषा जघन्येनै भवन्ति, एकैकस्मिन् गणे नव जना भवन्ति इति भावः ।
उत्कर्षतः 'सहस्रशः' सहस्रसद्व्याः पुरुषा भवन्ति, शताग्रशो गणानामुत्कर्षतः वक्ष्यमाणत्वात् ।
२० एवं ते भगवन्तो निर्ग्रन्थसूराः 'सर्वात्रेण' सर्वसद्व्या व्याख्याताः ॥ ६४६१ ॥

गणमङ्गीकृत्य प्रमाणमाह—

सयग्गसो य उक्कोसा, जहण्णेण तओ गणा ।

गणो य णवतो गुत्तो, एमेता पडिवत्तितो ॥ ६४६२ ॥

'शताग्रशः' शतसद्व्या गणा उत्कर्षतोऽमीपौ भवन्ति, जघन्येन त्रयो गणाः । गणश्च 'नवकः'
२५ नवपुरुषमान उक्तः । एमेताः 'प्रतिपत्त्यः' प्रमाणादिविषयाः प्रकारा मन्तव्याः ॥ ६४६२ ॥

एगं कप्पद्वियं कुओ, ^{पट्टिप १} ^३ परिहारिए ।

अणुपरिहारिगा चैव, ^{स्थापक} ^४ ^५ तसिं ठावए ॥ ६४६३ ॥

नवानां जनानां मध्यादेकं कल्पस्थितं गुरुकल्पं कुर्यात् । चतुरः परिहारिकान् कुर्यात् । तेषां
शेषांश्चतुरोऽनुपरिहारिकान् स्थापयेत् ॥ ६४६३ ॥

१ °न जघन्यतोऽपि स्था° कां० ॥ २ °न त्रिषु गणेषु समुदितेषु भव° कां० ॥ ३ °तः
प्रथमतः प्रतिपद्यमानकानां वक्ष्य° कां० ॥ ४ °वां प्रथमतः प्रतिपत्तारो भव° कां० ॥
५ एवं प्रतिपत्ते सति कल्पे यो विधिर्विधेयस्तं दर्शयन्नाह इत्यवतरणं कां० ॥ ६ °न तपः-
प्रपन्नान् कु° कां० ॥ ७ °न तदीयवैयानृत्यकरकल्पान् स्था° कां० ॥

ण तेसिं जायती विग्ध, जा मासा दस अट्ट य ।

ण वेयणा ण वाऽऽस्तंको, णेव अण्णे उवद्वा ॥ ६४६४ ॥

अट्टारससु पुण्णोसु, होज एते उवद्वा ।

ऊणिए ऊणिए यावि, गणे मेरा इमा मवे ॥ ६४६५ ॥

‘तेपाय्’ एव कल्प प्रतिपन्नानां न जायते ‘विभ्र’ अन्यत्र संहारणादि, यावद् मासा ५ दशाष्टौ च, अष्टादश इत्यर्थः । न वेदना न वा आतद् नैवान्ये केचनोपद्रवा प्राणव्यप-
रोपणकारिण उपसर्गा । अष्टादशसु मासेषु पूर्णेषु मवेयुरपि एते उपद्रवा । उपद्रवैश्च यदि तेपामेको द्वौ त्रयो वा भ्रियन्ते, अथवा तेपा कोऽपि स्वविरकल्प जिनकल्प वा गतो भवति, शेषास्तु तमेव कल्पमनुपालयितुकामास्तत एवमूनिते ऊनिते गणे जाते इय ‘मर्यादा’ सामा-
चारी भवति । इहोनीते ऊनिते इति द्विरुच्चारण भूयोऽप्यष्टादशसु मासेषु पूर्णेषु एव एव 10 विधिरिति ज्ञापनार्थम् ॥ ६४६४ ॥ ६४६५ ॥

एव तु ठाविए कप्पे, उवसंपज्जति जो तहिं ।

एगो दुवे अणेगा वा, अविरुद्धा भवंति ते ॥ ६४६६ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तनीत्या कल्पे स्थापिते सति यदि एकादयो भ्रियेरन्, अन्यत्र वा गच्छेयुः, ततो यस्तत्र उपसम्पद्यते स एको वा द्वौ वाऽनेके वा मवेयु । तत्र यावद्भिः पारि- 15
हारिकगण ऊनस्तावतामुपसम्पदर्थमागताना मध्याद् गृहीत्वा गण पूर्यते । ये शेषास्ते पारि-
हारिकतपस्तुलना कुर्वन्तस्तिष्ठन्ति । ते च पारिहारिकैः सार्द्धं तिष्ठन्तोऽविरुद्धा भवन्ति, पारि-
हारिकाणामकल्पनीया न भवन्तीत्युक्तं भवति । ते च तावत् तिष्ठन्ति यावदन्ये उपसम्पदर्थ-
मुपतिष्ठन्ते । तै पूरयित्वा पृथग् गण क्रियते ॥ ६४६६ ॥ इदमेव व्याख्याति—

ततो य ऊणए कप्पे, उवसंपज्जति जो तहिं ।

20

जैत्तिएहिं गणो ऊणो, तच्चित्ते तत्थ पक्सिंवे ॥ ६४६७ ॥

‘ततश्च’ पूर्वोक्तकारणाद् ‘ऊनके’ एक-व्यादिमि साधुमिरपूर्ण कल्पे यस्तत्रोपसम्पद्यते तत्राय
विधिः—‘यावद्भिः’ एकादिसङ्ख्याकैः स गण ऊनः ‘तावत्’ तावत्सङ्ख्याकानेव साधून् ‘तत्र’
गणे ‘प्रक्षिपेत्’ प्रवेशयेत् ॥ ६४६७ ॥

ततो अणूणए कप्पे, उवसंपज्जति जो तहिं ।

25

उवसंपज्जमाण तु, तप्पमाणं गण करे ॥ ६४६८ ॥

अथ कोऽप्युपद्रवैर्न कालगतस्तत एवमन्यूनके कल्पे ये तत्रोपसम्पद्यन्ते ते यदि नव जना
पूर्णास्तत पृथग् गणो भवति । अथापूर्णास्तत प्रतीक्षाप्यन्ते यावदन्ये उपसम्पदर्थमागच्छन्ति ।
ततस्तमुपसम्पद्यमान साधुजन मीलयित्वा ‘तत्पमाण’ नवपुरुषमान गण ‘कुर्यात्’ स्थापयेत्
॥ ६४६८ ॥

30

१ न ‘वेदना’ चिरघातिरोगरूपा न वा ‘आतद्भिः’ सघोघातिशालादिलक्षणं नैवा ॥ १ ॥
२ ‘कारिणो’ वेयादिरुक्ता उप ॥ १ ॥ ३ वा जिनकल्पादौ गच्छे ॥ ४ ॥ ४ जत्तिएण
गणो ॥ ५ ॥ विना ॥

पमाणं कृष्यद्वितो तत्थ, ववहारं ववहरित्तए ।

अणुपरिहारियाणं पि, पमाणं होति से विऊ ॥ ६४६९ ॥

तेषां पारिहारिकाणां 'तत्र' कल्पे क्वचित् स्वलितादावापन्ने 'व्यवहारं' प्रायश्चित्तं 'व्यवहृतुं' दातुं कल्पस्थितः प्रमाणम्, यदसौ प्रायश्चित्तं ददाति तत् तैर्वाढ्यमिति भावः । एवमनुपारिहारिकाणामप्यपरावपदमापन्नानां स एव 'विद्वान्' गीतार्थः प्रायश्चित्तदाने प्रमाणम् ॥ ६४६९ ॥

आलोयण कप्पठिते, तवमुज्जाणोवमं परिवहन्ते ।

अणुपरिहारिणं गोवालए, व णिच उज्जुत्तमाउत्ते ॥ ६४७० ॥

ते परिहारिका-ऽनुपरिहारिका आलोचनम् उपलक्षणत्वात् वन्दनकं प्रत्याख्यानं च कल्प-स्थितस्य पुरतः कुर्वन्ति । "तवमुज्जाणोवमं परिवहन्ते" चि यथा किल कश्चिदुद्यानिकां गत 10 एकान्तरतिप्रसक्तः स्वच्छन्दमुखं विहरमाण आत्मे एवं तेऽपि पारिहारिका एकान्तसमाधि-सिन्धुनिमग्नमनसस्तत् तपः 'उद्यानोपमम्' उद्यानिकासदृशं परिवहन्ति, कुर्वन्तीत्यर्थः । अनु-पारिहारिकाश्च चत्वारोऽपि चतुर्णां परिहारिकाणां भिक्षादौ पर्यटतां पृष्ठतः स्थिता नित्यम् 'उद्युक्ताः' प्रयत्नवन्तः 'आयुक्ताश्च' उपयुक्ता हिण्डन्ते, यथा गोपालको गवां पृष्ठतः स्थित उद्युक्त आयुक्तश्च हिण्डते ॥ ६४७० ॥

15 पडिपुच्छं वायणं चैव, मोत्तूणं णत्तिश्च संकहा ।

आलावो अत्तणिदेसो, परिहारिस्स कारणे ॥ ६४७१ ॥

तेषां च पारिहारिकादीनां नवानामपि जनानां सूत्रार्थयोः प्रतिपृच्छां वाचनां च मुक्त्वा नास्त्यन्या परस्परं सङ्गथा । पारिहारिकस्य च 'कारणे' उत्थान-निषदनाद्यशक्तिरूपे आलाप आत्मनिर्देशरूपो भवति, यथा—उत्थास्यामि, उपवेश्यामि, भिक्षां हिण्डिष्ये, मात्रकं प्रेक्षिष्ये 20 इत्यादि ॥ ६४७१ ॥

वारसं दसऽड्ढ दस अड्ढ छ च अट्ठेव छ च चउरो य ।

उक्कोस-मज्झिम-जहण्णगा उ वासा सिसिर गिम्हे ॥ ६४७२ ॥

परिहारिकाणां वर्षा-शिशिर-ग्रीष्मरूपे त्रिविधे काले उत्कृष्ट-मध्यम-जघन्यानि तपांसि भवन्ति । तत्र वर्षारात्रे उत्कृष्टं तपो द्वादशम्, शिशिरे दशममुत्कृष्टम्, ग्रीष्मे उत्कृष्टमष्टमम्; 25 वर्षारात्रे मध्यमं दशमम्, शिशिरेऽष्टमम्, ग्रीष्मे षष्ठम्; वर्षारात्रे जघन्यमष्टमम्, शिशिरे षष्ठम्, ग्रीष्मे चत्वारि भक्तानि, चतुर्थमित्यर्थः ॥ ६४७२ ॥

आयंविळ वारसमं, पत्तेयं परिहारिगा परिहरंति ।

अभिगाहितएसणाए, पंचण्ह वि एससंभोगो ॥ ६४७३ ॥

परिहारिका उत्कर्षतो द्वादशं तपः कृत्वा आचान्तेन पारयन्ति । ते च परिहारिकाश्चत्वा-

१ कप्पितो तत्थ ताभा० ॥ २ 'तां गोपाला इव गवां पृष्ठतः स्थिता नित्यम् 'उद्युक्ताः' प्रयत्नवन्तः 'आयुक्ताश्च' उपयुक्ता हिण्डन्ते ॥ ६४७० ॥ पडिपुच्छ कां० ॥ ३ 'त्रकं प्रेक्ष्ये इ' कां० विना ॥ ४ गिम्हे ताभा० ॥ ५ एवमनन्तरोक्तगीत्या परि' कां० ॥ ६ 'त्वा पारणकदिने आचा' कां० ॥

रोऽपि 'प्रत्येक' पृथक् पृथक् परिहरन्ति, न परस्पर समुद्देशनादिसम्भोग कुर्वन्तीत्यर्थः । ते च परिहारिका अभिगृहीतया पञ्चानामुपरितनीनामन्यतरेष्वपि मक्त-पान गृह्णन्ति । ये तु चत्वारोऽनुपरिहारिका एकश्च कल्पस्थितलोषां पञ्चानामप्येक एव सम्भोगः, ते च प्रतिदिवसमाचान्छ कुर्वन्ति । यस्तु कल्पस्थित स स्वयं न हिण्डते, तस्य योग्य मक्त-पानमनुपरिहारिका आनयन्ति ॥ ६४७३ ॥

६

परिहारिओ वि छम्मासे अणुपरिहारिओ वि छम्मासा ।

कप्पट्ठितो वि छम्मासे एते अट्टारस उ मासा ॥ ६४७४ ॥

परिहारिका प्रथमतः पण्मासान् प्रसूत तपो वहन्ति, ततोऽनुपरिहारिका अपि पण्मासान् वहन्ति, इतरे तु तेषामनुपरिहारिकत्वं प्रतिपद्यन्ते । तैरपि व्यूढे सति कल्पस्थितः पण्मासान् वहति, ततः शेषाणामेक कल्पस्थितो भवति एकः पुनरनुपरिहारिकत्वं प्रतिपद्यते । एवमेते-10
ऽष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७४ ॥

अणुपरिहारिगा चेव, जे य ते परिहारिगा ।

अण्णमण्णेषु ठाणेषु, अविरुद्धा भवन्ति ते ॥ ६४७५ ॥

अनुपरिहारिकाश्च ये च ते परिहारिकास्तोऽन्यान्येषु स्थानेषु कालभेदेन परस्परभेदैकस्य वैयर्थ्यं कुर्वन्तोऽविरुद्धा एव भवन्ति ॥ ६४७५ ॥ ततश्च—

15

गएहिं छहिं मासेहिं, निव्विद्धा भवन्ति ते ।

ततो पच्छा वयहार, पट्टवति अणुपरिहारिया ॥ ६४७६ ॥

गएहिं छहिं मासेहिं, निव्विद्धा भवन्ति ते ।

वैहह कप्पट्ठितो पच्छा, परिहार तद्वाविहं ॥ ६४७७ ॥

ते परिहारिकाः पङ्क्तिर्मसैर्गतेष्वपि व्यूढे सति 'निर्विघ्नाः' निर्विघ्नकायिका भवन्ति । ततः 20
पश्चादनुपरिहारिका 'व्यवहार' परिहारतपस समाचार 'प्रस्थापयन्ति' कर्तुं प्रारभन्ते ॥ ६४७६ ॥

तेऽपि पङ्क्तिर्मसैर्गतेर्निर्विघ्ना भवन्ति । पश्चात् कल्पस्थितोऽपि तयाविध परिहारं तावत् एव मासान् वहति ॥ ६४७७ ॥ एव च—

अट्टारसहिं मासेहिं, कप्पो होति समाणितो ।

मूलवृणार्णे समं, छम्मासा तु अणूणगा ॥ ६४७८ ॥

25

१ 'परिहरन्ति' यथोक्ता सामाचारीमासेष्वन्ते' न परं कं० ॥ २ 'न तदेव तपो वह' कं० ॥ ३ 'यति, शेषाः पुनरनुपरिहारिकत्वं परिहारिकत्वं वा यथायोग्य प्रतिपद्यन्ते । एवमेतेऽष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७४ ॥ आह—य एव परिहारिकास्त एवानुपरिहारिकाः य एवानुपरिहारिकास्त एव परिहारिका इति कथं न विरोधः ? इति अनोच्यते—अणु कं० ॥ ४ 'त्य तपश्च हु' कं० ॥ ५ 'यन्ति । यदि हि तेषामित्यमन्योन्यविधिं विद्धानानां कालभेदो न स्यात् तदा स्यात् विरोधः । तच्च नास्तीति ॥ ६४७५ ॥ कं० ॥ ६ ततो पच्छा वयहार, पट्टवति कप्पट्ठितो तस्मात् ॥

अष्टादशमिमांसैरयं कल्पः समापितो भवति । कथम् ? इत्याह—“मूलद्वयणा” इत्यादि । मूलस्थापना नाम—यत् परिहारिकाः प्रथमत इदं तपः प्रतिपद्यन्ते, तस्यां षण्मासा अन्यूनस्तपो भवति, एवमनुपारिहारिकाणां कल्पस्थितस्य च मूलस्थापनया ‘ममं’ तुल्यं तपः प्रत्येकं ज्ञेयम्, षण्मासान् यावदित्यर्थः । एवं त्रिभिः षट्कैरष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७८ ॥

५ ते च द्विधा—जिनकल्पिकाः स्यविरकल्पिकाश्च । उभयेषामपि व्याख्यानमाह—

एवं समाणि कल्पे, जे तेमिं जिणकप्पिया ।

तमेव कल्पं ऊणा वि, पालए जावजीवियं ॥ ६४७९ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तविधिनाऽष्टादशमिमांसैः कल्पे समापिते सति ये तेषां मध्याद् जिन-कल्पिकास्ते तमेव कल्पमूना अप्यष्टादिसाख्याका अपि यावज्जीवं पालयन्ति ॥ ६४७९ ॥

१० अट्ठारसेहिं पुण्णेहिं, मासेहिं थेरकप्पिया ।

पुणो गच्छं नियच्छंति, एसा तेमिं अहाठिती ॥ ६४८० ॥

ये स्यविरकल्पिकास्तेऽष्टादशमिमांसैः पूर्णः ‘पुनर’ गृह्योऽपि गच्छं नियच्छन्ति, आग-च्छन्तीत्यर्थः । एषा तेषां ‘यथास्थितिः’ यथाकल्पः ॥ ६४८० ॥

अथ षड्विधायां कल्पस्थितौ का कुत्रावतरति ? इत्याह—

१५ तइय-चउत्था कप्पा, समोर्यरंति तु वियम्मि कप्पम्मि ।

पंचम-उट्ठितीसुं, हेड्डिल्लाणं समोयारो ॥ ६४८१ ॥

‘तृतीय-चतुर्थी’ निर्विशमानक-निर्विष्टकायिकाख्यौ कल्पौ ‘द्वितीये’ छेदोपस्थापनीयान्नि कल्पे समवतरतः । तथा सामायिक-च्छेदोपस्थापनीय-निर्विशमानक-निर्विष्टकायिकाख्या आद्याश्चतस्रः स्थितयोऽवस्तन्य उच्यन्ते, तासां प्रत्येकं ‘पञ्चम-षष्ठसिद्धोः’ जिनकल्प-स्यविर-
२० कल्पस्थितिरूपयोः समवतारो भवति ॥ ६४८१ ॥

गतं निर्विशमानक-निर्विष्टकायिककल्पस्थितिद्वयम् । अथ जिनकल्पस्थितिमाह—

णिञ्जुत्ति-मासकप्पेसु वणिणतो जौ कमो उ जिणकप्पे ।

सुय-संघयणादीओ, सो चेव गमो निरवसेसो ॥ ६४८२ ॥

निर्युक्तिः—पञ्चकल्पस्वस्थां मासकल्पप्रकृते च यः क्रमः ‘जिनकल्पे’ ‘जिनकल्पविषयः’
२५ श्रुतसंहननादिको वर्णितः स एव गमो निरवशेषोऽत्र मन्तव्यः ॥ ६४८२ ॥

स्थानाशून्यार्थं पुनरिदमुच्यते—

गच्छम्मि य णिम्माया, धीरा जाहे य मुणियपरमत्था ।

अग्गाह जोग अभिग्गहे, उ विंति जिणकप्पियचरित्तं ॥ ६४८३ ॥

यदा गच्छे प्रव्रज्या-शिक्षापदादिक्रमेण ‘निर्माताः’ निष्पन्नाः, ‘धीराः’ औत्पत्तिक्यादि-
३० बुद्धिमन्तः परीषहोपसर्गैरक्षोभ्या वा, ‘मुणितपरमार्थाः’ ‘अभ्युद्यतविहारेण विहर्तुमवसरः साम्प्रतमस्माकम्’ इत्येवमवगतार्थाः, तथा ययोः पिण्डैषणयोः असंसृष्टा-संसृष्टाख्ययोरग्रहस्ते

१ ‘यरंते तु वित्तियकप्प’ तामा० ॥ २ जो गमो तामा० ॥ ३ “णिञ्जुत्ती पंचकप्पे” इति चूर्णां विशेषचूर्णां च ॥

परिहर्तव्ये, यास्तु उपरितन्य' पक्षेपणास्तासाम् 'अभिग्रह' 'एता एव ग्रहीतव्याः' इत्येवंरूप , तत्राप्येकैकैकतरस्या 'योग' व्यापार' परिभोग इत्यर्थः । एव भावितमतयो यदा भवन्ति तदा जिनकल्पिकचारित्र्यम् 'उपयान्ति' प्रतिपद्यन्ते ॥ ६४८३ ॥

घृतिचलिया तवसूरा, णिति य गच्छातों ते पुरिससीहा ।

बल-वीरियसंघयणा, उवसग्गसहा अमीरू य ॥ ६४८४ ॥

5

धृति-वज्रकुल्यवदमेघ चित्तप्रणिधान तथा बलिका-बलवन्त, तथा तप-चतुर्थ्यादिक पण्मासिकान्त तत्र शूरा-समर्था, एवविधा पुरुषसिंहास्ते गच्छाद् निर्गच्छन्ति । बल-शारीर-वीर्य-जीवप्रभव तद्वेतु' संहननम्-असिनिचयात्मक येषां ते तथा । बल-वीर्यग्रहण च चतुर्भङ्गीज्ञापनार्थम्, सा चेत्यम्-धृतिमान् नामैको न संहननवान्, संहननवान् नामैको न धृतिमान्, एको धृतिमानपि संहननवानपि, एको न धृतिमान् न संहननवान् । अत्र तृतीय-10 मङ्गेनाधिकार' । उपसर्गा-दिव्यादयस्तेषां सहा-सम्यगध्यासितार, तथा 'अमीरव' परीप-हेम्यो न बिम्ब्यति ॥ ६४८४ ॥ गता जिनकल्पसिति, सम्प्रति स्वविरकल्पसितिमाह-

- संजमकरणुज्जोवा, णिप्फातग गाण-दंसण-चरित्ते ।

दीहाउ वुडुवासो, वसहीदोसेहि य विमुक्का ॥ ६४८५ ॥

संयम'-पञ्चाश्रवविरमणादिरूप' धृतिव्यादिरक्षारूपो वा सप्तदशविध, त कुर्वन्ति-यथावत् 15 पालयन्तीति संयमकरणा, नन्वादिदर्शनात् कर्तरि अनप्रत्यय', उद्योतका-तपसा प्रवचनस्यो-ज्ज्वालका, तत संयमकरणाश्च ते उद्योतकाश्चेति विशेषणसमासः । यद्वा सूत्रा-ऽर्थपौरुषी-करणेन संयमकरणमुद्योतयन्तीति संयमकरणोद्योतका । तथा ज्ञान-दर्शन-चारित्र्येषु शिष्याणां निष्पादकास्तेषां वा ज्ञानादीनामव्यवच्छित्तिकारका', एवविधा स्वविरकल्पिका भवन्तीति शेषः । यदा च ते दीर्घायुषो जङ्घावलपरिक्षीणाश्च भवन्ति तदा वृद्धावासमध्यासन्ते । तत्रैक-20 क्षेत्रे वसन्तोऽपि 'वसतिदोषै' कालातिक्रान्तादिमि चशब्दाद् आहारोपधिदोषैश्च 'विमुक्का' वर्जिता भवन्ति, न तैर्लिप्यन्त इत्यर्थः ॥ ६४८५ ॥

मोत्तुं जिणकप्पठिइ, जा मेरा एस वणिण्या हेड्डा ।

एसा तु दुपदजुच्चा, होति ठिठी थेरकप्पस्स ॥ ६४८६ ॥

जिनकल्पसितिग्रहणेन उपलक्षणत्वात् सर्वेषामपि गच्छनिर्गतानां स्थिति परिगृह्यते, 23 ततस्तां मुक्त्वा या 'अथस्ताद्' असिन्नेवाध्ययने 'मर्यादा' स्थिति 'एषा' अनन्तरमेव वर्णिता, यद्वा सामायिकाध्ययनमादौ कृत्वा यावदसिन्नेवाध्ययने इद पक्षिघकल्पसितिमुद्रम्, अत्रान्तरे गच्छनिर्गतसामाचारीमुक्त्वा या शेषा सामाचारी वर्णिता सा 'द्विपदयुक्ता' उत्सर्गा-ऽपवादपद-द्वययुक्ता स्वविरकल्पस्य स्थितिर्भवति ॥ ६४८६ ॥ गता स्वविरकल्पसिति । सम्प्रति मस्तु-तशाब्धोक्तविधिवैपरीत्यकारिणामपायान् दर्शयन्माह-

30

पलंवादी जाव ठिठी, उस्सग्ग-ऽपवातिथं करेमाणो ।

अववाते उस्सग्गं, आसायण दीहसंसारो ॥ ६४८७ ॥

१ 'सते, तदानीं चैकत्र क्षेत्रे च' ॥ २ 'य पक्षिग्रहेशकैर्धर्मि' वा ।

प्रलम्बसूत्रादारभ्य यावदिदं पद्विधकल्पस्थितिसूत्रं तावद् य उत्सर्गोऽपवादविधिः
सूत्रतोऽर्थतश्चोक्तसूत्रोत्सर्गे प्राप्ते आपवादिकीं क्रियां कुर्वाणोऽपवादे च प्राप्ते उत्सर्गक्रियां
कुर्वाणोऽर्हतामाशातनायां वर्तते, अर्हत्पञ्चस्य धर्मस्याशातनायां वर्तते, आशातनायां च वर्त-
मानो दीर्घसंसारी भवति, तस्मात् प्रलम्बसूत्रादारभ्य पद्विधकल्पस्थितिसूत्रं यावद् उत्सर्गे
5 प्राप्ते उत्सर्गः कर्तव्योऽपवादे प्राप्तेऽपवादविधिर्यतनया कर्तव्यः ॥ ६४८७ ॥

एवंकुर्वतां गुणमाह—

छन्विहकप्पस्स ठितिं, नाउं जो सहहे करणजुत्तो ।

पवयणणिही सुरक्खित्तो, इह-परभववित्थरप्पलदो ॥ ६४८८ ॥

‘पद्विधकल्पस्य’ सामायिकीदिरूपस्य प्रस्तुतशाल्कार्थसर्वस्वभूतस्य ‘स्थितिं’ कल्पनीयाचरणा-
10 ऽकल्पनीयविधवर्जनरूपां ‘ज्ञात्वा’ गुरुपदेशेन सम्यगवगम्य यः ‘श्रद्धावित’ प्रतीतिपथमारोपयेत्,
न केवलं श्रद्धावितं किन्तु ‘करणयुक्तः’ यथोक्तानुष्ठानसम्पन्नो भवेत्, तस्याऽऽत्मा एवं सम्यग्ज्ञान-
श्रद्धान-चारित्रसमन्वितः साक्षात् प्रवचननिधिर्भवति, यथा समुद्रो रत्ननिधिः एवमसावपि
ज्ञानादिरत्नमयस्य प्रवचनस्य निधिरित्यर्थः । स च प्रवचननिधिः सुष्ठु-प्रयत्नेनाऽऽत्म-संयमविरा-
धनाभ्यो रक्षितः सन् इह-परमवविस्तरफलदो भवति । इहमवे विस्तरेण चारण-वैक्रिया-
15 ऽऽमर्षौपधिप्रभृतिविविधलब्धिरूपं फलं ददाति, परमवेऽप्यनुत्तरविमानाद्युपपात-सुकुलप्रत्या-
यातिप्रभृतिकं विस्तरेण फलं प्रयच्छति ॥ ६४८८ ॥ अथेदं कल्पाध्ययनं कस्य न दातव्यम् ?
को वाऽपात्राय ददतो दोषो भवति ? इत्यत आह—

भिण्णरहस्से व णरे, णिस्साकरए व मुक्कजोगी य ।

छन्विहगतिगुविलम्भि, सो संसारे भमति दीहे ॥ ६४८९ ॥

20 इहापवादपदानि रहस्यमुच्यते, भिन्नं-प्रकाशितमयोग्यानां रहस्यं येन स भिन्नरहस्यः,
अगीतार्थानामपवादपदानि कथयतीत्यर्थः, तत्रैवंविधे नैरे । तथा निश्चाकरो नाम-यः किञ्चि-
दपवादपदं लब्ध्वा तदेव निश्चां कृत्वा भणति—यथा एतदेवं करणीयं तथाऽन्यदप्येवं
कर्तव्यम्, तत्र । तथा मुक्ताः-परित्यक्ता योगाः-ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपोविषया व्यापारा
येन स मुक्तयोगी । ईदृशोऽपात्रे न दातव्यम् । यस्तु ददाति सः ‘पद्विधगतिगुपिले’ पृथिवी-
25 कायादित्रसकायान्तपद्कायपरिभ्रमणगहने ‘दीर्घे’ अपारे संसारे प्राग्यति ॥ ६४८९ ॥

अथ कीदृशस्य दातव्यम् ? को वा पात्रे ददतो गुणो भवति ? इति अत आह—

अरहस्सधारए पारए य असद्वकरणे तुलासमे समिते ।

कप्पाणुपालणा दीवणा य, आराहण छिन्नसंसारी ॥ ६४९० ॥

नास्त्यपरं रहस्यान्तरं यस्मात् तद् अरहस्यम्, अतीवरहस्यच्छेदशाल्कार्थतत्त्वमित्यर्थः, तद्
30 यो धारयति-अपात्रेभ्यो न प्रयच्छति सोऽरहस्यधारकः । ‘पारगः’ सर्वस्यापि प्रारब्धश्रुतस्य

१ ‘कसंयम-च्छेदोपस्थापनीयसंयमादिरूप’ कां० ॥ २ कसौ न कां० ॥ ३ ‘नरे’ न-रत्न-
ज्जनमात्रधारके । तथा कां० ॥ ४ ‘स्यभूतं छेद’ कां० ॥

पारगामी, न पल्लवग्राही । 'अशठकरणो नाम' मायो-मदविप्रमुक्तो भूत्वा यथोक्त विहितानुष्ठानं करोति । 'तुल्यसमो नाम' यथा तुल्य समस्विता न मार्गतो न वा पुरतो नमति एव यो राग-द्वेषविमुक्तो माना-ऽप्रमान-सुख-दुःखादिषु सम स तुल्यसम उच्यते । 'समित' पञ्चमि समितिमि. समायुक्त । एवविधगुणोपेतस्येदमध्ययन दातव्यम् । एव ददता कल्पस्य-भगव-दुक्तस्य श्रुतदानविधेरनुपालना कृता भवति, अथवा कल्पे-कल्पाध्ययने यद् भणित तस्यानु-५ पालनां य करोति तस्य दातव्यम् । एवकुर्वता दीपना-अन्येषामपि मार्गस्य प्रकाशना कृता भवति, यथाऽन्यैरपि एवगुणवते शिष्याय श्रुतप्रदान कर्तव्यम्, अथवा "दीवण" चि यो योग्यविनेयानां 'दीपनाम्' अनालस्येन व्याख्यान करोति तस्येद दातव्यम्, यदि वा दीपना नाम-उत्सर्गयोग्यानामुत्सर्गं दीपयति, अपवादयोग्यानामपवाद दीपयति, उभययोग्यानामुभावपि दीपयति, प्रमादिना वा दोषान् दीपयति, अप्रमादिना गुणान् दीपयति । य एतस्यां कल्पानु-१० पालनायां दीपनायां च वर्तते तस्य ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यमयी जघन्या मध्यमा उत्कृष्टा चाऽऽ-राधना भवति । ततश्चाराधनाया 'छिन्नसंसारि' भवति संसारसन्ततेर्व्यवच्छेद करोति । तस्यां च व्यवच्छिन्नायां यत् तद् अज्ञयमन्यायाधमपुनरावृत्तिक उपादेयस्यान तत् मामोतीति ॥६४९०॥

॥ कल्पस्थितिप्रकृतं समाप्तम् ॥

उक्तोऽनुगम । सञ्जति नयाः—ते च यद्यपि श्रुतसद्व्याख्यायापि ज्ञाननय-क्रियानयद्वयेऽन्त-१५ र्भावन्ते । तत्र ज्ञाननयस्यायमभिप्राय —ज्ञानमेव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारणम् । तथा च तदभिप्रायसमर्थिकेय शास्त्रान्तरोक्ता गाथा—

नायमि गिण्हियन्वे, अगिण्हियन्वमि चेव अरथमि ।

जइयन्वेमेव इइ जो, उवएसो सो नओ नाम ॥

अस्या व्याख्या—'ज्ञाते' सम्यक् परिच्छिन्ने 'ग्रहीतव्ये' उपादेये 'अग्रहीतव्ये' हेये²⁰ चशब्दाद् उपेक्षणीये च । एवकारस्त्ववधारणार्थं, तस्य चैव व्यवहित प्रयोग —ज्ञात एव ग्रहीतव्येऽग्रहीतव्ये उपेक्षणीये च, नाज्ञातेऽर्थे ऐहिकामुष्मिकरूपे । तत्रैहिको ग्रहीतव्य सक्-चन्दनादि, अग्रहीतव्यो विप-शस्त्र-कण्टकादि, उपेक्षणीय वृणादि । आमुष्मिको ग्रहीतव्य सम्यन्दर्शनादि, अग्रहीतव्यो मिथ्यादर्शनादि, उपेक्षणीयो विवक्षयाऽऽमुदयादि । तस्मिन्नर्थे यतितव्यमेवेति । अनुस्मारलोपाद् 'एवम्' अमुना क्रमेण ज्ञानपूर्वकमैहिका-ऽऽमुष्मिकफल-२५ प्राप्तिर्ना सत्त्वेन 'यतितव्य' प्रवृत्त्यादिलक्षणं प्रयत्न कार्य । इत्य चैतद्वक्त्रिकर्तव्यम्, सम्यग्ज्ञानमन्तरेण प्रवर्तमानस्य फलवित्तबाददर्शनात् । तथा चोक्तमन्यैरपि—

विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा मता ।

मिथ्याज्ञानात् प्रवृत्तस्य, फलासंवाददर्शनात् ॥

तथाऽऽमुष्मिकफलार्थिनाऽपि ज्ञान एव यतितव्यम्, आगमेऽपि तथाप्रतिपादनात् ।
उक्तं च—

पट्टमं नाणं ततो दया, एवं चिद्दृढं सद्यसंजए ।

अन्नाणी किं काही ?, किं वा नाही य छेय-पावगं ? ॥

इतश्चैतदेवमङ्गीकर्तव्यम्, यस्मात् तीर्थकर-गणधरैरगीतार्थानां केवलानां विहारक्रियाऽपि निषिद्धा । तथा चागमः—

गीयत्यो य विहारो, वीतो गीयत्थमीसतो भणितो ।

एत्तो तइय विहारो, नाणुत्ताओ जिणवरेहिं ॥

न खलु अन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक्पन्थानं प्रतिपद्यते इत्यभिप्रायः ।

एवं तावत् क्षायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तम्, क्षायिकमप्यङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव प्रतिपत्तव्यम्, यस्मादर्हतोऽपि भवाम्मोषितटस्थस्य दीक्षाप्रतिपन्नस्योत्कृष्टचरणवतोऽपि न तावद् अपवर्गप्राप्तिरुपजायते यावद् जीवा-ऽजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्न-
मिति । तस्माद् ज्ञानमेव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम् । “इति जो उवएसो सो नओ नाम” ‘इति’ एवम्—उक्तेन प्रकारेण य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यस्यापनपरः स नयो नाम, ज्ञाननय इत्यर्थः ॥

उक्तो ज्ञाननयः । सम्प्रति क्रियानयावसरः, तद्दर्शनं चेदम्—क्रियैव ऐहिका-ऽऽमुष्मिक-फलप्राप्तिकारणं प्रधानम्, युक्तियुक्तत्वात् । तथा चायमप्युक्तस्वरूपामेव स्वपक्षसिद्धये गाथा-
माह—“नायम्मि निणिहयव्वे” इत्यादि ।

अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या—ज्ञाते ग्रहीतव्येऽग्रहीतव्ये चार्थे ऐहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेव । यस्मात् प्रवृत्त्यादिलक्षणप्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽपि नामिलपितार्थावासिरुपजायते । तथा चोक्तमन्यैरपि—

क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् ।

यतः स्त्री-भक्ष्यभोगज्ञो, न ज्ञानात् सुखितो भवेत् ॥

आमुष्मिकफलार्थिनाऽपि क्रियैव कर्तव्या, तथा च भगवद्वचनमप्येवमेव व्यवस्थितम् ।
यत उक्तम्—

चेइय कुल गण संघे, आयरियाणं च पवयण सुए य ।

संवेसु वि तेण कयं, तव-संजममुज्जमंतेणं ॥

इतश्चैवमङ्गीकर्तव्यम्, यस्मात् तीर्थकर-गणधरैः क्रियाविकलानां ज्ञानमपि विफलमेवो-
क्तम् । तथा चागमः—

सुवहुं पि सुयमहीयं, किं काही चरणविप्पहीणस्स ? ।

अंधस्स जह पलित्ता, दीवसयसहस्सकोडी वि ॥

इति क्रियाविकल्पात् तस्येत्यभिप्रायः ।

एव तावत् क्षायोपशमिक चारित्रमङ्गीकृत्योक्तम्, चारित्र क्रियेत्यनर्थान्तरत्वात् क्षायिक-
मङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव ज्ञेयम्, यस्मादर्हतो भगवत् समुत्पन्नैकैवल्यज्ञानस्यापि
न तावद् मुख्यवाप्तिं सम्भवति यावदखिलकर्मेन्धनानलमूला ब्रह्मपञ्चाक्षरोधारणकालमात्रा
सर्वस्वरूपा चारित्रक्रिया नावाप्यते, तत् क्रियैव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारण-
मिति । “इति वो उवदेशो सो नवो नाम” ‘इति’ एवम्—उक्तेन प्रकारेण य उवदेश
क्रियाप्राधान्यरूपापनपर स नवो नाम, क्रियानय इत्यर्थः । उक्त क्रियानय ॥

इत्थ ज्ञान-क्रियानयस्वरूपं श्रुत्वा विदिततदभिप्रायो विनेय संशयापन्नं सन् आह—
किमत्र तत्त्वम् ? पक्षद्वयेऽपि युक्तिसम्भवात् । आचार्य आह—

सन्वेतिं पि नयानं, बहुविधवचनव्य निसामित्ता ।

10

तं सञ्चनयविसुद्धं, जं चरण-गुणद्वितो साह ॥

सर्वेषामपि मूलनयानाम् अपिशब्दात् तद्भेदानामपि नयानां द्रव्यास्तिकादीनाम् ‘बहुविध-
वक्तव्यता’ ‘सामान्यमेव, विशेषा एव, उभयमेव वा परस्परनिरपेक्षम्’ इत्यादिरूपां, अथवा
‘नामादिनयाना मध्ये को नय क साधुमिच्छति’ इत्यादिरूपा ‘निश्चय’ श्रुत्वा तत् ‘सर्व-
नयविसुद्ध’ सर्वनयसम्मत वचनम्—यत् ‘चरण-गुणसित’ चारित्र-ज्ञानसित साधु, यस्मात्
सर्वेऽपि नया भावनिक्षेपमिच्छन्तीति । गत नयद्वारम् ॥

॥ इति श्रीकैल्पटीकायां पष्ठ उद्देशकः समाप्तः ॥

नन्दीसन्दर्भमूले सुदृढतरमहापीठिकास्फुटवन्धे,

सुज्ञोद्देशाल्पशाखे दल-कुसुमसमै सुत्र-निर्गुक्तिवाक्यै ।

सान्धे भाष्यार्थसार्गामृतफलकलिते कल्पकल्पद्वयेऽसि-

20

आकृष्टं पष्ठशास्त्राफलनिबहमसावङ्कुटीवाऽस्तु टीका ॥

॥ समाप्ता चेयं सुखावबोधा नाम कल्पाध्ययनटीका ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

सौवर्णा विविधार्थरत्नकलिता एते पडुद्देशकाः,

श्रीकल्पेऽर्थनिधौ मताः सुकलया दौर्गत्यदुःखापहे ।

दृष्ट्वा चूर्णिसुवीजकाक्षरततिं कुदयाऽथ गुर्वाज्ञया,

खानं खानममी मया स्व-परयोरर्थं स्फुटार्थीकृताः ॥ १ ॥

श्रीकल्पपद्मममृतं विबुधोपयोग-

योन्मं जरा-मरणदारुणदुःखहारि ।

येनोद्धृतं मतिमथा मथिताच्छ्रुताव्येः,

श्रीमद्रवाहुगुरवे प्रणतोऽसि तस्मै ॥ २ ॥

येनेदं कल्पसूत्रं कमलमुकुलवत् कोमलं मञ्जुलामि-

गोभिर्दोषापहामिः स्फुटविषयविभागस्य सन्दर्शिकाभिः ।

उत्फुल्लोद्देशपत्रं सुरसपरिमलोद्धारसारं वितेने,

तं निःसम्बन्धवन्धुं नुत मुनिमधुपाः । भास्करं भाष्यकारम् ॥ ३ ॥

श्रीकल्पाध्ययनेऽसिन्नतिगम्भीरार्थभाष्यपरिकलिते ।

विषमपदविवरणकृते, श्रीचूर्णिकृते नमः कृतिने ॥ ४ ॥

श्रुतदेवताप्रसादादिदमध्ययनं विवृण्वता कुशलम् ।

यद्वापि मया तेन, प्राप्नुयां बोधिमहममलम् ॥ ५ ॥

गम-नयगभीरनीरश्चित्रोत्सर्गा-ऽपवादवादोर्मिः ।

युक्तिशतरत्नरम्यो, जैनागमजलनिधिर्जयति ॥ ६ ॥

श्रीजैनशासननमस्तलतिग्मरश्मिः,

श्रीसद्मचान्द्रकुलपद्मविकाशकारी ।

स्वज्योतिरावृतदिगम्बरदम्बरोऽमृत्,

श्रीमान् धनेश्वरगुरुः प्रथितः पृथिव्याम् ॥ ७ ॥

श्रीमच्चैत्रपुरैकमण्डनमहावीरप्रतिष्ठाकृत-

स्वस्माच्चैत्रपुरप्रबोधतरणेः श्रीचैत्रगच्छोऽजनि ।

तत्र श्रीभुवनेन्द्रसूरिमुगुरुर्मस्यणं भासुर-

ज्योतिःसद्गुणरत्नरोहणगिरिः कालक्रमेणाभवत् ॥ ८ ॥

तत्पादाम्बुजमण्डनं समभवत् पक्षद्वयीशुद्धिमान्,

नीर-क्षीरसदृक्षदूषण-गुणत्याग-ग्रहैकव्रतः ।

कालुष्यं च जडोद्धवं परिहरन् दूरेण सन्मानस-

स्थायी राजमरालवद् गणिवरः श्रीदेवभद्रप्रभुः ॥ ९ ॥

शस्याः शिष्यास्त्रयस्तत्पदसरसिरुहोत्सङ्गशृङ्गारमृङ्गा,
विध्वस्तान्नसङ्गा. सुविहितविहितोत्तुङ्गरङ्गा यम्यु ।
तत्रायं सचरित्रानुमतिकृतमति श्रीजगच्चन्द्रसूरिः,
श्रीमदेवेन्द्रसूरिः सरलतरलसच्चित्तवृत्तिर्द्वितीयः ॥ १० ॥

तृतीयशिष्या श्रुतवारिवाधयः,
परीपद्मशोभ्यमन समाधयः ।

जयन्ति पूज्या विजयेन्दुसूरयः,
परोपकारादिगुणौघमूरयः ॥ ११ ॥

प्रौढ मन्मथपार्थिव त्रिजगतीजैत्र विजित्यैयुषा,
येषां जैनपुरे परेण महसा प्रक्रमन्तकान्तोत्सवे ।

स्वैर्य मेरुरगाधतां च जलधि सर्वसहस्र मही,
सोम सौम्यमहर्षति किल महत्तेजोऽकृत मासृतम् ॥ १२ ॥

वाप वाप प्रवचनवचोवीजरजीं विनेय-

क्षेत्रमाते सुपरिमलिते शब्दशास्त्रादिसरै ।

ये क्षेत्रज्ञे शुचिगुरुजनाम्नायवाक्सारणीभिः ,

सिद्ध्वा तेने मुजनहृदयानन्दि सज्ज्ञानससम् ॥ १३ ॥

यैरममचैः शुभमम्रजापै-

वैतालमाधाय कलिं स्वदयम् ।

अतुल्यकल्याणमयोत्तमार्ध-

सत्पुरुषः सत्त्वधनैरसाधि ॥ १४ ॥

किं बहुना ?—

उद्योत्क्षामङ्गुलया यया धवलित विश्वम्भरामण्डल,

या नि शेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणी ।

तस्यां श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाया गुण-

भेगे स्याद् यदि वास्तवस्तवकृती विज्ञ स वाचापतिः ॥ १५ ॥

सत्पौणिपद्मजरज परिपूतघ्नीर्षा ,

शिष्यास्त्रयो दधति सम्प्रति गच्छभारम् ।

१ 'तृतीययोधया', मा० ॥ २ 'स्वैयु' मा० ॥ ३ 'ल लसत्तेजो' मा० ॥

४ यैश्चान्द्रैरिव धामभिर्घषलित विश्वम्भरामण्डलं,

ये निःशेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणः ।

तेषां श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाणा गुण

धामाणां यदि वास्तवस्तवकृती यिज्ञो मयेद् गीष्पतिः ॥ १५ ॥ मा० ॥

५ तरपादपद्मजरजपरिपिञ्जराङ्गाः, शिष्या० मा० ॥

श्रीवज्रसेन इति सद्गुरादिमोऽत्र,

श्रीपद्मचन्द्रसुगुरुस्तु ततो द्वितीयः ॥ १६ ॥

तार्तीयकस्तेषां, विनेयपरमाणुरनणुशस्त्रेऽस्मिन् ।

श्रीक्षेमकीर्तिस्ररिविनिर्ममे विवृतिमल्पमतिः ॥ १७ ॥

८ श्रीविक्रमतः कामति, नयनामिगुणेन्दुपरिमिते १३३२ वर्षे ।

ज्येष्ठश्चेतदशम्यां, समर्थितैषा च हस्तार्के ॥ १८ ॥

प्रथमादर्शे लिखिता, नयप्रभप्रभृतिभिर्यतिभिरेषा ।

गुरुतरगुरुमक्तिमरोद्बहनादिव नम्रितशिरोमिः ॥ १९ ॥

इह च—

१० सूत्रादर्शेषु यतो, भूयस्यो वाचना विलोक्यन्ते ।

त्रिषमाश्च भाष्यगाथाः, प्रायः स्वल्पाश्च चूर्णिगिरः ॥ २० ॥

ततः—

सूत्रे वा भाष्ये वा, यन्मतिमोहान्मयाऽन्यथा किमपि ।

लिखितं वा विवृतं वा, तन्मिथ्या दुष्कृतं भूयात् ॥ २१ ॥

११

१६

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

॥ ग्रन्थाग्रम्—४२६०० ॥

परिशिष्टानि

प्रथमं परिशिष्टम्

सु द्वि त स्य

निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्युपेतस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य
विभागाः

गाथा	विभाग-अधिकारै	पत्राणि
प्रथमो विभागः		
१-८०५	पीठिका	१-२५४
द्वितीयो विभागः		
८०६-२१२४	प्रलम्बप्रकृत-भासकल्पप्रकृतपर्यन्तो नवसूत्रात्मकः प्रथम उद्देशकः	२५५-६१०
तृतीयो विभागः		
२१२५-३२८९	भासकल्पप्रकृतानन्तरवर्त्ती समग्रः प्रथम उद्देशकः	६११-९२२
चतुर्थो विभागः		
३२९०-४८७६	द्वितीय-तृतीयावुद्देशकौ	९२३-१३०६
पञ्चमो विभागः		
४८७७-६०५९	चतुर्थ-पञ्चमावुद्देशकौ	१३०७-१६००
षष्ठो विभागः		
६०६०-६४९०	षष्ठ उद्देशकः उपोद्घात-परिशिष्टादिक च	१६०१-१७१२

२ द्वितीयं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्रस्य

निर्युक्ति-भाष्य-चूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्निर्दिष्टानां
प्रकृतनाम्नां सूत्रनाम्नां चानुक्रमणिका ।

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागाः	पत्रादि
अक्षिसूत्र	उ० ६ सू० ६	६	१६३३
अग्निसूत्र	उ० २ सू० ६-७	४	९५९
अट्टजाय (सुत्त)	उ० ६ सू० १८	६	१६५९ (गा० ६२८५)
अधिकरणसूत्र	उ० १ सू० ३४	३	९०६;
"		५	१५१५- (टि० १)
"	उ० ४ सू० ३०	५	१४७३
अध्वसूत्र	उ० १ सू० ४६	२	३२१, ३३१
		३	९०६ -
		४	१२८८
		५	१४४७
अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्र	उ० १ सू० १४-१५	३	६७२
अभ्यङ्गनसूत्र	उ० ५ सू० ४०	५	१५८६
अर्थजातिसूत्र	उ० ६ सू० १८	६	१६५६
अविणीयसुत्त	उ० ४ सू० १०	५	१३८१ चू० विचू० (टि० २)
असंस्तुतनिर्विचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ८	५	१५३४, १५३७
असंस्तुतविचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ९	५	१५३७
अहिकरणसुत्त	उ० १ सू० ३४	३	९०६ विचू० (टि० २)
अहिगरणसुत्त	उ० १ सू० ३४	३	९०६ चू० (टि० २)
आदिसुत्त	उ० १ सू० १-५	६	९०६ (गा० ३२३१)
आलेपनसूत्र	उ० ५ सू० ३९	५	१५८८
आहारसूत्र	उ० ५ सू० ११	५	१५५५
आहतसूत्र	उ० २ सू० १७	४	१००५
आहृतिकासूत्र	उ० २ सू० १८	४	१००८
इन्दिय (सुत्त)	उ० ५ सू० १३	५	१५६१ (गा० ५९१९)
इन्द्रियसूत्र	उ० ५ सू० १३	५	१५६१, १५६२
उड्ड (सुत्त)	उ० ४ सू० ३४-३५	५	१४९९ (गा० ५६६५)
उदकसूत्र	उ० २ सू० ५	४	९५२, ९५६, ९५९
उन्मादप्राप्तासूत्र	उ० ६ सू० १३	६	१६५२

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभाग	पैत्रादि
मनुब्रह्मसूत्रद्वय	सं० ४ सू० ३४-३५	५	१४५९, १५०१
पुरुषावशाविसूत्र	सं० ५ सू० ३०	५	१५६३
पुरुषाविसूत्र	सं० ५ सू० १५	५	१५६३
पुरुषाविसूत्र (सुच)	सं० ५ सू० ३०	५	१५६३ (गा० ५९२९)
कस्याविसूत्र	सं० ६ सू० २०	६	१६७६
कालाविसूत्र	सं० ४ सू० १६	५	१४०५
कालिकामसूत्र	सं० ३ सू० १८	४	११९३, १२३०
शिशुविसूत्र	सं० ६ सू० १०	६	१६४७
शिशुविसूत्र	सं० ६ सू० १०	६	१६४७, १६४४
शिशु-दीक्षविसूत्र	सं० ६ सू० १०-११	६	१६५१
शेषाविसूत्र	सं० ४ सू० १७	५	१४००, १४०५
शिशुविसूत्र	सं० ४ सू० १४-१५	५	१३९२ (गा० ५९३६)
शिशुविसूत्र	सं० ४ सू० १४-१५	५	१३९३
		६	१६४४
श्रीमत्सूत्र	सं० १ सू० १६-१७	३	१६९९, १०६
श्रीमत्सूत्र (सुच)	सं० १ सू० १६-१७	३	१६९९ (गा० ५९३६), १०६ (गा० ३२४१)
श्रीमत्सूत्र (सुच)	सं० १ सू० ५०	३	१०६ (गा० ३२४२)
श्रीमत्सूत्र (सुच)	सं० १ सू० १८	३	१०६ (गा० ३२४१)
श्रीमत्सूत्र	सं० १ सू० १८	३	१०६
श्रीमत्सूत्र	सं० ४ सू० ४-९	५	१३८१ (गा० ५९९६)
श्रीमत्सूत्र	सं० १ सू० ६	३	१५१ (दि० २-२-४), १५२, १६६
श्रीमत्सूत्र (सुच)	सं० १ सू० २०	३	१००५ (गा० ६४८७)
श्रीमत्सूत्र	सं० १ सू० १९	३	१०६
श्रीमत्सूत्र (सुच)	सं० १ सू० १९	३	१०६ (गा० ३२४२)
श्रीमत्सूत्र	सं० ६ सू० ७	६	१६३३ (गा० ६८८२)
श्रीमत्सूत्र	"	६	१६३३
श्रीमत्सूत्र (सुच)	सं० ४ सू० १२	५	१३८४ (गा० ५९११)
श्रीमत्सूत्र	सं० ४ सू० १२	५	१३८५
श्रीमत्सूत्र	सं० ५ सू० १	५	१५१९
श्रीमत्सूत्र	सं० ५ सू० ६	५	१५१२
श्रीमत्सूत्र	सं० १ सू० १-२	३	१५२
श्रीमत्सूत्र	(१)	३	१६२

१ यद्यपि इतिहासाधीनता क्षेत्रमकीर्तिश्रुत्या द्वितीयोद्देशके "योगसूत्र एवमहर्षिः" इति १३१७ गार्ह-
पत्यायाम् (१३२ पत्रे) =

"यन्निष्ठं दृष्टान्तिं चाधीनां च प्रत्येकमिदं । यद्येवैतत् कस्याप्ययमेव संक्षेपसूत्रं
निर्लोमसूत्रं वा । तद्यथा—नो कल्प्यं निर्गम्यं नलोमाई चस्माई चारितं ( ) ।

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
निर्हृतसूत्र	उ० २ सू० १८.	४	१००४, १००५
नीहृदसुत्त	,,	४	१००४ (गा० ३६१६)
नौसूत्र	उ० ६ सू० ९	६	१६३३, १६३५
पङ्क्तसूत्र	उ० ६ सू० ८	६	१६३३
परिमन्थसूत्र	उ० ६ सू० १९	६	१६७६
परिहारिकसूत्र	उ० ४ सू० ३१	५	१४८१
परिहारियसुत्त	उ० ४ सू० ३१	५	१४८१ (गा० ५५९४)
पल्लव (सुत्त)	उ० १ सू० १	२	२७४
		६	१७०५ (गा० ६४८७)
पाराञ्चिकसूत्र	उ० ४ सू० २	५	१३३५ (टि० ३), १३८५
पाहुड (सुत्त)	उ० १ सू० ३४	३	९०६ (गा० ३२४२)
पिंड (सुत्त)	उ० २ सू० ८-१०	४	९६९ (गा० ३४७४)
विण्डसूत्र	,,	४	९५१, ९५२, ९६९
पुरुषसूत्र	उ० ५ सू० ४	५	१५१२
प्रतिबद्धमायसूत्र	उ० १ सू० ३०-३१	३	७३९
प्रतिबद्धसूत्र	उ० १ सू० ३१	४	९७६
प्रदीपसूत्र	उ० १ सू० ७	४	९५१ (टि० २-३-४), ९५२, ९५९
प्रलम्बप्रकृत	उ० १ सू० १-५	२	३२१, ३३१
		३	९०६
प्रलम्बसूत्र	उ० १ सू० १	४	९२४
		६	१७०६
प्राभृतसूत्र	उ० १ सू० ३४	३	९०६
प्रायश्चित्तसूत्र	उ० ६ सू० १६	६	१६५७
मरणसूत्र	उ० ४ सू० २९	५	१४८१
मासकल्प (सुत्त)	उ० १ सू० ६-९	६	१७०४ (गा० ६४८२)
मासकल्पप्रकृत	उ० १ सू० ६-९	२	३२२, ५९४
		३	६१२, ७७५, ७७६, ९०६
		४	९२५, ९७४, ११६२, १२९४
		६	१६९९ (टि० ४), १७०४

कप्यइ निगंयाणं सलोमाइं चम्माइं धारित्तए (उ० ३ सू० ४) । नो कप्यइ निगंथीणं सलोमाइं चम्माइं धारित्तए (उ० ३ सू० ३) । कप्यइ निगंथीणं अलोमाइं चम्माइं धारित्तए ( ) ।”

—इत्येवंरूपेण निर्लोमसूत्रयुगलमुल्लिखितं वरीय्यते । किञ्च नैतत्सूत्रयुगलं कस्मिंश्चिदपि सूत्रादर्शं निरीक्ष्यते, नापि भाष्यकृता चूर्णिकृता वृद्धभाष्यकृता चाप्यतीकृतं व्याख्यातं वा विभाव्यते । अपि च द्वितीयोद्देशके भगवता वृत्तिकृता सङ्क्षिप्तवृत्तमपि निर्लोमसूत्रयुगलं न च तृतीयोद्देशके चर्मप्रकृतव्याख्यानां त्रयरे स्थानापन्नमपि स्वीकृतं व्याख्यातं संस्चितं वेति किमत्रार्थे प्रमादः सूरैः उतान्यत् किमपि कारणान्तरमिति न सम्यगाकलयामः । अत एव च नैतत्सूत्रस्थलं निर्दिष्टमत्रास्माभिरिति ॥

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
मोकसूत्र	उ० ५ सू० ३७	५	१५७८
मोय (सुच)	उ० ५ सू० ३७	५	१५७८ (गा० ५९७६)
प्रक्षणसूत्र	उ० ५ सू० ४०	५	१५८७, १५८८, १५९० (दि० २)
यज्ञाविष्टासूत्र	उ० ६ सू० १२	६	१६५१, १६५२
रण्या (सुच)	उ० १ सू० १२-१३	१	९०६ (गा० ३२४२)
रण्यामुद्रापणगृहादिसूत्र	उ० १ सू० १२-१३	१	९०६
रात्रिभक्तसूत्र	उ० १ सू० ४२-४३	३	८४०, ८६२, ८७५ (दि० २-४);
		५	१३२७
रोषकसूत्र	उ० १ सू० ३०	५	१३०८
यगहा (सुच)	उ० १ सू० १०-११	३	७४८ (गा० २६६७), ९०६ (गा० ३२४२)
यगहासूत्र	"	३	६४९, ७४८, ९०६
वायादिविष्टारि (सुचालि)	उ० १ सू० ३८-४१	३	९०६ (गा० ३२४१)
वर्षावाससूत्रद्वय	उ० ४ सू० ३६-३७	५	१४९९, १५०१
वस्त्रपरिमाणसूत्र	उ० ३ सू० १६	७	१२३०
वस्त्रादिसूत्र	उ० १ सू० ३८-४१	३	९०६
विष्टसूत्र	उ० २ सू० ४	७	९५२, ९५६
विष्यग्मवनसूत्र	उ० ४ सू० २९	५	१४५८, १४८१
विष्णुमणसुच	उ० ४ सू० २९	५	१४५८ (गा० ५४९७), १४८१ (गा० ५५९५)
विस्संमणसुच	"	५	१४५८ (गा० ५४९७ दि० ३)
वेराजविष्टसुच	उ० १ सू० ३७	३	७७८ (गा० २७५९)
वेराज्यविष्टराज्यसूत्र	उ० १ सू० ३७	३	७७८
श्लोक-सूत्र	उ० ५ सू० १४	५	१५६१, १५६२
यद्विषकल्पसूत्राणि	उ० ४ सू० ४-९	५	१३८१
यद्विषकल्पस्थितिसूत्र	उ० १ सू० २०	६	१७०५, १७०६
यद्विषसविष्टद्वयकल्पसूत्राणि	उ० ४ सू० ४-९	५	१३८०
समवसरणसूत्र	उ० ३ सू० १५	७	११४९, ११६४
समोसरणसुच	"	७	११४९ (गा० ४२३५)
सलोमसूत्र	उ० ३ सू० ३-४	७	९३२
संलृप्तनिर्विष्टितसूत्र	उ० ५ सू० ६	५	१५३३
संलृप्तविष्टितसूत्र	उ० ५ सू० ७	५	१५३३, १५३४
सागारिकसूत्र	उ० १ सू० २५-२६	३	६९६, ९०६
		५	१३२२

तृतीयं परिशिष्टम्

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य प्रकृतनाम्नां सूत्रनाम्नां
तद्विषयस्य चानुक्रमणिका ।

प्रथम उद्देशकः

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रगोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

१-६, १-

प्रलम्बप्रकृतम्

२६६-३४०

१ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकम् अभिन्न-आमतालप्रलम्बसूत्रम्

२ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं भिन्न-आमतालप्रलम्बसूत्रम्

३ निर्मन्थविषयकं भिन्न-अभिन्नपक्तालप्रलम्बसूत्रम्

४ निर्मन्थीविषयकं अभिन्नपक्तालप्रलम्बसूत्रम्

५ निर्मन्थीविषयकं भिन्नपक्तालप्रलम्बसूत्रम्

६-९

मासकल्पप्रकृतम्

३४१-६१०

६-७ निर्मन्थविषयके मासकल्पसूत्रे

८-९ निर्मन्थीविषयके मासकल्पसूत्रे

१०-११

घगडाप्रकृतम्

६११-७०

१०-११ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयके घगडासूत्रे

१२-१३

आपणगृहरध्यामुखादिप्रकृतम्

६५१-७९

१२ निर्मन्थीविषयकम् आपणगृहरध्यामुखादिसूत्रम्

१३ निर्मन्थविषयकम् आपणगृहरध्यामुखादिसूत्रम्

१४-१५

अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम्

६५९-६९

१४ निर्मन्थीविषयकम् अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रम्

१ यद्यपि भाष्यकृता दृष्टिकृता चापि १२४१-४२ भाष्यगाथायां तस्याख्यायां च एतत्प्रकृतसूत्रं 'रध्यामुखापणगृहादिसूत्र'त्वेनोक्तिरितं (इत्यर्था पत्र ९०६) तथाप्यस्माभिरेव प्रकृतं प्रथमोद्दिष्टक ११-१३ सूत्र-२१९७-९८ भाष्यगाथा-तद्व्याख्यादिग्रामान्यभिहितं 'आपणगृहरध्यामुखादि-प्रकृत'तया निर्दिष्टमिति ॥

२ एतत्प्रकृतमिषानस्यैवस्याभिरेवस्या अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति उक्तं ननु तत्र स्थाने आपणगृहरध्यामुखादिप्रकृतम् इति वाचनीयम् ॥

३ एताप्रकृतस्यारम्भः २१९५ भाष्यगाथातिरन्तरं सूत्रम् इत्यस्य प्राग् विज्ञेयः । अत्रान्तरे—
॥ आपणगृहरध्यामुखादिप्रकृतं समाप्तम् ॥ अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति कैवम् ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाना विषयश्च

पत्रम्

	१५ निर्ग्रन्थविषयकम् अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रम्	
१६-१७	घटीमात्रकप्रकृतम्	६६९-७२
	१६ निर्ग्रन्थीविषयकं घटीमात्रकसूत्रम्	
	१७ निर्ग्रन्थविषयकं घटीमात्रकसूत्रम्	
१८	चिलिमिलिकाप्रकृतम्	६७२-७६
	१८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं चिलिमिलिकासूत्रम्	
१९	दकतीरप्रकृतम्	६७६-८९
	१९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं दकतीरसूत्रम्	
२०-२१	चित्रकर्मप्रकृतम्	६८९-९१
	२० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सचित्रकर्मोपाश्रयसूत्रम्	
	२१ निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीविषयकम् अचित्रकर्मोपाश्रयसूत्रम्	
२२-२४	सागारिकनिश्चाप्रकृतम्	६९१-९५
	२२-२३ निर्ग्रन्थीविषयके सागारिकनिश्चासूत्रे	
	२४ निर्ग्रन्थविषयकं सागारिकनिश्चाऽनिश्चासूत्रम्	
२५-२९	सागारिकोपाश्रयप्रकृतम्	६९५-७२६
	२५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२६ निर्ग्रन्थविषयकं स्त्रीसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२७ निर्ग्रन्थविषयकं पुरुषसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२८ निर्ग्रन्थीविषयकं पुरुषसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२९ निर्ग्रन्थीविषयकं स्त्रीसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
३०-३१	प्रतिबद्धशय्याप्रकृतम्	७२७-३८
	३० निर्ग्रन्थविषयकं प्रतिबद्धशय्यासूत्रम्	
	३१ निर्ग्रन्थीविषयकं प्रतिबद्धशय्यासूत्रम्	
३२-३३	गृहपतिकुलमध्यवासप्रकृतम्	७३८-५०
	३२ निर्ग्रन्थविषयकं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्रम्	
	३३ निर्ग्रन्थीविषयकं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्रम्	

१ एतत्प्रकृतं निश्चाप्रकृतम् इति नाम्नाऽपि उच्येत ॥

२ एतत्प्रकृतसत्कसूत्राणि सूत्र-भाष्य-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिः 'सागारिकसूत्र' नाम्ना निर्दिष्टानि वरीवृत्त्यन्ते । दृश्यतां पत्रम् ६९६, ९०६ (गाथा ३२४२), ९०६ (टि० २), १३२२ प्रयुति ॥

३ यद्यप्यत्र स्थाने मूले गाथापत्तिः इति मुद्रितं वर्तते तथापि तत्र गृहपतिः इत्येव ज्ञेयम् ॥

पत्रम्	प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च	पत्रम्
३४	व्यवशामनप्रकृतम्	७५१-६९
	३४ भिक्षुविषयक व्यवशामनसूत्रम्	
३५-३६	चारप्रकृतम्	७७०-७८
	३५-३६ निर्मन्य-निर्मन्यीविषयके चारसूत्रे	
३७	वैराज्यविरुद्धराज्यप्रकृतम्	७७८-८७
	३७ निर्मन्य-निर्मन्यीविषयक वैराज्यविरुद्धराज्यसूत्रम्	
३८-४१	अवग्रहप्रकृतम्	७८८-८०१
	३८-३९ निर्मन्यविषयके वस्त्राद्यवग्रहसूत्रे	
	४०-४१ निर्मन्यीविषयके वस्त्राद्यवग्रहसूत्रे	
४२-४३	रात्रिभक्तप्रकृतम्	८०१-३९
	४२-४३ निर्मन्य-निर्मन्यीविषयके रात्रिभक्तसूत्रे	
४४	रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम्	८३९-४७
	४४ निर्मन्य-निर्मन्यीविषयक रात्रिवस्त्रादिग्रहणसूत्रम्	
४५	हरियाहडियाप्रकृतम्	८४८-५६
	४५ निर्मन्य-निर्मन्यीविषयक हरियाहडियासूत्रम्	
४६	अध्वप्रकृतम्	८५६-८०
	४६ निर्मन्य-निर्मन्यीविषयक अध्वसूत्रम्	
४७	सङ्घट्टिप्रकृतम्	८८१-९७
	४७ निर्मन्य-निर्मन्यीविषयक सङ्घट्टिसूत्रम्	
४८-४९	विचारभूमीविहारभूमीप्रकृतम्	८९७-९०५
	४८ निर्मन्यविषयक विचारभूमीविहारभूमीसूत्रम्	
	४९ निर्मन्यीविषयक विचारभूमीविहारभूमीसूत्रम्	
५०	आर्यक्षेत्रप्रकृतम्	९०५-२२
	५० निर्मन्य-निर्मन्यीविषयक आर्यक्षेत्रसूत्रम्	

१ एतत्प्रकृतस्य साप्यकृता 'प्राभृतसूत्र' नाम्नाऽऽज्ञापि (इत्यर्थां नाम्ना १२४३), धूर्णि-विशेष धूर्णिकृत्तां पुन 'प्राभृतसूत्र' समानार्थकेन 'अधिकरणसूत्रम्'-इति नाम्ना उदघेष्टि, अस्माभिस्तु सूत्राध्यायीविरचितस्य व्यवशामनप्रकृतम् इति नाम्ना निरदृष्टि इति ॥

२ अथप्यत्र घरप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तथाप्यत्र रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम् इति बोध्यम् ॥

३ हरियाहडियाप्रकृतम् इत्यस्मिन् प्राकृतनामनि हृताहृतिकाप्रकृतम् हरिताहृतिकाप्रकृतम् चेत्युभे अपि शास्त्ररुदग्निमये नाम्नी अन्तर्भवतः ॥

द्वितीय उद्देशकः

—००००—

१-१२

उपाश्रयप्रकृतम्

९२३-७९

१-३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयाणि वीजसूत्राणि

४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकं विकटसूत्रम्

५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकम् उदकसूत्रम्

६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकं ज्योतिःसूत्रम्

७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकं प्रदीपसूत्रम्

८-१० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयाणि पिण्डादिसूत्राणि

११ निर्ग्रन्थीविषयम् आगमनगृहादिसूत्रम्

१२ निर्ग्रन्थविषयम् आगमनगृहादिसूत्रम्

१३-१६

सागारिकपारिहारिकप्रकृतम्

९८०-१००४

१३ सागारिकपारिहारिकसूत्रम्

१४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयम् अनिर्हृतसागारिकपिण्डसूत्रम्

१५-१६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषये निर्हृतसागारिकपिण्डसूत्रे

१७-१८

आहृतिकानिर्हृतिकाप्रकृतम्

१००४-१०११

१७ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] आहृतिकासूत्रम्

१८ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] निर्हृतिकासूत्रम्

१९

अंशिकाप्रकृतम्

१०१२-१४

१९ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] अंशिकासूत्रम्

२०-२३

पूज्यभक्त-उपकरणप्रकृतम्

१०१४-१७

२०-२३ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयाणि] पूज्यभक्तोपकरणसूत्राणि

२४

उपधिप्रकृतम्

१०१७-२०

२४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् उपधिसूत्रम्

२५

रजोहरणप्रकृतम्

१०२१-२२

२५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् रजोहरणसूत्रम्

१ प्रकृतमिदं सोपघातोपाश्रयप्रकृतम् इत्यभिधयाऽपि निर्दिश्येत ॥

२ सूत्राण्येतानि वृत्तिकृता 'धान्यसूत्र' नाम्नोक्तानीति (दृश्यतां पत्रं ९५२) ॥

३-४ ज्योतिःसूत्रम् प्रदीपसूत्रम् चेति सूत्रयुगलं वृत्तिकृता 'अग्निसूत्र'त्वेनापि ज्ञापितं वर्तते (दृश्यतां पत्रं ९५९) ॥

५-६ एतत्सूत्रयुगलं वृत्तिकृता क्रमशः आहृतसूत्रम् निर्हृतसूत्रम् इति संज्ञाभ्यामप्युल्लिखितं दृश्यते ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्वाग्री विषयश्च

पत्रम्

द्वितीय उद्देशकः

१-२	उपाश्रयप्रवेशप्रकृतम्	१०२३-५०
	१ निर्ग्रन्थविषयक निर्ग्रन्थ्युपाश्रयप्रवेशसूत्रम्	
	२ निर्ग्रन्थीविषयक निर्ग्रन्थ्युपाश्रयप्रवेशसूत्रम्	
३-६	चर्मप्रकृतम्	१०५०-६६
	३ निर्ग्रन्थीविषयक सलोमचर्मसूत्रम्	
	४ निर्ग्रन्थविषयक सलोमचर्मसूत्रम्	
	५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयक कृत्स्नचर्मसूत्रम्	
	६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अकृत्स्नचर्मसूत्रम्	
७	कृत्स्ना-ऽकृत्स्नवस्त्रप्रकृतम्	१०६७-७४
	७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कृत्स्ना-ऽकृत्स्नवस्त्रसूत्रम्	
८-९	मिक्षा-ऽमिक्षवस्त्रप्रकृतम्	१०७५-१११८
	८ निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थीविषयकम् अभिन्नवस्त्रसूत्रम्	
	९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं मिश्रवस्त्रसूत्रम्	
१०-११	अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकप्रकृतम्	१११८-२८
	१० निर्ग्रन्थविषयकम् अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकसूत्रम्	
	११ निर्ग्रन्थीविषयकम् अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकसूत्रम्	
१२	निश्राप्रकृतम्	११२८-३७
	१२ निर्ग्रन्थीविषयकं निश्रासूत्रम्	
१३-१४	त्रिचतुःकृत्स्नप्रकृतम्	११३७-४९
	१३ निर्ग्रन्थविषयकं त्रिकृत्स्नसूत्रम्	
	१४ निर्ग्रन्थीविषयकं चतुःकृत्स्नसूत्रम्	
१५	समवसरणप्रकृतम्	११४९-६७
	१५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं समवसरणसूत्रम्	

१ अत्र सूत्रे निर्ग्रन्थ्युपाश्रयप्रवेशप्रकृतम् इति मुद्रित पर्वते तत्स्थाने उपाश्रयप्रवेशप्रकृतम् इत्येतावदेव शातव्यम् ॥

२ अत्र स्थाने कृत्स्नाकृत्स्नप्रकृतम् इति मुद्रितमस्ति तत्स्थाने कृत्स्नाकृत्स्नवस्त्रप्रकृतम् इत्यवगतव्यम् ॥

३ १००५ पृष्ठविरोधे सूत्रम् इत्यस्योपरिशात मिश्रामिक्षप्रकृतम् इत्युक्तमित्यव्यम् ॥

४ अत्र सूत्रे त्रिकृत्स्नप्रकृतम् इति मुद्रित पर्वतस्य तत्स्थाने त्रिचतुःकृत्स्नप्रकृतम् इति बोध्यम् ॥

सूत्रम्	प्रवृत्त-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च	पत्रम्
१६	वस्त्रपरिभाजनप्रकृतम्	११६७-८०
१७	१६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वस्त्रपरिभाजनसूत्रम्	
१७	शय्यासंस्तारकपरिभाजनप्रकृतम्	११८१-९२
१७	१७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं शय्यासंस्तारकपरिभाजनसूत्रम्	
१८	कृतिकर्मप्रकृतम्	११९२-१२२९
१८	१८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कृतिकर्मसूत्रम्	
१९	अन्तरगृहस्थानादिप्रकृतम्	१२३०-३३
१९	१९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अन्तरगृहस्थानादिसूत्रम्	
२०-२१	अन्तरगृहाख्यानादिप्रकृतम्	१२३३-४१
२०-२१	२०-२१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके अन्तरगृहाख्यानादिसूत्रे	
२२-२४	शय्यासंस्तारकप्रकृतम्	१२४२-५३
२२-२४	२२-२४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयाणि शय्यासंस्तारकसूत्राणि	
२५-२९	अवग्रहप्रकृतम्	१२५४-८७
२५-२९	२५-२९ निर्ग्रन्थविषयाणि अवग्रहसूत्राणि	
३०	सेनाप्रकृतम्	१२८७-९८
३०	३० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सेनासूत्रम्	
३१	क्षेत्रावग्रहप्रमाणप्रकृतम्	१२९८-१३०६
३१	३१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् क्षेत्रावग्रहप्रमाणसूत्रम्	

चतुर्थ उद्देशकः

१	अनुद्धातिकप्रकृतम्	१३०७-२९
१	अनुद्धातिकसूत्रम्	

१ यद्यप्यत्र यथारत्नाधिकवस्त्रग्रहणप्रकृतम् इति सुद्रितं विद्यते तथापि तत्स्थले पत्र १२३० मध्ये घृत्तिकृतिर्दिष्टं वस्त्रपरिभाजनप्रकृतम् इत्यभिधानं समीचीनतममिति तदेवात्र ज्ञेयम् ॥

२ अत्र स्थाने यथारत्नाधिकशय्यासंस्तारकग्रहणप्रकृतम् इति सुद्रितं वर्तते तथापि शय्यासंस्तारकपरिभाजनप्रकृतम् इत्येवात्रावबोद्धव्यम् ॥

३ वृत्तिकृता 'रोधकसूत्र'त्वेनापि निर्दिष्टत्वाद् रोधकप्रकृतम् इति नाम्नाऽपीदं प्रकृतमुच्येत ॥

४ अत्र अवग्रहक्षेत्रप्रमाणप्रकृतम् इति सुद्रितं वर्तते तत्स्थाने क्षेत्रावग्रहप्रमाणप्रकृतम् इत्यवगन्तव्यम् ॥

सूत्रम्	प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्री विषयश्च	पत्रम्
२	पाराञ्चिकप्रकृतम्	१३२९-४९
३	२ पाराञ्चिकसूत्रम्	
३	अनवस्थाप्यप्रकृतम्	१३४९-६७
३	३ अनवस्थाप्यसूत्रम्	
४-९	पञ्चिधसचिच्चद्रव्यकल्पप्रकृतम्	१३६७-८१
४	४ सचिच्चद्रव्यकल्पविषयकम् प्रव्राजनासूत्रम्	
५	५ सचिच्चद्रव्यकल्पविषयकम्—मुण्डापना-	
	सूत्रम् ६ शिक्षापनासूत्रम् ७ उपस्थापना-	
	सूत्रम् ८ सम्भोजनासूत्रम् ९ संवासनासूत्रं च	
१०-११	वाचनाप्रकृतम्	१३८१-८४
१०	१० वाचनाविषयम् अविनीतादिसूत्रम्	
११	११ वाचनाविषयम् विनीतादिसूत्रम्	
१२-१३	संज्ञाप्यप्रकृतम्	१३८४-९२
१२	१२ दुःसंज्ञाप्यसूत्रम्	
१३	१३ सुसंज्ञाप्यसूत्रम्	
१४-१५	ग्लानप्रकृतम्	१३९२-९९
१४	१४ निर्मेन्धीविषयकं ग्लानसूत्रम्	
१५	१५ निर्मेन्धीविषयकं ग्लानसूत्रम्	
१६-१७	कालक्षेत्रातिक्रान्तप्रकृतम्	१३९९-१४११
१६	१६ निर्मेन्धी-निर्मेन्धीविषयकं कालातिक्रान्तसूत्रम्	
१७	१७ निर्मेन्धी-निर्मेन्धीविषयकं क्षेत्रातिक्रान्तसूत्रम्	
१८	अनेपणीयप्रकृतम्	१४१२-१७
१८	१८ निर्मेन्धीविषयकम् अनेपणीयसूत्रम्	
१९	कल्पस्थिता-ऽकल्पस्थितप्रकृतम्	१४१७-२४
१९	१९ कल्पस्थिता-ऽकल्पस्थितसूत्रम्	
२०-२८	गणान्तरोपसम्पत्प्रकृतम्	१४२४-५८
२०	२० मिश्रविषयकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	

१ अत्र मूले प्रयाजनादिप्रकृतम् इति सुप्रतिपादितं तत्स्थले पञ्चिधसचिच्चद्रव्यकल्पप्रकृतम् इति समवगत्यम् ॥

२ प्रकृतमिदम् उपसम्पत्प्रकृतम् इत्यनेनापि भाष्योच्यते ॥

- २१ गणावच्छेदकविषयं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्
 २२ आचार्य-उपाध्यायविषयं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्
 २३ भिक्षुविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्
 २४ गणावच्छेदकविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्
 २५ आचार्य-उपाध्यायविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्
 २६ भिक्षुविषयकम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्
 २७ गणावच्छेदकविषयम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्
 २८ आचार्य-उपाध्यायविषयम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्

२९

विष्वग्भवनप्रकृतम्

१४५८-७३

२९ भिक्षुविषयकं विष्वग्भवनसूत्रम्

३०

अधिकरणप्रकृतम्

१४७३-८०

३० भिक्षुविषयकम् अधिकरणसूत्रम्

३१

परिहारिकप्रकृतम्

१४८०-८६

३१ भिक्षुविषयकं परिहारिकसूत्रम्

३२-३३

महानदीप्रकृतम्

१४८७-९८

३२-३३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके महानदीसूत्रम्

३४-३७

उपाश्रयविधिप्रकृतम्

१४९८-१५०२

३४-३५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् ऋतुवद्धोपाश्रयविधिसूत्रद्वयम्

३६-३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वर्षावासोपाश्रयविधिसूत्रद्वयम्

पञ्चमं उद्देशकः

१-४

ब्रह्मापायप्रकृतम्

१५०३-१३

१ निर्ग्रन्थब्रह्मापायविषयकं देवस्त्रीसूत्रम्

२ निर्ग्रन्थब्रह्मापायविषयकं देवीस्त्रीसूत्रम्

३ निर्ग्रन्थीब्रह्मापायविषयकं देवीपुरुषसूत्रम्

४ निर्ग्रन्थीब्रह्मापायविषयकं देवपुरुषसूत्रम्

५

अधिकरणप्रकृतम्

१५१३-२३

५ भिक्षुविषयकम् अधिकरणसूत्रम्

धनम्

प्रकृत सप्तयोर्नात्री विषयश्च

पत्रम्

६-९

संस्तृतनिर्विचिकित्सप्रकृतम्

१५२४-३७

६ मिधुविषयक संस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्रम्

७ मिधुविषयक संस्तृतविचिकित्ससूत्रम्

८ मिधुविषयकम् असंस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्रम्

९ मिधुविषयकम् असंस्तृतविचिकित्ससूत्रम्

१०

उद्गारप्रकृतम्

१५३७-४५

१० निर्मेन्ध-निर्मेन्धीविषयकम् उद्गारसूत्रम्

११

आहारविधिप्रकृतम्

१५४६-५४

११ निर्मेन्धविषयकम् आहारविधिसूत्रम्

१२

पानकविधिप्रकृतम्

१५५५-६०

१२ निर्मेन्धविषयक पानकविधिसूत्रम्

१३-३६

प्रक्षारक्षामप्रकृतम्

१५६०-७८

१३ निर्मेन्धीविषयकम् इन्द्रियसूत्रम्

१४ निर्मेन्धीविषयक श्रोतासूत्रम्

१५ निर्मेन्धीविषयकम् एकाकिसूत्रम्

१६ निर्मेन्धीविषयकम् अचेलसूत्रम्

१७ निर्मेन्धीविषयकम् अपात्रसूत्रम्

१८ निर्मेन्धीविषयक न्युत्सृष्टकायसूत्रम्

१९ निर्मेन्धीविषयकम् आतापनासूत्रम्

२० निर्मेन्धीविषयकम्—स्थानायतसूत्रम् २१ प्रतिमा-

स्थायिसूत्रम् २२ निपघासूत्रम् २३ उत्कटकासन-

सूत्रम् २४ वीरामनसूत्रम् २५ दण्डासनसूत्रम्

२६ लगण्डघापिसूत्रम् २७ अवाशुतसूत्रम्

२८ उत्तानसूत्रम् २९ आम्रकुन्जसूत्रम् ३० एक-

पार्श्वशायिसूत्रं च

३१ निर्मेन्ध-निर्मेन्धीविषयकम् आकुञ्चनपट्टसूत्रम्

३२ निर्मेन्ध निर्मेन्धीविषयक सावथयासनसूत्रम्

३३ निर्मेन्ध-निर्मेन्धीविषयक सविपाणपीठफलरुद्धसूत्रम्

३४ निर्मेन्ध-निर्मेन्धीविषयक सधृन्तालासूत्रम्

३५ निर्मेन्ध-निर्मेन्धीविषयकं सधृन्तपात्रकैसरिकासूत्रम्

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नोत्री विषयश्च

पत्रम्

३६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं दारुदण्डकसूत्रम्

३७

मोकप्रकृतम्

१५७८-८३

३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं मोकसूत्रम्

३८-४०

परिवासितप्रकृतम्

१५८३-९१

३८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आहारसूत्रम्

३९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयम् आलेपनसूत्रम्

४० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयं अक्षणसूत्रम्

४१

व्यवहारप्रकृतम्

१५९२-९५

४१ परिहारकल्पस्थितभिक्षुविषयं व्यवहारसूत्रम्

४२

पुलाकभक्तप्रकृतम्

१५९५-१६००

४२ निर्ग्रन्थीविषयकं पुलाकभक्तसूत्रम्

पष्ठ उद्देशकः

—><—

१

वचनप्रकृतम्

१६०१-१९

१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वचनसूत्रम्

२

प्रस्तारप्रकृतम्

१६१९-२७

२ प्रस्तारसूत्रम्

३-६

कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतम्

१६२७-३३

३ निर्ग्रन्थसम्बन्धि कण्टकाद्युद्धरणविषयकं पादसूत्रम्

४ निर्ग्रन्थसम्बन्धि प्राण-बीज-रजआद्युद्धरणविषयकम् अक्षिसूत्रम्

५ निर्ग्रन्थीसम्बन्धि कण्टकाद्युद्धरणविषयकं पादसूत्रम्

६ निर्ग्रन्थीसम्बन्धि प्राण-बीजाद्युद्धरणविषयकम् अक्षिसूत्रम्

७-९

दुर्गप्रकृतम्

१६३३-३६

७ निर्ग्रन्थीविषयं दुर्गसूत्रम्

८ निर्ग्रन्थीविषयं पङ्क्तसूत्रम्

९ निर्ग्रन्थीविषयं नौसूत्रम्

१०-१८

क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्

१६३६-६५

१० निर्ग्रन्थीविषयं क्षिप्तचित्तासूत्रम्

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नामो विषयश्च

पत्रम्

- ११ निर्मन्थीविषय दीप्तचित्तासूत्रम्
- १२ निर्मन्थीविषय यक्षाविष्टासूत्रम्
- १३ निर्मन्थीविषय उन्मादप्राप्तासूत्रम्
- १४ निर्मन्थीविषयम् उपसर्गप्राप्तासूत्रम्
- १५ निर्मन्थीविषय साधिकरणासूत्रम्
- १६ निर्मन्थीविषय सप्रायश्चित्तासूत्रम्
- १७ निर्मन्थीविषय भक्त पानप्रत्याख्यातासूत्रम्
- १८ निर्मन्थीविषयम् अर्थजातसूत्रम्

१९

परिमन्यप्रकृतम्

१६६६-७६

१९ परिमन्यसूत्रम्

२०

कल्पस्थितिप्रकृतम्

१६७६-१७१२

२० कल्पस्थितिसूत्रम्

चतुर्थं परिशिष्टम्

**बृहत्कल्पसूत्रचूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्विभागशो निर्दिष्टानां
निर्युक्तिगाथा-सद्ग्रहगाथा-पुरातनगाथादीना-
मनुक्रमणिका**

[प्रस्तुतस्यास्य बृहत्कल्पसूत्राख्यस्य महाशास्त्रस्य निर्युक्तिर्भाष्यं चैकग्रन्थत्वेन परिणते स्त इति श्रीमद्भिर्मलयगिरिपादैरस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तेरूपोद्धाते आवेदितं वरीवृत्यते (द्वयतां पत्रं २ पङ्क्तिः १२), अत एव ४६०० श्लोकपरिमितोपलभ्यमानतद्वृत्त्यंशमध्ये न कापि निर्युक्तिगाथादिको विभागो निर्दिष्टो विभाव्यते । किञ्च आचार्यश्रीक्षेमकीर्तिपाद-विहितवृत्त्यंशमध्ये निर्युक्तिगाथा-पुरातनगाथा-सद्ग्रहगाथा-द्वारगाथादिको विभागोऽस्माभिः संशोधनार्थं सञ्चितासु ताटी० मो० ले० त० डे० भा० कां० संज्ञकासु सवृत्तिकस्यास्य बृहत्कल्पसूत्रस्य हस्तलिखितासु सप्तसु प्रतिषु वैषम्येण निरीक्ष्यते, चूर्णौ विशेषचूर्णौ चाप्ये-तन्निर्देशो वैषम्येणाकल्यत इति । एतत् सर्वमस्माभिः तत्र तत्र स्थले टिप्पणीरूपेणोल्लिखितमपि विद्वद्गुरुखावगमार्थं पुनरत्र सङ्गृह्यत इति]

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले सुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१८० उद्दिसिय मेह अंतर	६०९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
१८६ समणे समणी सावग	६२६ सद्ग्रहगाथा त० डे० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ६)	
१८८ दमप दूमगे मट्टे	६३२ ० त० डे० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० २)	
१८९ इत्थी पुरिस नपुंसग	६३७ ० त० डे० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ५)	
१९९ देविंदरायगहवद्-	६६९ सद्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२०६ गीयत्यो य विहारो	६८८ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२०८ एगविहारी अ अजाय-	६९४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	सद्ग्रहगाथा पत्र २१० भा० (टि० २)	
२१२ अवहुत्सुप अगीयत्ये	७०३ निर्युक्तिगाथा त० डे०	० मो० ले० भा० कां० (टि० ९)	
२१३ सत्तरत्तं सवो होह	७०५ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२२७ अभिगप पडिबद्धे	७१३ निर्युक्तिश्लोक मो० ले० त० डे० कां०	सद्ग्रहगाथा भा० (टि० २)	
२३२ आहारे उवकरणे	७४७ सद्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२४९ परिणाम-अपरिणामे	७९२ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां० द्वारगाथा भा० (टि० २)		

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्क मूले सुप्रियो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	मसम्भरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
२६०	पडिसेहम्मि उ छक्क	८१४ निर्युक्तिगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
२८५	पडिसेहन्ना खरदण	८१६ सङ्गहगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
२९६	सोऊण थ घोसणय	९२५ अग्रबाहुस्वामिभिरविता गाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
२९४	तं काय परिचयई	९३० निर्युक्तिगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
२९६	देसो थ सोवसरगो	९३७ सङ्गहगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
३००	आय कारण गाढ	९५१ निर्युक्तिगाथा मो० डे० त०	
		डे० कां०	० भा० (दि० १)
३०२	खैर्त्तय कालोय	९५८ निर्युक्तिगाथा मो० डे० त०	
		डे० कां०	० भा० (दि० १)
३१८	मदपुहि थ दिहुतो	१०१२ निर्युक्तिगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
३२२	विसे पुच्छण जयणा	१०२७ निर्युक्तिगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
३२३	पठमुप्यक भाठकिने	१०२९ निर्युक्तिगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	पुरातना गाथा चूणी पत्र ३२५ (१३ ३२५ गाथा १०३३ टीकात्त)
			(दि० १)
३४४	गावो वणासि सीमा	१०९६ निर्युक्तिगाथा मो० डे० त०	
		डे० कां०	सङ्गहगाथा भा० (दि० १)
३४७	पठमेय पठहछेद	११०९ निर्युक्तिगाथा मो० डे० त०	
		डे० कां०	० भा० (दि० १)
३६८	तिथ्याहसेससंजय	११८५ सङ्गहगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
३९१	उवपुसो सारणा चेय	१२६६ निर्युक्तिछोक सर्वाङ्ग प्रतिपु	
३९९	कदप्पे कुहुहप	१२९५ सङ्गहगाथा त० डे० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० डे० (दि० १)
४०१	माणस केवलीणं	१३०२ निर्युक्तिगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
४०४	अणुबद्धिगाहो पिय	१३१५ निर्युक्तिगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
४०५	उम्मगादेसणा मगा-	१३२१ निर्युक्तिगाथा मो० डे० त० डे०	० भा० कां० (दि० १)
४०७	सणेण सणेण सुणेण	१३२८ निर्युक्तिगाथा मो० डे० त० डे०	० भा० कां० (दि० १)
४३६	वेयावचगरं काळ	१४३४ सङ्गहगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
४४३	देउलिय अणुणवणा	१४९६ सङ्गहगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
४६४	किं कारणं समठणा	१५८४ निर्युक्तिगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
४७१	दुम्पपमाण गणणा	१६११ सङ्गहगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	
४७४	पुगो थ होज गच्छो	१६१५ द्वारगाथा सर्वाङ्ग प्रतिपु	पुरातनागाथा चू० निचू० (दि० १)
४९२	निरवेवतो उइयाप	१६७० निर्युक्तिगाथा मो० डे० त० डे०	
		कां०	० भा० (दि० १)
४९९	दोभि अणुसावाभो	१६९७ निर्युक्तिगाथा मो० डे० त० डे०	पुरातना गाथा भा० चू० निचू० (दि० १)
		कां०	
५०४	विगाई विगाइववया	१७०८ निर्युक्तिगाथा मो० डे० त० डे०	० भा० चू० निचू० (दि० १)
		कां०	
५०८	डेवकडे कायन्न	१७१९ निर्युक्तिगाथा मो० डे० त० डे०	० भा० (दि० १)
		कां०	

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो नियुक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो नियुक्तिगाथा- दिको निर्देशः
५१०	संघाटण्ण पुरो	१७२६ पुरातनगाथा सर्वासु प्रसिधु	० चू० निचू० (दि० १)
५११	विद्वयपय मोय गुरुगा	१७३१ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० टे० कां०	द्वारागाथा भा० (दि० ६) पुरातना गाथा निचू० (दि० ५)
५१९	संजयकटे य देसे	१७६१ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० टे०	पुरातना गाथा भा० कां० निचू० (दि० २)
५२४	साहम्मियाण भट्टा	१७७४ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० टे०	पुरातना गाथा भा० कां० (दि० २)
५३१	पृष्टहिं कारणेहिं	१८०१ नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रसिधु	
५३७	दाऊण भद्रद्वं	१८२६ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० टे० कां०	० भा० (दि० २)
५४२	गंतूण पडिनियत्तो	१८५० नियुक्तिगाथा मो० ले० त० टे०	पुरातना गाथा भा० कां० निचू० (दि० २)
५४३	दच्चेण य भावेण य	१८५४ } नियुक्तिगाथाद्वय मो० १८५५ } ले० त० टे० कां०	० भा० (दि० ४)
५४३	मुत्तो चउरय भंगो		
५४५	किं उववातो धोष्ट	१८६५ नियुक्तिगाथा मो० ले०	० त० टे० भा० कां० (दि० ३)
५६५	कोइं मज्जणगविहिं	१९३८ नियुक्तिगाथा मो० ले०	पुरातना गाथा त० टे० भा० कां० निचू० (दि० ४)
५६८	उत्तिणे संसट्ठे वा	१९५१ नियुक्तिगाथा मो० ले०	सद्गहगाथा त० टे० भा० कां० (दि० २)
५६९	तिगसंवच्छर तिग दुग	१९५४ नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रसिधु	
५७५	विजस्स व दृव्वस्म व	१९७३ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० टे०	० भा० कां० (दि० १)
५८५	मासस्सुवरिं वसत्ती	२०२३ नियुक्तिगाथा मो० ले०	० त० टे० भा० कां० (दि० २)
५९७	जत्तो दुत्तसीला खल्ल	२०६५ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० टे० कां०	० भा० (दि० १)
५९८	जहियं च भगारिजणो	२०७२ नियुक्तिगाथा मो० ले०	० त० टे० भा० कां० (दि० २)
६०१	वरणीण अभिहवणे	२०८३ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० टे०	० भा० कां० (दि० १)
६०७	गच्छे जिणकप्पम्मि य	२१०९ नियुक्तिगाथा मो० ले०	० त० टे० भा० कां० (दि० १)
६०७	दिट्ठतो गुहासीहे	२११३ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० टे०	० भा० कां० (दि० २)
६१४	सोकण य समुदाणं	२१३४ नियुक्तिगाथा तादी० मो० ले० त० टे० कां०	० भा० (दि० १)
६१६	दुविहो य होइ जग्गी	२१४५ नियुक्तिगाथा तादी० मो० ले० त० टे० कां०	० भा० (दि० २)
६१७	भावस्मि होइ वेदो	२१४९ ० तद्दी० मो० ले० भा०	नियुक्तिगाथा त० टे० कां० (दि० १)
६१८	कोइं तस्य भणिजा	२१५७ नियुक्तिगाथा तादी० मो० ले० त० टे० कां०	० भा० (दि० ३)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्क मूले मुद्रितो नियुक्तिगाथा दिको निर्देश	प्रत्यम्परादिगतो नियुक्तिगाथा- दिको निर्देशः
६२१	इत्थीण परिकाही	२१६७ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले० का०	० भा० (दि० १)
६२८	धीयारानिमूहीओ	२१६५ नियुक्तिगाथा मो० ले० का०	० त० ले० भा० (दि० १)
६३०	अज्ञाननिगाथाई	२१७७ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले० का०	० भा० (दि० ४)
६३१	सामाचारिकडा पल्लु	२२२० नियुक्तिगाथा सर्वांश प्रश्रितु	
६३६	पूगा व होत्र साही	२२२४ नियुक्तिगाथा मो० ले०	द्वारगाथा त० ले० भा० का० (दि० १)
६४०	दोहि विरहिष सकाम	२२४९ नियुक्तिगाथा मो० ले०	पुरातनगाथा त० ले० भा० का० चू० निचू० (दि० ७)
६४२	विता य ददुमिषट्ट	२२५८ नियुक्तिगाथा मो० ले०	० त० ले० भा० का० (दि० ७)
६४३	धम्मकहासुणगाय	२२६४ नियुक्तिगाथा मो० ले०	सङ्ग्रहगाथा त० ले० भा० का० (दि० १)
६५५	ओमावणा कुछघरे	२३१३ नियुक्तिगाथा मो० ले० का०	पोरातना गाथा निचू० (दि० १) द्वारगाथा त० ले० भा० (दि० ४)
६६१	पायारो अंतो बहि	२३२१ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले० का०	द्वारगाथा भा० (दि० ५)
६६६	अज्ञाननिगाथादी	२३५० नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले० का०	० भा० (दि० १)
६६७	निगायदारविहणे	२३५३ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले०	० भा० का० (दि० २)
६६७	सिध कारणे पिदिआ	२३५५ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले० का०	सङ्ग्रहगाथा भा० (दि० ५)
६७४	सागारियमञ्जाप	२३७८ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले०	सङ्ग्रहगाथा भा० का० (दि० ७)
६७८	दहूण वा निधत्तण	२३८८ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले०	सङ्ग्रहगाथा भा० का० (दि० ६)
६८१	चक्रमण निधत्तण	२३९५ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले०	द्वारगाथा का० (दि० १) ० भा० (पत्र ६८० दि० ७)
६८६	आपावण वइ चेव ड	२४१६ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले०	० भा० का० (दि० ४-५)
६८७	आठहत्तणे मद्दगाण	२४१८ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले०	० भा० का० (दि० १)
६८८	पडमे गिळण कारण	२४२० नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले०	० भा० का० (दि० १)
६९०	निरोस सरोसे वा	२४२८ नियुक्तिगाथा मो० ले० त० ले० का०	० भा० (दि० १)
६९६	कथं आभरणविही	२४५१ ० मो० ले० त० ले० भा०	नियुक्तिगाथा का० (दि० १)
७०१	वसिसेवणाप पव	२४८२ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० ले० भा०	नियुक्तिगाथा वा० (दि० १)
७१९	आचम्मि ड पदिबदे	२५९२ पुरातन गाथा सर्वांश प्रश्रितु चू० व (दि० ४)	
७३३	वरिपारमद्वयणा	२६०८ ० सर्वांश प्रश्रितु	पोराणा गाथा निचू० (दि० १)
७३४	वासवण मत्तण	२६११ नियुक्तिगाथा सर्वांश प्रश्रितु	

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
७५५	अहतिरियउदुकरणे	२६८९ निर्युक्तिगाथा सङ्ग्रहगाथा पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिपु	
७५८	सच्चित्ते अच्चित्ते	२६९३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० मा० (टि० ५) ० मो० ले० त० डे० मा० (टि० ३)
७६३	तावो मेदो अयसो	२७०८ निर्युक्तिगाथा कां०	
७६६	नामं ठंवणा दन्निण्	२७१९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
७७६	आयरिय साहु वंदण	२७५२ ० मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
७९३	एक्कस्स व एक्कस्स च	२८०६ ० मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
७९६	लोमेअ आभिओगे	२८१७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
७९८	कावालिण् अ भिवसु	२८२२ } सङ्ग्रहगाथे सर्वासु प्रतिपु	
७९८	माता पिया अ भगिणी	२८२३ }	
८०५	तं पि अ चठव्विहं राहु-२८४९	निर्युक्तिगाथा मो० ले० का०	० त० डे० मा० (टि० ४)
८०७	संखडिगमणे वीओ	२८५४ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० मा० (टि० ३)
८१६	नाणट्ट दंसणट्टा	२८७९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
८१९	एक्केक्कमि अ ठाणे	२८९३ ० मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
८२०	अप्पत्ताण निमित्तं	२८९५ निर्युक्तिगाथा कां०	० मो० ले० त० डे० मा० (टि० १)
८२३	असई अ गम्मसाणे	२९०६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा मा० (टि० १)
८२४	अद्धाणासंथरणे	२९११ ० सर्वासु प्रतिपु	पुरातन गाथा निचू० (टि० १)
८३१	सव्वे वा जीयत्था	२९३६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
८३६	भूमिचर देउले वा	२९५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	सङ्ग्रहगाथा मा० (टि० ४)
८४०	सत्थे विविच्चमाणे	२९७४ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
८४१	सट्ठाणे अणुक्कपा	२९७९ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
८४४	खुड्डी थेराणऽप्पे	२९८८ ० मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
८५१	पंठोवहिम्मि लुद्धो	३०१४ ० मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
८५५	अअस्स अ पल्लीण्	३०३३ ० मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
८६३	रागहोसविमुक्को	३०६६ ० मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)
८६९	महगवयणे गमणं	३०९० ० मो० ले० त० डे० मा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
८७६	सच्छं देण अ गमणं	३१२३ निर्युक्तिगाथा तादी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा मा० (टि० ५)
८८३	आदेसो सेलपुरे	३१४९ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिपु	
८८८	वहिया अ रुखमूले	३१६८ निर्युक्तिगाथा तादी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा मा० (टि० १)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा दिको निर्देशः	प्रसन्नरागिगतो निर्युक्तिगाथा दिको निर्देशः
८८९	होसेहिं एसिपहिं	३१७३ पुरातना गाथा सर्वांशु प्रतिपु	
८९०	पडिछेहिं च खेस	३१७८ • तादी० मो० ले० त०	डे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० ४)
८९१	जायतिया पगगिया	३१८४ द्वारगाथा तादी० मो० ले० त०	डे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० १)
८९३	कप्यद् गिलागगद्	३१९० • तादी० मो० ले० त०	डे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० १)
८९५	न वि छम्हं पवेसो	३१९८ • तादी० मो० ले० त०	डे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० १)
८९९	भद्गानिगाथादी	३२०२ सद्गद्गगाथा तादी० मो० ले०	पुरातना गाथा निचू० (दि० १)
९०८	जो प्ठ न वि जानद्	३२४४ • तादी० मो० ले० त०	त० डे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० १)
९१९	साडीहिं यीहीहिं	३३०० भद्गद्गद्गामिकृता गाथा	सर्वांशु प्रतिपु पुरातना गाथा निचू० (दि० ७)
९४५	परपलमि वि वारं	३३७९ सद्गद्गगाथा सर्वांशु प्रतिपु	
९५४	गदियमि वि जा जयणा	३४१९ निर्युक्तिगाथा तादी० मो० ले०	सद्गद्गगाथा मा० (दि० १-३)
९६४	पासे वणान सोहण	३४५० • सर्वांशु प्रतिपु	त० डे० कां० गाथा पुरातना निचू० (दि० १)
९७३	काइपडिलेह सज्जाप	३४८९ निर्युक्तिगाथा तादी० मो० ले०	पुरातना गाथा निचू० (दि० १)
		द्वारगाथा मा० (दि० १-२)	त० डे० कां० (पत्र ९७५ दि० १)
		(पत्र ९७५ मध्ये ३४९५ गाथादीक्यमात्र)	
९७८	मुचनिषाभो पोरान	३५११ निर्युक्तिगाथा सर्वांशु प्रतिपु	
९८९	तिथकरपडिड्डो	३५४० निर्युक्तिगाथा तादी० मो० ले०	त० डे० कां० सद्गद्गगाथा मा० (दि० १)
९८९	मुषिदे गेलज्जमी	३५५० निर्युक्तिगाथा सर्वांशु प्रतिपु	
९९०	पित पुत्त येरप् या	३५५७ • सर्वांशु प्रतिपु	पुरातना गाथा निचू० (दि० २)
९९१	पुगे भद्गानसग्गी	३५६१ चिरत्तनगाथा सर्वांशु प्रतिपु	
९९३	दोमु वि भद्गोपिछणे	३५६८ निर्युक्तिगाथा तादी० मो० ले०	सद्गद्गगाथा मा० (दि० १)
		त० डे० कां० पुरातना गाथा निचू० (दि० २)	
९९७	बाडगदेउटियाप	३५८६ सद्गद्गगाथा सर्वांशु प्रतिपु	
१०००	बहिया उ अत्तंसट्टे मीसट्टमत्तंसट्टो भदिट्टस्य उ गहर्ण पाडुणगा या बहिं	३५९६ } • सर्वांशु प्रतिपु ३५९७ } ३५९८ } ३५९९ }	पुरातना गाथा निचू० (दि० १)
१००१	भद्गानिगाथादी	३६१२ सद्गद्गगाथा सर्वांशु प्रतिपु	

पद्यम् गाथा

गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा-
दिको निर्देशःप्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा-
दिको निर्देशः

१००५ आहृष्टिया उ अभिघरा	३६१७	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु
१००६ संकल्पियं व दग्धं	३६२१	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०१२ सागारियस्स अंसिय	३६४४	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०१८ पंच परूवेकणं	३६६४	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिपु
१०३१ पयला निह तुयहे	३७१४	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिपु
१०५१ कुंथुपणगाइ संजमे	३८०९	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०५३ विह्वयपय कारणम्मि	३८१५	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०५६ पोत्थग जिण दिट्ठतो	३८२७	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०५८ सुत्तनिवाओ बुद्धे	३८३६	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०६० सगल प्यमाण वण्णे	३८४६	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०६५ अकसिणमहारसगं	३८७३	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिपु
१०७१ भावकसिणम्मि दोसा	३९०२	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०७३ देसी गिलाण जावो-	३९१०	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०७६ तम्हा उ भिदियच्चं	३९२१	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०८४ भिन्नम्मि माटगंतम्मि	३९५२	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
१०९८ गुरु पाहुण खम दुव्वल	४००८	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
११०४ आगर नइ कुडंगे	४०३४	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
११२४ पक्का सुक्का पक्का	४१२९	निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले०

त० डे० कां० सद्गहगाथा भा० (टि० १)

११३० मिच्छते संकादी	४१५३	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
११३२ नाऊण या परीत्तं	४१६५	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
११४५ उज्जेणी रायगिहं	४२१९	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिपु
११५१ समोसरणे उद्देसे	४२४२	निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले०

त० डे० कां० सद्गहगाथा भा० (टि० १)

११६३ गच्छे सवालबुद्धे	४२९३	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
११६७ संवाढण्ण पक्कतो	४३०९	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
११७० णेगेहिं आणियाणं	४३१९	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
११७९ उवरिं कहेसिं हिट्ठा	४३६१	चिरन्तनगाथा सर्वासु प्रतिपु
११८९ वीमंत्त एव सुद्धे	४४०२	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
११९० समविसमा थेराणं	४४०५	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिपु
		सद्गहगाथा (११९१ पत्रे)
११९४ आयरिप अभिसेगे	४४२१	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
१२१५ सेदीठाणटियाणं	४५०३	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिपु
१२३१ अहवा ओसहहेटं	४५५९	द्वारागाथा ताटी० मो० ले० डे०

कां० सद्गहगाथा भा० (टि० १)

१२३६ एगं नायं उदगं	४५७६	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु
१२४३ माहस्स होति गुरुगो	४६०४	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु
१२४९ खंते व भूणप्प वा	४६२६	सद्गहगाथा सर्वासु प्रतिपु

पद्यम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो नियुक्तिगाथा द्विको निर्वेसः	प्रत्यन्तरादिगतो नियुक्तिगाथा- द्विको निर्वेसः
१२५०	विजादीहि यवैसण	४६१२	पुरातनगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१२५१	असतीय भैसण वा	४६१६	पुरातनगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१२५७	चत्तारि णवग जाणत-	४६६१	सङ्ग्रहगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१२७६	पुग्गि बसहा हुविहे	४७४४	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१२८१	अब्बावडे कुडुभी	४७६८	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१२८५	देविद्वारावटगह	४७८४	सङ्ग्रहगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१२८६	अशुकुडे निणीसु	४७९०	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१२८९	सवहम्मि तु जयणा	४८०१	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१२९१	हाणी जवैरुट्टा	४८११	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१२९७	मत्तट्टणमालोप	४८१५	नियुक्तिगाथा तादी० मो० ले० दे० कां०
१३०१	जेणोगाहिता बह्मा	४८६०	सङ्ग्रहगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३२०	पडमाए पोरिसीए	४९११	नियुक्तिगाथा तादी० मो० ले० दे० कां०
१३२५	सुद्धसिते भीए	४९५२	तादी० मो० ले० दे० मा० नियुक्तिगाथा कां० (दि० १)
१३३१	सासवणाले मुहणतए	४९८७	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३३६	सम्भेहि वि वेसम्भ	४९९८	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३५०	साहम्मि तेण जवभी	५०६१	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३५१	पम्मावणिज वाहिं	५०७१	सङ्ग्रहगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३६०	आयरिय विणयगाहण	५१०६	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३६१	अशुकवणा निमिचे	५११४	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३६४	सहयस्स दोहि मोरुं	५१२०	पुरातन गाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३७६	असिंवे ओमोवरिय	५१७२	तादी० मो० ले० दे० मा० नियुक्तिगाथा कां० (दि० १)
१३८२	विगह अविणीए लहुगा	५१९९	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३८७	राया य सतिपाए	५२१९	सङ्ग्रहगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१३९५	असह्येय भाउवग्गे	५२४८	पुरातनगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु विचू० व (दि० १)
१३९७	कुलवसम्मि पहीणे	५२५४	नियुक्तिगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१४१६	सेहस्स व संवभी	५२६२	पुरातनी गाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१४१०	वचंतो वि य हुविहो	५२८१	सङ्ग्रहगाथा तादी० मो० ले० दे० मा० नियुक्तिगाथा कां० (दि० १)
१४८१	विठळ व अचपाण	५६०२	तादी० मो० ले० दे० मा० नियुक्तिगाथा कां० (दि० २)
१४९०	सचट्टणा य सिचण	५६११	सङ्ग्रहगाथा सर्वाष्ट्र प्रतिपु
१४९२	संक्रमणत्ते य णोयळ	५६४०	सर्वाष्ट्र प्रतिपु
५६४१	उदए विवसल परिस	५६४१	पुरातन गाथाद्वयम् निचू० (दि० १)

पद्यम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले सुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१५०६ धम्मकह महिटीए	५६९१ सद्गद्गगाथा सर्वांशु प्रतिपु		
१५३९ उद्दहरे वमिस्ता	५८३० निर्युक्तिगाथा सर्वांशु प्रतिपु (५८३२ गाथादीकायाम्)		
१५४३ सत्तज्जयमिते गंधे	५८४८ सद्गद्गगाथा तादी० मो० ले० टे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० ६)		
१५५० तग्हा विविचिवच्चं	५८७७ ० तादी० मो० ले० टे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० ३)		
१५५२ विहयपद अपेक्खगं तु	५८८५ सद्गद्गगाथा तादी० मो० ले० टे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० ४)		
१५५३ आटट्टिय संसत्ते	५८९१ सद्गद्गगाथा तादी० मो० ले० टे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० ५)		
१५८२ दीहाइयणे गमणं	५९९० सद्गद्गगाथा तादी० मो० ले० टे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० ३)		
१६१२ फल्लस्सि चंदरुद्धो	६१०२ निर्युक्तिगाथा सर्वांशु प्रतिपु		
१६१८ पदमं विगिंचणट्टा	६१२१ द्वारगाथा तादी० मो० ले० टे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० २)		
१६५९ सेवगमज्जा ओमे	६२८७ निर्युक्तिगाथा सर्वांशु प्रतिपु		
१६६९ टाणे सरिर भासा आणाइणो य दोसा	६३१९ } निर्युक्तिगाथाद्वयम् सर्वांशु प्रतिपु ६३२० }		
१६७२ विहयपदं गेलणो	६३३५ ० तादी० मो० ले० टे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० १)		
१६८६ अण्णे वि होंनि दोसा	६३९३ निर्युक्तिगाथा सर्वांशु प्रतिपु		
१६९१ दंसणम्मि य वंचम्मि	६४१४ ० तादी० मो० ले० टे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (दि० १)		

× × × × ×

उपरिनिर्दिष्टातिरिक्तं प्रसूतेषु स्थलेषु चूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिविधातृभिः णिज्जुत्ति-
णिज्जुत्तिअत्थो-सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः-निर्युक्तिविस्तरः प्रमुखैः पदैः स्थानस्थानेषु निर्युक्तिगाथा-
दिको निर्देशः सम-वैषम्येण विहितो निरीक्ष्यते । किञ्च न सम्यक्तया ज्ञायते यत् क याव-
देता निर्युक्तिगाथा इति तत्तत्स्थानादिको निर्देशोऽत्र विभाग-पत्राङ्क-दिप्पणाङ्कोल्लिखनद्वारेणो-
द्भियते—

णिज्जुत्ति २-३४३ दि० १ (चू० विचू०); ४-९५३ दि० १ (चू० विचू०), ११२९ दि० ४ (विचू०)
वृत्तिप्रतिष्वत्र आप्यकारनिर्देशः ।

णिज्जुत्तिअत्थो २-३२५ दि० २ (चू०) ।

निर्युक्तिः ३-६७० (मा० कां० आप्यम् दि० १); ६७० (मा० कां० आप्यम् दि० ३); ४-१२४५
सर्वांशु वृत्तिप्रतिपु ।

निर्युक्तिगाथाः ३-६१६ सर्वास्तु वृत्तिप्रतिषेधं चू० विचू० च (टि० १) ।

निर्युक्ति-भाष्यविवरः ४-१०६७, ५-१५१६ सर्वास्तु वृत्तिप्रतिषेधः ।

निर्युक्तिविवरः २-११५, १४२; ३-६९६, ७२७, ७७०, ७७५, ८२८, ८९८; ४-९२४, १००५, १०१२, १११८, १११९, ११६६, १२४५, १२४७, १२५४, १२७५, १२८०, १२८६; ५-११०८, ११८२, ११९६, १४००, १४१३, १४१८, १४२५, १४५२, १४५९, १४८१, १४८७, १४९३, १५०१, १५१६, १५१८, १५४७, १५५५, १५६४, १५७८, १५८४, १५९६; ६-१६९१, १६९५; यत्तेषु स्थानेषु सर्वास्तु वृत्तिप्रतिषेधं अथ निर्देशो भवति ।

निर्युक्तिविवरः ३-६७७ सर्वास्तु वृत्तिप्रतिषेधं चू० च (टि० ३), ७३९ टि० २ (चू० विचू०), ७७८ टि० ३ (चू०), ७८९ टि० २ (चू०), ९०७ (भा० भाष्यकृत् टि० ३); ४-९२७ टि० २ (चू०), १०५१ टि० २ (चू० विचू० च) वृत्तिप्रतिषेधं भाष्यविवरः, ५-१५४७ कां० (टि० ३), ६-१६९७ कां० भाष्यकारः (टि० ३), १६९८ कां० (टि० ३) ।

सूत्रसर्गिकनिर्युक्तिः २-२५७ आ० (टि० १), २६० टि० १ (चू०), २६१ सर्वास्तु वृत्तिप्रतिषेधः ३-७५३ मो० से० स० जे० कां० विचू० च (टि० ३) ।

पञ्चमं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्यगाथानामकारादिवर्ण-
क्रमेणानुक्रमणिका ।

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्भुतगमनमणोभोगे	३	२४४६	अवसाह्याट अमरा-	३	२५६४
अद्भुतगमनं एणेणं	५	५५६२	अवसाण चंदणे वा	५	४९०९
अद्भुतगमणे अविहीए	३	२९३५	अमरा संथारो या	४	४०९९
अद्भुतसत्तो खलु एम अयो	४	४५६६	अविप्रेत्त वसवीए	४	४६९०
अद्भुतगमिण्य अमणिए वा	३	२७०९	अमसुत्तेसु पहेसुं	३	२७३७
अद्भुतगरेण य इरियं	४	४३७०	अवसेवो मुत्तदोगा	१	३२८
अद्भुतदुमिदं बुचइ	४	४४५८	अगडे पलाय मग्गग	६	६२१७
अद्भुत अमिला जहन्ना	३	२५३५	अगणि गिलाणुवारे	५	५२६५
अद्भुता कुलपुत्तगमोद्भुता	३	२४४१	अगणिं पि मणाति गणिं	६	६१२४
अद्भुतगमिण्य सूरै	६	६४६०	अगणी सरीगतेणे	४	४३५२
अद्भुतं सिं जणमि वन्नो	४	३७६१	अगमकरणादगारं	४	३५२२
अद्भुतसीसं चंदो	२	११२९	अगममगामी किलियोऽहवाऽयं	४	३५९५
अद्भुतमुहे दुप्पत्ता	१	६६२	अगदिट्ठो मि ति अहं	४	४७२१
अद्भुतदगमि माणे	४	४०६०	अगिलाणो गलु सेसो	५	६०२३
अद्भुतसायं खु चरित्तं	३	२७१२	अगीयत्ता खलु साहू	४	३३३४
अद्भुतसायं निच्चाणं	३	२७२९	अगीयत्तेसु विनिंजे	३	२९९८
अद्भुतसिणचम्मगगहणे	४	३८७२	अगुत्ती य वंमचेरे	३	२५९७
अद्भुतसिण मिण्णमभिण्णं	४	३९१८			दि० ५
अद्भुतसिणमट्टारमगं	४	३८७३	अगहणं जेण गिणिं	४	३२३७
अद्भुतारणा नत्थिह कज्जसिद्धी	४	४४४०	अगहणे कप्पत्त उ	३	३०९२
अद्भुतनकारमकारा	२	८०६	अगहणं वारत्तग	४	४०६४
अद्भुतविण्ण ! होहि पुरस्सरा मे	३	३२५०	अगिक्कुमारुववातो	३	३२७४
अद्भुत ताडिण वा	३	२७१०	अगी चाल गिलाणे	१	२२४
”	५	५७४३	अगीयत्त न कप्पह	४	३३३२
अद्भुत-सज्जणादिमु	५	४९७८	अचियत्तकुलपवेसे	५	५५६७
अद्भुतस्वरविगारुवणया	१	४३	अचंतमणुवल्हा	१	३३
अद्भुतस्वरपयादण्णि	१	२९०	अचंता सामन्ना	१	४६
अद्भुतस्वर-चंजणमुदं	५	५३७३	अचाटरक्कजे वा	६	६३३९
अद्भुतस्वर सण्णी समं	१	४२	अचाटर सम्मूढो	५	५८८६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अघाउरं वा वि समिविखड्ग	४	३४१८	अट्टण्ड तु पद्मण	५	५६००
अघाउरे उ कञ्जे	५	६०१७	अट्टविह रापरिडे	६	६३८५
अघागादे व मिया	२	२०१२	अट्ट सुय मेर अंघल	२	११५३
अघिसस्त उ गहण	४	४३५३	अट्ट वा हेउ वा	६	६२८२
अघितेण अघित	१	४१८	अट्टाह जाव युक्	२	२०३१
अघितेण सचित	१	४६९	अट्टाण सद् भाहि	५	५९२८
अघितेण मीमं	१	४६८	अट्टारस छत्तीमा	५	५०५६
अघिते वि विहसणा	२	९८४	अट्टारस पुनितेमुं	४	४३६५
अघुक्के व दुक्के	५	५९८३	अट्टारसविहसपम	३	२४६५
अघुमिण विक्के वा	२	१८२५	अट्टारस वीसा या	४	३८९३
अघउट महाणुमागो	५	५०४५	"	४	३८९५
अघउट महाणुमावो	५	५०४५	"	४	३८९७
		दि० ३	अट्टारसमु पुण्णेमु	६	६४६५
अघउनी वेगारी	५	५९३२	अट्टारसहिं मासेहिं	६	६४७८
अघउतु ताव समणा	२	१६७६	अट्टारसेव प्ररिते	६	६४७३
अघिउदपालु भरिंदो	२	१२७७	अट्टारसेहिं पुण्णेहिं	६	६४८०
अघे समित्त चत्तिव	५	५८५५	अट्टावयमि सेले	४	४७८३
अइहसमणुकोलो	१	६७७	अट्टिगिमणट्टिगी वा	३	२६४८
अइनिया वेगमुणा ठवेनि	४	३५०१	अट्टिमरक्खा वि मिया	५	५९८१
अइयमि साहमम्भी	५	५९३६	अट्टि व दाहगादी	४	३५०३
अनुपडिया अमुरिया	१	४४१	अट्टी विज्जा कुण्डित	३	९८२४
अअ अह सविट्ठो	५	५०८६	अट्टेण जीए कज्ज	६	६२८६
अअट्ठालिय छेव	१	४७२	अट्टेण जीव कज्ज	६	६२८६
अअमुहरयाऽऽममं	३	३२७७	(दि० १)		
अअमुहरिय ममसे	३	३२८२	अट्टयालीसं पते	४	४३६६
अअरुम हीउणा छज्जा	१	७२५	अट्टवीम-सामिण नदी	४	४८७४
अअं अतराहट्ठं	४	३७३२	अट्टाहज्जा मासा	५	५४५७
अआण सेयज्जण	४	३७५८	अट्टोदगा दीहणियसणादि	४	४११४
अआण पडिउट्ठं	४	३७२४		दि० २	
अअियमादी भगिणी	३	२६१८	अट्टोदगा दीहणियासणादी	४	४११४
अओ तुम चेव करेहिं भागे	४	४३१६	अट्टोदगो वि से दो	४	४०८६
अअमण पोण्डिअति	५	५४०२	अट्टोरुमिच्छातो	५	५६४९
अअाविओ मि पुतेहिं	५	५१८४	अणगासा वेमाणिय-	पत्र ३६९ प्र० गा० १	
अअुत्तिर हत्तिरे छट्ठो	५	४९०२	अणट्ठादुदो विक्का	३	६४९२
अअुत्तिरऽणवर छट्ठो	५	४९०३	अणणुणाए निक्कारणे	२	१५६०
अट्टगहेउ छेवा-	१	५३०	अणत्थगयसंक्कये	५	५७९७
अट्ट उ गोवरमूमी	२	१६४९	अण दंस अट्टित्थी-	२	८३४
अट्टग चउक्क दुग युक्का	२	८७४	अणत्थअण अणमि आउ	४	३७३३
अट्टउट्ट अदमासा	५	५७५९	अणत्थमुट्टाणे शुरमा	२	१९३५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अणभिगयमाद्ग्याणं	१	७३९	अणुदियमणसंकप्पे	५	५७९०
अणभोणेण भण्ण व	३	२८४८	[,,]	५	५७९१]
अण मिच्छ मीस सम्मं	२	८३५	अणुत्ताप्प वि सण्णमी	१	६७९
अणराप्प जुवराप्प	३	२७६३	अणुपरिहारिगा चेव	६	६४७५
अणराप्प निवमरणे	३	२७६४	अणुपालिओ य दाहो	२	१२८१
अणवट्टते तह वि उ	१	५२४	अणुपुट्ठी परिवाही	१	२०८
अणवट्टं चहमाणो	५	५१३६	अणुयद्विगगहो चिय	२	१३१५
अणवट्टिया तहिं होंति	४	४७७८	अणु वायरे य उंठिय	१	१८९
अणवरथाप्प पसंगो	३	२४९१	अणुभूआ मज्जरसा	४	३४०७
अणवायमसंलोप्प	१	४१९	अणुभूता धण्णरसा	४	३३९७
[,,]	१	४४३]	[,,]	४	३३४२]
अणवायमसंलोगा	२	२०६३	अणुभूया उदगरसा	४	३४२१
		टि० ३	अणुभूया पिंदरसा	४	३४८०
अणहारो मोय छळी	५	६००४	अणुयत्तणा उ एसा	२	१९७२
अणहारो वि न कप्पह	५	६०१०	अणुयत्तणा गिलाणे	२	१९००
अणाद्धियं च थदं च	४	४४७१	अणुयोगो य नियोगो	१	१८७
अणाभोएण मिच्छत्तं	६	६४१७	अणुरंगाहं जाणे	३	३०७१
अणावायमसंलोप्प	१	४४३	अणुसट्ठाहं तरथ वि	३	३०३५
[,,]	१	४१९]	अणुसट्ठी धम्मकहा	३	२८९८
अणावायमसंलोगा	२	२०६३	अणुसासण कह ठवणं	६	६२९३
अणिउत्तो अणिउत्ता	१	२३४	अणुसासियमि अट्ठिप्प	६	६२७२
अणिगूहियवलत्रिरिओ	४	४०१९	अणुसिट्ठिमणुवरत्तं	६	६२९१
अणिद्विट्ठ सण्णऽसण्णी	४	४६९१	अणुहूया धण्णरसा	४	३३४२
अणुओगमि य पुच्छा	१	२५०	[,,]	४	३३९७]
अणुओगो य नियोगो	१	१८७	अण्णगणं वच्चतो	५	५७८४
अणुकंपणा णिमित्ते	५	५११४	अण्णगणे भिक्खुस्सा	५	५७५६
अणुकंपा पडिणीया	५	५६२२	अण्णगहणं तु दुविहं	२	८६४
अणुकुट्टं उवकुट्टं	४	४७९१	अण्णत्तो चिय कुंठसि	६	६१६७
अणुकुट्टे भित्तीसुं	४	४०९०	अणं व एवमादी	५	४९७७
अणुगायमणसंकप्पे	५	५७८६	अण्णाहट्टसरिरे	५	५५२५
अणुजाणे अणुजाती	३	३२८५	”	५	५५४६
अणुणविय उग्गहंगण	४	३५२७	अण्णाणे गारवे लुद्धे	४	४०७४
अणुणा जोगऽणुजोगो	१	१९०	अण्णेण णे ण कज्जं	४	४१७५
		टि० १	अण्णे पाणे वत्थे	४	३५३४
अणुणा जोगो अणुजोगो	१	१९०	अण्णेण्णे अकमिडं	१	५१२
अणुण्णवण अजतणाप्प	४	३३३८			टि० १
अणुदित्तमणसंकप्पे	५	५७९१	अण्णेण्णे अकम्मी	१	५१२
[,,]	५	५७९०]	अतदपवातो सो चेव	३	२३९०
अणुदिय उदिओ किं तु ह	५	५८१६	अतरंतवाल्लुद्धे	२	१६७२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अत्ररुतम् उ ओगा-	२	१६२०	अथि हु वसभगामा	४	४८५१
अत्रयो न होति ओगो	५	५२०६	अभ्युरणद्वा एगं	५	५५११
अत्रसीयसीमादी	४	३९९३	आयेसु दोसु लीसु व	१	२८६
अतिचारस्य उ असत्री	६	६४२०	अनुवा विषयक्रिये	६	६४११
अतिभक्ति अमनिते वा	५	५०४२	"	६	६४१३
अतिमुचे उगाहो	५	५८४७	अदोसव ते जति धृग सरो	४	३९२८
अतिरेगगहनमुग्गा	१	४३९	अहाह्य ने वयग	३	२६३९
अनितेभदेवत्रिमिष-	४	४०९८	अहागदोससंकी	३	२६९०
अने गहवाग नयने	२	२०४४	अहागसमो साहू	२	८१३
असदृक द्वाड	१	५९०	अहारग अनगरे	१	२५७
असदृ परद्वा वा	४	४२५८	अद्विमतु कहर्ण	६	६२५५
असद्विपर्वसुहिं	२	१०६६	अद्विस्स उ गहन	४	३५९८
अस्यि व परे येय	२	१२५८	अद्विभो दिद्व	३	३४८४
असागमप्यमागेज	१	७३	अद्व मास परये	५	५०५९
असाग चोर मेवा	३	२०६६	अद्व अद्विवाणी	२	१२१४
असागमाहपुसु	३	२०६७	अदाग-ओमादि उवगहर्मि	५	५२१०
"	३	२०६८	अदागनिगावादी	४	४२५६
असाभमाहवाग	३	२०६९	"	४	४२६७
असाभिप्यकदा	१	१२	अदागनिगावादी	४	३६१३
अवयना हवह वय	१	३२९	"	४	४२५०
अवस्य उगाहर्मि दि	१	४८	अदागनिगावादी	४	३३६३
अवस्य कविषो सप्तु	१	४०८	अदागनिगावादी	२	१५१५
अवस्य दुरितगमि दि	१	४७	"	२	१८३८
अवसर दि उवर्धमे	१	४९	"	३	२२०७
अवस्तुवगहर्मि दि	१	४८	"	३	२२०२
"		टि० २	"	३	२४३३
अवर्गए दि निरवर्गि	५	४९९१	"	३	२६५८
अवगपसंरुणे	५	५७८७	"	३	२९८९
"	५	७७९५	"	४	३४४२
अवर्गिकमि वाया	५	५५०४	"	४	३४४३
अवर्ग दो व अहाड	२	२०१८	"	४	३४६०
अवर्ग भासह अरिहा	१	१९३	अदागनिगावादी	२	१८१४
अवागंवरपाहिं	१	४०	"	३	२३२०
अवादागो वतिभो	५	५१२८	"	३	२३५०
अवाभिद्वगं संजग-	१	५५	"	३	२४२३
अविषे संवदा	१	६३	"	३	२४४३
अवि मे चरे वि वाया	१	६३६	"	३	२५४८
अवि व मे पुत्रविद्वा	३	३१५१	"	३	२५५०
अवि व ते योगवादी	२	१८८०	"	३	२५८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्वाणनिगायादी	३	३२०२	अक्षरय अप्सरथा	४	३७२७
"	४	३५०४	अक्षरय परिसं हुल्लभं	६	६३९०
अद्वाण पविसमाणा	३	३००५	अक्षरयतरधगणे	२	८६३
अद्वाण पविसमाणो	२	१०२१	अक्षरय मोय गुरुओ	४	३७१७
"		टि० १	अक्षरय य चंक्रमती	३	२३९६
अद्वाणमणद्वाणे	३	३०९६	अक्षरय य सेऊणं	४	३५३०
अद्वाणमाईसु उ कारणेसुं	४	३६७२	अक्षरय वा रि ठाउं	४	४८६८
अद्वाणमेव पगतं	५	५६१८	अक्षरय वि जय भवे	२	१०४७
अद्वाणम्मि महंते	३	३१०५	अक्षरय द्योभामण	२	१७५०
अद्वाणम्मि व होजा	३	२८७७	अक्षरय वि कालम्मि	५	५७६५
अद्वाणविजिता वा	४	३४५७	अक्षरय व असतीप	"	५०८२
अद्वाणसीसप वा	४	४८५४	अक्षरय य दादामी	२	१८५३
अद्वाणं पविसंतो	२	१०२१	अक्षरय व पलीप	३	३०३३
अद्वाणं पि य दुविहं	३	३०४१	अक्षरय पि संदेहं	४	४३५०
अद्वाणाई अहनिह-	४	३४५६	अक्षरय अभियारेतुं	५	५३७८
अद्वाणातो निलयं	५	५६६५	अक्षरय इदं ति पुट्टा	४	४१७२
अद्वाणासंथडिप	५	५८१२	अक्षरय च देह उवहिं	३	३०३१
अद्वाणासंथरणे	३	२९११	अक्षरय पि ताय तेनं	४	४६२५
अद्वाणासिच ओसे	५	५३३८	अक्षरय आभोगं	४	३७५१
अद्वाणे उन्वाता	३	२७५५	अक्षरय तुसिणीया	४	३४७३
अद्वाणे ओसे वा	५	५८९०	अक्षरय परलिं	४	४८२५
अद्वाणे जयणाप	२	१०२३	अक्षरय मती मिच्छे	१	१२६
अद्वाणे वत्थव्वा	५	५८३४	अक्षरय गारवे लुद्धे	४	४०१६
अद्वाणे संथरणे	३	२९१३	अक्षरय घातिप दहु-	६	६१३६
अद्दे समत्त खल्लग	४	३८५४	अक्षरय दो जायरिया	५	५७७४
अधवण देवछवीणं	४	४१९३	अक्षरय वि विहयेहिह	३	२९५६
अनियत्ताओ वसहीओ	२	१४११	अक्षरय वि होंति दोसा	३	२३३०
अनियत्ता वसहीओ	२	१४११	"	६	६३९४
अनियत्तां निव्वाणं		टि० २	अक्षरय गच्छाणं	४	४५०२
अन्नउवस्सयगमणे	६	६३३३	अक्षरय चमवण दोसो	२	१५८७
अन्नकुल्लगोत्तकहणं	२	२०३६	अक्षरय दुज्झिहि कल्लं	१	३५३
अन्नउवणट्ट जुजा	१	५७७	अक्षरय अन्नोन्नकरेण विनिज्जरा जा	४	४४०१
अन्नतरङ्गाणस्तीतो	३	२८२५	अक्षरय समणुरत्ता	६	६१००
अन्नतरङ्गणसणिज्जं	२	१६४३	अक्षरय णीसाप	४	४८६३
अन्नतरस्स निओगा	५	५३१७	अक्षरय वि अ आपसो	४	३७४९
अन्नत्तो व कवाडं	३	२१४४	["]	४	३९६७
	३	२३५१	अक्षरय वि नूनमभिपडह	३	२३४६
			अक्षरय वि य आपसो	४	३९६७
			["]	४	३७४९

गाथा	विभाग	गाथाङ्कः	गाथा	विभाग	गाथाङ्कः
अपविच्छेत्तेरेति	४	४७१४	अपपरपरसिपुर्णं	४	४४८१
अपविहर्णता सोढ	२	१९३०	अपपरपरिचाभो	४	४०१०
अपमन्त्रा अपविहृणा	१	४५४	अपविति अपवितिया	४	४७४४
अपरपरिगाहित पुण	४	४७४२	अपमुणा ङ विदिणे	४	४५६१
अपराहृच नार्ण	१	२९	अपमु लङ्गुणो विष गिति	४	४५५९
		दि० १	अपममिन्न वक्ष	२	१३९०
अपरायच नार्ण	१	२९	अपरिणासगमरण	३	३०५९
अपरिगाहा ङ मारी	५	५०९९	अपस्सुया जे अविक्कोविता वा	४	४६३१
अपरिगाहिय अमुचे	३	३१७४	अप्या अत्तपरतो	४	४९८५
अपरिगाहिय एलने	२	९२१	अप्याहारस्स न ह-	२	१३३१
अपरिगाहियागणिया-	६	६२८९	अप्युपमतिहिकरणे	१	५६८
अपरिमिपु आरेण वि	२	१६१३	अपुष्प विविच वहु-	३	२७५३
अपरिस्ताई मसिणो	३	२३६४	अपुष्पस्स भगहर्ण	१	६९९
अपरिहरत्तस्सेते	४	४२९८	अप्युष्णेण तिपुज	१	१०८
अपुवपुसे अवि पेहमाणी	३	३२३१	अप्येव सिद्धतमजाणमाणो	४	४९३२
अप्यक्खरमसदिद	१	२८५	अप्ये वि पारमाणिं	५	५२०७
अप्यमाय महत्तयं	१	२७७	अप्योदगा य मगा	२	१५४०
अप्यच्चभो अकिरी	१	७८५	अप्यो य गच्छो महती य साळा	५	४९२०
अप्यद्य मिम्भयया	५	५०३४	अप्योहं मिदुपगह च	४	३९७८
"	५	५१३४	अप्यक्रमुपण देसे	१	५८५
अप्यद्य वीसत्तय-	५	५७८१	अवहुत्सुअत्त देह च	१	७०४
अप्यच्छिप्ते य पच्छिच	६	६४२२	अवहुत्सुप अमीयत्ते	१	७०३
अप्यच्चिरपच्चरणे	४	४७५३	अवहुत्सुवाऽविमुद	४	४७३५
अप्यच्छिष्टेहि चटा	४	४३७८	अम्मरियतो च रणा	५	५०५४
अप्यच्छिष्टेहियदोसा	२	१४५३	अम्मरहियस्स हरणे	३	२७९०
अप्यच्छिष्टे लङ्गुगा	५	५३६७	अम्म हिम-यास-महिषा-	५	५८११
		दि० २	अम्मासे च वत्तेजा	४	३७८१
अप्यणो आठग सेसं	६	६४५६	अर्हिमत्तरमज्जवाहिं	२	११७८
अप्यणो कीटक च	४	४२००	अर्हिमत्तरमालेवो	५	६०१४
अप्यण्डया य गोपी	१	२३६	अर्हिमत्तरं च वज्ज	४	३६७४
अप्यसाण ङ दिंतेण	१	७२४	अर्हिमत्तरं च वाहिं	४	३६६६
अप्यसाण निमिच	३	२८९५	अम्मुअय विहारं	५	४९८१
अप्यसे अकहिषा	१	४११	अम्मुद्दणे आसण	२	१९३३
"	१	४१५	अम्मुद्दणे शुदगा	२	१९३४
"	१	४७१	अम्मुद्दणे लङ्गुगा	४	४४१६
"	१	५३१	अम्मे नदी सलाप	२	१२३९
"	१	६४९	अम्मोदगमा जोवक्कमा	२	१३८८
अप्यसे जो ङ गमो	२	९१३	अम्मणितो कोह न इच्छह	२	१८८३
अप्यसे वि अकमो	२	१५९५	अमत्तहीण दाढ	१	५१३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अभिलोगपरज्ज्ञस्तु	५	५३२४	अयमपरो ऽ विरुणो	४	४४६५
अभिकंखंतेण सुभा-	१	८०४	अयसो य अकिती या	५	५१६२
अभिगण् पडियद्धे	१	७३३	अरदस्मधारण् पारण्	६	६४९०
अभिगमणमणाभोगे	३	२६४६	अरहंतपट्टाण्	२	१७७६
		टि० १	अरिसिद्धस्म व अरिसा	४	३८६४
अभिगय थिर संविग्गे	१	७३७	अरे हरे वंमण पुत्ता	६	६११६
अभिगगहे वृद्धं करणं	२	१४०१	अलम्भमाणे जतिणं पयैते	३	३१९९
अभिघारंत वयंतो	५	५०७८	अलभंता पवियारं	६	६३९२
अभिघारितो वचति	४	४७०३	अलङ्गह पिंठेण इमेण अज्जो !	४	३५९४
अभिघारंतो पासत्थ-	५	५३८१	अलसं वसिरं सुविरं	२	१५९२
अभिनवधम्मो सि असा-	५	५३२८	अलंभऽहादस्स ऽ अप्पकम्मं	४	३६७१
अभिनवनगरनिषेसे	१	३३१	अलायं वट्ठियं ज्झाहं	५	५९६३
अभिलिदुवार[ऽभि]निक्खमण-	३	२२३२	अलियसुवघायजणयं	१	२७८
अभिन्ने महवयपुच्छा	२	१०४५	अवणावितिऽवर्णति व	३	२६६१
अभिभवमाणो समणिं	६	६२७७	अवताणगादि णिल्लोम	४	३८३९
अभिभूतो सम्मुज्जति	५	५२१८	अवधारिया व पतिणा	५	४९६३
अभिलावसुद्ध पुच्छा	५	५३७२	अवयवपंतो व भया	६	६३४१
अभिवट्ठि ह्कतीसा	२	११३०	अवरज्जुगस्स य वतो	५	५५५४
अभुज्जमाणी उ सभा पवा वा	४	३५१२	अवरण्हे गिम्ह करणे	२	१६८८
अमणुण्णकुलविरेगे	४	४३१२	अवराह तुलेज्जणं	३	२२३१
अमणुण्णेतर गिहिसंजइसु	३	२९८३	अवराहे लहुगतरौ	२	९२४
अमणुण्णोयरगमणे	१	४३०	अवराहे लहुगयरो	३	२४८८
अममत्त अपरिकम्मा	२	१३९१	अवरो फस्सग मुंढो	५	५०२०
अमिलाहं उभयसुहा	३	२५४५	अवरो वि धाडिओ मत्त-	५	५०२१
अमुद्दचंग न धारे	१	६५७	अवरो सु चिय सामी	४	४७६७
अमुगाथ अमुगो वचति	५	५३७१	अवघायावयादो वा	४	३९०९
अमुगाथ गमिस्सामो	३	२२०९	अवस्सकिरिया जोगे	४	४४४७
अमुगदिणे सुक्ख रहो	३	२२७०	अवस्सगमणं दिसामुं	६	६०६७
अमुगं कालमणागण्	१	६३०	अवहारे चउमंगो	३	२६५७
अमुगिचंग न मुंजे	१	६१२	अवहीरिया व गुरुणा	६	६२०५
अम्हचयं वृद्धमिणं किमट्ठा	४	३६११	अवाउढं जं तु चउहिंसिं पि	४	३५००
अम्हट्ठसमारद्धे	२	१८४५	अविओसियस्मि लहुगा	५	५५७७
अम्ह वि होहिइ कज्जं	२	१७५२	अवि केवलमुप्पाडे	५	५०२४
अम्हं एत्थ पिसादी	६	६२१३	अविकोविआ उ पुट्ठा	४	३७८९
अम्हं ताव न जातो	३	३०२७	अविगीयविमिस्साणं	३	२९४५
अम्हे दाणि विसहिमो	५	४९२५	अवि गीयसुयहराणं	२	१२६४
अम्हे मो निजरट्ठी	२	१८९०	अवि गोपयस्मि वि पिजे	१	३४९
अम्हेहि अमणिओ अप्पणो	३	२९४६	अविजाणंदो पविट्ठो	३	२६६५
अम्हेहिं वहिं गण्हिं	२	१८८९	अविणीयमादियाणं	५	५२००

- ગાથા	વિભાગ	ગાથાક્ર.	ગાથા	-	વિભાગ	ગાથાક્ર.
અતિવહકારને મુદો	૧	૭૮૦	અસહ વિશે પુણ સુષે	-	૭	૪૦૫૩
અતિરિખ્યમતરમિદે	૪	૪૫૧૮	અપદ્ધ વસહીપ્ થીસુ	-	૨	૧૬૧૮
અતિરિખ્યોવધિ પાળા	૪	૩૮૧૧	અસદ્ વસહીપ્ થીસુ	-	૪	૩૫૩૧
અતિરિચ જગ ગદમગિમ ય	૪	૪૧૪૦	અપદ્ધ સમળાણ ચોવળ	-	૩	૪૮૨૧
અતિરિચપરિદ્રવળાપ્	૫	૫૫૪૯	અસદ્ધ્ય કમાદસ્તા	-	૩	૨૩૩૨
અવિમત્તા થ ઇચ્છતિ	૪	૩૯૦૮	અસદ્ધ્ય ગમ્મમાણે	-	૩	૨૯૦૬
અવિભાગપટિષ્ઠેદ્	૪	૪૫૧૧	અસદ્ધ્ય ગણગાસ્ત્વ ડ	-	૪	૪૧૧૧
અવિભાગપટિષ્ઠેપા	૪	૪૫૦૯	અસદ્ધ્ય નિગ્ગયા મુદ્ધ-	-	૩	૨૯૮૭
અવિભાગેહિં અર્ણવેહિં	૧	૭૪	અસદ્ધ્ય પદ્ધેવસ્તા	-	૩	૨૯૪૩
		ટિ. ૩	અપદ્ધ્ય મત્તગાસ્તા	-	૩	૨૬૦૬
અવિમૂસિજો સવસ્સી	૩	૨૧૭૧	અપદ્ધ્ય માઠવગો	-	૫	૫૨૪૮
અવિ ય અળતરસુષે	૪	૩૨૯૨	અસદ્ધ્ય વસલમૂલે	-	૪	૩૫૧૫
અવિ ય તિરિભોવસગ્ગા	૫	૫૬૮૩	અસદ્ધ્ય ડિંગકરણ	-	૩	૨૯૯૫
અવિ ય દુ અસદ્ધ્ય થેરો	૪	૪૩૪૪	"	-	૩	૩૧૩૪
અવિ ય દુ હમેહિં પચહિં	૪	૪૧૩૮	અસદ્ધસ્ત અપરિકારે	-	૩	૩૧૮૨
અવિ ય દુ કમ્મદ્ધણા	૩	૨૫૩૩		-		ટિ. ૩
અવિ ય દુ કમ્મદ્ધણો	૩	૨૫૧૨	અપ્પદસ્ત્વડ્ધવિકારે	-	૩	૩૧૮૨
અવિ ય દુ પુરિસપ્પીતો	૩	૬૪૦૧	અસદ્ધેણ સમાદ્ધણ	-	૪	૪૪૯૯
અવિ ય દુ સપ્પપર્લવા	૨	૯૯૫	અસળાદ્ધવ્વમાણે	-	૨	૧૬૧૨
અવિ યવસુઝ્ઞપાદેણ	૪	૩૮૬૦	અસળાદ્ધાંબા ચઠરો	-	૬	૬૩૮૪
અવિરદ્ધા પાણિયગા	૩	૨૭૬૫	અસત્તી અજાકઢાણ	-	૫	૪૯૦૮
અવિરદ્ધે મિક્સલગર્વ	૩	૨૭૯૨	અસત્તીપ્ વ દુવસ્ત ધ	-	૨	૩૬૨૧
અવિસદ્ધણાડુરિયર્ગ્	૨	૧૩૦૬	અસત્તી પવત્તિનીપ્	-	૪	૪૧૮૧
અવિસિદ્ધં સાગરિય	૩	૨૫૫૧	"	-	૪	૪૧૮૨
અવિસેસિમો વ પિંહો	૪	૩૬૫૪	અપત્તીપ્ મેસણ વા	-	૪	૪૬૩૬
અવિદ્ધીપુષ્પળે છદ્ધુભો	૨	૧૫૩૫	અપત્તોળિગ્ જોમિરમ્	-	૩	૨૩૭૬
અવિ દોઝ વિરાગકરો	૩	૨૬૨૬	અસરીરતેણમગો	-	૧	૫૭૬
અવચ્છમચ્છરં પુણ	૧	૭૫	અસદ્ધાવો પરિસિદ્ધ-	-	૫	૫૩૮૪
અવચ્છે અ અપચે	૧	૭૮૮	અસદ્ધીણે પમુપિંદ	-	૪	૩૫૬૫
અભાવાપ્ પુણો દાદ્	૪	૪૬૫૯	અસદ્ધીણેસુ વિ સાદ્ધિમ-	-	૪	૪૭૪૦
અભાવદે કુદુધી	૪	૪૭૬૮	અપદ્ધ મુચ્છ દાર્ણ	-	૫	૫૦૪૦
અભાવદ્ધ પુણો દાર્ણ	૪	૪૬૮૩	અસંપાદ્ અદ્ધાલદ્ધે	-	૩	૨૪૦૩
અપ્પુદ્ધવે ચત્તિ પાઠ-	૫	૫૨૧૭	અસંકુરગિહાણદ્ધા	-	૪	૩૯૦૭
અપ્પોગદ્ધા ડ મુગ્ધં	૪	૩૬૪૬	અસંવિગ્ગમાતિપસુ	-	૩	૨૯૯૧
અપ્પોગદ્ધો ડ મળિતો	૪	૪૦૭૮	અસંસપ્ ધ અમુળાણ મગો	-	૩	૩૨૫૫
અપ્પોચ્છિન્નિયદ્ધા	૧	૧૩૫	અસિદ્ધી જદ્ધ નાપળં	-	૨	૧૦૦૬
અપ્પોચ્છિની મળ પચ	૨	૧૨૮૦	અસિચમિમ્ ગળિય સમળં	-	૫	૫૫૫૩
અપ્પોચ્છિજ્ઞે આવે	૪	૪૭૫૮	અસિય ઓમ વિદ્ધ વા	-	૫	૫૧૦૧
અસદ્ધ મિદ્ધિ ણાલિવાપ્	૫	૫૬૬૨	અસિવાદ્ધકારણેહિં	-	૧	૬૩૧

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अहवा निगधीनो	३	२१२६	अहिगो जोग निजोगो	१	१९४
अहवा पढमे मुत्तमि	४	३२९१		टि० १	
अहवा पण्ड संजईण	३	२४०६	अहिगो जोगो निजोगो	१	१९४
अहवा षालयवीति	४	३४०६	अहिण्डसे अति न ते ड दूरं	४	३९२३
अहवा पिंनो अणिजो	३	२८३७	अहिणा विसुका वा	४	३४५५
अहवा बायरपौदी	३	२६८७	अहियस्स इमे दोसा	४	४००२
अहवा बाळादीय	४	३९४९	अहिरण्णा रय भगव	२	१९४४
अहवा भय-सोगहुया	६	६२५७	अहिराया तिरयरो	४	४४३३
अहवा निवसुत्सेय	३	२४०५	अहिविबुगविसकडग	४	३८३३
"	३	२४०६	अहिस्तावयपचारियसु	३	२३६०
अहवा महापदार्णि	५	५९४२	अहीणस्संरं अणहिधम-	१	२८८
अहवा मुण्डित मत्ते	१	८२	अंगाडण्णपविट्ठ	१	८८
अहवा शंगसहगतो	४	३८९९	अंगारखड्डपडिंय	२	१६६८
अहवा डिगविहाताभो	४	४५३९	अंगुट्टपप्पसिणिमन्निम-	१	५११
अहवा छोइयतेण	३	२४९३	अंगुलिकोसे पणम	४	३८५३
अहवा नि अणीययो	२	९४१	अंउ रातिपुणमि य	५	४९७१
अहवा वि अस्तिट्ठमी	२	२०४०	अंअणखमणकइमडिसे	३	२८३२
अहवा वि कतो जेण	४	४०५५	अंअलिमडलिकपाभो	५	५६७६
अहवा वि गुप्पमीव	२	१२५२	अंतदाणा असई	४	३०६६
अहवा वि चळवाळे	२	१३८१	अंतमि व मग्गमि य	४	४८१६
अहवा वि दुग्ग विसमे	६	६१८७	अंतर पडिवसमे वा	२	२०२०
अहवा वि मालकारस्स	४	३६५१	अंतरपटीगहिच	५	५३१२
अहवा वि विभूसाप	१	४९०	अंतरमणतरे वा	२	११७३
अहवा वि सउवपीभो	४	४९३६	अंतरितो समसे वा	४	४४९०
अहवा वि सो मणेजा	२	२००४	अंत न होइ वेयं	४	४०२०
अहवा समणाऽसंजय-	२	८८९	अंतिमकोटाकोदीप	१	९३
अहवा सधरो पसो	६	६३१२	अंतो अलममाणे	४	४८२८
अहवा सजमजीविय	५	५४९८	अंतो आवणमाई	२	८७१
अहाऽऽगतो सो ड सयमि वेसे	३	३२६०	अंतो चरस्सेव जड करेती	४	४११०
अहिकरण मुष्मुत्त	४	३९४२	अंतोजळे वि पुयं	६	६१९१
अहिकारो चारणमि	५	४९२६	अंतोमियंसणी पुण	४	४०८७
अहिरण्ण गिहायेहिं	५	५५६९	अंतो मूण न कणइ	४	६५८५
अहिरण्णमवराप	३	२३८७	अंतो बहि कण्ठत्रियादि	४	३५७२
अहिरण्ण भारणाऽणी-	१	५५२	अंतो बहि चतुगुदा	१	७८९
अहिरण्णमि कयमि	६	६२७९		टि० ३	
अहिरण्ण काऊण व	३	२७३२	अंतोबहिंसंभोअण	१	७६५
अहिरण्ण तेहि सम	३	२६३८	अंतो बहिं च गुत्ता	१	७८९
अहिरण्ण मा होहिनि	५	५५५२	अंतो बहिं न छम्मइ	२	१८९५
अहिगारो अंसंससे	५	५८६६	"	२	१८९७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अतो बहिं न लभमह	२	१८९८	आरु-णकार-मकरा	२	८०६
अतो बहिं निवसण	५	५०६६			टि० २
अतो भयणा बहिं	४	२५२२	आगमओ सुयनार्णो	१	१७६
अतोमुहस्य अग्रह	३	२३२१	आगमगिह्यादिणुं	२	३४८५
अतो वियात अग्रह	३	२१९४	आगमणगिह्ये अजा	४	३४८५
"	३	२२५९	आगमणे वियदगिह्ये	४	३४८४
अतो वि होह भयणा	४	२५३५	आगमिय परिहरंवा	२	९२३
अतो हवंति वर्या	३	२३५२	आगर नह्ये कुदंरो	४	४०३४
अचकारो पदीवेण	२	१००७	आगर पदीमाह	४	४०३५
अचलगमसत् पस्थिव	५	५२२६	आगरमादी अग्रनी	५	५८८३
अचगचिदिभदमाह	२	८४३	आगंतारडियाणं	४	४०५४
अचट्टा य कलंदा	३	३२६४	आगंतु पयरो वा	५	५६०५
अचत्तणेण जिह्माण	१	३४७	आगंतुगमादीणं	४	४३२१
		टि० २	आगंतुगाणि चाणि य	४	४०५८
अचत्तणेण जीहाह	१	३४७	आगंतुगारियजणो जहिं तु	४	३४८६
अचंवादकविट्टे	२	१७१२	आगंतुगेसु पुत्तं	४	४२६९
अचा वि होति सिचा	४	२१८७	आगंतु वदुब्भूया	४	३८१२
असो नि व भागो ति व	४	३६४५	आगंतु पटण जायण	२	१९६५
आ			आगंतुमहागदयं	५	५२६१
आहणो रत्तणादी	६	६३९४	आगंतुयदन्वविभूमियं	३	२१७०
आहणिए चट्ठगुत्ता	२	१४६५	आगंतु वाहियोमो	१	३५९
आहणकरि गये	२	८१३	आगंतुमाहभावमिम	२	१२३७
आहणवा ण चोरादी	४	३९१३	आगावकारणेहिं	२	११५२
आहमि दोमि छक्का	६	६३१३	आगावमणाराहं	२	१०२३
आहण्डाणं दुण्ह वि	१	२५४	आगावमिच्छदिट्ठी	१	५९२
आडकाण लहुगा	३	२४१५	आगावमि ड कजे	२	८७६
आडजोवणमादी	३	२६१७	आगाव अगाराहं	५	६७२२
आड जोवण वणिण	३	२५६७	आगाव अण्णदिगं	३	३१३६
"	३	२५८७	आगाव अहिगरणे	३	२७१३
आडह जणे मन्नाण	३	२४१८	"	५	५७४५
आडहि गमण संयत्त	५	५८९२	आगारविसेवदयं	६	६९९८
आडट्टिय संयत्त	५	५८५१	आगारिगियकुमलं	१	२६४
आडतो सो भगवं	२	१७१५	आचंढाला पदमा	३	३१८५
आडयवजा ट टिहं	१	९२	आचंलकुहेसिय	६	६३६२
आऊ सेऊ वाऊ	३	२०४६	"	६	६३६४
आणमट्टःइसेने	४	३६१८	आचंलको धम्मो	६	६३६९
		टि० १	आणमट्टमुट्टाणं	३	२७२८
आणमट्ट विसेने	४	३६१८	आणयणे जा भयणा	४	४६०६
			आणंदअमुपायं	२	१३६५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आणाह्णो य दोसा	२	१०७१
"	४	४७९७
"	५	६०५१
"	६	६३१९
[द्वयवाम् "आणादिणो य दोसा" गाथा]		
आणाह्स्सरिषसुह	२	२११६
आणाप् त्रिणिदाण	५	५३७७
आणाऽणवत्य मिच्छा	१	७१६
आणादणवर्मसा-	५	५०७९
आणादिणो य दोसा	३	३२७१
"	५	५५७०
[द्वयवाम् "आणाह्णो य दोसा" गाथा]		
आणादि रसपसगा	२	१०३७
आणा न कप्पह सि य	३	३०५४
आणा विक्कोवणा सुज्झणा	१	७२७
आणुग जगल देसे	२	१०६१
आणुरणिण्णाह् प्याह्	२	१८१२
आदिपद निरेसे	२	१०८८
आदिमयणाण निण्ह	४	३६९१
आदिपणे भोत्तूण	३	३०७९
आदिहेसु चडसु नि	६	६०८९
आर्दा अदिट्ठमावे	१	७६३
आदेसो सेळपुदे	३	३१४९
आपेत्ते विळीप्	३	३०३०
आपाट्ठमाऽसत्तिं पातो	३	३१०१
आपायिप् सुत्तयो	१	८०५
आपातो आपेय	१	१७०
आपायसी पपायसी	२	११५७
आपुत्तण आवासिय	३	२५९०
आपुत्तमणापुत्ता	४	३६८२
आपुत्तिज्ज अरहते	६	६४५७
आपुत्तिज्ज आरविल्ल	४	४८२९
आपुत्तिज्ज आरविल्ल	३	२७८६
आपुत्तिज्ज जग्गाहिय	४	३५३६
आपुत्तिज्जमुग्गाहिय	४	३५३६
आपाहे य भये वा	३	२७३९
आमरणपिप् जाणमु	३	२५६३
आमच्चमदेमाणे	३	२६९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आमच्चमदेमाणे	५	५७२८
आमिणिचोहमवाय	१	८९
आमीराण गामो	३	२१९९
आमोपुड खेत्त	२	१३७७
आमोमिणीय पत्तिजेग	४	४६३३
आमोमेण मिच्छत्त	६	६४१८
आमफलाणि न कप्पति	२	८९९
आम ति अम्मुवगाप्	४	३४११
आम ति अम्मुवगाते	४	३३६७
आपट्ठे डवडत्ता	३	२७०३
आय पर उमुमप् वा	१	४३२
आयपरसमुत्तारो	२	११७१
"	२	१७९५
आयपदे डवमिण्हह्	४	४३४५
आयपरोमयतुलणा	२	१२५३
आयपरोमयदोसा	२	१०२४
"	३	२५९५
आयरकरण आवा	४	४४७६
आयरत्तरेण हदि	४	४४८४
आयरिप् अभित्तेप्	६	६३७७
आयरिप् अभित्तेगे	४	४३३६
"	४	४४२१
"	५	५३५९
"	६	६०६५
आयरिप् अमपीणे	४	४१०८
आयरिप् डवम्माप्	४	४१७७
आयरिप् काळगते	५	५४०६
आयरिप् गच्छमि य	३	२९६३
आयरिपणाऽऽल्लो	६	६१०७
आयरिप् य गिल्लणे	४	४३१८
आयरिप् य परिष्सा	२	१६६४
आयरिप् सुत्तमि य	१	३३७
आयरिभो दग्ग न मणे	५	५७४८
["]	३	२७१६
आयरिभो गमिणीप्	४	४१५२
आयरिभो गीतो वा	५	५५१६
आयरिभो पवत्तिगीप्	२	१०४३
आयरिभोवदि वाळा-	३	१५५३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आलोपण पञ्चजङ्घ	१	३९५	आसाउपुणिगमाप	४	४९४८
"	१	३९७	"	४	४९८०
आलोपणा य कहणा	६	६३२९	आसादेउ य शुळं	१	१२८
आलोपणा सुमिञ्जति	५	५६९८	आसापण पडिसेवी	५	४२७२
आवडइ खमङ्कुहे	६	६३२१	"	५	५०५९
आवणमाइएलुं	२	१९२४	आसापणा जहण्णे	५	५०३२
आवणगिह रच्छाप	३	२२९७	"	५	५१३२
आवण रच्छगिहे वा	३	२३०२	आसासो वीसासो	४	३७७१
आवरिओ कम्मेहिं	५	४९२७	आसिओ ऊसिओ	५	५१५१
आवडियापु अतिठु	४	४३२३	आमुक्कार गिलाणे	५	५५१४
आवसि निसीहि मिण्डा	२	१३७९	आसे रडे गोरहणे य विजे	३	३१०१
आवरिसगानिसीहिग	४	३४३८	आहव हिंसा समितस्म जा वू	४	३९३३
["]	५	५६९५	आहवुवाहणाविय	५	५२८५
आवाय विडिमिणीपु	४	४३८४	आहडिया उ अमिघरा	४	३६१७
आवायदोस वड्य	१	४३७	आहणपादी दिसे	१	४३३
आवासगकवनिधमा	२	१५४१	आहरति भत्तपान	५	५०३८
आवासगमाईया	१	६७६	आहा अये य कम्मे	६	६३७५
आवासगमादी या (जा)	१	३८४	आहा अहे य कम्मे	५	५३४२
आवासग सञ्ज्ञाप	३	२६३५	आहाकम्मियमादी	३	३१५९
"	३	३१६३	आहाकम्मियसथर	२	१७५३
आवासग करिषा	३	२३३५	आहाकम्मुरेसिय	४	४२७५
आवासग सय करेति दोसा	३	३१६४	आहारउवहिपुपासु	२	१३१७
आवास पादि असई	४	३४५४	आहारउवहिसयणा-	२	१११९
आवाससोहि अलळंत	१	६१९	आहारउवहिसिआ	६	६२२२
आवासिगानिसीहिग-	५	५६९५	आहारउवहिसिआ	६	६४४४
["]	४	३४३८	आहार एव पणसो	५	५३१५
आवासिगाऽऽसज्जुपेहिवादी	५	५६९३	आहारणीहारविहीसु जोगो	४	३९३१
आवासिय निसीहिय	२	१३८०	आहारविही सुचो	५	५८९७
आसगया इरियगसो	४	३८५७	आहारस उ काळे	४	४४८६
आसगपोसमसेयी	५	५०२६	आहाराइ अमियओ	३	१२५६
आसज्ज येसकप्प	६	६३७१	आहाराइ दम्मे	३	१२५४
आसज्ज निसीही या	३	२५८८	आहारा मीहारो	३	३२०७
आसज्जगेहिं दिवदिट्ठमोम्मे	३	३२९०	आहारिया असारा	५	६०५०
आसज्जपवीमर्षं	१	३८६	आहारे उवकरणे	१	७४७
आसज्ज भज्ज दूरे	५	५५०७	आहारे उवहिम्मि य	२	१३६२
आसज्जो य छणूसवो	४	३३५५	आहारे मीहारे	३	२६३६
आसरहाई ओढो-	२	१२५९	आहारे पिट्ठवी	५	५०९७
आसंकिवो य वासो	३	२६५१	आहारो उवही वा	४	४७४१
आसंदग कट्टमओ	४	३७४५	आहारो चि य ठागं	६	६३५७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आहारोवहि दुविहो	४	३५३३	इत्थी जूयं मज्जं	२	९४०
इ			इत्थीणं परिवाही	३	२१६७
इह ओमण सत्तुविही	५	५८८१	इत्थी नपुंसको वा	३	२९३३
इह चोयगदिट्टं	४	४६४४	इत्थी पुरिस नपुंसग	१	६३७
इह सपरिहास निव्वं- व-	३	२१४०	इत्थी विठव्वियाओ	२	१७८५
इह संकाए गुरगा	३	२१७७	इत्थी वि ताव देंति	४	४१५४
इओ गया इओ गया	२	११५८	इत्थी सागरिए उव-	३	२५५२
इक्कडक्कडिणे मासो	१	६८७	इमाउ चि सुत्तउत्ता	५	५६१९
"	२	१४९८	इय अविणीयविवेगो	२	१२७८
"	४	४७८८	इय एसऽगुणवणा	४	३५६२
इक्कं वा अरथपयं	१	१९२	इय दोसगुणे नाउं	१	७२८
इक्किक्कं तं चउहा	१	२७२	इय दोसा उ अगीए	२	९५०
इक्कलागा दसभागं	५	५२५७	इय पोगालकायम्मी	१	६७
इक्केवमाइलोइय-	५	५२३३	इय रयणसरिच्छेसुं	२	२१२४
इच्छागहणं गुरुणो	२	१५२५	इय सत्तरी जहणणा	४	४२८५
इच्छाणुलोम भावे	२	१९२९	इय संदंसणसंभास-	३	२१५२
इच्छा न जिणादेसो	३	२६७९	"	४	३७१३
इच्छामिच्छावहकारे	२	१६२३	इरियावहियाऽवण्णो	४	४५८७
इच्छा मिच्छा वहकारो	२	१३७८	इहपरलोगनिमित्तं	६	६३३४
इट्ठकलत्तविओगे	४	३७११	इहपरलोगे य फलं	२	९५७
इट्ठित्तणे आसि वरं महल्लं	४	४७७०	इहरह वि ताव अमहं	४	३४०१
इट्ठिरससातगुरुगा	५	४९८०	["]	४	३३४७
इति एस असम्माणा	६	६२४२	इहरह वि ताव मेहा	४	४१६८
इति ओहविभागो	३	२५८३	इहरा कहासु सुणिमो	४	३३९८
इति काले पडिसेहो	३	३२४०	"	४	३४०८
इति ते गोणीहिं समं	३	२२०२	"	४	३४२३
इति पोगालकायम्मी	१	६७	इहरा परिट्टवणिया	३	२८१२
इति भावम्मि णियत्ते	४	३६३४	इहरा वि ता न कप्पइ	३	३०४०
इत्तरियाणुवसग्गा	२	१४२८	इहरा वि ताव अमहं	४	३३४७
इत्तरियं णिक्खेवं	५	५०३३	["]	४	३४०१
इत्तरियं निक्खेवं	५	५१३३	इहरा वि ताव तवमति	५	५२०१
इत्थं पुण अधीकारो	५	४९९७	इहरा वि ताव थवमति	५	५२०१
इत्थं वि मेराहाणी	४	४४६३	इहरा वि ताव सहे	४	३७९१
इत्थं पुण अहिगारो	१	१४८	इहरा वि भरति एसो	३	३११४
इत्थं पुण संजोगा	२	२०३२	इहरा वि मरिउमिच्छं	३	३०१९
इत्थिकहाउ कहित्ता	५	५१५९	इह वि तिही अविस्सहणा	५	५५७८
इत्थिनपुंसावाए	१	४५३	इत्तं महल्लसत्थं	४	४८७३
इत्थिनपुंसावाते	१	४६७	इत्तं महिद्धियं पणि-	२	११८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
इन्द्रपीडमणोगाहो	४	४८५३	उगमविसोधिकोटी	४	४२११
इन्द्रमादी व सम्रा	३	२७४५	उगमयमनसंकण्ठे	५	५७९३
इन्द्रियकसायजोगा	२	१२८६	उगमयमशुगते वा	५	५८२३
इन्द्रियपमादरोसा	५	५८२८	उगमयविची मुची	५	५७८८
इन्द्रियमुंठे मा किंवि	३	३१६०	उगमहृदय उ पगते	४	४६५०
इन्द्रेण वभवत्सा	२	१८५८	उगमहण धारणाप	१	७५५९
इन्द्रेण धूमे गये	२	८४१	उगमहणमादिपुर्हि	४	४१२०
इन्द्रेणसाळा गुरुगा	४	३४४७	उगमहणवग पट्टो	४	४०८२
ईसर निवसतो वा	४	४०१८	उगमहणारणकुसले	२	१९१९
ईसरवकवरमादवि	६	६३८६	उगमहमादीहि विणा	४	४११२
ईसर ओह्यमाई	६	६३८७	उगमा भोगा राहण	३	३२६५
ईसरियसा रजा	३	२५१०	उमिणममि य गुरुगो	५	५१०४
"	३	२५३०	उगमाह्या परिचे	२	८६२
उ			उगमावमशुगते	५	४८९०
उठवामा समतीवा	१	५९५	"	६	६१३३
उठवियय वैकटियय	४	४०८३	उगमावमशुगयाया	५	४८९१
उठविययासणसमुह	२	१३६४	उठवसरेण वदह	४	४४९४
उठविसमो त्रिणण	४	४०९३	उठव सरोस मणिय	५	५७५१
उठविसगा व दुवसं	४	४२०५	उठवारयेह्यातिसु	४	४६५६
उठविसविसामासे	४	४०१४	उठवारपासवणखेळ-	५	५५५१
उठविस माहमजा	३	२५१७	उठवारविहारादी	२	१९७३
उठविस समिओगो	५	५०७२	उठवार पासवण	४	३७५३
उठविस विगईमो	३	२९१२	उठवार पासवणे	२	१३८९
उठविसो महुविहो	४	४०९५	"	२	१५००
उठविसो येरण	४	४०९४	"	२	१५७५
उठविसोवहिकणप	२	२०२६	"	४	३७७७
उठविस भिन्नरासी	४	३३०२	उठवासणमि सुगहा	५	५९४१
उठविसमाहपसु	४	३३०५	उठवे भीप व ठिमा	३	२२४५
उठविसमाहवरगा	२	१६५२	उठवगे अणिण्णप	४	३६१९
उठविस भिन्नरासी	४	३३०२	उठवुकरणोव कोहुग-	१	७२१
उठविसमाहपसु		३३०५	उठवुदसरिरे वा	४	४५५८
उठविसपक गिकाणो	२	१९७८	उठवुवयवगुळगोरस-	३	२४४२
उठविसविठो सो हरया	४	४५९४	उठवु बोळिति वद	२	१५३९
उगममठप्यायणएसणा-	१	६०१	उठवमगुस्सगो	१	३१९
उगममकोटीप वि हु	४	४२०४			३१९
उगममहोसाईया	२	८४६	उठवसगुस्सगो	१	३१९
			उठववेसे खुट्टे	२	१८११
			उठवण भारवण	५	५२८९
			उठवणतो धरेण	५	५३०९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उज्जाणाऽऽयुध णूमण	३	३२७३	उद्धण चिक्कल्ल परिच-	५	५६४१
उज्जालितो पदीवो	३	३२४५	उद्धण वादियस्सा	५	५१६५
उज्जु कएण परिणतं	४	४७०४	उद्धण न जलह भग्गी	२	१२४६
उज्जुत्तणं से आलो-	५	५३५६	उद्धगवटे वि करगण	३	२१६१
”	५	५३५७	उद्धगतेण चिडिमिणी	३	२४२२
उज्जुसुयस्स निओओ	२	११०१	उद्धगाऽगणि तेणोमे	४	४३३५
उज्जेणी ओसणं	५	५११५	उद्धगागणिवायाहमु	३	२७४४
उज्जेणी रायमिहं	४	४२१९	उद्धगणंवरमग्गी	४	३४३०
उज्जंत णायसंटे	३	३१९२	उद्धयं पत्तो वेदो	३	२१५०
उज्जोविय आयरिओ	३	२९५२	उद्धाहसा जे हरियाहदीण	४	३९९३
उज्जसु चीरे सा यावि	४	४१२५	उद्धिओऽयमणाहारो	५	५९९७
उज्जसाहण अवण्णो	५	५५१३	उद्धिणजोहाडलसिद्धसेणो	३	३२८९
उद्धसणा कुच्छंती	४	३६७८	उद्धितो रल्ल उणोसो	४	३६७३
उद्धाणसेज्जाऽऽसणमाहण्हिं	४	४४३५	उद्धरे पमिच्चा	५	५८३०
उद्धाणाहं दोसा	५	५५२८	उद्धरे सुभिवले	२	१०१८
उद्धित णिवेसंतो	४	४४८०	”	३	२८७८
उद्धेह ह्दंथि जह एस एणं	४	४४१७	”	३	२९७२
उद्धेज्ज सिसीएज्जा	५	५६०८	”	३	३००३
उद्धेत नियेसिते	३	२४४७	”	३	३०५३
उद्धयद्धमि अहंते	४	३४८३	उद्धयणे निध्विमण	२	९०५
उद्धयद्धमि अनीण	४	३३९६	उद्धाण परिट्टविया	३	२६०९
उद्धाहं व करिज्जा	४	३४१०	उद्धावण निग्गिसण	३	२५०१
उद्धाहं व करेज्जा	४	३३४५	”	३	२७७७
उद्धाहो वोसिरणे	३	२३६८	”	५	५०९४
उद्धमहे तिरियं पि य	४	४८४१	[”	२	९०५]
उद्धमि चातमि धणुगगहे वा	४	३८१६	उद्धिद्व तिनेगयरं	१	६१०
उद्धाती विरसमि	१	४७७	”	१	६५५
		दि० १	उद्धिसद व अणगदिसं	५	५४७७
उद्धादीणि उ विरसमि	१	४७७	उद्धिसिय पेह अंतर	१	६०९
उत्तण ससावयाणि य	३	२७४७	उद्धिसिय पेह संगय	१	६५४
उत्तरगुणनिष्फज्जा	१	९	उद्धसेस चाहिं	३	२९१६
उत्तरणमि परविते	५	५६३५	उद्धे व उद्धमण	३	२९८२
उत्तरतो हिमवंतो	६	६२४७	उद्धेसगगहेण व	४	४२३८
उत्तर पुज्जा पुज्जा	१	४५७	उद्धट्ठाणं ठाणायतं	५	५९५३
उत्तर मूले सुद्धे	३	२९९४	उद्धप्फालाणि करंति	४	३९५५
उत्तरिण जह दुमाहं	१	३०७	उद्धंसिया य तेणं	४	३८००
उत्तरियपच्चयट्ठा	५	६०४७	उद्धयमविकस निधस्स	१	३२१
उत्ताणग ओमंधिय	२	११०३	उद्धियसंता केहं	३	२४६३
उद्धण कप्पराहं	५	६००१			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अक्षिप अक्षिप शेव	४	३९७९	उल्लसिषा भो ! नम किं करेसि	३	३२५२
अप्यग्ने उवमागे	५	५७०१	उल्लेकण न सखा	१	३३५
अप्यग्ने षाणवरे	३	३२६७	उल्लोम छट्ट दिप गिसि	४	३५७८
अपरिकारणाय	३	२१५९	उल्लोमाऽपुण्यवणा	४	३५७७
अप्यसिध वा वि शुव व भोज	४	३५८७	उवपुत्तेण सयं वा	१	९८
अप्यन्न कारणमि	४	४५४०	उवपुत्तो संवाहग	३	२९९२
अप्यन्न कारणाऽऽगतु	४	४३०३	"	३	२९९३
अप्यन्ने अहिगरणे	३	२२२३	उवपुत्तो सारणा शेव	२	१२६६
"	३	२२२८	उवभोग हेतुवर्ति	३	२३६१
"	४	३७३०	उवगरणगेहणे भार	३	३०५७
"	६	६२७८	उवगरण पुण्यमणिय	३	३०६५
अपरियाडी गुरगा	३	३०६८	उवगरणमहाजाते	५	५५३७
अप्यलववमाद् पुण	२	९७८	उवगरण चिय पण्यं	४	३६५६
अप्यायग अप्यग्ने	६	६११९	उवगरण यामगाऊर-	१	४५९
अपि तु मुक्कमउडे	५	५६८०	उवगरणे पडिलेहा	४	३४३४
अभामगऽपुण्यभामग-	२	१८३९	"	४	३४६२
अभामग वडसाळेण	५	५०९२	उवगरणे हस्यमि व	४	४४०९
अभामविप पवयण	५	६०४६	उवचरद् को णऽतिन्नो	२	१८७६
अमप वि संकिपाद्	२	१२३३	उवचियमसा वसिषा-	५	४८८०
अममो वडिबहापु	३	२६१४	उवठाविमो सिय ची	५	५१९३
"	३	२६१५	उवठाविमस्त गहण	४	४३५८
अममो पांसि छिन्नठ	४	३९५३	उवदेस अणुवदेसा	५	५८२५
अममोसहकजे वा	३	२३८०	उवमाद् अलकारो	१	२८४
अमयगणी पेहेउं	२	१०६४	उवमारुवगदोसो	१	२८१
अमयट्ठाहनिविट्ठ	२	२०७१	उययंति उहरणाम	५	५६१२
अमयट्ठाव विणिगापु	३	२६४७	उययार अमिदुया	१	३१६
अमयमि वि अविस्तिट्ठं	४	४१००	उवयोगसरपयसा	१	१४१
अमयमिसुवा हपरी	३	२३३७	उवयोग व अमिस्त	१	५२२
अमयस्तऽकारगम्भी	३	२२१४	उवर्ति आयरियाण	५	५५३४
अमय वि दाऊण सपाठिपुत्तं	५	५०३९	उवर्ति कहेसि विट्ठ	४	४३६१
अमय वा दुदुवारे	३	२१८४	उवर्ति तु अंगुलीमो	४	३८५०
अमयेगवरहापु	३	२२३६	उवर्ति पचमपुण्णे	४	४३००
अममगदेसणापु व	६	६४२३	उवरोहमया कीरद्	४	४०९५
अममगदेसणामगा	२	१३२१	उवळरितया व घण्णा	४	३३७०
अममगेण वि गणु	४	४१४७	उवळजलेण तु पुण्य	५	५६४७
अममगा छाप विविचयेसा	३	३१७०	उवळदी अणुपळ्ळु	१	७१
अममकायसरिसं	४	३३२९	उववापुण व साप	१	१२४
अममाणो सल्लु दुविमो	६	६२६३	उवसग पविसग सेजा	४	३२९५
उववह्मरो ह पि व	१	२८७	उवसमण्ड पडुडे	४	३५५४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उद्यसमसन्मा पदमाण-	१	१२७	उन्वरगत्य उ अयनी	२	१२०५
उद्यसमियं सासायण	१	९०	”	६	१२१५
उद्यसंतोऽणुयसंतं	३	२७१८	उद्यज्ञा विला धा	१	२२०८
उद्यसंतो वि समाणो	५	५०१३	टि० १		
उद्यसंतो सेणावद्	३	२००५	उद्यज्ञा घेया धा	३	२२०८
उद्यसंपन्न गिलाणे	४	४३१५	उद्येतिद् गुज्जमपस्यतो मे	५	४११५
”	४	४३९९	उत्तिणे संमट्टे वा	२	१९५१
उद्यसंपन्न गिलाणो	४	४३१७	उत्तरगगो नेत्र सुर्ग यमार्ज	४	३६३०
उद्यसंपन्न धिरतं	२	१२४१	उत्तरगगोयरग्मी	४	३३१९
उद्यमामग सामाणं	१	९०	उत्तरगगट्टिं मुदं	४	३३१८
		टि० ३	उत्तरगगलवयगं गलु	५	५१४८
उद्यमामगसेदिगयस्य	१	११८	उत्तरगगमुनं किञ्ची	४	३३१६
उद्यसामिओ पारंदो	४	३९०३	उत्तरगं गगस्य वि	५	५२०५
उद्यसामितो गिहरयो	५	५०८०	उत्तरगगट्टे पित्तं	१	६२६
उद्यस्सण् उद्यहि उद्येत्तुं	५	५०९१	उत्तरगगो निसिद्धाद्	४	३३२७
उद्यस्सण् एरिमण् टियाणं	४	३४८८	उत्तरगगेण भगियानि	४	३३२६
उद्यस्सण् य मंधारे	४	३७२२	उत्तरगं गगस्युयं	१	२६९
उद्यस्सग गणियत्रिभाट्टय	५	५३५१	उत्तरगं अयनीय	१	५४
उद्यस्सय कुले निवेसण	५	५०१२			टि० २
उद्यस्सय निवेसण सारी	२	१९९६	उत्तरगं नीससियं	१	८६
”	५	५५४२			टि० २
उद्यहय उद्यकरणमिं	५	५१५४	उत्तरगगो पाणू	२	१३४१
उद्यहयभावं दृवं	५	५२३६	उत्तरगुत्तं चवहरंतो	६	६४२३
उद्यहयमहविज्ञाणे	१	७८७	उत्तरगुत्तं पिट्टाद्	२	८४०
उद्यहाण तुल्लि आलि-	४	३८२४	उत्तरगुत्तं भूमी नेडिय	१	३३०
उद्यहिग्गि पडगसाढग	२	१९६७	उत्तरगुत्तं कोट्टिवेसु य	३	३१३१
उद्यहि सरीरमलावय	४	३५४६			
उद्यहिस्स आसिभावण	५	५०६४			
उद्यहीलोम भया वा	१	५६०			
उद्येहोऽप्यत्तिय परितावण	२	१९८४			
उद्येहोभासण करणे	२	१९८७			
उद्येहोभासण उद्यणे	२	१९८६			
उद्येहोभासण परितावण	२	१९८५			
उद्यवत्तलेलसंयार-	२	१८८६			
उद्यवत्तण परियत्तण	४	३७८३			
उद्यवत्तणमप्यत्ते	५	५३७०			
उद्यवत्तेति गिलाणं	६	६३३७			
उद्यवरण कोणे वा	१	५७०			
उद्यवत्तण वलमीद् व	३	२६४५			

ऊ

ऊगाइरित्त वामो
ऊगाणुत्तमदिने
ऊगाधिय ससंतो
ऊगेण न पूरिस्सं
ऊसरदेसं दद्वेत्तयं
ऊसवत्तणेसु संभारियं
ऊससियं नीससियं

ए

एअणुणविप्पसुक्के
एआओ भावणाओ
एहंप्प जिता मि अहं

२ १९२०
२ १३९७
६ ६२०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एव अण्ये य बहू	५	५७१९	एकस्त ऊ अभावे	५	४८८२
एव न तस्त दोसा	४	४२४०	एकस्त मुसावादे	६	६१४१
एव उ अविप्यते	१	६२९	एकस्त य एकस्त य	३	२८०९
एव उ ह्वावेत्ती	४	४६३०	एका मरेमि माण	३	२८९०
एव वेव हुवाऊस	४	३९६४	एका वि वसहीप	२	२०३३
एव वेव य टाया	६	६४०७	एकाप वसहीप	२	१४१२
एव वेव य दोसा	३	२३१९	एका मुका एका य	४	४१२९
"	३	३२१२	एका य तस्त भविणी	६	६१९९
"	४	३४९९	एका वि ता महती	४	४५६८
"	४	४४१९	एकिकमिम उ ठाणे	२	१७४७
"	६	६१६९	एकिकमिम य ठाणे	३	२४५४
"	६	६१७३	एकिकमिम य अगे	३	२१८६
एवण सुत न गत	५	५८४६	एकिको सो हुविहो	३	३०७६
"	५	५९०९	एकेकपडिगहगा	२	१४४२
["	५	५५६०]	एकेकमवकारस्त उ	१	६०
एव न होति दोसा	३	२७५०	एकेकमिम उ ठाणे	२	१५१०
एव सामप्रपरं	४	४७३९	"	३	२३५९
एवसि परवणया	४	४३१६	"	३	२५५८
एवसि अस्तईप	३	२३२४	"	५	५५५९
"	३	२९६०	एकेकमिम य ठाणे	३	२८९३
["	३	३१९३]	एकेक अतिपेट	५	४९६४
एवसि अस्तवीप	४	४१४१	एकेक उ हुविह	५	४९००
"	६	६३०६	एकेक ताव ताव	२	१३३०
एवसि तिण्डं पी	३	२५६५	एकेक सप्त निणे	१	७०६
एवदि य अण्येहि य	४	४८००	एकेकाठ पयाओ	३	२२५५
एवदि कारणेहि	२	१०२०	["	५	४९०७]
"	२	१८०१	एकेका से तिविहा	३	२५६६
"	२	२००३	"	३	२५७१
"	२	२०५५	एकेकातो पयाओ	५	४९०७
"	३	२७५७	["	३	२२५५]
"	३	३०६३	एकेका सा हुविहा	३	३१४३
"	४	३७७२	एकेकीप दिसाप	२	११८८
"	५	५१०५	एकेको त्रिवदेसो	१	७३
["	४	४६०८]	एकेको पुण उवचय	१	६९७
एवण दुर्ग चढकं	२	१९२३	एकेको सो हुविहो	५	४९१४
एवउरे पुवगाते	३	२६५४	एकेक एकदकं	१	१९७
एवदुगतिणि मासा	५	५८१८	एकेको सोसि दोली	४	३६६५
एकमिम दोमु हीमु य	३	२२६३	एको य जहणेण	१	५२३
एवपीस अहणेणं	४	४८५२	एको य दोधि दोधि य	५	५०५५

गाथी	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एगो घो सवियारो	२	२०२२	एगंतरमुप्याए	२	१३०४
एगधुंरुधुसुरगंटी-	३	२१६८	एगं तासिं नेत्तं	३	२२३०
एगरगाया मुमह निजरा	२	१३४३	एगं नायं उद्गं	४	४५३६
एगरगासे अनिच्छंते	४	४६६१	एगं व दो व तिजि व	४	४८४२
एगाट्टियाई तस्म उ	१	३११	एगा ट कारण टिया	३	३०३०
		टि० ६	एगागित्तमणट्टा	१	६९६
एगत्तभावणाए	२	१३५२	एगागिस्म हि चित्ताई	५	५७१९
एगथ कहमेकणं	३	२६७३	एगागी मा गच्छमु	५	५७२६
एगथ रंघणे भुंजणे	४	३५६६	एगागी मा पुच्छमु	५	५७२६
एगथ वसंताणं	४	४८१४		टि० १	
एगथ सीयमुसिणं	२	२०९७	एगागी वचंती	५	५९३०
एगथ होइ भत्तं	५	५३०९	एगागिस्म दोमा	२	१७०२
एगथे उवळंदे	४	५१	एगागियाए दोमा	५	५९३३
एगाट्टीचटपंचग-	१	४४५	एगापन्नं च सत्ता	३	३१३८
एगपए ट दुगाई	१	१९८	एगालयट्टियागं	४	४८५७
एगपए दुतिगाई	१	१९८	एगा व होज माही	३	२२३४
		टि० ४	एगाह पणत पवत्ते	५	५४०६
एगपएसोगांदादि	३	२७२२	एगाहि अणेगाहि व	३	३२३५
एगा पणगड्ढंमामं	२	१५३०	एगाहि अणेगाहिं	३	३१५४
एगपुढं सकलकसिणं	४	३८४७	एगो अपरिणए या	५	५४३७
एगमणेगे छेदो	४	३३६०	"	५	५४४६
एगमंरणं तु लोए	३	२४९०	एगो अपरिणते या	५	५३९९
एगम्मि अणेगेसु व	१	६	एगेग कयमरुजं	२	९२८
एगम्मि दोसु तीसु व	३	२२७१	एगेज तिमहं धीएण	१	३४४
"	३	२४६४	एगेण समारदे	२	१८४३
एगायर उभयओ वा	४	४५६१	"	२	१८४६
एगायर निग्गओ वा	१	६०८	एगो तू वचंते	५	५३९१
एगावगढं पडुंघा	३	२१३२	एगो महाणसम्मि	४	३१६३
एगावगढेगादांरा	३	२१२९	एगो एगदिवस्सियं	३	३१४२
एगावगढेगादारे	३	२१३३	एगो करेति परसुं	४	३९४३
एगाविहारी अ अजाय-	१	६९४	एगो स्तओवममिण	४	३९४०
एगास्स अणेगाण व	३	३१४७	एगो गिलाणपासे	३	३२१६
एगास्स पुरेकम्मं	२	१८३६	एगोऽथ नचंरि दोसो	३	२१३८
एगास्स वीयगहणे	२	१८४२	एगो व होज गच्छो	२	१६१५
एगं कप्पट्ठियं कुजा	६	६४६३	एतहोसविमुलं	१	५०९
एगंगिय चळ थिर पारि-	५	५६४२	एतविहिआगतं तू	५	५४३६
एगं उवें गिड्विस्सए	४	३५८२	एतं चेवं पमाणं	२	१२०८
एगं नायं उद्गं	४	४५९७	एतं तु पाटमग्गी	३	२७४०
एगंतरमायंविळ	१	७४६	एतं तुवमं अरहं	५	५३१९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुत्र नि माऽऽज्झह देह मज्झं	४	४२०३
पुत्राह्म भकुल्यतो	४	४५४९
पुत्राणि य भण्णाणि य	४	४७३८
पुत्रारिस्तं विमोसज्ज	५	५४३८
पुत्रेण सुत्त न गत्त	५	५५६०
[दशवक्ताम् "पुत्रेण सुत्त न गत्त" गाथा]		
पुत्रे तिष्ठि वि भगा	३	३२८७
पुत्रे पदे न रत्नयति	१	५६४
पुत्रे सन्ने दोसा	४	४२७७
पुत्रेति भग्नाहणे	५	५५१२
पुत्रेति असईण	३	३१९३
["पुत्रेति असईण" गाथा तथा "पुत्रेति असत्तीण" गाथा द्वयव्या]		
पुत्रेति तु पयाण	३	३०८२
"	३	३०८४
"	४	३६८९
पुत्रेहि कारणेहि	४	४६०८
["पुत्रेहि कारणेहि" गाथा दशवक्ताम्]		
पुत्रं उ पणा पणा	४	४२८४
पुत्रं किर सणि सावग	३	३२७०
पुत्रं य भणभिरगाहिष	४	४२८९
पुत्रं पुण भधिकारो	५	४९६८
पुत्रं पुण भद्विगारो	५	५०१५
पुत्राह्म भगागयदोस	३	२८९४
पुत्रेव भगीवत्स वि	१	१५५
पुत्रेव भण्णाप	६	६३०७
पुत्रेव भषाठ उम्भिल्लण	१	२१८
पुत्रेव भण्णेलव	३	१७४२
पुत्रेव भसुविरस वि	४	४६६८
पुत्रेव भसंवा वि उ	१	६२
पुत्रेव भस्तिहसणी	४	४६९६
पुत्रेव भहाउंदे	५	५४६६
पुत्रेव उगमादी	५	५३५३
पुत्रेव उचिमट्टे	३	२८७६
पुत्रेव उवहि सेखा	१	७६६
पुत्रेव भोवसमिप	४	३९४१
पुत्रेव कइपुत्ता से	१	५५६
पुत्रेव ज्ञाणाऽऽचरिप	५	५७७५
"	५	५८०४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुत्रेव गणावच्छे	५	५४५०
"	५	५४७०
पुत्रेव गिलानाप	५	५२४४
पुत्रेव गिलाने वी	१	५६५
पुत्रेव गोणि मेरी	१	३६३
पुत्रेव चारण भजे	१	५५०
पुत्रेव जह परोवर्त्त	३	२९५०
पुत्रेव छइपमगो	३	२८७४
पुत्रेव वतो भित्ते	३	२१८५
पुत्रेव वेळिगोळिप-	३	३२८१
पुत्रेव वीसलीप	४	४२२३
पुत्रेव पवत्तये भो	३	२८००
पुत्रेव पवळियापवळि-	२	१०८०
पुत्रेव वित्तिपसुत्ते	५	५८९५
पुत्रेव भावतो वि य	२	१०४०
पुत्रेवऽभिवसगहणे	५	५८०६
पुत्रेव मज्जणाइसु	१	६४७
		दि० ९
पुत्रेव मज्जणाई	१	६४७
पुत्रेव मामगत्स वि	१	६२८
पुत्रेव मासकप्पे	४	४८६९
पुत्रेव मीसप वि	४	४३४७
पुत्रेव य भधित्ते	४	४६८८
पुत्रेव य भधित्तिमि	६	६१८१
पुत्रेव य इत्थीप	५	५०८०
पुत्रेव य उदित्ति वि य	५	५८०९
पुत्रेव य पुक्कत्ते	३	२२४४
पुत्रेव य किंवि पद	६	६४१६
पुत्रेव य सपण वि	३	२७३१
पुत्रेव य गेळत्ते	५	५८२१
पुत्रेव य जसकिंवि	४	४६८७
पुत्रेव य ष्ण्डाणाइसु	२	१६७९
पुत्रेव य भयरादी	२	११९०
पुत्रेव य निग्गीवे	३	९९९
पुत्रेव य परिपुत्ते	३	१८६७
पुत्रेव य विहिपम्मी	१	५३९
पुत्रेव य पुरिसाण वि	१	३३८
पुत्रेव य भवणा वी	३	१७७१
पुत्रेव य भूमितिप	३	२९४३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एमेव य वसिमन्मि वि	३	२९९९	एयं चेव पमाणं	४	४०१५
एमेव य वीयारे	४	४३९५	एयं जायणवरयं	३	२७९५
एमेव य सचिचे	२	९०७	एयं दुवालसविहं	१	७१३
एमेव य सज्जीण वि	२	१७९२	एयं पि ताव जाणह	३	३०२०
एमेव य संजोगा	५	५६५१	एयं पि सघरमीसेण	४	४२०९
एमेव य संसट्टं	१	६६३	एयाणि गारवट्टा	२	१३१४
एमेव य हीलाए	६	६०८८	एयाणि मक्खणट्टा	५	६०३२
एमेव य होइ गणी	५	५७५४	एयाणि य अन्नाणि य	६	६२४८
एमेव छेवगहणं	१	७४९	एयारिसए मोत्तुं	३	२३१०
एमेव सघरपासंड-	२	१७५८	एयारिसरोत्तेसुं	३	२२९५
एमेव समणवरगे	५	५३४७	एयारिस गेहम्मी	३	२६१९
एमेव संजह्णं वि	२	१०३८	एयारिसमि रुवे	३	२६२७
”	२	१०८५	एयारिसमि चासो	४	३३१४
एमेव संजह्णं	२	१०७३	एयारिसं विभोसज्ज	५	५४००
एमेव सेसएसु वि	२	१६३२	”	५	५४४७
”	५	४९०४	एयारिसे विहारो	३	२७८२
”	५	५२६७	एयारिसो उ पुरिसो	५	५११८
”	५	५६४८	एयासि णवणं पी	५	५९५०
एमेव सेसएहि वि	३	२७७८	एयासिं अस्तीए	४	३७९४
एमेव सेसगम्मि	४	४२५५	”	५	५२४६
एमेव सेसियासु वि	५	५५०९	एरवइ कुणालाए	५	५६३९
एमेव होइ उवरिं	३	२९१९	एरवइ जय चक्रिय	५	५६५३
”	३	३११६	एरवइ जम्हि चक्रिय	५	५६३८
एमेव होति तेणं	५	५०९६	एरुंइहए साणे	३	२९२६
एमेव होति वगडा	४	३२९६	एरिसए खेतम्मी	४	३२९०
एमेव होति इत्थी	३	२५७६	एरिसभो उवभोगो	३	२४५७
एमेव होति दुविहा	३	२५७०	एरिसदोसविमुक्कमि	३	२४३४
एमेवोगाहिमं	२	१४०८	एरिससेवी सव्वे	५	५१६३
एयगुणसंपवत्तो	५	५१३१	एवइयाणं गहणे	४	३८७६
एयगुणसंपज्जुत्तो	५	५०३१	एव खलु भावगामो	२	१११७
एयदोसविमुक्कं	२	१६०१	”	३	२५७७
”	३	२८०८	एवमुवज्झाएणं	६	६१०९
एयदोसविमुक्के	३	२२८८	एवमुवत्सय पुरिमे	५	५३४९
एयविहिमागतं तू	५	५३९८	एव य कालगयम्मि	५	५५१५
एयविहिमागतं तू	५	५४४५	एवं अपपरिवहिए	१	१०७
एयस्स णरिय दोसो	५	५५७२	एवं अवातदंसी	५	५२७६
एयस्स नरिय दोसो	३	२५०२	एवं उरगमदोसा	५	५३०१
एयस्स नाम दाहिह	२	१९३९	एवं एक्के तिंगं	३	२५६९
एयं चरित्तसेहि	४	४५१३	”	३	२५७७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एव एहेकदिने	५	५७७१
एव एवा जयया	२	१०६८
एव लज्जोन्ममिप	१	८७
एव लालु अचिच्छे	४	४७२२
एव लालु संविगी	५	५४६३
एव तु पूलपुडी	१	२२६
एव तु भावगामो	२	१११७
एव तु लोहपाण	३	२२८४
एव गह्वरभागादिप	१	६८३
एव गिकाणल्लरोण	२	१८९१
एव च पुणो दविप	२	१५९१
एव च भविमिसमि	४	३३६९
एव च भविमिसे	२	२००८
एव चिप निरविस्त्रा	३	२२०४
एव चिप मे रवि	३	२८४६
एव दिवमि मेरं	६	६७३७
एव चाय वसंती	२	२०८२
एव ता अदुगुठिप	२	८६७
एव ता अविद्धे	५	५०६७
एव ता अमहाप	२	८८५
एव ता गिहवासे	२	१६४७
एव ता वेषहते	३	२८०२
एव ता त्रिगुण्ये	५	५२७०
एव ता तिविह्वले	४	४२१७
एव ता द्येण	३	२२०६
एव ता पमुहमी	३	२६४३
एव ता परमिम	५	५६१६
एव ताव दिवपतो	५	५८३२
एव ता सनिकारे	३	२५५९
एव तु अगीताये	५	५७६७
एव तु अगंतेहि	१	७०
एव तु अजसंमो-	२	१६१७
एव तु असज्जभावो	५	५६१०
एव तु इदिपहि	५	५६२६
एव तु कैरु पुरिखा	५	५१५६
एव तु गविट्टेसु	१	६४८
एव तु विट्ठानिदु	३	२४१२
एव तु यविप कप्ये	६	६४६६
एव तु विपागहण	३	२९८४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एव तु सो भवधियो	५	५०८१
एव सेति ठियाण	२	१०७४
एव दग्धतो छण्ह	२	९१४
एव दिवसे दिवसे	५	५०६६
एव दुग्गतपहिवा	६	६३६८
एव नाम कण्ठि	४	४२७३
एव पडिच्छिळण	२	१२७९
एव पमाणहण	५	५८५३
एव पि अडापते	५	५४८१
एव पि अल्लमते	१	६१७
एव पि कीरमाणे	२	१९१०
"	५	५२५३
एव पि परिचत्ता	५	५३०७
एव पि भाणमेदो	१	४८४
एव पि हु उववापो	१	४८७
एव पीईवडो	५	५२९४
एव पुच्छामुद्धे	१	६४३
एव कामुमकामु	२	१८१८
एव यारस मासे	५	५७७०
एव भवसिद्धिया	२	११३७
एव आयणमेदो	१	४८४
		(टि० ३)
एव मणविसईण	१	८४
एव लेवग्गहण	१	५१६
एव वासावासे	४	४६८९
एव विविगिच्छो बी	५	५८१५
एव विमुदनिगमस्त	२	१०९९
एव सङ्कुलाह	२	१५६६
एव समानिप कप्ये	३	६४७९
एव संसारीण	१	१०४
एवं सुचनितोघो	४	४२४१
एव सुचं अकल	३	२५६१
"	५	५२९०
"	६	६१७४
एवं सुनीहरो मे	६	६३४४
एत उ पळवहारी	२	९२३
एतणदोसे व कप	२	१६०३
एतणदोसे सीवह	४	४५९०
एतणपेहण जोगाण	५	५५०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुस्त-त्वं पञ्चिवज्जति	५	५५९७	पुस्तैव गमो नियमा	६	६२४१
पुस्तं अविही भणिया	३	१८४१	पुस्तैव-गिलाणम्मि वि	२	१९६३
पुस्तं विही उ निगाए	५	५७६०	पुस्तैव गुरु निविट्टे	३	२२४८
पुस्तं विही तु दिट्टे	५	५८७५	पुस्तैव य णवगकमो	४	४६७०
पुस्तं विही विसज्जिण	५	५४३४	पुस्तैव य दिट्ठतो	१	८१
पुस्तुत्सुगगट्टियप्पा	१	२४८	"	२	१००८
पुस्तैव कमो नियमा	३	१४२५	पुस्तैव य नूण कमो	२	११४१
"	२	१६७७	पुस्तो वि तस्य चच्छ	३	२१९६
"	२	२०३४	पुस्तो वि ताव दमयतु	५	५७३५
"	३	२०४७	पुस्तो वि ताव दम्मठ	३	२७०४
"	२	२१०६	पुस्तो विही उ अंतो	३	२९५७
"	३	२३२५	पुहि भणियो उ चच्छ	१	७७४
"	३	२५४७	पुहिति पुणो दाहं	४	४६७३
"	३	४०७२४	ओ		
"	३	टि० ३	ओअत्तत्तम्मि ववो	२	१७२८
"	३	२५७८	ओगाहिमाहविगहं	२	२०७७
"	३	२६१६	ओदरिपत्थयणाऽसह	३	३११२
"	३	२६६८	ओदरियमओ दारेसु	३	३२७९
"	४	४०४६	ओभामिओ उ मरुओ	२	१७१६
"	५	४९४०	ओभामिओ णेहि सवासमज्जे	४	३५९१
पुस्तैव गमो नियमा	३	१०००	ओभावणा कुलधरे	३	२३१३
"	२	१०३३	"	४	३४९६
"	३	१४३५	ओभावणा पवयणे	४	४४१८
"	३	टि० १	ओभासह स्तीराहं	२	१५९९
"	२	२०४५	ओभासणा य पुच्छा	१	६६०
"	३	२६६८	"	४	४०३९
"	३	टि० १	ओभासिय धुव लंमो	२	१५२४
"	४	३५१०	ओभासियं जं तु गिलाणगट्ठा	३	३१९६
"	४	३७९६	ओमम्मि वोसलीए	२	१०६०
"	४	३८०३	ओमंय पाणसाहं	१	६६५
"	४	४३३३	"	४	४०४०
"	४	४६०९	ओमंयिण वि एव	२	११०५
"	५	४९४०	ओमाणपेहियो वेल-	५	५८८७
"	३	टि० १	ओमाणस्स व दोसा	४	३७०८
"	५	५३६०	ओमादिकारणेहि य	५	५४१३
"	५	५४५१	ओमासिवदुट्ठेसुं	३	२०३९
"	५	५५८७	ओमासिवदुट्ठेसु	४	३९१६
"	५	५७३१	ओमासिवसाहं व	५	५१३३
"	५	५०५९			

शब्दा	विभागः	शब्दाङ्कः	शब्दा	विभागः	शब्दाङ्कः
ओमे पुनगसोहिं	२	३११८	ओहे उवगोहम्मि व	३	३३५३
ओमो चोदिअतो	२	३१३५	ओहेण पु सागरिय	३	३३५३
ओमोदुरियागमणे	३	३११९			३३५३
ओमोदुरिया व अहिं	२	९३८	ओहेण दसविह पि य	३	३३५३
ओमो पुग भायरिओ	३	३३१२	ओहे सम्मत्तेहो	३	३३५३
ओमो समराहुणिओ	२	१३७३	ओहो उवगाहो वि य	३	३३५३
ओपणमीसेनिग्गी-	२	१०७५			
ओपण्णो सिचे	२	९५९			
ओयारण उचारण	३	३१९०			
ओरोहपरिसगाप	३	३१३०			
ओरुपिअम अहिं अक्खरा	३	३३९५			
ओली निवेसणे वा	३	२२३६			
ओलोयण निगमणे	३	२३२३			
ओलोयण गवेसण	५	५०३६			
ओवगाहिं वीरं	५	५८९३			
ओवारप कोणे वा	१	५००			
		३३० ३			
ओवरगत्थ उ असरी	२	१२०५			
		३३० २			
ओवासे सण्डलप	२	१३८३			
"		३३२५			
ओवासे सपादे	३	२०२५			
ओमुअग्गी व भया	३	३१९३			
ओसकण अहिसकण	२	१६५३			
ओसकवे ददु	३	३५३८			
ओसण्णे ददुण	३	३०७६			
ओसण्णे असणीग	१	५३			
ओमण्णिणीह दोसु	२	३३१६			
ओसरणे सवयसो	३	३१०३			
ओमह मेसयानि व	३	१३८६			
ओसह मिसे देमो	३	३१९१			
ओहनिमागुरेसे	१	५३३			
ओहाविपविट्ठिमिठिप	३	२३६२			
ओहाविपदाराओ	३	२३३६			
ओहाणाभिमुंटीनं	३	२७२६			
ओहारमगरादीया	५	५६३३			
ओहारिय ओमणे	५	५४९०			
ओहाविप काटणवे	५	५४८९			
ओदि मगरावे वा	३	३०			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कल्पद् संसेसु तद् मत्त-	२	१८२४	कलुसफलण न जुजह	२	८३७
कल्पद्रिहपकृष्णता	५	५३४०	कलं से दाहामी	२	१४०७
कल्पट् रोहग मुञ्चणे	४	४६०२	कथङ्गमादी तंवे	२	१९६९
कल्पद्रिय परिरारी	५	५६१७	कसाण् विरुहा विगडे	५	५०१६
कल्पमि अकल्पमि य	२	१००५	कसिणस्स उ वयस्सा	४	३८८०
कसा आयपमाणा	४	३९६९	कसिणं पि गिण्हमाणो	४	३८६८
कप्पाकप्पत्रिमेसे	४	४२३२	टीकापाठा.		
कप्पातो य अरुप्पं	५	५३६२	कसिणा परीसहचमू	२	१३५५
कप्पानियत्तन अमनी	४	३६६८	कसिणाविहिभिन्नमि य	२	१०५२
कप्पेत्तं पाण्	१	४४०	कत्पद् विविचवासे	३	२१६५
कप्पे सुत्तययिगार-	२	१३९९	कत्स त्ति शुरेकम्मं	२	१८२१
कप्पो शिप सेहानं	५	५३२९	कत्सेते तणफलगा	२	२०३८
कप्पट्टदिट्ठे लुहुओ	२	८६५	कत्सेयं पच्छित्तं	२	९३६
कम्मजोगं न वि जाणद्	१	७२०	कहकहकहत्स हसणं	२	१९९६
कम्ममिन्न वयणमिन्नं	१	२७९	कहणाऽऽउट्ठण भागम-	५	५०५२
कम्म घरे पासंटे	२	१५५४	कहयति अभासियाण वि	२	१२३०
कम्ममि अदिजंते	४	४२२१	कहिओ य तेसि धम्मो	३	३२८४
कम्मपमा गलु जीया	३	२६९०	कंकहुण् को दोसो	१	२२१
कम्मं जमंकिट्ठिं	५	४९११	कंजिय ढण्होदग चाउ-	२	१७०६
कम्मं चिजंनि मवमा	३	२६८९	टि० १		
कम्मनारजंउदारग-	३	२९२९	कंजियउदगविलेवी	२	१७०७
कम्मो आदेमदुगं	२	१०८४	कंजियचाउलउदण्	२	१९५८
कम्मोहि नोदियाणं	३	२३४५	कंजुसिण चाउलोदे	२	१७०६
कम्मोदय षेत्तरे	५	५३२०	कंटगकणुण् उद्धर	६	६१६८
कप्पट्ठमग्गाऽऽमत्तण	२	१५८२	कंटग तेणा वाला	२	१४७५
कप्पकरणा विरमत्ता	३	२४४५	कंटगमादीसु जहा	५	५५९६
कप्पदिह्दम्मो कंट्ठेण	१	४९३	कंटऽट्ठि राणु विजल	२	८८१
कप्पमकण् मिदियत्ते	१	७०२	कंटऽट्ठिमाह्पहिं	२	८८३
कप्पदि दिग्ग पमाथा	२	१४६३	कंटाहं देहंतो	४	३८५८
कप्पदीरंमो य जहा	४	४१२८	कंटाऽहिंसीयरकण्ट-	४	३८६३
कणोफणपणुगदा-	६	६३२३	कंटाऽहिंसीयरक्काण्	४	३८६३
कम्मं तु अम्ममज्जे	५	५०२५	टि० १		
कण्णादुत्तमपाणं	४	४२०९	कंदप्प देवकिट्ठिस	२	१२९३
कम्मो रपिक्कनमि य	६	६३१५	कंदप्पे कण्णुद्दण्	२	१२९५
कण्णपणंमाहसु	२	९००	कंदाह् अमुंजंते	३	३११३
कण्णपणंते दो-	५	५५२४	कंपद् घाण्ण लया	३	२४३७
कण्णिग कण्ह् दिओ	४	४४९१	काह्प पडिलेह सज्झाण्	४	३४८९
कण्णोदयो य खीरं	२	१९२८	काहं सुदयीमत्था	४	३६९५
कण्णु दो अम्मोदिय य	१	४३५	काउत्तमग्गं तु टिण्	५	५६७९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
काठस्तम्भे सञ्ज्ञा-	५	५५०२	कारणगमने वि तर्हि	५	६०५८
काठ गिरीहिय अट्ट-	६	६२९९	["]	५	५९२४]
काठ सरपत्तार्ण	१	५१८	कारणगद्विदम्बरिय	३	२८५१
काऊण भकाऊण व	५	५५८९	कारणजाय भवहिंसे	५	५०८४
काऊण नमोद्धारं	१	१	कारणतो भविषीय	४	३७२०
काऊणमसागरिपु	४	४७५६	कारणमिसेवि छहुसग	१	३७७
काऊण मासकम्प	२	१६८७	कारणमकारणमि व	५	५९६४
"	४	४२८६	कारणियद्विस्वत् सीरि	६	६१२२
काऊण व प्यगामं	५	५४३०	कारणे अगळे दिक्का	५	५७८३
काण्ड उवपिया सल्ल	३	२३३४	कारणे अशुच विहिणा	४	३९९२
काण्डु अप्पणा वा	२	१६६३	कारणे गमने वि तर्हि	५	५९२४
काण्डु उ संसत्ते	१	५८९	["]	५	६०५८]
काण्डुविमुद्वहा	३	३१८८	कारणे गयपुलाग	६	६०६०
काण्डिमाइपुहिं	३	३४९५	कारणे सपाहुडि ठिया	१	५६९
का भमणा जह् कारणि	२	१८६१	कारणे सपाहुडियापु	१	५६९
काम अचीगवेराण	३	३१५८			दि० १
काम अदिगारणादी	३	२६२०	कारावणमणोहिं	४	३६०८
काम आसवदारेसु	६	६९२६	काळगय सोऊण	५	५३८५
काम कम्म तु सो कण्णो	३	३१००	काळगहृष्टविदोसो	१	२८०
कामं सल्ल अशुगुरणो	२	९९६	काळतवे आसज्ज व	१	३०१
कामं सल्ल पुरसदो	२	१८१९	काळमकाळे सञ्ज्ञा	१	४३८
काम सल्ल सच्चवू	२	९६३	काळमि ओममाई	२	१२५५
काम जहेव करयति	५	५६९२	काळमि पडुचत्ते	४	४७५१
काम उपसित्थीओ	२	२१०१			दि० १
कामं तु प्पजमाणो	४	४४४८	काळमि पडुप्पत्ते	४	४७५१
काम तु सरीरयळ	२	१३५४	काळमि विहृयपोरिस्ति	१	१६४
काम परपदिठावो	५	५१०८	काळमि संतर गिरंतरं	५	४८९२
काम पुरिसादीया	५	५२३७	काळसरीरावेक्क	५	५३६१
काम विपक्कमिद्धी	५	५२३४	काळस्य समयरुक्क	१	१६३
काम विमूणा सल्ल ओमदोसो	४	३९९५	काळाइक्कमदाणे	४	३६९९
काम सञ्ज्ञामकिञ्चो	४	४४००	"	४	४५७४
काम सञ्चपदेसु वि	५	४९४४	काळातिक्कवोवद्दण-	१	५९३
काय परिक्खयतो	२	९३१	काळातीते छहुगो	१	५९४
कायादि तिहिंदिक्ख	२	१६४२	काळिय पुण्णगप् पा	५	५४२५
काया पया व ते थिय	२	१३०३	काळियमुआणुओगमि	१	७४४
"	५	४९७९	कासुद्धाई काळमिसेती	३	३०८३
कारगकभो चउये	१	३२७	कासुद्धाईमादिसु	३	३१०२
कारगकौत्तगण	४	३९४५	काळे अपहुण्णत्ते	४	४८०५
			काळे अनिग्गदो पुण	२	१६५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
फाले व क्षणुणाप	५	५२८२	किंविममत्तगाही	१	३६९
फालेण अवस्राणं	४	४२६२	किं छालेण जंघह	६	६०७९
फालेण अमंदोण वि	२	१२०२	"	६	६०८३
फालेणुवक्कमेण व	१	११०	किं जालंनि वरागा	४	४५७५
फालेणेवदिपणं	४	४२६०	किं तं न होनि अगं	४	३६३७
फालेणेसणसोधिं	५	४९५६	किं तुज्ज हविषाप	३	२३३८
फालो सिं अहवत्ताह	१	८००	किं ते पित्तपत्तायो	१	७९९
कावाळिप य भिवरू	३	२८२२	किं दमभो हं भंते !	१	६३३
कावाळिप सरपखे	५	५१८७	किं देमि सि नरयहं	१	४९८
कास त्तसुच्छियम्मि	१	६२३	किं नागभो रप तहया	२	१४१०
कासाहमाह जं पुट्ट-	१	६१३		टि०	१
कादिह अत्तोच्छित्ति	२	१२४२	किं नागभो मि ममणेहिं	३	२६५६
काहीयातरणासुं	३	२५७४	किं नागय रथ तहया	२	१४१०
"	३	२५७९	किं नीसि पासमाणे	६	६०७०
काहीयातरणेसु वि	३	२५८०	किं परिहरंति णणु साणु-	६	६०७८
काहीयातरणेसुं	३	२५६७	किं पिच्छह गारिक्कं	४	३७१२
किहकम्म भिवसगहणे	२	१५०४	किं पि ति अक्खट्टो	१	७२३
किहकम्मं तीप कयं	३	२१८०	किं पेक्करह सारिक्कं	४	३७१२
किहकम्मं पि य हुविहं	४	४४१५		टि०	१
किचिरकालं वसिहिह	२	१३९३	किं मण्णे निसि गमणं	३	३०४४
"	२	१६३१	किं लउरणेज अगं	४	३९५७
किच्छाहि जीवितो हं	५	५३२५	किं य न कप्पह तुक्कं	४	४६७१
किट्ट तुअट्टग वाले	४	४६१२	किं वा मपु न नायं	४	४३६४
किण्हं पि नेणहमाणो	४	३८६८	कीयम्मि अणिदिट्ठे	४	४२०१
कित्तिक्कम्मं पि य हुविहं	६	६३९८	कीयस्स गोस नामं	५	५१६४
किल्ल विहारेणऽम्भुज-	२	१२८२	कीस न नाहिह तुक्कमे	१	६२४
किमियं सिट्ठम्मि गुरु	५	५५६४	कुभो पुर्य पल्लीओ	३	२९००
किरियातीतं णाढं	४	३७७८	कुच्छग आय दयट्ठा	५	५९७२
किह उप्पत्तो गिलाणो	२	१९०८	कुट्टिमत्तलसंकासो	२	१७१४
किह भूयाणुवघातो	४	३८६१	कुट्टिस सक्करादीहि	४	३८६५
किं आगभो सि णाहं	६	६१३९	कुट्टमुह डगलेसु व काठ	३	२३४२
किं आगय रथ ते धित्ति	६	२७८१	कुट्टवर भित्तीप	४	४५५६
किं उवघातो धोप	२	१८६५	कुट्टंतरस्स असती	४	३७५०
किं उवघातो हत्थे	२	१८६३	कुट्टंतरियस्सऽसती	४	३७५०
किं कारणं चमढणा	२	१५८४		टि०	४
किं काहामि वराभो	२	१८८५	कुट्टाहलिपणट्ठा	३	२६४२
किं काहिह मे विज्जो	२	१९७५	कुणह वयं धणहेढं	४	४५३०
किं काहिंति ममेते	४	३७६४	कुणमाणा वि य चेट्ठा	६	६२२९
किं नीयत्थो केवलि	२	९६१	कुणमाणो नि य कट्ठं	४	४५२६

गाथा	विभागाः	गाथाङ्काः	गाथा	विभागाः	गाथाङ्काः
कु चि पुदवीय सग्गा	४	४२१४	केगायि अमिप्पाएण	४	३६३६
कु चि य पुदवीसग्गा	४	४२१४	केणस गणि चि कवो	६	६१२३
		दि० १	केरिसगु चि य राया	६	६३८१
कुवीयपरुवणया	४	४२२१३	केवइय काळसंजोग	६	६४४९
कुवीय सिदमिण्हण-	४	४०३३	केवतिय आस हाथी	४	४८३३
कुप्पवयणभोसकेहिं	१	३४१	केवळगहणा कणिण	६	६४१५
कुमुभोपररसमुदा	२	१२४८	केवळविशेषाये	२	९६६
कुळडा वि ताव जेष्ठति	५	५९३७	केवळिणा वा कहिप्	४	४५०८
कुळपुण सप्तमवो	२	२०६२	केवळिणो तिठण जिण	२	११८६
कुळमाहकञ्ज दडिय	४	३८६६	केसवमद्वयल पण	५	५०२३
कुळमादीकजाह	२	१८००	केसिंनि अमिगहिया	२	१६०६
कुळवसम्मि पद्दीणे	५	४९४८	केसिंनि इदियाह	१	२६
”	५	५२५४	कोई सत्थ भणिआ	३	२१५७
कुळ विणासेह सप पयाता	३	३२५१	कोई सत्थ भणेआ	४	४२७२
कुवणव परयर छेहू	२	९१५	कोह मज्जगगिहिं	२	१९३८
कुवणपमादी भेदो	५	४९०५	कोठम मूई पसिणे	२	१३०८
कुविंय सु पसादेसी	३	२१७६	को कल्लण निच्छह	१	१४७
कुमिया सोसेयग्गा	१	३८३	कोकुइजो संममस्स व	६	६३१७
कुम्बंवाणेयाणि ठ	५	५९०१	को गच्छेआ तुरिय	६	६३२८
कुसपदिमाह निवत्तण	५	५५०१	को गेण्हति गीवायो	४	४०२९
कुसमुट्टिण्ण प्पुळेज	५	५५३२	को जाणह को किरिसो	३	२४५५
कुंङ्कम भणुव पच	३	३०७४	कोङ्गमार्ह रणे	२	८७२
कुंङ्कम वगारं पच	३	३०७४	कोट्टग सत्ता य पुण्व	४	४३८५
		दि० १	कोट्टाहपुदिणो अरिय	२	११७५
कुमुपणगाह संजमे	४	३८०९	कोट्टावत्ता य अहिं	४	३३९३
कुंमारलोहकारे-	४	३८३८	कोव यप् कण्ह जरे	५	५२४२
कुमी करहीप् चहा	४	३४८२	को तुप्पम आयरियो	३	३०१५
कुरो नासेह छह	५	५९९९	कोत्तल आगमण	४	४३७३
कुहाय मुचभोगी	३	२४५६	कोत्तल च गमण	५	४९१८
कुह पुण सादियम्प	५	५३२७	को दोसो परंटे	१	२१६
कुह सरीरावयवा	४	४५८१	को दोसो को दोसो	३	२८७१
कुह मुरुण दुरुवा	६	६१५९	को दोसो दोहिं भिन्ने	२	९८९
कुई भगति पुर्वि	२	१४६२	कोहवपलाळमाई	२	८४२
कुई सण्वमिमुखा	२	८३३	को नाम सारहीण	२	१२७५
कुण कय कीस कय	५	५५६६	को नियमो व वळेज	२	८५७
कुण हवेज निरोहो	१	६९	को पोदती य काळो	४	४०००
		दि० १	कोमुहमूया संगामिया	१	३५६
कुण हवेज निरोहो	१	६९			दि० १
कुण्डलीत पिस्सि	६	६१०१	कोमुहया सगामि [य] पा य	१	३५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कोयव पावारग दा-	४	३८२३	ग्यामित-त्रोसविद्यां	६	६११८
कोलाडियायणो गल्लु	४	३४४५	["]	६	६१२८
कोलुपरंपर संकटि	१	५७५	ग्यामिय चित्तोत्तिय पिणा-	३	२६७८
को वोच्छिद्द गेलण्णे	२	१९६४	ग्यामिय-पोमपियाद्	६	६१२८
कोसग नहरक्कट्टा	३	२८८५	["]	६	६११८
कोसंवाऽऽहारकते	३	३२७५	ग्यामितस्स गुणा गल्लु	२	१३७०
कोसाऽहिमल्लकंटग	३	२८८५	गित्तयहिया य धाणे	२	१९०४
कोहाई अपसत्थो	४	४२४५	सित्तम्मि ङ भणुयोगो	१	१६२
कोहो माणो माया	२	८३१	गित्तम्मि ङ जावह्म	१	३४
			गित्तम्मि जम्मि गित्ते	४	४२४४
ख			गित्तस्स ङ पडिलेहा	२	२०५२
खम्मरमुहियादा-	२	१७१३	गित्तं चत्थुं सेतुं	४	४७६४
खण्णं कोट्टण ठवणं	१	३३२	गित्ताद् मारणं वा	५	५७२४
खमण्ण आणियाणं	४	४३३२	गित्ताऽऽरिगगिधेयण	५	५४३२
खमण् लद्धण अयले	४	४३३०	गित्ते काल चरित्ते	२	१६३४
खमभो व देवयाण्	३	२९६८	[इदयतां "सित्ते काल चरित्ते" गाथा]		
खमगत्ताऽऽयरियस्सा	५	५५५७	गित्तेण य कालेण य	४	४२४६
खमणं निमंतिते ऊ	१	५७३	गित्ते भरहेरवण्	१	१४०
खमणं मोहतिगिच्छा	३	२८५०	गित्तेहिं चह्म दीवे	१	१६१
खमणे य भत्तज्झाण्	५	५५५०	गित्तोगाहप्पमाणं	४	४६५३
खर जयसिक्कुसुं सरिसव	१	५२९	गित्तेण त्रि अपावंतो	२	९१६
खरम् खरिया सुण्हा	४	४५५७	गित्ताण् होति गुत्ता	४	४१४६
खरभो त्ति कट्टं जानसि	६	६१५७	गित्ताययणविहाणा	६	६१२५
खरफत्सनिट्ठुराद्	५	५७५०	गित्तिसिज्जह्म हम्मद् वा	२	१२६०
खरसज्जं मटयवद्	६	६१२६	खीणकत्ताभो भरिहा	२	१७८१
खरंटण वेंटिय भायण	३	२९५४	खीणम्मि उद्विज्जम्मी	१	१२१
खरिया महिद्धिगणिया	३	२५२८	खीणेहिं ङ निच्चाणं	३	२६८४
खलिण् पत्थरसीया	१	२९७	खीरद्वहीमादीण य	५	५३००
खलिय मिलिय वाह्दं	१	२९९	खीरमित्तपोगळेहिं	१	२२८
खंडम्मि मगिायम्मी	१	४७९	खीरमिव रायहंसा	५	३६६
खंडे पत्ते तह्म दग्ग-	३	२९८६	खीरं वच्छुच्छिट्ठं	२	१७४५
खंताइसिट्ठसिद्धिते	४	४६२९	खुट्ठग ! जणणी ते मत्ता	६	६०७५
खंते व भूणण् वा	४	४६२६	खुट्ठं व खुट्ठियं वा	५	५०९५
खंधकरणी ङ चउहत्थ-	४	४०९१	खुट्ठी येराणऽप्पे	३	२९८८
खंधारमया नासति	१	५५९	खुट्ठो धावण छुत्तिरे	१	४५५
खंधारादी नादं	१	५७९	खुट्ठो जणो णत्थि ण यावि दूरे	३	३२३९
खंधेऽणत्तपण्णे	१	७९	खुरभग्गिमोयगोचार-	१	५८
खंधे हुवार संजति	६	६३७३	खुलण् एगो यंधो	४	३८७०
खाण्णकंटगवाला	४	४३७९	खुहिया पिपासिया वा	४	४५९३
खाण्ण कंटग त्रिसमे	४	४००७			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
खेचनो निवेसणाई	२	८६८	गच्छसि न ताव गच्छ	६	६०८४
		दि० ४	गच्छा अणिग्गयस्सा	५	५७६२
रोचवहि भदजोवण	२	१८९४	गच्छे त्रिणकूपमि व	२	२१०९
खेचमि खेचियस्सा	५	५३९४	गच्छे सवाल्लयुद्धे	४	४२९३
खेचमि व वसहीय व	४	४६५४	गच्छो अ अलदीमो	१	७४०
रोचरसंदो दूरे	४	४८४६	गच्छो व दोहि मासे	५	५७६८
खेच चळमचळ धा	४	४८४४	गङ्गा कुडग गहणे	३	२१९७
रोच विहा करिषा	२	१४८२	गणमो तिस्सेव गणा	२	१४३५
रोचतो खेचवहिया	५	५८३८	गणगोट्टिमादिमोत्ता	४	३६४९
"	५	५८४२	गणचित्तगस्स प्पुषो	४	३९८८
खेच वत्थु घग घघ	२	८२५	गणणाप् पमाणेण व	४	४००२
खेच खेठ केठ	२	८२६	गणधर प्व महिद्धी	५	४९८२
खेचादङ्कोविमो वा	३	२७३१	गणनिक्खेविचरिमो	२	१२८५
खेचे काळ चरिचे	२	१४१३	गणमाणमो जह्वा	२	१४४३
"	२	१४२९	गणहर आहार अणुत्तरा	२	११९७
["]	२	१६३४	गणहरयेरकय वा	१	१४४
रोचे अ बाळादी	३	३०७५	गणि आपरिप्प सपद	३	२१४३
रोचे निवेसणाई	२	८९८	"	५	५८३१
रोचे भरहेरवपसु	२	१४३१	गणि गणहरे ठविचा	२	१३६७
रोचोव काळोव	२	९५८	गणिगा मदगीऽमचे	१	२६२
रोचोवसंपपाप्	५	५४०८	गणिजिभकहणे गुरुगा	२	२०८४
खेचविमोमो साहस-	२	१२८९	गणिसिरित्तो उ येरो	३	२४११
खेचविमोमो सीसगुग्ग-	२	१२१५	गणिवसभगीत्तपरिणाम-	२	१०३०
खोत्तवपाईसु रजो	२	९१२	गणि वायप्प धट्टस्सुप्प	६	६०९०
ग			गणि ! वायग ! त्रिट्ठम् !	४	४४८९
गङ्गाणमासभावे	१	७५१	गणोवहिपमाणाह	६	६४५८
गह मास वाय हुर्ये	५	५१४६	गती भवे पच्चवलोह्य व	५	५१४५
गपहिं छहिं मासेहिं	६	६४७६	गमण जो सुचगती	३	३०७८
"	६	६४७७	गमणाऽऽगमण विचारे	६	६४२६
गच्छह विचारभूमाह	२	१२६५	गमणाऽऽगमणे गहणे	१	४७५
गच्छगय मिगप्प वा	५	५६८९	"	५	५८६९
गच्छगहणेण गच्छो	३	२८६५	गमणे दूरे संकिय	४	३६८४
गच्छगरिरक्खगद्धा	४	४५४२	गम्मह कारणआप्प	४	३७२१
गच्छमि उ पुम विही	२	१६५६	गप्पो अवाडडत्त	५	५९६६
गच्छमि उ वट्ठविप्प	५	५७८२	गच्छो गिम्महवता	४	३८५६
गच्छमि पुन कप्पो	२	१५८३	गहणं व गोम्मिप्पहिं	४	३९०१
गच्छमि निपमकज्ज	४	४५३४	गहण तु अहागडप्प	३	२३७०
गच्छमि पिळा पुळा	५	५२५१	गहण तु सत्तयस्सा	५	५१५७
गच्छमि व निम्माया	६	६४८३	गहणे चिट्ठ मिसीयण	४	३८०८

शाखा	विभागः	शाखाङ्कः
बीरार्येण सयं वा	२	१०२१
बीरार्ये पञ्चावग	५	५१४०
बीरार्येसु रि पृथ	४	३३९१
बीरार्येसु वि भयना	२	१८४४
बीरार्यो जवणाप	५	४९४६
बीरार्यो य विहारो	१	६८८
बीरमगीयो सीते	५	५४५९
बीरमगीया अविगीय-	३	३०१२
बीय मुणितेगद्ध	१	६८९
बीयाण विमिमाय य	५	५४६०
बीयाणि य पडियाणि य	३	२६००
बीया पुग गनु समिक्खियमि	४	३३०९
गुज्जगमि उ विवह	३	६२६४
गुज्जरावद्गणकगोद-	४	३४४६
गुणदोसविसेसम्	१	३६५
गुणमुद्विपस्य वयण	१	२४५
गुणा गुणदुवारा	२	२०५८
गुणे गुणदुवारे	३	३२२५
"	३	३२३६
गुमेहि आरामवरमि गुणे	४	३५१३
गुम्भो गुम्भवराभो	५	६०३९
["]	६	६२३५]
गुम्भो चदलु चदगुद	५	५०४०
गुम्भ य अट्टम खल्ल	५	६०४३
"	६	६२३९
गुम्भो अयेडिगाग	५	५९३८
गुम्भो अहे य चरमणिग	१	५३३
गुम्भो आगाछोये	३	३१२२
गुम्भो पुण कोडुवे	२	८९४
गुम्भो बन्नावाप	१	५९०
गुम्भो य गुदगिक्खणे	४	४००९
गुम्भो य पयाममि उ	४	३४६४
गुम्भो गुम्भवारागो	६	६२३५
["]	५	६०३९]
गुम्भो य होह मासो	५	६०४१
गुम्भो (ग) मुत्तुवरिय	५	५००२
गुम्भो य अय्यगो वा	५	५१०४
गुम्भो य होह मामो	६	६२३४

शाखा	विभागः	शाखाङ्कः
गुद पञ्चस्वायासद्ध	२	१६६४
		टीका पाठः
गुद पाहुण गम दुप्पल	४	४००८
गुदमसिम जो हिययाणुद्धो	५	५०००
गुदमादीय य जोगा	५	५८४३
गुदय रुद्धय सीसं	३	२९८५
गुदमसिक्खलो सग्ग-	५	५४२१
गुदसारवसणहेव	३	३००६
गुदस्स आणाय गयेसिक्खण	४	४१६६
गुदठिराग पत्त	२	९९४
गुदसिणेह उल्ल	५	६००९
गुदह आयसमाय	२	१३०४
गेण्हण गहिप्प आछोयण	५	५८०२
गेण्हण गुम्भो छम्मास	२	९०४
गेण्हणे गुम्भो छम्मास	५	५०९३
"	३	२४४६
गेण्हणीय गुम्भो	३	१०४४
गेण्हणु पूया गुरवो अग्निद्ध	४	४३२०
गेण्हणु य दोसु वि	४	३३४८
गेण्हणमार्गसु उ कारणेसु	४	३६५२
गेण्हण्येग य पुद्दा	५	४९६४
गेण्हण्येग य पुद्दो	५	५०४१
गेल्ल वेगम मदी	४	४४२४
गेल्लव्वाणोमे	२	१०५८
गेल्ल रोणि अतिथे	४	४४९९
गेल्ल पि य दुविह	२	१०२५
गोदल विरुवसल्लि	३	१०२०
गोच्छळ पडिल्लेहणिया	४	३९८३
गोत्रुहस्य पदाग	५	५२०२
गोवीण पिट्ठीण	४	३४१२
गोणाहहरण गहिमो	२	१२४०
गोणादीवापाते	४	४८०८
गोणे य वेगमादी	३	२८४२
गोणे य साणमार्ग	४	३४४१
गोणे य साणमार्ग	४	३३५२
गोणे साणे व्व पवे	५	५९४०
गोमहल धम्माई	२	९४३
गोमिय भेसण समण	४	४३८६
गोवर साह हसण	६	६३९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चम्ममि सळोमम्मि	४	३८०७	चिट्टिच निसीइचा	४	३६८८
चम्म चेवाहिकय	४	३८४४	चिट्टिच निसीइचा	३	२३९९
चम्माह्णोह्णहण	३	२८८२		टि०	३
चरगाई बुग्गाहण	१	७००	चिरपन्नाहो तिविहो	१	४०३
चरणकरणप्यहीणे	५	५४६५	चिरपाङ्गणतो भणिणि	४	४५७९
चरणकरणासपघा	२	१११५	चित्ततो चह्णगादी	५	५३६४
चरणोदासीणे पुग	४	४४६२	चिताह ददुमिच्छह	३	२२५४
चरमे पदमे विहप	३	२१८७		टि०	५
चरमे विगिचियप्य	५	५९११	"	४	३४९७
चरमे वि होइ जयणा	२	१६९१	चिता य ददुमिच्छह	३	२२५८
चरिचट्ट देसे बुविहा	५	५४४०	चित्तेह ददुमिच्छह	३	२२५८
चरिमे परिणामिय पेज्ज	२	१४८५		टि०	५
चरिमो बहिं न कीरह	४	४४१३	चित्तेह वादमाये	५	५६९७
चलविचो भावचलो	१	७६७	चिचट्टा ठवगरण	५	५५३६
चलजुत्तवच्छमहिया-	१	५०८	चिचेहि आगमेठ	१	५६३
चक्रमण निष्ठेरण	३	२३९५	चीयस कड्डी कोठ	२	१०५१
चक्रमणाई सधो	२	१३१९	चुग्गाह्विट्ठकप्प	३	२२१९
चक्रमणे पामवणे	४	४४४३	चेह्वरुवस्सप वा	५	५५४८
चक्रमणे पुग भह्व	४	४४५३	चेह्वुम पेठ छव्व	२	११८०
चक्रमिय टिय जपिय	३	२५९८	चेह्व आहाकम्म	२	१७७३
		टि० १	चेह्व कडमेगट्ट	४	३६५६
चक्रमिय टिय मोटिय	३	२५९८	चेह्व पूपा रापा-	२	१७९०
चमोड णटह्णायण	५	५११६	चेयणमचित्त मीसग	१	६८१
चग्गुत्तपुत्तो य	१	२९४	चेयणमचेण भाविय	१	७९८
"	३	३२७६		टि०	१
चदुम्भोये को दोधो	३	२८६१	चेयणमचेयण भाविय	१	७९८
चया भयगसेणो	५	५२२५	चेयणमचेयण वा	६	६२३१
चाटम्मासुद्धोसे	१	६०६	चेयणगस्स उ जीवा	१	१८
"	२	१८३०	चेल्हे पुण्ड भणिते	४	४१५१
"	४	३८८८	चेल्हेहि विणा दोसं	४	४१४९
"	६	६४३३	चोमग विणकालम्मि	२	१७६८
चाटल उण्णोदग तुवरे	४	४०३०	चोण्ह अशीवसे	२	९८६
चाटस्सालयेसु य	४	३२९९	चोण्ह धरिज्जते	५	५२७५
चाटभट योड मिय	२	२०६६	चोण्ह रागदोसा	१	२११
चारिय चोराऽभिमरा	६	६३९५	चोण्ह रागदोसे	५	५७६१
चारियसमुदाणट्टा	४	४६९३	चोण्ह वज्जकाण	२	९७६
चारो सि अह्वसंगा	३	२७५९	चोण्हववण अण्णा-	५	५३०६
चिरण्णट्टरामभमिवा-	४	४२९१	चोण्हजुत्तिय सहम्मियि	४	४७४०
चिट्ठण निनीयणे वा	३	२१९९	चोण्हग वण्णवीयो	४	४०७९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चोहस दस य अभिन्ने	१	१३२	छण्हं जीवनिकायाणं	६	६४१९
चोयग ! एताए चिय	४	४०५४	”	६	६४२०
चोयग ! कन्नसुहेहिं	२	८५४	छत्तंतियाए पगयं	१	३९९
चोयग ! गुरुपडिसिद्धे	३	२८१३	छन्नवहणट्ट मरणे	३	२३८१
चोयग ! तं चैव दिणं	२	१४०९	छन्नालयमि काऊण	१	३७४
चोयग ! दुविहा असई	४	४०५१	छप्पइयपणगरक्खा	४	३६६७
चोयग ! निहयतं चिय	२	९८३	छ पुरिसा मज्झ पुरे	२	९२६
चोयग पुच्छा उस्सा-	१	७१५	छम्मागकए हत्थे	४	४०४४
चोयग पुच्छा गमणे	२	१९१४	छम्मास अपूरित्ता	१	७६८
चोयग पुच्छा दोसा	४	४३६९	छम्मासे आयरिओ	२	१९९८
चोयगवयणं गंतण	१	४८३	”	२	२००१
चोयगवयणं दीहं	२	१४८७	छम्मासे पडियरिउं	६	६२१८
चोयावेह य गुरुणा	५	५४५५	छल्लुए ठाह थेरी	३	२४१०
चोरु त्ति कडुय दुब्बो-	४	३३५०	छल्लुगा उ गियत्ते	६	६०७७
छ			छत्तिवहकप्पस्स ठित्तिं	६	६४८८
छक्काय गहणकड्डण	३	२७७०	छत्तिवह सत्तविहे वा	१	२७४
छक्काय चउसु लघुगा	२	८७९	छन्वीहीओ गामं	२	१४००
छक्काय चउसु लघुगा	१	४६१	छहिं निप्फज्जइ सो ऊ	२	९७७
”	३	२७७१	छंदिय गहिय गुरुणं	५	५१५८
छक्कायाण विराहण	३	२७३६	छंदिय सयंगयाण व	३	२८५६
”	३	२९२५	छादेति अणुकुयिते	४	४०८८
”	३	३०५६	छायाए नालियाइ व	१	२६१
”	४	३६९८	छाया जहा छायावतो णिबद्धा	४	३६२८
”	४	४१०७	छारेण लंछिताइ	४	३३१२
”	५	६०५४	छिकस्स व खइयस्स व	२	१३३७
”	६	६२१०	छिज्जंते वि न पावेज्ज	१	७११
”	६	६३३१	छिण्णावात किलंते	५	५६११
छगणादी ओलित्ता	४	३३९४	छिन्नमच्छिन्ना काले	२	१६८३
छ चैव अवत्तन्वा	६	६०६३	छिन्नममत्तो कप्पति	४	३६४३
छ चैव य परथारा	६	६१३३	छिन्नमि माउगंते	४	३९५६
छट्ठं च चउत्थं वा	५	६०४४	छिन्नाहवाहिराणं	३	२३१५
”	६	६२४०	छिन्नेण अछिन्नेण व	३	३०५२
छट्ठाणविरहियं वा	५	५४८७	छिहल्लि तु अणिच्छंते	५	५१७९
छट्ठाणा जा नियगो	५	५४८८	छिडीइ पच्चवातो	३	२६५३
छट्ठो य सत्तमो या	५	४९३५	छिडीए अवंगुयाए	३	२६५५
छट्ठणिका उट्ठाहो	१	५५१	छिंदतस्स अणुमइ	२	१७८९
छट्ठावियकयदंदे	२	९९०	छुमणं जले थळातो	५	५६२३
छट्ठेवं भूमीए	१	३५१	छुभमाण पंचकिरिए	२	९१०
छट्ठेवं व जइ गया	१	५५३	छेओ न होइ कम्हा	५	४९७०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
छेदो मेवमेव च	५	२८९९	जह्वा च विद्वान्माह	२	१०८२
छेदो छगुह छहृ	३	२९१७	जह्वा सगुहसु	३	२५४६
छेदो मूढं च वहा	३	२५२२	जह्वा तिस्रि सम्भगमन	२	१५१७
"	३	२५३९	जह्वा तिस्रि जीवान	४	३८३०
छेदिय मुहवाह्ये	६	६३२४	जह्वा दिव्य सिद्धी	२	१००४
छोदु भगवद्भय	५	५२२१	जह्वा देवज्ञाह्या जा-	३	२९७६
		६० २	जह्वा धम्म अकहेता	२	११३९
छोदुग्न्याहमहय	५	५२२१	जह्वा नरिय कजो नाम	१	७२९
छोदुग्न दवं पिजह्	४	३४१९	जह्वा नाणपति ओह्	३	२९७१
ज			जह्वा नाम सूहो मि	४	४५४६
जह्वा अकसिणस्य गह्वर्ण	४	३८७४	जह्वा निष्ठेवमगच	२	१७४०
जह्वा अगणिना उ वसही	४	३७३३	जह्वा नीयमणापुष्पा	५	५५६३
जह्वा अर्धितरमुक्ता	२	८३८	जह्वा पज्जर्ण सु कम्म	२	१७६७
जह्वा अतो वावाजो	२	२०६८	जह्वा परो पडिसेविज्जा	३	२७०२
जह्वा हण्ठसि सासेरा	६	६२३०	["]	५	५७३८
जह्वा उस्समो न कुणह्	४	३४३७	जह्वा पवयणम सारो	१	२४६
जह्वा पगलुवळद	४	४५८२	जह्वा पच तिस्रि चचारि	२	१५१८
जह्वा पगत्स वि दोत्ता	२	१८४०	जह्वा पुण अगीणिजो वा	५	५५४०
जह्वा पवविष्णुह्वा	५	५३०४	जह्वा पुण अथिजता	४	४४०७
["]	५	५२८०	जह्वा पुण सङ्गपणीए	२	१४८८
जह्वा पव सुत्तलोवीर-	१	३०५	जह्वा पुण सुत्ता येरा	२	१५२९
जह्वा एवं संसङ्ग	५	५३०८	जह्वा पुण सेण न दिट्ठ	४	४७३०
जह्वा ओदुणो अयोए	२	१७३५	जह्वा पुण पम्मावेत्ती	२	१०६३
जह्वा कम्पादुणयोगो	१	२५१	जह्वा पुण पुत्तिम सर्व	५	५३४६
जह्वा काळगया गणिणी	४	३७३१	जह्वा पुण सन्धो वि दिट्ठो	३	२४८३
जह्वा किंवि पमाएण	२	१३६८	जह्वा पुण संघरमाणा	४	४८४९
जह्वा कुहणीव गापंति	३	२६६३	जह्वा पुण होज गिलाणी	६	६२७४
जह्वा कुसलकम्पिणजो	२	१०११	जह्वा पोरिस्तिजवा तं	५	५२७२
जह्वा कूबाई पासम्मि	२	११०६	जह्वा बारस वासाई	२	१२२०
जह्वा जालेति मुविहिवा	४	३५२९	जह्वा इदी विरजीवी	४	४३४३
जह्वा जं पुरतो कीरह्	२	१८१७	जह्वा मागमया मत्ता	३	२५१५
जह्वा जेठ पद्ममणा	५	५३८९	जह्वा भुत्तु पडिस्तिहो	५	६०१३
जह्वा जय विसामूढो	३	३१०८	जह्वा मे रोयनि निग्गह	४	४१६३
जह्वा ता अवेत्तणमि	४	३८१७	जह्वा भोवणमावहती	४	४०७३
जह्वा ता सुदयाण	४	४४२९	जह्वा साहुत्तंसमि	५	५७१५
जह्वा ता दिवा न कम्पह्	३	२८४०	जह्वा मूलजगपलवा	२	८५३
जह्वा ताव तेसि ओहो	३	२१५६	जह्वा रज्जालो अट्ठो	१	६३५
जह्वा ताव दलवभाळिणो	४	४३२५	जह्वा रजो मज्जाप	१	६३४
जह्वा ताव दलवभाण	२	१०५३	जह्वा वा इदीपदालिउ	४	४८६७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जइ वा सव्वमिसेहो	२	८१३	जति दोणिण तो णिवेदितु	३	३२१३
जइ वा हत्थुवघाओ	१	४८५	जति दोसो तं छिंदति	६	६४३०
जइ वि अणंतर खेत्तं	२	१५२०	जति नेवं तो पुणरवि	१	४८६
जइ वि निबंघो सुत्ते	२	१००१	जति परो पडिसेविजा	५	५७३८
जइ वि पगासोऽहिगओ	२	१२२३	["]	३	२७०२
जइ वि य उप्पज्जंते	२	१३८७	जति पुण सो वि वरिजेज	१	७४
जइ वि य न प्पडिसिद्धं	३	२८३९	जति मं जागह सामिं	३	३२८६
जइ वि य पिपीलियाइं	३	२८६४	जति रिक्को तो दवमत्त-	५	५३१०
जइ वि य पुव्वममत्तं	२	१३४५	जति वा ण णिव्वहेजा	६	६२८४
जइ वि य फासुगदव्वं	३	२८६३	जति वि य तिट्ठाणकयं	१	२२
जइ वि य भूयावादे	१	१४५			टि० ३
जइ वि य महव्वयाइं	२	२१०३	जति सव्वसो अभावो	५	४९४७
जइ वि य वत्थू हीणा	१	२०६	जति सव्वं उद्दिस्सिउं	५	५३४५
जइ वि य सनाममिध परि-	२	१३४०	जति सिं कज्जसमत्ती	४	४६३१
जइ वि य होज विचारो	३	२२८६	जत्तियमित्ता वारा	४	३८५५
जइ वि हु सम्मुप्पाओ	२	१११८	जत्तियमेत्ता वारा	४	३८३१
जइ स चैव य इत्थी	३	२५५३	जत्तो दिसाए गामो	५	५५३१
जइ समगं दो वइगा	४	४८६२	जत्तो दुस्सीळा खलु	२	२०६५
जइ सव्वं वि य नामं	१	७३०	जत्तो पाए खेत्तं	२	१५३८
जइ सव्वे गीयत्था	३	२९३७	जत्थ अचित्ता पुढवी	५	५६५०
जइ संजमो जइ तवो	२	२०११	जत्थ अपुव्वोसरणं	२	११७७
जइ सोसम्मि ण पुंछति	६	६१७५	"	२	११९५
जइ से हवेज सत्ती	२	१६६७	जत्थ उ जणेण णात्तं	४	४१३५
जइ होहिति बहुगाणं	४	४२२८	जत्थ उ देसगहणं	४	३३२५
		टि० १	जत्थऽप्पतरा दोसा	३	२२७६
जक्खो च्चिय होइ तरो	४	४७७६	जत्थऽप्पयरा दोसा	३	२३२२
जच्चाइंहि अवन्नं	२	१३०५	जत्थ मइं ओगाहइ	१	२३२
ज चैव य जिणकप्पे	२	१४३९	जत्थऽन्हे पासामो	१	४३४
जहुत्तणेण हंदिं	६	६४०४	जत्थऽन्हे वच्चामो	१	४३४
जइदी तेरिच्छे	६	६२०४			टि० २
जइ खग्गे महिसे	३	२९३३	जत्थ य नत्थि तिणाइं	५	५५३५
जइ महिसे चारी	२	१५८९	जत्थ वि य गंतुकामा	३	२७८८
जइो जं वा तं वा	२	१५९०	जत्थ विसेसं जाणंति	३	२९१०
जणरहिण युज्जाणे	३	२५९१	जत्थाहिबइं सूरौ	२	२०५६
जणलाओ परगामे	५	५२९५	जत्थुप्पजति दोसो	५	५०११
जति एयविप्पइणा	५	५२८०	जमिदं नाणं इंदो	१	१७
["]	५	५३०४	जमियं पगयं नाणं	१	१७
जति ताव लोहय गुरुस	५	५३०५			टि० १
जति दिवसे संचिक्खति	५	५५५६	जम्मणनिवसमणेषु य	२	१२२७

गाथा	विभाग	गाथाङ्कः	गाथा	विभाग	गाथाङ्कः
जन्ममननिवृत्तमणेसु य	३	३२६६	जह चेव अगारीण	३	२२९४
जन्ममनसदीमावेसु	२	१४१५	जह चेव अन्नगहणे	२	८९०
जन्मा उ मोक्षो अभि-	१	५९	जह चेव इरिययामु	३	२५७५
जन्मा एतु पडिसेह	२	८२२			३० ३
जन्मा तु हाथमचेहिं	२	१८६४	जह चेव य इत्थीसु	३	२५७५
जन्मा धारह सिञ्ज	४	३५२४	जह चेव य पडिबधो	३	२६२९
जन्मा पवने मूर्छ	३	२४८१	जह चेव य पडिसेहे	६	६१६४
"	३	२५२३	जह चेव य पुरिसेसु	३	२५७२
"	३	२५४०	जह जह करेसि नेह	३	२२६९
जन्मा य पवमादी	४	४१५८	जह जह सुयमोगाहह	२	११६७
जय यमण तु गतिमयो	६	६३५३	जह जाइरुवपातु	५	५९८६
जयवि य तिट्ठाण कय	१	२२	जह ठवणिंदो मुग्गह	१	१९
जलजा उ अन्नपाती	३	२४०२	जह ग्हाउत्तिण्ण गभो	२	११४७
जलयलपहेसु रवणा-	५	५८५७	जह ते अणुट्टिहवा	४	४४३४
जलयलपट्टण य यलयलपट्टण	२	१०९०	जह पडमपाउसम्मि	५	५१५५
जल्लमलपट्टियाण वि	३	२५९९	जह पारगो वह गणी	२	१०१७
जवमज्झ मुरियवसे	३	३२७८	जह पुकुमा हसहसेह	२	२०९९
जव राय दीहपट्टो	२	११५५	जह मणिय चउरयस्स य	५	५८४५
जस्स मूलस्स कट्ठाघो	२	९७१	जह ममरमहुयारिणया	२	१८७३
"	२	९७२	जह मयणकीइया ऊ	१	१०९
जस्स मूलस्स मगगस्स	२	९६९	जह या णित्तेगमादी	५	५१९६
"	२	९७०	जह या तिणिण मणूमा	१	१०२
जस्सेव पमाडुमि	४	३६४२	जह या सदीणरयणे	३	२१५१
जह अत्तहा कम्म	४	४२०७	जह सपरिकम्मलंमे	४	४०५६
जह अप्पग वहा से	५	५४९५	जह सम्बज्जणवत्सु	१	२०५
जह अग्गे वह अग्गे	२	१५१७	जह सूरस्स पमाव	२	११३६
जह अरणीनिग्गमिभो	१	२२५	जह सेजाऽणाहारो	३	२९६९
जह अहगं वह प्पे	५	५४९५	जह सो वीरणसउभो	४	४२३०
		३० १	जह हासखेहुभागा	३	२५४३
जह इदो चि य एत्थं	१	११	जह हेमो उ कुमारो	५	५१५३
जह उ कउ चरिमाण	४	४२१०	जहा जहा अप्पवरो से जोगो	४	३९२६
जह एस एय सुद्धी	२	१७०१	जहिय पुण से दोसा	३	३९१७
जह कारणमि पुण्णे	५	५६५५	जहिय एसणदोसा	५	५४४१
जह कारणे अणहारो	५	६०११	जहिय य अगारिज्जो	२	२०७२
जह कारणे उद्विषं	५	६०३०	जहिय तु अणाययणा	५	५९२१
जह कारणे निछोम	४	३८४१	जहिय दुस्सीकज्जो	२	२०५७
जह कारणे पुरिसेसु	३	२५७३	जहिं अप्पवरा दोसा	३	२५४९
जह कोत्ति अमयद्वल्लो	६	६०९२	जहिं पुरिसो आहारो	५	६०५६
जह गुणस्तिरियाई	४	४४५०	जहिं गुणगा वदिं छड्डगा	४	३८२५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जहिं नत्थि सारणा वारणा	४	४४६४
जहिं लुहुगा तहिं गुरुगा	२	८८०
जहुत्तदोसेहिं विवज्जिया जे	४	३५१८
जं अज्जियं चरितं	३	२७१५
”	५	५७४७
जं अज्जियं समीख-	३	२७१४
”	५	५७४६
जं अज्जाणीं कम्मं	२	११७०
जं अब्भुविच्च कीरह	१	१८३
जं आवणमज्जम्मी	३	२२९८
जं आहणं होइ परस्स हत्थे	४	३६२६
जं इच्छसि अप्पणतो	४	४५८४
जं इत्थं तुह रोयह	५	६०४५
जं एत्थ अम्हे सत्वं	२	१९४०
जं कट्टकम्ममाहुसु	३	२४५२
जं कछे कायत्वं	४	४६७४
जं किंचि होइ वत्थं	३	२८३५
जं केणइ इच्छइ पज्जेण	४	३६२९
जंगमजायं जंगिय	४	३६६१
जं गहियं तं गहियं	२	८९७
जं गालयत्ते पावं	२	८०९
जंघद्धा संवट्ठो	५	५६३६
जं चउदसपुव्वघरा	२	९६५
जं चिज्जए उ कम्मं	२	१६४६
जं चिय पए णिसिद्धं	४	३३२८
जं जस्स नत्थि वत्थं	१	६१५
जं जह सुत्ते भणितं	४	३३१५
जं जं तु अणुज्जायं	२	१४९७
जं जं तु जम्मि कालम्मि	४	३८८५
		टि० ३
जं जं सुयमत्थो वा	१	७५५
जं जीवज्जुयं भरणं	२	१७६३
जं जो उ समावज्जो	६	६४२१
जं तं दुसत्तगविहं	१	१७७
जं तु न लब्भइ छेत्तुं	५	५९७०
जं तु निरंतर दाणं	१	३००
जंते रसो गुलो वा	४	३६४८
जं तेहिं अभिगगहियं	५	५२३१
जं दृक्वं धणमसिणं	५	५५०३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जं दिसि विगट्ठितो खलु	५	५५५५
जं दिसि विगट्ठियं खलु	५	५५५५
		टि० २
जं देउलादी उ णिवेसणस्सा	४	३५०५
जं पि न वच्चंति दिसिं	२	१५१३
जं पि य दारं जोगं	१	२१७
जं पि य पए णिसिद्धं	४	३३२८
		टि० २
जं पुण सुहापसमणे	५	६०००
जं पुण तेण अदिट्ठे	४	३६०२
जं पुण तेसिं चिय भायणेसु	४	३६०१
जं पुण दुहतो उत्तिणं	५	५९१३
जं पुण पढमं वत्थं	३	२८३०
जं पुण सच्चित्ताती	५	५३८२
जं पुण संभावमो	४	४३५१
जं बुद्धीवपमाणं	१	१६०
जं मंडलिं भंजइ तत्थ मासो	३	३१६५
जं वत्थ जम्मि कालम्मि	४	३८८५
जं वत्थ जम्मि देसम्मि	४	३८८४
जं वंसिमूलऽण्णमुहं च तेणं	४	३५१४
जं वा असहीणं तं	४	३५५२
जं वा पढमं काउं	२	११००
जं वा सुक्खत्तस्स उ	५	६००३
जं वा सुंजंतस्सा	५	६००३
		टि० १
जं वेलं कालगतो	५	५५१८
जं सिळिपइं निदायति	२	११४८
जं होइ पगासमुहं	१	६६४
जं होहिति बहुगाणं	४	४२२८
जाइकुलरुवधणवल-	२	१७९७
जा ओ [जो आ] वणे वी य बहिं	४	३५०२
जा खलु जहुत्तदोसे-	१	५९९
जागरणट्टाप तहिं	५	५५२३
जागरह नरा ! णिच्चं	४	३३८२
जांगरिया धम्मीणं	४	३३८६
जा गंठी ता पढमं	१	९५
जाणइ य पिहुज्जो नि हु	१	३६
जाणह जेण हट्ठो सो	४	४६३५
जाणं करेति एक्को	४	३९३८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जाणतमजाणता	४	४६५५	जावतिवा पगणिया	३	३१८४
जाणतमजाणते	४	४६८४	जा वि य ठियस्स चेह्वा	४	४४५५
जाणता माहप्प	५	५०४४	जा सम्ममावियाओ	२	१११६
जाणता वि य इत्थि	३	२२८२	जा संजयणिद्धि	४	४२०६
जाणति जिणा कज्ज	३	२३५६	जा साळवण सेवा	६	६३४३
जाणति सव्विह कुळे	२	२०९२	जासि पस्सि पुणो येव	२	११५७
जाणतिवा भजाणतिवा	१	३६४			टि० २
जाण तु भासमाहं	२	८३०	जाहे वि य काळगया	४	३७४३
जाण सु रहमाहं	२	८३०	जिणकप्पिमज्झिण्डि-	२	१६९२
		टि० १	जिणकप्पिपण पगय	२	११७२
जाणामि इमिथ मे	३	२२२५	जिणकप्पिमो गीयायो	१	६९१
जाणाविपु कह कप्पो	४	४६६०	जिणकप्पिपट्टिक्खी	२	१३५८
जा णिति इति वा अट्ठओ	६	६३८८	"	५	५०३५
जा णिति इति वावड्ढय	६	६३८८	जिणकप्पे व सुत्त	४	४०६२
		टि० २	जिणकिंगमप्पविहव	४	४८०९
जा ताव ठेपेमि वप्	१	५७८	जिण सुद्ध जहाळदे	२	११३१
जा सेपग सरीरं	३	२६८६	"	२	१२८३
जा द्दिसरग्गि माळिय-	४	३४७७	जिणा बारमरूवाह	४	३९६५
जा दुपरिमो चि वा होह	४	४४९७	जिणणिहुवापकुसळा	५	५५२२
जा कुमति भाणमेगो	६	६१४६	जिण्णीमवति उदया	१	१२३
जा मुज्ज वा वेळा	२	१७३०	जियपरिसो जियनिहो	१	२४२
जा मगळ चि डवण	१	७	जियस्सचुनरवरिदस्स	५	५२५५
जायण निमवणुवस्सय	४	४३५५	जियस्सत्त य णरवरी	६	६१९८
जायति सिणेहो एव	५	५९९५	जीव उरिस्स कड	२	१७०८
जायते उ अपसत्तय	२	१९०१	जीवा भग्गुद्धिता	२	११४०
जा थावि विट्ठ जुरियाह्माओ	४	३९२५	जीवाऽजीवस्समुद्धो	२	१०९५
जारिस्सण्णमिस्सओ	६	६१३२	जीवाऽजीवाभिगमो	१	४१२
जारिस्सण्णायस्सणा	५	५०४९	जीवाऽजीये न मुणह	१	७१८
जारिस्स व्ण्वे इच्छह	२	१९८०	जीवा पुग्गळ समया	३	२७२५
जारिस्स येळह	२	१९३२	जीवो जक्खो व पइ	१	२५
जावह काळे वसहिं	५	५८७८	जीवो उ भावहत्तो	५	४८९६
जावह्म वा छम्मह	२	१०७७	जीवो पमायवहुळो	२	१६५५
जावह्मया उस्सग्गा	१	३२१	जीहादोसनियत्ता	३	३१५६
जावह्मया रसिणीओ	२	१७५६	जुगळ गिळाणग वा	६	६१९३
जाव गुरुण य मुग्ग य	२	१५०१	जुचपमाणस्सऽसत्ती	४	४०२१
जाव न मडळिवेळा	२	१६८२	जुच विरयस्स सवय	२	११४६
जाव न मुक्को वा भण	२	१९०९	जुच सय न दाउ	२	१९४१
जावतिगाय कहुगा	३	३१८६	जुची उ पत्तयादी	१	५२६
जावतिवा उ सेज्जा	१	५९६	जुचमप्पहिं विहण	२	१४५९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जुवेहि खंडिण्हि य	६	६३६७
जुवाणगा जे सविगारगा य	४	३५०६
जे उ अलक्खणजुत्ता	१	२२२
जे खलु अभाविद्या क्ख-	१	३६८
जे खेत्तिया मो त्ति ण देति ठागं	४	४८५०
जे चित्तमित्तिविहिया	१	८
		टि० ४
जे चित्तमित्तिविहिया	१	८
जे चेव कारणा सिक्क-	३	२८८७
जे चेव दोन्नि पगता	४	४७८९
जे जग्गि उठग्गि कया	१	४४८
जे जग्गि जुगे पवरा	१	२०१
जे जह असोयवादी	४	४८२०
जे जे दोसाययणा	२	१८६०
जेट्ठजेण अक्खं	६	६१५०
जेट्ठो कणेट्ठमज्जाए	६	६२६१
जेट्ठो मज्झ य भाया	६	६०९७
जेण असुद्धा रसिणी	२	१७५९
जेण उ आयाणेहिं	२	१२८८
जेण उ सिद्धं अत्थं	१	१७९
जेण खवणं करिस्सति	५	४८९३
जेणऽधियं ऊणं वा	५	५५९१
जेण विसिस्सइ रुवं	१	२५९
जेणोग्गहिओ अत्थो	४	४८७१
जेणोग्गहिवा चइगा	४	४८६०
जे ते देवेहिं कया	२	११८४
जे पुण अभाविद्या ते	१	३४२
जे पुण उज्जयचरणा	४	४४६१
जे पुत्ति उवकरणा	३	३०९८
जे मज्झदेसे खलु देसगामा	३	३२५७
जे मज्झदेसे खलु भिक्खगामा	३	३२५७
		टि० २
जे य दंसादभो पाणा	५	५९५८
जे य पारंत्थिया जुत्ता	६	६४१२
जे रायसत्थकुसला	१	३८२
जे लोगवेयसमएहिं	१	३८१
जे वि अ न सच्चरंथेहिं	२	८३६
जे वि य पुत्तिं निसि नि-	२	१३३३
जेसि पवित्तिनिवित्ती	१	८५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जेसिं एसुवएसो	२	१८३७
जेसिं चाऽयं गणे वासो	५	५७१७
जे सुत्तगुणा खलु लक्ख-	२	१२२२
जे सुत्तगुणा भणिया	५	५१८६
जेसु विहरंति तातो	५	५०१४
जेहिं कया उ उवस्सय	२	१४९०
”	२	१४९१
जेहिं कया पाहुडिया	२	१४९२
”	२	१४९३
जे होंति पगयसुद्धा	१	३६७
[जाओ [जो आ] वणे वी य ग्रहिं	४	३५०२]
जो इत्थं भूतत्थो	५	५२२८
जोइसिय-भवण-वणयर-	२	पृष्ठ ३६९
		प्रक्षिप्तगाथा २
जोइसिय भवण वणयर	२	पृष्ठ ३६९
		प्रक्षिप्तगाथा ३
जोइंति पक्कं न उ पक्कलेणं	४	४४१०
जो उ उदिन्ने खीणे	१	१२९
जो उ उवेहं कुज्जा	२	१९८३
”	५	५०३७
जो उ गुणो दोसकरो	४	४०५२
जो उज्जिओ आसि पभू व पुव्वं	४	३६१५
जो उत्तमेहिं पइओ	१	२४९
जो उ परं कपंतं	२	१३२०
जो उ महाजणपिंडेण	४	३६००
जो एतं न वि जाणइ	३	३२४४
जो कप्पठित्तिं एयं	६	६४४०
जो खलु सतंतसिद्धो	१	१८१
जो गणहरो न याणत्ति	३	३२४६
जोगमकाउमहागडे	१	६०७
जोगिदिण्हिं न तहा	२	१२८७
जोगवसहीइ असइ	२	२१०८
जो चरमपोगाळे पुण	१	१३०
जो चंदणे कडुरसो	५	५९१५
जो चेव गमो हेट्ठा	४	४३५६
जो खेव वलीए गमो	१	५५४
जो खेव य हरिणसुं	१	५०६
जो जरस उ उवसमइ	३	२६९८
जो जरस उ उवसमनी	५	५७३३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ओ जह कहेह सुमिणं	१	२२३	ओ सो उवगरणगणो	३	२९०५
ओ जह व सह व छव	१	२२०३	ओ होइ पेछवो व	३	३०८८
ओ जहा बह्य कालो	१	२९५	ओहो मुचकजुओ	४	४१२१
ओ जहिय सो वचो	५	५५३९			
ओ जेण अणभारयो	२	१३२९	अण		
ओ जेण गुणेणऽहिओ	२	१७९८	अणहुवा मायणघोव	१	६८०
ओ जेण जमि ठाणमि	५	५३९१	अण नियमा चिठा	२	१६४३
ओ जेण पगारेणं	१	२६३	अणेण होइ छेसा	२	१६४०
ओ जेण विणा भायो	१	२१	शिम्मिरिमुनिपकवे	२	८५१
ओ भाते कठो चम्मो	६	६३०८	शीमीभवति उदवा	१	१२३
ओणीसुअण पेछण	५	५९५५			दि० ७
ओणहामणीपदीवा	३	२८५८			
ओ व जगप्पदीवेहिं	४	३६४१	दिदि चि वंदगोवस्व	१	७७
ओत्तिसमिमिचमादी	४	३३३७			
ओ दम्बलेसकयकाल	१	७९३			
"	१	७९४			
"	१	७९५			
ओ पुण उमयभवचो	५	५४८४	उवणकुलाई उवेवं	४	३७२८
ओ पुण कायवदीओ	४	४४५२	उवणकुले व न साहइ	२	१४६६
ओ पुण जहरयशुओ	१	१५	उवणाकप्पो बुविहो	६	६४४२
ओ पुण ससेव ममा	२	१३२४	उवणाधरमि लहुगो	५	५०८५
ओ पुण स अण्ड वा	५	५८५४	उवियगसंछोमादी	२	१७८४
		दि० २	टाइमलाई ओसरण	२	१७८३
ओ पुण मोहेइ परं	२	१३२६	टाणट्टिहणायच	६	६३५४
ओ पुण सभोवण व	५	५८५४	टाणपडिसेवणाए	३	२४७०
ओ पेछिमो परेण	६	६२३३	टाणसस होति गमण	६	६३५१
ओ मागहओ परयो	४	४०६७	"	६	६३५२
ओ व अणुवायछिओ	२	९४६	टाण गमणाऽऽगमणं	२	१६०५
ओवणसय ए गदा	२	९७३	टाण वा ठायसी	४	३३७३
ओ वणमणसेव	६	६३४५	टाणासईय बाहिं	३	२९४४
ओ वा मुचकदेहो	३	३०१७	टाणे नियमा रूप	३	२५९४
ओ वा वि पेछवो व	३	३०८८	टाणे सरीर भासा	६	६३१९
		दि० ८	टायसे अणुणवणा	४	४०४३
ओ वि तियथ वुवत्थो	४	३९८४	ठिवो अवा खेचवहिं सगारो	४	३५७०
ओ वि व्हिंयणो हुआ	५	५९६२	ठियकप्पमि वसविधे	६	६४४३
ओ वि पगासो षडुसो	२	१२९४	ठियगमिपविट्टुविट्टे-	४	४२३३
ओ वि य सेसिं उवही	३	३०१३	ठियमट्टियमि कप्पे	२	१४९३
ओ मि व होवऽअयो	५	५६४५			
ओ संवओ वि पयासु	२	१२९४			
हु० ३३५					

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दहरो अकुलीनो त्ति य	१	७७२
दंनिहिं च धरिसणा	४	४१२४
द		
दिङ्कुणपिसुगादि तहिं	५	५३७६
ण		
ण उण्णिणं पाठरते तु एक्कं	४	३६६९
ण गोयरो येव य गोणिपाणं	४	४८६१
णणु सो चेव विसेसो	६	६२३२
ण तेसिं जायती विग्घं	६	६४६४
ण भूसणं भूसयते सरीरं	४	४११८
ण वि किंवि अणुण्णायं	४	३३३०
ण वि जोहसं ण गणियं	४	३३६५
णंतक असती राया	५	५५२०
णंतगधतगुलगोरस	४	४१९८
णंतपणसाणं पि य	१	४४२४
		टि० ३
णाकण य वोच्छेदं	५	५४०४

[दृश्यतां “नाकण य वोच्छेदं” इति गाथा
“नाकण य वोच्छेयं” इति च गाथा]

णागा ! जलवासीया !	५	५०३९
णाणं तु अक्खरं जेण	१	७२
णाणाणत्तीए सुणो	२	११६८
णाभोग पमादेण व	४	४१३२
णासेति सुत्तिमगं	६	६३१८
णिमांथिचेळगहणं	४	४१८९
णिच्छयतो सच्चगुहं	१	६५
णिच्छंति व मरुगादी	४	३६०७
णिज्जुत्ति मासकण्णेषु	६	६४८२
णिमये गारथीणं	५	५६६०
णिरुवहवं च खेमं च	५	४९६२
णाणेति पवेसेति व	५	५६०९
णेगंतियं अणचंतिर्यं	१	१०
णेगा दहिसस गतो	४	४६९४
णेरोसु एगगहणं	४	३३१७
णेरोसु पियापुत्ता	४	३५५६
णेगेहिं आणियाणं	४	४३१९
णेच्छंत्तमगीतं पतिणेव	४	३६४०
णेतरणे अमत्तदी	५	५७६४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ण्हाणाह समोसरणे	२	१२५१
[“ ”	४	४७२६]
ण्हाणाऽणुजाणमाहसु	२	१७६९
ण्हाणादिसमोसरणे	४	४७२६
[“ ”	२	१२५१]

त

तहए वि होति जतणा	३	३१३२
तहओ एयमकिचं	२	१०१५
तहओ जावजीवं	२	१८३४
तहओ त्ति कधं जाणसि	६	६१५३
तहओ संजमअट्ठी	४	३७६५
तहयचउरया कप्पा	६	६४८१
तहयस्स जावजीवं	२	१८३२
तहयस्स दोसि भोत्तुं	५	५१२०
तहयं पढुच भंगं	३	२१३०
तहयं भावतो भिन्नं	२	८६०
तहयाह भिक्खचरिया	२	१३९७
तहयाए दो असुद्धा	५	५७९२
तहयादेसे भोत्तूण	३	२८६७
तओ पारंजिया बुत्ता	६	६४१०
तच्चित्ता तल्लेसा	३	२४५९
तज्जायजुत्तिल्लेवो	१	५२५
तज्जायमतज्जायं	४	३८७८
तट्ठाणं वा बुत्तं	६	६१६५
तण कट्ट नेह धण्णे	५	५११७
तणगहण अविगसेवण	२	९२०
तणगहणाऽऽरण्तणा	५	५६६७
तणगहणे झुसिरेत्तर	२	९०३
तणढगलछारमल्लग	४	३५३५
”	४	४८४७
तणपणगग्नि वि दोसा	४	३८३२
तण त्रिणण संजयट्ठा	१	६२५
तणुहंकयग्नि पुव्वं	२	१३४७
तणुनिहा पडिहारी	३	२३४१
तणहाहओ गिलाणो	४	३४२५
तत पाहयं विर्यं पि य	२	१७६५
ततियल्लताए गवेसी	५	५७९४
ततिया गवेसणाए	५	५७९६
तत्तऽश्रयमिते गंधे	५	५८४८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तप्तो जगन्पु कल्पे	३	३४१८	तन्माविषं च तु कुल अदूरे	३	३२९१
तप्तो हरिवनपुला	१	३४१९	तन्मतिमिरपलमूलो	५	५५८१
तप्तो य जगन्पु कल्पे	६	३४२०	तन्मि असाहीणे जेहू	४	३५६४
तप्तो य वग्गणाभो	१	६६	तन्मि य अतिगतमिसे	४	३६९७
तत्थ अकारण गमण	४	३६८१	तन्मि वि सो वेव गमो	४	३९१५
तत्थ उ हरिणगमाई	३	२६५२	तन्मूल उवहिरगहन	२	९१५
तत्थगगहन दुविई	२	८९१	तन्हा अपरायसे	३	६३१०
तत्थ चररतमादी	३	२३०७	तन्हा उ अणेगतो	४	४५८३
तत्थऽज्जतमो मुक्को	३	२१६६	तन्हा उ गेविहयम्भ	४	४२५६
तत्थऽज्जतय य विवसं	४	३७५४	तन्हा उ जई गहित	५	५२६९
तत्थ पवेसे छट्टगा	५	५३७५	तन्हा उ निमिखविस्सं	१	२५३
तत्थ पुण होइ दग्गे	३	२१४६	तन्हा उ मिदियम्भ	४	३९२१
तत्थ मवे जति पुय	४	४५२८	तन्हा उ विहरियम्भ	३	२७५१
तत्थ य अरित्त जंतो	३	३१६२	तन्हा खलु अम्हाळे	१	५६६
तत्थ वि पढम ज मीसु	२	१०७८	तन्हा खलु पट्टम्पो	५	५८७२
तत्थ वि य होति दोसा	३	२१३१	तन्हा खलु पट्टवण	५	५५७३
तत्थावाय दुविह	१	४२०	तन्हा गुम्भरपुट्ट	२	१७३६
तत्थेगो उ निवसो	१	१०३	तन्हा ज सक्कजीवा	४	३९५०
तत्थेय जगुवसंते	३	२२२२	तन्हा तु ज गतम्भ	५	५३०३
तत्थेय अज्जगामे	२	१९०२	तन्हा हुचक्कतिणा	१	४९९
तत्थेय आणवावेइ	३	३०३४	तन्हा न कहेयम्भ	१	७९०
तत्थेय गंतुकामा	५	५८३६	तन्हा पठिठेहिय साहि	२	१५६४
तत्थेय मायणम्मी	५	५९०१	तन्हा पुब्बि पठिठेहिरण	२	१४५४
तत्थेय य निट्टवण	२	९१७	तन्हा विविंथितम्भ	५	५८७७
तत्थेय य निम्माप	५	५४१८	तत्थल्लम्म अणिलामहस्स	४	३८१७
तत्थेय य पठिबघो	३	२५०३	तत्थ निरि नदी ससुरो	३	२४२९
"	४	४११६	तत्थणाहणे निव	५	५२५६
तत्थेय य भोवसामो	५	४९६६	तत्थणादीप वहु	३	२३१८
तत्थेय न हुसु पि य	१	३०८	तत्थणा बाहिरमाय	२	१४५८
तत्थसि पुप्पुण्ण	४	४१९९	तत्थणावेसिथि विवाह-	४	३४९५
तत्थमयकपिय जुपो	१	४०९	तत्थणीयं पिंथियाभो	२	१८४८
तत्थमय सुच पठिठेह	२	१५४३	तत्थणीय अमिहवणे	३	३०८३
तत्थम्भस्स तुगुण	३	३२५२	तत्थणीय य पयरोवो	५	४९५०
तत्थिसमयसण्णिमि	५	३०२६	तत्थणीय य पयज्जा	४	४१६७
तत्थिसमयसण्णेण उ	५	३०२८	तत्थणी निष्कय परिवारा	४	४३७१
तत्थिवसं पठिठेहा	१	५१९	तत्थणे निष्कय परिवारे	४	४३३८
तत्थिवसं विहपु वा	२	१२३९	तत्थणे अमिहम येरे	४	४६८१
तत्थुम्भिया अहहा	३	११९४	तत्थणे वेसिथि विवाह	३	२३०४
तत्थमाविपद्दा न पिळाणपु वा	४	३४१७	तत्थणे वेसिथिनीयो	३	२३९९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तलगाहणात् तलस्सा	२	८५६
तल नालिपुर लट्	२	८५२
तलिय पुढग वज्जे या	३	२८८३
तलियात् रत्तिगमणे	३	२८८४
तवगेलन्नऽद्धाणे	५	५८१७
तव छेदो लहु गुरुगो	३	२४७९
तवभावणणाणत्तं	२	१४२६
तवभावणाद् पंचि-	२	१३३२
तवसोसिय उन्वाया	२	१५५६
तवेण सत्तेण सुत्तेण	२	१३२८
तवो सो ङ अणुणाओ	५	५९५७
तसत्तदगावणे वट्ठण	५	५६३२
तसपाणविराहण्या	४	३८१०
तस वीयम्मि वि दिट्ठे	४	४०४२
तसत्रीयरक्खणट्ठा	२	१६६६
तसत्रीयाद् व दिट्ठे	१	६६७
तस्स जई किङ्कम्मं	२	२०२१
तस्स य भूततिगिच्छा	६	६२६२
तस्सऽसद् उट्ठुवियडे	४	३५०८
तस्संयंवि सुही वा	५	५५७४
तस्सेव उ गाम्मस्सा	२	११०२
तस्सेव य मग्गेणं	३	२९५३
तद् अन्नतिसियगा वि य	४	४२५२
तद् चेव अन्नहा वा	३	२२३३
तद् वि अठियस्स दाउं	४	४३२७
तद् वि य अठायमाणे	२	२०८५
"	५	४८८१
"	६	६२०९
तद् समणसुविहिताणं	५	४९३०
तद् से कंहिति जह होइ	२	१९५०
तहियं पुवं गंतुं	३	३१९४
तहिं वचंते गुरुगा	५	५५८६
तहिं सिक्कपुहिं हिंढति	३	२८८६
तं काट कोइ न तरइ	५	५२७३
तं काय परिचयइ	२	९३०
तं चेव अभिहणेज्जा	२	९३५
तं चेव णिट्ठवेत्ती	५	५५८३
तं चेव सिट्ठवेइ	३	२४९९
तं चेव पुग्गमणियं	४	४८२१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तं छिंदओ होज सतिं तु दोसो	४	३९२९
तं जाणगं होहि अजाणिगा हं	३	३२४९
तं तु न जुज्जइ जग्गहा	२	१३६५
तं तेण छूढं तहिंगं च पत्ता	४	३६०६
तं नत्थि गामनगरं	३	२२९०
तं पासिउं भावमुदिण्णकम्मा	४	४१०९
तं पि य चउत्तिवई राइ-	३	२८४९
तं पुण गम्मिज्ज दिवा	३	३०४२
तं पुण चेइयनासे	१	३८९
तं पुण जहत्यनियतं	१	५६
तं पुण रच्छमुहं वा	३	२२९९
तं पुण रुवं तिविहं	३	२४६७
तं पुण सुण्णारणे	६	६१७८
तं पूयइत्ताण सुहासणत्थं	५	५०४८
तं मणपज्जवनाणं	१	३५
तं वयणं सोऊणं	४	४७८१
"	४	४७८५
तं वयणं हिय मधुरं	२	२०१०
तं वा अणक्कमतो	२	१६६९
तं वेल सारविंती	२	१६९०
तं सच्चित्तं दुविहं	२	९०८
तं सिन्वणीहि नाउं	३	३०३२
तं सोच्चा सो भगवं	४	३७९९
ता अच्छइ जा फिडिओ	२	१५९४
ताइं तणफलगाइं	२	२०३७
ताइं विरुवरूवाइं	४	३६६०
ताणि वि उवस्सयम्मि	४	४१७६
ता वेंति अम्ह पुण्णो	३	२२१२
तारेह ताव मंते !	२	२००७
तालं तलो पलंवं	२	८५०
तालायरे य धारे	४	४२६८
तावसत्तवरकडिणयं	१	३४५
तावोदगं तु उत्तिणं	५	५९०८
तावो मेदो अयसो	३	२७०८
"	५	५७४१
तासिं कक्खंतरगुग्ग-	३	२२५७
तासिं कुचोरुजवणा-	३	२६५०
तासेऊण अवहिइ	४	३३८८
ताहे उवगणाणि	४	३३९०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिवस्युहाय पीडा	२	१६५४
तिवस्युतो सविषये	४	६३५७
तिवस्युतो सवखेते	४	३५५५
"	६	६३८०
तिगमाहूया गच्छा	२	१६३०
तिगमाहूयकणिआ	२	२०९०
तिगसंयच्छर तिग दुग	२	१९५४
ति क्षिय संचयदोसा	५	६०२०
तिद्वाने अवकमण	५	५३६३
तिष्णि य अलट्टेती	४	४२२४
तिष्णेन य पच्छाया	४	४०८१
["]	४	३९६३]
तिण्ड वि कटरो गुरुतो	३	२५०९
तिण्ड वि कयरो गुरुतो	३	२५२९
तिण्ड एकेग सभ	२	१६१९
तिण्डाऽऽरेण समान	१	४८१
तिण्डेगयरे गमणे	३	३१२५
तिचकहुभोसहाई	१	२८९
तिचि सि मयुगोवस्स	१	४७
		दि० ४
तिथकर पवयण सुवे	५	४९७५
["]	५	५०६०]
तिथगरा जिण चडवस	२	१११४
तिथपणाभ काठ	२	११९३
तिथयरमामगोवस्स	२	१४८०
तिथयरपडमसिरसं	५	४९८४
तिथयर पवयण सुवे	५	५०६०
["]	५	४९७५]
तिथयरस सगीये	२	१६१८
तिथयिवट्टी य पमा	५	५३३७
तिथकरपचिह्वो	४	३५४०
"	६	६३४८
तिथ्याहसेससंभव	२	११८५
तिथ्याणुमवणाए	२	११४२
तिथि कसिणे जहणे	४	३९८६
तिथि विहयी चडंगुल	४	४०१३
तिथेव गच्छासी	२	१४४२
तिथेव य चउगुणा	२	१४६०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिथेव य पच्छाणा	४	३९६३
["]	४	४०८१]
तिथय जह भोवग्ने	१	३०४
तिथरिरयमणागाडे	४	३५५१
तिथ्यनिह अट्टतीओ	२	२०९३
तिथिपसु वि एव चिय	१	४२८
तिथियनिवारण अभिहणण	४	३३५४
तिथियमणुहिययावी	१	५९१
तिथियमणुवदेवीणं	३	२४३०
तिथियामरगराहयी	२	१११३
तिथ्युसतिभागमिचो	५	५०३०
"	५	५१३०
तिथिह मिमिच एकेक	२	१३१८
तिथिह परिगाह दुवे	२	८९२
तिथिहमि काळउए	४	३९७३
तिथिहं च अहाहद	४	३३०३
तिथिह च भवे बयु	२	८९७
तिथिह च होइ करण	१	९४
तिथिह च होइ गहण	४	४३३३
तिथिह च होइ पाय	४	४०२७
तिथिह च होति दुगा	६	६१८३
तिथिह च होति विसम	६	६१८५
तिथिहं होइ मिमिच	२	१३१३
तिथिह होइ पुलाग	५	६०४८
तिथिहाऽऽमपमेसजे	३	३०९५
तिथिहा होइ निवणा	५	५९४६
तिथिहिरिय वयं योरिं	१	६३८
तिथिह पुरुवियम्मि	४	४०२८
तिथिह य उवस्सगो	६	६२६९
तिथिहोविय असवीए	४	३६७७
तिथिहो वहुस्सुभो खल्ल	१	४०२
तिथ्वकसायरणिणो	५	४९९३
"	५	५००५
तिथ्वकसायसमुदया	३	२६८३
तिथ्वभिगाहसंजुआ	५	५९६०
तिथ्वे मदे णावम-	४	३९३६
तिथ्वेदि होनि तिथ्वो	४	३९३७
विसमय णट्ठिणिगं वा	५	४८८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिसु छलहुगा छगुरु	५	५८४१	तुछे वि समारंभे	२	१८२९
तिसु लहुओ गुरु एगो	५	५८४०	तुवरे फले य पचे	३	२९२२
तिसु लहुओ तिसु लहुया	२	१५९३	"	३	३११७
तिहि करणमि पसरये	२	१५४५	तुसबझाई जहियं	४	३३६४
तिहिं कारणेहिं अन्नं	५	५४९७	तुसिणीए चटगुला	५	५९९२
तिहिं थरेहिं कयं जं	३	२८६०	तुसिणीए हुंकारे	६	६१०५
तिंतिणिणिए चलचित्ते	१	७६२	तुरपइ दिंति मा ते	१	६४१
तिंतिणिणिए पुच्च भणिते	६	६३३२	तुरह धम्मं कावं	४	४६७५
तिंतिणिणिया वि चट्टा	६	६३४०	तुरंठो व न पेहे	२	१४६९
तीस दिणे आयरिए	५	५७७७	तेइच्छियस्स इच्छा-	२	१९६१
तीसा य पणवीसा	६	६२३८	तेऊवाडविहुणा	५	५६५२
"	५	६०४२	ते कित्तिया पयसा	४	४५१२
तीसु वि दावियकजा	५	५४९२	ते खिसणापरद्धा	६	६०९३
तुच्छत्तणेण गच्चो	६	६४००	ते गंतुमणा बाहिं	५	५७००
तुच्छमवलंयमाणो	४	४५३१	तेणिच्छ मत्ते पुच्छा	१	३७६
तुच्छा गारवबहुला	१	१४६	ते गुरुलहुपजाया	१	६८
तुच्छेण वि लोभिज्झ	२	२०५४	ते चेव तथ दोसा	३	२५२५
तुम्म चिय णोसाए	४	४६८५	"	३	२५४२
तुम्मट्टाए कयमिणं	४	४०३६	ते चेव दादुंढे	५	५९७५
तुम्म वि पुण्णो कप्यो	३	२१३७	ते चेव विवहुंठा	१	२२९
तुम्मे णिण्हह भिक्खं	३	२२१५	ते चेव सवेंटमि	५	५९७३
तुम्मे वि कहं तिसुहे	४	४१८६	तेणट्टमि पसज्जण	३	२७७९
तुम्मे वि ताव मगाह	४	४६४५	तेण परं आवायं	१	४६५
तुमए किर दहुरओ	६	६१४०	तेण परं चटगुला	४	४१४४
तुमए समगं आमं	५	५१८९	तेण परं निच्छुभणा	२	१२७२
तुम्हट्टाए कयमिणं	४	४०३६	तेण परं पुरिसाणं	१	४६४
		टि० ३	"	४	४८२३
तुम्ह य अम्ह य अट्ठा	३	२९५५	तेणभय सावयभया	४	४३०५
तुरियगिलाणाहरणे	६	६३३८	तेण भयोदककजे	३	३०६०
तुरियं नाहिजंते	१	७१९	तेणाऽऽरक्खियसावय-	३	३२०९
तुल्ल जंहझा ठाणा	२	१४३२	तेणाऽऽलोग णिसिजा	४	३९०४
तुल्लमि अदत्तमी	३	२९१७	तेणा सावय मसगा	२	१४५५
तुल्लमि वि अवरावे	५	४९७४	"	३	२४४८
तुल्लमि वि अवराहे	५	५१२६	तेणिच्छिए तस्स जहिं अगम्मा	३	३२३३
तुल्लहिकरणा संत्ता	६	६१२९	तेणियं व सगारो	३	२३४७
तुल्ला चेव ठ ठाणा	१	७०७	तेणियं पठिणियं चेव	४	४४७३
तुछे छेयणभावे	१	८३	तेणे देवमणुस्से	३	८८२
तुछे मेहुणभावे	३	२५१४	तेणेव साहया मो	२	१९८२
"	३	२५३३	तेणे सावय ओसह	३	७५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तेनेसु गिसट्टेसु	४	३३८१
तेनेहि अगणिना वा	४	३४४७
तेनेहिअगणिना वा	४	३४४७ टि० १
ते साय सग्गिबिट्टा	४	३३४१
ते साय सग्गिबिट्टा	४	३३४२
"	४	३४४९
"	४	३४६८
ते तिणिं दोष्णी अहविक्कलो उ	३	३२१९
ते दोष्णुवालमिच्छा	५	५३७९
ते नविस्सवालमुहवासि-	३	२३०९
ते निगगया गुरुङ्कला	५	५७०२
ते पत्त गुरुसगास	२	१५२१
ते पुण आगिजते	५	५८६३
ते पुण होंति दुगादी	४	४१०४
तेमाळ तामळिचीय	४	३९१२ टि० २
तेरिच्छग पि तिविह	३	२५३४ टि० २
तेरिच्छ पि य तिविह	३	२५३४
तेलोळदेवमहिषा	६	६२००
तेलोळदेवमहिषा	४	३४३७
तेलुगुदखडमच्छ-	४	३४८१
तेलुगुदखण न्हावण	२	१९५२
ते वि असंता लोगा	२	१४३३
ते वि य पुरिसा बुविहा	३	२५६९
तेसाममावा अहवा वि संका	३	३२०१
तेसि अवारणे कट्टुगा	४	३३५३
तेसि साय डिठाण	४	४२६५
तेसि पच्चयदेठ	५	६०३८
ते सीदिगुमारदा	३	२४६२
तेसु अगिण्हेसेसु य	४	३५८९
तेसु ठिप्पु पदायो	४	३३३९
तेसु सपरिगाहेसु	२	१०८७
तो इत्ता उवमोग	५	५८८८
तो पच्छिममि काळे	३	१३६०
तोसळिप्प वापरणा	४	३४४६
य		
यदा निरोवपारा	२	१५७१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
यदे गारव सेमिय	४	४४९५
यळकरणे येमाणिती	५	५५५८
यळ देवळिया टाण	४	३५४९
यळसंकमणे जवणा	५	५६५८
यळि गोमि सय सुय भवस-	२	९९३
यळिकवावापुण	५	५५२८
यळिहस्त अळमे	५	५९१८
यळिहाण अनियमा	२	१७४१
याइमि वळवा वरिस	४	३९५९
याणमि पुच्छियमि	६	६०९५
याण च काळ च वहेव वाथु	४	४५६५
यीपविन्दे उवस्सप	२	२०७३
यी पटे तिरिगीसु व	३	३२१०
यीपुरिसजणापारे	३	२३९४
यी पुरिस णाळण्णाळे	५	५२४९
यीपुरिसा जह उदप	५	५१६९
यीपुरिसाण उ कासे	२	१७८६
यीपुरिसा पचेय	५	५१७१
यी पुरिसो अ नप्पुमो	२	२०९८
युहमगळमामवण	२	१४६१
युहमगळमि गणिणा	४	४५०१
यूममह सत्तिसमणी	६	६२७५
यूलुहुमेसु पुत्त	४	४०५०
यूला वा सुहुमा वा	४	४०४९
येराइप्पु अहवा	३	२५८१
येराण सचरी कल्ल	६	६४३४
येराण नाणच	२	१४४१
येरादित्तिप अहवा	३	२५८१ टि० ४
येरा परिच्छति कचेसु तेसि	४	४१६१
येरा पुण चाणती	५	६०३६
येरी कोट्टगदारे	२	२०९१
येरी भस्सिम वरणी	३	२६१०
येरे व मिलाणे वा	५	५९६७
योवमि अभावमि य	५	५६७०
योव जति आवण्णे	५	५५९०
योव पि घरेमाणी	६	६३०१
योव बहुमि पडियं	५	५९१२
योवा वि हणति सुह	३	३०९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
योवे चणे गंधजुते अनाये	३	३१६६	दृक्वस्मि य भावस्मि य	४	४१९०
द			दृक्ववती दृक्वाहं	१	१८५
दृग्वर्तरे चिट्टणादी	३	२३८४	दृक्वसुयं पत्तगपुत्थपसु	१	१७५
दृग्वर्तरे वा चिट्टे	५	५६६१	दृक्वस्स उ अणुभोगो	१	१५३
दृगदोद्विगाहं जं पुच्छ-	१	६५८	दृक्वं तु उण्हसीतं	५	५९०२
दृगभाणूणे दृहं	४	३४२८	दृक्वं तु जाणियच्चं	४	३७७९
दृगमेहणसंकाण	३	२३९७	दृक्वाह उज्जियं दृक्वभो	१	६११
दृहं निमंयण लुद्धो-	५	५०६९	दृक्वाह कम्पो चटहा	३	२७२४
दृहं पि ने न लट्भामो	१	५७२	दृक्वाहचउठं वा	१	१३६
दृहं मिठवियाभो	३	२३०६	दृक्वाहतिविहकसिणे	४	३८८९
दृहं जिणउराणं	१	१०५	दृक्वाह दृक्व हीणा-	१	६५६
दृहं तं विममणं	५	४९५१	दृक्वाहसन्निकरिसा	३	२१४७
दृहं गटं वाहं	६	६२६५	दृक्वाहं अणुकूले	२	१३६६
दृहं निहुयवासं	२	२०७९	दृक्वाहं एकेको	१	६७१
दृहं य अणगारं	२	१४०२	दृक्वाण दृक्वभूभो	१	१८६
दृहं य राहं	४	३७६२	दृक्वाणं अणुयोगो	१	१५७
दृहं य गहकरणं	३	२४१४	दृक्वादिकसिणविसयं	१	३८
दृहं वा गिलाणो	४	३३४४	दृक्वायहमाहं सुं	२	२११५
दृहं वा नियनण	३	२३८८	दृक्वाससं भवणा-	१	४५०
दृहं पुष्कगभिधे	४	४०२६	दृक्वे एगं पायं	४	४०६१
दृहं मुण्ण सप्पे	६	६१३४	दृक्वे छिणमछिणं	४	३६५३
दृक्वेण जो उ दिमलेति	६	६३११	दृक्वेण य भावेण य	२	१८५४
दृमण दृमगे भट्टे	१	६३२	दृक्वेणं उहेसो	४	४२४३
दृमण पमाणपुरिसे	२	१८२२	दृक्वेणिक्कं दृक्वं	१	१५४
दृहं हिणिय भाणं	५	५३१३	दृक्वेणेगं दृक्वं	१	१५४
दृमिठ ति तिभो मेहो	१	३३६			टि० ३
		टि० ५	दृक्वे सणउगलाहं	२	१४९९
दृमिठउसंमणे वा	४	४०५०	दृक्वे निविहं एगिदि-	१	६०४
दृमवगण्ण पंतो	२	१५८८	"	१	६५५
दृमवगण्ण लुद्धो	२	१५८८	दृक्वे निविहं मादुक-	५	४८८४
		टीका पाठा०	दृक्वे नाणापुरिसे	१	१४२
दृक्व दिमि वेत्त काटे	५	५२१४	दृक्वे नियमा भावो	१	१६९
दृक्वपमान अतिरेग	४	३९६१	दृक्वे पुण छलदी	१	१४
"	४	३९९९	दृक्वे भवितो निवृत्तिभो	२	११२७
दृक्वपमान भममा	२	१६११	दृक्वे भावउत्तिमुत्ती	४	३५४४
दृक्वस्मि उ अट्टिगारं	३	२६८१	दृक्वे भावे य चळं	१	५०३
दृक्वस्मि उ उट्टमभो	४	३२९४	दृक्वे सच्चित्तमादी	३	२७२६
दृक्वस्मि उट्टिगो सत्तु	६	६३१२	दृक्वे सच्चित्तादी	५	४८८७
			दृक्वोचकगरणेहा-	४	४२५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दस पयसस य भञ्ज य	६	६०७३	दारे अवगुयम्भी	३	२३२८
दसदागडितो कम्पो	६	६३६३	दावद्विभो गह्वचलो	१	७५२
दससु वि मूलाऽऽपरिप	५	५१६८	दाहामो य कस्सह	३	२८२७
दक्षिमवयवो ऽ मयू	२	१७०९	दाहामो सि य गुरुगा	२	१९७२
दक्षितेष्टाई ऽमयं	२	२०९५	दाक्षिणकरणे कण	४	४०४१
दक्षितेष्टाई दग्ने	२	२०९५			टि० ३
		टि० ६	दाक्षिणकरणे कोण	१	६६६
दक्षपविहारवज	३	२९७७	"	४	४०४१
दधपुरे आहरण	२	२०४३	दिजते वि तयाऽग्नि-	४	४६०१
दक्षिणगोरतिसुगु-	३	३०७२	दिजतो वि न गहिजो	४	४९४२
दंसनचरणा मूदस	२	९३२	दिद्वमदिद्व विदेसथ	४	४७१९
दंसनबाणपरिच	४	४५५३	दिद्वमदिद्व च तहा	४	४७७४
दसण माण परिसे	२	२११०	दिद्वमदिद्वे दिद्व	१	६६१
दसण माणे माता	३	२७८४	दिद्वमुवस्मयगहण	३	२२९६
दंसनमिते पक्खो	५	५४३५	दिद्व सलोमे दोसा	४	३८३७
दसणमोगाह ईहा	१	१३३	दिद्व अदिद्वय मह जणेणं	४	४१०८
दंसनमोहे खीणे	१	१३१	दिद्व अन्नय मय	३	२४३२
दसणम्मि य यधम्मि	६	६४१४	दिद्व च परामुह	४	३७९८
दसणवादे लुहुगा	३	३१८९	दिद्व पच्छिणेसा	४	४६४०
दंसनसोही धिरकरण	२	१२२६	दिद्वो गुहासीहे	२	२११३
दस्तिव छद्विप गुद सेसप	१	५१०	दिद्वो यद्वगारो	१	३०६
दाहधगणगोटीण	४	४७६५	दिद्वो दुयन्वारप	४	४४३०
दाठं य लङ्कस्से	१	६९२	दिद्वो पुरिसपुरे	३	२२९१
दाठ दिहा छारं	४	४५१७	दिद्व ययगहणं	४	४२३५
दाऊय अन्नद्वय	२	१८२६	"	४	४३०८
दाऊय यद्वर्ग माय	४	४४९३	दिहा अवावडा ह	३	२२५६
दाऊय वा गच्छह	२	१८८१	दिहिमिवायाऽऽकारे	२	१३४६
दाणे अभिगम सवे	२	१४८९	दिहीसंयवो वा	३	२२५३
"	२	१५७५	दिद्वे सका मोदय	२	८६३
"	२	१५८०	"	३	२१७५
"	२	१५८१	"	६	६१७१
दारदुयस्स गु असती	४	४८१५	दिद्वोमास पविस्सुप	३	२१९९
दारमसुर्धं काठ	३	२६९७	दिने दिने दाहिमि योव योव	३	३१९७
दारस्स वा वि गहण	३	२१२८	दिचमदिचा तिरिया	१	४२४
दारं य दहंति न क्षयमाणि	२	१३९२	दिभो मयविदेणेव	४	४६२३
		टि० २	दियदिदे वि सयिते	३	३०४६
दारं न होह पपो	४	३३७५	दिय रामो पयवाप	२	१४०६
दारं धाठं बाही	१	२१५	दियरामो लुहुगुगा	२	८७८
दारे अवगुयम्भी	३	२३२७	[१]	५	५८५६]

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दिवरातो रुग्ण गिण्हनि	५	५८६०	दुग्धासे खीरयती	४	४३४६
दिवरातो न्हुगुदगा	५	५८५६	दुचरिमसुचे सुत्तं	६	६०६१
["]	२	८७८]	दुज्जणवज्जा साळा	३	२६७५
दिवसतो मपक्खे लहुगा	५	५९८०	दुट्ठे मूढे बुग्गाहिप्प	५	५२१३
दिवसट्ठिया वि रत्तिं	३	२९३१	दुण्ह जओ प्पगत्ता	४	४२४९
दिवसं पि ता ण कप्पह	५	५९७८	दुण्हट्ठप्प दुण्ह वि	५	५४९३
दिवमेण पोरिमीप्प	६	६२५१	दुण्ह वि तेसिं गहणं	४	३९६०
दिवसे दिवसे गहणं	५	६०२१	दुण्हं अणाणुप्पुच्ची	१	२६६
दिवसे दिवसे व दुहमे	४	३८१९	दुत्ति तिहत्थायामा	४	४०९०
दिव्येसु उत्तमो लामो	३	२८३४	दुत्ति वि विसीयमाणे	५	५४५६
दिव्येहिं छंदिमो हं	६	६०६२	दुप्पदादि अद्धखळा	४	३८४९
दिम अवत्तमिखगा दसिग-	२	१५०६	दुप्पडिलेहियवूसे	४	३८४३
"	५	५५०५	दुप्पडिलेहियमादिसु	५	५७६३
दिसिपयणगामसुरिय-	१	४५६	दुप्पभिद्दि पिपा पुत्ता	४	३५५८
दिसिमूजे दुप्पाडवर	५	५२१६	दुप्पभिद्दि उ अगम्मा	३	३२११
दिग्गपट्ठिच्छागणं	२	१६५१	दुव्वलपुच्छेगयरे	३	२२३८
दिनि पनीयाहारं	१	७५०	दुव्वभूदमाईसु उ कारणेसुं	४	४१८३
दीनकटुपेटि जायति	६	६१४३	दुरतिष्मं शु विधियं	४	४१३६
दीया अणे दीयो	२	२११२	दुरहियविजो पञ्चत-	१	३७२
दीसति य पाटिरुयं	६	६१५४	दुरहंत ओरुमंते	३	२६४४
दीहाइनाईसु उ पिज्जबंधं	५	५६८१	दुल्लभद्वयं व सिया	४	३५५३
दीहाइपणे गमणं	५	५९९०	दुल्लभद्वये देसे	६	६२५३
दीहे ओमद्वमाविठ	५	५९८७	दुल्लभवरये व सिया	४	४१६९
दीहे ओमद्वरचित्तं	५	५९८०	दुविकप्पं पज्जाप्प	५	४८८५
		टि० २	दुविधो उ परिष्ठाओ	५	५२०८
दुग्गेणमं अहानामं	४	४४७०	दुविधो य होइ दुट्ठो	५	४९८६
दुक्खं च सुंत्तंति सति द्विंतेसु	४	३४९२	दुत्तिपट्ठुत्तिमलणं	४	४३९६
दुक्खं टिमो व निमद्द	४	४३९२	दुत्तिहकरणोपघाया	१	५८०
दुक्खं नि सुंत्तंति सति द्विंतेसु	४	३४९२	दुत्तिह चउत्तिह छत्तिह	४	३५३२
		टि० १	दुत्तिह निमित्ते छोसे	१	५३६
दुक्खं विमुयावेत्तं	२	२०७४	दुत्तिहपमाणतिरेणे	३	२३६६
दुक्खेहिं भसियवानं	६	६४०६	दुत्तिहम्मि मेरवांम्मि	३	३१३५
दुक्खेहिं भसियवानं	६	६४०६	दुत्तिहं च फट्ठमवयणं	६	६०९९
		टि० १	दुत्तिहं च भायवमं	५	४८९८
दुग्गमं दीग्गमन्ने	४	४३११	दुत्तिहं च भायवसिणं	४	३८८६
दुग्गमपट्ठिहकमम्म	४	४४६९	दुत्तिहं च होइ वरधं	३	२७९४
दुग्गमं चउत्तुगो वा	४	३९८१	दुत्तिहं तु दग्गवसिणं	४	३८८१
दुग्गमिं पीतमहिट्ठिप्प वा	४	४८६४	दुत्तिहं वि वेयणं ते	२	१६२९
दुग्गमन्ने छत्तिह-	३	२५९६	दुत्तिहप्प नि चउत्तुग	३	३१४४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दुविहामो भावणाभो	२	१२९१	देवद्विषमयुगवर्णा	२	१७९६
दुविहा नाथमगाथा	४	४१३४	देवाणुविधि मत्ती	२	१२१०
दुविहा य होइ दुहुी	५	५८१९	देवा हु ने पसन्ना	२	१९८१
दुविहा य होति सेजा	१	५४१	देविदरायडगाह	४	४७८४
	- टि०	१	देविदरायगहवह-	१	६६९
दुविहा य होति पाता	१	४८८	देवे य इरियक	५	५६८८
दुविहाऽवाता न विहे	३	३१३९	देवेहिं भेसिभो वि य	२	१३३९
दुविहा सामायादी	१	७७७	देसकडा मज्झपदा	२	१७६२
दुविहा हवति सेजा	१	५४१	देसकहापरिकहणे	३	२६९७
दुविहे किहकम्ममि	४	४५४१	"	५	५७३१
दुविहे गेलणमि	६	६३७९	देसकडाजाहूरी	१	२४१
दुविहे गेलणममी	६	६३९६	देसगहणे बीपुहि	४	३३२२
दुविहे गेलजममी	४	३५५०	देसिय राहय पक्खिय	४	४४६७
"	४	३६३८	देसिय धाणिय कोमा	३	२८२६
दुविहो न होइ छेदो	१	७१०	देसिल्लग वज्झय मणुज	४	३९९८
दुविहो न पंढजो सल्लु	५	५१४९	देसी गिळान जावो	४	३९१०
दुविहो ज्ञानमजानी	५	५१७६	"	४	३९११
दुविहो य मासकप्पो	६	६४३१	देसीमासाह कय	४	३३०४
दुविहो य होइ भगी	३	२१४५	देसीमासाह कय	४	३४३१
दुविहो य होइ जोई	४	३४३३	देसीमासाय कय	४	३४५९
दुविहो य होइ दीपो	४	३४६१	देसो व सोवसगो	२	५३७
दुविहो य होइ पयो	३	३०५१	"	२	५४२
दुविहो डिग विहारे	१	७५७	देहवक सल्लु विरिय	४	३९४८
दुविहो वसहीदोसो	५	४९१३	देहसल्लु सु बोहल	५	५६०४
दुविहो होति भवेको	६	६३६५	देहऽदिभो गणजेको	३	२३७७
दुम्भिवड्डुणिगसग्गा	४	४१३९	देहे भमिवहुत्ते	१	२२७
दुस्सन्नप्पो तिविहो	५	५२१२	देहेन वा विरुवो	६	६१५८
दुस्सन्नर बहुपाणादि	३	२७४८	देहोबहीण छाहो	४	३४७४
दुहयो योव पकेकप-	५	५९१०	देहोबहीतेणगसावतेहिं	३	३२५८
दुहजवा दुविधा	५	५८२४	दोह वि जगाहो वि य	३	२८११
दुमिय धुविय वासिय	१	५८४	दोयेण भागतो सवपण	३	३६७२
दुग्मि दिट्ठि छहुभो	३	२१७४	दो जोदणाई गंतु	५	५६५७
दुग्मि दिट्ठि छहुभो	३	२१९८	दोणिग य दिवहुत्ते	५	५५२७
दुग्गयसुहेव	४	४४३८	दोणिग वि वपति पय	५	५६५२
दुरेण संजईभो	३	२१६३	दोण्ह वि कछरी गुरुभो	५	५८०१
दुरे छस्य तिमिणी	२	११५१	दोण्ह वि चियस गमन	३	३०८६
दुरे मज्झ परिज्जो	५	५७०७	दोण्ह जवरी वसंती	२	२१०५
दुरे व अज्झामो	३	२६२८	दोण्ह जवरी वसंती	२	२०४६
दुसियवेभो दुसिय	५	५१५०	दोण्ह वि अ लुपकाण	१	६४०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दोण्डेगयरं नट्टं	४	४६१५	धम्मोदणु रुवं	२	१२०१
दो येरि तरुणि येरी	२	२०८७	धारणया उ अभोगो	३	२३६७
दो दक्खिणावहा तु	४	३८९२	”	३	२३७२
दोन्नि अणुच्चायाओ	२	१६९७	धारोदणु महासलिल-	४	३४२२
दोन्नि उ पमज्जणाओ	३	२७४६	धावंतो उच्चाओ	१	३२०
दोन्नि वि अनालवद्धा उ	५	५२४७	धिद्धणियवद्धकच्छो	२	१३५६
दोन्नि वि दाढं गमणं	२	२०१७	धिद्धयल्लुत्तो वि मुणी	४	३७८३
दोन्नि वि समागया स-	३	३०८७	धिद्धयल्लपुरस्सराओ	२	१३५७
दोन्नि वि ससंजङ्गया	३	२२१८	धिद्धसंघयणादीणं	४	४४९८
दोन्नि वि सहू भवंती	४	३७६८	धिद्ध सारीरा सत्ती	२	९५६
दो मासे एसणाए	५	५४४३	धित्तिवलिआ तवसूरा	६	६४८४
दोरेहि व वज्जेहि व	४	३८६९	धिविक्कतो य हाहक्कतो	४	४१२६
दोसं हत्तण गुणं	६	६४२९	धियसंघयणे तुल्ला	१	२०३
दोसा खल्लु अलियाहं	१	२८३	धी मुद्धितो दुरप्पा	२	८९८
दो सागरा उ पढमो	१	६८२	धीरपुरिसपन्नत्तो	२	१४४८
दोसा जेण निरुम्मंति	४	३३३१	धुवणाऽधुवणे दोसा	४	४०१२
दोसाणं परिहारो	१	४७६	”	५	६०२७
दोसा तु जे होंति तवस्सिणीणं	४	३८२०	धूमलिमित्तं नाणं	१	२८
दो साभरगा दीवि-	४	३८९१	धूमादी बाहिरत्तो	५	५२१५
दोसा वा के वस्सा	४	३५२०	धोयस्स व रत्तस्स व	३	२९७८
दोसाऽसति मज्झिमगा	६	६४३५	न		
दोसु वि अलद्धि कण्णे	३	२६१३	नद्धपूरेण व वसही	४	३७३४
दोसु वि अब्बोच्छिण्णे	४	३५६८	नउहंसयाउगो वा	३	२६२३
दोसु वि परिणमइ मई	१	७९७	न करिंति आगमं ते	२	१४२०
दोसे चेव विमगाह	३	३१७६	न केवलं जा उ विहरिमजा सती	४	४११७
दोसेहिं एत्तिपहिं	३	३१७३	नक्खत्तो खल्ल मात्तो	२	११२८
दोहि वि अरहिय रहिए	३	२२५४	नक्खेणावि हु छिज्जइ	२	९४५
दोहि वि गुरूगा एते	४	४४२४	नगराह निरुद्ध घरे	१	६७८
दोहि वि पक्खेहिं सुसं-	३	२४३८	न चित्तकम्मस्स विसेसमंघो	३	३२५३
दोहि वि रहिय सकां	३	२२४९	नच्चा नरवइणो सत्त-	२	११२५
ध			नज्जइ अणेण अत्थो	४	४५७७
धणियसरिसं तु कम्मं	३	२६९१	नजंतमणजंते	५	५१४२
धम्मकहा महिद्धीए	५	५६९१	नट्टं होइ अगीयं	३	२४५३
धम्मकहा जुणोहि व	३	३०२१	न ठविज्जइ वएसुं	५	५१३८
धम्मकहा पाडिज्जति	५	५१८२	नढपेच्छं दट्ठणं	५	५३५२
धम्मकहासुणणाए	३	२२६४	नढमाई पिच्छंतो	२	१६००
धम्मस्स मूलं विणयं वयंति	४	४४४१	नणु दब्बोमोयरिया	४	४०६३
धम्मं कहेइ जस्स उ	४	४५९६	न तरिजा जति तिणिण उ	१	५१४
धम्मेण उ पडिबज्जइ	२	१४२२	न तस्स वत्थाइसु कोइ संगो	४	३९९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
नरिय भगीरथो वा	४	३३१३
नरिय भनिदानभो होइ	२	१०४९
नरिय कहलछ्दी भे	१	५७१
नरिय खलु भपछिउती	३	२४८९
नरिय धरे जिणदुसो	२	८१९
नरिय पवत्तणदोसो	३	३१८०
नरिय य मामागाइ	२	२०९६
नरियेय करो नगरं	२	१०८९
नरिक्कोप्पर वरणेण व	५	५६४३
नरि पइ जर वरय जले	१	९६
नरिपूरण वसही	४	३७३४
		दि० १
न पादोष्ठा गरिहा व छोए	४	३९०५
नमग पुव्वम्मासा	२	२०१६
न भिकति किंगकमे	२	१८१३
न य अणगासयत्त	२	१२४९
न य करवइ निम्मावो	१	३७१
नयणे दिट्ठे गहिपु	२	२०४१
नयणे दिट्ठे सिट्ठे	२	२०३९
नयणे पूरे दिट्ठे	३	२३८५
न य र्ववहेउविगलत्त	६	६२२७
न छमइ खरेहिं निई	४	३९१५
न वओ इत्थ पमाण	२	२१००
नवदुत्तचउत्तजोही-	५	६०३७
नववम्मस्य हि पापुण	५	५७१८
नववम्मण विरत्त	२	१७९३
नव पेहावो भदिट्ठे	५	५८८२
नवभागाऊप वारो	३	२८३१
नवने न थाणइ किंभी	३	२२६१
न वि इदिमाई उवळदि-	१	२७
न वि दय रं वाय	४	४१७४
न वि कुप्पनि न पसीयति	४	४४८७
न वि को भि कपि पुच्छनि	४	४८२६
न वि पाइय न वि वइ	२	९८८
न वि छ म्माहववा नैव	२	१०४६
न वि जाणामो निमिच	३	२८०५
न वि ते कहति अमुगो	५	५९९४
न वि य समथो सवो	४	३७८७
न वि य हु होयणवया	१	२३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
न वि छमइ पवैसो	३	३१९८
न वि वण्डपुसु सज्जति	२	२१२०
न विविता जय मुपी	३	२९८०
नहदपादिभनवर	५	४९०१
न हि जो घट विपाणइ	१	१६
न हु ते संजमहेउ	४	४५२९
न हु होइ सोइयवो	४	३७३९
न हु होति सोतिपवो	६	६९०२
नवति जेण ववसज्जमेसु	३	२९२०
नदि चउखं दये	१	२४
		दि० ४
नदी चतुक्क वये	१	२४
नदीएरं पुण्णत्त	२	१५४९
"	२	१५६७
"	२	१९२३
नदी मंगलहेउ	१	४
नदी य मगलहु	१	३
नाउभगीय वडिण	३	२९६२
नाऊण किंवि अन्नत्त	१	३७०
नाऊण तत्त माय	४	४४८२
"	५	५३३१
नाऊण य अइगमर्णं	२	१८०२
नाऊण य भाशुत्तं	४	३७६३
नाऊण य वोण्ठेद	५	५०८३
"	५	५१०२
"	५	५४०३
नाऊण य वोण्ठेय	५	५३८३
नाऊण या परीय	४	४१६५
नाओ मि चि पणासइ	५	५१४३
नागरगो संवडो	४	४८७६
नागा जलवासीया	३	२७०६
नागाई पडणिस्सइ	४	४७१३
नागइ दंसणहु	३	२८७९
"	३	२९७३
"	३	३००४
नाणदुत्तणसंपत्ता	१	३९६
नाणम्मि तिणिम पवत्ता	५	५३९७
नाणस्य केवलीण	२	१३०२
नाणत्त होइ भागी	५	५७१३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
नाणाद् अदूर्सितो	२	१३२२	नामं ठवणा भिन्नं	२	८५८
नाणाद्विगत्सऽद्वा	२	९५४	नामं ठवणा वत्थं	१	६०३
नाणाद्विगं सुत्तुं	४	४४८३	नामं ठवणा हृत्यो	५	४८९५
नाणाद् तिष्ठाना	१	६९८	नाभिज्झद् योवेणं	४	४१५५
नाणादि तिहा मग्गं	२	१३२३	नामे छव्विह कप्पो	१	२७३
नाणादिसागाथारणं	२	१०९३	नायगमणायगा पुण	४	४७०९
नाणादी दूर्सेतो	२	१३२२	नायज्झयणाहरणा	१	२०४
		टि० २	नालस्सेण समं सुक्खं	४	३३८५
नाणादेसीकुसलो	२	१२२९	नाव थल लेवहेट्टा	५	५६५६
नाणुज्जोया साहू	४	३४५३	नावलिभो उग्गहणंतओ	४	४०८४
नाणेण दंसणेण य	१	३९८	नावाए उवक्कमणं	१	२६०
नाणेण सव्वभावा	२	११६६	नावितसाधुपदोसो	५	५६२४
नाणे दंसण चरणे	४	४७३३	नासत्ते नातिदूरे	२	२०६०
नाणे महकप्पसुत्तं	५	५४७२	नाहं विदेसयाऽऽहरण-	६	६३०२
नातिक्कमती आणं	५	५८१४	निहयाहं सुरलोए	२	१७७७
नाभिप्पायं गिण्हसि	१	८०१	निउणे निउणं अत्थं	१	२३०
नाम निवाउवसगं	१	३२५	निउणो खल्ल सुत्तथो	४	३३३३
नामसुयं ठवणसुयं	१	२५५	निउत्ता अनिउत्ताणं	१	२३५
नामं ठवणपल्लवं	२	८४९	निउत्तो उभओकाळं	१	२४०
नामं ठवणा आमं	२	८३९	निकारणगमणम्मि	३	२७५८
नामं ठवणा कम्मं	५	४८९७	"	४	३६८७
नामं ठवणागामो	२	१०९४	निकारणपडिसेवी	५	६०३३
नामं ठवणा चालो	२	८४७	निकारणमविहीए	४	३६९०
		टि० १	निकारणम्मि एए	४	४०४७
नामं ठवणा द्रविण	१	५	निकारणम्मि एवं	४	३३६६
"	१	१५१	निकारणम्मि गुरुणा	४	३६९२
"	१	६५०	निकारणम्मि दोसा	४	३३६२
"	२	८४७	निकारणम्मि नामं	१	७३१
"	२	११२१	निकारणिगाऽणुवदे-	५	५८२६
"	२	११२६	निकारणिगिं चमढण	४	३७८६
"	३	२५८४	निकारणे विधीय वि	४	३७१८
"	३	२६८०	"	४	३७१९
"	३	२७१९	निकलमण पिंढियाणं	३	३२२८
"	३	२७६२	निकलमणे य पवेसे	२	१२३६
"	३	३२६३	निकलमपवेसवज्जण	४	३३७१
"	४	३२९३	निकखेवा य निरुत्ताणि	१	२०२
"	५	४८८३	निकखेवेगट्ट निरुत्त	१	१४९
"	५	४८८६	निकखेवो चह्याए	२	१६७०
नामं ठवणा पक्कं	२	१०३४	निकखेवो नासो त्ति य	१	१५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
निषयेषो होइ तिहा	१	२७१	निद्रियकट च उल्लो-	४	३६५७
निगम वेगमवण्यो	२	१०९१	निण्हयसंसगीए	५	५४३३
निगमगाह बहि टिए	३	३५६९	निण्हवणे निण्हवणे	६	६०६९
निगमणम्म उ पुच्छा	२	१४५०	निदरिसण अण्डोड्य	२	८१७
निगमण च अमरे	३	२२९३	निद न विदामिह उवरेण	४	४४०९
निगमण वह चेवा	५	४९२८	निदापमायमाइसु	२	१२६७
निगमणे चढमगो	२	१८८२	निदाविगहापरिवन्नि-	१	८०३
निगमणे वहुमहो	४	४२२६	निद्रिमणिद्रि	४	४६९५
निगाय पुणो वि गिण्हे	२	१८५९	निद्रि सवि अञ्जुव-	४	४६९०
निर्गम्यदारपिहणे	३	२३५३	निद्रि अस्सणी	४	४६९२
निगवाण सलोम	४	३८२१	निहोय सरोसे वा	३	२४२८
निगवाण पढम	१	४३३	निहोसं सारवत्त च	१	२८२
निगायिवायगाहणे	३	२८१५	निहोसा वादिणा	३	३१८३
निर्गयीण अणिहणे	४	४१०५	निद्धमनिद्ध निद्ध	२	१७३४
निर्गयीण गणहर-	२	२०४८	निद्ध महुर् च मत्त	६	६२१६
निर्गयीण निध	२	१०५९	निद्ध भुत्ता उववास्ति-	५	५९९१
निर्गयी धी गुरा	५	५२४०	निद्धे दवे पणीए	५	६००७
निगयोगाहचरणे	४	४१०१	"	५	६०१९
निगयो निगधि	५	५२३९	निप्पववाय संवधि	२	२०७०
निगाय म वि वायह	३	२२२६	निप्पठिकम्मसरीरा	२	१४२४
निगयो दगाळो	५	५८५०	निष्कासि कुगभाणा	२	१४४७
निवोडिय च पडं	४	३३९९	निष्कावकोइवाइंणि	१	८०२
निचनियसण मज्ज	१	६४४	निष्कावचणकमाई	२	१३९३
निचनियसणिय वि थ	१	६४५	निष्कावाइं घञ्जा	५	८०४९
निच पि दव्वकरण	३	२४६१	निष्कावनिमत्ते	४	३६३९
निचं विगाहसीढो	२	१३१६	निम्भयया थ सिणेहो	३	२१७२
		टि० १	निम्भवण पासाए	४	४०६९
निच कुगाहसीढो	२	१३१६	निम्मा घर वह धूमिय	२	११११
निचेल सचेळे वा	२	१३७६	निवपुहिं भोसहेहिं	२	१९३१
निच्छवमो हुत्तव	४	४५०६	नियणाइलुणगमहण	३	२१५५
निच्छिण्णा गुज्ज धरे	६	६२९४	नियताऽनियता भिवत्ता	२	१६३३
निच्छिवमुत्त निदत्त	१	१८८	नियमा सचेळ इत्थी	४	४१४८
निच्छुमई सत्यामो	५	५१८२	नियमा सुव ह जीवो	१	१३९
निच्छुव पण्डा सा	४	४१३३	नियमा होइ सत्तिथे	२	१८१९
		टि० ३	नियय व अणियय था	४	३५६७
निच्चं मोत्तुण	४	३५८०	निरवयमो न हु सळो	१	२१३
निच्चवाऽऽनिच्चवा	४	४६२१	निरवत्तम विकहुमोमो	२	१०१०
निच्छु पण्डा सा	४	४१३३	निरवहवज्जोणियीम	५	४९५३
निच्चो वि नरीयर	५	५०५१	निरवहव किंगमेदे	६	६३०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
निहोमसलोमऽजिणे	२	१०४८	नेपाल तामलिनीय	४	३९१२
निचवल्लह बहुपक्वस्मि	५	५१८८		टि०	२
निचसरिसो भायरितो	४	४५१९	नेमालि तामलिनीय	४	३९१२
निचेसण वाढग साही	२	८६९	नेरुत्तियाहं तस्स उ	१	३११
निव्वत्तणा य संजोयणा	४	३९४७	नेवाऽऽसी न भविस्सइ	२	८२१
निव्विसउ त्ति य पढमो	३	३१२१	नेहासु त्ति य दोसा	२	१५६१
निव्वीइय एवइया	२	२०७८	नेहि जितो मि त्ति अहं	१	३५८
निव्वेद पुच्छितमिंम	६	६११३	नो कप्पइ जागरिया	३	२४२७
निसि पढमपोरिसुभभव-	५	४९३२	नो कप्पति व अभिजं	४	३३२०
निसिभोयणं तु पगतं	५	५८२९	नोकारो खलु देसं	२	८०७
निस्सकढमनिरसे वा	२	१८०४	नोछेऊण ण सक्का	४	३७०१
निस्सकडे ठाह गुरु	२	१८०५	नोचयणामं दुविहं	२	८४५
निस्सत्तस्स उ लोए	५	५६७१	नोसप्पिणितस्सप्पे	२	१४१७
निस्सं त्ति अहपसंनेण	३	२४४९		प	
निस्संकमणुदितोऽति-	५	५८०८	पहुदिणमल्लभमाणे	३	२८७३
निस्संकियं च काहिइ	२	१७९६	पउणमि य पच्छित्तं	२	१९७१
निस्संचया उ समणा	५	५२६६	पउमसर नियरगो वा	३	२९७८
निस्साणपदं पीहइ	१	७७१	पउमसरो विरगो वा	३	२२७८
निस्साधारण खेत्ते	४	४३१०		टि०	१
निंता न पमजंती	४	३४५२	पउमुप्पले अकुसलं	४	४०२५
निंतेहिं तिणिण सीहा	३	२९६६	पउमुप्पले माउलिंणे	२	१०२९
नीउवा उच्चतरी	३	२६६२	पउरणपाणगमणे	४	४८२७
नीएहिं उ भविदिजं	५	५०९८	पउरजपाण पढमा	२	१५०७
नीयल्लएहि तेण व	६	६२९६	पफणकुले वसंतो	४	४५२३
नीयल्लगाण तस्स व	६	६२९५	पफे भिज्जाऽभिजे	२	१०३६
नीयं दट्ठणं बहिं	३	३०१०	पक्खीव पत्तसहिओ	२	१३७४
नीयं पि मे ण चेच्छति	४	३६३३	पगई पेलवसत्ता	३	२८१८
नीया व केहं तु विरुवरुवं	५	५३३३	पगयमि पणवेत्ता	६	६२५४
नीरोणेण सिचेण य	४	४६५२	पगयं उवस्सएहिं	४	३४०२
नीलकंबलमादी तु	४	३९१४	पगरणओ पुण सुत्तं	१	३१८
नीसट्टमसंसट्ठे	४	३५९७	पच्चक्खं परोक्खं वा	१	३९
नीसट्ठेसु उवेहं	४	३३७९	पच्चक्खेण परोक्खं	२	१७७०
नीहडसागरिपिडस्स	४	३६१६	पच्चंत तावसीओ	२	१४५६
नीहन्मियमिंम पूरति	१	३८०	पच्चंतमिलक्खेसुं	२	२००५
नूणं न तं वट्ठह जं पुरा मे	३	२२२१	पच्चोनियत्तपुट्ठा	४	४७५९
नूणं से जाणंति कुलं व गोत्तं	४	३५९०	पच्चोरुहणट्ठा खाणु-	१	१०१
नेच्छंति भवं समणा	६	६३४८	पच्छण्ण पुक्कभणियं	४	४८२४
नेच्छंतेण व भजे	४	४७७५	पच्छन्न असति निणहग	४	४८१८

शाखा	विभागः	शाखाङ्कः	शाखा	विभागः	शाखाङ्कः
पञ्चमस्तुति बहिया	४	४८०४	पठितवणा पलव	२	८०८
पञ्चमस्तुति जयणा	२	१९४५	पठितमणःपुष्पमि	५	४९३४
पञ्चमस्तुति य सप्तमी	३	१९२६	पठितमणः उ सप्तमी	५	४९३४
पञ्चमस्तुति पञ्चम	४	४०४३	पठितमणः बहुविहा	५	५२०१
पञ्चमस्तुति पञ्चम	५	५२६८	पठितेहण निवसमणे	२	१६५८
पञ्चमस्तुति पञ्चम	५	५०५८	पठितेहण संयाराग	२	१५०४
पञ्चमस्तुति पञ्चम	५	५५९४	पठितेहणा उ काळे	२	१६६०
पञ्चमस्तुति पञ्चम	६	६२८१	पठितेहणा दिसा ण-	५	५५००
पञ्चमस्तुति पञ्चम	२	१०१६	पठितेह दियतुपट्टण	५	५४५४
पञ्चमस्तुति पञ्चम	१	२६८	पठितेह पोरसीमो	२	१९०३
पञ्चमस्तुति पञ्चम	४	४४३६	पठितेहय शिव रें-	२	१५४४
पञ्चमस्तुति पञ्चम	४	४२२०	पठितेहा पठिमयो	४	३८०७
पञ्चमस्तुति पञ्चम	६	६४३२	पठितेहिय य सिच	२	२०९९
पञ्चमस्तुति पञ्चम	४	४११९	पठितेहिय य खेच	२	१५०५
पञ्चमस्तुति पञ्चम	४	३६६९	"	२	१५११
पञ्चमस्तुति पञ्चम	४	४०८५	"	३	३१४८
पञ्चमस्तुति पञ्चम	१	५८२	पठितेहोमपमडलि	२	२३०९
पञ्चमस्तुति पञ्चम	४	४०७१	पठिवक्खेण खोगो	४	३८०९
पञ्चमस्तुति पञ्चम	५	५४७२	पठिवक्खमाणगा वा	२	१४४४
पञ्चमस्तुति पञ्चम	३	२८८१	पठिवक्खमाण भइया	२	१४३७
पञ्चमस्तुति पञ्चम	२	१०५४	"	२	१६४७
"	३	२६०३	पठिवक्खिक्खल अमा	३	३२३७
पठिवक्खिक्खि गिलाण	२	१८०८	पठिवक्खि त्रिगिक्ख	६	६४५३
पठिवक्खि गिलाण	४	४३०४	पठिवक्खि पञ्चमरे	५	४९१६
पठिवक्खि गिलाण	४	३४८५	पठिवक्खि पञ्चमरे	१	१९६
पठिवक्खि गिलाण	४	४५६३	पठिवक्खि पञ्चमरे	४	४३५९
पठिवक्खि गिलाण	३	२३५८	पठिवक्खि पञ्चमरे	२	९४७
पठिवक्खि गिलाण	४	३४५९	पठिवक्खि पञ्चमरे	३	२३२६
पठिवक्खि गिलाण	३	२३८९	पठिवक्खि पञ्चमरे	४	३८०९
पठिवक्खि गिलाण	६	६४७१	पठिवक्खि पञ्चमरे	२	९८३
पठिवक्खि गिलाण	४	४१९६	पठिवक्खि पञ्चमरे	५	५५६८
पठिवक्खि गिलाण	२	१४४०	पठिवक्खि पञ्चमरे	५	५०६२
पठिवक्खि गिलाण	३	२०१४	पठिवक्खि पञ्चमरे	५	४९८५
पठिवक्खि गिलाण	४	३४६५	पठिवक्खि पञ्चमरे	३	२४८२
पठिवक्खि गिलाण	६	६३७७	"	३	२५२७
पठिवक्खि गिलाण	४	३४६९	"	३	२५७१
पठिवक्खि गिलाण	१	७२२	पठिवक्खि पञ्चमरे	५	४९५८
पठिवक्खि गिलाण	४	३४२५	पठिवक्खि पञ्चमरे	२	१९४३
पठिवक्खि गिलाण	५	५४०८	पठिवक्खि पञ्चमरे	३	३८९९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पट्टिसेहगस्स लहुगा	५	५३६७	पट्टमाप् पोरिसीप्	५	४९३१
पट्टिसेहण णिच्छुभणं	३	३०८९	पट्टमाप् वितियाप्	५	५७९९
पट्टिसेहणा खरटण	२	८९६	पट्टमासद् अमणुण्णे-	४	४८२२
पट्टिसेहम्मि उ छक्कं	२	८१४	पट्टमासत्ति चाघाप्	१	४६३
पट्टिसेहिअवच्चंते	४	४६६२	पट्टमिद्धुगवतियाणं	५	५९१९
पट्टिसेहेण च लद्धो	४	४६२२	पट्टमिद्धुगम्मि ठाणे	३	२४७५
पट्टिसेहो उ अकारो	२	८१६	"	३	२५१८
पट्टिसेहो जम्मि पदे	३	२१७९	"	३	२५३७
पट्टिहाररूयी ! भण रायरूविं	५	५०४७	"	४	३६१०
पट्टिहारिप् पवेसो	४	३७७३	पट्टमिद्धुगम्मि तवसरिह	३	२५२०
पट्टपन्नङ्गागते वा	५	५८५२	पट्टमिद्धुगसंघयणा	२	१३८६
पट्टमगभंगे चज्जो	६	६३८३	पट्टमिद्धुगस्स असती	१	४६२
पट्टमचटायवयाणं	३	२४२६	पट्टमे गिलाणकारण	३	२४२०
पट्टमचटया पिंदो	४	३६३५	पट्टमेत्थ पट्टहछेदं	२	११०९
पट्टमचरिमाट सिंसिरे	१	५२१	पट्टमे वितिप् तत्तिप्	४	३५२८
पट्टमवद्ध्यमुक्काणं	३	२७७४	पट्टमे भंगे गहणं	२	१८६९
पट्टमदिणे सग्गासे	४	४६६७	पट्टमे भंगे चरिमं	५	५००७
पट्टमदिणे समणुण्णा	२	१५५७	पट्टमे वा वीये वा	२	१४१८
पट्टमदिवसम्मि कम्मं	२	१४०५	पट्टमे सोयद् वेगे	३	२२५९
पट्टमविद्ध्यप्सु पट्टिवज्ज-	२	१६३७	पट्टमो एत्थ उ सुद्धो	२	८७५
पट्टमविद्ध्ययाटरस्सा	३	२८७५	पट्टमो जावज्जीवं	२	१८३३
पट्टमविद्ध्ययाप् ठग्हा	४	४३८१	पट्टिप् य कहिय अहिगय	१	४१४
पट्टमविद्ध्ययातुरो वा	३	२१८१	"	१	५३२
पट्टमवितिप् दिया वी	५	५८५१	पट्टिते य कहिय अहिगय	१	४१६
पट्टमवितिप्सु चरिमं	५	४९८३	पट्टिय सुय गुणिय धारिय	१	७०८
पट्टमवितिप्सु णवमं	५	५०६१	पट्टिय सुय गुणियमगुणिय	१	४७०
पट्टमवितितत्तिपपंचम-	४	४६९८	"	१	५३०
पट्टमम्मि य चटलहुगा	४	४६१७	"	१	६०२
पट्टमम्मि य चटलहुया	१	५४३	पणगं खलु पट्टिवाप्	१	१३७
पट्टमम्मि समोसरणे	४	४२३७	पणगं च भिण्णमासो	५	५३६५
"	४	४२७८	पणगं च भिन्नमासो	४	४४४४
पट्टमस्स वद्ध्यत्रणे	३	२५१९	"	५	५८४३
पट्टमस्स होद्द मूलं	५	५७१०	पणगं लहुज्जो लहुया	४	३४३५
पट्टमं तु भंदमाला	४	३४४८	पणगं लहुगो लहुगा	४	३४६३
पट्टमं राद्द दधिते	२	१८९६	पणगाद् असंपाद्दम	३	२४०९
पट्टमं त्रिगिचणट्ठा	६	६१२१	पणगाद् मासपत्तो	२	१०७९
पट्टमा टवस्सपम्मी	२	१३३५	पणतो पागतियाणं	४	४२१५
पट्टमाप् णिण्हत्तणं	५	५२८३	पण दस पनरस वीसा	३	२४०८
पट्टमाप् नरिय पट्टमा	२	१५२३	पणपन्नगस्स द्वाणां	२	१५२८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पणयाळ दिना यणिणो	५	५७७६	पमाणातिरेगघरणे	४	४००१
पणयाळीसं दिवसे	४	४०३२	पमाणे काळे भावस्मय	२	१६९६
पणहीण विभागभ्दे	५	५८०५	पयहीण अघासऽवि	२	११९९
		दि० १	पयपायमखरेहिं	२	११७४
पणिप य मडसाळा	४	३४४४	पयळा उळे मडप	६	६०६६
पणविठो उ डुरुवो	६	६२६६	पयळा निह तुभटे	४	३७१४
पण्हो उ होइ पसिण	२	१३११	"	४	३७११
पतिट्टा टावणा टाण	६	६३५६	पयळापसि कि दिवा ण	६	६०६८
पत्तमपचे दिवख	२	१४५१			दि० ४
पच पचावचो	४	३९६२	पयळासि किं दिवा ण	६	६०६८
"	४	४०८०	परतरिययडवगारण	३	२८९१
पत्ताण पुप्फाण	२	९८०	परसिचे वसमाणो	४	४७०१
पत्तावघपमाण	४	३९७१	परतिरिययपूयाळो	५	५३३०
पसे अइट्ठिप भा	२	१४५२	परदेसगते नार्ड	४	४३०६
पत्तेग बडुगासति	४	४८०६	परघम्मिवा वि बुविहा	५	५०८८
पसे य अणुणाते	१	४०१	परपखल पुरिख पिदिणी	६	६१७९
पत्तेयडुद्ध त्रिणकप्पिया	४	४५३३	परपखलमि अत्रयणा	४	३३५१
पत्तेय खमण विक्खितय	४	४८१७	परपखलमि वि द्वारं	४	३३७६
पत्तेयं पत्तेय	२	१६९५	परपखल वृत्तिपा	१	२७०
पत्तो जत्तो य विठलो	२	२०१३	परपखले य सपखले	४	४४३९
पत्तो वि न निक्खिण्यह	१	२७५	परपखले वि य बुविह	१	४२२
पत्थारदोसकारी	३	३५११	परपत्तिपा ण किरिया	५	५७३७
"	३	२५३१	परपत्तिपा न किरिया	३	२७०१
पत्थारो जत्तो बहि	३	२३३१	परमद्वजोपणाभो	५	५२८७
"	३	३९२६	परमद्वजोपणासो	५	५३१४
पत्थारो उ विरचना	६	६१३०	परमाणुपुगको खलु	३	२७२०
परिंथतो वि य सकइ	३	२४३९	परमाणुमादिप खलु	५	४८८८
पवूमिवा मि घरासे	४	३७०९	परवधणाऽऽउट्टेव	४	४६४१
पच्चपि जडुदीवे	१	१५९	परावावारविमुक्का	२	२११७
पच्चरसकम्ममूमिसु	२	१६३६	परसीम पि वयति डु	२	१०९८
पच्चरस दस य पच य	४	४९९६	परिकम्मणि चटमंगो	४	३९९१
पच्चपयिमा भावा	२	९६४	परिणमइ अंतरा अंतरा	४	४७०५
पप्प तु परिहरामो	४	४५७८	परिणमइ जहरयेण	१	७९६
पडु अणुपडुणो आवेवणं	१	५७४	परिणववय मीवरया	४	४३८२
		दि० २	परिणाम अपरिणामे	१	७९२
पडु अणुपडु[णो व]निवेयण	१	५७४	परिणामभोजय पगो	२	१०१४
पमाण कप्पट्ठितो छाय	६	६४६९	परिणामजोगसोही	२	१३५९
पमाण कप्पितो छाय	६	६४६९	परिणामो खलु बुविहो	५	५९०५
		दि० १	परितवणाइ पोरिसि	२	९०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
परिताव महादुक्खे	२	१८९९	पञ्चद्वहं ति य भणिते	४	४६६५
परित्ताविज्झइ खमभो	२	१५९७	पञ्चद्वहं ति य बुत्ते	४	४६६५
परिमिट्ठिय जीवजहं	३	२९२१			टि० १
परिपिंडिए व वंदइ	४	४४७८	पञ्चज अट्टवासस्स	६	६४५१
परिमुञ्जमाण असइ	३	२९४०	पञ्चजपुगपक्खिय	५	५४२०
परिमाणे नाणत्तं	५	५८९८	पञ्चज सावभो वा	२	१५४२
परिमियभत्तपद्दणे	५	५२९३	पञ्चजाए अभिमुहो	४	४१९१
परिवट्टिए अभिहडे	४	४२७६	पञ्चजाए असत्ता	५	५७०६
परियारसइजयणा	३	२६०८	पञ्चजाए सुहुत्तो	२	१६३८
परिवार परिस पुसिं	४	४५५०	पञ्चजाए सुएण य	५	५४२२
परिवारपूयहेउं	५	५३९६	पञ्चजा य नरिंदे	२	१३५१
परिवारो से सुविहितो	४	४५५१	पञ्चजा सिक्खापय-	२	११३२
परिवासिय आहारस्स	५	५९९८	,,	२	१४४६
परिमाइ अपरिसाइ	१	७६०	पञ्चयणं च नरिंदे	२	११५६
परिसाडिमपरिसाडी	२	२०२४	पञ्चयसि आम कस्स	४	४७३४
परिसिल्ले चउलहुगा	५	५३६६	पञ्चावण सुंढावण	१	४१३
परिहरणा अणुजाणे	२	१६५९	,,	२	१४१४
परिहरणा वि य दुविहा	२	१८३१	,,	२	१४३०
परिहारकप्पं पक्खामि	६	६४४७	,,	२	१६३५
परिहारिभो य गच्छे	५	६०३४	पञ्चावणिज्ज वारिं	५	५०७३
परिहारिभो वि छम्मासे	६	६४७४	पञ्चाविभो सिय ति उ	५	५१९०
परिहारियमउवते	३	२६९६	पसिणापसिणं सुमिणं	२	१३१२
परिहारियमउविते	५	५७३०	पस्संतो वि य काए	६	६२३४
परिहीणं तं दृवं	२	१५७४	पस्सामि ताव छिइ	३	२२३७
पलंवादी जाव ठिती	६	६४८७	पहरणजाणसमग्गो	३	२१६०
पडिमंयविप्पमुक्कस्स	६	६३४९	पंकपणएसु नियमा	६	६१८९
पडिमंये णिक्खेवो	६	६३१४	पंकललिले पसाभो	१	३७
पडियंक्ख अइ उलहुग	५	५९४८	पंको खलु चिक्खल्लो	६	६१८८
पवचिणि अभिसेगपत्ता	४	४३३९	पंच उ मात्ता पक्खे	५	५७५८
पवचणघातिं व सिया	५	५८७१	पंचण्हं एगयरे	५	५४५२
पवचणघाया अत्रे	१	४७८	,,	५	५४६७
पयणवोच्छेए वट्ट-	१	७२६	पंचण्हं गहणेणं	५	५६२०
पविट्टकामा व विहं महंतं	३	३२०३	पंचण्हं वण्णाणं	४	३८८७
पविट्टमगुवपारं	४	४४७७	पंचण्हं वरथाणं	४	३६७०
पविसुज मगगण ठाणे	४	४३७५	पंच परूवेऊणं	४	३६६४
पविसंत्वे आयरिए	२	१५६९	पंच परूवेत्तुणं	५	५६२१
पविसंत्वे जा सोही	३	२१९३	पंचमगम्मि वि एवं	३	२४७४
पञ्चइओ हं ममणो	२	११४४	पंचम छ स्सत्तमिया	५	५८००
पञ्चइयस्स य सिक्खा	२	११४३	पंचमहएवयतुंगं	४	४५९१

शाखा	विभागः	शाखाङ्कः	शाखा	विभागः	शाखाङ्कः
पञ्चमहम्बयमेदो	१	७७०	पाप वि उचितवर्ती	४	७१२७
पञ्चमिवाप अर्तपुत्र	२	१५०८	पापसु चेदरुवे	३	२५०२
पञ्चमे अनेसगादी	३	३०३७	पागय कोदुपिय दृष्टिपु	१	७२७
पञ्चविहम्मि परुविपु	१	६८६	पादकऽसोग कुणाले	१	५९२
पञ्चविहम्मि परुविते	४	३७८७	पादलिपुत्ते जम्म	५	५७०५
पञ्चविहम्मि वि कसिये	४	३८६७	पादलि मुदवृत्ते	३	२२९२
पञ्चविह पुण दृष्टे	१	१७८	पादलिगसेहाण	१	७८९
पञ्चविह पुण सुच	१	१७८	पाणगमाङ्गिवापु	२	१०७२
		दि० ३	पाणगापुणेन तसा	५	५८६२
पञ्चविहे भायारे	१	२४३	पाणद्वा व पविद्वा	२	१६२२
पञ्चविहे ववहारे	६	६४५५	पाणद्वय सीयमत्तुय	४	७३६०
पञ्चसपदागहाणे	२	१९४६	पाणवह पाणगहणे	३	२८४३
पञ्च सय ओह अगणी	३	२५०७	पाणवहम्मि गुरुविमि	४	७५९२
पञ्चहि अगहो भये	६	६४५९	पाणसमा तुम्हा मवा	३	२६७०
पञ्चगुल पक्षेय	४	३८७५	पाणाङ्गवायमादी	४	३९९३
पञ्चायानो धम्मो	६	६४०२	पाणाङ्ग संजमम्मि	५	५८७०
पञ्चम तिभागदे	५	५८०५	पाणी पठिमाहेण व	२	१३६१
पञ्चमे दो मासे	४	७२९५	पादेहि अचोतेहि वि	४	७५८०
पञ्चमेगठरे गीपु	५	५४६८	पायमाङ्गणमि उ देसिय-	१	४८१
पञ्चप माङ्गु कीवे	५	५१६६	पायठिसे दिण्णे	६	६२८०
पञ्चादी पठिहुत्ता	५	५१९७	पायठिसे पुच्छा	२	९८५
पञ्चा व अर्तपसीह	३	२४९७	पायठिओ दोहि नयणेहि	३	२२५०
पञ्चा व न ठठिमा	५	५७०३	पायस्स ज पमाण	४	३८४८
पञ्चो वृद्धेण सम	४	७१८५	पाय अवाटहाओ	३	२३९३
पञ्चोवहिम्मि लुद्धो	३	३०३४	पाय गता अकप्पा	६	६३६३
पञ्चमि अपयमि व	५	५२५०	पाय तवस्तिणीओ	४	७४२०
पञ्चमि य आळोपु	१	७५२	पाय पाय मज्झ-	४	७४७५
पञ्च सहाय समथो	५	५३९३	पाय सकजमाङ्गालसेय	३	३२३२
पञ्च व मास वार्स	२	१४७०	पावावकपरिगादे	३	२४७२
पञ्चुवारे उदपु	२	१४७३	"	३	२४८०
पञ्चे धम्मकहिससा	४	७०२४	पाया व दसा व तिया उ घोया	५	६०३५
पाठगममणुणविम	४	७४६२	पायासह तेणहिपु	५	५९४३
पाठगोसह उच्चत्त-	५	५६९९	पाणगपट्टिया आ-	४	३७००
पाठयमपाठया वृद्ध	५	५३७४	पांरवीण दोण्ह वि	५	५०५७
पाठ भोव भोव	१	३५२	पाकहृत्ता सय ऊण	६	६४५२
पाप अष्ठि विलम्भो	६	६१६६	पाककलहसागा	२	२०९४
पापुण धीयनोई	२	९३३	"	दि० ३	
पापुण होति विजणा	५	५६८२	पाककलहसागा	६	२०९४
पापुण्णिहा पति महाणेण सम द	४	७४४६	पाठीहि जल्य दीसह	५	५९५१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुत्रो पिया व भाया	४	३७४१
पुत्रो वा भाया वा	४	३७३६
पुष्कपमिषण आरा-	४	३६५०
पुष्कपुर पुष्ककेक	२	१३४९
पुषा व घस्संति अणायुयमि	४	३८१८
पुरकम्ममि कयग्गी	२	१८४९
"	२	१८५१
"	२	१८५६
पुरकम्ममि व पुच्छा	२	१८१६
पुरतो बुदइणमेगवो	५	५६६४
पुरतो पसंगपवा	४	३६२४
पुरतो व पासतो पिट्ठो	३	२९०२
पुरतो व मगातो वा	२	२०८९
पुरतो वचति मिगा	३	२९०१
पुरतो व मगातो वा	२	२१११
पुरतो वि हु ज भोय	२	१८२८
पुरपच्छिमवमेहिं	४	३५४१
पुराणमाईसु व भीणवेंति	३	३२००
पुराण सागं व महत्तरं वा	४	३९१३
पुराण सावय सम्म	३	३०८०
पुराणादि पणवेठ	३	३१३०
पुरिमाण दुम्भिसोल्को	६	६४०३
पुरिमाण प्पुत्तस वि	५	५३४८
पुरिमेहिं जइ वि हीणा	१	२००
पुरिसमाओ अमुगो	२	१६८६
पुरिसमि पुम्भिणीप्	१	७८२
पुरिससागारिप् उव-	३	२५५६
पुरिसा व मुत्तभोगी	३	२६०२
पुरिसावाय विविहं	१	४२३
पुरिसिखिगण दत्ते	४	४६८२
पुरिसुत्तरिओ चम्भो	३	२२८५
पुरिसेसु भीरु महिला-	५	५१४७
पुरिसेहिंओ धर्यं	३	२८१६
पुम्पगावा मे पडिच्छह	४	४१०१
पुम्भवरं दाऊण व	२	१६७८
पुम्भट्टिप् व रसिं	३	६९३२
पुम्भट्टियजुण्णविप	४	४७०१
पुम्भट्टे अपट्टविप्	२	१६८९
पुम्भट्टे भवरण्हे	२	१६८५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुम्भट्टे छेपगाहण	१	४९२
पुम्भट्टे छेपगम	१	४९१
पुम्भट्टे छेपदाण	१	४९१
"		टि० ३
"	४	४०७७
पुम्भवरं सामइय	६	६४०८
पुम्भट्टेविच्छह	२	१५०२
पुम्भट्टिविच्छाण वि	२	१४४५
पुम्भट्टेहिं सर्म	२	१८०८
पुम्भट्टि विणय	२	१३७२
पुम्भट्टमासा मासेअ	५	५११९
पुम्भमणिप् व ठाणे	३	२२१७
पुम्भमणिप् तु ज दाय	३	२५५४
"		टि० १
पुम्भमणिप् तु पुम्भरवि	३	२५५४
पुम्भमणिगा उ देवा	४	४२१७
पुम्भमणिपवेरेण	६	६२५८
पुम्भमये वि अहीय	१	४१०
पुम्भमणिगा निष्ठा	२	१००३
पुम्भविताहियसचिपे	२	११६१
पुम्भसयसहत्ताह	६	६४५०
पुम्भ चरिससेही-	४	४५०५
पुम्भ चितेयम्भ	५	५३६९
पुम्भ ति होइ कहणो	२	११३८
पुम्भ पच्छा जेहिं	१	३८७
पुम्भ पप्पुपिट्ठे	५	५४१०
"	५	५४११
"	५	५४१३
"	५	५४१५
"	५	५४१६
पुम्भ पि अणुवउद्धो	१	५२
पुम्भ मणिवा अवणा	३	३०९१
पुम्भ व उवससविप	३	३१२८
पुम्भ मुच पप्पजा	१	१९१
पुम्भावचे भवपुत्ति	२	१९५६
पुम्भावरसत्तप	५	५१८५
पुम्भावरायया खलु	१	६७२
पुम्भि अइया भूपसु	४	३८५९
पुम्भि छिन्नयमत्तो	२	१३४८

गाथा

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

विभागः गाथाः

गाथा

विभागः गाथाः

पुर्वि ता सक्तेते
पुर्वि दन्वोलोयण
पुर्वि दुच्चिणाणं
पुर्वि पि वीरसुणिया
पुर्वि मलिया उत्सार-
पुर्वि वसहा दुविहे
पुर्वि बुग्गाहिया केई
पुर्वुद्धिं तस्सा
पुर्वुद्धिं तस्सा

पुर्वुद्धिं य विही

पुर्वुप्पन्नगिलाणे

पुर्वोगाहिप खेत्ते

पुर्वोदितं दोसगणं च तं वू

पुंजा उ जहिं देसे

पुंजे वा पासे वा

पुंजो य होति वट्ठो

पुंति पूहयं इत्थियाउ

पुयलसिगा उवस्सपु

पुयलियलग्ग अगणी

पुयाईणि वि मग्गह

पुयाभत्ते चेत्तिपु

पुंरतिया महाणो

पुंरती छत्तंति

पुंरतिं समोसरणं

पुवलिपलग्ग अगणी

पुवलियसत्तुओदण-

पुवलयं खायंतो

पुतो उ उल्लखजं

पेच्छह उ अणायारं

पेच्छह गरहियवासा

पेच्छामि ताव छिदं

पेसवियम्मि अदेंते

पेसविया पच्चंतं

पेसेह उवज्झायं

पेह पमज्जण वासग अगणी

पेहाउपेहादोसा

३ ३१९१

५ ५४९९

५ ५१५२

२ १५८५

१ ७१७

४ ४७४४

५ ५२२४

५ ५४१२

५ ५४०९

५ ५४१४

६ ६२२३

४ ४७१०

२ १०६९

३ ३२०६

५ ५६६८

४ ४६१३

४ ३३११

४ ४४४५

४ ४१०३

१ ४८०

२ १९६०

४ ३६५८

१ ३७९

१ ३७८

२ १८०७

१ ४८७

१ ४८०

४ ४८०३

३ २६२४

४ ३४७६

३ २८७०

३ २३१६

३ २२३७

३ २२३७

३ २७९१

४ ४५३७

५ ५०४३

४ ३४३६

४ ३९९०

पेहिय पमज्जिया णं

पेहिति उट्ठाह पवंच तेणा

पेहुणवंदुल पचय

पोगल असुमसमुदयो

पोगल भोयग फरसग

पोगल लहुग फरसग

पोतविवत्ती आवण-

पोत्थग जिण दिट्ठो

पोत्थगपचयपडियं

पोरिस्तिनासण परिताव

फ

फट्ठगपहप पंते

फट्ठगपहपेसविया

फरसम्मि चंदरुहो

फलपुणेफो गाहाय

फलपिफो गाहाहि

फलो अचित्तो अह आविओ वा

फासुग गोयरभूमी

फासुग जोणिपरित्ते

॥

फासुगमफासुगेण व

फासुगमफासुगे वा

॥

फिडियऽत्तोशागारण

फिडियं धण्णट्ठं वा

फुडरुक्खे अचियत्तं

फेडित वीही तेहिं

फेडिय सुद्धा तेणं

व

वत्तीसाई जा एक

वलसमुदयेण महया

वलि धम्मकहा किड्डा

॥

वलिपविसणसमकालं

वहिअत्तऽसणिसणिसु

वहिया उ असंसट्ठे

४ ३३७७

४ ३४९१

४ ४६३८

६ ६२५६

५ ५०१७

५ ५०१७

टि० ५

५ ५२२३

४ ३८२७

४ ४५७१

२ ८८४

३ ३०३६

३ २१३५

६ ६१०२

१ २००

टि० ८

१ २००

५ ५९६८

४ ४८७०

३ २९१८

३ ३११५

२ १९०६

२ १८९२

५ ६०२४

४ ४३७७

४ ३३७४

२ १२६८

२ १४०४

४ ३३४६

२ १०७६

३ २३०८

१ ५५४

४ ४६१९

२ १२१३

४ ४२७१

४ ३५९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बहिषा य रक्षयूले	३	३१६८	वाळे कुहे सेहे	४	३०७५
बहिषा य निगमयाण	३	२८१४	दाभीस लभति एप	४	३०७८
बहिषा वि गमेत्तुण	४	४८३१	वाहाइ अंगुलीह व	४	३०७९
बहिषा विवारभूमी	३	३२१८	बाहि ठिया वसमेहिं	४	३२८१
"	३	३२२३	बाहिरखेत्ते छिण्णे	४	३५८१
बहि बुद्धि भदजोयण	३	३१८७	बाहिरगामे पुष्ठा	२	१५६३
बहुपणसमागमो सेमु	४	४८५५	बाहिरमलपरिष्कुदा	२	२०८१
बहु जामिया ण सखा	४	४१७३	बाहिं आगमणपदे	४	४५४३
बहुवेवसिया भया	२	१७००	बाहिं काळण भिप	३	२९३९
बहुदोसे वडतिरिच	२	२०२८	बाहिं डिय पठियस्स उ	४	३५७१
बहुसो उवट्टियस्सा	४	४६७६	बाहिं पु वसिठकाम	४	४८३९
बहुसो पुच्छिज्जता	२	१८८४	बाहिं दोहनवाडग	४	३५७९
बहुस्सुप चिरपम्बहो	१	४००	बाहुहा गच्छस्स उ	४	३५४३
बहुस्सुप चिरपम्बहो	१	४०४	विहप वि होइ जयणा	३	३१२९
बहट्टिमीपमाण	१	९१	विहो उवस्सयाई	५	५०२७
बड बड व योरे	३	२७८३	विहयदिवसग्गि कम्म	२	१४०३
बयाणुलोमया खलु	१	१७३	विहयपप अस्तिवाइ	३	२७५६
बबिपु पीप जयणा ठवेति	४	३४१५	विहयपपण गिलाणस्स	५	५२८६
बपुमणविप्पभोगे	२	२००६	विहयपप अपेक्खण तू	५	५८८५
बयो छि मीयाण ति य	६	६३४७	विहयपदगिलाणाप	३	३२२९
बमवयपाळणद्धा	४	३८०५	विहयपदमणाभोगे	४	४३०७
"	५	५९६५	विहयपदमसविग्गे	५	५४०१
"	५	५९७६	"	५	५४३९
बमवयपरवत्तणद्धा	५	५९२९	"	५	५४४८
बमवयस्स अगुत्ती	३	२५९७	विहयपद आहारे	५	५१००
बमवयस्स गुप्ती	३	२३८२	विहयपद गेळण्णे	६	६३३५
बमी य सुदयी वा	४	३७३८	विहयपद तायेवा	५	५३११
"	६	६२०१	विहयपदे काळणप	२	१९६८
बारस वसद्ध वस जट्ट	६	६४७२	"	२	१९७०
बारसविहग्गि वि तये	२	११६९	विहयपदे तेग्गिछ	५	४९६०
बारस अचिठ्ठोगे	५	५२२०	विहयपयकाराग्गिम्म	४	३३०८
		टि० १	"	४	३८१५
बाळजसुबुद्धमवरं	४	४२९४	"	५	५६१४
बाळस अचिठ्ठोगे	५	५२२०	विहयपय कारणग्गी	३	२६२२
बाळाई परिषा	२	१६०४	विहयपय गम्ममाणे	३	३०६१
बाळाईया उवहिं	२	१५५२	विहयपय झामिते वा	४	४६०७
बाळा य बुद्धा य अन्नमा य	४	४३४२	विहयपय वेण सावय	५	५६६३
वाळे कुहे सेहे	२	१४८१	विहयपयमणप्पज्जे	४	३८०१
"	२	१६९३	विहयपयमणाभोगे	६	६१६२

श्लोका	विभाग	गाथाङ्कः	श्लोका	विभाग	गाथाङ्कः
अङ्गवयणे गमन	३	३०९०	भावस्य ङ सवधो	४	३६८५
अङ्ग तिरी पासडे	१	४२९			३६८५
अङ्गमङ्ग अङ्गि	३	३०२३	भावस्तेगतरस्त ङ	१	१६६
अङ्गेर मुरमणुया	२	८९५	भावम पि य बुविह	२	८४४
अङ्गे तन्नीसाप	४	३५८८	भावितकुलेसु धोवितु	२	१७२७
अङ्गे पुण अङ्गहण	४	४६४३	भाविय इयरे य कुडा	१	३३९
अङ्गह दुहत्तो छिडे	४	३९५४	भाविय करणो तदगो	३	२४२५
अङ्गेहिं अङ्गयरीहिं य	२	१९४४	भावियकुलेसु गहण	२	१०३२
अङ्गो सोमिलबहुमो	६	६१९६	भावे उळोसपणीय-	४	३५४५
अङ्गनि अङ्गस्तति य मर्म	४	४४८२	भावे उवक्कम वा	१	२६५
अङ्गो कुङ्कुविणीप	६	६२६०	भावेण संगहाई-	१	१६७
अङ्गसा उङ्गुमणा	४	४८६५	भावेण य दवेण य	२	८५९
अङ्गेरवपुसु वाळेसु	६	६४४८	भावो ङ अभिस्संगो	२	१३५३
अङ्गवई जोहसिया	२	११८७	भावो ङ गिगतेहिं	४	४२९२
अङ्गियाङ्गिमी देसाण	२	१२३४	भावोग्गो अहव बुहा	१	६८५
अङ्गगणियाणि गमिय	१	१४३	भावो जाव य जिङ्गह	४	३६२३
अङ्गवस्सय ने	३	२३४९	भावो देहावया	५	५६०३
अङ्गवहिलगभरवाहि-	३	३१११	भावोवहयमईओ	२	१३२५
आङ्गयपुणाणियाण	२	१२१२	भासह दुय दुय गच्छप	२	१२९९
आणऽप्यमाणगहणे	४	४००४	भासापपठो चट्टा	१	७५३
आणस्त कप्पकरण	४	४८०७	भिक्षु गय सत्थ चेटी	५	५७०४
आणस्त कप्पकरणे	२	१७०५	भिक्षुपरस्तऽस्त व	२	१८५२
आवऽशुक्क परिण्णा	५	५२५९	भिक्षस्त व वसलीय व	४	४८१३
आरेण खच य कडी य बाहा	४	४२२७	भिक्ष चिय हिंटा	१	६१६
आरेण वेदणाप	५	५२८८	भिक्ष पि य परिहायति	५	४९५७
आरेण वेदणाप	४	४३७४	भिक्ष वा वि अहत्तो	१	७४३
आरेण वेदणा वा	४	४००३	भिक्षाह गायप निगाय	४	४१०६
आरो अय परिखावण	४	३८१३	भिक्षादिवियारगते	५	५२७७
आरो अय परिखावण	४	३९००	भिक्षा पवरणगहण	४	३५४८
आवकसिणमि दोसा	४	३९०२	भिक्षापरियाईया	२	१४२३
आवचल गमुकाम	१	५०४	भिक्षापरिया प्राणग	२	१३८४
आवऽद्वार सपद	२	८७०		२	१६२६
आवमि ङ पडिबडे	३	२५९२	भिक्षुणो अतिकमते	३	२८६८
”	३	२५९३	भिक्षु विह तण्ह वरल	१	७४२
आवमि ङ संवधो	४	३६८५	भिक्षुसरिसी तु गमिणी	६	६१११
आवमि टापमाणा	३	२६०५	भिक्षुस्त तसियगहणे	५	५८२०
आवमि होह वेदो	३	२१४९	भिक्षुस्त दोहि छडुगा	५	५५८८
आवमि होति जीवा	२	८४८	भिक्षुगा ऋहिं देसे	५	५४२६
आवस्य ङ अतिपारो	५	५२६३	भिक्षुण संसरीप	५	५०८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मिक्खू वसभाऽथरिए	३	२८६९	मोह्यमहतरगाइं	३	२४४४
मिक्खू साहइ सोडं	३	२९४१	मोह्यमहतरगादी	२	२०६१
मिज्जिज्ज लिप्पमाणं	१	५२८	मोह्यमादीणऽसती	४	४६३७
मिण्णरहस्से व णरे	६	६४८९	मोगजळे गंभीरे	२	१३३६
मिण्णं पि मासकप्पं	६	६४३६	मोगत्थी विगए कोउ-	३	२४९८
मिन्नस्मि माउगंतस्मि	४	३९५२	मोत्तव्वदेसकाले	३	२६४१
मिन्नस्स परूवणया	२	१०५५	मोत्तूण य आगमणं	३	२८५९
मिन्नं गणणाजुत्तं	४	३९८७	मोयणमासणमिट्ठं	४	३५७६
मिन्नाणि देह भित्तूण	२	१०६५			
मिन्नासति चेलातिक्रमे	२	१०६६	महल कुचेले अमं-	२	१५४७
मिंगारेण ण दिण्णा	३	३१६१	"	२	१५६५
मिंदेज्ज भाणं दवियं व उज्जे	४	३६०५	"	२	१९२२
मीएण खंभकरणं	४	४२२२	महल दरसुद्ध सुद्धं	१	९९
मीओ चिंतितो वह-	५	५३६४	मउयंधेहिं तहा संज-	६	६२१४
		टि० ४			टि० १
मीतावासो रई धम्मे	५	५७१४	मक्खेज्जं लिप्पइ	५	६०१५
मीरू पकिचेवऽवला चला य	३	३२२४	मगदंतियपुप्फाइं	२	९७९
मीरू पकिचेवऽवलाऽवला य	३	३२२४	मगहा कोसंघी या	३	३२६२
		टि० २	मगंति थेरियाओ	३	२८२८
मुत्तस्स सतीकरणं	४	३८३५	मगंतो अन्नखित्ते	४	४७०२
मुत्ताऽमुत्तविभासा	५	५९२२	मच्छरया अविमुत्ती	१	२१२
मुत्तियरदोस कुच्छिय	३	२३९२	मच्छिगमाइपवेसो	६	६३२५
मुत्ते मुंजंतस्मि य	२	१७४८	मच्छुव्वत्तं मणसा	४	४४७२
मुमनयणवयणदसण-	२	१२९७	मज्जणगतो सुरंडो	५	५६२५
मुंजसु पच्चक्खातं	६	६०७१	मज्जणगादिच्छंते	२	१९४९
भूईए मट्टियाए व	२	१३१०	मज्जण निसिज्ज अक्खा	१	७७९
भूणगगहिए खंतं	४	४६२७	मज्जणवहणट्टाणेसु	३	२३९८
भूति आणय आणीते	६	६१०४	मज्जणविहिमज्जंतं	३	२६४९
भूमिघर देउले वा	३	२९५८	मज्जंति व सिंचंति व	३	२४१७
भूमीए असंपत्तं	६	६१८६	मज्जायाउवणपाणं	२	१५७३
भूमीए संथारे	५	४९२२	मज्झच्चगाणि गिण्हह	४	४२०२
भूयाइपरिग्गहिते	४	४७७३			टि० १
भूसणमासासद्धे	३	२६०७	मज्झणहे पठर मिक्खं	२	१४८४
मेदो य परूवणया	३	२३७३	मज्झत्थ पोरिसीए	४	४४३७
मेदो य मासकप्पे	१	५४६	मज्झत्थं अच्छंतं	३	२२२७
मेया सोहि अवाया	१	४१७	मज्झमिणमणपाणं	५	५०७५
मोअणपेसणमादीसु	३	२७२३	मज्झमि ठाओ मम एस एत्थं	४	४४०८
मोह्य उत्तरउत्तर	४	४६२८	मज्झंतिगाणि गिण्हह	४	४२०२
मोह्यकुले-व गुत्ते	४	३५०७	मज्झकोसा दुहओ	५	५९४७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मग्ने गामस्यऽगो	२	११०४	मड्डिपाय् विस्रो	४	४१२४
मग्ने जगति सया	३	२६६४	मदवलेण ण इच्छति	५	५१३५
मग्नेण सेसि गधु	३	२६३०			६० २
मग्ने व देवछाई	३	२९३०	मद विमिच पुण राय-	४	४६२४
"	४	३४४२	मदवलेण ण इच्छति	५	५१३५
मग्ने वा उधरि वा	४	४५१४	मद्विगा ते वदिय च पयो	४	४७२३
मण पुसणाप् सुद्धा	५	५७९८	मसाइपेसिसरिसी	२	२१०४
मणिरवणहेमया वि थ	२	११७९	माहते वारसग	४	४६७९
मणुप् चउमधवर	२	११९२	माइस्स होति गुरुगो	४	४६०४
मणुपतिरिपसु लङ्गुग	१	४२५	माठम्माया य पिवा	४	४६०४
मणुपतिरिपसुसेसु	१	४२६	मा पुवमसग्गाह	२	११५४
मणो य वाया कानो ज	४	४४४२	मा काहिसि पविसिद्धो	२	१७५१
मतिविसय मतिनाण	१	४१	माणाहिय दसाधिय	४	४९१७
मसमणेण्णो गुरुगा	४	४०६५	माशुस्सय पि तिविह	३	२५१६
मत्ता मोदाऽऽयमण	५	५९८४			६० २
मत्तासईप् अपवचणे वा	३	३२३४	माशुस्स पि थ तिविह	३	२५१६
मद्वकरण माण	१	७८३	मा पे कुज अवलो	१	३५४
मध्वो संसद्ध	२	१७४३	माता पिया य भगिणी	३	२८२३
मयण ष्ठेव विसोमे	५	५६१५	माता भगिणी भूता	५	५२४५
मय व ज होइ रयावसाणे	६	६१३४	["]	३	६१७६]
मरणमिलाणाईया	२	९१८	मा निण्णव हय दाई	१	३६१
मरणमण्णमिभूते	५	५११३	मा निसि मोक पुजसु	३	२८४५
मरिसिज्ज अणो वा	२	१२६१	मा पडिगच्छति दिण्ण	५	५३२१
मरुपहि थ दिह्वो	२	१०१२	मा पयल गिण्ह संमारग	४	४३९७
मलेण धार्य चहुणा उ वय	४	३९९४	मा मरिह्ह सि गाढ	३	२९६७
मसगो व सुद जणा-	१	३५०	मा म कोई इच्छिह	३	२३८३
महजणजाणयया पुण	२	९२२	मा य अवण काहिह	४	४१३७
महज्जयण भत्त प्पिरे	६	६२५०	माया पिया च भाया	४	४७०६
महत्तर अनुमहत्तरप्	४	३५७४	माया भगिणी भूया	६	६१७६
महद्वणे अपवचणे व धाये	४	३९९७	["]	५	५२४५]
महिद्विप् उह निवेसणे य	६	६२१२	मालवतेणा पडिया	१	५६१
महिमाठस्सुपयूप	२	१७७२	माळा लवति हरय	५	५६७७
महिछाजगो थ दुहितो	३	२२००	माले समावणो वा	३	२२४६
महिळासहायो सरपन्नमेओ	५	५१४४	मा वचह दाहामि	४	४८३०
महुणो मवणमविगई	२	१७११	मा सम्बसेय मम देहमर्ज	५	५३१८
महुताऽऽयपी ददे	६	६२४४	मासस्सुवरि वसरी	२	२०२३
ममलसद्धजणण	४	४४४२	मासादी आ गुदगा	५	५६३३
मड्डिदाणस्सऽसदी	२	२०७६	मा सीदेज पडिच्छ	५	४९५४
मड्डिसिद्धी वमप	२	१७२१	माते पक्खे दसरायप्	२	१६८४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मेदाईछेसु वि	२	१३४२	रघहरणेण विमज्जो	४	४१९५
मेहुणसंकमसके	३	२८०१	रघहरणेणोछेण	४	४२५३
मेहुण पि य सिविह	५	४९४१	रविठ पि ठिओ मेहो	१	३३६
मेहुणो गम्मे आव्हिते	४	४१४५	रसगवा वहिं छुछा	२	१०५०
मोएण अणमणस्स	५	५९७७	रसगिओ व यठीए	५	५४२८
मोक्खपसाहणहेए	५	५२८१	रसवा पणतो व सिया	५	५८६४
मोक्षु जिणकप्पठिह	६	६४८६	रसलोसुवाह कोई	५	५२०४
मोत्तण गच्छनिगाते	१	६९५	रहपटण उत्तमगादि-	१	४७४
मोत्तण वेद्यूठ	५	५२३०	रहइत्थिजाणतुरए-	२	१९१६
मोयगमत्तमलहु	५	५०१९	रंघतीओ थोइति	२	१७४६
मोयस्स वायस्स थ सग्गिरोहे	४	३४९०	राइणिओ थ अहिगतो	४	४५५४
मोय ति देह गणिणी	५	५९९३	राईण दोण्ड भटण	३	२७८९
मोय तु भट्टमत्तस्स	५	५९८६	राओ दिया वा वि हु जेणुमेजा	४	३५९२
मोहं णत्थइहिरणा	४	४६४६	राओ व विवसतो वा	३	३१४१
मोसम्मि संखटीए	६	६१४२	रागदोसविशुओ	३	३०६६
मोहग्गिआहुइनिमाहि	३	२२४०	रागदोसाणुगवा	५	४९४३
मोहत्तिणिच्छा खमण	४	३७०७	"	६	६३२८
मोहुम्मथो उ वडिए	२	१५९७	रागग्गि रावसुद्धी	६	६१९७
मोहेण पिच्छो वा	६	६२६८	रातो वा भएण थ	६	६१९५
मोहोवएण जह वा	३	२६२८	रातो थ दोसो थ छेव मोहो	४	३९३५
२			रातिणिठवाइतेण	६	६१४९
रघरण राहणे तु सदा	१	५४२	रातो थ मोयणम्मि	५	४९६१
रक्खिजह वा पयो	३	२७७५	रातो वरयगाहणे	३	२९७०
रमे देसे गासे	५	५५७१	रातो थ विवसतो वा	५	५८३३
रणो य इत्थिया खल्ल	३	२५१३	रातो थ वियाळे वा	३	२८३८
		टि० २	रातो सिजासवारगाहणे	३	२९२४
रत्तपट चरग तावस	२	१५४८	रायकुमारो वणिवो	५	५२२९
"	२	१५६६	रायणिओ आवहिओ	४	४४११
रत्ति म वेव कप्पह	२	१५५४	रायणिओ उत्तारे	१	६२०
रत्ति विचारमूली	३	३२०८	रायहुद्धमएणु	५	५१७३
रत्ते वि तिरिक्खीतो	३	२१६४	रायवधाविपरिणतो	५	४९९४
रत्तो छवरत्तो वा	५	४९९६	रायामधे सेट्ठी	४	३७५७
रत्तो निषेइयम्मि	६	६२१९	राया थ खत्तिवाए	५	५२१९
रत्तो थ इत्थियाए	३	२५१३	राया थ रायमथो	२	१२११
रत्तिज्जिभक्ख गामो	४	३३३५	रायोवणीय सीहासणो	२	१२१६
रत्तणापरो उ गच्छो	२	२१२२	रासी ऊणे वट्ठु	४	३३५७
रयणेसु बहुविहेसुं	२	२१२३	रासीकडा थ पुजे	४	३३१०
रयताणस्स पमाण	४	३९७२	रिक्खरत्त वा पि दोसो	४	३७१०
रघहरणपचगस्सा	४	३६७६	दिण बाहिं मोखेड	४	४७२०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
रीडासंपत्ती वि द्रु	३	२१६२	लुगुगाङ्गे पाषाणिने	६	६१०८
रीयादसोहि रात्त	३	३०४८	लुगुगा नीरु परित्ते	२	१०४१
रुम्यासणेण भग्गो	३	२२६७	लुगुगादीं उगुगुला	४	४५७२
रुद्धे वोच्छिन्ने वा	४	४८३८	लुगुगा य दोमु दोमु य	३	८६१
रुद्धं आभरणविही	३	७४५१	लुगुगा य निराळंघे	२	८७७
"	३	२५५७	लुगुगा लुगुगो पणं	२	१६६२
रुद्धं दृष्टुं	६	६२६४	लुगु गुरु चट्ठं नामो	३	२४३१
रुद्धं वज्रो मुकुमारया	२	२१०२	लुगुगो लुगुगा गुरुगा	४	३८९६
रुद्धे जहोयलद्धी	१	८०	लुगुगो लुगुगा गुरुगा	५	४९१९
रुद्धे होठवलद्धी	१	८०	लुगुगा य दोमु गुरुगो	२	१०७४
		टि० ३	लुगुगो लुगुगुगारागो	५	६०४०
रोहेठ अट्ट मासे	४	४८१२	लुगुगो लुगुगुगारागो	६	६२३६
ल			लुगुगो लुगुगुगारागो	७	१४३८
लम्पणभो रालु सिद्धी	१	२७६	लुगुगो लुगुगुगारागो	३	२३८९
लम्पणहीणो उवही	४	३९५८	लुगुगो लुगुगुगारागो	१	६५२
लगो व अणहियामग्गि	४	४३९४	लुगुगो लुगुगुगारागो	५	५९७४
लगं वंभं च निथं च	५	५९६१	लुगुगो लुगुगुगारागो	६	६२४३
लत्तगपहे य रलुण	५	५९४४	लुगुगो लुगुगुगारागो	१	५१७
		टि० २	लुगुगो लुगुगुगारागो	१	५१५
लत्तगपहे य रलुण	५	५९४४	लुगुगो लुगुगुगारागो	३	२९८१
लत्तगपहे य रलुण	५	५९४४	लुगुगो लुगुगुगारागो	२	१९१७
		टि० २	लुगुगो लुगुगुगारागो	४	३५३९
लद्धं अन्नपाप	१	६५९	लुगुगो लुगुगुगारागो	१	६२७
लद्धं अन्न वाये	१	६१४	लुगुगो लुगुगुगारागो	१	७३६
लद्धं णये इवरे	४	४२७०	लुगुगो लुगुगुगारागो	४	४५१६
लद्धं माणुसत्तं	४	३७४०	लुगुगो लुगुगुगारागो	५	५००८
लद्धे तीरियकजा	४	४६४८	लुगुगो लुगुगुगारागो	३	२१५४
लहुओ उ उवेहाप	३	२६९९	लुगुगो लुगुगुगारागो	२	१८९३
"	५	५७३४	लुगुगो लुगुगुगारागो	२	१७८७
लहुओ उ होति मासो	५	४९५५	लुगुगो लुगुगुगारागो	२	१७१९
लहुओ गुरुओ मासो	५	५८४४	लुगुगो लुगुगुगारागो	४	४०११
लहुओ य लहुसगग्गि	६	६११२	लुगुगो लुगुगुगारागो	२	१६४८
लहुओ लहुगा गुरुगा	६	६१२०	लुगुगो लुगुगुगारागो	२	१७१७
लहुओ लहुगा दुपुडा	४	३८५२	लुगुगो लुगुगुगारागो	१	३८५
लहुओ लहुगा गुरुगा	२	२०४२	लुगुगो लुगुगुगारागो	४	३६०९
लहुगा अणुगहग्गि	४	३३५८	लुगुगो लुगुगुगारागो	४	४१३१
"	५	५०७०	लुगुगो लुगुगुगारागो	५	५४२७
लहुगा अणुगहग्गि	२	९०१	लुगुगो लुगुगुगारागो	४	४५४७
"	४	३३४८	लुगुगो लुगुगुगारागो	३	३२६८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
छोगपगतो निवे वा	४	४५५२	वच्छनिवोयो खीरं	१	१९५
छोगविन्दु दुष्परि-	२	१९६२	वच्छो भक्ष्यं नासति	१	५०५
छोमेज कामिभोगे	३	२८१७	वह्म उ समुदेसो	६	६०७४
छोमे मृत्तनपाते	६	६३८९	वहं समचदरसं	४	४०२२
छोमेज मोरगाण	५	५२२७	वह्मगारुडिपुहिं	२	११०८
छोळती छगमुत्ते	४	३०७०	वहपादय उन्मूलण	५	४९२९
छोमुग सिणेहतो वा	५	५३३४	वहुति हायति उभय	६	६२२५
घ			वणसंढ सरे अलमल	३	२७६७
वह्मविरियाण खलु	३	२२३५	"	५	५५४७
वह्मगा भद्राणे वा	२	१७३२	वणिभो पराजितो मारिभो	४	४१२२
वह्मगाप उट्टिमाप	४	४८९६	वमियवाणी साहु	५	५८५९
वह्मगा सत्यो सेणा	४	४८५९	वमिया ण संघरती	४	४२५१
वह्मि वि भवदि जेम्म	५	५२३८	वण्णवु वण्णकसिण	४	३८५१
वह्मणी पुम्बपविट्ठा	३	२१८३	वण्णरसगवक्कासा	२	१६४४
वह्मसि गोम्बरगामे	६	६०९६	"	५	५९१४
वह्मयासु व पहीसु व	४	४८०२	वण्णरसगवक्कासेसु	३	२७२७
वह्मज्ज निक्षपण व	२	१५१६	वतिणी वतिणि वतिणी	३	२२२४
वह्मज्जोमिति उट्ठ-	२	१९५५	वतिमिचिकडगड्डे	४	४७९२
वह्मज्जोमि वडिळ	२	९९८	वतिसामिणो वतीरो	४	४७९३
वगडा उ परिचखेवो	३	२१२७	वत्तकडहो उ ण पडति	५	५३४४
वगडा रप्पा वगतीरग	३	३२४२	वत्तकडहो वि न पडह	३	२७११
वचह भणाह आळोय	६	६१४४	वत्तमि जो गमो खलु	५	५४९४
"	६	६१४७	वत्तवजो उ गगीजो	५	५४८३
वचक जुंज कचति	४	३६७५	वत्तवा उ भपाणा	५	५६६९
वचति भणाति आळोय	६	६१३७	वत्तस वि दायव्वा	५	५३८८
"	६	६१५१	वत्ता वयमिजो वा	६	६०६७
"	६	६१५५	वत्तीपु अक्खेण व	१	१५८
"	६	६१६०	वत्ते खलु गीयत्ते	५	५४७५
वचसि गार्ह वधे	६	६०७२	वत्तमि नीणिगर्मि	३	२७९८
वचह पुरा वच	६	६०८७	वत्तव्व अजणपत्ता	५	५८३५
वचवकरण अछंत्त-	२	१५१९	वत्तव्व अजणपत्ता	५	५८३९
वचवरस व दोसा	२	८७३	वत्तव्व पठण जायण	६	१९६६
वचते जो उ कमो	५	५५४३	वत्तव्वे वायाहव	४	४६७४
वचतेण व दिट्ठ	१	४९६	वत्त व पत्त व तहिं सुळम	३	३२०४
वचतेहि व दिट्ठो	२	१५५५	वत्ताणाऽऽभरणानि व	६	६३०९
वचरो वि व हुविहो	५	५३८६	वत्ताणि प्वमादीणि	४	३६७९
वचामि वचमाणे	५	५५८२	वत्ता व पत्ता व घरे वि हुत्ता	४	४२१२
वत्त(पु)ग गोणी सुम्भ	१	१७१	वत्तेण व पाप्प व	३	२९८५
वत्तगगोणीसरेण	३	३२०३	वत्तेहि वचमाणी	४	४१५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अथेहिं आणितेहिं	४	४३१३	वाणंवरिय जहन्नं	३	२४६८
अम्मा य अन्नम्मा वि य	१	३४०	वातात्तवपरित्तावण	२	१९१८
अम्मिय कन्नइय चलवा	३	२२८३	वातादीणं खोमे	५	५३२६
अय अहिगारे पगए	३	२८३६	वाताहडे वि णवगा	४	४६५७
अय इट्ठाटवणनिभा	१	३३३	वातेण अणकंते	५	५५२१
अयणं न वि गन्नमालियं	४	४३६२	वानर छगला हरिणा	५	५९२०
अयणेणाऽऽयरियाई	१	१६५	वामइति इय सो जाव	४	४५७३
अयसमितो अिय जायइ	४	४४५४	वाय खलु वाय कंडग	३	३०५५
अलया कोट्टागारा	४	३२९७	वायणवावारणधम्म-	४	४४२७
अवहार णऽस्थवत्ती	५	५२३५	वायपरायण कुवितो	५	५०४२
अवहारनयं पप्प ठ	३	२६८८	वायपरायण कुविया	५	५४२९
अवहारो वि इ चळवं	४	४५०७	वायम्मि वायमाणे	१	५०७
असमाण होंति लहुगा	४	४४५९	वायाई सट्टणं	४	४४५६
असमा सीहेसु मिगेसु	३	२९०३	वायाए कम्मणा वा	४	४५४८
असमे य उवज्झाए	३	२१८८	वायाए नमुक्कारो	४	४५४५
असहि निवेसण साही	५	५५४१	वायाए हत्थेहि व	३	२७०५
असहिफलं धम्मकहा	२	१५७२	”	५	५७३६
असहिं अणुणविंत्तो	२	१३९६	वायाकोकुइओ पुण	२	१२९८
असहीए असज्झाए	४	३७२९	वायाहडो तु पुटो	४	४६८६
असहीए जे दोसा	३	३१५८	वायाहडो वि एवं	४	४६५८
असहीए दोसेणं	५	४९१२	वारत्तग पव्वजा	४	४०६६
”	५	४९५९	वारत्तगस्स पुत्तो	२	१७७५
असहीए वि गरहिया	५	६०५२	वारिखलाणं वारस	२	१७३८
असहीए वोच्छेदो	२	१५३४	वारेइ एस एयं	३	२७१७
असहीरक्खणवग्गा	४	३३३६	[”	५	५७४९]
असिज्जा वंमचेरंसी	५	५९५९	वारेति अणिच्छुमणं	५	५५६५
असिमे वि विविचाणं	३	३०३७	वारेति एस एवं	५	५७४९
अंका ठ ण साहंती	५	५३५८	[”	३	२७१७]
अंतादियणं रत्तिं	५	५८६१	वाले तेणे तह सावए	३	३०४९
अंदणयं तीय कयं	३	२१८०	वाले तेणे तह सावते	३	३१५७
अंदामि अप्पलज्जं	३	२६३७	वावार मट्ठियामसु-	४	३६२०
अंदेण इति निति व	२	१८०९	वावारिय आणेहा	५	५०६८
अंदेण दंदहत्था	५	५९२५	वावारिय सच्छंदाण	२	१४७४
अंसग कडणोक्कंचण	१	५८३	वासत्ताणे पणनं	४	४०९७
आइगसमिइं विइया	४	४४५३	वासत्स य आगमणं	२	१५४६
आइज्जति अपत्ता	५	५२०९	”	३	२२८०
आघायम्मि ठवेडं	५	५५२९	वासाखित्त पुरोखड	४	४२४७
आडगदेउलियाए	४	३५८६	वासाण एस कप्पो	४	४२६६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
वासावाणे पणग	४	४०९७	विमस्त व दम्बस्त व	२	१९७३
		टि० १	विम न येव पुच्छह	२	१९७७
वासारचे अहपाणिय	२	११२४	विम्राप् मतेण व	६	६२७०
वासावम्बिहारी	२	१२४३	विम्रा ओरस्तपडी	५	५५९३
वासावासाविहारे	३	२०३५	विम्रादुमिमोगो पुण	६	६२७१
वासावासातीप्	२	१४४९	विम्रादसहं भोया	४	४६३४
वासावासो दुविहो	३	२०३४	विम्रादीहि गवैसण	४	४६३२
वासाविहारखेच	३	३१७९	विम्रामतमिमिसे	५	५४७३
वासासु व वासंते	४	४५६२	विम्राहर रापमिहे	१	२९१
वासासु वि गिणहती	४	४२८९	विम्रे पुच्छण जयणा	२	१०२७
वासेण नदीपुरेण	३	३०७३	विणयस्स ठ ग्राहणया	५	५१७७
वासोदगस्त व अहा	२	१२०४	विणयाहीया विम्रा	५	५२०३
वाहि नियाण विकारं	२	१९२७	विणा ठ भोभासितसयवेहिं	३	३१९५
वाही असम्भच्छिन्नो	१	११९	विण्हवणहोमस्तिरपरि-	२	१३०९
वाहीण मि वऽभिमूलो	३	३०१८	विण्ह ववहरमाण	१	३९०
		टि० ९	वित्तिगिच्छ अम्भसयड	५	५८२८
वाहीण व अभिमूलो	३	३०१८	वित्तिगिट्ठे सेण सावय	३	२९३४
विठळकुळे पन्त्रहते	५	५२६१	विचासेम् रसेज व	५	५५२६
विठळ व भत्तपाण	५	५६०२	विच्ची ठ सुवन्नस्ता	२	१२०७
विठसगा जोग संवाद	३	२७९६	विषाराऽऽथामेण	४	३८८३
विककुममगणे दीह	२	९९४	"	५	५५१०
विह्वित्तग अचा पप्प	४	४२१६	विदु वत्तमा जे व मणाशुद्धा	४	४३१४
विगह् अविणीप् छहुगा	५	५१९९	विदु जाणप् विणीप्	१	७६१
विगह् विगह्भवयवा	२	१७०८	विह्वित्त केण ति व	६	६२४९
विगयम्मि कोठयम्मी	४	३४२४	विह्वसण छावण छेवणे	२	१६७५
विगयम्मि कोठहले	४	३३४३	विघ्राय आरंभमिण सवोर्स	४	३९२४
"	४	३४०९	विप्परिणमह् सव वा	४	४७१८
विगुरम्भिवरण रुक्	५	५७२२	विप्परिणया वि जति ते	४	४६७२
विगुरम्भिवर्षोदीणं	३	२२०१	विप्परिणामियमावो	४	४७२८
वग्धोवत्तमो सखा	१	२०	विप्परिणामो जप्पन्नो	३	२९३८
विद्यामेळण अष्टुन्न-	१	२९६	विट्ठमयी ठ परिणम	१	१२५
विद्यामेळण सुये	३	२६९५	विपट्ठण पक्कत्ताणे	४	४५००
"	५	५७२९	विपरण समीवारामे	३	२८१९
विपिच्छण कोटिमण्डले	४	४३९८	विरहसमार्थ धरण	२	९३४
विपिच्छे वृत्तमोगाडे	१	४४४	विरतो पुण ओ आणं	४	३९३९
विपिच्छो व पुरोहरो	३	२२१३	विरहम्मि दिसाभिगगह	१	३९३
वित्रणम्मि वि उम्माणे	३	२५९१	विरिचमाने अहवा विरिक्के	४	४३२२
		टि० १	विल्लभोळप् व जायह्	३	२९१५
विज्जद्विपट्ठपाप्	३	२४२१	विवटीयवैसवारी	१	२१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
विसम पलोद्वणि आया	१	४४७	वीसुंमणसुत्ते वा	५	५५९५
विसमा जति होज तणा	५	५५३३	वीसुंमियो य राया	४	३७६०
विसमो मे संयारो	४	४४०६	वीसुं चोमे जेतुं	५	५३३६
विसस्स विसमेवेह	६	६२७३	बुच्छिण्णम्मि मदेवे	५	६०१२
विसोहिकोडिं हवइत्तु गामे	४	३५१७	बुट्टे वि दोणमेहे	१	३३८
विस्ससइ मोइमिता-	३	२१७८	बुट्टोऽणुकंपणिजो	२	१४६८
विह अतराऽसहु संभम	४	३८६२	बुत्तं हि उत्तमट्टे	६	६२८५
विहनिगाया उ जइउं	३	२६०४	बुत्ता तवारिहा खलु	५	४५६९
विहवससा उ मुसंडं	४	४१२३	बुत्तं पि ता गरहितं	५	५९७९
विहं पवन्ना घणस्सखहेट्टे	४	३५०९	बुत्तो अचेलघम्मो	५	५९३५
विहिअविहीभिन्नम्मि य	२	१०३९	बुत्तो खलु आहारो	२	१०८६
विहिणिगाता उ पुक्का	४	४१३०	बुत्तमण सिंचण बोलण	५	५६२७
विहिमिद्धं पि न कप्पइ	२	१०५७	बूढे पायच्छित्ते	१	७१२
विहुवण णंतकुसादी	५	४९०६	ब्रेटव्वऽवाउडाणं	५	५६७५
वीमंसा पडिणीयट्टया	३	२४९४	वेगच्छिया उ पट्टो	४	४०८९
वीमंसा पडिणीया	३	२४९६	वेजऽट्टग एगदुगादि-	२	१०२८
वीयारगोयेरे थेर-	५	५१८०	वेजस्स एगस्स अहेसि पुत्तो	३	३२५९
वीयार भिक्खवरिया	२	१४८०	वेयावच्चगरं बाल	२	१४६४
॥	३	२१७३	वेयावच्चे चोयण-	२	२११८
वीयारभोमे बहि दोसजालं	४	३४९३	वेरगाकरं जं वा	३	२६१२
वीयारसाहुसंजइ	४	४४६६	वेरगाकहा विसया-	५	५१८१
वीयारामिसुहीभो	३	२१९५	वेरं जत्थ उ रत्ते	३	२७६०
वीयारे बहि गुरुगा	२	२०६४	वेल्हवाते दूरम्मि	५	५६१३
वीरल्लसउणवित्ता-	४	३६९६	वेलाए दिवसेहिं व	३	३१४८
वीरवरस्स भगवतो	५	५६२८	वेवहु चला य दिट्ठी	४	४१८८
वीरासण गोदोही	५	५९५६	वेसइ लहुसुट्टेइ य	४	४४२८
वीरासणं तु सीहा-	५	५९५४	वेसत्थी आगमणे	५	४९२३
वीसज्जियम्मि एवं	५	५३९५	वेसवयणेहिं हासं	२	१३००
वीसज्जिया य तेणं	३	३२८७	वेस्ता अकामतो णिज-	६	६२५९
वीसज्जिया व तेणं	३	३०२२	वेहाणस ओहाणे	२	१९८८
वीसत्थमप्पिणिते	३	३०११	बोच्चये चउलहुआ	१	६५३
वीसत्थया सरिसए	५	५७२३	बोच्चये चउलहुगा	२	१९१३
वीसत्थऽवाउडऽओअ-	३	२२४३	बोच्छिज्जइ ममतं	४	४७५७
वीसत्था य गिलाणा	४	३६९४	बोच्छेदे लहुगुरुगा	४	४६०३
वीसं तु अपव्वजा	५	५१३९	बोसह काय पेछण-	५	५९४४
वीसं तु आवलेहा	४	४०४५	बोसहं पि हु कप्पइ	४	४०४८
वीसंमट्टाणमिणं	४	४४८८	स		
वीसुं उवस्सए वा	५	५५७६	सइकरण कोउइछा	३	२३४०
वीसुं वेप्पइ अवरत्त-	५	५८८९	सइकालफेहणे मुसणा-	४	३७०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सङ्गमेव उ निगमन	३	१६९८	सङ्गाप पल्लिमयो	४	४२२५
सङ्गावमि उ पुर्व	३	२९५९	सङ्गाप वाचातो	४	३७०३
सङ्गदुषो मधुराप	६	६२९२	सङ्गाय काल काहय	४	४८५८
सङ्गपर्ससा गुणगाहि	१	३५७	सङ्गायट्टा वप्पेण	४	४२७९
सङ्गमहादी दिवसो	५	५६०६	सङ्गायमसङ्गाप	१	७४५
सङ्गयपाययमासा-	१	५७	सङ्गायमहापुहिं	५	५७७९
सङ्गयपायययणाण	१	२	सङ्गायलेवसिध्वण	५	५२८४
सङ्करयणुकमीसा	३	३०९३	सङ्गाय सजमहिप	२	१२४०
सङ्कारो सम्माणो	२	१५०३	सङ्गाय जाणतो	२	११६५
सखेये चरा ण कमति	५	५२९१	सङ्गाण परङ्गाणे	४	४४२३
सखेये परखेये वा	४	४२९०	सङ्गाणे अणुकपा	३	२९७९
सखेयणीसङ्गविमुक्कातो	६	६११५	सङ्गाणे पडिक्की	२	१४३४
सगङ्गहसमभोमे	२	९९७	सङ्गाणे सङ्गाणे	१	३२३
सगणमि पचराह-	५	५७५३	सखिपडिय ण कीरह	४	४७६६
"	५	५७५५	सङ्गा दकत्ता उवहिं निसिद्धा	४	४८५६
सगळ प्यमाण वरणे	४	३८४६	सङ्गेहि वा वि मणिवा	४	३५८३
सगकासगळाहरे	२	१०८१	सङ्गातिगावो अद्दाणिवो	५	५०७४
सगुण कळ सवेसे वा	३	२८८०	सङ्गायगा वि उज्जु	५	५३५४
सगाम परगामे	१	६४२	सङ्गी व सावतो वा	६	६३००
सगामभिहि गरी	१	५३५	सत्तिकरणदी दोसा	४	३८०६
सगामे सडयसप	२	१८७०	सत्तिकालङ्क नाड	२	१६१४
सख सवो व सीळ	२	२०८०	सत्तिकोडगेण दुणिगि वि	३	२४५८
सख मण गोदावरी ।	६	६२४६	सत्ति दोसे होमगतो	६	६४२८
सखिसडविच मीसे	५	५७२७	सत्ति कममि अणियया	१	५६७
सखिसदवियकण	२	१६५४	सत्ति कममि वि गिण्हति	५	५००१
सखिच पुण दुविहं	४	४३३४	सख उ वासासु भवे	५	५६५४
सखिचाहं विविही	१	२५८	सखड्ड नवग दसग	१	७०९
सखिचाहि हरती	५	५४८०	सखण्ड वसणार्ण	२	९३९
सखिचादी वप्पे	२	११२२	सख चि जवरी मेम्म	२	१७५५
सखिसे अखिसे	३	२६९३	सख दिवसे ठवेचा	३	२८९०
सखिसे सुद्धादी	५	५०९३	"	३	२८२९
सखद्वजो व पृष्ठ	३	३१२६	सख पदा गम्मंते	५	५८७३
सखद्वयधिया जेहिं	५	५७१६	सखरख सवो होइ	१	७०५
सखड्डेण उ गमण	३	३१२४	"	२	१५५८
सखड्डेण व गमण	३	३१२३	"	५	५४८६
सखियपवट्टिप कट्टुगो	२	९०९	सखरख सवो होति	४	४६८०
सखगाहणा सीय	३	२७६१	सखावीस जहण्णेणं	६	६४६१
सखगाहपं नखि उवस्सपड्डह	३	३२३८	सखावीस अहण	२	१४३६
सखगापण शु सिग्गो	४	३७१६	सखेव व मूळगुणे	१	५८३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सत्यऽग्नी यमेतुं	६	६२०७
सत्यपणप् य सुद्धे	३	३०८१
सत्यपरिण्णादुक्ते	४	३३२३
सत्यं च सत्यवाहं	३	३०६९
सत्याह अद्गुणिया	३	३०८५
सत्यि त्ति पंच मेया	३	३०७०
सत्ये अहस्पधाणा	४	४८७२
सत्येणऽज्ञेण गया	३	३०१६
सत्ये विविचमाने	३	२९७४
”	३	३००९
सत्यो बहू विविचो	३	३०२६
सद्धमि हत्यवस्था-	४	३७९५
सद्धं च हेतुसत्यं	५	५४३१
सद्धलपोद्दयाभो	२	२११९
सद्धो तर्हि मुच्छति छेदना वा	४	३९२२
सद्धाभंगोऽगुणाहियमि	२	१५७८
सद्धाबुद्धी रभो	२	१७९१
सद्धादिसुत्त ससमय	२	१२२१
सद्धाहं कथकज्जो	५	६०२९
सद्धाणेणं सण्णी	१	७८
सद्धा य कारणे पक्-	१	३१५
सद्धायग आगमणे	३	२८६२
सद्धायगेहि नीते	१	५६२
सद्धायपल्लि णेहिं [णं]	५	४९३८
सद्धिकरितो परो होइ	१	३०३
सद्धि खरकम्मिभो वा	५	५१८३
सद्धीअस्सद्धीणं	३	२५८२
सद्धी व असद्धी वा,	५	४९९५
सद्धीसु पढमवरगे	३	२५६८
सपद्धिक्कमणो घम्मो	६	६४२५
सपद्धिदुवारे उवस्सप्	३	२२४१
सविइज्जप् व सुंचति	३	३१२७
सब्भावमसब्भावं	३	२६३१
सब्भावमसब्भावे	१	१३
”	४	४५५५
सब्भाविक इयरे वि य	२	१८०३
सम्प सरमेदादी	३	३०९७
समयाऽसति मत्तस्स उ	३	३२१४
समणगुणविदुऽस्य जणो	३	३२६९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
समणभट्टभाविपुसुं	३	३२८८
समणं संजयं दंतं	२	१५५०
”	२	१५६८
समणाण उ ते दोसा	५	५९७१
समणाणं पठिरुवी	५	५०५०
समणा समणि सपक्खो	३	३०७७
समणीणं णाणत्तं	४	४२३४
समणी समण पविट्ठे	४	३७५२
समणुत्तमसमणुत्ते	२	१२६३
समणुत्तापरिसंकी	२	१८६२
समणुत्ताऽसह अजे	२	१८१५
समणुत्तेतर गिहि-	३	२९८३
		टि० ९
समणे घर पासंडे	२	१७६४
समणेण कहेयव्वा	४	४५८९
समणे समणी सावग	१	६२६
समणेहिं अमणंतो	२	१८४४
समयाइ ठिति असंखा	१	१५६
समवाप् खरसिंगं	२	८२०
समविसमाइ न पासइ	४	४३९०
समविसमा थेराणं	४	४४०५
समहिंदा कप्पोवग	२	४०३६९
	प्र०	गा० ४
समाही य भत्तपाणे	२	१५०९
”	५	५५०६
समिहंसत्तुगगोरस	४	४७५५
समिच्चिणिमादीणं	५	५८१०
समितीसु भावणासु य	२	११४५
समितो नियमा गुत्तो	४	४४५१
समुदाणं पंथो वा	५	५६५९
समुदाणिओदणो मत्तओ	२	१९५३
समोसरणे उहेसे	४	४२४२
समोसरणे केवइया	२	११७६
सम्मज्जण आवरिसण	२	१६८१
सम्मत्तपोगालाणं	१	११६
सम्मत्तमि अभिगओ	१	७३४
सम्मत्तमि उ लद्धे	१	१०६
सम्मत्ते पुण लद्धे	१	१०६
		टि० ४

श्रव्या	विभागः	शाखाः	श्रव्या	विभागः	शाखाः
सम्भवे वि भजोगा	५	५१११	सम्भारयामेण सतो	३	३१०७
सम्भविद्वी देवा	३	३१०९	सम्भक्षुपमाणामो	१	३१७
सम्भ विदिषा समुवद्विर्गु	४	४११९	सम्भक्षुप्यामणा	१	३१७
सम्भित्तिय वा वि भमित्तिय वा	४	३९१४		दि०	२
सम्भेतर सम्भ बुहा	२	८९३	सम्भक्षुप्यामणा	१	३१६
सम्भोही मा दोण्ड वि	५	५९९६	सम्भक्षुप्येण भद्र	२	१४०३
सम्भकरणे चडछुगा	४	३८७१	सम्भक्षुप्यभूत्स	४	४५८६
सम्भगण पविसेहवि	४	४१५०	सम्भक्षि उ चडछुगा	२	१६८०
सम्भगसो व डकोसा	६	६९६२	सम्भक्षि पीपु भद्रवा बहुम्भ	४	३४१६
सम्भपाग सहसं वा	५	६०३१	सम्भक्षुरा जह रुच	२	११९६
सम्भमि न पियद् महिसो	१	३४८	सम्भक्षु छत्रुण विगि-	५	५८१३
सम्भमेव आवकाळ	२	१२८४	सम्भक्षु वि कायम्भ	५	५९२४
सम्भमेव उ करणम्भी	४	३६०४	सम्भक्षु हाक्ष	४	४४३२
सम्भमेव कोह सुखो	३	२८४७	सम्भक्षि गो पचावो	५	५९४९
”	४	४५९५	सम्भक्षि सु गहण	६	६१९२
सम्भमेव कोवि साहवि	५	५१४१	सम्भ क्षेय चडहा	२	९६२
सम्भमेव विद्वपाही	४	३७८०	सम्भ पि व संसद्	२	१०४४
सम्भमेव व वैदि भंभले	४	४३३१	सम्भ व देसविद्	२	११९१
सम्भोयरो न तिरिय	१	६७५	सम्भार्ज पि सोया	२	१२०६
सम्भेद वण्णमेद	६	६२९०	सम्भानि पचमो सरिणं	२	१८३५
”	६	६३०४	सम्भारिभपरिगाह-	४	४५८५
सम्भेदभासहाथी	२	१२९०	सम्भ वि तारणिजा	४	४३४०
सम्भेदके सरिछेदे	६	६४४५	सम्भानु पविहासु	३	२३३९
”	६	६४४६	सम्भार्हि संवरीहि	६	६३९९
सम्भिसावराये दसो	५	५७८०	सम्भेगाथा मूर्ध	६	६०८२
सम्भिसाहिकारिणं वा	५	५६८५	सम्भे चरिचमरो व	६	६४५४
सम्भुदर नखैण व	६	६१८०	सम्भे दनु उग्गाहिपुण	२	१५७७
सम्भुदरणे समणस्त	१	३९१	सम्भे वा पीयत्था	१	६१८
सम्भणपमाणा वसही	५	५६७३	”	३	२९३६
”	५	५६७४	सम्भे वि सारय रुमति	४	४६४७
सम्भिसाणे उड्डाहो	५	५९६९	सम्भे वि तारणिजा	४	४३३७
सम्भिलेसपरा वार्हि	२	१३३८	सम्भे वि पडिगाहप	२	१३३८
सम्भचरिचं भस्सति	५	४९७३	सम्भे वि मरणवग्मा	५	५५१७
सम्भजईण निसिदा	५	५३५५	सम्भे समणा समणी	५	५३५०
सम्भजगळीवहिय	२	२००९	सम्भेति शमणे शुद्धा	३	३१८६
सम्भजसपणा भागे	१	२६७	सम्भेति वेत्ति ज्ञाना	४	३५४२
सम्भाय भविसमञ्ज	२	१९०३	सम्भेसु वि चडगुह्या	३	२३०३
सम्भाय पुण्ड्रिगो	४	३५७५	सम्भेसु वि संघपणेसु	२	१६१८
सम्भाय वि जायविभो	४	४३६९	सम्भेदि वि गहिपग्मी	५	४९९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सन्वेहि वि घत्तव्यं	५	४९९८
सन्वेहि पगारेहिं	५	५७११
सन्वो लिंगी असिहो	४	४६९९
ससक्रे कंटइले य मग्गे	३	३२४८
ससमयपरसमयविक	१	२४४
ससरक्खे ससिणिद्धे	१	५३७
ससहायभवत्तेणं	५	५४०५
ससिणेहो असिणेहो	५	६०२५
ससिपाया वि ससंका	३	२३१४
सस्सगिहादीणि दहे	६	६२११
सहजायगाइ मित्ता	२	८२९
सहणोऽसहणो कालं	३	२६९२
सहवट्ठियाऽणुरागो	२	१३५०
सहसाणुवादिणातेण	४	४२०८
सहसा दट्ठं उग्गाहि-	२	१५३६
सहसुप्पइअग्गि जरे	२	९४८
सहिरन्नगो संगथो	२	८२४
सहु असहुस्स वि तेण वि	५	५४९६
संकप्पियं व दव्वं	४	३६२१
संकप्पियं वा अहवेगपासे	४	३६२२
संकप्पे पयमिदण	५	५८६७
संकम जूवे अचले	३	२४१३
संकम थले य णोधल	५	५६४०
संकलदीये वसिं	४	३४७०
संकंतो अण्णगणं	५	५७७८
संका चारिग चोरे	६	६३९१
संकाप्रदं तह भयं	३	२३४४
संकिन्नवराहपदे	४	४५२४
संक्रियमसंक्रियं वा	३	२३४८
संकुचिय तरुण आय-	४	३९७०
संखडिप्प वा अट्ठा	४	४७१५
संखडिगमणे वीओ	३	२८५४
संखडिमभिचारेंता	५	५८३७
संखडि सण्णाया वा	४	४७१९
संखडिज्जंति जहिं	३	३१४०
संखाइप्प वि भवे	२	१२१७
संखा य परुवणया	२	१२९२
संखुत्ता जेणंता	२	१६९९
संगहियमसंगहिओ	२	१११०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
संगं अणिच्छमाणी	६	६३४६
संवट्ठणाऽऽयसिचण	५	५६३१
”	५	५६३७
संवट्ठमसंवटे या	५	५७८५
		टि० २
संवयणरुवसंठाण-	२	११९८
संवयणविरियभागम-	५	५०२९
”	५	५१२९
संवस्स पुरिमपच्छिम-	५	५३४३
संवस्सोह विभाण	६	६३७६
संवस अपडिलेहा	४	३८२६
संव समुदिसित्ता	५	५३४४
संवाडण्ण पक्कतो	४	४३०९
संवाडण्ण पुगो	२	१७२६
संवाडण्ण पविट्ठे	३	२८१०
संवाडण पुणेणं	४	४६६६
संवाडणाओ जाव उ	५	५५९९
संवाडणादिकहणे	५	४९३६
संवाडेगो ठवणा-	५	५२९२
संवाडो मग्गेणं	२	२०१९
संवातिमेतरो वा	४	४०९२
संविद्या य पयं चेव	१	३०२
		टि० ३
संवो न लभइ कज्जं	५	५०५३
संचइयमसंचइयं	२	१६०९
संचयपसंगदोसा	२	१७१८
संचारो वत्तिगादि	६	६३२२
संजइगमणे गुत्ता	२	२०५३
संजइभावियखेत्ते	३	२१३६
संजइ संजय तह संप-	३	२४०७
संजओ दिट्ठो तह संजइ	३	२१८२
संजतगणे गिहिगणे	५	५५८४
संजति कप्पट्टीप्प	५	५००६
संजमअभिमुहस्स वि	४	३७०५
संजमआयविराहण	४	४८४३
संजमकरणुज्जोवा	६	६४८५
संजमचरित्तजोगा	२	१०३५
संजमजीवितहेडं	५	४९४५
संजममहात्तलागस्स	४	३७०४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
संज्ञमविराहणाप	३	३०४५	संयारदु गिलाणे	४	३८३७
संज्ञमविराहणा अलु	३	३३१२	संयारधूमिलुदो	४	३३१३
संज्ञमहेड अन्नचण	४	४५२७	संयारविष्णुणासो	४	४१२०
संज्ञमहेड ऐवो	१	५२७	संयार दुसईवो	४	४४१४
संज्ञमके य देसे	२	१७६१	संयारदुसरपडा	४	३९८०
संज्ञमणो लक्षिवो	५	५५८५	संयारेगमणेगे	४	४४०५
संज्ञमगिदिठदुमयमहा	३	२४७२	संयारेगतरिया	३	३२२७
संज्ञमणो य सन्तो	३	३१०६	संयारो नासिहिची	४	४६१६
संज्ञमपता य वहा	३	३००८	सईसणेण पीई	३	२२६८
संज्ञममहामुके	३	२७७३	सईसणेण बहुसो	३	१७१३
संज्ञममहा गिदिमहा	३	२९७५	संपत्ति वस्तेव जदा भविष्या	४	३९३४
संज्ञमणेण सन्तो	१	७८	संपत्तीइ वि मसती	२	१८५७
		टि० ६	संपत्ती य विपत्ती	२	९४९
संज्ञुचाऽसंज्ञुच	१	६४	संपाहमे जसंपाहमे	३	२४०१
संज्ञोपादिद्विपावी	२	१८७९	संपाहमे वि एवं	३	२४०४
संज्ञोपा सद्गाले	१	५४०	संयदमाविपुसू	४	४२७४
संज्ञोपा समवाप	२	८१८	संयपी सामि गुरु	४	३६५५
संज्ञोपाया पलवातिगाय	६	६३४२	संमिषेण य अण्डह	१	५४८
संज्ञोपायसे वृद्ध	४	३९७६	संज्ञुजिभो सिप ची	५	५१९४
संज्ञममयाराई	१	४४	संमोगो वि हु तिहिं का	५	५४५३
संज्ञियमि भवे छात्रो	४	४०२३	संज्ञमानी वि अह	४	३७९२
संज्ञासजिद्वेण दिनादि एति	४	३९६८	संज्ञिदियं वि य तिदिह	४	३७४२
संज्ञासे वडवराथा	३	३१८१	संज्ञेह पण विभाप	५	५८०३
संज्ञा निर्तरं वा	३	२२४७	संयच्छरं गणो पी	३	२०००
संज्ञमिवा जह वध	४	३७५९	संयच्छरं य वृद्ध	५	५७७३
संज्ञि वमाणापि पमेय-	१	१८०	संयच्छराइ तिधि ड	५	५४१७
संयदमसयदे या	५	५७८५	संयच्छराणि तिधि य	३	१९९९
संयद्विभो संयरेवो	५	५८०७	संयद्विभिगायाण	४	४८१०
संयारो सद्गण	१	३२४	संयद्विमेहपुष्पा	२	१७७९
संयारगमि अलुद्ध	२	१६०८	संयद्विमि तु जयणा	४	४८०१
संयारमाणे पच्छा	४	४७१२	संयसे हसिपदोसा	२	२०२७
संयदमादी दोसा	६	६११७	संयदो सवोई	२	१०९२
संयारपुदि य वहिं	४	३३४०	संयिगानीयथासी	२	१९९२
संयार कुसंवादी	४	३७६७	संयिगमाविपार्ण	२	१६०७
संयारगमहिगारो	४	४६१०	संयिगमगीयव	५	५४८५
संयारग मृमितिर्ग	४	४३८७	संयिगमगुप्राप	२	१६१६
संयारग जो हर्द य मच	४	४४०४	संयिगमसंयिगा	१	४९१
संयारगहणीप	४	४३८९	संयिगमसंयिगो	२	१९११
	४	४३९१	संयिगमिहारो	५	५४५८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
संविग्ग संजईओ	२	१९९०	सागारियमप्पाहण	१	२३९
संविग्गा नीयथा-	२	१९८९	सागारिय सज्जाप्	३	२३७८
संविग्गाऽसंविग्गा	२	८८६	सागारिय सव्वत्तो	५	५८९६
संविग्गा सिज्जावर	२	१९९४	सागारियसंकाप्	४	४६६९
संविग्गेवरभाविय	३	२९९०	सागारिय संदिट्ठे	४	३५२६
संविग्गेवर लिंगी	२	१९९२	सागारियस्स अंसिय	४	३६४४
संविग्गेहि य कहणा	२	१८०६	सागारियस्स णामा	४	३५२१
संविग्गो दव्व मिजो	१	७३५	सागारियं अनित्सा	३	२४३६
संविग्गो मइविजो	५	५११०	सागारियं अनीसा	३	२४३५
संवेगं संविग्गाण	२	१२२८	सागारियं निरियत्तति	५	५१६०
संसज्जिमिमे देसे	५	५८७३	सागारिसहिय नियसा	५	५९९६
संसज्जिमेसु छुम्भइ	५	५२७४	सागारिसंति विकरण	४	४६११
संसट्ठमसंसट्ठे	२	१८६८	सा जेसि उवट्ठवणा	६	६४०९
संसट्ठस्स ठ करणे	४	३६०३	साडऽमंगणटव्वलण-	२	१९२५
संसट्ठस्स ठ गहणे	४	३५९३	साशुण्णभिनसट्ठा	२	१९७६
संसत्त गोरसत्ता	५	५८९५	साधारण आवलिया	१	६७३
संसत्तगहणी पुण	१	४५८	साधारणे त्रि एवं	२	१०८३
संसत्ताइ न सुज्झइ	३	२८५७	साभाविय तथीसाप्	१	५५५
संसत्ताऽऽसव पिस्सियं	४	४७४२	साभाविया व परिणामि-	५	५९०६
संसारदुक्खमहणो	२	११३५	सा मग्गाइ साधम्मि	४	३८०४
संसारमणवयग्गं	५	५०१०	सामत्थण परिचच्छे	३	२१४२
संसाहगत्स सोठं	५	५३६८	सामत्थ गिव अपुत्ते	५	४९४९
संहियकट्ठणमादि-	४	४५६७	सामन्न त्रिसेसेण य	१	४५
संहिया य पयं चेव	१	३०२	सामन्ना जोगाणं	१	७०१
साक जिणपट्टिक्कट्ठे	२	९८७	सा मंदुद्धी अह सीसकत्स	३	३२५६
साण्यम्मि पुरवरे	३	३२६१	सामाहप् य छेदे	६	६३५७
सागारियसंजयाणं	१	५४९	सामाहयस्स अत्थं	१	१९९
सागारऽकट्ठे लहुगो	४	४१६२	सामायारिकडा खलु	३	२२१०
सागारिजगापुच्छण	२	१५३२	सामायारिमणीप्	२	१४७१
सागारिअपुच्छणमणम्मि	२	१५३३	सामायारी पुणरवि	२	१६५७
सागारिड त्ति को पुण	४	३५१९	सामित्तकरणअहिरण-	१	१५२
सागारिप् अस्तंते	२	२०८६	सामिद्विसंदंसणवावटेण	३	३१७२
सागारिप् परम्मुह	२	२०७५	सामी अणुणविज्झइ	४	४७७४
सागारिणी उग्गहमग्गणेर्यं	४	४७७७	सारक्खह गोणाहं	२	१३९४
सागारिपच्चयट्ठा	३	२३७१	सारिक्खण जंपत्ति	६	६३०३
सागारिपुत्तभाटग-	४	३५४७	सारिक्खविक्खेहि य	१	५०
सागारिय आपुच्छण	२	१५३१	सारुवि गिहत्थ [मिच्छे]	५	४९३९
सागारिय उण्ह टिप्	५	५८८०	सारुविप् गिहत्थे	५	४९३९
सागारियनिक्खेवो	३	२४५०			दि० ८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
साहाय्य कम्मकरा	३	२६३४	साहू गिण्हइ कहुगा	३	२३६५
"	३	२६६९	साहू जया सरय न होज कोई	४	४१८०
साहाय्य पञ्चवापा	३	२६३३	साहूण वैह पय	३	३२८०
साहा मज्जे ठिंही	३	२६३२	साहूण पि य गरिहा	३	२३३४
		टि० ३	साहूण वसहीपु	४	३३८०
साहा य मज्ज ठिंही	३	२६३२	साहू निस्पमनिस्ता	३	२४४६
साहिम अष्टि साहूग	४	३३०७	सिक्खावण च मोसु	५	५१९८
साही घय शुल गोरस	५	५३४३	सिक्खाविमो सिक्खी	५	५१९२
साहीण बीहीण	४	३३६८	सिक्खियस्य मणूसेणं	२	११६०
साहीहिं य बीहीहिं य	४	३३०१	सिक्खरं से आता	५	५२९९
साहीहिं बीहीहिं	४	३३००	सिज्जायरपिंहे या	६	६३६१
साहूवज्जि व कीरति	४	३४०३	सिज्जायरेऽणुसासह	२	१५५१
		टि० १	सिज्जा संयातो या	४	४५९९
साहूवज्जि व कीरति	४	३४०३	सिद्धिमि न संगिहति	५	५५७९
सावगमजा सप्तवहपु	१	१७२	सिद्धमपु वि गिण्हइ	१	२३१
सावगसण्णिट्ठणे	४	४८३६	सिद्धमपुगालेण थ	४	३८२९
सावज्जगमसुक्का	२	८३२	सिद्धमपु पुके वा	३	२८९७
		टि० २	सिद्धी धीरणसदपु	४	४२२९
सावज्जेण विमुक्का	२	८३२	सिप्पणेऽणियट्ठा	५	५१०९
सावय अण्णट्ठके	३	३१०३	सिक्ख कारणे पिहिजा	३	२३५५
सावयतेणपरसे	३	३१०४	सिहरिणिकभाऽऽलोयण	५	४९९२
"	३	३११०	सिगवलोहे कल्लो	२	१४९४
सावय सेणा बुविहा	४	४३७६	सिगारसुसुहया	४	४५८८
सावय सेणे उमय	५	५६३४	सिगारवज्ज योळे	३	२२७३
सावयमय आणिति य	४	३४५८	सिग्गाहय तिय खलु	३	२३००
साविक्खेवर णट्ठे	४	४७६१	सिक्खणीईपुट्ठा	३	२३८९
सासवणाळे छदण	५	४९८८	सिक्खति से उवहिं वा	५	५६३०
सासवणाळे मुहणंठ-	५	४९८७	सीढण्हवासे य समथकरे	३	३२४७
साहमि अण्णवमिमय	४	४७४६	सीढण्हभाविष भवि	४	४०३८
साहमिमो न सत्था	२	१७८२	सीढण्हभाविष व	४	४०३८
साहमि सेण उवपी	५	५०६३			टि० १
साहमियऽअवमिमय-	५	५१२४	सीढति सुवणण	४	३३८३
साहमियाण अट्ठा	२	१७७४	सीढाह जलो पडुगादिगा वा	४	३६४७
साहमिवायगाण	२	१७९९	सीढोदे उसिणोदे	४	३४२०
साहति य पियधम्मा	२	१६०२	सीढा वि होति उसिणा	५	५९०७
साहारण ओसरणे	२	११८३	सीढेह मथकलपु	२	१८१०
साहारणमि शुदगा	४	३३०६	सीसगता वि ण बुवत्त	५	५६२९
साहारणं तु पडमे	५	५४०७	सीस इतो य पादा	४	४३८८
साहारणासवसे	२	१२०५	सीसा पविच्छगाण	१	३५५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सीसा वि य तूरंती	१	३७५	सुत्तये अहसेसा	२	१२३५
सीसावेडियपुत्तं	६	६३६६	सुत्तये अकरिता	२	१४७९
सीसे जह् आसंते	२	१४५७	सुत्तये कहयंतो	१	२१४
सीसोकंपण गरिहा	४	४७३२	सुत्तये पल्लिमंथो	५	५६२६
सीसोकंपण हत्ये	४	४७३६	सुत्तयो खलु पढमो	१	२०९
सीहगुहं चरवगुहं	५	५४६४	सुत्तनिवाभो पासेण	३	२६७३
सीहम्मि व मंदरकंदराभो	२	१३७५	सुत्तनिवाभो पोराण	४	३५११
सीहं पालेइ गुहा	२	२११४	सुत्तनिवाभो बुट्टे	४	३८३६
सुअवत्तो वत्तसवत्तो	५	५४७८	सुत्तभणियं तु निदं	५	६००८
सुकुमालग ! भइलया !	२	११५९	सुत्तमई रज्जुमई	३	२३७४
सुक्खिणम्मि दिप्पइ	२	१२४७	सुत्तम्मि कहियम्मि	५	५८६५
सुक्खिणवत्तवत्त-	३	२१५३	"	५	६०१८
सुक्खोदणो समितिमा	३	३०९९	सुत्तम्मि कहियम्मि	५	५४७१
सुक्खोल्लोओदणस्सा	४	४०६८	सुत्तम्मि य गहियम्मि	२	१२१९
सुत्तिरेण वि गीयथो	२	१६९५	सुत्तम्मि होइ भयणा	१	७७८
सुद्धं कयं आभरणं	३	२४६०	सुत्तस्स कप्पितो खलु	१	४०६
सुद्धं कया अह पडिमा	३	२४९३	सुत्तं अत्यो य बहू	५	५६९०
सुणतीति सुयं तेणं	१	१४७	सुत्तं कुणति परिजितं	१	४०७
सुणमाणा वि न सुणिमो	४	४८३४	सुत्तं कुणति परिणतं	१	४०७
सुण सावग ! जं वत्तं	४	३३८९			टि० १
सुणेतीति सुयं तेणं	१	१४७	सुत्तं गिरत्थगं खलु	४	४१५९
		टि० ३	सुत्तं गिरत्थयं कार-	२	१००२
सुणघरादीणसत्ती	५	५८७९			टि० १
सुत्तमवत्तो अगीतो	५	५३८७	["]	३	२९२७]
सुत्तजम्मणमहुरापाडणे	६	६२४५	सुत्तं तु सुत्तमेव उ	१	३१०
		टि० १	सुत्तं तु कारणियं	२	१००२
सुत्तजम्ममहुरापाडण-	६	६२४५	सुत्तं निरत्थगं कारणियं	३	२९२७
सुत्तणिवातो थेरी	४	४१७९	सुत्तं पडुच्च गहिते	५	५८१२
सुत्तस्यत्तदुभयविज्ज	५	५५३०	सुत्तं पमाणं जति इच्छितं ते	४	३६२७
सुत्तस्यत्तदुभयविसा-	३	२७८५	सुत्तं पर्यं परत्थो	१	३०९
"	४	४६५१	सुत्ताह् अंवकंजिय-	५	५९०४
सुत्तस्यत्तदुभयाहं	१	७८६	सुत्ताहरज्जुबंधो	३	२३३३
सुत्तस्यथिरीकरणं	२	१२३२	सुत्ते अत्ये सत्तुभय	१	४०५
सुत्तस्यपोरिसीओ	२	१४७८	सुत्तेणेव उ जोगो	५	५३३९
सुत्तस्य सावसेसे	२	२०१५	सुत्तेणेव य जोगो	३	३००१
सुत्तस्यं कहयंतो	१	२१४	सुत्तेणेवसववाभो	५	५९८९
		टि० ७	सुत्ते सुत्तं बज्जति	५	४८७७
सुत्तस्यथाणं गहणं	६	६०९४	सुद्धम्मि य गहियम्मि	५	५९००
सुत्तस्याणि करिते	२	१४७७	सुद्धलसिते भीए	५	४९५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सुदुलसिते भीप	५	४९६५	सेदीह् दाहिणेण	१	६७६
सुदे सद्दी इच्छारे	२	१८७४	सेदीठाणठियाण	४	४५०३
सुब ददु वदुगा	१	५४७	"	४	४५०४
सुभा वसुसधाया	३	२४४०	"	४	४५१५
सुभो थदथ भगो	२	१८५५	सेदीठाणे सीमा	४	४५३२
सुयसधो अजसयणा	१	२५२	सेणाप जथ राया	४	४८७५
सुयभावणाप नाण	२	१३४४	सेणाणुमाणेण परं जणोऽयं	३	२२२०
सुय संघवसुवसग्गे	२	१३८२	सेणादी गमिहिई	४	४७९६
"	२	१६२४	सेणावतिस्स सरिसो	५	५९२२
सुय सुत्त गय सिद्धं	१	१७४	सेय व सिंघवण	४	४१००
सुय सुहदुरसे येसे	५	५४२३	सेळकुडिइच्छालिणि	१	३९२
सुरमाळमाहपहि	२	३३०१	सेळघण कुडग चालिणि	१	३३४
सुवइ व अयगरभूओ	४	३३८७	सेळपुरे इतिवळागमि	३	३१५०
सुवनि सुववस्स सुव	४	३३८४	सेळे व डिइ चालिणि	१	३४३
सुव्वस झामिओवधि	५	५०७१	सेवगभजा ओमे	६	६९८७
सुहपविओदो निरा	३	२४००	सेविज्जे अशुमप	४	४१४३
सुहमेगो निष्पुग्गह	२	१२७३	सेसाण ससद्ध	५	५००३
सुहविज्जप्पा सुहमोइगा	३	२५२७	सेसे वि पुण्डिऊण	१	४९४
"	३	२५४४	सेसे सकोस मडळ	४	४८४५
सुहविज्जवणा सुहमोवगा	३	२५०५	सेसेसु ड सम्भाय	४	४७३१
सुहसग्गो जत्तेण	१	२१९	सेसेसु फासुपुण	१	५८६
सुहसाहर्गं पि कज	२	२४४	सेह मिहिणा व विट्ठे	५	६००६
सुहिवा मो पि व मणती	२	१८८७	सेहस्स व संवधी	५	५३६९
सुंकादीपरिसुदे	२	२५२	सेहस्स विसीयणवा	४	३४३९
सुहमइ सुत्तेण	१	३१३	सेह विदिता अतिविज्जभाय	३	३९०५
सुहंहुं पि विसेसो	४	३९४४	सेहाई वदवो	५	५१३५
सुरायमणमि व णिग-	४	३५३८	सेहो पि अगीवरायो	५	५०६५
सुरमणी जळकंठो	१	३१४	सो अहिगरणो अहिप	१	१८२
सुरमणप जिणार्ग	२	१६६१	सोड अणमिगवाण	१	७८४
सुरुदय पण्डिमाप	२	११८२	सोड सुद्धो भरहो	४	४७८६
सुरे अशुगावर्मि	५	५७८९	सोऊण अट्ठवाय	३	६९९८
सेज्जावरकण्ठो	५	५४४९	सोऊण अहिसमेय व	३	१११
सेज्जावरण धम्म	४	३७४८	सोऊण ऊ गिलाण	२	१८०१
सेज्जावरिमाइ सप	५	५४४४	"	२	१८७२
सेज्जावरो वसू वा	४	३५९५	"	२	१८७५
सेज्जावरो व मणती	४	३३९२	"	२	१८७७
सेज्जावरो व सणी	४	४१८४	"	४	३७६९
सेज्जासपारो या	४	४३६८	सोऊण कोइ चम्म	४	४१९७
सेह्वय रूप विमित्र	३	२९९६	सोऊण दोधि जामे	३	२३४३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सोऽकृण भरहराया	४	४७७९	हृथद्वमत्त दारग	२	१९५७
सोऽकृण य वोऽसण्यं	२	९२५	हृथपणगं तु दीहा	३	२३७५
सोऽकृण य पणवणं	३	२९६४	हृथं वा मत्तं वा	२	१८२०
सोऽकृण य पासित्ता	४	३७८८	हृथं हृथं मोत्तुं	४	४७९४
सोऽकृण य समुदाणं	३	२१३४	हृथाह्मकमणं	३	२६४०
सोऽगंधिण य आसित्ते	५	५१६७	हृथाताले हृथालंये	५	५१०३
सो चरणसुट्टियप्या	२	१२५०	हृथातालो ततिथो	५	५१२१
सो चेव य पडियरणे	५	५२६२	हृथायामं चडरस	१	४४९
सो चेव य संवंधो	३	३२२२	हृथेण व पादेण व	५	५१०५
सोच्चा उ होइ धम्मं	२	११३४	हृथे य कम्म मेहुण	५	४८९४
सोच्चा गत ति लहुगा	४	४६००	हृथो लंयइ हृथं	५	५६७७
सोच्चा पत्तिमपत्तिय	१	५४५	हृथोवधाय गंतूण	१	४८२
सोच्चाऽभिसमेच्चा वा	२	११३३	हृथनायगा न वाहिंति	३	३००७
सोच्चा व भिसमेच्च व	१	१३४	हरंति भाणाइ सुणादिया य	४	३४९४
सोणियेपूयालित्ते	४	३८४०	हरिण् वीण् चले जुत्ते	१	५००
सो तथ्य तीण् अन्नाहि	३	२६७१	"	४	४०७६
सो तं ताण् अन्नाण्	२	१८२३	हरिण् वीण् पत्तिट्टिय	१	५०१
सो निच्छुम्भति साहू	५	५५७५	हरिते वीण्सु तहा	१	५०१
सो निज्जइ गिलाणो	२	१९७९		टि० १	
सो निज्जराण् वट्ठति	४	३७८४	हरियच्छेअण छप्पइ-	२	१५३७
सो परिणामविहिण्णू	४	३७७५	हरियाल मणोसिल पिप्पली	२	९७४
सोपारयम्मि नगरे	३	२५०६	हरियाहडियट्टाण्	३	३०३८
सो पुण आलेवो वा	२	१०३१	हरियाहडिया सुत्रिहिय	३	३०२९
सो पुण इंधणमासज्ज	३	२१४८	हंतं म्मि पुरा सीहं	३	२९६५
सो पुण हुगो लग्गेज्ज	६	६१८२	हंतुं सत्रित्तिणिसुयं	३	२८४४
सो भणइ कभो लद्धो	४	३४००	हाटं परस्स चक्खुं	४	४४८५
सो भविय सुलमबोही	१	७१४	हाटं व जरेटं वा	४	४७४८
सो मग्गति साहम्मि	४	३७९३	हाटं व हरेटं वा	४	४७४८
सोयसुयवोररणसुह-	५	५२३२		टि० ३	
सो रायाऽवन्तिवती	३	३२८३	हाणी जावेकट्टा	४	४८११
सो वट्ठइ ओदइण्	३	२७३०	हायंते परिणामे	१	११५
सो वि य कुट्टवरितो	३	२६२५	हिज्जो अह सक्खीवा	५	६०५५
सो वि य गंयो दुविहो	२	८२३	हिट्टट्टाण्ठितो वी	४	४५२५
सो वि य नत्तं पत्तो	३	३०००	हिट्टिछा उवरिछाहि	१	६००
सो वि य सीसो दुविहो	१	७७३	हिट्टिछा उवरिछेहि	१	६७०
सो समणसुविहितेसुं	५	५१६१	हिमतेणसावयमया	५	५५१९
ह			हियसेसगाण भसती	३	३१३३
ह णु ताव असंदेहं	५	५३२३	हिरन्यदारं पसुपेसवगं	४	४३२८
हवमहितविप्परदे	५	५२५८			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
हिंजव शीपसहाभो	१	७४१	हेट्टा सण्ण सोइण	४	३४७१
हिंजामो सवर्धदा	४	४१५७	हेट्टा वि य पडिसेहो	१	३२४१
हिंजाविति न वा ण	१	७४८	होइ असीला मारी	१	८६
हीणप्पमाणघरणे	४	४००५	होइ पयापो चट्टहा	१	३२६
हीणाऽदिरेगदोसे	४	४०१७	होअ न वा वि पमुच	३	२१६६
हीरेअ व खेलेअ व	२	१४६७	होहिइ व नियसणियं	१	६४६
हुवादि पुरुषंघे	४	४०३०	होहिंति णवग्गाह	४	४७१६
हुसे चरित्तमेभो	४	४०२४	होहिंति न वा दोसा	३	३१७५
हेट्टववासणहेट	२	२०६७	होति विळे दो दोसा	१	४५१
हेट्टणवरमुसे	५	४८७९	होति हु पमायखळिया	२	१२७६

षष्ठं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तः वृत्तिकृत्त्यामुद्धृतानां
गाथादिप्रमाणानामनुक्रमणिका ।

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः	गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	गाथाङ्कः
अ			अत्यंगयस्मि आहूये		२ २६०
अकाले चरसी भिक्खु		२ ५०१	[दशवैकालिके अ० ८ गा० २८]		
[दशवैकालिके अ० ५ उ० २ गा० ५]			अरिथयपञ्चरथीणं		१ ४
अक्खरमुच्चइ नाणं		१ २२	[व्यवहारभाष्यपीठिकायां गा० ५]		
[कल्पवृहद्भाष्ये]			अय प्रक्रियाप्रधानन्तर्य-		२ २४१
अक्खरलंभेण समा		२ ३०४	[ ]		
[विशेषावदयकभाष्ये गा० १४३]			अध्यात्मादिभ्य इकप् }		२ ३४२
अङ्गानि वेदास्त्वारो		४ १२२२	" }		२ ५६८
[ ]			[सिद्धहेने ६-३-७८]		
अच्		२ २६९	अनशननूनोदरता		२ ३६३
[सिद्धहेने २-१-४९]			[प्रथमरती आ० १७५]		
अचित्तं ति जं नावि		३ ८२७	अनुपयोगो द्रव्यम्		१ १२
[कल्पचूर्णी]			[ ]		
अच्छिद्रा अखण्डा वारिपरिपूर्णाः		१ ६	अनुवादादरवीप्ता-		२ ४०१
[ ]			[ ]		
अजए पजए वा वि		२ २६०	अन्नं मंहेहि चणं		१ १६६
[दशवैकालिके अ० ७ गा० १८]			[कल्पवृहद्भाष्ये]		
अङ्गारयत्रिसोहीए		२ २७०	अन्यत्र द्रोणमीप्ताभ्यां		३ ८२८
[ओषनिर्मुक्तौ गा० ७४५]			[ ]		
अट्टे लोए		२ ३८७	अपरिमिए पुण भत्ते		२ ४७३
[आचाराङ्के अ० १ अ० १ उ० २]			[कल्पचूर्णी]		
अट्टण्ह वि पगडीणं		१ ३१	अपि कर्दमपिण्डानां		५ १५८४
[कल्पवृहद्भाष्ये]			[ ]		
अट्ट संघाट ति जो जोण्ह		३ ८११	अप्पोवही कलहविवज्जणा च		४ ११०९
[कल्पचूर्णी]			[दशवैकालिके द्वितीयचूलाकायां गा० ५]		
अगतं नाणं जेसिं ते		२ ४२२	अदिमतरसंबुक्का वाहि-		२ ४८५
[कल्पचूर्णी]			[पञ्चवस्तुकडीकायां गा० २९९]		
अतिरागप्रणीतान्य-		२ ४३५	अमणंता वि हु नजंति		२ ३८५
[ ]			[ ]		

गाथायाधनम्	विभागः	पत्राङ्कः
अभिवक्ष्यन्ति विविधाः	२	३७८
[दशवैकलिके द्वितीयपुस्तिकायां गा० ७]		
अम्हाणं पुण धीसंयण	२	५०५
[कल्पचूर्णी]		
अवसावण छावाण कंजिय	३	८७१
[कल्पचूर्णी]		
अविपकृदोसा नाम जे	३	८९४
[कल्पचूर्णी]		
असासिणारं च शुद्ध	५	१५०७
[ ]		
असत्तु सत्तु उद्धा	४	९३४
[ ]		
असियसय किरियाण	२	२६५
[अत्रकृदाहनिर्मुक्तौ गा० ११९]		
अहवा गहरागइ सि	२	५५८
[कल्पविशेषचूर्णी]		
अहवा जय पया किरिया	२	२९०
[निरीवचूर्णी]		
अहवा वि रोमियस्सा	५	१३६१
[कल्पविशेषचूर्णी]		
अहावरा सथा परिमा से }	१	१८०
" }	१	१९५
[आचारहि ह० १ अ० १ उ० १]		
अहावरे छट्टे अत्ते ! वय	३	८०२
[दशवैकलिके अ० ४]		
अहिगारो सीहि ओसध	५	१३९१
[आचरपकनिर्मुक्तौ गा० ७६०]		
अहिंसा संजमो सवो	१	९०
[दशवैकलिके अ० १ गा० १]		
आ		
आकपितमि सहा पा	३	२१०
[ ]		
आगा अनिरेसकरे	५	१३९१
[उचराण्यवने अ० १ गा० १]		
आगानिरेसकरे	५	१३९१
[उचराण्यवने अ० १ गा० १]		
आदेमन्तरेण वा शुद्ध वि	२	५७५
[निरीवचूर्णी]		

गाथायाधनम्	विभागः	पत्राङ्कः
आम्य यद् मसदत्ते	३	७५८
		दि० २
[ ]		
आपुचिउज्जण गम्मइ	२	४५१
[ ]		
आपो द्रवाकलो वायु	२	५२५
[ ]		
आपारे वट्ठो	१	७९
[ ]		
आरं हुगुणेण पारं पगुणेण }	१	९९
" }	२	३७८
[ ]		
आळोगो मणुपसु	१	१२३
[कल्पविशेषचूर्णी]		
आहाकम्ममं सुजमाने	१	९९
[मधुसिद्धे ह० १ उ० १]		
इ		
इत्तरो वि य सं जेहु	३	९१०
[ ]		
इहु परमेधये	१	८
[ ]		
इय भवरोगसस वि	५	१३६१
[कल्पविशेषचूर्णी]		
इपरं तु जिणमावाइ	२	४२५
[पञ्चवस्तुके गा० १५०२]		
इरियाममिण सया अप	४	१२३९
[आचरपके प्रतिक्रमणाध्यवने संघ० प० ६५८-१]		
इरानामयानास्	३	६५४
[नाट्यशाले अ० २२ को० २१]		
इह कामुग पसमिज	२	५५३
[निरीवचूर्णी]		
उ		
उत्तयेव हि साउवस्या	४	९३९
[मित्तवस्तुके]		
उद्ध जस्म सुमामुर	२	५२५
[इतरकर्मनिराके गा० १४९]		
उदेसे निरेसे	२	२५५
[आचरपकनिर्मुक्तौ गा० १४०]		

गाथायाद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
उपदेशो न दातव्यो	३	९१०
[पञ्चतन्त्रे मित्रमेदे स्तो० ४२१]		
उपयोगो भावनिक्षेपः }	१	८
" }	१	५९
[ ]		
उत्पन्ने इ वा }	१	९१
उत्पन्ने इ वा विगते इ वा }	५	१३०९
[ ]		
उभे मूत्रपुरीषे तु	१	१३२
[ ]		
उवसमसेदीप खलु	२	४२५
[पञ्चवस्तुके गा० १४९८]		
उवसामगसेदीप	२	२६६
[विशेषावदयके गा० १२८५]		
उवेहिता संजमो युक्तो	३	७६१
[ओषनिर्युक्तौ भा० गा० १७०]		
उत्सर्गोणं ण चेव पाठरियच्चं	४	१०९२
[कल्पविशेषचूर्णौ]		
ए		
एपुंसि णं भंते ! जीवाणं पोगा-	३	७६८
[व्याख्याप्रसूतो श० २५ उ० ३ सू० ७६३]		
ए-ओकारपराङ्	१	३
[ ]		
एकग पंचग पन्नर	१	१३०
[कल्पवृक्षप्राम्ये]		
एकगसंजोगादी	१	१३०
[कल्पवृक्षप्राम्ये]		
एकेक सत्तवारा	२	४५८
[कल्पवृक्षप्राम्ये]		
एगमेगस्त णं भंते ! जीवस्त	६	१६०६
[प्रसूतो श० उ०]		
एगवयणं वयमाणे	२	३७९
[आचारोक्ते भाषाध्ययने पत्र ३८६-१]		
एगं पायं जिणकप्पियाण	४	११०९
[ओषनिर्युक्तौ गा० ६७९]		
एगिंदिय सुहुमियरा	२	३४८
[पञ्चसङ्गदे गा० ११६]		
एगे वरये एगे पाप चिय-	४	११०९
[ओषपातिकग्रहे सू० १९ प० ३७]		

गाथायाद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
एगो साहू गोयरनिगवो	५	१३४१
[निदीयचूर्णौ]		
एगो हं नरिय मे को त्रि	२	४११
[संस्कारकपोरुर्भा गा० ११]		
एवायानेव लोकोऽयं	१	८४
[पशुदर्शनसमुच्चये स्तो० ८१]		
एय हसामि रमामि य	३	९१०
[ ]		
एयम्मि गोयराङ्	२	४२६
[पञ्चवस्तुके गा० १५१०]		
एवं अधितोणं	१	१३७
[कल्पवृक्षप्राम्ये]		
एवं च कुसलजोगे	२	४२६
[पञ्चवस्तुके गा० १५०६]		
एवं तु गविट्टेसुं	१	१९५
[ ]		
फ		
फज्जं नाणादीयं	४	९३६
[कल्पवृक्षप्राम्ये]		
फणसोक्खेहिं सदेहिं	२	२७४
[दशवैकालिके अ० ८ गा० २६]		
फणहलेसा णं भंते ! आसापुणं	२	४८३
[प्रज्ञापनोपाधे प० १७ उ० ४ पत्र ३६४-१]		
फणहलेसा णं भंते ! केरिसया व-	२	४८३
[प्रज्ञापनोपाधे पद १७ उ० ४ पत्र ३६०-१]		
फज्जसोक्खेहिं सदेहिं	२	२७४
[ ]		
फप्पइ चउरथमत्तियस्स	२	४९९
[दशाहृतस्कन्धे अ० ८ प० ६०]		
फप्पइ चउवासपरियायस्स	१	२४५
[व्यवहारे उ० १० सू० २२]		
फप्पम्मि कप्पिया खलु	१	४
[व्यवहारभाष्यपीठिकायां गा० १५४]		
फम्ममसंखेज्जभवं	१	२२५
[व्यवहारभाष्ये उ० १० गा० ५१०]		
फम्मे सिप्पे सिलोगे य	१	९९
[अनुयोगद्वारे]		
करणे जोगे सण्णा	१	१७४
[ ]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
करेमि अंते । सामाह्य	२	३७८
	[सामाधिक्यध्वने]	
करोत्साद्री सादत् सधृणहृदयः	२	३१३
	[ ]	
कर्म चासि फल चासि	१	८७
	[ ]	
कल्पते तृतीये कल्पे	२	४२२
	[पञ्चपरशुके १४१६ गाथाटीकायात्]	
कल्पितस्त कल पविणिष्ठा	३	८९७
	[दशार्हतस्कन्धे गणितप्रदर्शननामकम्]	
कायाणमुवरि पङ्गे	१	१७३
	[कल्पवृक्षध्वने]	
कायोवरि पवङ्गे	१	१७३
	[कल्पवृक्षध्वने]	
काहीप् सगिण येरे	३	७२६
	[कल्पविशेषपूर्णा]	
किञ्च कलावकुलायौ	२	२६४
	[ ]	
किह पुण विराहणाप्	२	२९६
	[कल्पवृक्षध्वने]	
किह सणमुपगया पुण	२	२९६
	[कल्पवृक्षध्वने]	
किह होह् अणवगुणं	१	९२
	[कल्पवृक्षध्वने]	
किं कइविह कस्त किं	२	२५५
	[भाववक्रनिर्णयौ गा० १४१]	
किं कारण तु गणिणे	२	२९६
	[कल्पवृक्षध्वने]	
कृष्णादिद्रव्यसाविध्यात्	२	४८०
	[ ]	
को पत्रिष्ठेहणाकालो ? गुणो	२	४८८
	[पञ्चपरशुकट्टणी]	
कोह मार्गं च मार्गं च	२	२९०
	[दशवैकालिके भा० ८ गा० ३७]	
कोहो य माणो य अणिगहीया	४	९३४
	[दशवैकालिके भा० ८ श्लो ४०]	
क्रियैव कलदा पुमां	६	१७०८
	[ ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
ख		
खत्री य महयऽमव	२	३५६
	[दशवैकालिके भा० ६ निर्णु० गा० २४८]	
खित्तोगहो सकोसं	१	२०२
	[पञ्चपरशुध्वने]	
खिदैर्जूर विसूरो	३	९०८
	[सिद्धार्थे ८-४-१११]	
ग		
गच्छनिगापाण चठरंसा	४	१०९०
	[ ]	
गमिष दिट्ठिभाओ	५	१३९२
	[नदीसूते पष्ठ १०२-१]	
गम्ययप कर्माधारे	४	१०४४
	[सिद्धार्थे २-१-७४]	
गामवेसु सि वेसमणिती	२	५२४
	[कल्पपूर्णा]	
गामो सि वा निभोट सि वा	२	३४५
	[कल्पविशेषपूर्णा]	
गिरिजस्रो मत्तवालसंलही	३	८०७
	[कल्पविशेषपूर्णा]	
गिरियज्ञः कोट्टणादिपु	३	८०७
	[कल्पपूर्णा]	
गौययो य विहारो	६	१७०८
	[भोजनिर्णयौ गा० १२१]	
गुणोचये सत्तापि सुयमूले	३	८९०
	[ ]	
गृहस्थसाध्वानेन	२	५७४
	[ ]	
गोणी चरण-	१	७२
	[भाववक्रनिर्णयौ गा० ११६]	
घ		
	[ ]	
घृतेन चर्द्धते मेधा	५	१५९३
	[ ]	
च		
चठरंगुलदीहो वा	४	१०५४
	[भवचनसारोमरे गा० ६६६]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
चटहिं टाणेहिं कोहु-	३	६१९
[स्थानादे स्था० ४ पत्र १९३-१]		
चक्षुद्विदग्गाहो जहण्णेणं	१	२०४
[ ]		
चक्षुसोक्खेहिं रुयेहिं	२	२७४
[ ]		
चत्तारि अण्णो से	४	११४९
[कस्यवृद्धाप्ते]		
चम्मं मंसं च दलाहि	१	९७
[ ]		
चाटक्कोणा तिन्नि पागारा	२	३६७
[कस्यविशेषचूर्णा]		
चेह्य कुल गण संघे	६	१७०८
[आवदयकनिर्मुक्ता गा० ११०१]		
चोरस्स करिसगास्स य	१	७
[ ]		
छ		
छक्कायादिमचउसू	१	१३४
[कस्यवृद्धाप्ते]		
छट्टमत्तियस्स वि बार-	२	५००
[कस्यचूर्णा]		
छट्टाणगजवसाणे	४	१२१८
[पञ्चसंग्रहे गा० ४४४]		
छट्टाणा ट असंखा	४	१२१८
[सिण्डनियुक्ता भा० गा० २९]		
छट्टिविमत्तीण भन्नइ	१	३
[ ]		
छट्ठेण्णुमणूम्-	२	३३४
[निद्वर्हे ८-४-२१]		
छेत्तूण मे तणाइ	३	२१०
[ ]		
ज		
जह तेणेव मग्गेण	५	१४६५
[आवश्यकरूपारिष्टापनिकानियुक्ता गा० ४७]		
ज चिय मीसे जयणा	१	१३८
[कस्यवृद्धाप्ते]		
जत्थ पव्वयकोट्टाहुमु	३	८१९
[कस्यविशेषचूर्णा]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जत्थ मत्तिनाणं तत्थ मुयनाणं	१	३९
[ ]		
जत्थ य जं जाणिजा	१	७
[अनुयोगद्वारसूत्रे पत्र १०]		
जयत्ति जह्णं पवरो	१	८५
[ ]		
जयं चरे जयं चिट्ठे	१	११९
[दशवेनालिके अ० ४ गा० ८]		
जह करगयस्स फासो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १८]		
जह गोमटस्स गंधो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १६]		
जह वूरस्स च फासो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १९]		
जह सरणमुवगायाणं	२	२९६
[कस्यवृद्धाप्ते]		
जह मुरभिकुसुमगंधो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १७]		
जहा कप्पियाकप्पियत्तिसीहाइणं	१	२२०
[कस्यचूर्णा]		
जहा हुमस्स पुप्फेसु	१	९३
[दशवेनालिके अ० १ गा० २]		
जहा पुन्नस्स कथइ वहा	५	१५०६
[आचारान्ते छ० १ अ० २ उ० ६]		
जहियं पुण सागारिय	१	१३८
[कस्यवृद्धाप्ते]		
जं जुजइ उवयारे	३	६७०
[ओवत्तियुक्ता गा० ७४१]		
जं तं सेसं वं सम्मत्ते	२	२६७
[कस्यचूर्णा]		
जा एगदेसे अददा ट मंटी	२	३२३
[व्यवहारपीठिका गा० १८१ कस्यवृद्धाप्ते च]		
जायु सट्ठाणु निक्खंतो	२	३६३
[आचारान्ते छ० १ अ० १ उ० ३]		
जा भिक्खुणां पिटग्गामं	२	३४८
[ ]		
जावइय पज्जवा ने	१	२२
[ ]		

गाथाद्यायवदम्	विभागः	पत्राङ्कः
आवृत्त्या नयवाया	२	२६५
[ ]		
आय नं धूम पीये सया	४	१००६
[व्याख्याप्रश्नो घ० १ उ० १ प० १८१]		
आवृत्तिया त्रिसमयाद्वासरस्य	१	१४
[भाष्यप्रश्नो घ० १]		
आयं य न से पीये मया	४	१२०३
[व्याख्याप्रश्नो घ० १ उ० १ प० १८२]		
आवृत्तिर्य उद्देशी	१	१५५
[तिग्गनिर्णयं गा० २२० औपनिषद्भाष्ये गा० ११५५]		
अमीने इति वा अग्रजे इति वा	१	८४
[ ]		
अमीदपट्ट वेदा	२	४८५
[दशपर्युक्ते गा० १५८]		
अगनासेहि उ अहप	२	३५२
[ ]		
अ उवाहप अगुवाहप वेद	५	१४४५
[निरीवृत्ते घ० १० प० १०-१८]		
अ गिहानं दक्षिणह से	२	५४५
[अगव्याप]		
अ छेप से सागारिष न सेये	२	३०८
[भाष्यप्रश्ने घ० १ अ० ५ उ० १]		
अ छेप से सागारिष परिवाहरे	१	५६
[भाष्यप्रश्ने घ० १ अ० ५ उ० १ सम्य]		
अ दक्षिणेन इवा	१	२०१
[देवैश्वर्यप्रश्ने गा० २११]		
अ जुन अमात्रिषा से	१	१०३
[निदेशपर्युक्ते गा० १४६१]		
अ मित्रम् गन्तव्यं वा	३	६०३
[निरीवृत्ते घ० १६ प० १५]		
अ मित्रम् छन्दो जुगर्षं वरुष	४	११०५
[भाष्यप्रश्ने घ० २ प० १ अ० १ उ० १]		
अ मित्रम् मातृगाम	२	३४८
[भाष्यप्रश्ने घ० २ प० १]		
अ मित्रम् हस्तकर्म करोह	१	५३
अ मित्रम् हस्तकर्म	५	१३९३
[निरीवृत्ते घ० १ प० १]		

गाथाद्यायवदम्	विभागः	पत्राङ्कः
अे वि न वादिमति	४	१००५
[जोषनिर्णयो गा० ४५१]		
अे एगदैसे अहो उ सोहो	२	३२३
[व्याख्याप्रश्नो गा० १८२ व्याख्याप्रश्ने प]		
अोगो हुविहो आगाहो अगा	१	२२०
[निरीवृत्तयुक्तं]		
अो पीये वि न यागेह	१	२१५
[दशैश्वर्यप्रश्ने अ० ४ गा० १२]		
अो समगहाप कजो	४	९२५
[व्याख्याप्रश्ने]		
अान मदपरहं	१	२४६
[ ]		
अानदिसिपासगया	५	१४४६
[जोषनिर्णयो गा० ५६१]		
अानेमु बोमिरिरी	१	१३०
[व्याख्याप्रश्ने]		
अ न य सि ममे मयहरिया	३	९१०
[ ]		
अिन् चावदयकावमर्षे	४	१०८३
[तिग्गदैसे ५-४ १६]		
अजो आगाम्य येहपरं	५	१४६५
[व्याख्याप्रश्ने]		
अज धीगाम्यवृत्ति	३	६५६
[ ]		
अजो हिद्वाहुषा	१	२४
[व्याख्याप्रश्ने]		
अप्य जुन येमहिषा	१	१३०
[व्याख्याप्रश्ने]		
अप्य वि अग्रपरिप	२	१०००
[व्याख्याप्रश्ने]		
अरिस्तं अगुर्भदे	२	५५६
[देवैश्वर्यप्रश्ने अ० ५ गा० ८]		
अहमीवदिगर्ष	४	१००८
[ ]		
अमि अये निष्ठाग	२	९६०
[निदेशपर्युक्ते गा० १४०८]		

गाथायापपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
तस्मि मञ्जो जाह् दिवं	२	२६८
[विशेषावश्यके गा० १३१७]		
तरणीजो अंते वा ठवि-	४	१२९२
[वृद्धविवरणे]		
तमकाये चतुलहुगा	१	१५७
[ ]		
तस्सेव य येजायं	१	१
[विशेषावश्यके गा० १४]		
तह दोधं तह तचं	३	९१०
[ ]		
तं आदगं तंहुलाणं सिदं	२	३७६
[कल्पचूर्णी]		
तं च कहं वेह्जह् }	२	३७१
"	२	५२५
[आवश्यकनियुक्तौ गा० १८३, ७४३]		
तं चिय त्रिसुज्जमाणं	१	२७
[कल्पवृद्धाप्त्ये]		
तं मङ्गलमादीप	१	१
[विशेषावश्यके गा० १३]		
ता...ठद्विशवासा	२	५९३
[ ]		
तावदेव चलत्ययो	२	३९८
[ ]		
तिनिच्छं नाभिनदेजा }	२	२९९
"	२	३७९
[उत्तराध्ययने अ० २ गा० ३३]		
तिण्हमञ्जयरागस्त	२	३७८
[दशवैकालिके अ० ६ गा० ५९]		
तिण्हं दुष्पट्टियारं सम-	५	१४५५
[स्यानाङ्गधत्ते स्या० ३ उ० १]		
तिसु वरिसेसु पुण्णेषु	४	१२६६
[कल्पचूर्णी]		
तिहिं नावापु पूरपहिं	१	१३३
[कल्पचूर्णी]		
तुलासुत्रेऽथादिरदमां	१	२११
[ ]		
ते स्वेत्ताणं अलंसे	४	११५६
[कल्पविशेषचूर्णी]		

गाथायापपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
ते चिय लहु कालगुरु	१	१२४
[कल्पमाप्त्ये]		
ते टगले टिट्टिवेह्	१	१२८
[कल्पचूर्णी]		
तेण परं पुरिसाणं	१	१३६
[कल्पवृद्धाप्त्ये]		
तेण परं मुहुमाजो	१	२४
[कल्पवृद्धाप्त्ये]		
तेपां कटतटभ्रंष्ट-	१	८५
[ ]		
ते साहुणो चेह्यघरे	५	१४६९
[कल्पचूर्णी]		
तेसिं जो अंतिमजो	१	२४
[कल्पवृद्धाप्त्ये]		
त्रयः शल्या महाराज !	२	५०३
[ओषधिनियुक्तौ गा० ६२३ समा]		
थ		
थंभा कोहा अणामोगा	३	६२०
[आवश्यके सू० भा० गा० २५७]		
द		
दत्ता दानमनीश्वर-	४	१२५३
[ ]		
दन्तानामज्जनं श्रेष्ठं	४	१०६३
[ ]		
दन्वयजो भावयजो	२	३८०
[आवश्यकनियुक्तौ भा० गा० १९२]		
दन्वस्त चेव सो पजातो	१	१४
[ ]		
दन्वं खेतं कालं	२	३२८
[ ]		
दन्वाहं अविसिट्ठं	४	१०७५
[कल्पवृद्धाप्त्ये]		
दन्वापरिणते चटलहु	१	१५७
[कल्पवृद्धाप्त्ये]		
दंढिय असोय ति चिय	१	१२४
[कल्पवृद्धाप्त्ये]		
दंतपुर दंतचक्रे	२	५९१
[आवश्यकनियुक्तौ गा० १२८०]		

गाथायाद्यपदम्	विभागः	पद्याङ्कः
वन्दे य बहुभीही	१	९९
	[अनुयोगद्वारे]	
दसो तिष्ठन्निवायुण	१	१०५
	[ ]	
द्वानुद्वान्विस्तल	२	५१६
	[ ]	
दिग्विजयपरीसदे	२	३७८
	[उत्तराज्यवने ज० १ गद्यम्]	
दिवा सि कचेरुमई	१	१६१०
	[ ]	
दीर्घहसौ मियो दृष्टौ	१	१६८८
	[सिद्धरैवे ८-१-४]	
दीहो वा हसो वा	४	१०५४
	[मयचनसारोकारे गा० ६९८]	
द्वारायो द्वारद्वारे	३	७५८
	[ ]	
दो अलङ्करो पलङ्क }	२	३७५
"	४	११११
	[ ]	
दोहि दिवसेहि मासगुरु	१	१३४
	[ ]	
घ		
घम्मज्जससससकुसला	१	२३४
	[ ]	
घर्मो घर्मोपमापुण्य	१	१८०
	[हैमानेकार्थे द्विल० श्लोक ११५]	
भूवि धूने	१	९३
	[ ]	
च		
च करेह सय साह	१	१७५
	[ ]	
च चिरं जगि संवसे मुनी	२	५८६
	[कविचारिते ज० २७ गा० १]	
चटुमि च छावमरिपु माणे }	१	४२
"	२	३०५
	[भाष्यकनिर्वृत्तौ गा० ५२९]	
चरिष नपुहि विह्व	२	३४३
	[भाष्यकनिर्वृत्तौ गा० ७६१]	

गाथायाद्यपदम्	विभागः	पद्याङ्कः
नरिष न निचो न कुणह	२	२६५
	[कनकद्वारापे]	
नन्दादिभ्योऽना	१	२२८
	[सिद्धरैवे ५-१-५२]	
न मांसमक्षणे दोष	१	८४
	[अनुपपत्तौ ज० ५ श्लो० ५६]	
न य बहुगुणवार्ण	२	३९६
	[पञ्चपरशुके गा० ३८१]	
न या छनेजा निठण सहाय	२	३७९
	[दशवैकलिके भू० २ गा० १०]	
न वि लोण छोगिजह	१	१६६
	[कनकद्वारापे]	
नाभि पुंसि य	१	१८६
	[सिद्धरैवे ५-१-१५१]	
नायमि निगिहयन्वे	६	१७७७
	[भाष्यकनिर्वृत्तौ गा० १०५४, १६२२]	
नालसेन सम सौख्य	४	९४७
	[ ]	
नियमा अवसरलभो	१	८६
	[ ]	
नित्तिद्विपाप परिद्विभो	५	१४६८
	[शुद्धसम्भाष]	
नीयदुवारं समसं }	२	४५७
"	३	८०२
	[दशवैकलिके ज० ५ श्लो० २ गा० १०]	
नेय कुलकमायाता	३	९११
	[ ]	
नेयाद्वयस्त मगास्त	६	१६९२
	[ ]	
नेरहपु न मते ! नेरहपु	४	११३९
	[भगवतां श्लो० १ महापद्मांशं १७७० १]	
नेवादि राजराजस	५	१५११
	[मयपरशुके गा० १९८]	
नो कप्यह निगयाण वा पुनवीका-	२	३०७
	[ ]	
नो दुष्कर्ममयातो न	२	३५६
	[ ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
पक्वित्पु पंच भवस्सं	४	१२१३
	[आवश्यकचूर्णौ]	
पच्छा तिरिपुरिसाणम-	१	१३६
	[कल्पवृक्षद्रव्ये]	
पडिगहणे चउलहुं मत्तगे	४	१०९७
	[निशीथचूर्णौ]	
पडिवत्तीपु अविरय-	२	२६७
	[विशेषावश्यक गा० १३१४]	
पदमतद्दयभंगे ठायत्तस्स	४	९५६
	[निशीथचूर्णौ]	
पदममचित्तपहेणं	१	१३७
	[कल्पवृक्षद्रव्ये]	
पदमसरिच्छो भासगो	१	६४
	[कल्पवृक्षद्रव्ये]	
पदमं ज्ञाणं तथो दया	६	१७०८
	[दशवैकालिके अ० ४ गा० १०]	
पत्रपुष्पफलोपेतो	१	९४
	[ ]	
परमाणुपोगालाणं भंते ! दुपप्पसि-	१	४८
	[अनुयोगद्वारे]	
परमाणु संखडसंख्वा	१	२४
	[कल्पवृक्षद्रव्ये]	
परिधानवत्थस्स अन्नमत्तर-	२	३३४
	[निशीथचूर्णौ]	
परिनिट्ठियं ति जं पर-	३	८२७
	[कल्पचूर्णौ]	
पवयणसंधेययरे	२	५२६
	[ ]	
पंचसंधे ययंतगे	२	३७८
	[सप्तकृतार्थे अ० १ अ० १-७० १]	
पंचहिं ठाणेहिं सुयं वाह्ज्जा	१	५१
	[स्यानात्थे सा० ५ अ० ३ अ० ४६८]	
पंचेय निजोगा	४	११४९
	[कल्पवृक्षद्रव्ये]	
पंदय वाह्प कीचे	४	११८०
	[निशीथाध्ययने]	
पाडसो भासाढो सावणो	३	७७१
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
पाडसो सावणो भद्दवमो	३	७७१
	[कल्पचूर्णौ]	
पाएण खीणदब्बा	१	२२२
	[ ]	
पागइयडसोयवादी	१	१२४
	[कल्पवृक्षद्रव्ये]	
पायरगहणेणं पायभंडयं	३	७८८
	[कल्पचूर्णौ]	
पिच्छासु ताव एय	२	३९६
	[पञ्चवस्तुके गा० १३८०]	
पिता रक्षति कौमारे	५	१३५९
	[ ]	
पुढवी आउक्काए	४	९३५
	[ओषधिर्युक्तौ गा० ३३६]	
पुढवी आऊ तेऊ	१	१५७
	[कल्पवृक्षद्रव्ये]	
पुप्फपुट्ठियाह जं पद्द	१	१०
	[ ]	
पुप्फा य कुसुमा चेव	२	४९५
	[ ]	
पुप्फेसु भमरा जहा	१	९०
	[दशवैकालिके अ० १ गा० ४]	
पुब्बं तसेसु थिराइसु	५	१४९५
	[निशीथचूर्णौ]	
पुब्बेण पच्छिमेण य	१	२०१
	[देवेन्द्रप्रकरणे गा० २१३]	
पूर्वं सूत्रं ततो वृत्ति-	१	६२
	[ ]	
पूर्वाह्नि वसनं दद्या-	३	९१२
”	४	११७९
	[ ]	
पुपोदरादयः	२	३६३
	[सिद्धहमे ३-२-१५५-]	
पेढा अद्धपेढा गोसुत्तिया	४	९३४
	[ ]	
पेहेत्ता संजमो कुत्तो	३	७६१
	[ओषधिर्युक्तौ सा० गा० १७०]	
पोरयग-त्तण-दूसेसु	४	१०५५
	[कल्पचूर्णौ]	

भाषाभाषपदम्	विभागः	पद्यम्
प्रत्युपसि हवा मार्गाः	२	५७६
[ ]		[ ]
प्रमत्तयोगाद् प्राणव्यपतोषणं	४	१०७९
[वल्लभे न० ७६७ ८]		[ ]
प्रमाणाणि प्रमाणस्यैः	२	११४
[ ]		[ ]
प्राणा त्रिभिश्चतुः प्रोक्ता	१	२०
[ ]		[ ]
प्राणराज्यस्य रामस्य	१	८७
[ ]		[ ]
प्रायश्चित्तपदाने	२	३६३
[प्रथमस्तो भा० १७६]		[ ]
प्रायश्चनी धर्मकथी	२	५३०
[ ]		[ ]
फ		
फेडियामि वामि कु-	२	४३३
[कल्पपूर्ण]		[ ]
य		
यदाक पडिबद्धौ	२	२६८
[निदेशवदने भा० गा० १११६]		[ ]
यदुक्तम्	५	१३६९
[सिद्धये ५-२-१]		[ ]
यदुक्तपणेन युवपणं	१	३
[ ]		[ ]
यारवई य मुरदा	३	९१३
[प्रथमनसारोदारे गा० १५८९]		[ ]
यारसविदे कसाप	२	२६९
[ज्ञानवचननिर्मुक्तौ गा० ११३]		[ ]
याते बुद्धे नपुसे य	४	११८०
[निरीषाध्यपने]		[ ]
याहुछप्रहचेदि	४	१०५४
[प्रथमनसारोदारे गा० १६५]		[ ]
युद्धिस्तयते वादह	३	९११
[ ]		[ ]
भ		
भग्ना वि से भगता	२	३५४
[ ]		[ ]
भगवमागपामो	१	२८०
[कल्पपूर्ण]		[ ]

भाषाभाषपदम्	विभागः	पद्यम्
भगणपणे करण	४	१२९
[कल्पपूर्ण]		[ ]
भभा मुकुन्द भद्र	१	१२
[ ]		[ ]
भारे ह्युपवातो	१	१४२
[कल्पपूर्ण]		[ ]
भवादिमः	२	४७०
[सिद्धये ६-४-२१]		[ ]
भावापरिणते छद्मगो	१	१५७
[ ]		[ ]
भित्तु न इच्छिष्य भक्त-	२	३७९
[ ]		[ ]
भूतस्य भाविनो वा	१	८
[ ]		[ ]
भूमीगतमि तो मि	३	९१०
[ ]		[ ]
भेषजेन विना ध्याधिः	२	५७५
[ ]		[ ]
भोर्म ति वा संवति सि वा	३	८९०
[कल्पपूर्ण]		[ ]
म		
मठतो पुण्ण इरे रपणी	५	१४९९
[कल्पपूर्ण]		[ ]
मट्टा गुणोद्गा पट्टरपट-	२	५२८
[ ]		[ ]
मणसहिषुण उ कापुण	३	६९८
[भाववचननिर्मुक्तौ गा० १४८६]		[ ]
मयूरध्वंसकेत्यादयः	२	५८१
[ ]		[ ]
महुरा य सूरसेण	३	९१३
[प्रथमनसारोदारे गा० १५९१]		[ ]
मात्रा सखा दुहित्रा वा	३	७१७
[ ]		[ ]
मीसाणतर छद्मगो	१	१५७
[कल्पपूर्ण]		[ ]
मुष्टा परिगतो बुधो	२	२७०
[दशरथसिद्धे न० १ गा० ११]		[ ]
मुहपुषि रपहरण	२	२८९
[ ]		[ ]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
मूले कंदे खंधे	२	२७४
	[ ]	[ ]
मेघच्छन्नो यथा चन्द्रो	१	२
	[ ]	[ ]
मैत्रीममोदकारण्य-	३	७६१
	[तत्त्वार्थे अ० ७ सू० ६]	[ ]
मोहस्य तदपि विलसित-	२	३८५
	[ ]	[ ]
मोहोपशम-एकस्मिन्	१	३५
	[ ]	[ ]
य		
यत्र प्राणिवधो नास्ति	४	१२३८
	[ ]	[ ]
यथाऽऽवश्यके कृते एक-	२	४८९
	[कल्पचूर्णौ]	[ ]
यद्वत् सत्यहितार्थं	४	१०७८
	[ ]	[ ]
२		
रस्ति द्रवपरिवासे	५	१५८०
	[कल्पवृक्षज्ञाप्ये]	[ ]
रयणगिरिसिंहरसरिसे	२	४६१
	[कल्पवृक्षज्ञाप्ये]	[ ]
रसोर्लक्षौ	४	११७३
	[सिद्धहैमे ८-४-२८८]	[ ]
रहगतो य विविहफले	३	९२०
	[निशीथचूर्णौ]	[ ]
रागाद्वा द्वेपाद्वा	१	२१६
	[ ]	[ ]
रागेण सङ्गालं	४	९६९
	[पिण्डनिर्जुक्तौ गा० ६५९]	[ ]
रायगिह भगह चंपा	३	९१३
	[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५८७]	[ ]
रूपिष्ववधेः	१	१४
	[तत्त्वार्थे अ० १ सू० २८]	[ ]
रूसड वा परो मा वा	२	३९१
	[महानिशीथे अ० २]	[ ]
ल		
किंगतियं वयणतियं	१	५०
	[ ]	[ ]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
किंगेण किंगिणीय	४	१०३०
	[कल्पवृक्षज्ञाप्ये]	[ ]
व		
वत्तीभवन्ति दग्वा	१	२
	[कल्पवृक्षज्ञाप्ये]	[ ]
वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं	४	१२७७
	[ ]	[ ]
वर्तमानासन्ने वर्तमाना	५	१४१४
	[टि० १]	[ ]
	[ ]	[ ]
वर्षे देव ! कुणालायां	१	४४
	[ ]	[ ]
वंजुल पुष्कुम्मीसा	१	८४
	[ ]	[ ]
वंदामि भद्रबाहुं	२	२५९
	[दशासन्ननिर्युक्तौ गा० १ पञ्चकल्पभाष्ये गा० १]	[ ]
वंदामु खन्ति ! पदपङ्कुरसुख-	३	७४९
	[ ]	[ ]
वारत्तपुरे अभयसेण	२	५२४
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १३०३]	[ ]
वाष्ट शब्दे	६	१६०४
	[ ]	[ ]
विज्जसिः फलदा पुंसां	६	१७०८
	[ ]	[ ]
वितहं पि तहामुत्ति	२	२६०
	[दशवैकालिके अ० ७ गा० ५]	[ ]
विद्युत्पन्नपीतान्धाद्यः	२	३५९
	[सिद्धहैमे ८-२-१७३]	[ ]
विनयः शिक्षा-प्रणत्योः	४	११९६
	५	१३६०
	[हेमानेकार्थे त्रिस्वरकाण्डे श्लो० ११०५]	[ ]
विभूसा इत्थिसंसग्नी	४	१०९५
	[दशवैकालिके अ० ८ गा० ५७]	[ ]
वीतरागा हि सर्वज्ञाः	१	१०४
	[ ]	[ ]
वीसंदणं अद्धनिद्वद्धय-	२	५०५
	[पञ्चवस्तुके गा० ३७९ टीकायाम्]	[ ]
वेराड वच्छ वरणा	३	९१३
	[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५९०]	[ ]

नामाध्यायपदम्	विभागाः	पत्राङ्कः
वेदलियवपरविभुम्-	२	४६३
	[कल्पद्रुमाप्ये]	
अव-समिति-कयापाणां	४	१२३४
"	४	१२३८
	[ ]	
मीहिर्वयो मसूरी	२	२६४
	[ ]	
वा		
काष्ठः कदल्यां कदली	१	८४
	[ ]	
शरीरं धर्मसंयुक्त	३	८२१
	[ ]	
शीलाध्यक्षेरा	२	४६७
	[सिद्धयेने ८-२-१४५]	
शुष्यवस्तीणि शुष्यन्ति	२	५५७
	[ ]	
शृणोति बहु कर्णाभ्या-	४	१२९७
	[ ]	
शेषाद्वा	२	२७०
"	२	२९८
	[सिद्धयेने ७-३-१७५]	
शूयवां धर्मसर्वस्व	१	९०
	[इतिहाससमुच्चये]	
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत	४	१२६०
	[ ]	
स		
सह सामाये भावविह	५	१४६८
	[कल्पपूर्णी]	
सखा वि सा न वसन्वा	१	२२०
	[दशवैकलिके न० ७ गा० ११]	
सासन्नेऽईमहिंसादी	१	१८०
	[हेमनेत्रये द्विसप्तश० को० ३३९]	
सप्तमीप्ये सद्गद्वा	५	१४८२
	[सिद्धयेने ५-४-१]	
सत्त्वपि फलेषु बद्ध	४	९३६
	[ ]	
सदमर्षीप्रवपनामघकीशालस्व	२	३५५
	[सिद्धयेनीपदितीयावर्तिगिष्यवां को० १३]	

नामाध्यायपदम्	विभागाः	पत्राङ्कः
समजोवास्तगास्त न भवे !	२	४७०
	[भगवतां घ० ८ घ० २ प० ३७६-२]	
सम्प्राप्तिश्च विपत्तिश्च	२	२९२
	[ ]	
सम्भचपरिच्छाद्	१	३४
	[ ]	
सम्भदिष्टी सखी	१	२६
	[कल्पद्रुमाप्ये]	
सरतो चतुष्पको	१	१८१
	[ ]	
सर्वस्व सर्वकारी	२	५५१
	[ ]	
सविचारो सि विरियज्ञो	२	५८५
	[कल्पपूर्णी]	
सम्भजीवाण पि य यं भवत्त-	१	२६
	[नन्दीप्ये घ० ४२ प० १९५]	
सम्भजीवा वि हृत्तति	१	९१
"	३	७५९
	[दशवैकलिके न० ६ गा० १०]	
सम्भबहुभागिजीवा	१	२४
	[भावदयकनिर्मुक्तौ गा० ३१]	
सम्भभूयऽभ्यभूयस्स	१	९०
	[दशवैकलिके न० ४ गा० ९]	
सम्भस्स केयलित्था	२	४०९
	[विद्योपावयके न० गा० १०५६]	
सम्भगासपपुसर्गं सम्भगास-	१	८९
	[नन्दीप्ये प० १५५]	
सम्भामगध परिचाय	१	५६
"	२	२७२
"	२	३७८
	[भावाराजे घ० १ न० २ घ० ५]	
सन्धे जीवा न हवन्वा	२	२५९
	[ ]	
सन्धे पाणा विपादगा	१	९१
"	३	७५९
	[भावाराजे घ० १ न० २ घ० ३]	
सन्धेति पि भवार्ण	६	१७०९
	[भावदयकनिर्मुक्तौ गा० १०५५, १६२६]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
सहसुप्पन्नं रोगं	२	२२९
	[	]
संवर कुंधुदेहिय	५	१५७५
	[ओषनिर्मुक्तौ गा०	३२३]
संजमजोगा एत्थं	४	१०२१
	[पञ्चवस्तुके गा०	१३३]
संजमहेऊ ऋवो	१	१५३
	[कल्पवृक्षभाष्ये]	
संजयगिहिचोयणऽचोयणे	३	७६१
	[ओषनिर्मुक्तौ भा० गा०	१७१]
संशुत्तोऽणंतेहिं	१	२२
	[कल्पवृक्षभाष्ये]	
संपुडगो दुगमाई	३	१०५४
	[प्रवचनसारोद्धारे गा०	६६७]
संवच्छरवारसएण	३	८६२
	[ओषनिर्मुक्तौ भा० गा०	१५]
संविगमसंविगमा	२	३२२
	[	]
संसट्टकप्पे ण चरेज्ज	२	३७९
	[दशवैकालिके चूलिका ३ गा०	६]
संसट्टमाइयाणं	६	१७००
	[कल्पवृक्षभाष्ये]	
संहिता च पदं चैव	२	२५६
	[	]
साकेत कोसला गय-	३	९१३
	[प्रवचनसारोद्धारे गा०	१५८८]
सामन्नमणुचरंतस्स	३	७५२
	[दशवैकालिकनिर्मुक्तौ गा०	३०१]
सामर्थ्यं वर्णनायां च	१	३
	[	]
सा वि य प्रं भगवजो अद्ध-	२	३७३
	[समवायाङ्गे समवाये ३४]	
सिय तिभागे सिय तिभा-	२	३८०
	[प्रज्ञापनायां पदं ३ पत्र २१६-२]	
सुत्तं स्यं जागरियत्तं वा सेयं	१	८६
	[व्याख्याप्रश्नो श० १२ उ० २ सू० ४४३]	
सुत्तप्फासियनिजुत्ति	२	२५६
	[विशेषावश्यकं भा० गा०	१०१०]
सुत्तं सुत्ताणुगमो	२	२५६
	[	]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
सुद्धपुडवीय न निसिण	३	४१४
	[दशवैकालिके अ० ८ गा०	५]
सुबहुं पि सुयमहीयं	३	१७०८
	[आवश्यकनिर्मुक्तौ गा०	९८]
सुयनाणं महिद्धीयं	१	४६
	[	]
सुहपडिबोहो सिद्धा	५	१३३९
	[	]
सुहुमं पि ह्म अचियत्तं	३	४२०
	[पञ्चवस्तुके गा०	१४५०]
सूरेव सेणाइ समत्तमाइहे	१	८६
	[	]
सेजायरपिंडम्मी	४	९८६
	[पञ्चाङ्गके पञ्चा० १७ गा०	१०]
सेयविया वि य नयरी	३	९१३
	[प्रवचनसारोद्धारे गा०	१५९०]
सोइंदियस्स णं अंते ! केवइए	१	६६
	[प्रज्ञापनायां पदं १५ उ० १ सू०	१९५]
सो पुण लेवो खर-	१	१५३
	[	]
स्थानासनगमनानां	३	६५३
	[नाट्यशाले अ० २२ खो०	१५]
स्पृशः फासर्फसफरिसल्लिब-	५	१५८९
	[टि० १]	
स्वप्रतिष्ठितमाकाशम्	१	५२
	[	]
स्वरेभ्य इः	३	८८१
	[सिद्धदैमे उणादि सू०	६०६]
	ह	
हस्तपादाङ्गविन्यासो	३	६५३
	[नाट्यशाले अ० २२ खो०	२२]
हास्यो हासप्रकृतिः	३	६५४
	[रुद्रटकाव्यालंकारे अ० १५ खो०	११]
हे हो हले त्ति अन्ने त्ति	२	२६०
	[दशवैकालिके अ० ७ गा०	१९]
होइ कयत्थो चोत्तुं	२	२५६
	[विशेषावश्यकं भा० गा०	१००९]
हस्वदीर्घमुत्तरवाच	१	२१
	[	]

सप्तमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य वृत्त्यन्तर्गता लौकिकन्यायाः ।

न्यायाः	विभागः	पत्राङ्कः	न्यायाः	विभागः	पत्राङ्कः
अनानुपूर्व्यं च न्यायवाङ्मयम्	४	९३२	तन्मध्यपतितस्तद्वहेन वृद्धते	३	३८३
आद्यन्तर्महणे मध्यस्यापि ग्रहणम्	२	२७४	तुलादुण्डमध्यग्रहणन्याय	१	२५०
"	४	११५०	"	२	५८७
प्रकर्महणे तज्जातीयग्रहणम्	२	२६३	दशदाडिम	१	६२
"	२	४८८	भीमो भीमसेनः	३	८९६
"	४	११५०	मात्रयाऽपि च सूत्रस्य लाघव महा-		
प्रकर्महणे तज्जातीयानां सर्वेषां			सुत्तवः	२	२६१
ग्रहणम्	२	२७४	यथोद्देश निर्वेशः	२	४१८
"	४	१०८७	"	२	४८८
प्रकर्महणेन तज्जातीयानां सर्वेषां			"	३	५४८
मपि ग्रहणम्	५	१३७४	यगिन्यायाः	३	१६६५
कौतुकचक्रपरम्परान्यायाः	१	१६७	सत्यभामा भामा इति न्यायाः	३	१०२९
धुणाक्षरन्यायाः	३	६१९	सर्वं वाक्य सावधारणम्	१	२३२
छापकन्यायाः (गा० ६०७९)	६	१६०७	"	२	५८२
"	६	१६०७	सूचनाय सूत्रम्	४	९७६

अष्टमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तौ वृत्तिकृत्यां निर्दिष्टानि सूत्र-भाष्य-
गाथापाठान्तरावेदकानि स्थलानि ।

पाठान्तर

विभाग-पत्रादि

सूत्रपाठान्तर

३-६५२, ६७७५-१२४९, १५२५, ६-१६६७

भाष्यपाठान्तर

१-६६, २४६१२-२८७, ६८९, २९१, २९८, ३४६, ३६९, ३८१, ४०६, ४६५,
४९०१३-६२०, ८२७, ८३३, ८५७१४-९३०, १०९४, १०९६, १०७४
१२०११५-१३२४, १५३६, १५६९, १५७०, १५८०१६-१६१६, १६६७

नवमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तर्गतानां ग्रन्थकृतां नामानि ।

ग्रन्थकृताम्	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
अन्ये	३-८५७
आचार्य	२-५२१
आचार्यदेशीय	३-८७२ टि० १
	४-१००७ टि० ३
आर्यमङ्ग	१-४४
आर्यसमुद्र	१-४४
आर्यसुहस्त्रिन्	१-४४
आवश्यकचूर्णिकृत्	२-३६७ टि० १; ४-१२१३
कल्पाध्ययनचूर्णिकृत्	१-२२०
केचिदाचार्यदेशीयाः	३-८७१ टि० ६
केचिदाचार्याः	३-८५७;
	४-१०३१, १०८९, ११५८
केपाञ्चिदाचार्याणां	३-७८१, ८०२; ४-१२६३
गुरुलियोग	२-६०१
चुपिणिकार (कल्पचूर्णिकारः)	१-२३ टि० ६
चूर्णिकार (कल्पचूर्णिकारः)	१-२७;
	४-१०७४; ५-१५०२
चूर्णिकृत् (कल्पचूर्णिकृत्)	१-१, २०५,
	२४१; २-२६७, २८९, ३७६,
	४२२, ४३३, ४७३, ४८९, ५००,
	५०५, ५२४, ५५८, ५८५;
	३-७७०, ७८८, ८०७, ८११, ८२७,
	८४५, ८७१, ८९०, ८९४;
	४-१०५५, १२६६; ५-१४६८

ग्रन्थकृताम्	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
जिनभद्रगणिक्रमाश्रमण	२-२५६, ४०२
धम्मगणिक्रमाश्रमण	३-७२६ टि० ३
नियुक्तिकृत्	१-४४ टि० ५
निशीथचूर्णिकार	२-२८९
निशीथचूर्णिकृत्	१-२२०, २४१; २-२८७,
	२९०, ३३४, ५५२, ५७४; ३-९२०;
	४-९५६, १०९७; ५-१३४१, १४९५
परमर्षि	१-२१९; २-३७३
बृहन्नाप्यकार (कल्पस्य)	४-९३६, ११४९
बृहन्नाप्यकृत् (कल्पस्य)	४-९२५, १०७५;
	५-१४९९, १५८०, १५८६ टि० ९
भद्रबाहु	१-२, १७७; २-२५९
मलयगिरि	१-३९ टि० २, १७७, १७८
मलयवतीकार	१-९९
लाटाचार्य	४-९८३
लाटाचार्य	४-९८३ टि० २
वादिमुख्य	२-३५५
विशेषचूर्णिकार (कल्पस्य)	३-८०७
विशेषचूर्णिकृत् (कल्पस्य)	२-३४५, ३८१,
	४९०, ५५८; ३-७२६, ७७१; ४-११५६
वृद्ध	३-७६८
सह्यदासगणिक्रमाश्रमण	१-१७७
हरिभद्रसूरि	२-३९६, ४८५
हेमचन्द्रसूरि (मलधारी)	१-१७ टि० ५

दशमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तः प्रमाणत्वेन निर्दिष्टानां
ग्रन्थानां नामानि ।

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
अभितशान्वितस्य	५-१४१९
अभियसंतिथय	५-१४१९
अत्यस्य	१-११४ (गा० १८८)
अनुयोगद्वार	१-८ दि० १,७८,८१;२-२४८
अनुयोगद्वारपूर्णि	१-४५ दि० ६
अद्यभोपपात	१-४६
अर्थशास्त्र	१-११४
आचार	३-९१३
आचारप्रकटपाष्ययन	२-२४८
आचारसूत्र	४-११०५
आचाराङ्गसूत्र	१-२६ दि० १,५७ दि० ३, १२३ दि० १,१३८ दि० ३,१८०, १५५;२-२७२,३७५;३-७५९ दि० २; ४-९३३ दि० १
आदेशान्तर	१-४५ दि० ६;२-५७४,३-७२९
आदेशान्तर	२-५७५
आवश्यक	१-७८,१७७,२४४,२-२६७,५२४, ५५१;३-६९८ दि० ३,७०६, ७१७;४-१०५९,१०६२, १२२२,१२६०;५-१४८९; ६-१६६० दि० २
आवश्यकपूर्णि	१-४५ दि० ६
आवश्यकटीका	१-१४४७-११२३; ५-१४६६,१५४५
आवश्यकनिर्मुक्ति-पूर्णि-वृत्ति	६-१६६० दि० १
आवश्यकमध्यमिदि-वृत्ति-पूर्णि	१-५२ दि० ३
आवश्यकहारिमन्त्रीटीका	१-४५ दि० ६, ५६ दि० ४,८५ दि० २
आवश्यक	१-२ दि० १

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
इतिमासिय	१-२५ (गा० २०४); २-५८२ (गा० २०३७)
उत्तिष्ठनाय	१-६२ (गा० १९२)
उत्तिष्ठज्ञाय	१-६९,६६
उत्तराष्ययन	१-९७ दि० १;३-७८४ दि० १; ५-१३७८ दि० २,१३९२
कविमापित	१-६६१;२-५८६
केन्द्र	५-१४४३
मोघनिर्मुक्ति	१-१४०,२-४९०,५०३ दि० १; ३-७६१,८६२,८६९,८७७; ४-९३४,९३५,१२९४,६-१६६१
कल्प	२-२५९
कल्पविशेषपूर्णि	३-८४५
कल्पसूत्र	१-२
कुलकरगणिका	१-२३१
कौटिल्य	१-११३
क्रियाविज्ञातपूर्व	१-४४
गोविन्दनिर्मुक्ति	३-८१६;५-१४५९
चरक	२-५४९
चूडामणि	२-४०४
पूर्णि (कवस्य)	१-१७७,१७८,२०४,२४२; २-२९७,२९० दि० २,२४०, ३९८ दि० ४,३९९,४०१,४१०; ४-११४४,११४५,११६९, १२३९,१३०३;५-१३४१, १४६९,१५८५,१५९९
पूर्णिद्वय (कल्पपूर्णि-कल्पविशेषपूर्णी)	५- १३८८ दि० १

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
चेतककथा	३-७२२
जन्तुदीवपन्नति	१-४९ (गा० १५९)
जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति	१-४९
जीवाभिगम	१-६ टि० ६
जोगिपाहुड	३-७५३ टि० ४
ज्ञाताधर्मकथाङ्ग	१-६२ (टि० ४-५); ३-७०९ टि० २
ज्ञाताध्ययन	१-६६
णिज्जुति	५-१३६८ (गा० ५१३९); ६-१७०४ (गा० ६४८२)
तत्त्वार्थ	३-८१६
तरङ्गवती	१-१६५; ३-७२२; ५-१४८९
तीर्थंकरगण्डिका	१-२३१
त्रिंशत्तिमहामोहस्थान (आवश्यकै)	६-१६९२
दशवैकालिक	२-२७३३; ३-९३४, ११०९
दशवैकालिकटीका	१-११९
दशवैकालिकनिर्युक्ति	१-७५; २-४९५; ३-७५२
दशाश्रुतस्कन्ध	२-४९९; ३-८९७; ६-१६७५ टि० १
दसा (दशाश्रुतस्कन्धः)	२-२५९
दीवसमुद्गपन्नति	१-४९ (गा० १५९)
देशी (देशीनाममाला)	२-५५६
देशीनाममाला	२-५५६ टि० ४
द्वयोरपि चूर्णयोः (कल्पचूर्णि-विशेषचूर्णयोः)	२- ३६९
द्वीपसागरप्रज्ञप्ति	१-४९
धूर्ताप्यायन	३-७२२
नन्दी	१-३९ टि० २
नन्दीवृत्ति	१-३९ टि० २
नन्धध्ययन	१-१५; ५-१३९२ टि० १
नाट्यशास्त्र	३-६९६
नायज्ज्ञयण	१-६५ (गा० २०४)
निर्युक्ति	१-१७७; ३-१०५९; ६-१७०४
निशीथ	१-४४; ३-६७१; ५-१३२२, १३२७, १४४१, १४७९
निशीथचूर्णि	१-४५ टि० ६, २४२, २४८; २-२९१, २९८, ३२० टि० २, ३४०; ३-७८१, ८४५; ४-९८३; ५-१५८५
निशीथपीठिका	५-१३३९

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
निशीथाध्ययन	४-११८०
पञ्जोसवणाकल्प	४-११५६
पञ्चकल्प	१-७८, ८३; २-२५९; ४-११२६; ५-१३६७; ६-१६५९, १७०४
पञ्चवस्तुक	२-३९६, ४२०
पञ्चवस्तुकटीका	२-४२२, ४८५, ५०५
पञ्चवस्तुकवृत्ति	२-४८८
पण्णति	४-९४७
पर्युपणाकल्प	४-११५६
पंचआएससय	१-४५ टि० ६
पंचकल्प	१-८३ टि० ४; ५-१३६८ टि० २
पाक्षिकसूत्र	५-१५८६
पारिष्ठापनिकानिर्युक्ति	४-१२९४; ५-१५५६
पिण्डनिर्युक्ति	१-१५४; २-४७१, ५३०
प्रज्ञप्ति	१-९६; ५-१३८३; ६-१६०६
प्रज्ञापना	२-४८२, ४८३
प्रज्ञापनोपाङ्ग	१-४८ (टि० ३-४)
प्रत्याख्याननिर्युक्ति (आवश्यकनि०)	३-८०६
प्रत्याख्यानपूर्व	१-२, १७७; २-२५९
प्रश्नव्याकरणाङ्ग	४-१२३९
वृहन्नाट्य (कल्पसू)	१-२२, २०२; २-२९६, ४५८, ५५७; ४-११६९; ५-१३६१; ६-१७००
ब्रह्मदत्तहिण्डि (उत्तराध्ययननिर्युक्तौ)	६-१६६०
भगवती	१-८६ टि० २; ४-११३९, १२००
भगवतीटीका	३-७६८
भस्सं (सं० भाष्यम्)	१-२ टि० १
भारत	५-१३८५, १३९०, १३९१
भाष्य (कल्पलघुभाष्यम्)	१-१, २, १७७, १७८
भासं (सं० भाष्यम्)	१-२ टि० १
भित्तवराशास्त्र	४-९३६
मलयगिरिव्याकरण	१-३
मलयवती	३-७२२
महापरिज्ञा	१-४६
मूलचूर्णि	४-९८३
मूलावश्यक	५-१३९१ टि० १
मूलावश्यकटीका	२-२५५
मौनीन्द्रवचन	२-३९१
योगसङ्ग्रह (आवश्यकै)	५-१३५९

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
योनिमाधुष	२-४०१; ३-७५३
शमप्रसीय	१-६ टि० ६
शमावण	५-१३८५
मवहार	२-२५९
बभ्रुदेवचरित	३-७२१
भारत्मायन	१-२११
भासवदृषा	३-७२२ टि० ४
विपाकटीका	१-४५ टि० ६
विशाखिष्ठ	१-२११
विशेषवूर्णि	२-३६७, ३९८ टि० ४, ३९९, ४५८, ५०२ टि० १, ५५७; ३-८१९, ८३३; ४-९८३, १०७४, १०९०, १०९२, ११४४, १२३२; ५-१४६९
विशेषणवर्ती	१-४५ टि० ६
विशेषावदृषक	१-४५ टि० ६, २-४०९
विशेषावदृषकटीका	१-१७ टि० ५
बृहत्साम्य	२-६१०
बृहत्निवरण	४-१२९२
बृहत्सम्प्रदाय	१-४५ टि० ६; १-४८८; ३-८३८; ४-१२०६, ५-१४६८

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
व्यवहारसूत्र	१-९, ७८; २-१६४४
व्यवहाराभ्ययन	१-२४५; ४-११७८
व्याख्याप्रशस्ति	३-७६८, ४-१०७६
वाग्दानुशासन (मरुपयिरीयम्)	१-१७८
शकपतिशाभ्ययन (भाष्याराधे)	४-९३४
पद्मजीवनीका (दशवैकांतिके)	३-८०१
सङ्घट (द्वितीयं शाखाभ्ययनम्)	१-६२
सम्म(स्म)ति	३-८१६; ५-१४३९, १४४१, १५१०
सिद्धमाधुषवृष्टि	१-४५ टि० ६
सिद्धान्तविचार	१-४५ टि० ६
सुश्रुत	२-५४९
सूत्रकृषाङ्ग	१-४४ टि० ५, ६-१६२९
सूत्रकृषाङ्गटीका	६-१६३० टि० १
सूत्रकृदङ्ग	१-९७ टि० २
सूर्यप्रशस्ति	२-४०१
स्यावाङ्ग	१-५१ टि० १; ३-६१९
सौपथ्यपञ्चवस्तुकीका	२-४८५
हेमानेकार्पसङ्गह	१-२११ टि० ४

एकादशं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्र-निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति-टिप्पण्याद्यन्तर्गतानां
विशेषनाशामनुक्रमणिका ।

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्	विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	अ		अभय	राजकुमारी मन्त्री च	५८, ८८, ३५१
अग्निकुमार	भवनपतिभेदः	११५	अभयसेण	राजा	१११०
	गा० ३२७४, ११६		अम्बष्ट	शातिविशेषः	११३
अग्निकुमार	"	११६	अयोध्या	नगरी	३८१
अद्भ-मगध	जनपदः	१०७	अरहसक	जैनग्रमणः	७१७
अद्भ	"	१०७	अरहस्यग	"	७१७ गा० २५४५
अच्छ	जनपदो नगरं वा	११३	अरिष्टनेमि	वीर्यकरः	५७
अजापालवाचक	जैनोपाध्यायः	१२२५	अर्धमागध	भाषा	११४
अजितनाथ	वीर्यकरः	१४२४ टि० ३	अर्धुद	गिरिः	८८४
अजितस्वामिन्	"	१४१९	अवन्तीसुकुमार	जैनग्रमणः	१०६३
अजकालग	पूर्वधरस्वरिः	७३, ७४	अवन्ति	नगरी	१६१२ गा० ६१०२
अजसुहरिथ	"	११७ गा० ३२७५, ११९ गा० ३२८२	अवन्ती	जनपदः	११९, ११४५, १६१२
अद्भवाय	गिरिः	१२८५	अश्विबोपशमनी	भेरी	१०६, १०७
	गा० ४७८३		अशोकशि	राजा	११७, ११८, ११९
अढोलिका	राजकुमारी	३५९	अष्टापद	गिरिः	१२८४, १२८५
अढोलिया	"	३६०, ३६१	असिबोवसमणी	भेरी	१०६ गा० ३५६, १०७
अढोलीया	"	३५९ गा० ११५५-			
		११५६	असोकसिरि	राजा	८८ गा० २९४, ११७
अद्भुभरह	क्षेत्रम्	१३९७		गा० ३२७६	
अणंग	राजकुमारः	१३८७	असोग	"	८८ गा० २९२, ८९
अणंगसेण	सुवर्णकारः	१३८८ गा० ५२२५	असोगसिरि	"	११७
अणंध	राजा	१३८९	अहिच्छत्ता	नगरी	११३
अनङ्गसेन	"	७०६, १३८८	अंग-भगह	जनपदः	१०५ उ० १ सू० ५०
अनिल	"	३५९ गा० ११५४	अंगा	"	११३
अन्ध	जनपदः	२०, ११९	अंध	"	१२१ गा० ३२८९
अधिकापुत्र	जैनाचार्यः	१६४६	अंधकुणाल	राजकुमारः	८९
अब्दुय	गिरिः	८८३ गा० ३१५०, ८८४ टि० ७	अंधपुर	नगरम्	१३८९
			अब्दु	शातिविशेषः	११३ गा० ३२६४

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	आ	
आश्वीनक	दशैनी	१८९
आणवपुर	नगरम्	८८४ टि० ७, ११८७
आनन्दपुर	"	१४२, ८८४
आमोगिनी	विषा	१२५०
आर्षकुमार	वैनममण	१४९
आर्षसुपुट	वैनाचार्य	१४८०
आर्षचन्दना	वैनममणी	१०३३
आर्षमहागिरि	पूर्वचरसविः	९१९
आर्षवज्र	"	११९
आर्षसुहृदिन्	"	९१७, ९१८, ९१९
आर्षव	दशैनी	१०
आवर्तनपीठिका	वज्रम्	९४० टि० १
आवाह	कस्तुरः	१२६९ गा० ४७१३
	ह	
हृष्याग	वंश	९१४ गा० ३२६५, १३९७ गा० ५२५७
हृष्याङ्ग	"	७५, ९१४, ११९८
हृन्मपद	गिरिः	११९१
हृन्ममह	कस्तुरः	१३७१, १४८१
हृत्तिवलाग	सरः	८८३ गा० ३१५०
हृत्तिवाल	गान्धर्वः	११४५ गा० ४२१९, ११४३ गा० ४२२३
हृत्तिवलाग	सरः	११४३ गा० ४२२३
हृष	वज्र	१३७१
हृष्याग	वैजम्	१३७१
हृषपद	गिरिः	१३९८ गा० ४८४१
हृषमह	कस्तुरः	१३७० गा० ५१५३, १३७१
	उ	
उज्ज्वल	वैनममणः	४५ टि० ३
उगा	वंशः	९१४ गा० ३२६५
उगासेन	राजा	५३, ५७
उम	वंशः	९१४
उज्जयन्त	गिरिः	१८१, ८९७, ८९८, ९५७

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
उज्जयिनी	नगरी	८९, १५९, ९१८, ११४५, ११४६, १४६६, १५०९, १६१२
उज्जित	गिरि	९५७ टि० २
उज्जैनी	नगरी	७३, ८८ गा० २९२, ३५९, ३६०, ९१७, ११४५ गा० ४२१९-२०, १३६२, १३६३ गा० ५११५, १४६६ गा० ५५३७, १५०९ गा० ५७०३
उज्जैत	गिरिः	८९३ गा० ३१९२
उज्जक	कवि	५४३
उज्जरमधुरा	नगरी	१३४८
उज्जरमधुरा	"	१३४८
उज्जराध्ययन	योग	२२७
उज्जरापथ	जनपद	३८३, ५२४, १०६९, १५३३
उज्जरापह	"	१०६९ गा० ३८९१
उज्जरावह	"	५२४, ९१५
उज्जयन	राजा	३१४
उदायिन्नुपमारक	राजकुमारः मममण	३८३
	प्र	
ऊषमनाय	वीर्यकरः	९१४
ऊषमसेन	गणपतः	१०६ टि० ३, ४७८, १०३३
ऊषमस्त्रामिन्	वीर्यकरः	२०६ टि० ३, ४७८, १२८४, १४१५, १४२०, १४२४ टि० ३, १३८८, १३९८
ऊषितहाग	सरः	८८३, ११४५, ११४६
ऊषिपाक	गान्धर्वः	११४५, ११४६
	ध	
परावर्त	नदी	१४९१ च० ४ च० ३३ गा० ५३१८, १४९२ गा० ५३१९, १४९५ गा० ५३५३
	दे	
देरावती	नदी	१४९१, १४९२, १४९५

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	ओ	
ओकुरद	जैनधर्मगः	४५ टि० ६
	क	
कच्छ	जनपदः	३८४ टि० २
कणाद	दर्शनी	२१०
कणह	वासुदेवः	५७, १०६
कपिल	राजकुमारः	३५४
"	जैनधर्मगः	१३७१
कप्पियाकप्पिय	योगः	२२०
कमलामेला	राजकुमारी	५४ गा० १७२, ५६, ५७
कम्यल	देवः	१४८९
करकण्ड	राजकुमारः	१३५९
करद	जैनधर्मगः	४५ टि० ६
कर्णाट	जनपदः	३८२
कर्मकारमिष्ठु	धर्मगविशेषः	११७०
कलंद	हातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
कलिन्द	"	९१३
कलिग	जनपदः	९१३
कल्पिकाकल्पिक	योगः	२२०
कविल	जैनधर्मगः	१३७१ गा० ५१५४
कंचणपुर	नगरम्	९१३
कंची	नगरी	१०६९ गा० ३८९२
कंपिल	नगरम्	९१३
कंबल	देवः	१४८९ गा० ५६२७-२८
काकिणी	नागकविशेषः	५७३
काञ्ची	नगरी	१०६९
कानन	द्वीपः	३८४
कामियसर	सरः	८९
कार्पटिक	धर्मगविशेषः	८९२
काल	नरकावासः	४५ टि० ६
कालक	पूर्वधरसरविरः	१४७८
कालकज	"	१४८० गा० ५५९३
कालकाचार्य	"	७३, १४८०
कालगज	"	७३, ७४
कालसौकरिक	शौकरिकः	३५५
कालिकाचार्य	पूर्वधरसरविरः	१२१४
काञ्चोदाह	शौकमिष्ठुः	८०३

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
काह	येष्टी जैनधर्मगश्च	८०५, १५४९
कासी	जनपदः	९१३
किचि	मणिः	३७३ गा० १२०५, ३७४
कुडुक	जनपदः	९१९
कुणाल	राजकुमारः	८८ गा० २९२, ८९, ९१७
कुणाला	जनपदः	९०५ उ० १ सू० ५०, ९०७, ९१३
"	नगरी	४५ टि० ६, १४९१ उ० ४ सू० ३३, १४९२ गा० ५६३९, १४९५
कुण्डकमेष्ठ	वानस्पत्यरः	८८३
कुण्डलमेव	"	८८३ टि० ६
कुण्डलमेव	"	८८३ टि० ६
कुण्डलमेव	"	८८३ टि० ७
कुत्तिय	भाषणः	११४५ गा० ४२२०
कुत्रिकापण	"	११४३
कुमारनन्दी	सुवर्णकरः	१३८८
कुम्भकारकृत	नगरम्	९१६
कुर	जनपदः	९१३
कुरसेत्र	"	५४४
कुरखेत्त	"	५४४ गा० १८५८-५९
कुसट	"	९१३
कुसुमनगर	नगरम्	१०६९ गा० ३८९२
कुसुमपुर	"	१०६९, ११२३ गा० ४१२४
कुंकणग	जनपदः	५४ गा० १७२
कुम्भकारकस्तद	नगरम्	९१६ टि० १
कुम्भकारकट	"	९१५, ९१६
कुम्भकारकस्तद	"	९१६ टि० १
कुम्भारकट	"	९१६ टि० १
कूलवाल	"	६२० गा० २१६४
कूलवालक	जैनधर्मगः	४०२, ६२०
कृष्ण	वासुदेवः	१०६, १०७, ७५८
केगडभद्र	जनपदः	९१३
केतर	नागकविशेषः	५७४
केवटिक	"	५७४

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
केवडिय	नागकनिष्ठे	५०३ गा० १९२९
केरि	नगरः	११२६
केरि	"	११२६ गा० ४१२७
कोङ्कण	जनपदः	१८४, ८०७
कोविवरिस	नगरम्	९१३
कोमुहपा	मेरी	१०६ गा० १५६
कोरम्ब	बंधः	९१४ गा० ३२३५
कोरुङ्क	रघुपत्रम्	१०१३
कोमडा	नगरी	१५३६
कोरिका	नदी	१४८७
कोरुडा	जनपदः	९१३
कोरंबी	नगरी	९०५ छ० १ छ० ५०, ९१३, ९१७ गा० ३२७५, ९४७
कोसिभा	नदी	१४८७ छ० ४ छ० १२
कोरगा	जनपदः	५५
कोरुडमिह	ग्रामः	८८३ दि० ७
कोरुडमेह	ग्रामस्थानः	८८३ दि० ७, गा० ३१५०
कोमुदिकी	मेरी	१०६
कोरम्ब	बंधः	९१४
कोरगा	नगरी	९०७, ९१३, ९१७
कोरुडपादिम्	दर्रेनी	२०
कोरुडि	बंधः	९१४
कोरुडकुमार	मैनमणः	१३५९

ख

खडिय	बंधः	९१४ गा० ३२३५
खरम्ब	जमातः	१३४७, १३४८
खरम्ब	"	१३४९
खरम्ब	"	१३४९ गा० ३२४८
खरम्ब	कोरिका	१३११ गा० ३०९४
खरम्ब	"	१३११ गा० ३०९५
खरम्ब	"	१३११
खरम्ब	श्यामा	९०९
खरम्ब	"	९०९
खरम्ब	मैनाबाई	९१५, ९१६
खरम्ब	राजपुरम्	९१५ गा० ३२७९

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
ग		
गङ्गा	नदी	९५७, १३८९, १३८८, १४८७ छ० ४ छ० १२ गा० ५३१९, १४८८
गजमुकुमाळ	मैनमण	१३३७
गजामपद	मिह	१२९९
गदम्ब	राजपुरम्	३५९ गा० ११५५- ५६, ३९०
गपपुर	नगरम्	९१३
गदम्ब	राजा	३५९, ३६३
गदम्ब	"	१४८०
गान्धारी	मातङ्गविभादेरी	७०९
गिरिजम्ब	मकरणम्	१५३९ गा० ५८३३
गिरियज	"	१३०८, १५३९
गोदावरी	नदी	१३४८ गा० ३२४६
गोद्वर	ग्रामः	१३११ गा० ३०९५
गोदावरी	नदी	१३४७
गोद्वर	ग्रामः	१३११
गोद्वर	जनपदः	३०३ दि० ४, ३४९, ३७५ दि० ३
गोद्वरमादि	मिह	१४५ दि० १
गोद्वर	जनपदः	३८३
गोद्वर	नगरः	११३, १०३६, १३३३
गोद्वरस्वामिन्	"	१३३८
गोद्वर	मातङ्गविभादेरी	७०९

घ

घटिकापत्र	बलिह	१३८७, १३९०
घटिकापत्र	बधः	४०४
घ		
घट	रिक्तपत्रम्	१०१३
घट	मैनमणः	८१८
घट	नगरम्	९४०
घट	राजा	११४५
घट	मैनाबाई	१३११, १३१३
घट	मैनमणकुम्भ	४६३
घट	राजा	८९, ९१७, ९१८
घट	जटोरम्	१३४७

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
चम्पा	नगरी	३८१, ७०६, ९०७, ९१३, १३८८
	गा०	५२२५, १६३३
चरकधीरिक	दर्शनी	२१० टि० ४
चरग	"	२१० गा० ७००
चंदरुह	जैनाचार्यः	१६१२ गा० ६१०२-३
चंद्रगुप्त	राजा	८८ गा० २९४, ७०४, ९१७ गा० ३२७६
चाणक्य	मन्त्री	७०४, ७०५
चिलातीसुत	श्रेष्ठिपुत्रः	७५८
चीन	जनपदः	१०१८
चुङ्गुण	श्रातिविशेषः	९१३ टि० ४-५
चेदि	जनपदः	९१३
चेष्टणा	राणी	५७, ५८
	ज	
जठणा	नदी	१४८७ च० ४ सू० ३२
जनार्दन	वासुदेवः	१६३७
जमालि	निहवः	४०६
जम्बू	केवली स्वविरः	३१३, ५२३
जयन्ती	राजकुमारी	९४७ गा० ३३८६
जराकुमार	राजा	१३९७
जव	जैनश्रमणः	३५९ गा० ११५४- ५५-५६, ३६०
जंगला	जनपदः	९१३
जंबवती	राणी	५७
जितवन्धु	राजा	२३९८, १६३७, १६३८
जितविर	"	१३८७
जिनदास	श्रेष्ठी	१४८९
जियसत्तु	राजा	९१५, १३९७ गा० ५२५५, १६३७ गा० ६१९८
जीवन्तस्वामि- प्रतिमा	वीथंकरप्रतिमा	७७६, ७९८, १५३६
जैन	दर्शनम्	८५
जात	वंशः	९१४
जातलण्ड	तीर्थम्	८९३

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	ड	
हिम्मरेलक	जनपदः	३८३
होग्नी	श्रातिविशेषः	४०४
	ण	
णभसेण	राजा	५६ टि० ४
णात	वंशः	९१४ गा० ३२६५
णायसंठ	तीर्थम्	८९३ गा० ३१९२
णेलभ	नाणकविशेषः	१०६९ गा० ३८९२
	त	
तच्चनिक	दर्शनी	१३७४
तच्चनिक	"	६५०, १०४१
तच्चनिय	दर्शनम्	५९४
तटिका	श्रमणविशेषः	८९२
तडागमह	छासवः	१२६९
तन्तुवाय	शिखी	९१४
तापस	श्रमणविशेषः	९८९
तामलिचि	नगरी	९१३, १०७३ गा० ३९१२
ताम्रलिप्ती	"	३४२, १०७३
तुण्णाक	शिखी	९१४
तुन्तुण	श्रातिविशेषः	९१३ गा०-३२६४
तुरमिणि	नगरी	२३९७ गा० ५२५८, १३९८
तेमाल	जनपदः	१०७३ टि० २
तेसलि	"	३३१ गा० १०६०- ६१, ३३२, ३३३, ३८४ टि० १, ८८३ गा० ३१४९, ९५९, ९६३ गा० ३४४६, १५३९ गा० ५८३३
	नगरम्	११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२३३
	थ	
थंसणी	विद्या	१२९१ गा० ४००९
थावचसुत	श्रेष्ठिपुत्रः	१६६३ गा० ६३०३
थूणा	जनपदः	९०५ च० १ सू० ५०, १०७२ गा० ३९०५

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
धूममह	उत्तमः	११५९ गा० १२७५
	द	
दक्षिणमधुरा	नगरी	१६४८
दक्षिणापथ	जनपद	५१७, १०६९ गा० ३८९२
दक्षिणमधुरा	नगरी	१६४८
दक्षिणापथ	जनपद	५७३, ८०८, ८१८, ८८६, १०६९
दम्बपुर	नगरम्	५९१ गा० २०४३
दमिल	जनपदः	५९१ गा० ३२८९
दसन्न	"	५१३
दसार	राजा	५७
दंडद	"	५१५, ५१६
दीनार	माणकविशेष	५७४
दीर्घदृष्ट	मन्त्री	२-३५९
दीव	वक्त्रपञ्चनम्	१०६९ गा० ३८९१
दीहपट्ट	मन्त्री	३५९ गा० ११५५, ३६०, ३६१
दुग्धविद्या	धेरी	१०६ गा० ३५६
दुर्भुविका	"	१०६
दडमिन्न	सार्वबाह	५९१
द्रमिल	जनपदः	२०
द्रम्म	माणकविशेषः	५७३
द्रविड	जनपदः	३८९, ३८३, ९१९, १०३८, १०६९
द्वारिका	नगरी	३५१
द्वीप	वक्त्रपञ्चनम्	३४२, १०६९
	ध	
धनदेव	राजपुत्रः	५६, ५७
धनमित्र	सार्वबाहः	५९१
धनु	मन्त्री	१६६०
धन्वाग्र	नापितरावी	१६११ गा० ६०९४
धनिका	"	१६११
धक्षिण	"	१६११ गा० ६०९६
धन्वाग्र	धेयः	१०६
धर्मचक्र	दीर्घम्	१५३६
धर्मचक्रभूमिका	"	१०६२

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
धारिणी	राणी	९१५
	न	
नदीमह	उत्तमः	१२६९
नन्द	गोप	२७
नन्दपुर	नगरम्	३५१
नरबाहुण	राजा	५२ टि० ३
नद	गोपः	३७ गा० ७७
नदिपुर	नगरम्	५१३
भाग	वंश	७५
नागकुमार	देवमायिः	१४८९ गा० ५६२७
नागेश्वर	जैनममणकुलम्	४९२
नारद	ऋषि	७५८
नारय	"	५६, ५७
नारायण	वासुदेव	५७
निशीथ	योग	५२०
निसीह	"	५२०
नेपाल	जनपदः	१०७३, १०७४
नेमाळ	"	१०७३ गा० ३९११
नेमि	दीर्घकर	१०६, १०७
नेलक	माणकविशेषः	१०६९
	घ	
पद्मनाभ	नगरम्	५३
पञ्च	राजकुमार	५३
पञ्चोप	राजा	११४५ गा० ४२२०
पञ्चशील	दीपः	१३८८ टि० ४, १३८९ टि० १-२ १३८७, १३८८, १३८९, १३९०
पतिहारा	नगरम्	१३४७
पद्मावती	राणी	१३५९
पञ्चसि	विद्या	५३
पञ्चसि	योगः	५२०
पभास	दीर्घम्	८८३ गा० ३१५०, ८८४ टि० ७
परिभासक	ममणविशेषः	१८९
पर्वतमह	उत्तम	१२६९
पञ्चपमह	"	१२६९ गा० ४७१६
पश्चिमदेश	जनपदः	५७४ टि० १

विशेषनाम

किम् ?

एकादशं परिशिष्टम् ।

पंचसेल	दीपः	१३८७ गा० ५२१९
पंचाला	जनपदः	९१३
पाटलिपुत्र	नगरम्	८९,६५०,१५०९
पाटलिपुत्रक	"	१०६९
पाटल	"	८८ गा० २९२
पाटलि	"	६५० गा० २२९२
पाटलिपुत्र	"	८८,७०४,९१७,
	"	१०६९ गा० ३८९१,
	"	१४८८,१५०९
	"	गा० ५७०५

पाण्ड	पाण्डुमथुरावासिनः	१८
पाण्डुमथुरा	जनपदः	१८
पाण्डुराक्ष	श्रमनविशेषः	७७३
पादलिप्त	जैनाचार्यः	१३१६
पाद्रीणवाह	वीधम्	८८३ गा० ३१५०
पायीणवाह	"	८८४ टि० ७
पारस	जनपदः	१०८५
पारसीक	"	८८०
पार्श्वनाथ	वीधकरः	११४३,१४२५

पार्श्वस्वामिन्	"	टि० १
पालक	पुरोहितः	९१६,१३१५,१४७८
पालय	"	९१५,९१६
पालिस्तग	जैनाचार्यः	१३१६
पालिस्तय	"	१३१५ गा० ४९१५
पालिस्तयारिय	"	१३१६
पावा	नगरी	९१३
पुष्पकेट	राजा	४१०,४११
पुष्पचूल	राजकुमारः	४१० गा० १३४९-
		५०,४११
		४११
		४१० गा० १३४९,
		४११
		४१० गा० १३४९,
		४११
		९१५,९१६
		३८१
		६५० गा० २२९१,
		२२९२

पुरंदरजसा	राक्षी	४१० गा० १३४९,
पुरिमवाल	राजकुमारी	४११
पुरिसपुर	नगरम्	९१५,९१६
	"	३८१
	"	६५० गा० २२९१,
	"	२२९२

विशेषनाम

किम् ?

पत्राधिकम्

पुष्पपुर	नगरम्	६५०
पुष्करसारी	मितिः	१७ टि० ६
पुष्पकेतु	राजा	४११
पुष्पचूल	राजकुमारः	४११
पुष्पचूला	राजकुमारी	४११
पुष्पपुर	नगरम्	४११
पुष्पवती	राक्षी	४११
पुष्पभूति	जैनाचार्यः	४११
पुष्पभूति	"	१६६०,१६६४
	"	१६६० गा० ६२९०,
	"	१६६४ गा० ६३०४
	"	१६६० टि० १
	जनपदः	५७४
	परिमाणकः	२३५
	नगरम्	१६६७ गा० ६१९८
	"	१६६७,१६६८
	योगः	१४८६
	राजा	५८६
	पूर्वपरस्परितः	३१३
	वीधम्	८८४
	व्यन्त्ररी	७०६ टि० १,१३८९
	वीधम्	८८४

पुस्तमिच	पुस्तमिच	१६६०,१६६४
पूर्वदेना	"	१६६० गा० ६२९०,
पोट्टगाल	"	१६६४ गा० ६३०४
पोतण	जनपदः	१६६० टि० १
पोत्रनपुर	परिमाणकः	५७४
प्रज्ञप्ति	नगरम्	२३५
प्रयोत्र	"	१६६७ गा० ६१९८
प्रभव	योगः	१६६७,१६६८
प्रभास	राजा	१४८६
प्रहासा	पूर्वपरस्परितः	५८६
प्राचीनवाह	वीधम्	३१३
	व्यन्त्ररी	८८४
	वीधम्	७०६ टि० १,१३८९
	फ	८८४

फलाहाररिति वासः

बन्नासा	नदी	२४७
बलदेव	राजा	३८३
बंभदत्त	चक्रवर्ती	५६
बंसी	जैनश्रमणी	२०४

बारवह	नगरी	१०३६ गा० ३७३८,
बाहुवलिन	राजा	१६३८ गा० ६२०१
विंदुसार	"	५६,५७,१०६,९१३
	"	१४८०
	"	८८ गा० २९४,९१७
	"	गा० ३२७६,९१८

बोटिक	दिगम्बरदर्शनी	४१
बोटिक	पाश्चात्यलेच्छनातिविशेषः	१८
महादत्त	चक्रवर्ती	१०४,७५८,१४८०
महासी	जैनश्रमणी	१०३६
	भ	१०३६
	योगः	१०३६

विशेषनाम	किम् ?	प्रमादिकम्
मन्गीर	नद्य	१५८९
मरिचपुर	नगरम्	९१३
मरत	क्षेत्रम्	११५१, १२८५
मरत	नगरादी	२०४, ५२४, ७५८, ११४५, १२८४, १२८५
मरह	क्षेत्रम्	१२८५ गा० ४७८३
मरह	नगरादी	२०४, ५२४ गा० १७७७, १२८४ गा० ४७७९, १२८५ गा० ४७८३
मदमण्ड	नगरम्	५९४
मदकण्ड	"	८८३, ११४३
मदमण्ड	"	५२, ५९४ गा० २०५४, ८८४ दि० ७, ११४५ गा० ४२२०-२१
मसक	राजकुमारः	११९७, ११९८
मसय	"	११९७ गा० ५९५४-५५-५८
मंगी	नगरम्	९१३
मिहमाक	"	५७३
मिसक	राजकुमारः	११९७ दि० १
मिसय	"	११९७ दि० १
भूयवहाय	सः	११४३
भूयवहाय	"	११४५ गा० ४५२२
भूयवहाय	"	११४५
भूयवहाय	नगरम्	१४२, ५९४
भोग	वृक्ष	९१४ गा० ३२३५
	म	
मगय	नगरम्	१८२, ५८१, ११११, ११५१
मगया	"	२०, ९०७, ९११, ९१३
मगह	"	९१३
मधियावई	नगरम्	९१३
मधुरा	नगरम्	१८४

विशेषनाम	किम् ?	प्रमादिकम्
मधुरा	नगरम्	१४८९, १५२९, १२४८, १२५५, १२९०, १२९१
मधुरापुरी	"	५२४
मधुरा	"	१२५४ गा० २२७०, १२९० गा० २२९२
मन्दुर	मिः	१०४९
मरहह	नगरम्	८९९ दि० ११
मद	"	७५९
मददेवा	नगरम्	४५ दि० १
मकय	नगरम्	९१३, १०१८
मह	नगरम्	१२९४
महिनाय	वीर्यकरः	७५८, ११३१
महरह	नगरम्	२०३ दि० ४
महाकण्डसुय	योग	२२०
महागिरि	पूर्वपरसविर	९१७ दि० १, ९१८
महागह	नगरम्	१२७, १८२, १८४, २०३, ७३०, ७४१, ७५२, ९१९, ९८५, १०७४, १२७०
महावीर	वीर्यकरः	४५ दि० २, ११४, ४८५, ५२२, १२९७, १२९८
महिरावण	नदी	१८३
मही	"	१४८७ स० ४ स० १२
महुरा	नगरम्	५२४ गा० १७७३, ९१३, १२५७ गा० २२४४, १२४८, १२५२
माकय	नगरम्	१८२, ७५९, १२७०
मासपुरी	नगरम्	९१३
मिहिका	"	९१३
मीमांसक	दण्डी	१७
मुनिमुष्यय	वीर्यकरः	९१३
मुनिय	वृक्षः	८८ गा० २९३, ७०४ गा० २४८७, ९१८ गा० १२७८
मुदक	राजा	२५० गा० २२९१-२२, ११९३ गा० ४१२३, १४८८ गा० ५२९५

विशेषनाम	क्रिम् ?	पञ्चादिकम्
मृलदेव	चतुर्कारः	२३८
मृगापत्नी	जैनश्रमणी	१०३६
मेरु	गिरिः	१०४९, ११४३
मोरिय	वंशः	८८
मोहणी	विधा	१२९१ गा० ४८०९
मोहनी	,,	१२९१
मौर्य	वंशः	८९, ७०४, ९१८

य

यथाघोषश्रुत- ग्राहक	जैनाचार्यः	१६१०
यमुना	नदी	१४८७
यव	राना	३५९, ३६१
यशोभद्रा	राक्षी	१३५९

र

रक्तपट्टदर्शन	दर्शनी	६५०
रक्तदेवता	देवी	७०९
रत्नद्वीप	द्वीपः	७०९ टि० २
रत्नोद्यय	गिरिः	११४३
रघुचय	,,	११४२ गा० ४२०९
राहण	वंशः	९१४ गा० ३२६५
राजगृह	नगरम्	८८, ३१४, ९०७, ९१३, ९५९, ११४५, ११४६, १२८३
राजन्य	वंशः	९१४
राजगिह	नगरम्	५७, ८८ गा० २९१, ९१३, ११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२२३, १२८२
रेवय	उद्यानम्	५६, ५७
रोहण	निहवः	२३५
रोह	परिजानिक	१६३०, १६२९ गा० ६१६९

ल

लाट	जनपदः	२०, ३८२, ३८३, ८७१
लाट	,,	८०७, ८७१, ९१३ टि० ३
लाटा	,,	९१३

विशेषनाम	क्रिम् ?	पञ्चादिकम्
व		
वहदिस	नगरम्	१६११ गा० ६०६९
वच्छ	जनपदो नगरं वा	९१३, ९४७
वच्छा	जनपदः	९४७ गा० ३३८६
वज्र	श्रेष्ठिनी	८०५
वज्रस्वामिन्	पूर्वपरस्वविरः	११७४
वट	जनपदः	९१३
वणवासी	नगरी	१३९७
वण्ड	वंशः	१३९७ गा० ५२५७
वदमाण	तीर्थकरः	५७, ९१२ गा० ३२६१, ९४७
वरण	जनपदो नगरं वा	९१३
वरधनुग	मन्त्रिपुत्रः	१६६० गा० ६२९०, १६६४ गा० ६३०४
वरधनु	,,	१६६०, १६६४
वर्तनपीठिका	धनम्	९४० टि० २
वर्धमान	तीर्थकरः	९१२, ९१५, ९४७, ११६५, १४१९, १४२५ टि० १, १६८८, १६९८
वलकलचीरिन्	तापसो जैनश्रमणश्च	३५४
वंगा	जनपदः	९१३
वाणारसी	नगरी	९१३
वारत्तक	जैनश्रमणः	५२४, ५८६
वारत्तक	अमालः	११११
वारत्तग	जैनश्रमणः	५२४ गा० १७७५, १११० गा० ४०६४, ४०६६
वारत्तग	अमालः	१११०
वारत्तगपुर	नगरम्	१११०
वासुदेव	अर्द्धचक्रवर्ती	५७, १०७, १३९७, १६६१
विण्डु	जैनश्रमणः	४५ टि० ६
विदक	शास्त्रिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
विदर्भ	जनपदः	३८२
विदेह	,,	९१३
विदेह	शास्त्रिविशेषः	९१३ गा० ३२६४

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
विवाह	कस्तब १२६९ गा० ४७१६	
विष्णुकुमार	जैनममणः ८७९, ८८०	
विस्तार्या	राजी - १६८७	
वीरभय	भगरम् ११४	
वीरभय	" ११३	
वीरजिथ	दीर्घकर १	
वीरवर	" १४८९ गा० ५६२८	
बुधि	वेद्य - ११९८	
बेराठ	जनपदो नगरं वा ५१३	
बैदेह	शांतिविशेषः ५१३	
बैरह्यामिन्	पूर्ववरस्तविः २२९	
बैरोनिक	दर्शनी १९, २३ दि० २, ८५	
व्याख्यामञ्जलि	योगः - २३०	

स

शक	राजा १४७८
शक्रमह	कस्तब ११८३
शतानीक	राजा ९५७
शम्भ	राजकुमारः १०७
शम्भम्भय	पूर्ववरस्तविः ३१३
शसक	जैनममणो राजकुमारश्च ११९७, ११९८

शाक्य	दर्शनी १८९
शाक्यवाहन	राजा १३४७
शास्त्रिमन्त्र	मेष्ठिपुत्र ११४५, ११४६
शिव	मानस्यम्बर २५३
शैलकाचार्य	जैनाचार्य ११९९
शैलपुर	नगरम् ८८३
शाल्मली	नगरी ५१३
श्रीयक	जैनममण ८१५
श्रेणिक	राजा ११४५
श्रेणाम्बर	जैनसम्प्रदाय २१८

स

सङ्गाभिधी	भेरी १०३
सबहु	विचावर ११२३ गा० ४१३७
सलकिन्	" ११२३
सबक	देवः १४८९
	गा० ५६२७-२८
सन्तुमिभाग	कमानम् ५१३ गा० ३२३१

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
सम्प्रति	राजा ५९८, ९०७, ९१५, ९१७, ९१८, ९१९, ९२०, ९२१	
- -	- -	
सम्भ	राजकुमारः ५३, ५७, १०७	
सम्भेय	गिरिः १८१	
सयभूरमण	समुद्र ४५ दि० ३	
सयाणिम	राजा ९४७	
सरक	नदी १४८७ स० ४ स० ३२	
सरयू	" १४८७	
सरस्वती	" १४२ दि० १, ८८४	
सरस्वती	" ८८४ दि० ७	
ससय	राजकुमार ११९७	
	गा० ५२५४-५५-५८	

सहसाशुवादि	विन् ११४२ गा० ४२०८
सहस्रानुपासिन्	" ११४२
सैगामिया	भेरी १०३ गा० १५३
संकिम	जनपद ९१३
संपद्	राजा ८९, ९१७
संपति	" ९१७ गा० ३२७७
संभ	राजकुमारः ५४ गा० १७२
संभूत	जैनममणः १४८०
सापुत्रा	भगरम् १५०९ गा० ५७०५
सापुत्र	" ४५ दि० ३, ९१२
	गा० ३२३१
साकेय	" ९१२, ९१३ दि० १, १५०९

सागर	कालिकचार्मप्रतिम्भ ७३, ७४
सागरार्धद	राजकुमारः ५३, ५७
सागरदक्ष	वर्णिक १५४५
साङ्ख्य	दर्शनी ३०, ९१०
सातवाहन	राजा १३४८
साताहन	" १३४८ गा० ३२४३
सामरक	नाणकविशेष १०३९
	गा० ३८९१
सायवाहन	राजा १३४७ गा० ३२४३
सारस्वत	गण. १३६३, १३६४
साठवाहन	राजा ५९, १३४७, १३४८

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्	विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
सालिमह	अधिपुत्रः	११४५ गा० ४२१५, ११४६ गा० ४२२३	सुवन्न	जनपदः	७१ गा० २३५ ७४
सालिवाहन	राना	१६४८ गा० ६२४७	सुवर्णभूमी	"	९१६
सावारी	नगरी	९१३, ९१५	सुवर्णस्वामिन्	तीर्थकरः	९१३
सिद्धशिला	तीर्थम्	८९३	सूरसेण	जनपदः	५४ गा० १७२,
सिद्धसेनाचार्य	जैनाचार्यः	७५३	सेणिम	राना	५७, ५८
सिद्धिसिला	तीर्थम्	८९३ गा० ३१९२	सेयविया	नगरी	९१३
सिन्धु	जनपदः	३८३, ३८४, ७७५, ८१६, १०७२, १०७३, १०७४ गा० ३९१३, १४४२, १६८१	सेलपुर	नगरम् ८८३ गा० ३१४९-५०	७०९
सिन्धु	नदी	९५७, १४८७ डि० २	सोपारय	"	७०८ गा० २५०६
सिन्धुसौवीर	जनपदः	९१३, १०७३ गा० ३९१२	सोपारक	"	३५९, १६३७
सिन्धुसौवीर	"	३१४, १०७३, १०७४	सोमिल	म्राक्षणः	गा० ६१९६
सिब	वानव्यन्तरः	२५३ डि० १	सोरिय	नगरम्	९१३
सीता	देवी	१०१३	सौगत	दर्शनी	२१०, १३७७
सुकुमारिका	रानकुमारी	१३९७, १३९८, १३९९	स्कन्दक	जैनाचार्यः	९१५, ९१६, १३३५, १४७८
सुकुमालिया	"	१३९७ गा० ५२५४-५५	सम्मनी	विद्या	७७३, १२९१
सुद्विय	जैनाचार्यः	१३७१	स्वापत्यापुत्र	अधिपुत्रः	१६६१, १६६३
सुतीवह	नगरी	९१३	स्यूणा	जनपदः	९०७, ९१३, १०७२, १०७३
सुदाव	देवः	१४८९	स्थूलभद्रस्वामिन्	पूर्वपरस्वामिन्	६२०, ८१५
सुभर्मस्वामिन्	गगधरः	५२३	ह		
सुन्दरी	जैनधम्मनी	१०३६ गा० ३७३८, १६३८ गा० ६२०१	हरिकेशवल	चण्डालः	१४८०
सुभद्रा	अधिपुत्री	१६३३	हरिवंश	वंशः	१३९८
सुभूमिसारा	उपानम्	९१२ डि० ३	हलपदतिदेवता	देवीः	१०१३
सुभनोमुख	नगरम्	३५१	हारित	शास्त्रिविशेषः	९१३
सुराहा	जनपदः	९१३	हारिय	"	९१३ गा० ३२६४
सुराहा	"	२९८, ७६०, १०६९, ११५१	हासा	व्यन्तरी	७०६ डि० १, १३८९
सुवर्णभूमी	"	७३, ७४	हिमवत्	गिरिः	१६४८
			हिमवत्	"	२४७, १६४८ गा० ६२४७
			हेम	रानकुमारः	१३७०
			हेमकूट	गा० ५१५३, १३७१	
			हेमपुर	राना	१३७१
			हेमसम्मवा	नगरम्	१३७१
				राणी	१३७१

द्वादशं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्र-तन्त्रियुक्ति-भाष्य-वृत्त्याद्यन्तर्गतानां विशेषनाम्नां
विभागाशोऽनुक्रमणिका ।

[परिशिष्टेऽस्मिन्नस्माभिर्विशेषनाम्नां ये विभागाः स्थापिताः सन्ति
तेऽथस्वादुल्लिख्यन्ते इति तत्तद्विभागविष्टमुभिसूचय-
द्वाङ्मियो विभागोऽवलोकनीयः]

१ तीर्थकराः	१९ वणिक्-श्रेष्ठि-सार्पवाहः	३४ द्वीपाः क्षेत्रानि च
२ जैनराण्यर-पूर्वधरस्यविर-	सत्यवयव	३५ जनपदाः
आचार्य-उपाध्याय-अमण-	३७ विद्याधराः	३६ ग्राम नगर-नगरीप्रभृतयः
अमणीप्रभृतयः	३८ ब्राह्मणाः	३७ तीर्थस्वामिनि
३ जैनअमणकुलानि	३९ स्वर्णकाराः	३८ मिरवाः
४ दर्शनानि दर्शनिनम्र	४० वैद्याः	३९ समुद्राः
५ अमणविशेषाः	४१ मृतकाराः	४० नद्याः
६ जैननिहवाः	४२ गोपाः	४१ सरासि
७ बौद्धमिहवाः	४३ नापितृदाहाः	४२ उद्यानानि
८ सापस-परिमाणकम	४४ कोटिकाः	४३ आपणाः
मृतयः	४५ वीरकारिकाः	४४ उत्सवाः
९ देवजातयः	४६ वणशालाः	४५ प्रतिमाः
१० देव-असुर-अन्तर-दानव-	४७ शृङ्गाळाः	४६ नाणकानि (सिक्काः)
अन्तर-अन्तरीप्रभृतयः	४८ वसाः	४७ पद्मनि
११ ऋषयः-वासुदेव-भक्तदेवा-	४९ शालयः	४८ मेर्याः
१२ राजानो राजकुमाराश्च	५० प्रजाः	४९ शिल्पानि
१३ राक्षसो राजकुमार्यश्च	५१ राणाः	५० मन्त्राणानि (ज्ञेयानि)
१४ मन्त्रिणोऽन्त्याश्रयापुत्राश्च	५२ योगाः	५१ आद्याः
१५ दुरोहिताः	५३ विद्याः	५२ लिपयः
		५३ विद्यानि

१ तीर्थंकराः

अजितनाथ	ऋषभनाथ	पार्श्वनाथ	महावीर	वर्धमान	वीरवर
अजितस्वामिन्	ऋषभस्वामिन्	पार्श्वस्वामिन्	मुणिसुव्वय	वीरजिन	सुव्वतस्वामिन्
अरिष्टनेमि	नेमि	महिनाथ	वद्धमाण		

२ जैनगणधर-पूर्वधरस्थविर-आचार्य-उपाध्याय-श्रमण-श्रमणीप्रभृतयः

अजापालवाचक	आर्यसुहस्तिन्	कालिकाचार्य	चंदरुद	महागिरि	शासक
अजकालग	उकुरुद	काष्ठ	जग्गू	मृगापती	शैलकाचार्य
अजसुहस्ति	उदायिनृपसारक	कूलवाल	जव	यथाघोष-	श्रीयक
अन्निकापुत्र	ऋषभसेन	कूलवालक	पादलित	श्रुतमाहक	सम्भूत
अरहभक	ओकुरुद	केशिन्	पालित्तंग	वज्रस्वामिन्	सागर
अरहन्नग	कपिल	कैसि	पालित्तये	वल्ललचीरिन्	सिद्धसेनाचार्य
अवन्तीसुकुमार	करद	सुल्लककुमार	पालित्तायरिय	चारत्तक	सुद्धिय
आर्द्रकुमार	कविल	खंदय	पुण्यभूति	चारत्तग	सुधर्मस्वामिन्
आर्यखपुट	कालक	गजसुकुमार	पुस्तभूति	त्रिण्डु	सुन्दरी
आर्यचन्दना	कालकज	गौतम	पुस्तमित्त	त्रिण्डुकुमार	स्कन्दक
आर्यमहागिरि	कालकाचार्य	गौतमस्वामिन्	प्रभव	वैरस्वामिन्	स्थूलभद्रस्वामिन्
आर्यवज्र	कालगज	चण्डरुद	ग्राही	शार्यम्भव	

३ जैनश्रमणकुलानि

चन्द्र

नागेन्द्र

४ दर्शनानि दर्शनिनश्च

आभीषक	क्षणिकवादिन्	तत्त्वज्ञिक	मीमांसक	श्वेताम्बर
आर्हत	चरग	तत्त्वज्ञिक	रक्तपटदर्शन	साङ्ख्य
कणाद	चरकचीरिन्	तत्त्वज्ञिय	वैशेषिक	सौगत
कपिल	जैन	बौद्धिक	शाक्य	

५ श्रमणविशेषाः

कर्मकारनिष्ठु	कार्यटिक	चक्रचर	परिवाजक	पाण्डुराज
---------------	----------	--------	---------	-----------

६ जैननिहवाः

गोष्ठासाहिक

जमालि

रोहणस

७ बौद्धमिक्षवः

कालोदाइ

८ तापस-परिभाषक-प्रभृतयः

उदक	नारय	फलाहाररिति	यत्कलपीरिन्
नारद	पोद्दसाक	रोहा	

९ देवजातयः

अग्निहोत्रमार	अग्निहोत्रमार	नागकुमार
---------------	---------------	----------

१० देव-असुर-व्यन्तर-यानव्यन्तर-व्यन्तरी-प्रभृतयः

हृत्तिवाक	कमल	कुण्डलमेत	यष्टिकयस्त	रत्नदेवता	सीता
इद	कुण्डलमेत	कौण्डलमेत	चमर	सिध	मुदाव
अविवाक	कुण्डलमेत	गौरी	महासा	सबक	इष्टपदतिदेवता
कमल	कुण्डलमेत	गांधारी	महोर	सिध	हासा

११ यक्षवर्ति-यासुदेव-यलदेवः

कण्ड	यनार्दन	यमदत्त	भरथ	यासुदेव
कृष्ण	भारद्वज	महादत्त	भरह	

१२ राजानो राजकुमारपद

अनाम	करकण्ड	मित्रसत्तु	पुष्पकेतु	दाक	संपति
अनाम	कुण्डल	गमसेन	पुष्पचूड	शहानीक	सर्व
अमिल	खद्व	दत्तार	मयोव	गान्ध	सागरचन्द्र
अमय	गद्म	दुष्ट	बाहुबलिन्	सासक	सातवाहन
अमयसेन	गद्म	धनदेव	विन्दुसार	सातवाहन	सातवाहन
अशोकधि	चन्द्रमयोव	नरबाहण	मसक	श्रेणिक	सातवाहन
अशोकसिदि	चन्द्रगुप्त	नरबाहण	मसप	सम्पति	सातवाहन

(प० ५१ टि० ३)

असोग	चन्द्रगुप्त	पञ्च	मिसक	सम्प	सातवाहन
असोगसिदि	अशकुमार	पञ्च	मिसप	सम्पति	श्रेणिक
उदायन	मित्रसत्तु	पुष्पकेव	मुदण्ड	सम्प	हेम
कविठ	मित्रादि	पुष्पचूड	यव	संपद	हेमचूड

१३ राखो राजकुमारपद

अशोकधि	चेतना	पद्मावती	पुष्पचूड	मिसाया
अशोकधि	जयन्ती	पुष्पचूड	पुष्पवती	मुकुमारिका
अशोकीया	संबवती	पुष्पवर्द्ध	मरुदेवा	मुकुमादिधा
कमलाभेता	धारिणी	पुरंदरजसा	यशोमदा	हेमसम्पदा

१४ मन्त्रिणोऽमात्यास्तत्पुत्राश्च

अभय	अरक	चाणक	दीहपट्ट	वरभणुग	भारत्तग
अरभ	अरग	दीर्घपृष्ठ	धनु	वरभनु	

१५ पुरोहिताः

पालक

पाकष

१६ घणिक-ध्रेष्टि-सार्धवाहाः तत्पत्न्यश्च

काष्ठ	बिलातीमुव	इवमित्र	दाष्टिमद्र	सुभद्रा
किटि	जिनदाय	धनमित्र	सागरदत्त	स्थापस्त्रापुत्र
घटिकाबोद्र	भावसमुव	यज्ञा	मालिमह	

१७ विद्याधराः

सचइ

सत्यकिन्

१८ ब्राह्मणाः

मोमिल

१९ स्वर्णकाराः

अणंगसेन

अनङ्गसेन

कुमारनन्दिन्

२० घैषाः

अनन्तरि

२१ द्यूतकाराः

मूलदेव

२२ गोपाः

मन्द

२३ नापितदास्यः

धम्राग

धन्निका

धन्निय

२४ कोलिकाः

सह्याड

सह्याडग

२५ शौकरिकाः

काल

२६ चण्डालाः

हरिकेशबल

२७ शृगालाः

सप्तहुम

सप्तहुम

२८ वंशाः

इवसाग	कौरव्य	ज्ञात	सुरिय	राजन्व
इवसाकु	कौरव	णात	मोरिय	वणिह
उगा	क्षत्रिय	नाग	मौर्य	वृत्तिग
उग्र	सप्तिय	भोग	राहण	हरिवंश

२९ ज्ञातयः

अंबह	सुसुण	सुन्तुण	विदेह	वेदेह	हारिय
कजंद	कोम्भी	बोधिक	विदेह	हारित	

३७ तीर्थस्थानानि

ज्ञातलपट	पादीणवाह
णायसंढ	पायीणवाह
धर्मचक्र	प्रभास
धर्मचक्रभूमिका	प्राचीनवाह
पभास	सिद्धशिला

३८ गिरयः

भट्टावय	इंद्रपद
अव्युय	उज्जयन्त
अवुंद	उज्जित
अष्टापद	गजामपद
इन्द्रपद	मेरु

३९ समुद्राः

रत्नोद्यय	सयंभूरमण
रयणुद्यय	
सन्मेत	
हिमवत्	
हिमघंत	

४० नद्यः

ध्रुवई	कोसिभा	गोयावरी	महिरावण	सरक	सरस्वती
देरावती	गङ्गा	जठणा	मही	सरयू	सिन्धु
कोशिका	गोदावरी	ब्रह्मासा	यमुना	सरस्वती	

४१ तडाग-सरांसि

इसितलाग	कामियसर
इसीतलाग	भूततडाग
ऋषितडाग	भूयतलाग

४२ उद्यानानि

रेवय	सभूमिभाग
	सुभूमिभाग

४३ आपणाः

कुत्तिय	कुत्रिकापण
---------	------------

४४ उत्सवाः

आवाह	तडागमह	पर्वतमह
इन्द्रमह	यूभमह	विवाह
इंदमह	नदीमह	शक्रमह

४५ प्रतिमाः

जीवन्तस्वामि- प्रतिमा
----

४६ नाणकानि (सिक्काः)

काकिणी
केतर
केवडिक

केवडिय
गेलभ
दीनार

द्रुम
नेलक
सामरक

४७ यन्त्राणि

आवर्त्तनपीठिका
कोरुहुक
चक्र

चतुर्द्वारक
वर्त्तनपीठिका

४८ मेर्यः

अशिवोपशमनी	कौमुदिकी
अशिवोवसमणी	दुर्भुतिया
कौमुदिया	दुर्भुतिका

सद्गामिकी
संगामिया

४९ शिल्पानि

तन्तुवाय
तुण्णाक

५० प्रकरणानि

गिरिजन्न
गिरियज्ञ

५१ भाषाः

अर्धमागधी
----

५२ लिपयः

पुष्करसारी
----

५३ विषाणि

सहसाणुवादि

सहस्रानुपातिन्

પ્રાકૃત્યન.

‘નૃસિંહવપસૂત્ર’ એ જૈન સાધુ-સાધ્વીઓના આચારવિષયક વિધિ-નિયેષો અને ઉત્સર્ગ-અપવાદોનું નિરૂપણ કરતો એક મહાકાવ્ય આધારભૂત ગ્રંથ છે

એનો વિષય જ એવો છે કે એમાં અનેક સમકાલીન તેમ જ ભૂતકાલીન ઐતિહાસિક ઘટનાઓ, ભારતવર્ષના વિવિધ પ્રદેશોના સીધા કે આડકતરા વર્ણનો, સાધુ-સાધ્વીઓના નિત્યજીવન સાથે સંબંધ ધરાવતી અનેક વસ્તુઓના વિસ્તૃત ઉદ્ભવો, તત્કાલીન ધાર્મિક, સામાજિક સ્થિતિઓ અને ઉત્સવો, અર્ધ-ઐતિહાસિક લોકકથાઓ તથા બીજી પણ વિવિધ પ્રકારની વિપ્રકીર્ણ માહિતીઓનો યથાપ્રસંગ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે આ પ્રાચીન આધારભૂત ગ્રંથમાંથી મળતી કેટલીક સામગ્રી પુરાવિદ્, ઇતિહાસકાર તેમ જ સમાજશાસ્ત્રીને માટે ઘણી મહત્વની હોઈ એ સર્વને વિષયવાર વ્યવસ્થિત કરી અમે મૂળ ગ્રંથના તેરમા પરિશિષ્ટરૂપે આપી છે એ ઉપયોગી અર્થને વિદ્વાનોની સરળતા ખાતર જુદી પુસ્તિકારૂપમાં પણ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે

હવે આપણે પ્રસ્તુત પુસ્તિકામાંના થોડાક ઉદાહરણો જોઈએ તો—

(૧) પ્રાદેશિકાચાર્યે રાજની બહેનના જેથી યત્રપ્રતિમા બનાવી હતી, જે જોઈને રાજ પોતે પણ ગ્રાન્તિમાં પડી ગયો હતો (પૃ ૧૨) પ્રાચીન ભારતમાં અનેક પ્રકારના યત્રવિધાનો થતા, એમ બીજા સાધનો ઉપરથી પણ આપણને જાણવા મળે છે

(૨) નગરના કિલ્લાઓ અનેક પ્રકારના હોય છે જેમ કે દારિકામાં છે તેવો પાપાણ્ડમય, અનન્દપુરમાં છે તેવો ઇટ્ટેનો, સુમનોબુખનગરમાં છે તેવો માટીનો આ ઉપરાંત કેટલાંક નગરોને લોકલના પ્રકાર હોય છે કેટલાક ગામોની આનુબાનુ કાટાની વાડ પણ પ્રકારની ગરજ સારે છે (પૃ ૨૦-૨૧)

(૩) લાટ જેવા કેટલાક દેશોમાં વરસાદના પાણીથી અનાજ નીપજે છે, સિન્ધમાં નદીના પાણીથી, દ્રવિડ દેશમાં તળાવના પાણીથી તથા ઉત્તરાપચમાં કૂવાના પાણીથી ધાન્ય થાય છે બનાસ નદીના અતિપૂરથી જ્યારે એતરો રચી જાય છે ત્યારે

તેમાં ધાન્ય વગાય છે. ડિંભરેલક પ્રદેશમાં પણ મહિરાવણ નદીમાં પૂર આવ્યા પછી એમ જ કરવામાં આવે છે. (પૃ. ૨૦).

(૪) પશ્ચિમ દિશામાં રહેનારા મ્હેરછે કણસને તથા પાંડ્યો-પાંડુમથુરાના રહેવાસીઓ સહતુને બાણતા નથી, કારણ કે એ વસ્તુઓ તેમને અપરિચિત છે. (પૃ. ૨૭).

(૫) તોસલિ દેશમાં ઋષિલકાગ નામના સરોવર આગળ દરવર્ષે અષ્ટાદિકા-મહોત્સવ થાય છે તથા કુંડલમેઠ નામના વાનમંતરની યાત્રામાં ભરત્ય આશુભાનુના લોકો ઉભાણી કરે છે. પ્રભાસમાં તથા અર્બુદ તીર્થમાં યાત્રામાં લોકો ઉભાણી કરે છે. પ્રાચીનવાહી સરસ્વતીનો પ્રવાહ છે ત્યાં આગળ જમ્બને આનંદપુરના લોકો શરદઋતુમાં ઉભાણી કરે છે. (પૃ. ૩૪-૩૫).

(૬) 'કુત્રિકાપણ' એટલે સ્વર્ગ-મર્ત્ય-પાતાલ ત્રણે લોકમાં મળતી સર્વ વસ્તુઓ જેમાં વેચાતી હોય એવી દુકાન (સરખાવો અભ્યારના Departmental stores). એમાં પ્રત્યેક વસ્તુનું મૂલ્ય તે ખરીદનારના સામાજિક દરજ્જા પ્રમાણે હોય છે. દાખલા તરીકે કુત્રિકાપણમાંની કોઈ ચીજનું મૂલ્ય સામાન્ય માણસ માટે પાંચ રૂપિયા હોય, તો શાહુકારો માટે અને સાર્થવાહો જેવા મધ્યમ વર્ગના પુરુષો માટે હજાર રૂપિયા હોય અને ચક્રવર્તી માંડલિક આદિ ઉત્તમ દરજ્જાના પુરુષો માટે એક લાખ રૂપિયા હોય. પ્રાચીન કાળમાં ઉજ્જયિની તથા રાજગૃહમાં આવાં કુત્રિકાપણો હતાં. (પૃ. ૩૫-૩૬-૩૭).

(૭) મહારાષ્ટ્ર દેશમાં દાઢની દુકાન ઉપર નિશાની તરીકે ધન બાંધવામાં આવતી. (પૃ. ૩૭).

(૮) દક્ષિણપથમાં કાંકિણી એ ત્રાંબાનાણું છે. ભિલ્લમાલમાં દ્રમ્મ એ રૂપાનાણું છે. પૂર્વ દેશમાં દીનાર એ સોનાનાણું છે.

(૯) સૌરાષ્ટ્રની દક્ષિણે સમુદ્રમાં આવેલ 'દ્વીપ' (દીવ બંદર)ના બે રૂપિયા ઉત્તરાપથના એક રૂપિયા બરાબર થાય છે. અને ઉત્તરાપથના બે રૂપિયા બરાબર પાટલિપુત્રનો એક રૂપિયો થાય છે. દક્ષિણપથના બે રૂપિયા દ્રવિડ દેશમાં આવેલા કાંચી નગરના એક રૂપિયા-નેલક બરાબર થાય છે, જ્યારે કાંચીના બે રૂપિયા પાટલિપુત્રના એક રૂપિયા બરાબર થાય છે. (પૃ. ૩૮).

આ વિશાળ ગ્રંથમાંના ઉલ્લેખો પૈકીનાં આ થોડાંક ઉદાહરણો માત્ર વાનગીરૂપે જ જણાવ્યાં છે. પ્રસ્તુત પુસ્તિકામાં વિષયવાર ગોઠવેલા ઉલ્લેખમાંથી અભ્યાસી વાચક પોતાની વિશિષ્ટ દૃષ્ટિએ જોઈતી વસ્તુ શોધી લે એવી અમારી વિનંતી છે.

त्रयोदशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-तत्पर्युक्ति-भाष्य-टीकादिगताः पुरातत्त्वविदा-
मुपयोगिनो विभागशो विविधा उल्लेखाः ।

[१ वृत्तिकृतोर्मङ्गलादि]

(१) श्रीमलयगिरिस्वरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च

प्रकटीकृतानि श्रेयसपदहेतुस्यविरक्तस्य-जिनकल्पम् ।

नम्राशेषनरा-ऽमरकल्पितकृतकल्पवत्कल्पम् ॥ १ ॥

नत्वा धीधीरजिनं, गुरुपदकमलानि शेषविपुलानि । कस्याध्ययनं विदुषोमि उद्यतो गुरुनिशेगेन ॥ २ ॥
भाष्य क चाऽतिगम्भीरं, क चाऽहं जज्ञेऽप्यहं । तदत्र जानते पूज्या, ये मामेवं नियुज्यते ॥ ३ ॥
अद्भुतगुणरत्ननिधौ, कस्ये साहायक महातेजा । धीप इव तपसि कुरुते, जयति यतीश्वर स चूर्णिकृत ॥ ४ ॥

विभागः १ पत्रम् १

अथ क सूत्रमक्षरपरिः को वा नियुक्तिम् ? को वा भाष्यम् ? इति, उच्यते—इह पूर्वेषु यद् नवमं
ग्रन्थाख्याननामकं पूर्वं तस्य यद् वृत्तीयमाचाराख्यं बलु तस्मिन् विंशतितये प्राच्ये मूलगुणेषूत्तर-
गुणेषु चापराधेषु दशविधमाक्षौबनादिकं प्रायश्चित्तमुपवर्णितम्, कालक्रमेण च दुःपमात्रमावतो वृत्ति-बल-
वीर्य-बुद्ध्या ऽऽशु-प्रवृत्तिषु परिहीयमानेषु पूर्वाणि दुःखमहाणि जातानि, ततो 'मा भूत् प्रायश्चित्तव्यवच्छेदः'
इति साधूनामनुग्रहाय चतुर्दशपूर्वधरेण भगवता मद्रयाहुस्वामिना कल्पसूत्रं व्यवहारसूत्र-
स्याकारि, उभयोरपि च सूत्रस्पर्शिकनियुक्तिः । इमे अपि च कल्प व्यवहारसूत्रे सनियुक्तिके
अल्पग्रन्थतया महार्थेन च दुःपमात्रमावतो हीयमानमेवा-ऽऽशुप्राप्तियुगानामिदानीन्तननन्दनामल्पशरीर-
दुर्महे दुःखचारे जाते, ततः सुखमहणं चारणाय भाष्यकारो भाष्यं कृतवान्, तच्च सूत्रस्पर्शिक-
नियुक्त्यनुगतमिति सूत्रस्पर्शिकनियुक्तिर्माध्यं वैको ग्रन्थो जातः ।

विभागः १ पत्रम् २

(२) श्रीक्षेमकीर्तिस्वरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च

नवमपदमौलिमण्डलमणिमुकुटमयूखचौतपदकमलम् ।

सर्वज्ञमवृत्तवाच, धीधीर जौमि जिनराजम् ॥ १ ॥

शैरमचतुर्दशपूर्वा, कृत्तपूर्वा कल्पनामकाध्ययनम् । सुविहितहितैकरहितो, जयति श्रीमद्रयाहुगुरु ॥ २ ॥
कस्येऽनल्पमनर्थ, प्रतिपदमर्पयति शोऽर्थनिष्कम्बम् । धीसङ्गुदासगणये, विन्तामणये नमस्तस्यै ॥ ३ ॥
शिवपदपुरोपयकस्य, कस्य विषममपि दुःपमारोग्यौ । सुगनीकरोति यच्चूर्णिकीपिका स जयति यतीश्वर ॥ ४ ॥
आगमदुर्गमपदसंशयावितापो मिडीयते विदुषाम् । यद्वचनचन्दनरसैर्मलयागिरिः स जयति यथार्थ ॥ ५ ॥
श्रुतलोचनमुपनीय, व्यापनीय ममापि जडमिजम्भान्धम् । वैरदधि शिवमार्गं, सगुणस्यै तानहं मन्दे ॥ ६ ॥

ऋक्षपदपद्धतिरचनां, बालशिरःशेखरोऽप्यहं कुर्वे । यस्याः प्रसादवशतः, श्रुतदेवी माऽस्तु मे वरदा ॥ ७ ॥

श्रीमलयगिरिप्रभवो, यां कर्तुमुपाक्रमन्त मतिमन्तः ।

सा कल्पशास्त्रटीका, मयाऽनुसन्धीयतेऽन्यथया ॥ ८ ॥

इह श्रीमदावद्यकादिशिद्धान्तप्रतियद्वनिर्युक्तिशास्त्रसंस्त्रणसूत्रधारः परोपकारकरणैरुदीक्षाधीक्षितः
सुगृहीतनामधेयः श्रीमद्रघुनाहुस्वामी सङ्गकर्णगुप्तपीयमानपीयूषायमाणलङ्घितपदकण्डितपेशलालापकं नाधु-गाथी-
गतकल्प्या-ऽकल्पपदार्थसार्थविधि-प्रतिपेधप्ररूपकं यथायोगमुत्तर्गा-ऽपवादपदपदवीसूत्रकवचनरचनागमं परस्पर-
मनुस्यूताभिसम्बन्धवन्तुरपूर्वापरसूत्रसन्दर्भं प्रत्याख्यानाख्यनवमपूर्वान्तर्गताऽऽचारनामकनृतीयवस्तुरहस्य-
निष्यन्दकल्पं कल्पनामधेयमध्ययनं निर्युक्तियुक्तं निर्यूढवान् । अथ च स्वल्पप्रन्थमद्ययंतया
प्रतिसमयमपसर्पदवसर्पिणीपरिणतिपरिहीयमानमति-भेदा-धारणादिगुणग्रामाणामेदंयुगिनसाधूनां दुरवबोधतया च
सकलत्रिलोकीभुगङ्गरणक्षमाश्रमणनामधेयानिधेयैः श्रीसङ्गदासगणिपूज्यैः प्रतिपदप्रकटितसर्वज्ञाविराध-
नाममुद्भूतप्रभूतप्रलापयजालं निपुणचरण-करणारिपालनोपायगोचरविचारवाचालं सर्वथाद्रुपणकरणेनाप्यदृष्यं
भाष्यं विरचयाद्यके । इदमप्यतिगम्भीरतया मन्मथसां दुरवगममवगम्य यद्यप्यनुपकृतपरोपकृतिहृत्वा
चूर्णिकृता चूर्णिरासृजिता तथापि सा निषिद्धजडिमज्जालजालजडालानामस्यादृशां जन्तूनां न तयाविषमव-
धोधनिबन्धनमुपजायत इति परिभाष्य शब्दानुशासनादिविश्वविद्यामयज्योतिःपुञ्जपरमागुधटितमूर्तिभिः
श्रीमलयगिरिमुनीन्द्रपिपादेर्विवरणकरणमुपचक्रने । तदपि कुतोऽपि हेतोरेदानीं परिपूर्णं नाबलोक्यत इति
परिभाष्य मन्दमतिमालिमिगिनाऽपि मया गुरुपदेशं निश्चीकृत्य श्रीमलयगिरिविरचितविवरणादूर्ध्वं
विवरीतुमारभ्यते ।

विभागः १ पत्रम् १७७-७८

[२ वृत्तिग्रान्तगता वृत्तिकृतः श्रीक्षेमकीर्तः प्रशस्तिः]

सौवर्णां त्रिविधार्थरत्नकलिता एते पङ्कदेशकाः,

श्रीकरूपेऽर्थनिधौ मताः सुकलना दीर्घसङ्ख्यापदे ।

दृष्ट्वा चूर्णिमुवीजवधरततिं कुद्वयस्य गुर्वक्षया,

खानं खानमभी मया स्व-गुरोरर्थं स्फुटार्थाकृताः ॥ १ ॥

श्रीकरूपसूत्रममृतं त्रिबुधोपयोगयोग्यं जरा-मरणदाहगुहः सहारि ।

येनोद्धृतं मतिमया मयिताष्ट्रुताच्चेः, श्रीमद्रघुनाहुगुरवे प्रगतोऽस्मि तत्सं ॥ २ ॥

येनेदं कल्पसूत्रं कमलमुकुलवन् कोमलं मङ्गलामि-

गोभिर्दोषापहाभिः स्फुटविषयविभागस्य सन्दर्शिकाभिः ।

सङ्क्रोद्धेयपत्रं सुरसपरिमलोद्धारसारं वित्तेने,

तं निःसम्बन्धवन्तुं नुत मुनिमधुपाः । भास्करं भाष्यकारम् ॥ ३ ॥

श्रीकरूपार्थयज्ञेऽस्मिन्नतिगम्भीरायंभाष्यपरिकल्पिते ।

विषयपदविवरणकृते, श्रीचूर्णिकृते नमः कृतिने ॥ ४ ॥

श्रुतदेवताप्रसादादिदमव्ययं विशृण्वता कुशलम् । यदवापि मया तेन, प्रामुर्धा बोधिमहमलम् ॥ ५ ॥

गम-नयगमीरनीरक्षितोत्सर्गा-ऽपवादवादेभिः । बुक्तिदातरजरम्यो, जैनागमजलनिधिर्जयति ॥ ६ ॥

श्रीजैनशासनमसलतिगमरदिभः, श्रीसत्रचारान्द्रकुलपद्यविराजकारी ।

स्वज्योतिराद्भुतदिगम्बरदम्बरोऽभूत्, श्रीमान् धनेश्वरगुरुः प्रयितः पृथिव्याम् ॥ ७ ॥

श्रीमच्चैत्रपुरैकमण्डनमहावीरप्रविष्टाकृतस्वस्वाच्चैत्रपुरप्रबोधतरणेः श्रीचैत्रगच्छोऽजनि ।

तत्र श्रीभुवनेन्द्रसुरिसुगुणभूषणं मातुरज्योतिःसङ्गणजरोहणगिरिः कालक्रमेणाभवत् ॥ ८ ॥

तस्यादाम्बुनमण्डनं सममवन् पञ्चद्वयीशुद्धिमान्, नीर-क्षीरसदृशद्रुपण-गुणसाग-अहैकमतः ।

कालक्ष्णं च जडोद्भवं परिवर्त्तन् दूरेण सम्मानसत्त्वापी राजमरालवद् गनिवरः श्रीदेवभद्रप्रभुः ॥ ९ ॥

यस्या शिष्याज्जपन्त्यदस्यसिद्धोत्सङ्गश्चास्मात्सुखा,
विश्वज्ञानस्रग्धा मुनिहितविहितोत्तुङ्गरा वमसु ।
तथाय सचरिप्राप्तमसिद्धमति श्रीजगन्मन्त्रसूरिः,
श्रीमद्देवेन्द्रसूरिः सरस्वरलम्बितशक्तिर्वितीय ॥ १० ॥
सुतीथशिष्याः श्रुतवारिवार्धय, परीषदासोभ्यमनसमाधय ।
जयन्ति पूज्या विजयेन्दुसूरय, परोपकारादिगुणौषभूरय ॥ ११ ॥

श्रीर्द्ध मन्मथपार्थिव त्रिजगतीश्वर विजिलैयुषां, येयां जैनपुरे परेण महसा प्रकान्तकान्तोत्सवे ।
स्वैर्य मेहरगायतां च जलधि सर्वसहस्र मही, सोम सौम्यमहर्षतिः किञ्च महतेजोऽकृत प्राप्तम् ॥ १२ ॥
वाप वाप प्रबचनबचोवीजपत्नी विनेयज्ञेयमाते सुपरिमलिते सम्बद्धादिसारे ।
यै क्षेत्रज्ञे शुविशुद्धजगत्प्रायस्तारणीभिः, सिक्ता येने शुजनहृदयानन्दि सज्ज्ञानससम् ॥ १३ ॥
वैरप्रमत्तैः शुभमन्त्रजापैर्वैतात्मधाया कलि खवन्मयम् ।
अनुत्पकल्याणमयोतमार्यसत्पूज्य सत्त्ववनेरसाधि ॥ १४ ॥

किं बहुना ?—

उयोत्सामञ्जुलया यथा धवलितं विश्वम्भरामण्डल,
या निःशेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणी ।
तस्या धीविजयेन्दुसूरिप्रगुरोर्निष्कृतिमाया गुण-
धेने स्याद् यदि वास्तवस्तवहृदौ निरु स वाचापति ॥ १५ ॥

तत्तामिषद्वजरज-परिपूतशीर्षा, शिष्यान्मयो दधति सम्प्रति गण्डमारम् ।
धीयन्मत्सेन इति सहृदपदिमोऽग्र, श्रीपद्मचन्द्रप्रगुरोस्तु ततो द्वितीय ॥ १६ ॥
तार्तामीकक्षेत्रां, विनेयपरमाणुरनशुभास्तेऽस्मिन् । धीक्षेमकीर्तिसूरिर्विनिर्गमे विरुतिमत्समति ॥ १७ ॥
धीविक्रमतः कामति, नयनमिगुणेन्दुपरिमिते १६१२ वर्षे । ज्येष्ठधेतदध्याम्, समर्थितैषा च हस्ताकै ॥ १८ ॥
प्रथमादर्शे लिखित, मयप्रममप्रवृत्तिर्विनिर्गमिरेषा । शुस्तरगुणमक्तिभरोद्ब्रह्मादिच मन्त्रितशिरोमिः ॥ १९ ॥

इह च—सूत्रादर्शेषु यतो, भूयस्यो वाचना विवोच्यन्ते ।
विपमाथ माध्यगायाः, प्राय सत्याथ चूर्मिगिर ॥ २० ॥
तत—सुने वा माप्ये वा, यन्मदिमोद्यन्मयाऽप्यया किमपि ।
लिखितं वा विरुत वा, तन्मिप्या हुण्डत भूयाद् ॥ २१ ॥

विभाग. ६ पत्रम् १७१०-१२

[३ जैनशासनम्]

जं इच्छसि अप्पणतो, जं च ण इच्छसि अप्पणतो ।
ते इच्छ परस्स पि या, पत्तियग जिणसासनयं ॥ ४५८४ ॥

विभाग. ४ पत्रम् १२३७

[४ जैनचैत्य-धर्मचक्र-स्तूपादि]

(१) साधर्मिक-मङ्गल-शास्त्र-भक्तिचैत्यानि

साहम्मियाण भट्ट, घउद्विहदे लिगभो जह कुडुवी ।
मगल सासय मत्तीर ज कयं तत्थ मादेसो ॥ १७७४ ॥

चैत्यानि चतुर्विधानि, तद्यथा—साधर्मिकचैत्यानि मङ्गलचैत्यानि शाश्वतचैत्यानि भक्ति-
चैत्यानि चेति । तत्र साधर्मिकानामर्थाय यत् कृतं तत् साधर्मिकचैत्यम् । साधर्मिकथात्र द्विधा—लिङ्गतः
प्रवचनतश्च । तत्रेह लिङ्गतो गृह्यते । स च यथा कुटुम्बी, कुटुम्बी नाम-प्रभूतपरिवारकलोकपरित्तो रजोहरण-
मुखपोतिकादिलिङ्गधारी वारत्तकप्रतिच्छन्दः । तथा मथुरापुर्यां गृहेषु कृतेषु मङ्गलनिमित्तं यद् निवेद्यते
तद् मङ्गलचैत्यम् । सुरलोकादौ निलस्यायि शाश्वतचैत्यम् । यत्तु भक्त्या मनुष्यैः पूजा-वन्दनाद्यर्थं कृतं
कारितमित्यर्थः तद् भक्तिचैत्यम् । 'तेन च' भक्तिचैत्येन 'आदेशः' अधिकारः, अनुयानादिमहोत्सवस्य
तत्रैव सम्भवादिति । एषा निर्युक्तिगाथा ॥ १७७४ ॥ अथैनामेव विभावयिषुः साधर्मिकचैत्यं तावदाह—

वारत्तगस्त पुत्रो, पडिमं कासी य चेद्वयहरमि ।

तत्थ य थली अहेसी, साहम्मियचेद्वयं तं तु ॥ १७७५ ॥

इहाऽऽचक्ष्यके योगसङ्गहेषु "वारत्तपुरे अभयसेण वारत्ते" (नि० गा० १३०३. पत्र
७०९) इत्यत्र प्रदेशे प्रतिपादितचरितो यो वारत्तक इति नाम्ना महर्षिः, तस्य पुत्रः स्वपितरि भक्तिभरा-
पूरिततया चैत्यगृहं कारयित्वा तत्र रजोहरण-मुखवक्त्रिका-प्रतिग्रहधारिणीं पितुः प्रतिमामस्थापयत् । तत्र च
'स्थली' सत्रशाला तेन प्रवर्तिता आसीत्, तदेतत् साधर्मिकचैत्यम् । अस्य च साधर्मिकचैत्यस्यार्थाय
कृतमस्माकं कल्पते ॥ १७७५ ॥ अथ मङ्गलचैत्यमाह—

अरहंत पइट्ठाए, मङ्गुरानयरीए मंगलाई तु ।

गेहेसु चच्चरेसु य, छन्नउईगामअहेसु ॥ १७७६ ॥

मथुरानगर्यां गृहे कृते मङ्गलनिमित्तमुत्तररेषु प्रयनमर्हत्प्रतिमाः प्रतिष्ठाप्यन्ते, अन्यथा तद् गृहं
पतति, तानि मङ्गलचैत्यानि । तानि च तस्यां नगर्यां गेहेषु चक्षरेषु च भवन्ति । न केवलं तस्यामेव किन्तु
तत्सुरीप्रतिवद्धा ये पणवतिसङ्ख्याका प्रामार्दस्तेष्वपि भवन्ति । इहोत्तरापथानां प्रामस्य प्रामार्द इति संज्ञा ।
आह च चूर्णिकृत्—गामद्वेषु ति देसभणिती, छन्नउईगामेषु ति भणियं होइ, उत्तरावहाणं एसा भणिद
ति ॥ १७७६ ॥ शाश्वतचैत्य-भक्तिचैत्यानि दर्शयति—

निइयाइं सुरलोए, भत्तिकयाइं तु भरहमाईहिं ।

निस्सा-ऽनिस्सकयाइं, जहिं आपसो चयसु निस्सं ॥ १७७७ ॥

'निलानि' शाश्वतचैत्यानि 'सुरलोके' भवनपति-व्यन्तर-ज्योतिष्क-चैमानिकदेवानां भवन-नगर-विमानेषु,
उपलक्षणत्वाद् मेरुशिखर-चैताह्वयादिकृत्-नन्दीश्वर-रुचकचरादिष्वपि भवन्तीति । तथा भक्त्या
भरतादिभिर्गानि कारितानि अन्तर्भूतप्यर्थत्वाद् भक्तिकृतानि । अत्र च 'जहिं आपसो' ति येन भक्तिचैत्येन
'आदेशः' प्रकृतम् तद् द्विधा—निश्चकृतमनिश्चाकृतं च । निश्चकृतं नाम-गच्छप्रतिवद्धम्, अनिश्चाकृतं—
तदिपरीतम् सहसाधारणमित्यर्थः । "चयसु निस्सं" ति यद् निश्चाकृतं तत् 'लज्ज' परिहर । अनिश्चाकृतं तु
कल्पते ॥ १७७७ ॥

विभागः २ पत्रम् ५२३-२४

(२) धर्मचक्रम्

चके थूमाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूय एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(३) स्तूपः

थूममह सङ्घि-समणी० ॥ ६२७५ ॥

मङ्गुरानयरीए थूमो देवनिमित्तो ।

विभागः ६ पत्रम् ३६५६

(४) जीवन्तस्वामिप्रतिमाः

चैतानि 'पूर्वाणि वा' निरन्तानि जीवन्तस्वामिप्रतिमादीनि 'अभिनवानि वा' तत्प्रत्यक्षानि, 'एतानि ममादष्टपूर्वाणि' इति ब्रुयां तेषां चन्दनाव गच्छति ॥ २७५३ ॥ विभागाः ३ पत्रम् ७७६

जीवन्तस्वामिप्रतिमावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्थमुद्दिष्टान् आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजाङ्गप्रदेशे रथपुरतः स्थितानार्थमुद्दिष्टिगुरुं दद्याद्दृष्टवेर्गतिस्तरणम् । विभागाः ३ पत्रम् ९१८

कोशालायां जीवन्तस्वामिप्रतिमा

विभागाः ५ पत्रम् १५३६

[५ जैनस्यविराचार्या राजानश्च]

(१) श्रेणिकराजः

दिक्खा य चालिमदे, उवकरण सयसइस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशासति शालिमद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीर्यायां चतसहस्राभ्याम् 'उपकरण' रत्नोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम् । अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातनगाथासमाचार्य ॥ ४२१९ ॥ विभागाः ४ पत्रम् ११४५

(२) चण्डप्रद्योतराजः

पञ्जोए नरसीहे, णव उज्जेणीए कुत्तिया आती ॥ ४२२० ॥

× × × चण्डप्रद्योतनाति नरसिंहे अवन्तिजनपदाधिपस्यमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्यामासीत् । विभागाः ४ पत्रम् ११४५

(३) मौर्यपदव्युत्पत्तिश्चन्द्रगुप्तश्चाणक्यश्च

मुरियादी आणाए, अणवत्थ परपराए धिरिकरणं ।

मिच्छत्ते संकादी, पसज्जाणा जाय चरिमपद ॥ २४८७ ॥

अपरपरपदे वर्तमाननीर्यकृतामाज्ञामात्रं करोति तत्र चतुर्गुह । अत्र च मौर्ये—मयूरपोषकयशोद्वधे, आदिशब्दादपरैर्याज्ञासौ राजमिर्ष्टान्तः । × × × × तथा चात्र पूर्वोद्दिष्ट मौर्यदृष्टान्तमाह—

मत्तमदाणमडत्ते, आणहुवर्णय छेत्तु घंसवती ।

गविसण पत्त वरिसए, पुरिसवइ सयाळइहण च ॥ २४८९ ॥

पाण्डलिपुत्ते नगरे चन्द्रगुप्तो राजा । नो य मोरपोसगपुत्तो ति जे खत्तिया अभिगार्हति ते तस्स आण परिमवति । आणकस्स चित्ता जाया—आण्णहीणे केरितो राजा ! तम्हा जहा एवस्स आणा विक्खा मवइ तहा करेमि ति । तस्स य आणकस्स कण्डियते भिक्ख अर्हत्तस्स एगम्मि गामे अर्तं न कइ । तस्य य गामे बहू अंशा बंधा य अत्थि । तसो तस्स गामस्स पट्टिमिद्वेण आण्णठवणानिमित्तं इमेरितो छेत्तो पत्तिमो—आण्णं छित्त्वा बधानां इति सीमं कर्षेति । तेहिं न गामेअगेहिं 'दुत्तिहिय' ति कएउ वत्ते छेत्तु अंधाय वई कया । गवेसाविर्ष आणकेण—किं कय ! ति । तसो तत्त्यागनूरा उवासइ ते गामेयणा—एते वसणा रोहणदिस्स उववइअति, कीय मे छिण ! ति । दसिर्वं छेदपीरिय—अर्धं संदिद्धं अर्धं चेव करेइ ति । तसो पुरिसेहिं अघोसिरेहिं वइ कएउ सो गामो सम्भो दहो ॥

अथ गणधारणमनिका—आणकपस्य मिश्रामदत्तं हापि ग्रामे मज्जस्य 'अन्नं' भिक्षा न लब्धेत्तर्यं । तत्र अन्नास्वापनानिमित्तमव छेत्त प्रेषित—“अन्नं छेत्तु घंसवइ” ति आण्णं छित्त्वा बधानां इति

कर्त्तव्या । ततो गवेपगे कृते ग्रामेण च पत्रे दक्षिते 'अन्यदादिष्टं मया अन्यदेव च भवद्भिः कृतम्' इत्युपालभ्य ते पुरुषैर्द्वितं कारयित्वा सवाल-वृद्धस्य ग्रामस्य दहनं कृतम् ॥ २४८९ ॥ विभागः ३ पत्रम् ७०४-५

(४) सौर्यचन्द्रगुप्त-विन्दुसारा-ऽशोक-कुणाल-सम्प्रतयः

पाडलऽसोग कुणाले, उज्जेणी लेहलिहण सयमेव ।
अहिय सवत्ती मत्ताहिपण सयमेव वायणया ॥ २९२ ॥
सुरियाण अप्पडिहया, आणा सयमंजणं निवे णाणं ।
गायग सुयस्स जम्मं, गंधव्वाऽऽउट्टणा कोइ ॥ २९३ ॥
चंदगुत्तपपुत्तो य, विंदुसारस्स नत्तुओ ।
असोगसिरिणो पुत्तो, अंधो जायइ कागिणिं ॥ २९४ ॥

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तपुत्तस्स विंदुसारस्स पुत्तो असोगो नाम राया । तस्स असोगस्स पुत्तो कुणालो उज्जेणीए । सा से कुमारपुत्तीए दिन्ना । सो खुल्लओ । अन्नया तस्स रत्तो निवेइयं, जहा—कुमारो सायरेगट्टवासो जाओ । तओ रत्ता सयमेव लेहो लिहियो, जहा—अधीयतां कुमारः । कुमारस्स मायसवत्तीए रत्तो पासे ठियाए भणियं—आणेह, पासामि लेहं । रत्ता पणामिओ । ताहे तीए रत्तो अन्नचित्तत्तणओ सलागाप्रान्तेन निष्ठयूतेन तीमित्ता अकारस्योपरि अनुस्वारः कृतः । 'अन्धीयताम्' इति जायं । पडिअपिओ रत्तो लेहो । रत्ता वि पमत्तेण न चेव पुणो अण्वाइओ । मुह्तिता उज्जेणिं पेसिओ । वाइओ । वाइगा पुच्छिया—किं लिहियं? ति । पुच्छिया न कहंति । ताहे कुमारेण सयमेव वाइओ । चितियं च गेणं—अम्हं मोरियवंसाणं अप्पडिहया आणा, तो कहं अप्पणो पिउणो आणं अइक्केमि? । तत्तसिलगाए अच्छीणि अंजियाणि । ताहे रत्ता नायं । परितपित्ता उज्जेणी अन्नकुमारस्स दिन्ना । तस्स वि कुमारस्स अत्तो गामो दिन्नो । अन्नया तस्स कुणालस्स अंधयस्स पुत्तो जाओ । सो य अंधकुणालो गंधव्वे अइवकुसलो । अन्नया अन्नायचच्चाए गायंतो हिंइइ । तत्थ रत्तो निवेइयं, जहा—एरिसो तारिसो गंधविओ अंधलओ । रत्ता भणियं—आणेह । आणियो । जवणिअंतरिओ गायइ । ताहे अइव राया असोगो अन्विओ । ताहे भणइ—किं देमि? । इत्थ कुणालेण गीयं—“चंदगुत्तपपुत्तो य” इत्यादिगाया । ताहे रत्ता पुच्छियं—को एस तुमं? । तेण कहियं—तुव्वं पुत्तो । जवणियं अवसारेउं कंठं वेत्तुं अंभुपाओ कओ । भणियं च गेण—किं कागिणीए वि नारिहसि जं कागिणिं जायसि? । अमवेहिं भणियं—रायपुत्ताणं रत्तं कागिणी । रत्ता भणियं—किं काहिसि अंधगो रत्तेगं? । कुणालो भणइ—मम पुत्तो अत्थि । कया जाओ? । संपइ भूओ । आणीओ । संपइ ति से नामं कयं । रत्तं दिन्नं ॥

विभागः १ पत्रम् ८८-८९

(५) सम्प्रतिराज आर्यमहागिरि-आर्यसुहस्तिनौ च

अनुयानं गच्छता चैलपूजा स्थिरीकृता भवति । राजा वा कथिदनुयानमहोत्सवकारकः सम्प्रति-
नरेन्द्रादिवत् तस्य निमन्त्रणं भवति ॥

विभागः २ पत्रम् ५२८

अथ “यत्र ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याभ्युत्कर्षं तत्र विहर्तव्यम्” (गा० ३२७१) इति यदुक्तं तद्विषयम-
भिहितुः सम्प्रतिनृपतिदृष्टान्तमाह—

कोसंबाऽऽहारकते, अज्जसुहत्थीण दमंग पव्वज्जा ।

अव्वत्तेणं सामाइएण रण्णो घरे जातो ॥ ३२७५ ॥

कोशाश्रयाभाहारकते आर्यसुहस्तिनामन्तिके द्रमकेण प्रव्रज्या गृहीता । स तेनाव्यक्तेन सामायिकेन
श्रुत्वा राज्ञो गृहे जात इत्यक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकाम्यः । तच्चेदम्—

कोसंबीए नयरीए अज्जसुहत्थी समोसडा । तया य अंचितकालो । साधुजणो य हिंढमाणो पव्वति ।
तत्थ एणेण दमएण ते दिट्ठा । ताहे सो भत्तं जायति । तेहिं भणियं—अम्हं आयरिया जाणंति । ताहे सो गतो

आवरिदसगाधं । आवरिया उवठता । वेहिं णय—एस पवयणठवग्गहे वट्ठिहिंति । ताहे भन्निओ—जति पव्वयसि तो दिज्जए भत्त । सो भणइ—पव्वयामि ति । ताहे पव्वाइतो, सामाइय करिओ । तेण अतिसमुदिद्ध तओ कलमणो । तस्स अन्वत्तसामाइयस्स पमापेण कुणालकुमारस्स अंघस्स रण्णो पुत्तो जातो ॥ ३२७५ ॥

ओ कुणालो ! कहिं वा अंघो ? ति—पाडलिपुत्ते असोगसिरी राया । तस्स पुत्तो कुणालो । तस्स कुमारसुतीए उज्जेणी दिण्णा । सो व अड्डवरियो । रण्णा डेहो विसज्जितो—धीप्रमवीयतां कुमारः । अंसंवातिए डेहे रण्णो उट्ठितस्स माइसवतीए कत्तं ‘अ-वीयतां कुमारः’ । सयमेव तत्तत्तलगाए अच्छीणि अंजि याणि । सुत्त रण्णा । गामो से दिण्णो । गधव्वकल्लसिक्खण । पुत्तस्स रज्जती आगतो पाडलिपुत्त । असो-गसिरीणो जवभिरंतरीओ गधव्व करेइ । आसंघो राया भणइ—भग्गसु ज ते अभिइय ति । तेण भणिय—

वंदुसुत्तपुत्तो य, विंदुसारस्स नत्तुओ ।

असोगसिरीणो पुत्तो, अघो जायति काकणिं ॥ ३२७६ ॥

चन्द्रगुप्तस्य राश प्रपौत्रो विन्दुसारस्य दृपते ‘नत्ता’ पौत्रोऽशोकप्रियो दृपस्य पुत्रः कुणाल-नामा अयः ‘अकणी’ राज्यं याचते ॥ ३२७६ ॥

तओ राइणा भणितो—किं ते अंघस्स रज्जेण ? । तेण भणिय—पुत्तस्स मे कज्जं ति । राइणा भणियं—कहिं ते पुत्तो ? ति । तेण आगिन्ता दाइओ—इमो मे संपइ जाओ पुत्तो ति । त चेव नाम कय । तओ संवट्ठिओ । शिर्जं रज्जं । तेण संपइराइणा उज्जेणि आइ कय वक्खिण्णायहो सव्वो तत्तद्विण्णं ओअमिओ । सव्वे पंथतरायाणो वणीक्या । तओ सो विडल रज्जसिरीं भुंजइ । किय—

अज्जसुहृत्थाऽऽगमण, वट्ठुं सरणं च पुच्छणा कहणा ।

पाययणम्मि य मत्ती, तो जाता संपतीरण्णो ॥ ३२७७ ॥

जीवन्तस्वामिप्रतिभावन्वनार्यमुज्जयिन्यामार्यसुहृस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजाह्वय मदेते रथपुरत स्थितानार्यसुहृस्तिगुणं दृष्ट्वा दृपतेर्जातिसारणम् । ततस्तत्र गत्वा गुरुरदकलमभिवन्द्य वृच्छा कृता—भगवन् ! अव्यक्तस्य सामायिकस्य किं कलम् ? । सुरिराह—राज्याधिकम् । ततोऽप्री सम्भ्रान्त प्रपृष्टीताकलिरानन्दोदकमूरपूरितनयनयुगं ग्राह—भगवन् ! एवमेवेदम्, परमह भवद्भिः कुत्रापि दृष्टपूर्वं न वा ? इति । ततः सूरय उपयुज्य कथयन्ति—महाराज ! दृष्टपूर्वं, स पूर्वमवे मदीय शिष्य आशीरिस्तादि । ततोऽनौ परम संवेगमापन्नस्तदन्तिके सम्मरदर्शनमूर्त्तं पश्चाद्युग्रतमयं भावकधर्मं प्रपन्नवान् । ततश्चैवं प्रवचने सम्प्रतिराजस्य भक्तिं संजाता ॥ ३२७७ ॥ किय—

जचमज्झ मुरिययसे, दाणे वणि विवणि दारसंलोए ।

तसजीयपडिक्कमओ, पमावओ समणसंघस्स ॥ ३२७८ ॥

यथा यथो मध्यमागे दृष्टुल आदावन्ते च हीन एवं मीर्यवशोऽपि । तथाहि—चन्द्रगुप्तस्वावद् बल-वाहनादिविभूत्या हीन आसीत्, ततो विन्दुसारो बृहत्तरः, ततोऽप्यशोकमीर्यवहातमः, ततः सम्प्रतिः सर्वोत्कृष्टः, ततो मूयोऽपि तथैव हानिरवसातव्या, एव यवमप्यकल्प सम्प्रतिनृपतिरासीत् । तेन च राज्ञा ‘दारसंलोके’ अनुत्थेयि नगरद्वारेषु दानं प्रवर्तितम् । ‘वणि विवणि’ ति इह ये बृहत्तर आपणाले पणय इत्युच्यन्ते, ये तु दारिद्र्यापणाले विपणय, यद्वा ये आपणस्थिता व्यवहरन्ति ते वणिजः, ये पुनरपणेन विनाऽप्यूर्ध्वस्थिता वाणिज्यं कुर्वन्ति ते विवणिजः । एतेषु तेन राज्ञा साधूनां वक्त्रादिकं दपितम् । स च राजा पश्यमाणनीला त्रमजीवप्रतिकामकं प्रभावकथं भ्रमणसंपत्त्याऽऽसीत् ॥ ३२७८ ॥

अथ “दाणे वणि विवणि दारसंलोए” इति भावयति—

ओदरियमओ दारेसु, चउसु पि महाणसे स कारेति ।

णिताऽऽणिते मोयण, पुच्छा सेसे अभुसे य ॥ ३२७९ ॥

ओदरिक—भ्रमक पूर्वमवेऽहं भूला भूतं नन् इहाऽऽयात् इत्यादीय इतान्तमनुस्मरन् नगरस्य अनुत्थेयि
५० २३६

हरियु स राजा सर्वाकार-महानसानि कारयति । ततो धीनाऽनाधादिपयिषलोको यस्तत्र निर्गच्छन् वा प्रविशन् वा भोक्तुमिच्छति स सर्वोऽपि भोजनं कार्यते । यत् तच्छेषमुदरति तद् महानसिकानामाभवति । ततो राजा ते महानसिकाः पृथाः—यद् युष्माकं दीनादिभ्यो ददतामवशिष्यते तेन धूपं किं कुर्य ? । ते ब्रुवते—अस्माकं गृहे उपयुज्यते । नृपतिराह—यद् दीनादिभिरभुक्तं तद् भवद्भिः साधूनां दातव्यम् ॥ ३२७९ ॥ एतदेवाह—

साहूण देह पयं, अहं मे दाहामि तत्तियं मोहं ।

पेच्छन्ति घरे धेनुं, समणा मम रायपिंडो त्ति ॥ ३२८० ॥

साधूनामेतद् भक्त-यानं प्रयच्छत, अहं 'मे' भवतां तावन्मात्रं मूल्यं दास्यामि, यतो मम गृहे ध्रमणा राजपिण्ड इति कृत्वा गृहीतुं नेच्छन्ति ॥ ३२८० ॥

एमेव तेह्लि-गोलिय-पूविय-मोरंड-दुस्सिय चेव ।

जं देह तस्स मोहं, दलामि पुच्छा य महगिरिणो ॥ ३२८१ ॥

एवमेव तैलिकास्तैलम्, गोलिकाः—मथितविकायिकास्तकादिकम्, पौषिका अप्पादिकम्, मोरण्डकाः—तिलादिमोदकाः तद्विकायिकास्तिलादिमोदकान्, दीप्यिका वस्त्राणि च दापिताः । कथम् ? इत्याह—यन् तैल-तकादि द्युयं साधूनां दत्तं तस्य मूल्यमहं भवतां प्रयच्छामीति । ततश्चाऽऽहार-वस्त्रादीं किमीप्सिते लभ्यमाने धीमहागिरिरार्यसुहृस्तिनं पृच्छति—आर्य ! प्रचुरमाहार-वस्त्रादिकं प्राप्यते ततो जानीष्व 'मा राजा लोकः प्रवर्तितो भवेत्' ॥ ३२८१ ॥

अजसुहृत्थि ममत्ते, अणुरायाधम्मतो जणो देती ।

संभोग वीसुकरणं, तक्खण आउट्टणे नियत्ती ॥ ३२८२ ॥

आर्यसुहृस्ती जानानोऽप्यनेपणासाल्मीयविष्यममत्वेन भणति—क्षमाश्रमणाः । 'अनुराजधर्मतः' राजधर्मे-मनुवर्तमान एष जन एवं श्येषितमाहारादिकं प्रयच्छति । तत् आर्यमहागिरिणा भणितम्—आर्य ! त्वमप्रीदृशो बहुश्रुतो भूत्वा श्येवमात्मीयविष्यममत्वेनेत्यं ब्रवीषि, ततो मम तव चाद्य भ्रष्टति विष्यद् सम्भोगः—नैकत्र मण्डप्यां समुदेशनादिव्यवहार इति; एवं सम्भोगस्य विष्यद्व्यवहारमभवत् । तत् आर्यसुहृस्ती चिन्तयति—'मया तावदेकमेतेपणीयमाहारं जानताऽपि साधवो ग्राहिताः, स्वयमपि चानेपणीयं भुक्तम्, अपरं चेदानीमदमित्थमपलपामि, तदेतद् मम द्वितीयं चालस्य मन्दलमित्यापन्नम्; अथवा नाद्यापि किमपि विनष्टम्, भूयोऽप्यहमेत-स्मादर्यात् प्रतिक्रमामि' इति विचिन्त्य तत्प्रणवेदेवाऽऽवर्तनमभवत् । ततो यथावदालोचनां दत्त्वा स्वापरार्थं सम्यक् क्षामयित्वा तस्या अकल्पप्रतिषेवनायास्तस्य निवृत्तिरभूत् । ततो भूयोऽपि तयोः साम्भोगिकत्वमभवत् ॥ ३२८२ ॥

अथ "असजीवप्रतिक्रामकः" (गा० ३२७८) इत्यस्य भावार्थमाह—

सो रायाऽवंतिवती, समणाणं सावतो सुविहित्ताणं ।

पच्चंतियरायाणो, सव्वे सद्दाविद्या तेणं ॥ ३२८३ ॥

'सः' सम्प्रतिनामा राजा अवन्तीपतिः श्रमणानां 'श्रावकः' उपासकः पद्मणुव्रतधारी अभवदिति शेषः । ते च शाक्यादयोऽपि भगवन्तीत्यत आह—'सुविहित्तानां' शोभनानुष्ठानानाम् । ततस्तेन राजा ये केचिद् प्रालम्बिकाः—प्रत्यन्तदेशाधिपतयो राजानस्ते सर्वेऽपि 'शब्दापिताः' आकारिताः ॥ ३२८३ ॥

ततः किं कृतम् ? इत्याह—

कहिओ य तेसि धम्मो, विरथरतो गाहिता य सम्मत्तं ।

अप्पाहिता य बहुसो, समणाणं भद्दगा होह ॥ ३२८४ ॥

कथितश्च 'तेषां' प्रालम्बिकराजानां तेन विरथरतो धर्मः । ग्राहिताश्च ते सम्यक्त्वम् । ततः स्वदेशं गता अपि ते बहुशस्तेन राजा सन्दिष्टाः, यथा—श्रमणानां 'भद्रकाः' भक्तिमन्तो भवत ॥ ३२८४ ॥

अथ कथमसौ भगवत्पुत्रमावर्त्तते जातः २ इत्याह—

अणुजाणे अणुजाती, पुष्कारहणाह उकिरणगाह ।
पूय च चेहयाण, ते वि सरजेसु कारिति ॥ ३२८५ ॥

अनुमान-रथयात्रा सप्तासौ नृपति 'अनुबानि' दण्ड-मट-भोजिचदिसहितो रथेन सह हिण्डते । तत्र च पुष्पारोपणम् आदिचन्द्राद् माल्य-गन्ध-वर्णाऽऽमरणारोपन च करोति । 'उकिरणगाह' इति रथपुरतो विविध-फलानि साधयन्नि कर्दक-वज्रप्रचलीनि ओकिरणानि करोति । आह च निशीथचूर्णकृत्—रहगतो य विविहफले खज्जगे य कवचुन-वत्यमापी य ओकिरणे करेइ ति ॥ अन्येषां च चैलपृष्ठस्थितानां 'चैलानां' मणवद्भिन्वानां पूर्वा महता विच्छेदेन करोति । तेऽपि च राजान एवमेव खण्ड्येषु रथयात्रामहोत्सवादिषु कारयन्ति ॥ ३२८५ ॥ इदं च ते राजान सम्प्रतिनृपतिना मगता —

जति मे जाणह खामि, समणाणं पणमहा सुविहियाणं ।
दण्डेण मे न कज्ज, एय रु पियं कुणह मज्झं ॥ ३२८६ ॥

यदि मां खामिन पूय 'जानीय' मन्यन्ते ततः भगवन्म्य सुविहितेभ्यः 'प्रणमत' प्रणता भवत । 'दण्डेण' दण्डदातव्येनार्थेन मे न कर्तव्यम्, किन्तु तदेव भगवन्प्रणमनादिकं मम प्रियम्, तदेतद् पूय कुर्वन् ॥ ३२८६ ॥

यीसज्जिया य तेणं, गमणं घोसायण सरजेसु ।
साहूण सुहविहाण, जाता पच्चतिया देसा ॥ ३२८७ ॥

एवं 'तेन' राजा यिषां दत्ता विचरिता । तत्तत्क्षेपां खण्ड्येषु गमनम् । तत्र च तैः खण्ड्येषु सर्वत्राप्य-माप्तातचोपणं कारितम्, चैलपृष्ठानि च कारितानि । तथा प्रालन्तिञ्च देशाः साधूनां मुखविहाणं सञ्जाताः । कथम् ! इति चेदुच्यते—तेन सम्प्रतिना साधवो भविता —भगवन्तः । एतान् प्रत्यन्तदेशान् गत्वा धर्म-कथया प्रसिधौष्यं पर्यटत । साधुभिरुक्तम्—राजनः । एते साधूनामाहार-वज्र-यात्रादेः कल्प्याऽऽकल्पविभाग न जानन्ति ततः कथं वयमेतेषु निहरामः । ततः सम्प्रतिना साधुदेवेन समता यिषां दत्ता तेषु प्रत्यन्त-देशेषु विचरिताः ॥ ३२८७ ॥ ततः निप्रमूरः इत्याह—

समणमडमाविपसु, तेसु रजेसु यसणादीसु ।
साहू सुहं विहरिया, तेण धिय महगा ते उ ॥ ३२८८ ॥

भगवद्वैपचारिभिर्मिर्दरेपणादिभिः छुदमाहारादिमहणं कुर्वानि साधुविधिना भावितेषु तेषु राज्येषु साधवः सुखं निहता । तत एव च सम्प्रतिनृपतिभिरान्नं 'ते' प्रत्यन्तदेशा मद्रजः सञ्जाताः ॥ ३२८८ ॥

इदमेव स्पष्टयति—

उदिण्णओहाउलसिखसेणो, स पत्थियो निजियसत्तुसेणो ।
समंततो साहुसुहप्पयादे, अकासि अंधं दमिले य घोरे ॥ ३२८९ ॥

उदीर्णा—प्रवत्ता ये योपालैरुज्ज्वल-सङ्कीर्णा सिद्धा प्रतिष्ठिता सर्वत्राप्यप्रतिहता सेना यस्य स तथा, अत एव च 'निजियसत्तुसेन' स्ववशीकृतविश्वरूपसिगैव्य, एवविषं स सम्प्रतिनामा पार्थिवः मन्थान्द्रप्रविष्टान् चण्ड्यान् महाराष्ट्र-कुङ्कुकापीन् प्रत्यन्तदेशान् 'पोथन्' प्रत्यपानबहुलान् समन्ततः 'साधुमुप प्रचारय' साधूनां मुखविहरणान् 'अधर्पान्' कृतवान् ॥ ३२८९ ॥ विभागः ३ पत्रम् ९१७-९१९

(६) आर्यसुहस्ती आर्यसमुद्रः आर्यमङ्गल

गणहट-थेरफय या, आवेसा मुक्कयागरणतो या ।
धुय-चलविसेसतो या, अगा ऽणगेसु णाणत्तं ॥ ३४४ ॥

यद् गणधरे कृतं तद्वत्प्रथिष्ठम् । मत्स्यनर्गमपरकृतादेव स्वधिरनिर्दूष्टम् ; ये वादेशाः, यथा—आर्यमङ्ग-

राचार्यस्त्रिविधं शङ्कमिच्छति—एकमविकं यदायुष्मभिमुखनामगोत्रं च, आर्यसमुद्रो द्विवि-
धम्—यदायुष्मभिमुखनामगोत्रं च, आर्यसुहृस्ती एकम्—अभिमुखनामगोत्रमिति; यानि च मुक्तकानि
व्याकरणानि, यथा—“ययं देव ! कुणालायाम्” इत्यादि, तथा “मरुदेवा भगवती अनादिवनस्पतिकारिका
तद्भवेन सिद्धा” इत्यादि; एतत्स्थविरकृतम् । आदेशा मुक्तकव्याकरणतश्च अनङ्गप्रविष्टम् । अथवा ध्रुव-चन्द्रविशो-
पतोऽङ्गा-ऽनङ्गेषु नानात्वम् । तद्यथा—ध्रुवं अङ्गप्रविष्टम्, तस्य द्वादशाङ्गम्, तस्य नियमतो निर्गृहणात्; चन्द्रानि
प्रकीर्णकानि, तानि हि कदाचिर्निर्गृह्यन्ते कदाचिन्न, तान्यनङ्गप्रविष्टमिति ॥ ३४४ ॥

विभागः १ पत्रम् ४४-४५

(७) आर्यवज्रस्वामी

अत्राप्यम्यमार्यवज्रैः, स बालभावे कर्गभ्याहृतं सूत्रं कृतवान् । पश्चात् तस्योद्दिष्टं समुद्दिष्टमनुज्ञातम् अर्थश्च
तदैव द्वितीयपौरुष्यां कथितः ।

विभागः १ पत्रम् ११९

(८) कालिकाचार्याः तत्प्रशिष्यः सागरश्च

सागारियमप्पाहण, सुवन्न सुयसिस्स खंतलक्खेण ।

कहणा सिस्सागमणं, धूलीपुंजोचमाणं च ॥ २३९ ॥

उज्जेणीए नयरीए अज्जकालगा नाम आयरिया सुत्त-ऽऽयोववैया बहुपरिचारा विहरति । तेमि अज्ज-
कालगाणं सीसत्त सीसो सुत्त-ऽऽयोववैओ सागरो नाम सुवन्नभूमीए विहरइ । ताहे अज्जकालगा
विंतिंति—एए मम सीसा अणुओगं न सुणंति तओ किमेएसिं मज्जे चिट्ठामि ? तस्य जामि जत्थ अणुओगं
पवतेमि, अवि य एए वि सिस्सा पच्छा लज्जिया सोच्छिहिति । एवं विंतिज्ज सज्जायरमापुच्छंति—कहं अमत्थ
जामि ? तओ मे सिस्सा सुणंहिति, तुमं पुण मा तेसिं कहेज्जा, जइ पुण गाढतरं निच्चंधं करिज्जा तो खरंटं
साहेज्जा, जहा—सुवन्नभूमीए सागराणं सगासं गया । एवं अप्पाहिता रतिं चेव पसुत्ताणं गया सुवण्ण-
भूमिं । तस्य गंतुं खंतलक्खेण पविट्ठा सागराणं गच्छं । तओ सागरायरिया ‘खंत’ ति काउं तं नाटाइया
अन्नुट्ठाणाहणि । तओ अत्यपौरिषीवेलाए सागरायरिणं भणिया—खंता । तुच्चं एयं गमइ ? । आयरिया
भणंति—आमं । ‘तो खाई सुणेह’ ति पकहिया । गव्वायंता य कहंति । इयरे वि सीसा पमाए संते
संभंते आयरियं अपासंता सव्वत्थ मरिगउं सिजायरं पुच्छंति । न कहेइ, भणइ य—तुच्चं अप्पणो आयरियो
न कहेइ, मम कहं कहेइ ? । ततो आउरीभूएहिं गाढनिच्चंधे कए कहियं, जहा—तुच्चमचएण निव्वंएण सुवन्न-
भूमीए सागराणं सगासं गया । एवं कहिंता ते खरंटिया । तओ तं तह चेव उअलिया सुवन्नभूमिं गंतुं ।
पंधे लोगो पुच्छइ—एस कयरो आयरियो जाइ ? । ते कहंति—अज्जकालगा । तओ सुवन्नभूमीए
सागराणं लोणेण कहियं, जहा—अज्जकालगा नाम आयरिया बहुसुखा बहुपरिचारा इहाऽऽगंतुकामा पंधे
वईति । ताहे सागरा सिस्साणं पुरओ भणंति—मम अज्जया ईति, तेसिं सगासं पयथे पुच्छंहामि ति ।
अचिरेणं ते सीसा आगया । तस्य अतिगदेहिं पुच्छिजंति—कि इत्थ आयरिया आगया चिट्ठंति ? । नत्थि, नवरं
अन्ने खंता आगया । केरिसा ? । वंदिए नायं ‘एए आयरिया’ । ताहे सो सागरो लज्जिओ—यहुं मए इत्थ
पलविण्यं, खमासमणा य वंदाविया । ताहे अवरण्वेलाए मिच्छा दुक्कं करेइ ‘आसाइय’ ति । भणियं च णेण—
केरिसं खमासमणो । अहं वागरेमि ? । आयरिया भणंति—सुदरं, मा पुण गव्वं करिज्जासि । ताहे धूलीपुंज-
दिट्ठं करंति—धूलां हत्थेण पेशुं तिसु ट्ठाणेषु ओवारंति—जहा एम धूली ठविज्जमाणी उक्खिस्सपमाणी य
सव्वन्थ परिउइ, एवं अत्थो वि तित्थगरेहिंतो गणहराणं गणहरेहिंतो जाव अण्हं आयरिउवज्जप्तायाणं परंपरणं
आगयं, को जाणइ कत्थ केइ पजाया गलिया ? ता मा गव्वं माहिंति । ताहे मिच्छा दुक्कं करिंता आउता
अज्जकालिया सीसपवीसाण अणुओगं कहेउं ॥

विभागः १ पत्रम् ७३-७४

(९) कालकाचार्यो गर्दमिष्ठश्च

विज्ञा ओरस्सयली, तेयसलली सहायलली या ।

उप्पादेउ सासति, अतिपतं कालकज्जो या ॥ ५५९३ ॥

यो विद्यावलेन पुणो यया आर्यरपुट, औरसेन वा वलेन पुणो यया याहुयली, तेजोलम्पा वा सलम्पिपो यया ब्रह्मदत्तः सम्भूतमवे, सहायलम्पिपुणो वा यया हरिवैशयलः । ईदोऽपि करण-मुपाय 'अतिप्रान्तम्' अतीवप्रवचनप्रसङ्गीक शास्त्रि, 'कालिकाचार्य इव' यया कालकाचार्यो गर्दमिष्ठ-राजान् शासितवान् । क्यानक मुप्रतीत्तवान् लिख्यते ॥ ५५९३ ॥ विभागाः ५ पत्रम् १४८०

(१०) सालवाहननृपः

परद्वान् नवरं । सालवाहणो एया । सो बरिसे बरिसे भययच्छे नहयाहणं (नरयाहण प्रस-न्तरे) रोहेइ । जादे व बरिणारतो भवति जादे सय नवरं पडियाइ । एवं कयो ववइ ।

विभागाः १ पत्रम् ५२

महुराऽऽणची द्दे, सहसा निगम अपुच्छिउ कयर ।

तस्स य तिप्पसा आणा, दुहा गता दो वि पाठेउ ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-महुरपाइण निहिलमनिवेदणा शुगय दित्तो ।

सयणिज्ज एम कुहे, कुहेइ इमाई पलयतो ॥ ६२४५ ॥

गोयाधरीए जरीए तदे पतिद्वान् नवरं । तय सालवाहणो एया । तस्स एरओ अमथो । अमथा सो सालवाहणो एया दंडनायगमावेइ—महुर पेतुणं लिप्पमाणच्छ । सो व सहसा अपुच्छिऊ द्देहि सह निगमओ । तओ पिता जाया—अ महुरा पेतम्पा । दक्षिणमहुरा उत्तरमहुरा वा । तस्स आणा तिप्पसा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ दम दुहा कका दोसु मि पडिया । गहियाओ दो वि महुराओ । तओ वडावथो पेशिओ । तेण गत्ता एया वडाविओ—देव । दो वि महुराओ गहियाओ । इयरो आपओ—देव । अगमहिशीए पुतो जाओ । अज्जो आगनो—देव । अमुगय पडेसे विपुलो निही पावरो जातो । तओ उवदपरि कमाणनिवेदनेण हरिसवसरिअप्पमाणहिवओ परम्पणो जाओ । तओ हरिसं भरितमथापंतो एयनिअं कुहेइ, एमे आहणइ, कुहे निहवइ, बहूणि व अममज्जणि पलवति । तओ खरुणोणमवेणं तमु-वाएहि पडिबोहिउअमेय खभा कुडा बहू निहविया । एसा पुच्छिउं—कथेव निहविइ । सो मणेइ—तुम्हेहि । तनो 'मन सम्मुदमलीयमेव मणति' द्देण एसा सो खरुणो पाएण ताडितो । तओ संकइयुरिसेहि उप्पाडिओ अज्जाय संघोविनो व । तओ कग्गिइ पओवणे समावडिए एण्ण पुच्छिओ—कय अमथो निह्वति । संवइ-यपुरिसेहि य 'देव । तुम्हं अविणयकरि' ति सो मारिओ । एसा विस्सिपु पयतो—कुडु कय, मए एया न किं वि वेदय ति । तओ समावथो जाओ साहे संकइयुरिसेहि विज्जणो—देव । मणसमि, जइ मि कयाइ चडाएहि रक्खिओ होजा । तओ गणत्तिका आनिओ । एसा संमुटो । अनथेण एम्माओ कहिओ । मुटुव रिउठा ओणा रिजा ॥

छात्रप्रनयणयो विनिपसे—सातपाहनेन एसा मधुरामहो "दंभि"नि दण्डनवकम्पारुतिः इत्या । एतो दण्डा सहसा 'अं मधुरां दधोनः' इत्यष्टुष्टा निर्गता । तस्य च एत आरा टीप्पा, एतो न भूय महु छम्पन्ति । तन्ने दण्डा दिधा गता, दिधा विमज्ज एवो दक्षिणमधुराफलनर उत्तरमधुरायां गता इत्येव । हे अपि च मधुरे पत्रनिष्ठा ये एमागज ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-मधुरापाइण-निधिणमानां दुग्गइ निधेइअं इपंवरं सातपाहनो राजा 'दंत' दंत-विजोऽभवत् । दंतविजया च 'इमालि' कायमा-नि प्रनयं उपनीत-साम्भ-पुत्र्यानि कुट्टयि ॥ ६२४५ ॥

तत्र यानि प्रलपति तान्याह—

सच्चं भण गोदावरि !, पुञ्चसमुद्देण साविद्या संती ।
साताहणकुलसरिसं, जति ते कूले कुलं अत्थि ॥ ६२४६ ॥
उत्तरतो हिमवंतो, दाहिणतो सालिवाहणो राया ।
समभारभरकंता, तेण न पल्हत्थण पुहवी ॥ ६२४७ ॥

हे गोदावरि ! पूर्वसमुद्देण 'शपिता' दत्तगपथा सती सत्यं 'भण' ब्रूहि—यदि तव कूले सातवाहन-
कुलसदृशं कुलमस्ति ॥ ६२४६ ॥

'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि हिमवान् गिरिः, दक्षिणतस्तु सालवाहनो राजा, तेन समभारभराक्रान्ता
सती पृथिवी न पर्यस्यति, अन्यथा यदि अहं दक्षिणतो न स्यां ततो हिमवद्विरभाराक्रान्ता नियमतः
पर्यस्येत् ॥ ६२४७ ॥

एयाणि य अन्नाणि य, पलवियधं सो अणिच्छियच्चाइं ।
कुसलेण अमच्चेणं, खरगेणं सो उवाएणं ॥ ६२४८ ॥

'एतानि' अनन्तरोदितानि अन्यानि च सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपितवान् । ततः कुशलेन खरकनाम्नाऽ-
मालेनोपायेन प्रतिबोधयितुकामेनेदं विहितम् ॥ ६२४८ ॥ किम् ? इत्याह—

विद्ववितं केणं ति व, तुम्मेहिं पायतालणा खरण ।
कत्थ त्ति मारिओ सो, दुट्टु त्ति य दरिसिते भोगा ॥ ६२४९ ॥

'विद्ववितं' विनाशितं समस्तं स्तम्भ-कुञ्जादि । राज्ञा पृष्टम्—केनेदं विनाशितम् ? । अमालः सम्मुखीभूय
सुरोर्षं निष्ठुरं वक्ति—युष्माभिः । ततो राजा कुपितेन तस्य पादेन ताडना कृता । तदनन्तरं सङ्केतितपुरयः स
उत्पाटितः सङ्गोपितश्च । ततः समागते कस्मिंश्चित् प्रयोजने राजा पृष्टम्—कुत्रामाल्यो वर्तते ? । सङ्केतितपुरय-
रुक्मम्—देव ! युष्मत्पादानामविनयकारी इति मारितः । ततः 'दुष्टं कृतं मया' इति प्रभूतं विसृतिवान् ।
स्वस्थीभूते च तस्मिन् सङ्केतितपुरयैरमाल्यस्य दर्शनं कारितम् । ततः सद्भावकयनानन्तरं राजा तस्मै विपुला
भोगाः प्रदत्ता इति ॥ ६२४९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६४७-४९

(११) पादलिप्ताचार्याः

'कट्टे पुत्थे चित्ते, दंतोचल मट्ठियं व तत्थगतं ।

एमेव य आगंतुं, पालित्तय वेट्ठिया जवणे ॥ ४९१५ ॥

याः काष्ठकर्मणि पुस्तकर्मणि वा चित्रकर्मणि वा निर्वर्तिता स्त्रीप्रतिमा यद्वा दन्तमयमुपलभ्यं मूर्तिकामयं वा
स्त्रीरूपं यस्यां वसतां वसति तत् तस्यां तत्रगतं मन्तव्यम् । तद्विषयो दोषोऽप्युपचारात् तत्रगत उच्यते । एवमेव
चागन्तुकमपि मन्तव्यम् । आगन्तुकं नाम यद् अन्यत आगतम् । ततो यथा तत्रगताः स्त्रीप्रतिमा भवन्ति
तथाऽऽगन्तुका अपि भवेयुः । तथा चात्र पादलिप्ताचार्यकृता 'वेट्टिक' ति राजकन्यका दृष्टान्तः ।
स चायम्—

पालित्तायरिएहिं रत्नो भणिणीसरिसिया जंतपडिमा कया । चंकमणुम्मेसनिमेसमयी तालविटहत्था
आयरियाणं पुरतो चिट्ठइ । राया वि अइव पालित्तगस्स सिणेहं करेइ । धिज्जाइएहिं पज्जेहिं रत्नो कहियं—
भणिणी ते समणएणं अभिओगिया । राया न पत्तियति, भणिओ अ—येच्छ, दंसेसु ते । राया आगतो । पालित्ता
पालित्तायरियाणं रुट्ठो पच्चोसरिओ य । तओ सा आयरिएहिं चड त्ति विगरणी कया । राया सुट्ठुतरं
आउट्ठो ॥ एवमागन्तुका अपि स्त्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' ति यवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि

प्राप्नुव्येण क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

(१२) मुरुण्डराजः

दिङ्मते पुरिसपुरे, मुरुण्डवृत्तेण होर कार्यव्यो ।

जह तस्स ते असउणा, तह तस्सितरा मुणेयव्वा ॥ २२९१ ॥

एतान्तोऽत्र पुरुषपुरे रक्तपटदर्शनाधीनं मुरुण्डवृत्तेन भवति कर्तव्य । यथा 'तस्स' मुरुण्डवृत्तस्य 'ते' रक्तपटा अचकुना न भवन्ति, तथा 'तस्स' चाधो 'इतरा' पार्श्वस्थादयो मुणितव्या, ता दोषकारिण्यो न भवन्तीत्यर्थः ॥ २२९१ ॥ इदमेव भावयति—

पाटलि मुरुण्डवृत्ते, पुरिसपुरे सचिवमेळणाऽऽवासो ।

मिक्खु असउण तइए, दिणम्मि रओ सचिवपुच्छा ॥ २२९२ ॥

पाटलिपुरे नगरे मुरुण्डो नाम राजा । तदीयवृत्तस्य पुरुषपुरे नगरे गमनम् । तत्र सचिवेन सह भीजनम् । तेन च तस्य आवासो दापित । ततो राजानं ब्रह्ममागच्छतः 'मिक्खु' रक्तपटा अचकुना भवन्ति इति कृत्वा च वृत्तो न राजभवनं प्रविशति । ततस्तृतीये दिने राज्ञः सचिवपार्श्वे पृच्छा—किमिति वृत्तो नाप्यापि प्रविशति ॥ २२९२ ॥ ततश्च—

निगममणं च अमवो, सव्मावाऽऽक्खितए मणइ दूय ।

अंतो यहिं च रच्छा, नऽरहिंति इह पवेसणया ॥ २२९३ ॥

अमात्यस्य राजभवनान्निर्गमनम् । ततो वृत्तस्यावासे गत्वा सचिवो मिलित । पृष्ट्वा तेन वृत्त — किं न प्रविशति राजभवनम् ? । स प्राह—अहं प्रथमे दिवसे प्रस्थित परं तत्राभिचयन् दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्त 'अपचकुना एते' इति कृत्वा, ततो द्वितीये तृतीयेऽपि दिवसे प्रस्थितः तत्रापि तथैव प्रतिनिवृत्त । एवं सप्तमि 'आप्त्वाते' कथिते सति वृत्तमालो भणति—एते इह रथ्याया अन्तर्बहिर्वा नापचकुनसमर्हन्ति । ततः प्रवेशना वृत्तस्य राजभवने कृता । एवमस्माकमपि पार्श्वस्थादयस्तृतीयसंयत्तस्य रथ्यादौ दृश्यमाना न दोषकारिण्यो भवन्ति ॥ २२९३ ॥

विभागः ३ पत्रम् ६५०

विहयसत्ता उ मुरुड, आपुच्छति पव्वयामऽह कथ ।

पासंढे य परिक्खति, वेसग्गहणेण सो राया ॥ ४१२३ ॥

डंविहिं च धरिसणा, माउग्गामस्स होर कुसुमपुरे ।

उग्गमावणा पवयणे, णिघारणा पावकम्माणं ॥ ४१२४ ॥

उज्जहसु चीरे सा यावि णिघपहे मुयति जे जहा वार्हि ।

उच्छुरिया णही विव, दीसति कुप्पासगादीहिं ॥ ४१२५ ॥

चिखिक्खतो य हाहक्खतो य लोएण तज्जितो मैतो ।

ओलोयणद्धितेण य, णिवारितो रायसीहेण ॥ ४१२६ ॥

कुसुमपुरे नगरे मुरुण्डो राया । तस्स भगिणी विहवा । सा अजया राय पुच्छ—अहं पव्वइउकमा, तो आइसइ कथ पव्वयामि ? ति । ततो राया पासंढीणं वेसग्गहणेण परिउत्तं करे । इत्थिमिंठा संविह्वा जहा—पासंढिमाउग्गामेसु हत्थि सज्जिआह, भणिज्जाह य—पोत्तं मुयहिं, अजहा इमिण्ण इत्थिणा उव्वदे-स्सामि ति, एकस्मि य सुके मा ठाहिं, छाव गहग्गहवेह जाव सव्वे मुण । ततो एणेण मिंठेण चरियाए रायपहे तहा कथ जाव भग्गीभूया । रथा सव्वं विट्ठ । नवरे अज्जा विहीए पविट्ठा । रायपहोतिग्गाए हत्थी सज्जिओ—मुयसु पुत्तं ति । तीए पढमं मुहपोत्तिया मुक्का, ततो निविज्जा, एवं जालि जालि बाहिरीजालि चीवरणि दाणि दाणि पढमं मुयइ, जाव बहूहिं वि सुकेहिं नवी विव कउउसीहिं मुप्पाउया पीछइ ताहे लोणेण अहंढे कओ—हा पाव । किमेव महासइतवत्सिणि अमिद्वेसि ? ति । रथा वि आलोयणद्धिएण वारिओ, चित्तिं च—एस धम्मो सव्वमुदिट्ठो । अणेण य बहुजणेण कया साधणस्स पव्वता ॥

विभागः ४ पत्रम् ११२३

(१३) सिद्धसेनाचार्याः

तत्र यो निप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिगरीराणि निर्वर्तयति, यथा सिद्धसेनाचार्येणाथा उन्पादिताः ।

विभागः ३ पत्रम् ७५३

(१४) लाटाचार्याः

असह्य वसहीय वीसुं, वसमाणाणं तरा तु भयितव्या ।

तत्थऽण्णतथ व वासे, छत्तच्छायं तु वज्जति ॥ ३५३१ ॥

यत्र सद्दीर्घायां वसती सर्वेऽपि साधवो न मान्ति तत्र 'धिष्णू' अन्यस्यां वगर्ता वसतां माधूनां शय्यातरा भक्त्याः, तत्र हि यदि साधवः पृथग्गत्युपिस्ता द्वितीयदिने सूत्रपौर्यां कृत्वा समागच्छन्ति ततो द्वावपि शय्यातरौ, अथ मूलवसतिमागम्य सूत्रपौर्यां कुर्वन्ति तत एक एव मूलवसतिगता शय्यातरः । लाटाचार्या-भिप्रायः पुनरयम्—शेषाः साधवः 'तत्र वा' मूलवसती 'अन्यत्र वा' प्रविशसती वगन्तु, न तेषां सम्पन्निधना सागारिकेणहाधिकारः, किन्तु सरुग्गच्छस्य च्छत्रकल्पलान् छत्रः—आचार्यन्तस्य च्छायां वर्जयन्ति, मौल्य-व्यातरग्रहमित्यर्थः इति विशेषचूर्णि-निशीथचूर्णयोरभिप्रायः ।

विभागः ४ पत्रम् ९८३

“अहवा लाटाचार्यानामादेशेन जत्य आवरिओ वसति नो सेजादरो । छतो आवरिओ ।” कल्प-विशेषचूर्णौ ॥

विभागः ४ पत्रम् ९८३ टि० २

[६ चारिखलादिपरिव्राजकादयः]

(१) चारिखलपरिव्राजकाः वानप्रस्थतापसाश्च

चारिखलानं चारस, मट्टीया छ च वाणपत्थाणं । ॥ १७३८ ॥

चारिखलाः—परिव्राजकालेयां द्वादश मृत्तिलालेयाः भोजनशोधनका भवन्ति । पद् च मृत्तिलालेया वान-प्रस्थानां तापसानां शौचसाधकाः सञ्जायन्ते ।

विभागः २ पत्रम् ५१३

(२) चक्रचरः

चक्रचरादिसम्बन्धिपरलिङ्गेन वा भक्त-मानप्रहणे प्राप्ते सिक्केन पर्यटितव्यम् ।

विभागः ३ पत्रम् ८१८

(३) कर्मकारभिक्षुकाः

‘कर्मकारभिक्षुकाणां’ देवद्वोणीवाहकभिक्षुविशेषाणां

विभागः ४ पत्रम् ११७०

(४) उडङ्कर्पिः ब्रह्महत्याया व्यवस्था च

इदं उडङ्करिस्त्रिपत्ती स्ववती दिट्ठा । तथो अज्जोववन्नो तीए समं अहिगमं गतो । सो तथो निग्गच्छंती रिसिणा दिट्ठो । रुट्ठेण रिसिणा तस्स सावो दिथो—जम्हा तुमे अगम्मा रिसिपत्ती अभिगया तम्हा ते वंभ-वज्झा उवट्ठिया । सो तीए भीओ कुरुखेत्तं पविट्ठो । सा वंभवज्झा कुरुखेत्तस्स पासओ भमइ । सो वि तथो तव्भया न नीति । इदं विणा मुञ्जं इदं दट्ठणं । ततो सव्वे देवा इदं मग्गमाणा जाणिक्कण कुरुखेत्ते उवट्ठिया, भणितं—एहि, सणाहं कुरु देवलोगं । सो भणइ—मम इवो निग्गच्छंत्तस्स वंभवज्झा लगइ । तथो सा देवेहिं वंभवज्झा चउहा विहत्ता—एको विभागो इत्थीणं रिउकाले ठिथो, विइथो उदगे काइयं निसिरंत्तस्स, तइथो वंभणस्स सुरापाणे, चउत्थो गुरुपत्तीए अभिगमे । सा वंभवज्झा एणु ठिया । इदो वि देवलोगं गओ । एवं तुव्वं पि पुरेकम्मकओ कम्मबंध-वोसो ब्रह्महत्यावद् वेगलो भवति ॥ १८५६ ॥

विभागः २ पत्रम् ५४३-४४

[७ वानमन्तर-यक्षादि]

(१) ऋषिपालो वानमन्तरः

उज्जैणी रायगिह, तोसलिनगरे इती य इतिवालो ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृह च नगरं कुत्रिकापण्युक्तमासीत् । तोसलिनगरवालयेन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् श्रीला सशुद्धिमाहृत्येन सम्मगारुधित । ततलेन ऋषितडाग नाम सरं कृतम् । × × ×

एमेव तोसलीय, इतिवालो वानमतरो तत्थ ।

निजित इतीतलागे, ० ॥ ४२२३ ॥

‘एवमेव’ तोसलिनगरवालयेन वणिजा उज्जयिनीनागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वान-मन्तरं कृतं । तेनापि तथैव निमित्तेन ऋषितडाग नाम सरवके । विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

(२) कुण्डलमेण्ठो वानमन्तरः

कौडलमेण्ठ पमासे, ०

॥ ३१५० ॥

तथा कुण्डलमेण्ठनामो वानमन्तरस्य यात्रायां भद्रकच्छपरिसरवर्ती भूवान् लोकः स्रष्टुं करोति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहं कौडलमेण्ठे कौडलमेण्ठो वानमतरो, देवयोणी भद्रकच्छाहरणीय, तस्य यात्राप बहुवणो स्रष्टुं करोति × × ×” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥ विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(३) घण्टिकयक्षः

पतिणापसिण सुमिणे, विज्जासिट्टं कहेइ भद्रस्स ।

अहंवा आइखिणिआ, घटियसिट्टु परिकहेइ ॥ १३१२ ॥

× × × अथवा “आइखिणिआ” डोम्बी, तस्यां कुलदैवत घण्टिकयक्षो नाम, स पृष्ठं सन् कर्णे कपयति, सा च तेन शिट्टं कथितं सद् अन्यसौ पृच्छकाय शुभाशुभादि वद् परिकथयति एष प्रश्नप्रश्नः ॥ १३१२ ॥ विभागः २ पत्रम् ४०३-४

(४) मण्डीरयक्षः

मधुराया मण्डीरयक्षयात्रायां कम्बल-शायलौ वृषभौ घटिकेन-मित्रेण जिनदासस्यानापृच्छया वाहितौ, तन्निमित्तं सत्रातवैराग्यौ धावकेणानुशिष्टौ गच्छ प्रसाध्याय कालगतौ नागकुमारैरुपपन्नौ ॥ ५६२० ॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

(५) सीता हलपद्धतिदेवता

सीताइ जन्नो पड्डुगादिगा घा, जे कप्पणिज्जा जतिणो भवति ।

साली-फलादीण य निक्कयम्मि, पढेज्ज तेहं लवण शुलो था ॥ ३६४७ ॥

सागारिकस्यान्येषां य साधारणे क्षेत्रे ‘सीतायाः’ हलपद्धतिदेवतायाः ‘यम्’ पूजा भवेत् तत्र घात्यादि इव यद् उपस्कृतं, पृथुनादयो वा ये तत्र क्षेत्रे यतीनां कम्पनीया भवन्ति, यद् वा तत्र घातीनां-कलमादीनां फलाणां-चिर्मटादीनाम् आदिशब्दाद् योकारिप्रभृतीनां धान्यानां विक्रीयमाणानां निष्क्रेते तैलं वा लवणं वा शुभो वा पठेत्, एषा सर्वाऽपि क्षेत्रविषया सागारिकशिक्षा ॥ ३६४७ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०१३

[८ विद्यादि]

(१) आभोगिनी विद्या

आभोगिनी नाम विद्या सा भण्यते या परित्रपिता सती मानसं परिच्छेदमुत्पादयति ।

विभागः ४ पत्रम् १२५०

(२) अश्व-महिष-दृष्टिविषयोत्पादनादि

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिगरीराणि निर्वर्तयति, यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्व्या उत्पादिताः ।

जहा वा एगेणायरिएण सीयस्स जोगो उवदिट्ठो जहा महिसो भवति । तं च गुणं आयरियाणं भाइणि-
जेण । सो निद्धम्मो उच्चिक्खन्तो महिसं उपाएउं सोयारियाण हत्थं पिप्पिणदं । आयरिएणं सुनं । तन्व गतो
भणेइ—किं एतेणं ? अहं ते रयणजोगं पयच्छामि, दव्वं आहराहि । ते अ आहरिया । आयरिएणं नंजोइया ।
एगंते निक्खित्ता भणितो—एतिएण कालेण उक्खणिज्जाणि, अहं गच्छामि । तेण उम्भनो दिट्ठिविसो
सप्पो जातो । सो तेण मारितो । एवं अहिगरणच्छेदो । सो वि गप्पो अंनोमुहुत्तेण मथो ति ॥

विभागः ३ पत्रम् ७५३-५४

(३) यन्त्रप्रतिमा

एमेव य आगतुं, पालित्तयवेट्ठिया जवणे ॥ ४११५ ॥

XXX आगन्तुकं नाम यदन्यत्र आगतम् । XXX तथा चात्र पादलिताचार्येण्यता 'वेट्टिक' ति
राजकन्यका दृश्यन्तः । स चायम्—

पालित्तायरिएहिं रज्जो भणिणीगरसिया जंतपडिमा कया । चंक्रमणुस्सेस-निमेसमयी ताव्वेद्वद्वथा
आयरियाणं पुरतो चिट्ठं । राया नि अश्व पालित्तगस्स जिणेहं करेदं । धिज्जाटएहिं पउट्टेहिं रज्जो कहियं—
भणिणी ते समणएणं अभिज्जोगिआ । राया न पत्तियति । भणिज्जो य—येच्छ, दंवेसु ते । राया आगतो ।
पालित्ता पालित्तयाणं वट्ठो पयोसरिज्जो य । तज्जो सा आयरिएहिं चउ ति विकरणी कया । राया
मुहुत्तरं आउट्ठो ॥

एवमागन्तुका अपि त्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' चि यवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि प्राचु-
र्येण क्रियन्ते ॥ ४११५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

[९ जनपद-ग्राम-नगरादिविभागः]

(१) आर्या-ज्जार्यजनपद-जात्यादि

कप्पह निगंथाण वा निगंथीण वा पुरत्थिमेणं जाव अंग-मगहाओ
एत्तए, दक्खिण्णेणं जाव कोसंघीओ, पचत्थिमेणं जाव थूणावि-
सयाओ, उत्तरेणं जाव कुणालाविसयाओ एत्तए । एताव ताव
कप्पह । एताव ताव आरिए खेत्ते णो से कप्पह एत्तो वाहिं । तेण
परं जत्थ नाण-दंसण-चरित्ताहं उस्सप्पंति ति वेमि ॥

(उद्देशः १ सूत्रम् ५०)

अस्य व्याख्या—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निग्रन्थीनां वा पूर्वस्यां दिशि यावद्भग्न-मगधान् 'एतुं' विहर्तुम् ।
अङ्गा नाम चम्पाप्रतिपदो जनपदः, मगधा राजगृहप्रतिपदो देशः । दक्षिणस्यां दिशि यावत् कौशा-
म्भीमेतुम् । प्रतीच्यां दिशि स्थूणाविषयं यावदेतुम् । उत्तरस्यां दिशि कुणालाविषयं यावदेतुम् । सरे
पूर्व-दक्षिणादिपदेभ्यस्तृतीयानिर्देशो लिङ्गव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात् । एतावत्, तावत् क्षेत्रमवधीकृत्य विहर्तुं कल्पते ।

कुन । इत्याह—एतावत् तावद् वय्मात्वं क्षेत्रम्, नो 'सि' तस्य निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थ्या वा कल्पते 'अन' एवविधाद् आधक्षेत्राद् बहिर्विहर्तुम् । 'तन पर' बहिर्विहर्तुषु अपि सम्प्रतिष्ठपनिष्ठादात्म्यं यत्र ज्ञान-दर्शन-व्याप्तिरापि 'उत्पन्नन्ति' इदानीमाद्ययन्ति तत्र विहर्तव्यम् । 'इति' परिसमाप्ती । त्रीणि इति तीर्वचर-गण धरोपदेशेन, न तु समनीयिष्येति सूत्रार्थः ॥ विभागः ३ पत्रम् ९०५-७

साप्यस्मि पुरवरे, समूमिभागस्मि यद्धभागेण ।

सुत्तमिण पण्णत्त, पटुअ त चेत्त बाल तु ॥ ३२६१ ॥

साकेते पुरवरे समूमिभागे उधाने समवसृतेन भगवता वर्ज्यमानस्वामिना सूत्रमिदं 'तमेव' वर्ज्यमानं बालं प्रतीत्य निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थीनां पुरतः प्रकृतम् ॥ ३२६१ ॥ कथम् ? इत्याह—

मगहा कोसयी या, धूणाविसओ कुणालविसओ य ।

एसा विहारभूमी, एतावताऽऽरिय देत्त ॥ ३२६२ ॥

पूर्वस्या दिशि मगधान् दक्षिणस्यां दिशि कौशाम्बीं अगस्यां दिशि स्थूणाधिपत्यं उत्तरस्यां दिशि कुणालाधिपत्यं यावद् ये देशा एतावदायक्षेत्रं भन्तव्यम् । अत एव साधूनामेवा विहारभूमौ । इतः परं निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थीनां विहर्तुं न कल्पते ॥ ३२६२ ॥ अयार्थपदस्य निक्षेपनिरूपणादाऽऽह—

नाम ठवणा दविय, देत्ते जाती कुले य कम्मे य ।

मासारिय सिप्पारिय, पाणे तह दंसण चरित्ते ॥ ३२६३ ॥

नामायाः स्थापनायां द्रव्यायां क्षेत्रायां जलार्थां कुत्तर्यां कर्मणां भाषायां शिल्पायां ज्ञानार्थां दर्शनार्था-व्याप्तिप्रार्थाधेनि । तत्र नाम-स्थापने सुप्रतीते । द्रव्यायां नामनादियोग्या निनिष्ठवृत्तप्रसूतयः । क्षेत्रायां अर्द्ध-पश्विचरतिजनपदाः तद्वारिणो वा । ते च जनपदा राजगृहादिनगरोत्पलक्षिना भगघादयः । उक्तम्—

रायगिह मगह १ चपा, अगा २ तह तामलित्ति घगा य ३ ।

वच्चणपुर कल्लिगा ४, घाणारत्ति चेव कात्ती य ५ ॥ १ ॥

साकेत कोसला ६ गयपुरं च कुद ७ सोरिय कुसट्टा य ८ ।

कपिल्लं पचाला ९, अहिच्छत्ता जगला चेव १० ॥ २ ॥

धारयई य सूरट्टा ११, विदेह मिहिला य १२ घच्छ कोसवी १३ ।

नंदिपुर संहिम्मा १४, मदिलपुरमेव मलया य १५ ॥ ३ ॥

वेराट्ट घच्छ १६ घरणा, अच्छा १७ तह मत्तियावद् वसत्ता १८ ।

सुत्तीवई य चेदी १९, धीयमय सिंधुसोवीरा २० ॥ ४ ॥

मड्डरा य सूरसेणा २१, पावा भगी य २२ मासपुरि घट्टा २३ ।

सावत्थी य कुणाला २४, कोडीवरिस च छाटा य २५ ॥ ५ ॥

सेयविया यि य नगरे, केगइअट्ट य आरिय भविय ।

जलुप्पति जिणान, वकीण राम-कण्ठान ॥ ६ ॥ ३२६३ ॥ सम्प्रति जात्यायांनाह—

अंगट्टा य कलदा य, विदेहा विदका ति य ।

हारिया तुत्तुणा चेव, छ एता इम्मजातिओ ॥ ३२६४ ॥

इह वचन्याचारादिषु शास्त्रान्तरेषु बहवो जातिनेषा उपवर्त्यन्ते तथापि लोके एता एवाम्यस्तु-कलिम्बु-विदेह विदक-हारित तुत्तुणक्या 'इम्यन्तातया' अम्यर्चनीया जातयः प्रसिद्धाः । तत एताभिर्जातिभिरपेक्ष्य जात्यायां, न क्षेपजातिभिरिति ॥ ३२६४ ॥ अथ कुलार्थां निरूपयति—

उम्मा भोगा राहण रत्तिया सह य जात कोरव्या ।

इप्पमागा यि य छट्टा, कुलारिया होत्ति नायय्या ॥ ३२६५ ॥

'उम्मा' उमदण्डभारितदारक्षिणः । 'भोगा' शूरमानीया । 'राहणा' वदस्याः । 'हत्रिया'

सामान्यतो राजोपजीविनः । 'घाताः' उदारधात्रियाः, 'कंरवाः' कुरुवंशोद्भवाः, एते द्वयेऽयं एक एव भेदः ।
'इक्ष्वाकवः' ऋषभनाथवंशजाः पश्याः । एते कुलार्या ज्ञानव्याः ॥ ३२६५ ॥

'भाषार्याः' अर्धमागधभाषाभाषिणः । 'शिल्पार्याः' तुष्णारुन्तनुवायादयः । जानार्याः पद्मवा—आभि-
निर्वाधिक-श्रुता-ऽवधि-मनःपर्यय-केवलज्ञानार्थभेदान् । दर्शनार्या द्विधा—सराग-वीतरागदर्शनार्थभेदान् । तत्र
सरागदर्शनार्याः ध्यायोपशमिकांपद्ममिकमम्यगृहिभेदाद् द्विधा । वीतरागदर्शनार्या उपशान्तमोहादयः । आदित्रार्याः
पद्मविधाः—सामायिक-च्छेदोपस्थाप्य-परिहारविशुद्धिक-मुद्गमसम्पराय-यथाख्यातभेदान् । अत्र च क्षेत्रापरिविकारः ॥

विभागः ३ पत्रम् ९१२-१४

(२) मण्डलम्

मण्डलमिति ढेगलण्डम्, यथा पणवतिमण्डलानि सुराग्रादेशः । विभागः २ पत्रम् २९८

(३) जनपदप्रकारौ

आणुग जंगल देसे, वासेण विणा वि तोसलिगहणं ।

पायं च तत्थ वासति, पउरपलंवे उ अन्नो वि ॥ १०६१ ॥

देसो द्विधा—अनूपो जङ्गलश्च । नद्यादिपानीयबहुलोऽनूपः, नद्विपरीतो जङ्गलः निर्जलदल्लथः । यद्वा
अनूपो अजङ्गल इति पर्यायौ । तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देसे वर्धनं विनाऽपि गारणी-
पानीयैः सस्तिष्यति, अपरं च 'तत्र' तोसलिदेशे 'प्रायः' बाहुल्येन वर्धति ततोऽनिपानीयेन विनष्टेषु
संक्षेपे प्रलम्बोपभोगो भवति; अन्यत्र तोसलिः प्रचुरप्रलम्बः, तत एतैः कारणेस्तोसलिग्रहणं कृतम् ।
अन्योऽपि य ईदृशः प्रचुरप्रलम्बस्तत्राप्येव एव विधिः ॥ १०६१ ॥ विभागः २ पत्रम् ३३१-३२

(४) ग्राम-नगर-खेट-कर्षट-मडम्ब-पत्तनादि

गम्मो गमणिज्जो वा, कराण गसए व चुद्धादी ॥ १०८८ ॥

गम्यो गमनीयो वा अष्टादशानां करागमिति व्युत्पत्त्या, ग्रन्ते वा चुद्धादीन् गुणानिति व्युत्पत्त्या वा ष्टो-
दरादित्वाद् निरुक्तविधिना ग्राम उच्यते ॥ १०८८ ॥

नथेत्थ करो नगरं, खेढं पुण होइ धूलिपागारं ।

कच्चडगं तु कुनगरं, मडंयगं सच्चतो छिन्नं ॥ १०८९ ॥

'नास्ति' न विद्यतेऽत्राष्टादशकराणामेकोऽपि कर इति नकरम्, नखादित्वाद् नकोऽकाराभावः । खेटं
पुनर्धूलिप्राकरपरिक्षिप्तम् । कर्षटं तु कुनगरमुच्यते । मडम्बं नाम यत् 'सर्वतः' सर्वासु दिक्षु च्छिन्नम्,
अर्धतृतीयगव्यूतमर्यादायामविद्यमानग्रामादिकमिति भावः । अन्ये तु व्याचक्षते—यस्य पार्श्वतो अर्धतृतीययो-
जानान्तर्ग्रामादिकं न प्राप्यते तद् मडम्बम् ॥ १०८९ ॥

जलपट्टणं च थलपट्टणं च इति पट्टणं भवे दुविहं ।

अयमाइ आगरा खलु, दोणमुहं जल-थलपहेणं ॥ १०९० ॥

पत्तनं द्विधा—जलपत्तनं च स्थलपत्तनं च । यत्र जलपथेन नावादिवाहनादुत्तं भाण्डमुपैति तद्
जलपत्तनम्, यथा द्वीपम् । यत्र तु स्थलपथेन शकटादौ स्थापितं भाण्डमायाति तत् स्थलपत्तनम्, यथा
आनन्दपुरम् । अयः—लोहं तदादय आकरा उच्यन्ते । यत्र पाषाणवातुधमनादिना लोहमुत्पाद्यते स
अयआकरः, आदिशब्दान् तान्न-रूपायाकरपरिग्रहः । यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वान्यामपि
प्रकाराभ्यां भाण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निरुक्त्वा द्रोणमुखमुच्यते, तत्र भृगुकच्छं
ताम्रलिप्ती वा ॥ १०९० ॥

निगमं नेगमचगो, वसइ जहिं रायहाणि जहि राया ।

तावसमाई आसम, निवेसो सत्थाइजत्ता वा ॥ १०९१ ॥

निगमा नाम यत्र नैगमा—नामिजइविघोपास्तेषां वर्गः—समूहो वसति, अत एव निगमे मवा नैगमा इति व्यपदिश्यन्ते । यत्र नगरादौ राजा परिवसति सा राजधानी । आध्रमो य प्रथमतस्तपसादिभिरावासित, पश्चादपरोऽपि लोकास्तत्र गत्वा वसति । निवेशो नाम यत्र सार्य आवासित, आदिप्रहणेन ग्रामो वा अन्यत्र प्रस्थित सन् यत्रान्तरावासमधिवसति, यात्रायां वा गतो लोको यत्र तिष्ठति, एष सर्वोऽपि निवेश उच्यते ॥ १०९१ ॥

संवाहो सघोडुं, वसति जहिं पद्मयाराविसमेसु ।

घोसो उ गोडल असिया उ गामख्माईया ॥ १०९२ ॥

सम्वाधो नाम यत्र कृषीवल्लोकोऽन्यत्र कृषण कृत्वा वणिग्मर्गो वा वाणिज्य कृत्वाऽन्यत्र पर्वतादिषु विप-
नेषु स्थानेषु “संघोडु” इति कणादिक समुद्रा चोपगारादौ च प्रसिध्य वसति । तथा घोपसु गोबुद्धम
मिथीयते । अश्लिका तु यत्र ग्रामस्याधर्म आदिशब्दान् त्रिभागो वा चतुर्भागो वा गत्वा स्थित सा ग्रामस्यांश
एवांशिका ॥ १०९२ ॥

नाणादिसागयाण, भिज्जति पुडा उ जत्थ मंडाण ।

पुडमेयणं तग सकरो य केसिचि कायव्यो ॥ १०९३ ॥

नानाप्रकारान्यो दिग्भ्य आगतानां ‘भाण्डानां’ कुटुमारीनां पुडा यत्र विक्रयार्थं मिश्रन्ते तत्र पुटमेवन्-
मुच्यते । केपाश्चिदाचार्याणां भवेन सङ्कुरथ कर्तव्य, “संकरंति वा” इत्यधिक पद पठितव्यमित्यर्थः ।
सङ्कुरो नाम—किञ्चिद् ग्रामोऽपि खेटमपि आध्रमोऽपीत्यादि ॥ १०९३ ॥

यिमागः २ पत्रम् ३४२-४३

(५) छत्रपातानुसारेण ग्रामस्य प्रकाराः

उत्ताणग ओमधिय, संपुडप खडमल्लप तिविहे ।

मिच्छी पडालि यलमी, अक्खाटग रुयग कासवप ॥ ११०३ ॥

अस्ति ग्राम उत्तानकमल्लकाकारः, अस्ति ग्रामोऽद्याश्चुखमल्लकाकारः, एव सम्पुटकमल्ल-
काकारः । एण्डमल्लकमपि त्रिविधं बाध्यम् । तथा—उत्तानकएण्डमल्लकसंस्थितः अवाश्चुख-
एण्डमल्लकसंस्थितः सम्पुटकएण्डमल्लकसंस्थितः । तथा मिच्छिसंस्थितः पडालिकासंस्थितः
यलमीसंस्थितः अक्षपाटकसंस्थितः रुचकसंस्थितः कादयपसंस्थितश्चेति ॥ ११०३ ॥

अथैषामेव संस्थानानां यथाक्रम व्याख्यानमाह—

मज्झे गामस्सऽगडो, बुद्धिच्छेदा ततो उ रज्ज्जो ।

निक्खम्म मूलपादे, गिण्हतीओ घर पत्ता ॥ ११०४ ॥

इह यस्य ग्रामस्य मध्यभागे ‘अगड’ कूपस्तस्य बुद्ध्या पूर्वादिषु दिक्षु रक्षेद्- परिकल्प्यते, ततश्च कूपसा-
धनतत्पद्मं बुद्धिच्छेदेन रज्ज्वो दिक्षु विदिक्षु च निष्काम्य शृङ्गाणां मूलपादान् उपरि कृत्वा पृष्ठसत्तिर्वक्-
तावद् विस्तार्यते यावद् ग्रामपर्यन्तवर्तिनीं श्रुतिं प्राप्ता भवन्ति, तत उपर्यभिमुखीभूय तावद् गत्वा यावद्
उच्छ्रयेण हर्म्यतलानां समीभूता तत्र च पटहच्छेदेनोपस्ता, एष ईदृश उत्तानमल्लकसंस्थितो ग्राम
उच्यते, ऊर्ध्वभिमुखस्य शरावलीवमाकारस्तत् ॥ ११०४ ॥

ओमधियं वि एय, देउल रुफ्फो घ जस्स मज्जन्निम ।

कूबस्सुयारिं रुफ्फो, अह सपुडमल्लो नाम ॥ ११०५ ॥

अवाश्चुखमल्लकाकारेऽप्येवमेव बाध्यम्, नवरं यस्य ग्रामस्य मध्ये देवकुलं कृतो वा उभैश्चरत्तस्य देव-
कुलदे गिखराद् रज्ज्वोऽनर्थात्तिर्वक् तावद् नीकन्ते यावद् श्रुतिं प्राप्ता, ततोऽप्यभिमुखीभूय शृङ्गाणां मूल-
पादान् पृष्टीत्वा पटहच्छेदेनोपस्ता, एषोऽद्याश्चुखमल्लकसंस्थितः । तथा यस्य ग्रामस्य मध्यभागे कूप,
तस्य चोपर्युपवतो रुड, तत कूपस्याधस्ताद् रज्ज्वो निर्गम्य मूलपादानोऽधस्तावद् गत्वा यावद् श्रुतिं

प्राप्ताः, तत ऊर्ध्वमिमुखीभूय गत्वा हर्म्यतलानां समश्रेणीभूताः, वृद्धगिरादप्यवतीर्य रज्ज्वन्मथं च तिर्यग् वृत्तिं प्राप्नुवन्ति, ततोऽधोमुखीभूय कृपयम्बन्धिनीनां रज्ज्वानमग्रगार्गः गमं सङ्घटन्ते, अथैष सम्पुटकमल्लकाकारो नाम ग्रामः ॥ ११०५ ॥

जइ कूचार्धे पासम्मि होंति तो खंडमल्लओ होइ ।

पुव्वावररुक्खेहिं, समसेदीहिं भवे भित्ती ॥ ११०६ ॥

यदि 'कूपाधीनि' कृप-वृक्ष-तटभूयानि 'पार्धे' एकस्यां दिशि भवन्ति ततः खण्डमल्लकाकारास्त्रिविधोऽपि ग्रामो यथाक्रमं मन्तव्यः । तत्र यस्य ग्रामस्य चहिरंकस्यां दिशि कृपः तामेधैमां दिशं मुक्त्वा शेषास्तु समस्तु दिक्षु रज्ज्वो निर्गल्य वृत्तिं प्राप्योपरिहर्म्यतलान्यामाश्रय पटहन्त्येतेनोपरमन्ते, एष उच्चानक्रमखण्डमल्लकाकारः । अथाङ्गुलखण्डमल्लकाकारोऽप्येवमेव, नवरं यत्कस्या दिशि देवकुम्भस्येतरो वा वृक्षः । सम्पुटकखण्डमल्लकाकारस्तु यत्कस्यां दिशि कृपस्तदुपरिष्टाद्य वृक्षः, शेषं प्रावन् । "पुव्वावर" इत्यादि, पूर्वस्यामपरस्यां च दिशि समश्रेणिव्यवस्थितैर्दृक्षैर्मित्तिसंस्थितो ग्रामो भवेत् ॥ ११०६ ॥

पासट्टिण पडाली, चलभी चउकोण ईसि दीहा उ ।

चउकोणेरु जइ दुमा, हवेंति अक्खालतो तम्हा ॥ ११०७ ॥

पडालिकासंस्थितोऽप्येवमेव, नवरमेकस्मिन् पार्धे वृक्षयुगलं समश्रेण्या व्यवस्थितम् । तथा यस्य ग्रामस्य चतुर्थ्यपि कोणेषु ईषदीर्घा वृक्षा व्यवस्थिताः स चलभीसंस्थितः । 'अक्षवाटः' मरानां युद्धाभ्यानस्यानम्, तद् यथा समचतुरस्रं भवति एवं यदि ग्रामस्यापि चतुर्थ्य कोणेषु द्रुमा भवन्ति ततोऽस्यां चतुर्विधव्यवस्थितैर्दृक्षैः समचतुरस्रतया परिच्छिद्यमानलादक्षपाटकसंस्थितः ॥ ११०७ ॥

वट्टागारट्टिणहिं, रुयगो पुण वेढिओ तरुवरेहिं ।

तिक्कोणो कासवओ, छुरघरगं कासवं विंती ॥ ११०८ ॥

यद्यपि ग्रामः स्वयं न समन्तधापि यदि रुचकत्रयशैलवद् वृत्ताकारव्यवस्थितैर्वृक्षैर्वेष्टितस्तदा रुचकसंस्थितः । यस्तु ग्राम एव त्रिकोणतया निविष्टो वृक्षा वा त्रयो यस्य बहिःस्थिताः स्थिताः, एकतो द्वायन्यतस्त्वेक इत्यर्थः, एष उभयथाऽपि काश्यपसंस्थितः । काश्यपं पुनर्नापितस्य संचान्धि धुरगृहं श्रुयते, तद् यथा व्यस्रं भवत्येवमग्रमपि ग्राम इति ॥ ११०८ ॥

विभागः २ पत्रम् ३४५-४६-४७

(६) प्राकारभेदास्तत्स्थानानि च

पासाणिट्टग-मट्टिय-खोड-कडग-कंटिगा भवे दव्वे ।

खाइय-सर-नइ-गडा-पव्वय-दुग्गाणि खेत्तम्मि ॥ ११२३ ॥

पापाणमयः प्राकारो यथा ह्यारिकायाम्, इष्टकामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, मृत्तिकाभयो यथा सुमनोमुखनगरे, "खोट" ति काष्ठमयः प्राकारः कस्यापि नगरादेर्भवति, कट्टकाः-वंगदलादिमयाः कण्टिकाः-बुद्धूलादिसम्बन्धिन्यः तन्मयो वा परिक्षेपो ग्रामादेर्भवति, एष सर्वोऽपि द्रव्यपरिक्षेपः । क्षेत्रपरिक्षेपस्तु खातिका वा सरो वा नदी वा गर्ता वा पर्वतो वा दुर्गाणि वा-जलदुर्गादीनि पर्वता एव दुर्गाणि वा, एतानि नगरादिकं परिक्षिप्य व्यवस्थितानि क्षेत्रपरिक्षेप उच्यन्ते ॥ ११२३ ॥

विभागः २ पत्रम् ३५१

(७) भिन्नभिन्नजनपदेषु धान्यनिष्पत्तिप्रकाराः

तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणीपानीयैः नस्यनिष्पत्तिः ।

विभागः २ पत्रम् ३३२

अंम्मे नदी तलाए, कूवे अइपुरए य नाच वणी ।

मंस-फल-पुप्फभोगी, वित्थिन्ने खेत्त कप्प विही ॥ १२३९ ॥

स देशदर्शनं कुर्वन् जनपदानां परिधां करोति—कस्मिन् देशे कथं धान्यनिष्पत्तिः ? । तत्र क्वचिद् देशेऽग्नैः सस्यं निष्पद्यते, वृष्टिपानीयैरित्यर्थः, यथा लाटविषये । कापि नदीपानीयैः, यथा सिन्धुदेशे ।

वृत्तिस्तु तत्रायजले, यथा वृत्तिविविधये । अपि वृत्तानीधे, यथा उत्तरापथे । वृत्तिद्विगुणेन, यथा चन्द्रासायां पृथक्वरीष्यमानायां तन्वापानीयमानितायां क्षेत्रमूली धान्यानि प्रकीर्यन्ते, यथा वा हिम्मरेलके महिरावणपूरेण धान्यानि वषन्ति । “नाव” इति यत्र नावमारोप्य धान्यमानीतमुमुज्यते, यथा फान-नदीषे । “वणि” इति यत्र वाणिज्येनैव वृत्तिरुपमायते न कर्षणेन, यथा मथुरायाम् । ‘मथ’ इति यत्र कुर्मिणे समापतिते मासेन बालोऽतिवाग्रते । तथा यत्र पुनः फलमोगी प्राजुर्येण लेक, यथा कौटुणादिषु । तथा वानि विन्नीर्णनि क्षेत्राणि । कानि वा सङ्गितानि । ‘कये’ इति वस्मिन् क्षेत्रे क कम्प-ः, यथा सिन्धुविषये निमिषायाहारोऽर्णहत् । ‘विहि’ इति वस्मिन् देशे कीदृश समाचारः । यथा सिन्धुपु-रवध-सम्मोज्या, महाराष्ट्रविषये कम्पगण अपि सम्मोज्या इति ॥ १२१९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८३-८४

“उत्तरापथे अर्योहि” इति धूर्णा ॥

विभागः २ पत्रम् ३८३ टि० १

(८) पणित-भाण्ड-कर्म-पचन-इन्धनशालाः व्याघरणशाला च

फोलालियावणो खलु, पणिसाला मडसाल जर्हि मड ।
कुमारकुडी कम्मे, पयणे पासासु भावाभो ॥ ३४४५ ॥
तोसलिय घग्घरणा, अग्गीकुड तर्हि जलति निध ।
तथ सययरहेउ, चेडा चेडी य छुम्भति ॥ ३४४६ ॥

बौलिकः—पुन्यलक्ष्य-विक्रियं वेपभापय पणितशाला मन्तव्या । किमुक्तं भवति ! यत्र कुम्भकारा भाजनानि विक्रीणते, वणिचो वा कुम्भकारहस्ताद् भाजनानि श्रौता यत्रापने विक्रीणन्ति सा पणितशाला । भाण्डशाला यत्र घट-करकादिभाण्डाणां संगोपितमात्रे । कर्मशाला कुम्भकारकुटी, यत्र कुम्भकारो घटादिभाजनानि करोतीत्यर्थः । पचनशाला नाम यत्राऽऽपाकस्थाने वर्षासु भाजनानि पच्यन्ते । इन्धन-शाला तु यत्र तुण-वरी-कचवरसिद्धान्ति ॥ ३४४५ ॥

व्याघरणशाला नाम-तोसलिविषये ग्राममध्ये धाला कियते, तत्रामिगुग्ग खर्परहेतोर्निव्यमेव प्रज्वलति, तत्र च बह्वेधेदद्य एव च खपरर चेदिद्य प्रक्षिप्यन्ते प्रवेदयन्ते इत्यर्थः । यद्येयं मध्ये तस्य प्रतिमाति तमनो वर्णते एषा व्याघरणशाला ।

विभागः ४ पत्रम् ९६३

[१० विशिष्टग्राम-नगर-जनपदादि]

(१) अन्धजनपदः

‘द्विघट’ नानादेशानाधित्वानेवविषयम्, यथा—मगधानां ओदन, छाटानां दूरः प्रमिलानां चौरः, अन्धार्णा इत्युक्तिः ।

विभागः १ पत्रम् २०

(२) अयन्तीजनपदः

पञ्चोप णरसीहे, णय उज्जेणीप कुत्तिया आसी ॥ ४२२० ॥

× × × घण्डप्रद्योतनादि नपुंसके अयन्तीजनपदपिपलमनुभवति नव कुत्रिकापणा उज्जयिन्या मापीरन् ।

विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३) आनन्दपुरम्

यत्र तु स्थलरूपेण घण्डादौ व्यापिण भाण्डमादाति तर् स्थलरूपम्, यथा आनन्दपुरम् ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

इदमयम् आनन्दो यथाऽऽनन्दपुरे, ।

विभागः २ पत्रम् ३५१

अञ्चुय पादीणवाहम् ॥ ३१५० ॥

‘प्राचीनवाहः’ सरस्वत्याः सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको गत्वा यथाविभवं शरदि सङ्घटिं करोति ॥ ३१५० ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“पायीणवाहो सरस्वतीप, तस्य आणंदपुरगा जथाविभवेणं वचंति सरए” इति चूर्णां विशेष-
चूर्णां च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(४) उज्जयिनीनगरी

जीवन्तस्वामिप्रतिमावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्यसुहस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजा-
ङ्गप्रदेशे रथपुरतः स्थितान् आर्यसुहस्तिगुहन् दृष्ट्वा चपतेर्जातिस्ररणम् । विभागः ३ पत्रम् ९१८

तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।०

॥ ४२१९ ॥

तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणान् क्रीत्वा
खलुद्धिमाहात्म्येन सम्यगाराधितः, ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । × × ×

एमेव तोसलीप, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे,०

॥ ४२२३ ॥

‘एवमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः
क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चक्रे । विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

पज्जोप णरसीहे, णव उज्जेणीप कुत्तिया आसी ।० ॥ ४२२० ॥

चण्डप्रद्योतनाग्निं नरसिंहे अचन्तिजनपदाविपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्या-
मासीरन् ।

विभागः ४ पत्रम् ११४५

(५) उत्तरापथः

क्वापि कूपपानीयैः सस्यं निष्पद्यते, यथा उत्तरापथे ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

“उत्तरापथे अरबेटेहि” इति चूर्णां ।

विभागः २ पत्रम् ३८३ टि० ४

छन्नउद्गामअद्देशु ॥ १७७६ ॥

इहोत्तरापथानां ग्रामस्य गामार्थ इति संज्ञा । आह च चूर्णिकृत्—गामदेशु ति देसभणिती, छन्नउद्-
गामेषु ति भणियं होइ, उत्तरावहाणं एसा भणिइ ति ॥ १७७६ ॥

विभागः २ पत्रम् ५२४

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एक्को ।

दो उत्तरापहा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एक्को ॥ ३८९१ ॥

द्वीपं नाम सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरका’ रूपकौ स
उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६९

चक्के थूमाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दान् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थहृतां वा जन्मादिभूमयः एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(६) कच्छदेशः

“विहिं नि जम्मि ठेसे जो जारिसो आवारो, जथा सिंधुविसए वियडभायणेसु पाणयं अगरहितं भवति,
कच्छविसए गिहत्यसंसटे वि उवस्तए वसंताणं नरिय दोसो” इति विशेषचूर्णां ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० २

(७) काञ्चीनगरी

दो दक्खिणावहा तु, कंचीय जेलमो स दुगुणो य ।

एगो कुसुमनगरगो, ० ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपौ 'काञ्चीपुर्या' द्विविधविषयप्रतिपद्या एव 'नेल्ल' रूपे भवति । 'स' काञ्चीपुरीरूपको द्विगमित सन् कुसुमनगररूपक एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(८) काननद्वीपः

"नाव" इति यत्र नावमारोह्य धान्यनानीतमुपभुज्यते, यथा काननद्वीपे ।

विभागः २ पत्रम् ३८३-८४

(९) कुणालाजनपदः

या येरायती नदी कुणालाजनपदे योजनार्धमित्तीर्णा जह्वाधमानमुवक वहति तस्या केचित् प्रदेशा शुष्का न तत्रोदकं वहति ॥

विभागः ५ पत्रम् १४९५

(१०) कुणालानगरी

येरायती नाम नदी कुणालाया नगरी समीपे जह्वाधमानानेनोद्भवेन वहति ।

विभागः ५ पत्रम् १४९१

(११) कुसुमनगरम्

दो दक्खिणावहा तु, कंचीय जेलमो स दुगुणो य ।

एगो कुसुमनगरगो, ० ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपौ 'काञ्चीपुर्या' द्विविधविषयप्रतिपद्या एव 'नेल्ल' रूपे भवति । 'स' काञ्चीपुरीरूपको द्विगमित सन् कुसुमनगररूपक एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(१२) कोङ्कणदेशः

तथा यत्र पुष्प-फलमोगी प्राप्नुयेंत स्त्रेकः, यथा कोङ्कणादिषु । विभागः २ पत्रम् ३८४

"पुष्क"ति जया पुष्कविहण्य निती भवति, एवं फलविहण्य वि, अथवा पुष्क-फलमोदग जत्य, जया तोसलि-कोङ्कणेश्व" इति चूर्णी । विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

गिरिजप्रगमाईसु य, संसदि उकोसलमे विहमो उ ।

अगिगिट्टि भगलट्टी, पयिगयहगाइसु तहमो ॥ ३८५५ ॥

गिरियमो नाम-कोङ्कणादिदेशेषु राजाहमलभावी प्रचरन्निधेय । जाह य चूर्णिगुहत्-गिरियम कोङ्कणादिषु भवति वत्सरे ति । विशेषचूर्णिगारः पुनपह-गिरिजप्रो मनबालससदी भगट, या छादविहण्य बरिगारो भवति ति । विभागः ३ पत्रम् ८०७

(१३) कोण्डलमिण्डपुरम्

"महा कोण्डलमिण्डे कोण्डलमिण्डो नामसरो, देशेनी भद्रयच्छाहणीय, तय यत्राए बहुजो संगटे करे ।" इति चूर्णी विशेषचूर्णी य । विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(१४) कोण्डलापुरी

चके चूसास्ता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं ब्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(१५) गोह्रविषयः

पालङ्कशाकं महाराष्ट्रे गोह्रविषये च प्रसिद्धम् । “पालकं मरहट्टुविसय गोह्रविसय य सागो
जायइ” इति विशेषचूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ६०३ टि० ४

(१६) चीनाजनपदः

पट्ट सुवस्त्रे मलय, अंसुग चीनंसुके च विगलेंदी ॥ ३६६२ ॥

चीनांशुको नाम—कोशिकाराख्यः कृमिः तस्माद् जातं चीनांशुकम्, यद्वा चीना नाम जनपदः तत्र यः
शुद्धतरः पट्टः तस्माद् जातं चीनांशुकम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०१८

(१७) डिम्भरेलकम्

कचिदतिपूरकेण सखं निष्पद्यते, यथा यन्त्रासायां पूरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्र-
भूमौ धान्यानि प्रकीर्यन्ते; यथा वा डिम्भरेलके महिरावणपूरेण धान्यानि वपन्ति ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

(१८) ताम्रलिप्तीनगरी

यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि प्रकाराभ्यां भाण्डमागच्छति तद् द्वयोः पयोर्मुत्तमिति निश्चया
द्रोणमुत्तमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं ताम्रलिप्ती वा ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

नेमालि तामलिप्तीय, सिंधुसौवीरमादिषु ।

सम्बलोकोवभोजाई, धरिज कसिणाई वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिप्तीयां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोग्यानि कृत्स्नान्यपि
वज्राणि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(१९) तोसलिदेशः

आणुंग जंगल देसे, वासेण विणा वि तोसलिग्गहणं ।

पायं च तत्थ वासति, पउरपलंयो उ अन्नो वि ॥ १०६१ ॥

देशो द्विधा—अनूपो जङ्गलश्च । नद्यादिपानीयबहुलोऽनूपः, तद्विपरीतो जङ्गलः निर्जल इत्यर्थः । यद्वा
अनूपो अजङ्गल इति पर्यायः । तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणी-
पानीयैः सख्यनिष्पत्तिः, अपरं च ‘तत्र’ तोसलिदेशे ‘प्रायः’ बाहुल्येन वर्षति ततोऽतिपानीयेन विनष्टेषु
सख्येषु प्रलम्बोपभोगो भवति, अन्यच्च तोसलिः प्रचुरप्रलम्बः, तत एतैः कारणैस्तोसलिग्रहणं कृतम् ।
अन्योऽपि य ईदृशः प्रचुरप्रलम्बस्तत्राप्येव एव विधिः ॥ १०६१ ॥

विभागः २ पत्रम् ३३१-३२

“पुष्प” ति जघा पुष्पविक्रएणं वित्ती भवति, एवं फलविक्रएण वि; अधवा पुष्प-फलमोयणं जत्य, जघा
तोसलि-कोङ्कणेडु” इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

आदेसो सेलपुदे, आदाणऽट्टाहियाए महिमाए ।

तोसलिविसय विण्णवणट्टा तह होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

‘आदेशः’ संखडिविषये दृष्टान्तोऽयम्—तोसलिविषये शैलपुदे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र
वर्षे वर्षे भूयान् लोकोऽर्थाहिकामहिमां करोति । X X X ॥ ३१४९ ॥

सेलपुरे इतितलागमि होति अट्टाहिया महामहिमा । ० ॥ ३१५० ॥
तोसलिदेवे शीलपुरे नगरे ऋषितडावे सखि प्रतिवर्षं महदा विच्छेदनाष्टादिकमहामहिमा भवति ।
विभाग ३ पत्रम् ८८३

तोसलिप धग्घरणा, अग्गीकुंडं तर्हि जलति निषं ।
तस्य सयंवरहेउ, चेडा चेडी य छुम्मति ॥ ३४४६ ॥

व्याघरणशाला नाम तोसलिविषये प्राममये शाला किमते, तत्राग्निकुण्डं लघवरहेतोर्निस्समेव प्रज्वलति,
तत्र च बह्वचेटका एव च स्वयंवा चेटिछ 'प्रक्षिप्यन्ते' प्रवेक्ष्यन्ते इत्यर्थः । यत्तेषां मध्ये तस्यै प्रतिभाति
समस्तौ वृणीते, एषा व्याघरणशाला । एतासु तिष्ठतां चत्वारो लघुका ॥ ३४४६ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९६३

(२०) सोसलिनगरम्

उज्जेणी रायगिह, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो । ० ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृह च नगरे कुत्रिचपणकुष्मावीर । तोसलिनगरवास्येन च वणिजा ऋषिपालो
नाम धानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिचपणात् श्रीला सगुदिमाहात्म्येन सम्मगाराभित, ततलेन ऋषितडागं
नाम सर कृतम् ।
विभाग ४ पत्रम् ११४५

(२१) दक्षिणापथः

कर्षद्वयो मार्गमिला तस्य धीयन्ते, साम्रमय वा माणकं यद् व्यवहियते, यथा दक्षिणापथे काकिणी ।
विभागः २ पत्रम् ५७३

यथा दक्षिणापथे कुम्भार्द्धमात्रया समितया महाप्रमाणो मण्डकं क्रियते, स हेमन्तकालेऽऽनन्दयवेलायां
अग्निशिखयां पक्वा घृहीज्ज्वल्य धीयते, त एहीला भुजानस्य तृतीयो भग्नः । आदो वा प्रातर्गन्तुक्रमः साधु
विचारमूली गच्छन्त दृष्ट्वा मन्त्रायां अनुव्रते स्यै निमग्नयेत्, पणिक वा पन्थान व्यतिव्रजन्तो निमग्नयेयुः
मज्जिक्कायां वाऽनुव्रते स्यै उचलिगुक्कमा साधु प्रतिलभयेयुः, एवमादिषु एहीला भुजानस्य तृतीयो भग्नो
भवति ॥ २८५५ ॥
विभागः ३ पत्रम् ८०८

दो दक्खिणापथा तु, कंचीप गेलमो स दुगुणो य ।

दक्षिणापथौ द्वौ रूपौ काञ्चीपुर्याः द्रविडविषयप्रतिबद्धायां एकः 'निरु' रूप्यो भवति ।
विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२२) द्रविडजनपदः

'द्विष्ट' मानदेशानामित्यानेष्वपिम् । यथा—मगधानामोदन, लाटानां कूर, द्रमिलानां चौर,
अन्ध्राणामिडाकुरिति ।
विभागः १ पत्रम् २०

कविशु तदायज्जे [सस्य निगच्छते,] यथा द्रविडविषये । विभागः २ पत्रम् ३८३

दो दक्खिणापथा तु, कंचीप गेलमो स दुगुणो य ।

दक्षिणापथौ द्वौ रूपौ काञ्चीपुर्याः द्रविडविषयप्रतिबद्धायां एकः 'निरु' रूप्यो भवति ।
विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२३) द्वारिकापुरी

पापागमव प्राकारो यथा द्वारिकायाम्,

विभागः २ पत्रम् ३५१

(२४) द्वीपवेलाकूलम्

यत्र जलपथेन नावादिवाहनादह माण्डमुपैति तज्जलरत्नम्, यथा द्वीपम् । विभागः २ पत्रम् ३४२

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स
उत्तरापथे एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२५) धर्मचक्रभूमिका

कविद् धर्मचक्रभूमिकादौ देशे ‘वचकं’ दर्भाकारं तृणविशेषं ‘मुञ्जं च’ शरस्तम्भं प्रथमं ‘चिप्पिला’
कुडयित्वा तदीयो यः क्षोदः तं कर्तयन्ति । ततः तैः वचकसूत्रैर्मुञ्जसूत्रैश्च ‘गोणी’ बोरको व्यूयते ।
प्रावरणा-ऽऽस्तरणानि च ‘दिर्शी’ देशविशेषं समासाद्य कुर्वन्ति । विभागः ४ पत्रम् १०२२

(२६) नेपालविषयः

नेमालि तामलिचीय, सिंधूसौवीरमादिषु ।

सर्वलोकोवभोजाहं, धरिज्ज कसिणाहं वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिह्यां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोग्यानि कृत्स्नान्यपि
वस्त्राणि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥ कुतः ? इत्याह—

आइन्नता ण चोरादी, भयं णेव य गारवो ।

उज्झाह्वत्थवं चैव, सिंधूमादीसु गरहितो ॥ ३९१३ ॥

नेपालादौ देशे सर्वलोकेनापि तादृग्वस्त्राणामाचीर्णता, न च तत्र चौरादिभयम्, नैव च ‘गारवम्’ ‘अहो’ ।
अहमीदृशानि वस्त्राणि प्राशृणोमि’ इत्येवंलक्षणम्, अपि च उज्झाह्वतं—विरूपं यद् वस्त्रं तद्वान् सिन्धुसौवी-
रकादिषु गर्हितो भवति, अतस्तत्र कृत्स्नान्यपि परिभोक्तव्यानि ॥ ३९१३ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(२७) पाटलिपुत्रनगरम्

पाटलिपुत्रे नगरे चंदगुप्तपुत्रस्त विंदुसारस्त पुत्रो असोगो नाम राया । तस्त असोगस्त
पुत्रो कुणालो उज्जेणीए । सा से कुमारभुतीए दिहा । विभागः १ पत्रम् ८८

पाटलिपुत्रे नगरे चंदगुप्तो राया । सो य मोरपोसगपुत्रो ति जे खत्तिया अभिजांणंति ते तस्स
आणं परिभवन्ति ॥ विभागः ३ पत्रम् ७०४

को कुणालो ? कहं वा अंधो ? ति—पाटलिपुत्रे असोगसिरी राया । तस्स पुत्रो कुणालो ।
तस्स कुमारभुतीए उज्जेणी दिहा । सो य अट्टवरिसो । रत्ता लेहो विसज्जितो—शीघ्रमधीयतां कुमारः ।
असंवत्तिए लेहे रण्णो उट्ठितस्स माइसवतीए कतं ‘अन्धीयतां कुमारः’ सयमेव तत्तसलागाए अच्छीणि
अंजियाणि । सुतं रण्णा । गामो से दिण्णो । गंधव्वक्कलासिक्खणं । पुत्तस्स रज्जत्थी आगतो पाटलिपुत्तं
असोगसिरिणो जवणियंतारिओ गंधव्वं करेइ । विभागः ३ पत्रम् ९१७

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एको ।

दो उत्तरापहा पुण, पाटलिपुत्तो हवति एको ॥ ३८९१ ॥

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स
उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति
॥ ३८९१ ॥ अथवा—

दो दक्खिणावहा तु, कंचीए णेलओ स दुगुणो य ।

एगो कुसुमगरगो, तेण पमाणं इमं होति ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्यां द्रविडविषयप्रतिवद्धाया एकः ‘नेलकः’ रूपको भवति । ‘सः’
काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसक्त एको रूपको भवति । कुसुमपुरं पाटलिपुत्रम-
भिधीयते । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२८) पाण्डुमथुरा पाश्चात्यजनपदश्च

अत्यस्त दूरिषणमि वि, लक्ष्मी पुरंततो न समयह ।

बहु पि न याणते, योहिय पद्म फणस सप्त ॥ ४७ ॥

अयंश्च दर्शनेऽपि कल्पित् तदर्थमपि 'लक्ष्मि' अक्षरणा लक्ष्मिरेव ततो न सम्भवति । तथा च 'योहिय' पश्चिमदिग्यर्चिनो श्लेच्छा. पनसं दृष्ट्वाऽपि 'पनस' श्लेष न जानते, तेषां पनससालन्त-परोक्षत्वात्, नहि तौरे पनस सम्भवति । तथा 'पाण्टा' पाण्डुमथुरावासिन सक्त दृष्ट्वाऽपि 'सक्तोऽमी' इति न जानते, तेषां हि सक्तोऽस्तन्तपरोक्षा ततो न तद्वचनेऽपि तदक्षरालम् ॥ ४७ ॥

विभाग १ पत्रम् १८

(२९) पूर्वदेशः

कयङ्गमादी तये, रूप्ये पीते तहेय केवडिप ॥ १९६९ ॥

कर्पद्वन्द्वो मार्गयित्वा तस्य वीयन्ते । तान्नमयं वा नाणक यद् व्यवहियते, यथा—दक्षिणापथे काकिणी । रूपमयं वा नाणक भवति, यथा—मिह्ममाले द्रम्म । पीत नाम—सुवर्ण तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे वीनार । 'केवडिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतरामिषानो नाणकविशेष ।

विभाग २ पत्रम् ५७३-७४

पूर्वदेशाज वल लाटविपय प्राप्य महार्घम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०६८

(३०) प्रतिष्ठानपुरम्

पद्मद्वण नवर । सालघाहणो राया । खो वरिसे वरिसे भरुयच्छे नहयाहण (नरघाहण प्रल०) रोहेह । जाहे य वरिसारतो भवति ताहे सर्व नवर पडियाह । एव कालो वषह । विभागः १ पत्रम् ५२

(३१) प्रमासतीर्थम्

कौडलमेढ पमासे, अम्बुय०

॥ ३१५० ॥

प्रमासे वा तीर्थे अर्घुदे वा पर्वते यात्रायां सङ्गति क्रियते । विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

"प्रमासे अम्बुय य पम्पए जप्ताए सखी कीरति" इति चूर्णो विशेषचूर्णो य ।

विभाग ३ पत्रम् ८८३-८४ दि० ७

(३२) मिह्ममालदेशः

कयङ्गमादी तये, रूप्ये पीते तहेय केवडिप ॥ १९६९ ॥

कर्पद्वन्द्वो मार्गयित्वा तस्य वीयन्ते । तान्नमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—दक्षिणापथे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—मिह्ममाले द्रम्म । पीत नाम—सुवर्ण तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे वीनार । 'केवडिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतरामिषानो नाणकविशेष ।

विभाग २ पत्रम् ५७३-७४

(३३) भृगुकच्छपुरम्

यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि प्रथराण्यां माण्डमागच्छति तद् द्वयो पथोर्मुलमिति निरुक्त्या श्रेणमुष्मुष्यते, तथ भृगुकच्छ ताम्रलिप्ती वा ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

कौडलमेढ पमासे,०

॥ ३१५० ॥

तथा तु कण्डलमेढनागो वानम-तरस यात्रायां भरुयच्छरितरवर्ती मूयन् लोचः सङ्गति करोति ।

विभाग ३ पत्रम् ८८३-८४

“अह्वा कौडलमिंदे कौडलमेंढो वाणमंतरो, देवद्रोणी भरुयच्छाहरणीए, तथ यात्राए बहुजणो संखडि करेइ ।” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च । विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीय कुत्तिया आसी ।

भरुयच्छवणियऽसद्दह, भूयऽट्टम सयसद्दस्सेण ॥ ४२२० ॥

कम्ममि अदिज्जंते, दट्ठो मारेइ सो य तं धेत्तुं ।

भरुयच्छाऽऽगम चावारदाण खिप्पं च सो कुणति ॥ ४२२१ ॥

भीएण खंभकरणं, एत्थस्सर जा ण देमि वावारं ।

णिज्जित भूततलागं, आसेण ण पेहसी जाव ॥ ४२२२ ॥

चण्डप्रद्योतनानि नरसिंहं अवन्तिजनपदाधिपलमनुभवति नव कुत्रिकापणा उज्जयिन्यानाधीनम् ।

तदा किल भरुयच्छाओ एणो याणियओ असद्दहंतो उज्जेणीए आगंतुण कुत्तियावणाओ भूयं मगगद । तेण कुत्तियावणाणिण एण चित्तिर्यं—‘एस ताव मं पवंचेइ ता एयं मोटिण वारेमि’ ति भणियं—जइ सयसद्दस्से देसि तो देमि भूयं । तेण तं पि पडिक्खं ताहे तेण भणइ—पंचरतं उदिक्खाहि तओ दाहामि । तेण अट्टमं काळण देवो पुच्छिओ । सो भणइ—देहि, इमं च भणिहिज्ज—जइ कम्मं न देसि तो भूओ तुमं उच्छाएहिइ । ‘एवं भवउ’ ति भणिता गहिओ तेण भूओ मगगद—कम्मं मे देहि । दिज्जं, तं रिप्पमेव कयं । पुणो मगगइ, अजं दिज्जं । एवं सव्वम्मि कम्मे निट्टिए पुणो भणइ—देहि कम्मं । तेण भणइ—एत्थं खंमे चडुत्तरं करेहि जाव अजं किंचि कम्मं न देमि । भूओ भणइ—अलाहि, पराजितो मि, चिंधं ते करेमि, जाव नावलोएसि तथ तलागं भविस्सइ । तेण अस्से विलगिगळण चारस जोयणाइं गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भरुयच्छस्स उत्तरे पासे भूयतलागं नाम तलागं । विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३४) मगधाजनपदः

‘देशतः’ नानादेशानाधिलानेकविधम्, यथा—मगधानां ओदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्राणाम् इडाकुरिति । विभागः १ पत्रम् २०

(३५) मथुरानगरी

“वणि” ति यत्र वाणिज्येनैव शृतिरुपजायते न कर्पणेन, यथा मथुरायाम् । विभागः २ पत्रम् ३८४ तथा मथुरापुर्यां गृहेषु कृतेषु मङ्गलनिमित्तं यद् निवेदयते तद् मङ्गलचैलम् । × × ×

अरहंतपइड्ढाए, मथुरानयरीए मंगलाइं तु ।

गेहेसु चच्चरेसु य, छन्नउईगामअद्धेसु ॥ १७७६ ॥

मथुरानगर्यां गृहे कृते मङ्गलनिमित्तमुत्तरङ्गेषु प्रथममर्हत्प्रतिमाः प्रतिष्ठाप्यन्ते, अन्यथा तद् गृहं पतति, तानि मङ्गलचैलानि । तानि च तस्यां नगर्यां गृहेषु चतुरेषु च भवन्ति । न केवलं तस्यामेव किन्तु तत्पुरीप्रति-
पदा ये पणवतिसङ्ख्याका ग्रामार्द्धोत्प्रेष्य भवन्ति । इहोत्तरापथानां ग्रामस्य ग्रामार्द्ध इति संज्ञा । आह च चूर्णिक्त्—ग्रामाद्धेसु ति देसभणिती, छन्नउईगामेसु ति भणियं होइ, उत्तरावह्वाणं एसा भणिइ ति ॥

विभागः २ पत्रम् ५२४

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कस्वल-शवलौ श्यमौ घाटिकेन-मित्रेण जिनदासस्यानापृच्छया वाहितौ, तन्निमित्तं सजातवैराग्यौ श्रावकेणानुशिष्टौ भक्तं प्रत्याख्याय कालगतौ नागकुमारपूषपज्ञौ ॥ ५६२७ ॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

चक्रे धृभाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

महुराणत्ती दंढे, सहसा निगम अपुच्छिउं कर ।

तस्स य तियरा आणा, दुहा गता दो वि पाढेउ ॥ ६२४४ ॥

गोयावरीए ण्णीए तढे पतिट्ठाणं नगर । तय सालघाहणो राया । तस्स खरमो अमचो ।
अत्रवा सो सालघाहणो राया दढनायमाणवेइ—महुर बेत्तण सिग्घमाणच्छ । सो य सहसा अपुच्छिऊण
दंढेहिं सह निगमो । तजो निन्ता जावा—अ महुरा बेत्तम्मा ! इप्पिसणमहुरा उत्तरमहुरा वा ! ।
तस्स आग सिक्खा, पुणो पुच्छिउ न सीरवि । तजो दढा दुहा अऊण दोमु वि पेविवा । गहियाओ दो वि
महुरामो । विभाग ६ पत्रम् १६४७

धूममह सहिसमणी, बोहियहरण तु गियसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अऊवे, कयम्मि जुहेण मोपति ॥ ६२७५ ॥

महुराणयरीए धूमो देवनिम्मितो । तस्स महिमानिमित्त सङ्गतो समणीहिं सम निगयातो । राय-
पुतो य तय अदरे आयावतो चिद्ध । ताओ सङ्गी-समणीओ बोहिएहिं गहियाओ ते-तिणं आवियाओ । ताहिं
तं चाहु दद्दण अऊवो कओ । तजो रायपुतेण साहुणा जुद्ध दाऊण मोदयाओ ॥ विभागः ६ पत्रम् १६५६

(३६) मलयदेशः

पह सुयसे मलय, ० ॥ ३६६२ ॥

मलयो नाम देश, तत्सम्भव मत्तनजम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०१८

(३७) महाराष्ट्रदेशः

अय प्रभूतमुपकरणं न दाहोति सर्वमेकवारं नेतुं तदा त्रिषु चतुर्षु वा कल्पेषु बद्धा 'चोपुष्करम्परेण'
महाराष्ट्रप्रसिद्धकोट्टकचक्रपरम्परायेन निज्यगयति । विभाग- १ पत्रम् १६७

"मिहि" ति कलिन् देवे कीदृश समाचार ? यथा सिन्धुपु रजघ्न सम्मोज्या, महाराष्ट्रविषये
कल्पपाला अपि सम्मोज्या इति ॥ १११९ ॥ विभागः २ पत्रम् ३८४

पाण्डुरार्क महाराष्ट्रादौ प्रसिद्धम्,

विभागः २ पत्रम् ६०३

"पाण्डु महारुघिसय गोह्वयिसय य सागो जायइ" इति विशेषचूर्णी ।

विभाग- २ पत्रम् ६०३ टि० ४

अथवा विदुर्विदं नाम—महाराष्ट्रविषये साधारण विद्वान् तत्र विष्टक प्रक्षिप्यते, विभागः ३ पत्रम् ७३०

कस्यापि महाराष्ट्रादिष्विषोन्पन्नस्य साधोत्सादानं चेष्टकविदम् । विभाग- ३ पत्रम् ७४१

रसायणो तत्तय विद्वतो ॥ ३५३९ ॥

अत्र 'रक्षापन' मणहो दृष्टान्त । यथा—महाराष्ट्रदेशे रक्षापने मण भवतु वा मा वा तथापि उत्तरी-
हानार्थं तत्र अजो बध्यते, तं अजं दृष्ट्वा सर्वे मिश्राचरादयः परिहन्ति । विभागः ४ पत्रम् ९८५

नीलकण्ठमादी तु, उणिगयं होति अथियं ।

सिसिरे त पि धारेज्जा, सीत मऽण्णेण रुम्मति ॥ ३९१४ ॥

नीलकण्ठदिग्मौर्धिकं महाराष्ट्रविषये 'अर्वित' महार्थं भवति, तदपि तत्र प्राप्त 'मिहिरे' कीदृशते
'पावेद' प्राप्नुयादित्यर्थं, कीदं यतो नाथेन वनेन निरुप्यते ॥ १९१४ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०७४

(३८) यवनविषयः

पमेय य आगन्तुं, पाळित्तयवेहिया जवणे ॥ ४९१५ ॥

××× आगन्तुकं नाम बह्व् अन्यत आगतम् । ××× तथा चात्र पादलिताचार्यद्वारा 'वेहिय'
पि राजकर्मका दृष्टान्त । य चायम्—

पालित्तयारिपहिं रजो भगिनिस्तरेत्रिया जंतपटिना कया । चंरुम्मेगनिम्मेगमदी तान्त्रिचदहत्या आयर-
याणं पुरतो विट्ट । राया वि अइव पालित्तगस्त सिणेहं करेइ । विजाइएहिं पट्टेहिं रजो कहियं—भगिणी
ते समणएणं अभिओगिया । राया न पत्तिवति । भगिओ य—पेच्छ, दंसेमु ते । राया आगतो । पालित्ता
पालित्तयाणं रुटो पञ्चोसरिओ य । तओ सा आयरिपहिं चट ति विकरणीकया । राया मुट्ठतरं आट्टे ॥

एवमाणुका अपि त्रीप्रतिना भवन्ति । 'जघणे' ति यवनविषये इन्द्रानि त्रीरूपानि प्राप्नुयेंग
क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

(३९) राजगृहनगरम्

दिक्खा य सालिभद्दे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यनयुगानति शालिभद्रस्य मुप्रसिद्धचरितस्य बीजायां शतसहस्राभ्याम्
'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम्, अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापग आसीदिति पुरातन-
गाथासमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ × × × ×

रायगिहे सालिभद्दस्स ॥ ४२२३ ॥

तथा राजगृहे शालिभद्रस्य रजोहरणं प्रतिग्रहश्च कुत्रिकापगात् प्रत्येकं शतसहस्रेण श्रूतः ॥ ४२२३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

(४०) लाटविषयः

'देशतः नानादेशानाश्रित्यानेकविधम्, यथा—मगधानां ओदनः, लाटानां दूरः, त्रिमिलानां चौरः
अन्ध्राणां इडाङ्गरिति ।

विभागः १ पत्रम् २०

तत्र क्वचिद् देशेऽत्रैः नखं निष्पद्यते, शृष्टिपानीयैरिलयैः, यथा लाटविषये ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

गिरिजन्नगमाईसु व, संखडि उक्कोसलंमे विइओ उ ।

अगिगडि मंगलट्टी, पंथिग-वइगाइस्स तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम—कोङ्कणादिदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिंकृत्—गिरियज्ञः
कोङ्कणादिषु भवति उत्सरे ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह—गिरियज्ञो मतवालसंखडी मन्द, सा
लाडविसए वरिसारत्ते भवइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८०७

"कंजुसिणेदेहिं" ति इह च लाटदेशेऽवधावनं काजिकं भण्यते । यदाह चूर्णिंकृत्—

अवसावनं लाडाणं कंजियं भण्णइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८७१

पूर्वदेशजं वज्रं लाटविषयं प्राप्य महार्यम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०६८

(४१) शैलपुरम्

आदेसो सेलपुरे,०

॥ ३१४९ ॥

आदेशः सङ्गडिविषये दृष्टान्तोऽयम्—तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे
वर्षे भूयान् लोकोऽष्टाहिकामहिमां करोति । × × ×

सेलपुरे इसितलागम्मि होति अट्टाहियामहामहिमा ।० ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छदं नाष्टाहिकामहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

(४२) सिन्धुदेशः

कापि नदीपानीयैः [सखं निष्पद्यते,] यथा सिन्धुदेशे ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

“कप्ये” ति कस्मिन् क्षेत्रे क. कल्पः, यथा सिन्धुविषयेऽग्निमिषावाहरोऽग्निरिति । “मिहि” ति कस्मिन् क्षेत्रे कीदृशः समाचारः । यथा सिन्धुपु रजस्य सम्मोह्या, महाराष्ट्रविषये कल्पलाला अपि सम्मोह्या इति ॥ १२१५ ॥ विभागः २ पत्रम् ३८४

“मंस ति अन्य मत्सेग शुम्भिक्ये लंपिजति काले, जया सिंधूपु शुम्भिक्ये नि ।” इति चूर्णा ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

“मिहि ति कस्मिन् क्षेत्रे केरिसो आयातो । जया सिंधूपु मित्रेणा समोह्या” इति चूर्णा । “मिहि ति जम्मि क्षेत्रे जो जारिसो आयातो, जया सिंधुविषये नियन्त्रमाणेषु पाण्य अग्राहित भवति, चच्छुविषये मिह्यसंघट्टे नि उपत्येय वसंताण नाति दोतो” इति निशेपचूर्णा । विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० २

गोरसपानुधे वा कथिद् सिन्धुदेदीयः प्रजित ।

विभाग ३ पत्रम् ७७५

पट्टिकुट्ट देस कारणगया उ तदुवरमि निति चरणट्टा ।० ॥ २८८१ ॥

सिन्धुदेशप्रभृतिषो योऽसंयमविषय य मगवता ‘प्रतिकुप’ न तत्र निर्हण्यम् । परं तं प्रतिपिददेश-मन्त्रिवादिभिः करणैर्गताः सतो यदा तेषां करणानाम् ‘उपरम’ परिसमाप्तिर्भवति तदा चारित्र्यं सतोऽसंयम-विषयाद् निर्गच्छन्ति, निर्गल्य च संयमविषय गच्छन्ति । विभाग ३ पत्रम् ८१६

किथिद् वन्न प्रयमत एव दुर्बलम् तत पार्था-ऽन्तेपु दक्षिणमिर्बंदेषु ‘दद’ चिरकालवहनसम अनिध्यतीति कृत्वा तेन करणेन दक्षिणतस्त न कल्पयेत् । यदा ‘देसीत’ सिन्ध्यादिदेशनाभिल यत्तातिदीर्घदयाक वत्रं तच्च छिन्द्यात्, तस्य दक्षिण न कल्पयितव्या इति भावः ॥ १९०९ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०७२

(४३) सिन्धुसौवीरदेशः

यदा भगवान् धीमन्महावीरसामी राजगृह्ननगराद् उदायननरेद्रप्रमाजनायं सिन्धुसौवीरदेश-वत्सवं धीतमय नगरं प्रस्थितस्तदा किलापान्तगळे बहवः साधवः धुपार्तास्तृपादिता सज्जनापिताध वभूवु । यत्र च भगवानावाचितमत्र तिलमृतानि घट्टयानि पानीयपूगध हृद् ‘समर्मान च’ गतां-मितादिर्निर्जितं स्थण्डिलमभवत् । अपि च विज्ञेयेन तद् विलोदकस्थण्डिलजातं ‘निरहिततरं’ अतिपयेनाऽऽगन्तुकैन्दुपैश्च जीवैर्वर्जितमित्यर्थः । विभागः २ पत्रम् ३१४

नेमालि तामलिचीय, सिंधुसौवीरमादिषु ।

सग्यलोकोपमोज्ञार, धरिज्ज कसिणार्हे पि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताक्षिलित्या नगर्वा सिन्धुसौवीरराष्ट्रि च विषयेषु सर्वलोकोपमोज्ञानि कृत्स्नान्यपि वक्ष्यामि धारयेत् ॥ १९१२ ॥ x x x x

उज्ज्वाहपस्यथ चेष, सिंधुमादीषु गरहितो ॥ ३९१३ ॥

अपि च उज्ज्वाहर्त-विरूप यद् वन्न तद्वज्ज सिन्धुसौवीरराष्ट्रि गरहितो भवति, अनद्यत्र कृत्स्नान्यपि परिमोक्षय्यामि ॥ १९१३ ॥ विभाग ४ पत्रम् १०७३-७४

(४४) सुमनोमुखनगरम्

पापान्मयः प्राचरो यथा द्वारिकायाम्, इहयमयः प्राचरो यथाऽऽनन्दपुरे, शुक्तिमयो यथा सुमनोमुखनगरे, “खोह” ति काष्ठमयः प्राचरः कस्यापि नगरदेर्भवति, कटघ-वद्यद्वयमिषा-कटिकाः-शुज्ज्वादिसम्पत्तिष्व तन्नयो वा परिसेयो प्रामादेर्भवति, एव सर्वोऽपि इत्यर्थस्तोयः । विभागः २ पत्रम् ३५१

(४५) मुराष्ट्रादेशः

मण्डलमिति देशयण्यम्, यथा—पण्यवतिमण्डलमि मुराष्ट्रादेशः । विभागः २ पत्रम् २९८

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एको ।

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरको’ रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(४६) स्थूणानगरी

न पारदोच्चा गरिहा व लोप, थूणाइएसुं विहरिज एवं ।

भोगाऽइरित्ताऽऽरभडा विभूसा, कप्पेज्जमिच्चैव दसाउ तत्थ ॥ ३९०५ ॥

‘पारदोच्च’ ति चौरभयं तद् यत्र नास्ति, यत्र च तथाविधे वस्त्रे प्रात्रियमाणे लोके गृहां नोपजायते तत्र स्थूणादिविषयेषु ‘एवं’ सकलकृत्स्नमपि वस्त्रं प्राप्त्य विहरेत्, परं तस्य दशाश्छेतव्याः । कुतः ? इत्याह—
“भोग” ति तासां दशानां शुषिरतया परिभोगः कर्तुं न कल्पते, अतिरिक्तश्चोपधिर्भवति, प्रत्युपेक्ष्यमाणे च दशिकाभिरारभडादोषाः, विभूषा च सदृशाके वस्त्रे प्रात्रियमाणे भवति । ‘इत्येवम्’ एभिः कारणेस्तत्र दशाः ‘कल्पयेत्’ छिन्यात् ॥ ३९०५ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७२

[११ गिरि-नदी-सरः-तडागादि]

(१) अर्बुदपर्वतः

कौंडलमैह पभासे, अब्बुय०

॥ ३१५० ॥

प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां संखडिः क्रियते ।

विभागः ३ पत्रम् ८८४

“प्रभासे अब्बुय य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(२) इन्द्रपदः—गजाग्रपदगिरिः

इन्द्रपदो नाम—गजाग्रपदगिरिः, तत्र ह्युपरिद्राक्ष ग्रामो विद्यते अधोऽपि ग्रामो मध्यमश्रेण्यामपि ग्रामः । तस्याश्च मध्यमश्रेण्याश्चतसृष्वपि दिक्षु ग्रामाः सन्ति, ततो मध्यमश्रेणिग्रामे स्थितानां षट्सु दिक्षु क्षेत्रं भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १२९९

(३) उज्जयन्तगिरिः सिद्धिशिला च

उज्जैत णायसंडे, सिद्धिसिलादीण चैव जत्तासु ।

सम्मत्तभाविएसुं, ण हुंति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते ज्ञातखण्डे सिद्धिशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—संखड्यो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यालस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ विभागः ३ पत्रम् ८९३

‘धारोदकं नाम’ गिरिनिर्झरजलम्, यथा उज्जयन्तादौ ।

विभागः ४ पत्रम् ९५७

(४) ऐरावती नदी

एरवइ कुणालाए

(उद्देशः ४ सूत्रम् ३३)

ऐरावती नाम नदी कुणालाया नगर्याः समीपे जह्नुर्द्विप्रमाणेनोद्वेघेन बहति तस्यामन्यस्यां वा यत्रैवं “चक्रिया” शङ्कुयात् उत्तरीतुमिति शेषः । × × ×

एरवइ जरिह चक्रिय, जल-थलकरणे इमं तु णाणत्तं ।

एगो जलम्मि एगो, थलम्मि इहइं थलाऽऽगासं ॥ ५६३८ ॥

ऐरावती नाम नदी, यस्यां जल-स्थलयोः पादकरणेनोत्तरीतुं शक्यम् ॥ विभागः ५ पत्रम् १४९१

या पेटावती नरु कुणालाजनपदे योन्नतार्धविस्तीर्णा जह्वार्धमानमुदकं वहति तस्या केचित् प्रदेशा-
शुष्का न तत्रोदकमस्ति ॥ विभागः ५ पत्रम् १४९५

(५) गङ्गा-सिन्धु नद्यौ

तया महासलिलः—गङ्गा-सिन्धुप्रमृतयो महानयः तासां जल महासलिलवत्तम् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९५७

(६) प्राचीनवाहः सरस्वती च

अञ्चुय पादीणयाहमि ॥ ३१५० ॥

‘प्राचीनवाहः’ सरस्वत्याः सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोच्ये
गत्वा यथाविमयं शरदि सङ्गमि करोति ॥ ३१५० ॥ विभागः ३ पत्रम् ८८४

(७) बन्नासा-महिरावणनद्यौ

कचिदतिपूरणेन ससं निष्पद्यते, यथा बन्नासायां पूरादवतिष्ठमानायां तत्पूरपानीयमावितायां क्षेत्रभूमौ
धान्यानि प्रकीर्यन्ते, यथा वा हिमरेखके महिरावणपूरेण धान्यानि वपन्ति ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

(८) ऋषितडागं सरः

आदेशो सेलपुरे, आवाणऽद्वाहियाप महिमाय ।

तोसलिविसय विण्णवणद्धा तद्द होति गमण था ॥ ३१४९ ॥

‘आदेशः’ सङ्गमिविये दृष्टान्तोऽयम्—तोसलिविये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र
वर्षे वर्षे भूदानं लोच्येऽद्वाहिकमहिमां करोति । × × ×

सेलपुरे इतितलागमि होति अद्वाहिया महामहिमा । ० ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागो सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छेदनाष्टादिभ्रमहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

यमेव तोसलीय, इतिवालो थाणमतरो तत्थ ।

णिज्जित इतीतलागे, ०

॥ ४२२३ ॥

‘यमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमाणम्य कुयिअण्णाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः
क्रीत । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरस्यके ।

विभागः ४ पत्रम् ११४६

(९) भूततडागं

णिज्जित भूततलाग, ०

॥ ४२२२ ॥

भूओ अण्ण—अलहि, पराजितो मि, विंथ ते करेमि—त्राव नावलोएति तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण
अस्से विजमिळ्ळणं थारुअ जोयणाइ यत्तणं पत्तोइयं जाव तत्तखणमेव कय तेणं मरुयच्छत्तं उपारे पाठे
भूयतलागं नाम तल्लगं ॥

विभागः ४ पत्रम् ११४५

(१०) द्वातखण्डम्

उज्जेत णायसडे, सिद्धिसिलादीणं चेयं जत्तासु ।

सम्भत्तमाविण्णसु, ण हुति मिरुछत्तदोसा ४ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते द्वातखण्डे सिद्धिशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—
सङ्खड्यो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यात्वस्थीरकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ ३१९२ ॥

विभागः ३ पत्रम् ८९३

[१२ सङ्खडी-यात्रा-अष्टाहिकामहादि]

(१) सङ्खडिशब्दस्यार्थः

“भोज्यं” सङ्खडी भवति । आह च चूर्णिकृत्—“भोजं ति वा संखडि ति वा एण्टं ।”

विभागः ३ पत्रम् ८९०

(२) देशविदेशेषु जैनेतरसङ्खडियात्रादि

गिरिजन्नगमाईसु च, संखडि उक्कोसलंमे विद्मो उ ।

अग्निगट्टि मंगलट्टी, पंथिग-चइगाइसु तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियन्नो नाम-कोङ्कणादिदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिकृत्—
“गिरियन्नः कोङ्कणादिषु भवति उत्सरे” ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह—“गिरिजन्नो मतवाल-
संखडी भइ, सा लाडविसए वरिसारत्ते भवइ ति । [गिरिक (ज) न ति भूमिदाहो ति भणितं होइ ।]”
तदादिषु सङ्खडिषु वाशब्दादन्यत्र वा कापि सूर्यं प्रियमाणे उत्कृष्टम्-अवगाहिमादि द्रव्यं लब्ध्वा यावत्
प्रतिश्रयमागच्छति तावदस्तमुपगतो रविः ततो रात्रौ भुङ्क्ते इति द्वितीयो भङ्गः । तथा दक्षिणापथे कुडवार्दमा-
त्रया समितया महाप्रमाणो मण्डकः क्रियते, स हेमन्तकालेऽरुणोदयवेलायां अग्निष्ठिकायां पक्त्वा धूलीजट्टाय
दीयते, (स गुडघृतोन्मिश्रोऽरुणोदयवेलायां धूलीजट्टाय दीयते एयोऽग्निष्ठिका ब्राह्मण उच्यते, प्रत्यन्तरे) तं
गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गः । आदो वा प्रातर्गन्तुकामः साधुं विचारभूमौ गच्छन्तं दृष्ट्वा मङ्गलार्थी अनुदत्ते
सूर्यं निमज्जयेत्, पथिका वा पन्थानं व्यतिव्रजन्तो निमज्जयेयुः, प्रजिकायां वाऽनुदत्ते सूर्यं उचलितुकामाः साधुं
प्रतिलाभयेयुः, एवमादिषु गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गो भवति ॥ २८५५ ॥ विभागः ३ पत्रम् ८०७

अथ सङ्खडी कथं कुत्र वा भवति ? इत्युच्यते—

आदेसो सेलपुरे, आदाणऽट्टाहियाए महिमाए ।

तोसलिविसए विण्णवणट्टा तह होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

“आदेशः” सङ्खडिविषये दृष्टान्तोऽयम्—

तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे वर्षे भूयान् लोकोऽष्टाहिकाम-
हिमां करोति । तत्रोत्कृष्टावगाहिमादिद्रव्यस्यादानं-ग्रहणं तदर्थं कोऽपि लुब्धो गन्तुमिच्छति । ततः स गुरुणां
विज्ञपनां सङ्खडिगमनार्थं करोति । आचार्या वारयन्ति । तथापि यदि गमनं करोति ततस्तस्य प्रायश्चित्तं
दोषाश्च वक्तव्या इति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ३१४९ ॥ अथैनामेव विवृणोति—

सेलपुरे इसितलागम्मि होति अट्टाहियामहामहिमा ।

कौंडलमेंढ पभासे, अव्वुय पादीणवाहम्मि ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्देनाऽष्टाहिकामहामहिमा
भवति । तथा कुण्डलमेण्डनाम्नो वानमन्तरस्य यात्रायां भरुकच्छपरिसरवर्ती भूयान् लोकः सङ्खडिं
करोति । प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां सङ्खडिः क्रियते । “प्राचीनवाहः” सरस्वत्याः
सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको गत्वा यथाविभवं शरदि सङ्खडिं
करोति ॥ ३१५० ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८८४

“अहवा कौंडलमिंढे कौंडलमेंढो वाणमंतरो । देवशोणी भरुकच्छाहरणीए, तत्थ यात्राए बहुजणो

संपादितं करो। पमासे अम्युप य पयए जत्ताए संखडी कीरति । पायीणवाहो सरस्सतीए,
तत्थ आणदपुरगा जघाविमवेण वण्णि सरए ।” इति चूर्णी विशेषचूर्णी च ॥

विभाग ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(३) देशविदेशेषु जैनदर्शनसङ्ग्रहियात्रादि

साथ सङ्ग्रहयो द्विधा—सम्यग्दर्शनमाखिततीर्थविषया मिथ्यादर्शनमाखिततीर्थविषयाश्च । तत्र प्रथममायासु
गन्तव्यम्, यत आह—

उज्जैत णायसडे, सिद्धसिलादीण चेव जत्तासु ।

सम्मत्तमाविप्पसु, ण ह्रुति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते छातखण्डे सिद्धसिलायामेवमादिषु सम्पत्तमाखितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—
सङ्ग्रहयो भवन्ति तासु गच्छन्तो मिथ्यात्वस्पर्शकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ ३१९२ ॥

विभाग ३ पत्रम् ८९३

(४) आवाहमहादि

होहिंति णयगाहं, आवाह विवाह-पञ्चयमहादी ॥ ४७१६ ॥

आवाह विवाह पर्येतमहादीनि प्रकरणानि ‘नवापानि’ प्रत्यागन्तानि भविष्यन्ति । आवाह—वन्धा
वरपदानवनम्, विवाह—यानिग्रहणम्, पर्येतमह—प्रतीत, आदिग्रन्थान् तद्वान्-महीमहादिपरिग्रहः ।

विभाग ४ पत्रम् १२६९

‘मधुरायां भण्डीर्यस्ययात्राया कश्यप-शायला इयमां घटिक्केन-मित्रेण जिनदामस्यानाट्टच्छया
वाहिती, तथिमित्त सज्जतवैराग्यो आचरेयावुञ्जिठो भक्त प्रत्याख्याय कालगनौ नागकुमारपूजकौ ॥५६२७॥

विभाग ५ पत्रम् १४८९

धूममह सहिसमणी, बोहियहरणं तु निवसुनाऽऽताये ।

मज्जेण य अक्कदे, कयम्मि जुद्धेण भोपति ॥ ६०७५ ॥

महुरानयरीए धूमो देवनिमित्तो, तत्स महिमानिमित्तं सङ्गीतो समणीहिं सम निगयातो ।
रायपुणो य तस्य अद्वे आवावतो चिट्ठे । ताओ सङ्गी-समणीओ बोहियहिं गहियातो वेगवेण आनिपाओ ।
टाहिं त साहु द्दुण्ण अक्कदो कओ । तओ रायपुणेण माहुणा जुद्ध दाऊण मोइयाओ ॥

विभाग ६ पत्रम् १६५६

[१३ आपणाः—हृदाः]

(१) पणि-विपणी

दाणे यणि विपणि वारसलोए ॥

॥ ३२७८ ॥

“यणि विपणि” ति इह ये वृहत्तर आपणान्ते पणय इत्युच्यन्ते, ये तु दरिद्राण्यन्ते विपणय, यदा
ये आपणमिता व्यरहन्ति ते यणिज, ये पुनरागनेन विनाऽप्यूर्ध्वमिना यानिय्य भुवन्ति ते विवित्र ।

विभाग ३ पत्रम् ९१८

(२) कुत्रिकापणाः तत्र च मूल्यविभागादि

इं चि पुदयीय सण्णा, ज विज्जति तत्थ चेदणमचेय ।

गहणुपमोणे य राम, न तं ताहिं आयणे णत्थि ॥ ४०१४ ॥

‘इ’ इति पृथिव्या संज्ञा, तस्या त्रिक कुत्रिक—स्वयन्मर्त्य-मनुज-रूपेण तस्यैवा—दह कुत्रिकापणाः ।
किमुक्तं भवति । इत्यह—‘तत्र’ पृथिवीयथ यः किमपि चेतनमचतन वा इव सम्यगपि तोष्य ग्रहणा-

पमोगङ्गमं विद्यते तन् 'तत्र' आपणे न भान्ति, 'द्वां ननां प्रहृत्य गमयन्' इति वचनाद् अस्त्येवेति भावः ॥ ४२१४ ॥ अयोत्कृष्ट-मध्यम-जघन्यमूल्यस्थानानि प्रतिपादयति—

पणतो पागतिघाणं. साहस्सो होति इममादीणं ।

उक्कोस सतसहस्सं, उत्तमपुरिसाण उवधी उ ॥ ४२१५ ॥

प्राकृतपुराणां प्रव्रजतामुषधिः कुत्रिकापणसञ्चः 'पद्मः' पद्मरूपकमूल्यो भवति । 'इन्द्रादीनां' इन्द्र-श्रेष्ठि-सार्धवाहादीनां मध्यमपुराणां 'साहस्रः' सहस्रमूल्य उपधिः । 'उत्तमपुराणां' चक्रवर्ति-भाण्डलीक-प्रवृत्तीनामुषधिः शतसहस्रमूल्यो भवति । एतच्च न्यूनमानं जघन्यतो मन्तव्यम् । उक्तप्रतः पुनव्रजणामप्य-नियतम् । अत्र च पद्मकं जघन्यम्, सहस्रं मध्यमम्, शतसहस्रमुक्तम् ॥ ४२१५ ॥

अयं पुनरेकस्यापि रजोहरणादिवस्तुन इत्थं विचित्रं नून्यं भवति ? इत्युच्यते—

विक्कितगं जघा पप्प, होइ रयणस्स तव्विघं मुल्लं ।

कायगमासज तथा, कुत्तियमुल्लस्स निक्कं ति ॥ ४२१६ ॥

यथा 'रत्नस्य' मरत्न-यद्यरागादेर्विक्रेतारं 'प्राप्य' प्रतीत्य तद्विषयं नून्यं भवति, यद्यश्चो मुग्धः प्रबुद्धो वा विक्रेता तादृशमेव स्वल्पं बहु वा नून्यं भवतीति भावः । एवं 'जायकं' ग्राहकमानाद्य कुत्रिकापणे भाण्ड-मूल्यस्य 'निष्कं' परिमाणं भवति, न प्रतिनियतं किमपीति भावः । इतिशब्दः स्वरूपोपदर्शने ॥ ४२१६ ॥

एवं ता ति विह जणे, मोल्लं इच्छाए दिज्ज बहुयं पि ।

सिद्धमिदं लोगम्मि वि, समणस्स वि पंचगं भंडं ॥ ४२१७ ॥

एवं तावन् 'त्रिविधे' प्राकृत-मध्यमोत्तमनेदभिन्ने जने 'मूल्यं' पद्मकार्पकपरिमाणं जघन्यतो मन्तव्यम् । इच्छया तु 'बहुपि' यद्योक्तपरिमाणादधिकमपि प्राकृतादयो दयुः, न कोऽप्यत्र प्रतिनियमः । न चैतदत्रैवोच्यते किन्तु लोकेऽपि 'सिद्धं' प्रतीतमिदम्, यथा—अमजस्यापि 'पद्मकं' पद्मरूपकमूल्यं भाण्डं भवति । इह च रूपको यस्मिन् देशे यद् नाणकं व्यवहियते तेन प्रमाणेन प्रतिपत्तव्यः ॥ ४२१७ ॥

अथ कुत्रिकापणः कथमुपपद्यते ? इत्याह—

पुव्वभविगा उ दंवा, मणुयाण करिति पाडिहेराइं ।

लोगच्छेरयभूया, जह चक्कीणं महाणिहयो ॥ ४२१८ ॥

'पूर्वभविष्यः' भवान्तरसङ्गतिश्च देवाः पुण्यवतां मनुजानां 'प्रातिहायानि' यथाभिलषितायां पटौक्कलक्षणानि कुर्वन्ति । यथा लोकाध्यर्थभूताः 'महानिधयः' नैसर्गप्रवृत्तयः 'चक्रिणां' मरतादीनां प्रातिहायानि कुर्वन्ति । वर्तमाननिर्देशत्वात्प्रलम्भात्कृत्वा विरुद्धः । एवं कुत्रिकापणा उत्पद्यन्ते ॥ ४२१८ ॥

ते चैतेषु स्थानेषु पुरा बभूवुः इति द्योयति—

उल्लेणी रायणिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।

दिक्खा य सालिभेहे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

उल्लयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापणशुकरासीत् । तोसलिनगरवालयेन च वणिजा अपिपालो नाम वानमन्तर उल्लयिनीकुत्रिकापणान् क्रीतां खलुदिमाहात्म्येन सन्ध्याराधितः, ततस्तेन कपित्थानं नाम सरः कृतम् । तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशासति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य रीक्षायां शतसहस्राभ्याम् 'उवकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम्, अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातनगाथासमासायः ॥ ४२१९ ॥ सान्प्रतमेनामेव विशृणोति—

पलोए णरसीहे, णव उल्लेणीय कुत्तिया आसी ।

भरयच्छवणिगऽसहह, भूयऽड्डम सयसहस्सेणं ॥ ४२२० ॥

कम्ममि अदिल्लंते, रुद्धो मारेइ सो य तं वेत्तुं ।

भरयच्छाऽऽगम, बावारदाण खिप्पं च सो कुणति ॥ ४२२१ ॥

भीषण खंभकरण, एतुस्सर जा ण देमि वाधार ।

णिज्जित भूततलाग, आसेण ण पेहसी जाव ॥ ४२२२ ॥

अष्टमप्रद्योतनानि नष्टसिंहे अचमिजनपदाधिपसमनुभवति नव कुत्रिकापणा उज्जयिन्याभासीरत् । तदा किल मरुदयच्छाओ एगो धानिवओ असहते उज्जेणीए आगत्तु कुत्तियावणाओ भूय मगइ । तेण कुत्तियावणाधिपण चित्तिर्य—‘एस ताव म पवचेइ ता एव मोहेण वारेमि’ ति भणियं—जइ सयसहसे देखि तो देमि भूय । तेण त पि पडिवन्न ताहे तेण मगइ—‘पंचरत्ता उदिसिद्धाहि तमो दाहामि । तेण अट्टम कालण देवो पुच्छिओ । सो मगइ—देहि, इम च भणिहिज्ज—जइ कम्म न देखि तो भूओ तुम उच्छाएहिइ । ‘एव भवउ’ ति भणिता गद्धिओ तेण भूओ मगइ—कम्म मे देहि । दिन्न, त खिण्ण-मेव कय । पुणो मगइ, अन्न दिणं । एव सव्वमि कम्मो निट्ठिए पुणो मगइ—देहि कम्म । तेण मगइ—एतय खमे चहुत्तरं करेहि जाव अन्न किं चि कम्म न देमि । भूओ मगइ—अलाहि, पराजितो मि, बिंघ ते करेमि—जाव नाबलोएहि तत्थ तलाग भविस्सइ । तेण अस्से विलगिऊण बारस जोयणाइ गतुण पलोइय जाव तक्खणमेव कय तेण मरुदयच्छस्स उत्तरे पासे भूयतलाग नाम तलाग ॥

अमुमेवार्थमभिहित्वाह—“मरुदयच्छ” इत्यादि । मरुदयच्छवणिजा अधश्चरता ‘भूत’ पिशाचविशेष कुत्रिकापणे मार्गित । ततोऽष्टम कृत्वा क्षतसहस्रेण भूत प्रदत्त, इदं च भणितम्—कर्मण्यरीयमाने अय ‘रुष्टः’ कुपितो मारयतीति । स च भूत गृहीत्वा मरुदयच्छे आगमन कृत्वा व्यापारदानं तस्य कृतवान् । स भूतस्य व्यापारं क्षिमेव करोति । तत सर्वकर्मपरिसमाप्ती वणिजा भीतेन भूतस्य पार्श्वत् स्वाम्भ एक करयावके । ततस्य भूतमभिहितवान्—यावदपरं व्यापारं न ददामि तावद् ‘अन्न’ स्वाम्भे ‘उत्तर’ आरोहा-ऽवरोहभिर्यां कुब इति भाव । तत स भूत उच्छवान्—निर्जितोऽहं भवता, अत आत्मनः पराजयमिदं करोमि । अन्धेन गच्छन् यावद् ‘न श्रेष्ठसे’ न पश्चादवलोकते तत्र प्रदेष्टे तद्वाग करिष्यामि इति भणित्वा तथैव हृत्वे भूततलाग कृतवान् ॥ ४२२० ॥ ४२२१ ॥ ४२२२ ॥

एमेव तोसलीए, इसिवालो घाणमतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे, रायगिहे सालिमइस्स ॥ ४२२३ ॥

“एवमेव” तोसलिनगरवास्येन वणिजा उज्जयिनीभागस्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम धानमन्तरः क्रीत । तेनापि तथैव निर्जितेन अप्रितलाग नाम सरथके । तथा राजगृहे शालिभद्रस्य राजोहरण प्रतिमह्य कुत्रिकापणात् त्रलेक क्षतसहस्रेण क्रीत ॥ ४२२३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११४४-४६

(३) कौलालिकापणः-पणितशाला

कोलालियावणो खलु, पणिसाला०

॥ ३४४५ ॥

कौलालिका—कुलालकर्म विक्रयिणस्तोपामापण पणितशाला मन्तव्या । किमुक्त भवति?—यत्र कुम्भधरा भाजनानि विक्रीणते, वणिजो वा कुम्भकारइत्याद् भाजनानि क्रीता यत्रापणे विक्रीणन्ति सा पणितशाला ।

विभागः ४ पत्रम् ९६३

(४) रसापणः

रसावणो तत्थ दिट्ठो ॥ ३५३९ ॥

अत्र ‘रसापणः’ मद्यहो दृष्टान्त । यथा—मद्यारोपदेशे रसापणे मद्यं भवतु वा मा वा तथापि तत्परिज्ञानार्थं तत्र भ्वजो बध्यते, त भ्वज दृष्टा सर्वे मिश्राचरादयः परिहरन्ति । विभागः ४ पत्रम् ९८५

(५) कोट्टकम्

‘जन’ लोक प्रचुरफलधामटव्यां गत्वा फलानि यावत्पर्यंतं गृहीत्वा यत्र गत्वा घोषयति, पश्चाद् गन्त्री-पोट्टलकादिभिरानीय नगरादीं विक्रीणाति तत्र कोट्टकमुच्यते । विभागः २ पत्रम् २७९

[१४ नाणकानि-सिक्काः]

कचङ्गुमादी तवे, रूपे पीते तहेव केवडिण ॥ १९६९ ॥

कपर्दकादयो मार्गयित्वा तस्य दीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—दक्षिणापथे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे दीनारः । केवडिको नाम यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो नाणकविशेषः । विभागः २ पत्रम् ५७३

अथ कतमेन रूपकेणेदं प्रमाणं निरूप्यते ? इत्याह—

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एको ।

दो उत्तरापहा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एको ॥ ३८९१ ॥

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥ अथवा—

दो दक्खिणावहा त्, कंचीए णेलओ स दुगुणो य ।

एगो कुसुमणगरगो, तेण पमाणं इमं होति ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्या द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः ‘नेलकः’ रूपको भवति । ‘सः’ काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । कुसुमपुरं पाटलिपुत्रमभिधीयते । ‘तेन च’ रूपकेणेदमनन्तरोक्तमष्टादशकादिप्रमाणं प्रतिपत्तव्यं भवति ॥ ३८९२ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६९

[१५ वस्त्रादिसम्बद्धो विभागः]

(१) वस्त्रपञ्चकम्

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं पंच वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा । तं जहा—जंगिए भंगिए साणए पोत्तए तिरीडपट्टे नामं पंचमे ॥ (उद्देशः २ सूत्रम् २४)

× × ×

कल्पते निर्धन्यानां वा निर्धन्यीनां वा इमानि पञ्च वस्त्राणि ‘धारयितुं वा’ परिग्रहे धर्तुं ‘परिहर्तुं वा’ परिभोक्तुम् । तद्यथा—जङ्गमाः—त्रसाः तदवयवनिष्पन्नं जाङ्गमिकम् । सूत्रे प्राकृतत्वाद् मकारलोपः । भङ्गा—अतसी तन्मयं भाङ्गिकम् । सनसूत्रमयं सानकम् । पोतकं—कार्पासिकम् । तिरीटः—वृक्षविशेषः तस्य यः पट्टः—चल्लक्षणः तन्निष्पन्नं तिरीटपट्टकं नाम पञ्चमम् ॥ एष सूत्रसङ्क्षेपार्थः । अथ विस्तारार्थं भाष्यकृद् विभागपुराह—

जंगमजायं जंगिय, तं पुण विगालिदियं च पंचिंदी ।

एकेकं पि य एत्तो, होति विभागेण ऽणो गविहं ॥ ३६६१ ॥

जङ्गमेभ्यो जातं जाङ्गिकम्, तद् पुनर्विकलेन्द्रियनिष्पन्नं पक्षेन्द्रियनिष्पन्नं वा । अनयोर्मध्ये एकैकमपि विभागेन चिन्त्यमानमनेकविधं भवति ॥ ३६६१ ॥ तद्यथा—

पट्ट सुवन्ने मलय, अंसुग चीणंसुके च विगलेंदी ।

उण्णोद्विय मियलोमे, कुतवे किहे त पंचिंदी ॥ ३६६२ ॥

“पट्ट” पि पट्टस्त्रजम्, “सुवर्णे” ति सुवर्णं सत्र केपाभिन् कृमीणा भवति तन्निष्पन्न सुवर्णस्त्रज-
जम्, मलयो नाम देशस्तन्मन्त्रम मलयजम्, अशुक.—शृङ्गपट्ट तन्निष्पन्नमशुकम्, चीनाशुको नाम-
कोशिकारस्य इमि तस्माद् जात चीनाशुकम्, यद्वा चीना नाम जनपद तत्र य शृङ्गतर पट्टस्त
स्माद् जात चीनाशुकम्, एतानि विकलेन्द्रियनिष्पन्नानि । तथा और्णिकमौष्टिकं मृगरोमज चेति
प्रदीपानि, कुतपो जीणम्, छिद्र-चेपामेवोर्णारोमादीनामवयवा तन्निष्पन्न वस्त्रमपि किङ्क, एतानि पद्मे-
न्द्रियनिष्पन्नानि द्रष्टव्यानि ॥ ३६६२ ॥ अथ भास्त्रिकरीनि चत्वार्यप्येकत्रायया व्याचष्टे—

अतसी-यसीमादी, उ भगिय साणिय च सणयके ।

पोत्तय कप्पासमयं, तिरीडरुफत्ता तिरीडपट्टो ॥ ३६६३ ॥

अतसीमय वा “वसि” ति वस्त्रकरीलस्य मण्याद् यद् निष्पद्यते तद् वा, एवमादिक भास्त्रिकम् । यद् पुन-
रनङ्गवत्त्वाद् जात तद् वस्त्र स्नानकम् । पोतक कर्मासमयम् । तिरीट्टरुफत्वाद् जात तिरीट्टपट्टकम्
॥ ३६६३ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०१७-१८

यद्यक मुंजं कसति विष्पिठ तेहि वूयप गोणी ।

पाउरणऽत्तरुणाणि य, करेति देसि समासज ॥ ३६७५ ॥

अविद् धर्मचक्रभूमिकादौ देशे ‘वचक’ दर्भाक्षरं तृणविशेष ‘मुञ्ज च’ शरत्सम्य प्रथम ‘विष्पिता’
कुट्टयिता तदीयो य क्षोदस्त कर्तव्यं । तत ‘ते’ वचकसूत्रैर्मुञ्जसूत्रेण ‘गोणी’ घोरको ध्यूयते,
प्रावरणाऽऽस्तरणानि च ‘देसी’ देशविशेष समासाद् कुर्वन्ति । अतस्तन्निष्पन्न रजोहरणं यद्यक-
विष्पकं मुञ्जविष्पकं वा भव्यते ॥ ३६७५ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०२१-२२

(२) सुरायाः प्रकाराः

अथ सुए-सौवीरकपदे व्याचष्टे—

पिट्ठेण सुरा होती, सौवीर मिट्ठवज्जियं जाणे ।

ठापतगाण लट्ठगा, कास अगीयत्थ सुत्त तु ॥ ३४०६ ॥

ग्रीष्मादिसम्बन्धिना पिट्ठेण यद् विकटं भवति सा सुरा । यत्तु पिट्ठवर्जितं श्लाघा-चर्चुरादिभिर्मित्रैर्निष्पाद्यते
तद् मय सौवीरकविकटं जानीयात् । एतद् द्विविधमपि यत्रोपनिहितं भवति तत्रोपाश्रये विष्टता
चतुर्लुब्ध ॥ विभागः ४ पत्रम् ९५३

गोडीणं पिट्ठीणं, वंसीणं चेय फलसुराण च ।

दिट्ठ मय सधिचया, अत्ते देसे कुट्टवीणं ॥ ३४१२ ॥

‘गोवीनां’ गुडनिष्पन्नानां ‘पैथीनां’ ग्रीष्मादिषान्यक्षोदनिष्पन्नानां ‘वांसीनां’ वस्त्रकरीलकनिष्पन्नानां ‘फलसुराणां’
‘य’ तालफल-श्लाघा-चर्चुरादिनिष्पन्नानाम् एवविधानां सुराणां सधिचया अन्यस्मिन् देशे मया कुट्टमिनां गृहेषु
स्था ॥ ३४१२ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९५४

(३) सहस्रानुपातिविषम्

सहस्रानुपातिविष मक्ष्यमाण सहस्रान्तरितमपि पुरुष मारयति । विभागः ४ पत्रम् ११४२

[१६ प्राकृतव्याकरणविभागः]

कारुण नमोकार, तित्थयराणं तिलोगमद्वियाण ॥ १ ॥

‘हृत्ता’ विधाया ‘नमस्कारं’ प्रणमम्, केभ्यः १ इत्याह—‘तीयकरेभ्यः’ तीयंते संसारसमुद्रोऽवेनेति तीर्थ-
दादयश्च प्रवचन उदाधारा उक्तो वा, तत्करणशील्यन्तीर्यकारातेभ्यः । गाथाया पट्टी चतुर्थ्यर्थे प्राकृत-
त्वात् । उक्त च—“छट्टिधिमत्तीय मभइ चउत्थी” इति । x x x

सकयपाययययणाण विमासा जत्थ शुज्जते ज तु ॥ २ ॥

मलयगिरिप्रभृतिव्याकरणप्रणीतेन लक्षणेन संस्कारमापादितं वचनं 'संस्कृतम्, प्रकृतौ मयं प्राकृतं स्वभावसिद्धमित्यर्थः, तेषां संस्कृत-प्राकृतवचनानां 'विभाषा' नैविकस्येन भाषणं कर्तव्यम् । तथैवम्—

ए-ओकारपराई, अंकारपरं च पायप नतिथ ।

च-सगारमज्झिमाणि य, क-चवग्ग-तचग्गनिहणाई ॥

अस्या इयमक्षरगमनिका—एकारपर ऐकारः, ओकारपर औकारः, अंकारपर अः इति विसर्जनीयाख्यम-क्षरम्, तथा चकार-सकारयोर्मध्ये ये अक्षरे श-पाविति, यानि च कवर्ग-चवर्ग-तवर्गनिधनानि ट-अ-ना इति, एतान्यक्षराणि प्राकृते न सन्ति ॥

तत एतैरक्षरैर्विहीनं यद् वचनं तत् प्राकृतमवसातव्यम् । एभिरेव ए औ अः श प ल अ न इत्येवंरूपैरुपेतं संस्कृतम् । एषां संस्कृत-प्राकृतवचनानां विभाषा “जय जुजते जं तु” ‘यज’ प्राकृते संस्कृते वा ‘यद्’ वचनम्—एकवचन-द्विवचनादि ‘युजते’ घट्टमदति तद् वक्तव्यम् । तत्र संस्कृते एकवचनं द्विवचनं बहुवचनं च भवति, यथा—वृक्षः वृक्षाः वृक्षाः; प्राकृते लेखवचनं बहुवचनं वा, न तु द्विवचनम्, तस्य बहुवचनेनाभिधानात्, “बहुवचनेण वुचयण” मिति वचनात् । ततः ‘कमव्ववहाराण’ मित्यदोषः ॥

विभागः १ पत्रम् ३

सकय-पाययभासाविणियुत्तं देसतो अणेगविहं ।

अभिहाणं अभिघेयातो होइ मिण्णं अभिण्णं च ॥ ५७ ॥

अथवा द्विप्रकारम्—संस्कृतभाषाविनिर्युक्तम्, यथा—वृक्ष इति, प्राकृतभाषाविनिर्युक्तं च, यथा—रोक्खो इति । ‘देशतः’ नामादेशानाश्रित्यानेकविधम्, यथा—मगधानाम् ओदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्राणाम् इडाकुरिति । तथा तद् ‘अभिधानं’ व्यञ्जनाक्षरम् अभिधेयाद् भिन्नमभिन्नं च । तत्र भिन्नं प्रतीतम्, तादात्म्याभावात् ॥ ५७ ॥

विभागः १ पत्रम् २०

[१७ सागधभाषामयाणि पद्यानि]

जइ ताव दलंतऽनालिणो, धम्मा-ऽधम्मविसेसवाहिला ।

बहुसंजयविदमज्झके, उवकलणे सि किमेव मुच्छितो ॥ ४३२५ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७१

खमए लङ्खण अंवले, दाउ गुलूण य सो वलिट्टए ।

वेइ गुलुं एमेव सेसए, देह जईण गुलुहिं वुचइ ॥ ४३३० ॥

सयमेव य देहि अंवले, तव जे लोयइ इत्थ संजए ।

इइ छंदिय-पेसियो तहिं, खमओ देइ लिसीण अंवले ॥ ४३३१ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७२

वयणं न वि गव्वभालियं, एलिसयं कुसलेहिं पूजियं ।

अहवा न वि एत्थ लूसिमो, पगई एस अजाणुए जणे ॥ ४३६२ ॥

मूलेण विणा हु कैलिसे, तल्लु पवले य घणे य सोभई ।

न य मूलविभिन्नए धडे, जलमादीणि वलेइ कणहुई ॥ ४३६३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७९-८०

[१८ लौकिकाः न्यायाः]

(१) कोल्लुकचक्रपरम्परन्यायः

‘कोल्लुकपरम्परकेण’ महाराष्ट्रप्रसिद्धकोल्लुकचक्रपरम्परन्यायेन x x x

कोल्लुपरंपर संकलि, आगासं नेइ वायपडिलोमं ।

अच्छुल्लुढा जलणे, अक्खाई सारमंडं तु ॥ ५७५ ॥

ज्वरने प्रवर्द्धमाने सर्वसुरक्षणमेकारमसङ्कुचन कल्पेयु चतुर्षु पथेषु वा वप्राति, यद्वा य कोलुक्चक्र-
न्यायेन परम्परया 'संरुद्धि' ति तान् पोट्टलकान् दवरकेण सङ्गलप्य यत्र न सुणारिषम्भवस्त आद्यर्षं
तदपि वातप्रतिबोधेन तत्र नयति । अथ ज्वरनेनातिप्रसरता से 'अच्छुद्धा' स्वस्थान् स्थापितव्यतो यत्
सारं माण्डमहादि तद् निष्कारयन्ति ॥ ५७५ ॥

विभाग १ पत्रम् १६७०

(२) छागलन्पायः

किं छागलेण जपह, किं म होप्येह एवऽजाणता ।

यहुण्हिं को विरोहो, सलमेहि य नागपोतस्स ॥ ६०७९ ॥

किमेव छागलेन न्यायेन जल्पय ? बोक्कटवन्मूर्धतया किमेवमेव प्रल्पय ? इत्यर्थः । किं वा मायेव
मजानन्तोऽपि "होप्येह" गच्छे एता प्रेरय ? । अथवा ममापि बहुमि- सह को विरोध ? सलमेरिव
नागपोतस्येति ॥ ६०७९ ॥

विभाग ६ पत्रम् १६०७

(३) वणिग्पायः

स ग्राह—क पुनर्वणिग्पायो येनैषा शुद्धा क्रियते ? साधनो ब्रुवते—

धरथाणाऽऽमरणानि य, सच्चं छड्डेउ पगयत्येणं ।

पोतम्मि वियण्णम्मि वाणितथम्मि हयति सुद्धो ॥ ६३०९ ॥

यथा कोऽपि वानिज प्रभूत ऋण कृत्वा प्रवहणेन समुद्रमवगाह, तत्र 'पोते' प्रवहणे विपक्षे आत्मीयानि
परकीयानि च प्रभूतानि वस्त्राभ्यामरणानि यद्यन्दात् शेषमपि च नानाविध क्रयणक सर्वं 'छड्डेमिस्ता'
परिस्रज्य 'एकवज्जेण' एकेनैव परिधानवाससा उत्तौण 'वनिग्घमें' घणिग्पाये 'शुद्धो भवति' न ऋणं
दाप्यते । एवमियमपि साध्वी तव सत्कृतात्मीय च सारं सर्वं परिस्रज्य निष्कान्ता, संसारसमुद्राद्दुर्तीर्णा इति
वनिग्घमेंण शुद्धा, न धनिक्र ऋणमात्मीय वाचितु लभन्वे, तस्माद् न किमिदं त्वनामाव्यमस्तीति करोति-
शानीमेघा खेच्छया तपोवामिन्यम्, पोतपरिग्रहवनिग्घि निर्देगो वामिन्यमिति ॥ ६३०९ ॥

विभाग ६ पत्रम् १६६५

[१९ आयुर्वेदसम्पद्धो विभागः]

(१) महावैद्यः अष्टाङ्गायुर्वेदस्य निर्माता च

'योगीश यथा महावैद्य' इति, 'यथा' इति दृष्टान्तोपन्यासे, 'योगी' धन्यन्तरिः, तेन च विमङ्गल-
वर्धनेऽऽयामिनि कृते प्राप्नुयैव रोगसम्भवं दृष्ट्वा अष्टाङ्गायुर्वेदरूपं वैद्यकशास्त्रं चक्रे, तच्च यथाश्रय
येनापीतं स महावैद्य उच्यते ।

विभाग २ पत्रम् ३०२

(२) रोग-औषधादि

पडमुप्यले माउळिगे, परडे धेव निवपत्ते य ।

पिचुवय सन्धियाप, चायकोये य सिंमे य ॥ १०२९ ॥

पित्तोदये पडोत्पलमौषधम्, सन्धियाते 'मालुडि' बीजपूरकम्, वातप्रकोपे एरण्डपत्राणि 'सिंमे'ति
श्लेष्मोदये निम्बपत्राणि ॥ १०२९ ॥

विभाग २ पत्रम् ३२३

तथा स्त्रीपदनाम्ना रोगेण यस्य पादौ शूलौ-शिलावद् महाप्रमाणी भवतः स एवविषः स्त्रीपदी ।

विभाग २ पत्रम् ३५८

उक्त्य मित्पग्वरशाले—

वत्सपेत हि साऽवस्था, देश-नात्य-ऽऽमयान् प्रति । यस्यामयं कथं स्यात्, कथं कथं च दर्शयेत् ॥

विभाग ४ पत्रम् ९३६

दन्तानामञ्जनं श्रेष्ठं, कर्णानां दन्तधावनम् । शिरोऽभ्यङ्गश्च पादानां, पादाभ्यङ्गश्च चक्षुषोः ॥
पूर्वाह्णे वमनं दद्यादपराह्णे विरेचनम् । वातिकेऽपि रोगेषु, पथ्यमाहुर्विगोपणम् ॥
विभागः ४ पत्रम् १०६३

[२० शकुनशास्त्रसम्बद्धो विभागः]
चोरस्त करिसगस्त य, रितं कुट्यं जणो पसंसेद । नेहपवेसे मज्जद, पुत्रो कुंभो पसत्यो उ ॥
विभागः ४ पत्रम् ११७९

मइल कुचेले अचमंगियल्लए साण खुज्ज वडमे या ।
एए तु अप्पसत्था, हवन्ति खित्ताउ णितस्स ॥ १५४७ ॥
'मलिनः' गरीरेण वर्ध्वा मलीमसः 'कुचेलः' जीर्णवस्त्रपरिधानः 'अभ्यङ्गितः' स्नेहाभ्यङ्गशरीरः द्या
वामपार्श्वार्द्धं दक्षिणपार्श्वगामी 'कुञ्जः' वक्रशरीरः 'वटमः' वामनः । 'एते' मलिनादयोऽग्रगत्वा भवन्ति
क्षेत्राभिर्गच्छतः ॥ १५४७ ॥ तथा—

रक्तपट चरग तावस, रोगिय विगला य आउरा वेज्जा ।
कासायवत्थ उद्धूलिया य जत्तं न साहन्ति ॥ १५४८ ॥
'रक्तपटाः' सौगताः, 'चरकाः' काणादा घाटीवाहका वा, 'तापसाः' सरजस्त्राः, 'रोगिणः' कुष्ठारिणा-
क्रान्ताः, 'विकलाः' पाणि-पादाद्यव्यव्यङ्गिताः, 'आतुराः' विविधदुःखोपद्रुताः, 'वेद्याः' प्रसिद्धाः, 'क्षपायवत्त्राः'
क्षपायवस्त्रपरिधानाः, 'उद्धूलिताः' मल्लोद्धूलितगात्रा धूलीधूसरा वा । एते क्षेत्राभिर्गच्छन्ति ईदृशाः सन्तो यात्रा-
गमनं तत्पर्वतकं कार्यमप्युपचाराद् यात्रा तां न साधयन्ति ॥ १५४८ ॥
उच्चा अपशकुनाः । अथ शकुनानाह—

नंदीत्तरं पुण्णस्स दंसणं संख-पडहसद्दो य ।
भिगार-छत्त-चामर-वाहण-जाणा पसत्थाइं ॥ १५४९ ॥
समणं संजयं दंतं, सुमणं भोयगा दधिं ।
मीणं घटं पडागं च, सिद्धमत्थं वियागरे ॥ १५५० ॥
'नन्दीत्तरं' द्वादशविधतूर्यसमुदायो युगपद् वाद्यमानः, 'पूर्णस्य' पूर्णकलशस्य दर्शनम्, शङ्ख-पटहयोः
शब्दश्च श्रूयमाणः, शृङ्गार-च्छत्र-चामराणि प्रतीतानि 'वाहन-यानानि' वाहनानि-हस्तिपुराङ्गमादीनि यानानि-
क्षिविकादीनि, एतानि 'प्रशस्तानि' शुभावहानि ॥ १५४९ ॥
'भ्रमणं' लिङ्गमात्रधारिणम्, 'संयतं' पट्कायरक्षणे सम्यग्यतम्, 'दान्तम्' शब्दिय-नोऽन्द्रियदमनेन,
'सुमनसः' पुष्पाणि, मोदका दधि च प्रतीतम्, 'मीनं' मत्स्यम्, घण्टां पताकां च दृष्ट्वा शुक्ला वा 'सिद्धं'
निष्पन्नम् 'अर्थं' प्रयोजनं व्याख्यायति ॥ १५५० ॥
दिट्ठंतो पुरिसपुरे, मुरुंडदूतेण होइ कायव्वो ।
जह तस्स ते असउणा, तह तस्सितरा मुणेयव्वा ॥ २२९१ ॥
विभागः २ पत्रम् ४५५-५६

हृद्यान्तोऽत्र पुरुषपुरे रक्तपटदर्शनाकीर्णं मुरुण्डदूतेन भवति कर्तव्यः । यथा 'तस्य' मुरुण्ड-
दूतस्य 'ते' रक्तपटा अशकुना न भवन्ति, तथा 'तस्य' साधोः 'इतराः' पार्श्वस्थ्यादयो मुणितव्याः, ता
दोषकारिण्यो न भवन्तीत्यर्थः ॥ २२९१ ॥ इदमेव भावयति—
पाडलि मुरुंडदूते, पुरिसपुरे सचिवमेलणाऽऽवासो ।
भिक्षू असउण तइए, दिणम्मि रन्नो सचिवपुच्छा ॥ २२९२ ॥
पाटलिपुत्रे नगरे मुरुण्डो नाम राजा । तदीयदूतस्य पुरुषपुरे नगरे गमनम् । तत्र सचिवेन सह
मीलनं । तेन च तस्य आवासो दापितः । ततो राजानं द्रष्टुमागच्छतः 'भिक्षवः' रक्तपटा अशकुना

भयन्ति इति कृत्य स कृतो न राजमवन प्रविशति । ततस्तृतीये दिने राज सचिवगणैः कृत्य-किमिति कृतो नावापि प्रविशति ॥ २२९२ ॥ ततः—

निगमणं च अमघे, सम्भाषाऽऽहमित्यप्य मण्ड दूय ।

अतो यदि च रच्छा, नऽरहति इह पवेसणया ॥ २२९३ ॥

अनास्यस्य राजमवगाधिर्गमनम् । ततो कृत्यावासे गत्वा सचिवो मिलितः । वृद्धस्य तेन कृतं—किं न प्रविशति राजमवनम् । स प्राह—अहं प्रथमे दिवसे प्रस्थितः परं तच्छक्रिणान् दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्तः 'अपराधकुना एते' इति कृत्या, ततो द्वितीये तृतीयेऽपि दिवसे प्रस्थितः तथापि तथैव प्रतिनिवृत्तः । एव सद्भावे 'आत्म्याते' कथिते सति कृतनमालो भगति—एते इह रक्ष्याया अन्तः-रक्षिण्यो नापराधकुनत्वमर्हन्ति । ततः प्रवेष्टुना कृतस्य राजमवने कृता । एवमस्माकमपि पार्श्वस्थादप-स्तृतीयस्यस्य रक्ष्यादौ ददमाना न दोषकारिण्यो भवन्ति ॥ २२९३ ॥ विभागः ३ पत्रम् ६५०

[२१ कामशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

चीयत्त ककडी कोड कटक विसम्प समिय सत्ये य ।

पुणरपि निवेस फाटण, किमु समणि निरोह भुञ्जितरा ॥ २०५१ ॥

एगस्स रत्तो महादेवी । तीसे क्कडियाओ पियाओ । ताओ अ एगो निवत्तपुरिसो दिने दिने आवेत्ति । अज्जया तेन पुरिसेण अहापमितीए अंगादानसंठिथा क्कडिया आगिता । तीसे देवीए तं क्कडिय पासेत्ता कोटुय जायं—वेच्छामि ताव केरिगो पासो ति एवाए पडिसेवियाए । तदे ताए सा क्कडिया पादे कथितं सागारियद्वान पडिसेविमादत्ता । तीसे क्कडियाए कटओ आसी, सो तम्मि सागारिए लग्गो । निवप्पिय च त । तादे वेवस्स सिद्ध । तादे वेज्जेय समिया मरिया, तच्च निवेसाभिया, उट्टवेत्ता मुत्तिपण्णसें विविध । तम्मि पदेत्ते तीए अवेच्छमाणीए सच्चय सम्परासुहयारं खोदियं । पुनो तेनेदागारेण निवेसाविया । फोडिय । पूएण सन निग्गओ कटओ । पण्ण जाया । जति ताव तीसे देवीए दडिएण पडिसेमिज्जनाणीए कोटय जायं, किमय पुण समणीण निवप्पिस्सत्ताण भुत्तमोणीण अमुत्तमोणी य ॥ विभागः २ पत्रम् ३२९

एसा छीही रिउच्छडे मेहुणत्ती सज्जापुरिसं अलममाणी सत्ये कहते इह पुरिसं पितुं शुदं पविट्ठा पाटं काटमादत्ता । सा य सेण पडिसेविता । तच्च तेसिं दोण्ड वि संसारउभावनो अपुरण्णो जालो । शुहापडियस्स वस्स सा दिने दिने योग्गल आवेत्तं देद । सो वि त पडिसेवद । जइ एव जीविततट्टीपु वि सारुद्धं पुरिसो मेहुणपम्मे पडिसेवद × × × विभागः ३ पत्रम् ७१७

अहा—एग अविरेइया अराउदा काइयं कोसिरिती विरेहे सत्तेण दिट्ठा । सो य सानो पुच्छ लोलितो चाहन्ति करेत्तो अणीयो । सा अगारि विरेइ—वेच्छामि तावद एम किं करेइ ? ति । तस्स पुरतो सागारिय अमिमुद काउं पाणुएदं हप्पेहि य अहोमुही ठिया । तैग सा पडिसेविया । तीए अगारिए सत्तेव सत्ते अपुरण्णो जत्तो । एव निग-सगल-वानरादी वि अगारिं अभितसंति ॥ विभागः ३ पत्रम् ७१८

अथवा विपुर्वित नाम-महाराष्ट्रविषये सागारिक विद्वान् सन् मित्रक प्रक्षिप्यते ॥

विभागः ३ पत्रम् ७३०

कम्पि महाराष्ट्रादिविषयोत्पन्नस्य साधोरज्ञानं येष्टव्यमिदम् ॥ विभागः ३ पत्रम् ७४१

उपहय उपवरणमि, सेज्जायरभूणियानिमिसेण ।

तो कपिलगस्स पेओ, ततिओ जाओ दुरदियासो ॥ १५५४ ॥

उपहारप्रतिप्रतिभेन पूर्वम् 'उपहरणे' अज्ञानात्पे 'उपहारे' क्षिप्ते सति तत्र क्रमेण कपिलस्य दुःखिपहलक्ष्मीनो वेदो जान इत्युक्तार्थः । मकार्यस्य कथानकेनोच्यते—

मुद्रित्या आवरिया । तेपि टीतो कपिलो नाम पुण्णो । गो मिज्जायरस्स भूणिए एदं येइ करेति । तस्स सत्तेव अज्जोववाओ जाओ । अज्जया सा मिज्जायरभूणिना एगमिणी अतिरे केवीण दोहवत्ताय वया ।

सा ततो दुद्ध-दर्हि घेतूणाऽऽगच्छति । कविलो य तं चेव वाटगं भिक्वयारियं गच्छति । तेणंतरा असारिए
अणिच्छमाणी बला भारिया उप्पाइया । तीए कच्चट्टियाए अदूरे पिया छित्ते किंति करेद । तीए तस्स कहियं ।
तेण सा दिट्ठा जोणिन्मेए रहिरोक्खिता महीए लोलितिया य । सो य कोहाउहत्थगओ रुट्ठो । कविलो
य तेण काटेण भिक्खं अडित्तुं पडिनियत्तो, तेण य दिट्ठो । मूलओ से सागारियं सह जलधरेहिं निक्कतियं ।
सो य आयरियसमीवं न गओ, उच्चिन्नवंतो । तस्स य उचगरणोचघाएण तत्तिओ वेदो उदिण्णो ।
सो जुन्नकोट्टिणीए संगहिओ । तत्थ से इत्थीवेओ वि उदिण्णो ॥ विभागः ५ पत्रम् १३७१

[२२ ग्रन्थनामोल्लेखाः]

मलयगिरिप्रभृतिव्याकरणप्रणीतेन लक्षणेन संस्कारमापादितं वचनं संस्कृतम् । विभागः १ पत्रम् ३

शब्दानुशासनादिविद्यविद्यामयज्योतिःपुञ्जपरमाणुघटितमूर्तिभिः श्रीमलयगिरिमुनीन्द्रर्षिपादैर्विवरण-
करणमुपचक्रमे । विभागः १ पत्रम् १७८

संव्यूहतो यथा मलयवतीकार इत्यादि

विभागः १ पत्रम् ९९

जे रायसत्थकुसला, अतकुलीया हिता परिणया य ॥ ३८२ ॥

ये 'राजशास्त्रेषु' कौटिल्यप्रभृतिषु कुशला राजशास्त्रकुशलाः, विभागः १ पत्रम् ११३

योऽपि च व्यक्तः सोऽपि यदि निद्राञ्जर्भवति तरङ्गवत्यादिकथाकथनव्यसनी वा तदा न रक्षति, प्रमाद-
बहुलत्वात् ॥ ५६५ ॥ विभागः १ पत्रम् १६५

विशाखिल-चात्स्यायनादिपापश्रुतान्यभ्यस्यतत्तेषु बहुमानवृद्धिं कुर्वतो ज्ञानमालिन्त्यम्,

विभागः १ पत्रम् २११

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्वर्तयति । यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वा उत्पादिताः ।

विभागः ३ पत्रम् ७५३

अक्खाइयाउ अक्खाणागाइँ गीयाइँ छलियकच्चाइँ ।

कहयंता य. कहाओ, तिसमुत्था काहिया होंति ॥ २५६४ ॥

तथा 'आख्यायिकाः' तरङ्गवती-मलयवतीप्रभृतयः, 'आख्यानकानि' धूर्त्ताख्यानकादीनि
'गीतानि' ध्रुवकादिच्छन्दोनिबद्धानि गीतपदानि, तथा 'छलितकाव्यानि' शृङ्गारकाव्यानि, 'कथाः' वसुदेव-
चरित-चैटककथादयः, 'तिसमुत्थाः' धर्म-कामा-ऽर्थलक्षणपुरुषार्थत्रयवक्तव्यताप्रमवाः सङ्कीर्णकथा इत्यर्थः ।
एतान्याख्यायिकादीनि कथयन्तः कायिका उच्यन्ते, कथया चरन्तीति व्युत्पत्तेः ॥ २५६४ ॥

विभागः ३ पत्रम् ७२२

दंसणजुत्ताइअत्थो वा ॥ २९९० ॥

"दंसणजुत्ताइअत्थो व" ति दर्शनविशुद्धिकारणीया गोविन्दनिर्युक्तिः आदिशब्दात् सम्म(न्म)ति-
तत्त्वार्थप्रभृतीनि च शास्त्राणि तदर्थः—तत्प्रयोजनः प्रमाणशास्त्रकुशलानामाचार्याणां समीपे गच्छेत् ॥

विभागः ३ पत्रम् ८१६

उक्तं च भिषगवरशास्त्रे—

उत्पद्येत हि साऽवस्था, देशकालमयान् प्रति । यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्, कर्म कार्यं च वर्जयेत् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९३६

